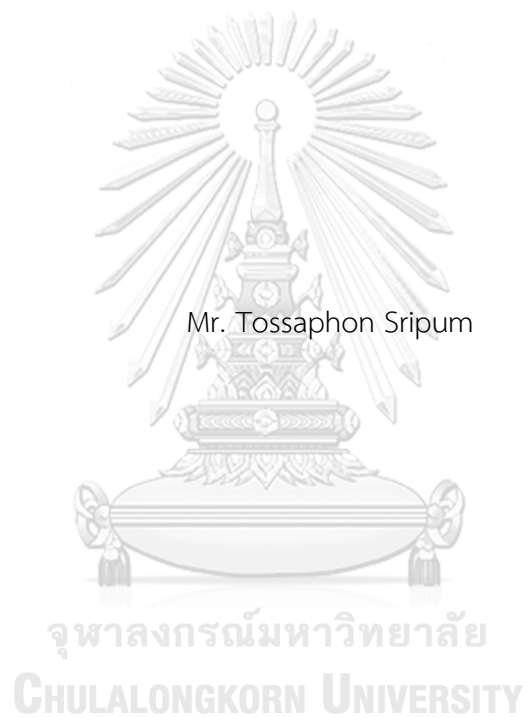

บทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย:
บทบาทและความสำคัญในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BOT LAE THET MAHACHAT IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY:
ROLES AND SIGNIFICANCE AS RITUAL LITERATURE

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2019
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย: บทบาทและความสำคัญในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม
โดย	นายทศพล ศรีพุ่ม
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

.....	คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรเมินทร์ จารูวร)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)	
.....	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล)	
.....	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)	

ทศพล ศรีพุ่ม : บทแหล่เทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย: บทบาทและความสำคัญในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม. (

BOT LAE THET MAHACHAT IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY: ROLES AND SIGNIFICANCE AS RITUAL LITERATURE) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ศ.กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาบทบาทและความสำคัญของบทแหล่เทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย โดยศึกษาจากข้อมูลวีดิทัศน์มหาชาติในภาคกลางจำนวน 300 ชุด เป็นวีดิทัศน์การเทศน์แบบเรียงกันทั้ง 13 กัณฑ์ จำนวน 260 ชุด และเป็นวีดิทัศน์การเทศน์มหาชาติประยุกต์ซึ่งเล่าเรื่องสรุปความจำนวน 40 ชุด นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลภาคสนามจากการเทศน์มหาชาติในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล 10 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2559-2562

ผลการศึกษาพบว่าบทแหล่เทศน์มหาชาติในปัจจุบันยังคงสืบทอดคติความเชื่อเรื่องคาถาพัน และมุ่งถ่ายทอด*เวสสันดรชาดก*เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องทานบารมี แต่องค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมมีความเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ ระยะเวลาการจัดเทศน์ลดลง โอกาสในการจัดเทศน์มีความหลากหลายมากขึ้น และเกิดผู้ฟังกลุ่มใหม่ซึ่งมาจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้พระนักเทศน์มหาชาติต้องลดเนื้อหาที่นำมาเทศน์ โดยจะเลือกเฉพาะเนื้อหาตอนเด่นมาถ่ายทอด มีทั้งตอนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทานบารมี เช่น การบำเพ็ญทาน การแสดงความเศร้าโศก และการพรรณนาเครื่องทาน และตอนที่เน้นรายละเอียดซึ่งเน้นสร้างสีสันและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ทำบุญ เช่น การพรรณนาธรรมชาติ การแสดงอารมณ์ขัน การให้พร ตัวบทที่ใช้ทั้งบทแหล่ในซึ่งแต่งเป็นร้อยยาว และบทแหล่นอกซึ่งแต่งเป็นกลอนประกอบกัน โดยมีตัวบทสำคัญคือ*ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* ลักษณะเช่นนี้สะท้อนว่าวิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและขั้นตอนในพิธีกรรมมีส่วนกำกับการถ่ายทอดบทแหล่เทศน์มหาชาติ

ในการถ่ายทอดบทแหล่เทศน์ มีการประสานวรรณศิลป์กับศิลปะ 3 ประเภท ได้แก่ คีตศิลป์ ศิลปะการสื่อสารการแสดง และวาทศิลป์ การประสานศิลป์เหล่านี้ช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างราบรื่น เน้นเนื้อหาตอนเด่น และช่วยเสริมบรรยากาศของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับอารมณ์ในเรื่อง เนื้อให้เทศน์ได้สอดคล้องกับระยะเวลา และเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์อธิบายเนื้อความของ*เวสสันดรชาดก*ให้เข้ากับประเด็นต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมร่วมสมัย

การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติข้างต้นสะท้อนให้เห็นบทบาทและความสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ บทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนา คือช่วยให้เผยแผ่*เวสสันดรชาดก*ได้อย่างกว้างขวาง สร้างศรัทธาอย่างลึกซึ้ง และถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างมีสุนทรียะ บทบาทที่มีต่อวรรณคดีไทยและขนบวรรณคดีไทย คือช่วยเผยแพร่วรรณคดีไทยเป็นบทแหล่ นอก และใช้ขนบวรรณคดีไทยผ่านการสร้างสรรค์บทแหล่ใหม่ ๆ และคำบรรยายร้อยแก้ว และบทบาทที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สังคม กล่าวได้ว่าบทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตและยังดำรงอยู่ในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างน่าสนใจ

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5780505822 : MAJOR THAI

KEYWORD: Bot Lae Thet Mahachat, Thet Mahachat, Ritual Literature

Tossaphon

Sripum

:

BOT LAE THET MAHACHAT IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY: ROLES AND SIGNIFICANCE AS RITUAL LITERATURE

RE. Advisor: Prof. Emeritus CHOLADA RUENGRUGLIKIT, Ph.D.

This dissertation aims to study the roles and significance of Bot Lae Thet Mahachat as ritual literature through 300 digital recordings of Thet Mahachat. 260 recordings are from the traditional recitation (Thet Rieng Kan) and 40 recordings are from the abridged recitation (Thet Prayuk). This dissertation also collects data from ten field surveys in Bangkok and its vicinity during 2016-2019.

The result shows that, nowadays, Thet Mahachat still transmits the belief of 'one-thousand katha' and conveys *Vessantara Jataka*'s theme of the perfection of giving. However, there are changes which occurred to the major ritual components. The ritual period has been shortened, the occasion to hold the ritual has become more varied, and a new group of audience came from governmental and private institutes has grown larger. These changes made the monk reciters omit some parts of the texts. Only popular episodes are recited, including the crucial parts of the story, such as the act of giving, the lamentation, and the description of gift, along with the detailed parts, such as the description of nature, the humor, and the blessings. The recited episodes are selected from Bot Lae Nai, composed in Rai, and Lae Nork, composed in Klom, among which the most important text is *Rai Yao Maha Vessandon Chadok*. These features imply that the orality and ritual scheme play a part in shaping the recitation of Bot Lae Thet Mahachat text.

In the recitation of Bot Lae Thet, moreover, there is a combination between literary art in the text and other kinds of arts: singing, performing, and oratory. The combination of these arts supports the narration, highlights the popular episodes, and cultivates the mood of the ritual to be in accord with the mood of the episode being recited.

The use of Bot Lae Thet Mahachat as discussed above reveals three kinds of roles and significance. The first role is one toward Buddhism. It helps promote *Vessantara Jataka* widely, create faith profoundly, and convey Buddhist teaching aesthetically. The second role is one toward Thai literature and literary convention. It helps promote Thai literature through Bot Lae Nork and uses Thai literary convention to compose new Bot Lae and to narrate in prose. The third role is one toward the promotion of the conservation of Thai culture and the strengthening of the morale of Thai society. Thus, Bot Lae Thet Mahachat is a cultural heritage derived from the past and still lives vividly in contemporary Thai society.

Field of Study: Thai

Student's Signature

Academic Year: 2019

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจทานแก้ไขเนื้อหาอย่างเอาใจใส่ คอยให้กำลังใจและสอบถามด้วยความห่วงใยอยู่เสมอ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความซาบซึ้งใจอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาอ่าน แก้ไข และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ดียิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ หลักคิด และหลักในการใช้ชีวิตด้วยความเมตตา ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ในภาควิชาแห่งนี้ ซึ่งเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สอง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ผู้สนับสนุนทุนการศึกษาให้ผู้วิจัยในโครงการพัฒนากำลังคนมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ทุนเรียนดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) ประจำปีการศึกษา 2553-2554 และขอขอบพระคุณมูลนิธิ Khyentse Foundation ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่ผู้วิจัยในปีการศึกษา 2561

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะสงฆ์แห่งชมรมนักเทศน์มหาชาติทำนองหลวงและคณะสงฆ์วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระครูโฆสิตธรรมากร ที่ได้เมตตาให้ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์การฝึกอบรมและตอบคำถามของผู้วิจัยอย่างเต็มที่

ผู้วิจัยขอขอบคุณมิตรสหายทุกคน ทั้งเพื่อนร่วมรุ่น รุ่นพี่ และรุ่นน้อง ที่ช่วยให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ และเอาใจใส่ไต่ถามเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์อัสนี พูลรักษ์ นางสาววรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์ นายอาทิตย์ เจียมรัตตัญญู นางสาวชุตินันท์ มาลาธรรม และมิตรสหายอีกจำนวนมาก เป็นแรงบันดาลใจผลักดันให้ผู้วิจัยทำงานจนสำเร็จลุล่วง

ผู้วิจัยขอกราบระลึกพระคุณบุพการีผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมาตลอดเส้นทางการศึกษาอันยาวนาน โดยเฉพาะ ‘ป้า’ ผู้เริ่มเขียนตัวอักษรแรกในชีวิตของผู้วิจัย และจะหยั่งลึกอยู่ตราบนานชั่วอายุคนชั่วชาติ

ผู้วิจัยขอขอบคุณนางสาวปานวาด มากนวลที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา ในทุกบรรทัดที่ผู้วิจัยเขียน มีรอยยิ้มที่เกิดจากความอบอุ่นนั้นแทรกอยู่เสมอ

สุดท้าย กุศลใด ๆ ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่ ‘ครู’ ทุกท่านของผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระครูถาวรกาญจนนิมิต ลุงต๋ม สิบใหม่ และลุงลาย อินทรักษาแห่งบ้านหนองขาว เสียงเทศน์และเสียงสวดของทั้ง 3 ท่านยังคงอยู่ในนาที่อันสงบในชีวิตผู้วิจัยตลอดมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
1.3 สมมติฐานการวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.5 ขอบเขตการวิจัย	5
1.5 ขั้นตอนการวิจัย	40
1.6 นิยามศัพท์	41
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	41
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	42
1.9 ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย	57
บทที่ 2 ภูมิหลังของประเพณีเทศน์มหาชาติและบทแหล่เทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย.....	60
2.1 ที่มาของการเทศน์มหาชาติ	60
2.1.1 ที่มาของเรื่องเวสสันดรชาดก	60

2.1.2	คติความเชื่ออันเป็นมูลเหตุของการเทศน์มหาชาติ	65
2.1.2.1	คติเรื่องพระโพธิสัตว์และเรื่องการทำเพ็ญบารมี	65
2.1.2.2	คติเรื่องพระศรีอารีย์และเรื่องพระมาลัย	68
2.2	องค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติ	71
2.2.1	บทแปลเทศน์	72
2.2.1.1	ลักษณะของบทแปลเทศน์	72
2.2.1.2	การแบ่งแปล	80
2.2.1.3	ทำนองเทศน์มหาชาติ	82
2.2.1.4	การสืบทอดวิธีการเทศน์มหาชาติ	85
2.2.2	รูปแบบการจัดเทศน์	92
2.2.2.1	การเทศน์คาถาพื้น	92
2.2.2.2	การเทศน์แบบเรียงกัณฑ์	93
2.2.2.3	การเทศน์มหาชาติประยุกต์	96
2.2.3	ช่วงเวลาและโอกาสในการจัดเทศน์	100
2.2.4	ผู้เข้าร่วม	103
2.2.4.1	พระผู้เทศน์	103
2.2.4.2	ฆราวาสผู้ฟัง	105
2.2.5	การจัดพื้นที่และเครื่องประกอบพิธีกรรม	107
2.2.6	เพลงประจำกัณฑ์	115
2.3	การเทศน์มหาชาติสมัยต่าง ๆ	117
2.3.1	การเทศน์มหาชาติในสมัยสุโขทัยและอยุธยา	117
2.3.2	การเทศน์มหาชาติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	119
2.3.3	การเทศน์มหาชาติในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6	124
2.3.4	การเทศน์มหาชาติในสมัยรัชกาลที่ 7 จนถึง พ.ศ. 2500	130

2.3.5 การเทศน์มหาชาติในสมัยปัจจุบัน	132
บทที่ 3 การถ่ายทอดเวสสันดรชาดกผ่านบทแหล่เทศน์มหาชาติ เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องทานและ ทานบารมี.....	136
3.1 ขนบการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกผ่านบทแหล่เทศน์มหาชาติ.....	136
3.1.1 ขนบการเกริ่นก่อนเทศน์มหาชาติ.....	138
3.1.1.1 การตั้งนะโมห้าและการเดินคาถาประจำกัณฑ์	138
3.1.1.2 การอนุโมทนาบุญกุศลแก่เจ้าภาพและการเทศน์แหล่พร	140
3.1.1.3 การสมมติหน้าที่พระผู้เทศน์	141
3.1.2 ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติเรียงกัณฑ์.....	143
3.1.2.1 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาหลักของเวสสันดรชาดก.....	143
3.1.2.2 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เน้นแทรกบทแหล่ นอก	177
3.1.2.3 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นตอนเปิดและปิดเรื่องเวสสันดรชาดก....	187
3.1.3 ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์.....	206
3.1.4 ขนบการลาหลังเทศน์เนื้อเรื่องเวสสันดรชาดก	220
3.1.4.1 การเทศน์แหล่ลา.....	220
3.1.4.2 การอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์และบอกอานิสงส์บูชากัณฑ์เทศน์	221
3.1.4.3 การสรุปจำนวนคาถา.....	223
3.2 การนำเสนอแนวคิดของเวสสันดรชาดกผ่านการถ่ายทอดบทแหล่เทศน์มหาชาติ	225
3.2.1 การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านความโศกและความงาม.....	225
3.2.1.1 ความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านความโศกซึ่งเกิดจากการพลัดพราก	226
3.2.1.2 ความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านการพรรณนาเครื่องทานอันงามประณีต	231
3.2.2 การนำเสนอความสำคัญของอานิสงส์แห่งทานบารมีที่แสดงผ่านการให้พร	234
บทที่ 4 การประสานศิลป์ในการเทศน์มหาชาติ.....	240

4.1 การประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์.....	240
4.1.1 การใช้ทำนองประจำกัณฑ์เพื่อเน้นอารมณ์ในเนื้อเรื่อง	240
4.1.1.1 การใช้ทำนองเนิบช้าเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความโศก	241
4.1.1.2 การใช้ทำนองคึกคักเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความสนุกสนาน	243
4.1.1.3 การใช้ทำนองเรียบเรื่อยเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่ไม่เน้นอารมณ์ใดเป็นพิเศษ	245
4.1.2 การใช้ทำนองเพื่อเสริมให้ติดตามเรื่องได้ง่าย.....	248
4.1.3 การใช้ทำนองพิเศษเพื่อเน้นเนื้อความตอนเด่น	250
4.1.4 การใช้ทำนองประกอบลักษณะเฉพาะของคำประพันธ์ต่างประเภทเพื่อเปลี่ยน บรรยากาศ	252
4.1.4.1 ทำนองแหลมในที่ประสานกับรายยาวเพื่อเสริมบรรยากาศขรมขลังสง่างาม ..	253
4.1.4.2 ทำนองแหลมนอกที่ประสานกลอนเพื่อเสริมบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน	255
4.1.5 การใช้ลูกเล่นทางเสียงประสานกับการใช้คำเพื่อเสริมจินตภาพและความไพเราะ	264
4.1.5.1 การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจินตภาพ	264
4.1.5.2 การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจังหวะ	268
4.2 การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดง.....	275
4.2.1 การปรับใช้บทแหล่งเทศน์เพื่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพในการเล่าเรื่อง	275
4.2.2 การละเนื้อความบางส่วนของแหล่งเพื่อให้เล่าเรื่องได้รวบรัด.....	279
4.2.3 การปรับใช้ตัวบทแหล่งหลายประเภทเพื่อเน้นตอนสำคัญและสร้างสีสัน	282
4.2.3.1 การใช้บทแหลมนอกต่อเนื่องกับบทแหลมในแทนคำพูดตัวละคร	283
4.2.3.2 การเน้นเนื้อความตอนสำคัญให้โดดเด่นด้วยการเทศน์เป็นบทแหลมนอก	284
4.3 การประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์	287
4.3.1 การสวมบทบาทเป็นตัวละครเพื่อถ่ายทอดบทแหล่งอย่างมีชีวิตชีวา.....	287
4.3.2 การบรรยายร้อยแก้วที่เสริมให้วรรณศิลป์ในบทแหล่งเทศน์โดดเด่นขึ้น	289
4.3.2.1 การบรรยายร้อยแก้วเพื่อขยายความและให้แง่คิดคมคาย	289

4.3.2.2 การบรรยายร้อยแก้วโดยใช้สำนวนถ้อยคำกินใจจากบทเพลงเทศน์	293
4.3.3 การแปลงความในบทเพลงเทศน์เพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ	295
บทที่ 5 บทบาทและความสำคัญของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย	299
5.1 บทบาทของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนา	299
5.1.1 การใช้บทเพลงเทศน์เอื้อให้ถ่ายทอดเรื่องพระเวสสันดรได้หลากหลายโอกาส	301
5.1.1.1 การใช้บทเพลงเทศน์เอื้อให้ปรับใช้ได้ตามข้อจำกัดด้านเวลา	301
5.1.1.2 การใช้บทเพลงเทศน์ช่วยสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่โอกาสต่าง ๆ	302
5.1.2 การใช้บทเพลงเทศน์ช่วยเน้นความสำคัญของการทำทาน	304
5.1.2.1 การเชื่อมโยงการทำทานในพิธีกรรมกับเนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดก	304
5.1.2.2 การเชื่อมโยงการขอในพิธีกรรมกับเนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดก	305
5.1.3 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติสร้างสัญลักษณ์หลักที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของ พิธีกรรม	307
5.1.4 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านแนวคิดเรื่อง อานิสงส์	311
5.2 บทบาทของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทย	313
5.2.1 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกแบบมุขปาฐะ	313
5.2.2 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดขนบวรรณคดีไทยผ่านพื้นที่พิธีกรรม	315
5.2.3 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยเผยแพร่วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านไทย	317
5.3 บทบาทของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการสร้างขวัญ กำลังใจแก่สังคม	319
5.3.1 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม	320
5.3.2 การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติกับการสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม	324
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล	328
บรรณานุกรม	336
ภาคผนวก ก ที่มาของวิดิทัศน์เพลงเทศน์มหาชาติที่ใช้ในการศึกษา	347

ภาคผนวก ข ตัวอย่างบทแปลนอกที่ใช้ในการศึกษา	430
ภาคผนวก ค วัตทัศน์แหล่งเบ็ดเตล็ด	463
ประวัติผู้เขียน	465

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์ทศพร	7
ตารางที่ 2 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์หิมพานต์	9
ตารางที่ 3 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติทานกัณฑ์	11
ตารางที่ 4 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์วนปเวศน์	13
ตารางที่ 5 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก	15
ตารางที่ 6 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์จุลพน	17
ตารางที่ 7 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาพน	19
ตารางที่ 8 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์กุมาร	21
ตารางที่ 9 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรี	23
ตารางที่ 10 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกบรรพ	25
ตารางที่ 11 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาราช	27
ตารางที่ 12 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์ฉกษัตริย์	29
ตารางที่ 13 ข้อมูลวิถีทัศน์การเทศน์มหาชาตินครกัณฑ์	31
ตารางที่ 14 ข้อมูลวิถีทัศน์กัณฑ์เทศน์มหาชาติแบบประยุกต์	33
ตารางที่ 15 การเก็บข้อมูลการเทศน์มหาชาติจากภาคสนาม	40
ตารางที่ 16 เปรียบเทียบสำนวนในต้นฉบับร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก	76
ตารางที่ 17 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในทานกัณฑ์	146
ตารางที่ 18 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในทานกัณฑ์	146
ตารางที่ 19 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ชูชก	151
ตารางที่ 20 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ชูชก	152
ตารางที่ 21 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์กุมาร	156

ตารางที่ 22	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์กุมาร.....	157
ตารางที่ 23	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มัทรี.....	161
ตารางที่ 24	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มัทรี.....	161
ตารางที่ 25	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์.....	166
ตารางที่ 26	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์.....	166
ตารางที่ 27	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์วนปเวศน์.....	170
ตารางที่ 28	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์วนปเวศน์.....	171
ตารางที่ 29	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์สักกบรรพ.....	173
ตารางที่ 30	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์สักกบรรพ.....	174
ตารางที่ 31	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์จุลพน.....	178
ตารางที่ 32	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์จุลพน.....	178
ตารางที่ 33	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาพน.....	179
ตารางที่ 34	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาพน.....	179
ตารางที่ 35	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาราช.....	183
ตารางที่ 36	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาราช.....	184
ตารางที่ 37	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ทศพร.....	189
ตารางที่ 38	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ทศพร.....	189
ตารางที่ 39	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ฉกษัตริย์.....	193
ตารางที่ 40	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ฉกษัตริย์.....	193
ตารางที่ 41	แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในนครกัณฑ์.....	195
ตารางที่ 42	แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในนครกัณฑ์.....	196
ตารางที่ 43	แสดงการกำกับตัวละครให้มีไม่เกิน 2 ตัวต่อ 1 ฉากในการเทศน์มหาชาติ.....	203
ตารางที่ 44	แสดงขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์.....	208
ตารางที่ 45	แสดงอนุภาคสำคัญที่นำมาสร้างสรรค์เป็นแหล่งลัดเนื้อกัณฑ์กุมาร.....	212

ตารางที่ 46	เปรียบเทียบการขยายความรายละเอียดความเศร้าโศกของนางอมิตดา.....	215
ตารางที่ 47	เปรียบเทียบร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกับบทเพลงนอกสี่กั๊กตรีย์เดินดง.....	216
ตารางที่ 48	ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาโศก.....	242
ตารางที่ 49	ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาคึกคัก.....	244
ตารางที่ 50	ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาเรียบเรื่อย.....	246
ตารางที่ 51	แสดงสัญลักษณ์กำกับทำนอง.....	257
ตารางที่ 52	จังหวะการเทศน์ทำนองแกะ.....	258
ตารางที่ 53	จังหวะการเทศน์ทำนองพา.....	260
ตารางที่ 54	จังหวะการเทศน์ทำนองพรต.....	262
ตารางที่ 55	การแทรกลูกเล่นเสริมคำศัพท์พจน์ในบทเพลงนอก.....	266
ตารางที่ 56	การแทรกลูกเล่นเสริมคำเร้าอารมณ์ในเพลงใน.....	268
ตารางที่ 57	เปรียบเทียบการแบ่งตอนเพลงในกัณฑ์วนปเวศน์ 2 ส่วน.....	277
ตารางที่ 58	เปรียบเทียบการแบ่งตอนเพลงในเหตุการณ์พระนางมัทรีฝันในกัณฑ์กุมาร.....	278
ตารางที่ 59	การแปลงเนื้อความในการเทศน์เพื่อเชื่อมบทเพลงในกับบทเพลงนอก.....	283
ตารางที่ 60	เปรียบเทียบบทเพลงในกับบทเพลงนอกสี่กั๊กตรีย์เดินดง.....	285

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนผังแสดงตำแหน่งของเรื่องเวสสันดรในพระไตรปิฎก.....	61
ภาพที่ 2-3 ตัวอย่างใบลานร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่ใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	75
ภาพที่ 4 ตัวอย่างใบลานร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่ใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	75
ภาพที่ 5 ตัวอย่างต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยคำ มหาชาติกัณฑ์ชูชก (ได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล).....	83
ภาพที่ 6 การคัดเลือกเสียงพระที่เข้าร่วมฝึกอบรมเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	88
ภาพที่ 7 การแบ่งกลุ่มพระเพื่อฝึกหัดเทศน์แต่ละกัณฑ์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	89
ภาพที่ 8 การแบ่งกลุ่มพระเพื่อฝึกหัดเทศน์แต่ละกัณฑ์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	90
ภาพที่ 9 บรรยากาศการจัดเทศน์สาธิตหลังฝึกอบรมการเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	91
ภาพที่ 10 ตัวอย่างกำหนดการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์.....	94
ภาพที่ 11 การจัดเทศน์ 1 ธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	96
ภาพที่ 12 การจัดธรรมาสน์ในการเทศน์ซ้อนแบบ 2 ธรรมาสน์	96
ภาพที่ 13 การประชาสัมพันธ์การเทศน์มหาชาติในงานประเพณีอื่น ๆ	101
ภาพที่ 14 การประชาสัมพันธ์งานเทศน์มหาชาติในการจัดการท่องเที่ยว	102
ภาพที่ 15 ภาพประชาสัมพันธ์งานเทศน์มหาชาติในวาระจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยครบรอบ 100 ปี	102
ภาพที่ 16 การจัดงานเทศน์มหาชาติเพื่อสาธารณะประโยชน์	102
ภาพที่ 17 การตกแต่งภายในศาลาที่จัดเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	108
ภาพที่ 18 การตกแต่งสถานที่เทศน์มหาชาติกลางแจ้ง (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	109
ภาพที่ 19 การตกแต่งสถานที่เทศน์มหาชาติของหน่วยงานต่าง ๆ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	109

ภาพที่ 20 เครื่องกัณฑ์เทศน์ที่จัดไว้บริเวณหน้าธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	110
ภาพที่ 21 เครื่องกัณฑ์เทศน์ที่จัดไว้บริเวณหน้าธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	110
ภาพที่ 22 พุ่มกัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	112
ภาพที่ 23 ผู้ฟังมาติดเงินที่พุ่มกัณฑ์เทศน์ขณะที่พระกำลังเทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	112
ภาพที่ 24 ป้ายแสดงอานิสงส์การบูชากัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	114
ภาพที่ 25 ป้ายแสดงอานิสงส์การบูชากัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)	222
ภาพที่ 26 ผู้ฟังเทศน์ทำบุญในระหว่างการเทศน์แห่ล่ยานนาวา (ภาพถ่ายของผู้วิจัย).....	304

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

มนุษย์เชื่อว่าภาษาวรรณคดีเป็นภาษาพิเศษ มีข้อกำหนดแตกต่างไปจากภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติและอำนาจให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้ (Lord, 1991: 20) ด้วยเหตุนี้จึงมีการสร้างสรรค์วรรณคดีเพื่อใช้ประกอบในพิธีกรรมสำหรับอ่านหรือขับเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และคติความเชื่อในพิธีกรรมนั้น ๆ ในทางกลับกันรูปแบบ ขั้นตอน และความคิดความเชื่อของพิธีกรรมก็มีส่วนกำหนดรูปแบบ องค์ประกอบ และเนื้อหาของวรรณคดีด้วย

ในบรรดาวรรณคดีไทยตามลักษณะที่กล่าวมา มีวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทที่โดดเด่นสืบมาจนถึงปัจจุบันคือ บทแหล่เทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติเป็นพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา มีขั้นตอนสำคัญคือพระภิกษุอ่านเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นทำนอง โดยเชื่อว่าหากผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบทั้งพันคาถาภายใน 1 วัน 1 คืน และได้บูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนฉัตรอย่างละพัน เมื่อสิ้นชีวิตไปก็จะได้เกิดในสุคติภูมิ และได้เกิดทันศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย ประเพณีเทศน์มหาชาติในทุกท้องถิ่นล้วนมีจุดมุ่งหมายสำคัญเหมือนกันคือ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ประกอบบุญกุศลผ่านการฟังเรื่องราวชาดกที่ถือเป็นพุทธวจนะ และได้ถวายปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แต่พระภิกษุอันเป็นบุญกิริยาสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดของ *เวสสันดรชาดก* คือ ทานและทานบารมี (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2524: 61-64; ประมินท์ จารุวรรณ, 2555: 18-22)

คติความเชื่อเรื่องคาถาพันและประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติทำให้เกิดการสร้างสรรค์ด้วยบทมหาชาติภาษาไทยหลายสำนวน ตัวบทมหาชาติที่ใช้เทศน์เรียกว่า “บทแหล่เทศน์มหาชาติ” ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือตัวบทที่แต่งด้วยร้อยยาว พระนักเทศน์นิยมเรียกว่า “แหล่ใน” เพราะดำเนินความตามเนื้อหาที่มีในคัมภีร์ *เวสสันดรชาดก* แหล่ในฉบับที่เทศน์กันแพร่หลายในภาคกลางคือ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งกรมศึกษาธิการชำระจากสำนวนเด่น ๆ เมื่อ พ.ศ. 2449¹ ตัวบทแหล่เทศน์อีกกลุ่มหนึ่งแต่งด้วยกลอน เรียกว่า “แหล่นอก” เนื่องจากนำเนื้อหาจากแหล่งอื่น ๆ นอกคัมภีร์

¹ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* ฉบับโบราณสำหรับเทศน์ในปัจจุบัน มีบางกัณฑ์ที่ใช้สำนวนของกวีไม่ตรงกับฉบับที่กรมศึกษาธิการพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2449 แต่ส่วนใหญ่ผู้นิยมเรียกตัวบทมหาชาติที่ใช้เทศน์ด้วยชื่อดังกล่าว ในวิทยานิพนธ์นี้จึงใช้ชื่อ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* เพื่อให้สอดคล้องกับความรับรู้ของคนทั่วไป ประเด็นเรื่องต้นฉบับของ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* จะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทที่ 2

เวสสันดรชาดก เช่น นิทานพื้นบ้าน วรรณคดี คำสอน บทเหล่านั้นก็เป็นบทเหล่านั้นที่พระภิกษุแต่งขึ้นใหม่ และสืบทอดกันมาแบบมุขปาฐะ

จากการสำรวจการเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบหลายประการ โดยเฉพาะระยะเวลาการจัดเทศน์ โอกาสในการเทศน์ กลุ่มผู้ฟังและพระผู้เทศน์

ในปัจจุบัน งานเทศน์มหาชาติส่วนใหญ่ลดระยะเวลาการเทศน์สั้นลงจากที่เคยจัดในอดีต โอกาสในการจัดงานเทศน์ขยายจากการจัดตามเทศกาลหลังออกพรรษามาเป็นจัดเทศน์ตลอดทั้งปี และจัดเป็นโอกาสเฉพาะนอกเทศกาลก็มี เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ วัฒนธรรม เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ หรือเพื่อรวบรวมเงินสำหรับ สาธารณกุศล การเทศน์มหาชาติในเขตเมืองใหญ่เริ่มมีหน่วยงานต่าง ๆ ของราชการและเอกชนรับเป็น เจ้าภาพแทนคนในชุมชนใกล้เคียง กลุ่มผู้ฟังจึงเปลี่ยนจากคนที่อาศัยในชุมชนเดียวกัน มาเป็นกลุ่มคนที่ สัมพันธ์กันโดยวิชาชีพ ส่วนพระภิกษุที่เชี่ยวชาญการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันมีจำนวนน้อยลง กลุ่ม พระผู้เทศน์จึงร่วมมือกันสร้างกลุ่มเครือข่ายสำหรับรับนิมนต์งานเทศน์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีการ แลกเปลี่ยนถ่ายทอดองค์ความรู้ในการเทศน์มหาชาติ รวมถึงมีการจัดอบรมการเทศน์มหาชาติสำหรับ พระนักเทศน์รุ่นใหม่จากทั่วประเทศโดยกลุ่มพระผู้เทศน์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นับถือ โดยมีภาครัฐ สนับสนุน

ความเปลี่ยนแปลงของประเพณีเทศน์มหาชาติข้างต้นส่งผลต่อการใช้บทเหล่านั้นมหาชาติ อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระยะเวลาที่ลดลงและโอกาสการเทศน์ที่เปลี่ยนไปทำให้พระผู้เทศน์ ต้องปรับเนื้อหาที่นำมาถ่ายทอด โดยพยายามรักษาแก่นสำคัญของพิธีกรรมไว้ คือแสดงให้เห็นความ ยิ่งใหญ่ของพระโพธิญาณที่พระเวสสันดรมุ่งมั่นบำเพ็ญให้ได้มา และโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา บรรณานจะทำตามแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ จึงนำเสนอใจว่าการถ่ายทอดบทเหล่านั้นมหาชาติ ทั้งเหล่านั้นและเหล่านั้นในปัจจุบันมีลักษณะเป็นเช่นใด นิยมถ่ายทอดเนื้อหาส่วนใด และมีวิธีการ ถ่ายทอดอย่างไรที่ทำให้การเทศน์มหาชาติยังสื่อสารแนวคิดของ *เวสสันดรชาดก* ในบริบทที่ เปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้ การศึกษาในทางวรรณคดีที่ผ่านมาเน้นศึกษารายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นหลัก โดยเปรียบเทียบความเหมือนต่างกับ *เวสสันดรชาดก* ในพระไตรปิฎก หรือเปรียบเทียบกับมหาชาติ สำนวนอื่น เพื่อพิสูจน์ให้เห็นลักษณะเด่นเฉพาะด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ของ *รายยาวมหาเวสสันดร ชาดก* ที่กวีไทยได้รังสรรค์จากคัมภีร์ศาสนาเป็นวรรณคดี และได้รับยกย่องให้เป็นวรรณคดีชั้นครูมา จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้เข้าร่วมในประเพณีเทศน์มหาชาติและได้สังเกตการถ่ายทอดบทเหล่านั้น มหาชาติ ผู้วิจัยพบว่าความงามทางวรรณศิลป์ในตัวบทนั้นยังสัมพันธ์กับศิลปะในการเทศน์อย่าง แยกไม่ออก วรรณศิลป์ในการเล่นเสียง เล่นคำ การใช้ความเปรียบและโวหาร หรือการผูกปมปัญหา

ต่าง ๆ ของเรื่องล้วนสัมพันธ์กับทำนองประจำกัณฑ์ ธรรมเนียมและศิลปะการถ่ายทอดในแต่ละกัณฑ์ และลีลาเฉพาะตัวของพระผู้เทศน์ เกิดเป็นสุนทรียะพิเศษที่ปรากฏเฉพาะในบริบทพิธีกรรมซึ่งไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยการอ่านบทแปลเทศน์มหาชาติในฐานะตัวบทหลายลักษณะเพียงประการเดียว ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าหากต้องการเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของบทแปลเทศน์มหาชาติตามเจตจำนงของกวีผู้แต่ง คือในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม จำเป็นต้องศึกษาการนำตัวบทวรรณคดีนี้ไปใช้ในบริบทพิธีกรรม

ประเด็นที่ผู้วิจัยพบข้างต้นเป็นเรื่องที่มีผู้กล่าวถึงมานานแล้ว โดยเฉพาะในหมู่พระนักเทศน์ พระครูวิจิตรธรรมโกศล หรือ “หลวงตาแพรเยื่อไม้” พระนักเทศน์และครูสอนเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียงในอดีต ได้ตั้งข้อสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างความงามทางภาษากับศิลปะการเทศน์ โดยเรียกว่า “ศิลปะการหยิบตัวอักษร” กับการสร้างจินตภาพให้เกิดในใจผู้ฟัง ความว่า

... กัณฑ์ชูชกเป็นศิลปะในการหยิบตัวอักษรดี ทำนองเขาเรียกคุดทะราดเหยียบกรวด เขารักษาลักษณะของผู้ร้าย ของตาชูชก เป็นบุรุษโทษ คุดทะราดเหยียบกรวด เราก็เห็นอยู่ว่าคนดินเป็นหน่อเป็นหนองเดินไปที่ถนนรอยด้วยกรวดด้วยหินจะเดินเรียบได้ไง มันก็เดินกระโดดกระเดกไป ผมศึกษาไปแล้วรู้สึกชมอาจารย์เก่า ทำไมฉลาดจริง อาจารย์ผมคน[หนึ่ง] ตายแล้ว อยู่ข้างวัด อาจารย์เซย เสียงเบา ๆ แกว่าให้ฟัง มันวาดภาพเห็นภาพ

(วิถีทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 1, [2559]: 21.00-21.50)

นอกจากข้อสังเกตจากพระผู้เทศน์ มีนักวิชาการที่ได้ศึกษาลักษณะพิเศษของตัวบทวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่เอื้อแก่การนำไปถ่ายทอดเพื่อนำเสนอแนวคิดบางอย่าง หรือช่วยสร้างจินตภาพได้มากกว่าการอ่านเฉพาะตัวบทหลายลักษณะ เช่น ชลดา เรื่องรักซ์ลิขิต (2560ข: 22-24; 254-257) กล่าวถึง *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ว่าเนื้อหาที่แบ่งออกได้ 6 ส่วนนั้นแม้จะกล่าวถึงเรื่องราวแตกต่างกัน แต่กลับประสานกันกลมกลืน โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เป็นแกนที่เชื่อมโยงเนื้อหาทั้ง 6 ส่วนเข้าไว้ และเนื้อหาที่ปรากฏนั้นยังสัมพันธ์กับขั้นตอนในการประกอบพระราชพิธี ส่วนปรมินท์ จารูวรได้อภิปรายในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “แนวทางการวิจัยวรรณศิลป์ในวรรณกรรม พิธีกรรม และวรรณกรรมการแสดง” เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2558 จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพฯ ได้ตั้งข้อสังเกตเรื่องการเล่นเสียงใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* กัณฑ์มหาราช ที่เอื้อแก่การถ่ายทอดเป็นลีลาเฉพาะที่เรียกว่าทำนองคลื่นกระทบฝั่ง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “อัจฉริยลักษณ์ของตัวบท”

อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมายังไม่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบวรณ์คดีกับศิลปะการถ่ายทอดได้อย่างชัดเจน เนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลพิธีกรรมที่เก็บได้ยาก แต่ด้วยเทคโนโลยีสื่อออนไลน์และค่านิยมการเผยแพร่ประสบการณ์ในปัจจุบัน ทำให้พระผู้เทศน์และผู้จัดงานเทศน์มหาชาตินิยมบันทึกภาพและถ่ายทอดบรรยากาศพิธีกรรมสู่สาธารณะ (public) มากขึ้น เป็นโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลการเทศน์มหาชาติได้เพียงพอที่จะนำมาศึกษา และยังสามารถนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทเพลงเทศน์มหาชาติกับศิลปะการถ่ายทอดในมิติต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดมากขึ้นกว่าการเข้าร่วมในพิธีกรรมเป็นรายครั้งไป

เมื่อสามารถเข้าถึงข้อมูลการเทศน์มหาชาติได้มากขึ้น ก็เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยวิเคราะห์ภาพรวมของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติได้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะการวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของบทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งแต่เดิมนิยมศึกษารายยาวมหาเวสสันดรชาดกในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์ที่เป็น “มรดก” ตกทอดจากกวีโบราณ การศึกษาในครั้งนี้จะช่วยเผยให้เห็นอีกด้านหนึ่งของวรรณคดีที่ยัง “มีชีวิต” อยู่ในสังคมไทย ผ่านการใช้ การตีความ การให้คุณค่า ตลอดจนการสร้างสรรคต์ตัวบทเพลงเทศน์มหาชาติใหม่ ๆ บนรากฐานขนบวรรณคดีและวรรณศิลป์ที่สืบทอดกันมาในหมู่พระผู้เทศน์

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรศึกษาบทเพลงเทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม เพื่อพิจารณารูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับจุดประสงค์ของพิธีกรรม และวิเคราะห์ว่าวรรณคดีกลุ่มนี้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องเวสสันดรชาดกในสังคมไทยอย่างไร การศึกษาในประเด็นนี้จะช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบทเพลงเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน ซึ่งอาจชี้ให้เห็น “ขนบ” การแต่งบทเพลงเทศน์ที่มีพัฒนาการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และชี้ให้เห็นความโดดเด่นของรายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่กลายมาเป็นฉบับมาตรฐานในการเทศน์มหาชาติโดยทั่วไป รวมทั้งแสดงให้เห็นความสำคัญของบทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งในฐานะเป็นตัวบทศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญด้วย

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษา

1. รูปแบบและเนื้อหาของบทเพลงเทศน์มหาชาติทั้งบทเพลงในและบทเพลงนอกในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์กับวิธีการถ่ายทอดบทเพลงในและบทเพลงนอก
3. บทบาทและความสำคัญของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย

1.3 สมมติฐานการวิจัย

บทเพลงเทศน์มหาชาติทั้งบทเพลงในและบทเพลงนอกมีรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเทศน์มหาชาติ คือ การสื่อแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและทำทาน บทเพลงเทศน์มหาชาติยังมีวรรณศิลป์หลากหลายรูปแบบ เช่น การเล่นเสียงเพื่อสร้างจังหวะและความไพเราะ การใช้คำให้เกิดจินตภาพ และการใช้โวหารเพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดอย่างมีสีสัน การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติสะท้อนให้เห็นความสำคัญของเรื่องเวสสันดรชาดกในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีบทบาทในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งในด้านวรรณคดี ความเชื่อ และสังคม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดบทเพลงเทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม
2. ทำให้เข้าใจบทบาทและความสำคัญของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย
3. เป็นแนวทางการศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่น ๆ ต่อไป

1.5 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการเทศน์มหาชาติในภาคกลาง และคัดเลือกเฉพาะการเทศน์มหาชาติที่ใช้ตัวบทเพลงเทศน์มหาชาติเป็นหลัก ไม่รวมการใช้บทเพลงเทศน์ในพิธีอื่นซึ่งไม่ได้มุ่งถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* และไม่รวมการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติเพื่อประกอบมหรสพพื้นบ้านชนิดอื่น เช่น ลิเกและเพลงทรงเครื่อง ซึ่งเรียกว่า “มหาชาติทรงเครื่อง”

ในกำหนดขอบเขตการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาภาพรวมของการเทศน์มหาชาติ จึงเน้นสุ่มเลือกข้อมูลให้มีตัวอย่างหลากหลาย โดยเลือกใช้ **ข้อมูลวีดิทัศน์จำนวน 300 ชุด** และเก็บข้อมูลจากการลงภาคสนามในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2558-2562 จำนวน 10 ครั้ง

ในการคัดเลือกข้อมูลวีดิทัศน์ ผู้วิจัยเลือกข้อมูลจากพระผู้เทศน์เพียงรูปละ 1 ชุดเพื่อให้ผลการวิเคราะห์แสดงภาพรวมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีข้อจำกัดทำให้ต้องเลือกข้อมูลจากพระผู้เทศน์รูปเดิมมากกว่า 1 ชุด จะเลือกใช้ข้อมูลที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น กัณฑ์ชูชกมีข้อมูลวีดิทัศน์ของพระครูพิมลธรรมภาณซ้ำกัน 2 ชุด ผู้วิจัยเลือกการเทศน์ชุดหนึ่งเป็นงานเทศน์มหาชาติที่จัดในวัด อีกชุดหนึ่งเป็นงานเทศน์มหาชาติที่จัดในสถานศึกษา

การคัดเลือกข้อมูลวีดิทัศน์ทั้งหมด มีเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

1. เป็นวีดิทัศน์หรือไฟล์เสียงการเทศน์มหาชาติที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเว็บไซต์ Youtube และ Facebook โดยผู้เผยแพร่ตั้งค่าให้เข้าถึงได้เป็นสาธารณะ (public)
2. ข้อมูลมีความสมบูรณ์ มีคุณภาพเสียงชัดเจน รับฟังได้ต่อเนื่อง อาจมีภาพเคลื่อนไหวหรือไม่มีภาพก็ได้ แต่ต้องมีรายละเอียดที่สามารถสืบค้นเพื่อระบุระบุผู้เทศน์ และแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นประเพณีเทศน์มหาชาติ หากไม่สามารถระบุระบุผู้เทศน์ได้ หรือเป็นการนำบทแปลเทศน์ไปใช้ในพิธีกรรมอื่นจะไม่นำมาศึกษา

อนึ่ง ในปัจจุบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีนโยบายเผยแพร่วิทยานิพนธ์เป็นรูปแบบดิจิทัลด้วยสกุลไฟล์ PDF เข้าถึงได้ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย ด้วยรูปแบบดิจิทัลเช่นนี้ ผู้อ่านสามารถเข้าถึงข้อมูลต้นฉบับได้โดยตรงผ่านลิงก์ที่ผู้วิจัยระบุไว้ในตารางแสดงข้อมูลวีดิทัศน์

การอ้างถึงข้อมูลวีดิทัศน์ต่อไปในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธี “ฝัง” (embed) ลิงก์ไปสู่ข้อมูลวีดิทัศน์ต้นฉบับ ข้อความที่ฝังลิงก์ไว้จะมีขีดเส้นใต้และมีตัวอักษรสีฟ้าตามรูปแบบของโปรแกรมไมโครซอฟต์ เวิร์ด (Microsoft Word) เช่น [วีดิทัศน์กัณฑ์ทศพร ชุดที่ 8](#) ผู้อ่านที่เข้าถึงวิทยานิพนธ์นี้ในรูปแบบ PDF และเชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตคลิกที่ลิงก์เพื่อเข้าถึงไฟล์ต้นฉบับได้ทันที หรือหากเข้าถึงจากโทรศัพท์มือถือ สามารถแตะที่ลิงก์เพื่อเข้าสู่ไฟล์ต้นฉบับได้ทันทีเช่นกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงลิงก์แบบสมบูรณ์ไว้ในภาคผนวก 1 และ 3 แล้ว

ข้อมูลวีดิทัศน์บางชุดแบ่งเป็นหลายไฟล์ ในตารางข้อมูลต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะฝังลิงก์เฉพาะไฟล์ลำดับที่ 1 ส่วนการอ้างอิงในวิทยานิพนธ์จะระบุลำดับไฟล์และฝังลิงก์ไฟล์ลำดับนั้นโดยตรง หากข้อความที่ผู้วิจัยอ้างอิงต่อกันหลายไฟล์ ผู้วิจัยจะอ้างอิงทุกไฟล์ และระบุระยะเวลาที่มีข้อความนั้นอยู่ เช่น

ไปเกิดหนาพ้อไอยเรศ

ไปเป็นปิ่นปกเกศกลิงคบุรี

พ่อยอดขุนพลมงคลหัตถ์

ขอพ้องมีอายุวัฒนา

.....

.....

[\(วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 4, ไฟล์ที่ 4, 2555: 4.55-11.55;](#)

[วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 4, ไฟล์ที่ 5, 2555: 00.00-1.10\)](#)

จากการคัดเลือกข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมได้ทั้งข้อมูลที่เป็นการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ คือเทศน์ทีละกัณฑ์จนครบ 13 กัณฑ์ และการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ ซึ่งเป็นการเทศน์สรุปเนื้อความทั้ง 13 กัณฑ์ไว้ในเทศน์ครั้งเดียว ได้ข้อมูลวีดิทัศน์จำนวน 300 ชุด ดังนี้

1. การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ กัณฑ์ละ 20 ชุด รวม 260 ชุด
 2. การเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ จำนวน 40 ชุด
- รายละเอียดข้อมูลวีดิทัศน์ทั้ง 300 ชุด มีดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลวีดิทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์เทศพร

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระพรหมเวที วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิจิตร จังหวัด นครปฐม 7 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 1	30 นาที
2	พระธรรมเจดีย์ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ 24 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 2	55 นาที
3	พระธรรมสุธี วัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง กรุงเทพฯ 4 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 3	35 นาที
4	พระธรรมรัตนดิลก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 4	45 นาที
5	พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพฯ 23 มกราคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 5	25 นาที
6	พระธรรมรัตนวิสุทธิ วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิจิตร จังหวัด นครปฐม 4 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 6	45 นาที
7	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 1 เมษายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 7	40 นาที
8	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 8	30 นาที
9	พระปริยัติธรรมธาดา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 23 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 9	45 นาที
10	พระกิตติโสภณวิเทศ	งานเทศน์มหาชาติวัดนาครปรก กรุงเทพฯ	1 ชั่วโมง

	วัดนาคปรก กรุงเทพฯ	21 กรกฎาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 10	
11	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 11	40 นาที
12	พระมหาเรวัต อวสุภณโณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนมัธยมวัด มกุฏกษัตริย์ กรุงเทพฯ 17 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 12	25 นาที
13	พระมหารัตนกวี ธมมโฆสโก วัดนางชีวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 9 กุมภาพันธ์ 2563 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 13	1 ชั่วโมง 10 นาที
14	พระครูวิฑิตกัจจານุรักษ์ วัดคณาการามวรวิหาร พระอาราม หลวง จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 28 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 14	25 นาที
15	พระครูโอบาสพัชร์ธรรม วัดนอกปากทะเล จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี 2 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 15	20 นาที
16	พระใบฎีกาวัชรพงศ์ วชิรวโส วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี 3 พฤศจิกายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 16	40 นาที
17	พระครูธรรมธรมสมยศ ปรีสุทโธ วัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี 30 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 17	35 นาที
18	พระครูวินัยธรนันทรวงค์ นนทียโ วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัด ฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา 24 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 18	45 นาที
19	พระราชวชิรเมธี วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 28 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 19	30 นาที
20	พระครูวิจิตรธรรมรส วัดเขาแก้ว จังหวัดอุดรธานี	งานเทศน์มหาชาติวัดปากกล้วย จังหวัดอุดรธานี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 31 สิงหาคม 2555] เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยโกศลทศพร ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง

ตารางที่ 2 ข้อมูลวิถีทัศนการณ์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์หิมพานต์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางแกว กรุงเทพฯ 27 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 1	1 ชั่วโมง 10 นาที
2	พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธิธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 23 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 2	35 นาที
3	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุพรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 3	45 นาที
4	พระครูพิพิธธรรมภาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิต วนารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 23 ตุลาคม 2555 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 4	1 ชั่วโมง
5	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ชุดที่ 5	15 นาที
6	พระมหาภิตติ กนต์สีโล วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2556 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 6	30 นาที
7	พระมหาเรวัต อวูธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 7	45 นาที
8	พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 6 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 8	55 นาที
9	พระมหากรวิก อหิงส์โก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 11 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนการณ์หิมพานต์ ชุดที่ 9	30 นาที
10	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561	55 นาที

		เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 10	
11	พระใบฎีกาภูมิพัฒน์ ฉันทเมธี วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ 21 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง 5 นาที
12	พระครูปลัดวัฒนา วัฑฒนเมธี วัดศรีประทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 8 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 12	40 นาที
13	พระครูธรรมธรรมยศ ปรีสุโท วัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดขุนตรา จังหวัดเพชรบุรี 9 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 13	45 นาที
14	พระครูโกศลวัชรธรรม วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัด เพชรบุรี 14 พฤศจิกายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 14	30 นาที
15	พระมหาชุมพล ชุตติปัญญา วัดนาเขื่อน จังหวัดชลบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ 22 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 15	55 นาที
16	สามเณรสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 16	40 นาที
17	พระครูพิษณุกิตติธาดา วัดวังวาริศรีศรีทธารธรรม จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ รวมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก 3 ธันวาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง
18	พระอธิการเอื้ออารีย์ อินทวิโร วัดเขาศิริส จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 22 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 18	45 นาที
19	พระมหาสมเด็จ กนตสีโล วัดนาโปร่ง จังหวัดอุดรดิษฐ์	งานเทศน์มหาชาติวัดปากกล้วย จังหวัดอุดรดิษฐ์ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 31 สิงหาคม 2555] เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง
20	พระมหาธเนตร สุธมมาที วัดห้วยตั้ง จังหวัดสุโขทัย	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 5 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 20 นาที

ตารางที่ 3 ข้อมูลวิถีทัศนการณ์การเทศน์มหาชาติทานกัณฑ์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 1	1 ชั่วโมง 20 นาที
2	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2556 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 2	45 นาที
3	พระครูโฆสิตธรรมการ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิต วนารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 28 ตุลาคม 2555 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 3	1 ชั่วโมง 30 นาที
4	พระครูโฆสิตธรรมการ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช กรุงเทพฯ 28 มกราคม 2559 เข้าได้ถึงที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 4	20 นาที
5	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 7 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 5	1 ชั่วโมง
6	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 6	1 ชั่วโมง
7	พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 4 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 7	30 นาที
8	พระครูประสิทธิ์นพคุณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ 24 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 8	1 ชั่วโมง
9	พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ 5 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 9	25 นาที
10	พระมหาเรวัต อวรุณปัญญา วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 9 สิงหาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 10	30 นาที

11	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดบางนาโน พระอารามหลวง กรุงเทพฯ 2 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง 10 นาที
12	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเบญจมราชาลัย กรุงเทพฯ 6 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 12	1 ชั่วโมง
13	พระมหาพุทธนา คมภีร์จิตโต วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร	งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ 23 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 13	2 ชั่วโมง
14	พระครูปลัดชนะ ชุตินธโร วัดอนงคาราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ 22 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 14	1 ชั่วโมง 30 นาที
15	พระพิพิธพัชรโศดม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 28 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 15	40 นาที
16	พระครูวิกรมวัชรกิจ วัดไตรโลก จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดขุนตรา จังหวัดเพชรบุรี 9 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 16	40 นาที
17	พระครูโสภิตวชิรธรรม วัดหนองไม้เหลือง จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ บ้านไร่ถิ่นน้อย อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี 22 ธันวาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 17	40 นาที
18	พระครูพัชรศิลป์ปาคม วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดราษฎร์ศรัทธา จังหวัดเพชรบุรี 9 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 18	40 นาที
19	พระครูปรีชาวิชราทร วัดกุฎีการาม จังหวัดกำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร 4 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 30 นาที
20	พระจเร ธีรธมโม วัดคลองราษฎร์เจริญ จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 18 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 20	50 นาที

ตารางที่ 4 ข้อมูลวีดิทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์ถ้วนปเวศน์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ 19 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 1	50 นาที
2	พระครูภัฏยานสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณรามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 28 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 2	30 นาที
3	พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ 5 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 3	15 นาที
4	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 6 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 4	50 นาที
5	พระครูปลัดพงษ์เทพ ปากาโร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี	งานเทศน์มหาชาติวัดสังข์กระจาย กรุงเทพฯ 21 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 5	35 นาที
6	พระครูปลัดพงษ์เทพ ปากาโร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม กรุงเทพฯ 2 เมษายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 6	30 นาที
7	พระมหากรวิก อหิงส์โก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ 11 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 7	1 ชั่วโมง
8	พระมหาเรวัต อวรุฒฺญโณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 4 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 8	40 นาที
9	พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ 30 กรกฎาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 9	50 นาที
10	พระมหาไสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวิทยาลัยเทคโนโลยีจิตรลดา กรุงเทพฯ 2 มิถุนายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์ถ้วนปเวศน์ ชุดที่ 10	35 นาที
11	พระมหาสมชาย ปภัสสรโร	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ	1 ชั่วโมง

	วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 11	
12	สามเณรภูติช เลิศขจรสุข วัดยานนาวา กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 12	20 นาที
13	พระมหานพคุณ สาสนมุนี วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา 13 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 13	40 นาที
14	พระสมุห์บัว ทีปธมโม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 28 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 14	20 นาที
15	พระสิทธิโชค สิทธิชัย วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดราชบุรุษศรีธธา จังหวัดเพชรบุรี 22 ธันวาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 15	30 นาที
16	พระชาลววิทย์ อธิปถโย วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัด เพชรบุรี	งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 16	40 นาที
17	พระมหาสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัด เพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 17	40 นาที
18	พระอธิการณัฐเอก สิริสุวณโณ วัดดงสมอ จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 13 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 40 นาที
19	พระครูปลัดชุตินันท์ สุธีโร วัดตลุกงาม จังหวัดกำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร 19 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 20 นาที
20	พระนิทัศน์ สจจวโร ที่พักรักษาพยาบาลมวังหอม จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 จังหวัดกำแพงเพชร 25 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยภัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง

ตารางที่ 5 ข้อมูลวิถีทัศนัการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหากุศลเฉลิมพระเกียรติ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ 13 ธันวาคม 2546 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 1	20 นาที
2	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 2	45 นาที
3	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องค์กรักษ์ จังหวัดนครนายก 11 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 3	50 นาที
4	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติ วัดคลองเตยใน กรุงเทพฯ 21 กุมภาพันธ์ 2556 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 4	40 นาที
5	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอาราม หลวง กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 5	50 นาที
6	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติ ยูวพุทธิกสมาคมแห่ง ประเทศไทย กรุงเทพฯ 12 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 6	50 นาที
7	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิจิตรวิทย จังหวัดนครปฐม 4 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 7	40 นาที
8	พระมหาเรวัต อารุณปโย วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 8	40 นาที
9	พระครูปลัดวิทยา วิสุธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต 25 กรกฎาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 9	18 นาที
10	พระปริวรรต ปนาโท วัดปลับพลายชัย กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดภาณุรังษี กรุงเทพฯ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 9 มิถุนายน 2561] เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนักัณฑ์ชูชก ชุดที่ 10	1 ชั่วโมง

11	พระวิชัย มหาวีโร วัดพิชัยญาติการาม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการาม กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 11	40 นาที
12	พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา 16 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 12	50 นาที
13	พระวิฑิตธรรมภาม วัดไชยรวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 13	50 นาที
14	พระเกษม เขมสิริ วัดโพธิ์พระไณ จังหวัดเพชรบุรี	งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 14	55 นาที
15	พระสามเณรชาญวิทย์ ขจรศักดิ์สิริกุล วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี 14 พฤศจิกายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 15	50 นาที
16	พระครูบุญญาวัชรการ วัดหนองปิ่นแตก จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 28 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 16	50 นาที
17	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติวัดปากกล้วย จังหวัดอุดรดิตถ์ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่ 7 กรกฎาคม 2556] เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 17	2 ชั่วโมง
18	พระครูกิตติวิโรภาส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัด กำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 18 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 30 นาที
19	พระปลัดชาญณรงค์ อธิปญโญ วัดวังดิน จังหวัดอุดรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 17 กันยายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 20 นาที
20	พระพรเทพ สุนทรเมธี วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติวัดนาโประ้ง (ม่อนถ้ำชัยมงคล) จังหวัดอุดรดิตถ์ 2 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ชูชก ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 25 นาที

ตารางที่ 6 ข้อมูลวีดิทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์จุลพน

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพฯ 19 มกราคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 1	35 นาที
2	พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 27 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 2	50 นาที
3	พระพิศิษฐ์วิหารการ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการามวรวิหาร กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 3	25 นาที
4	พระปริยัติวิโรปการ วัดนาคกลางวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอาราม หลวง กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 4	50 นาที
5	พระครูโสมสิทธิ์ธรรมการ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิจิตร จังหวัดนครปฐม 4 สิงหาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 5	40 นาที
6	พระครูศรีกิตติยาภินันท์ วัดอนงคาราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคาราม กรุงเทพฯ 22 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 6	50 นาที
7	พระครูปลัดเฉลิม อุทัย วัดชินวรสารามวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องใน เทศกาลวิสาขบูชาโลก จัดโดยมูลนิธิชาวพุทธ พม่า กรุงเทพฯ 12 พฤษภาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 7	35 นาที
8	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 8	35 นาที
9	พระครูปลัดพงษ์เทพ ปากโร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม กรุงเทพฯ 2 เมษายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 9	35 นาที
10	พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก	35 นาที

		12 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 10	
11	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดเศวตฉัตรวรวิหาร กรุงเทพฯ 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 11	50 นาที
12	พระมหาธีรวัฒน์ ธิติโชติ วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 26 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 12	50 นาที
13	พระสิริเดช อธิเตโช วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 18 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 13	55 นาที
14	สามเณรอนุรักษ์ คุณชัย วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดวังขอน จังหวัดฉะเชิงเทรา 6 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 14	35 นาที
15	พระทรงพล ขยาภินนโท วัดเข้านันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 28 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 15	30 นาที
16	พระทินกร กตธมโม วัดเขื่อนเพชร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดหุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี 16 เมษายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 16	40 นาที
17	พระมหาสมศักดิ์ ปุณณโชโต วัดพระพุทธไสยาสน์ จังหวัด เพชรบุรี	งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 17	20 นาที
18	พระอธิการเรืองชัย เขมกาโม วัดบ้านใหม่เจริญพร จังหวัด กำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร 25 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 25 นาที
19	พระปลัดสุรพล อธิติเตโช วัดพรมเกษร จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 27 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 40 นาที
20	พระบุญชู วิโรจโน ที่พัทสงฆ์ป่าด่างธรรม จังหวัด กำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 จังหวัดกำแพงเพชร 17 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกุลพน ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 35 นาที

ตารางที่ 7 ข้อมูลวีดิทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหานพ

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 1	35 นาที
2	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัด นครปฐม 9 สิงหาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 2	1 ชั่วโมง
3	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 3	55 นาที
4	พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการามวรวิหาร กรุงเทพฯ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 27 กันยายน 2557] เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 3	1 ชั่วโมง 10 นาที
5	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 15 เมษายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 4	50 นาที
6	พระครูปลัดเฉลิม อุทัย วัดชินวรสารามวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 5 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 5	1 ชั่วโมง
7	พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 12 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 6	35 นาที
8	พระมหาเรวัตต์ อาวุธปัญญา วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติยุวพุทธิกสมาคม กรุงเทพฯ 1 สิงหาคม 2553 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 7	20 นาที
9	พระมหาธงชัย ธมมธारी วัดโพธิ์ปียเขตวนาราม จังหวัด บุรีรัมย์ (เดิมจำพรรษาที่ วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ)	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 18 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วีดิทัศน์กัณฑ์มหานพ ชุดที่ 8	50 นาที

10	พระมหาคุณัฐ สุขกิจใจ วัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ 22 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 9	1 ชั่วโมง 15 นาที
11	พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2556 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 10	35 นาที
12	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 6 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง
13	พระอรุณ อธิปญโญ วัดตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 28 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 12	1 ชั่วโมง 40 นาที
14	พระปลัดเสน่ห์ อนุทสสี วัดเขาปากช่อง จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่ เมื่อ 22 ธันวาคม 2557] เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 13	40 นาที
15	พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 14	50 นาที
16	พระครูโอภาสวัชรธรรม วัดราษฎร์เจริญธรรม จังหวัด ราชบุรี	งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 15	50 นาที
17	พระครูกิตติธรรมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุดรธานี	งานเทศน์มหาชาติวัดป่ากล้วย จังหวัดอุดรธานี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 4 เมษายน 2557] เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 20 นาที
18	พระครูพิลาสกิตติคุณ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร 9 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 30 นาที
19	พระครูปลัดชาญณรงค์ อธิติเตโช วัดวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 3 กันยายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศน์มหาพน ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 25 นาที
20	พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวีโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร	1 ชั่วโมง 20 นาที

		21 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 19	
--	--	---	--

ตารางที่ 8 ข้อมูลวិถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์กุมาร

ชุดที่	พระผู้เทศน์	สถานที่และวันเวลาเทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 8 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 1	55 นาที
2	พระราชาธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดนางนองวรวิหาร กรุงเทพฯ 3 พฤศจิกายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 2	1 ชั่วโมง 20 นาที
3	พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 29 กันยายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 3	50 นาที
4	พระครูพิพิธธรรมภาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทัศนารุณสุนทรภิคาราม กรุงเทพฯ 7 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 4	50 นาที
5	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 29 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 5	50 นาที
6	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี 5 เมษายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 6	1 ชั่วโมง 10 นาที
7	พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติถวายเป็นพระราชกุศล โรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ 9 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 7	40 นาที
8	พระมหาเรวัตต์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 8	50 นาที
9	พระมหาจากรุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 25 กรกฎาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 9	40 นาที
10	พระมหาโสภณ สุธีโร	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์	50 นาที

	วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	จังหวัดนครปฐม 5 สิงหาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 10	
11	พระสาคร ปุณฺณการี วัดปฐมบุตธโรศรัยาราม กรุงเทพฯ	งาน “เทศน์มหาชาติ ถวายบรมนาถบพิตร ธ สถิตในดวงใจไทย” โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพฯ 21 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 11	30 นาที
12	พระอธิการวิโรจน์ วิโรจโน วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดลพบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดน้อยนางหงส์ จังหวัด สิงห์บุรี 10 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 12	1 ชั่วโมง 10 นาที
13	พระครูอุบลัมภีร์ชกรกิจ วัดแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 23 ธันวาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 13	1 ชั่วโมง 10 นาที
14	พระทินกร กตธมโม วัดเขื่อนเพชร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติหมู่ 8 บ้านไร่ ตำบลนาयाง จังหวัดเพชรบุรี 9 กุมภาพันธ์ 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 14	1 ชั่วโมง 10 นาที
15	สามเณรสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี 3 พฤศจิกายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 15	30 นาที
16	พระจิริพงษ์ จิริวิโส วัดบันไดสามแสน จังหวัดลพบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดบุตดา จังหวัดสิงห์บุรี 15 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 16	1 ชั่วโมง
17	พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 5 นาที
18	พระครูพิชญุกิตติธาดา วัดวังวารีศรีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดวังวารีศรีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก 9 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง
19	พระครูอมรวชิรคุณ วัดอมฤต จังหวัดกำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร 28 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 19	2 ชั่วโมง 10 นาที
20	พระปลัดเขียน จิตตปัญญา	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ	1 ชั่วโมง

	วัดโพธิ์ปลั่งกั จังหวัดกำแพงเพชร	“ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 21 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์กัณฑ์มาร ชุตที่ 20	45 นาที
--	----------------------------------	---	---------

ตารางที่ 9 ข้อมูลวดีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทธิ

ชุตที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิติลก วัดสามพระยาวรววิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 19 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 1	1 ชั่วโมง 10 นาที
2	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรววิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวัดอินทาราม กรุงเทพฯ 27 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 2	1 ชั่วโมง 10 นาที
3	พระครูวิภัชชอรรณวาที วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพฯ 16 กรกฎาคม 2551 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 3	1 ชั่วโมง 10 นาที
4	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 12 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 4	55 นาที
5	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 25 กุมภาพันธ์ 2561 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 5	50 นาที
6	พระมหาวิระ ปุณญวิโร วัดอนงคารามวรววิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรววิหาร กรุงเทพฯ 23 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 6	1 ชั่วโมง 20 นาที
7	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดราชสิทธิธารามราชวรววิหาร กรุงเทพฯ 24 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 7	1 ชั่วโมง 35 นาที
8	พระมหาจาวุฒัน จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนนาภิเชก 5 กรุงเทพฯ ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุตที่ 8	35 นาที
9	พระครูอุถัมภวัชรกิจ วัดแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดป่าชลประทานราษฎร์ จังหวัดเพชรบุรี 8 พฤษภาคม 2557	1 ชั่วโมง 10 นาที

		เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 9	
10	พระครูวิมลวัชรารกร วัดศิระษะคาม จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี 11 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 10	1 ชั่วโมง
11	พระครูปลัดไพศาล กมพูสิริ วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม	งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 7 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง 10 นาที
12	พระจिरพงษ์ จีรวโส วัดบันไดสามแสน จังหวัดลพบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดไลย์ จังหวัดลพบุรี 22 พฤศจิกายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 12	40 นาที
13	พระอธิการณัฐภูมิ โชติญาโณ วัดสว่างอารมณ์ (วัดบ้านเก่า) จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมะชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 29 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 13	1 ชั่วโมง 15 นาที
14	พระมหาบุญเลิศ ปุณณวโร วัดเกาะแก้วสุธาราม จังหวัด เพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติบ้านหมู 8 บ้านไร่ อำเภอบ ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 9 กุมภาพันธ์ 2557 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 14	45 นาที
15	พระครูพิชญกิตติธาดา วัดวังวารีศรัทธาธรรม จังหวัด พิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดบรมธาตุวรวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร 9 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 15	1 ชั่วโมง 15 นาที
16	พระครูกิตติธรรมานุกูต วัดกลาง จังหวัดอุดรดิตถ์ พระอธิการสุรินทร์ จนทวิโส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุดรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติที่วัดกลาง จังหวัดอุดรดิตถ์ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 7 เมษายน 2554] เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 16	1 ชั่วโมง 25 นาที
17	พระครูโกวิทวิชิตคุปต์ วัดเนินกรวด กำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 23 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 20 นาที
18	พระมหาอานนท์ ฐิริทสสี วัดสุตสวาสดี พิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติคำหลวงเทิดพระเกียรติ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก 3 ธันวาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนเกษมขันธ์บุรี ชุดที่ 17	50 นาที
19	พระนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 17 กันยายน 2559	1 ชั่วโมง 30 นาที

		เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 19	
20	พระสุรชัย ธมมปิติโก วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย	งานเทศน์มหาชาติวัดทองธรรมชาติวรวิหาร กรุงเทพฯ 22 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 20 นาที

ตารางที่ 10 ข้อมูลวិถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักบรรพ

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระราชธรรมวาที วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสะแก จังหวัดนนทบุรี 2 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 1	1 ชั่วโมง 5 นาที
2	พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 7 สิงหาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 2	40 นาที
3	พระครูโมลีธรรมมาร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 3	30 นาที
4	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 26 กรกฎาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 4	15 นาที
5	พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 29 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 5	1 ชั่วโมง 35 นาที
6	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคมสสิโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 26 กรกฎาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 6	25 นาที
7	พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ 22 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 7	1 ชั่วโมง 25 นาที
8	พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องใน เทศกาลวิสาขบูชาโลก ห้างสรรพสินค้าพาด้า กรุงเทพฯ 16 พฤษภาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 8	1 ชั่วโมง
9	พระมหาสมชาย ปภัสสร วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก 5 ธันวาคม 2561	35 นาที

	กรุงเทพฯ	เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 9	
10	พระมหาทองเก็บ ญาณโพโล วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ กรุงเทพฯ 26 กรกฎาคม 2556 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 10	30 นาที
11	พระมหาคุณัฐ สุภกิจโจ วัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ 23 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง 10 นาที
12	พระปริวรรต ปนาโท วัดพลับพลาชัย กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 9 มิถุนายน 2561] เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 12	50 นาที
13	พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 12 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 13	30 นาที
14	พระครูสังฆรักษ์ธีรพงศ์ ธีรวไล วัดม่วงงาม จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 23 ธันวาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 14	30 นาที
15	พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวิโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 10 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 15	50 นาที
16	พระมหาณัฐธัญ สนติกโร วัดนาโประ็ง จังหวัดอุดรดิตถ์ พระครูวีรจันโทภาส จนทวโส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระปลัดสมเกียรติ ปภสสโร วัดสุวรรณประสิทธิ์ จังหวัด นครสวรรค์	งานเทศน์มหาชาติวัดนาโประ็ง จังหวัดอุดรดิตถ์ 7 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 16	1 ชั่วโมง 50 นาที
17	พระอธิการประจัน ปภสสโร วัดดงสระแก้ว จังหวัด กำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 22 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 10 นาที
18	พระครูสมุห์มนตรี สุมะโธ วัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร	งานเทศน์มหาชาติวัดเกาะตำแย จังหวัด กำแพงเพชร 24 พฤศจิกายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 18	50 นาที

19	พระครูรัตนเวฬุวัน วัดไผ่คอมรัตนาราม จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 30 กันยายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 20 นาที
20	พระประสิทธิ์ อนุตตโร วัดไตรภูมิ จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 7 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 10 นาที

ตารางที่ 11 ข้อมูลวិถีทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มหาพรหม

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมล มังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 6 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วិถีทัศน์กัณฑ์มหาพรหม ชุดที่ 1	1 ชั่วโมง
2	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณาารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดคลองเตยใน กรุงเทพฯ 20 กุมภาพันธ์ 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์มหาพรหม ชุดที่ 2	40 นาที
3	พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องใน เทศกาลวิสาขบูชาโลก ห้างสรรพสินค้าพาด้า กรุงเทพฯ 17 พฤษภาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์มหาพรหม ชุดที่ 3	50 นาที
4	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานสดับพระธรรม เทศนา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ 15 ธันวาคม 2549 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์มหาพรหม ชุดที่ 4	25 นาที
5	พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิต วนาราม กรุงเทพฯ 21 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์กัณฑ์มหาพรหม ชุดที่ 5	55 นาที
6	พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศา วาสุารวิหาร ณ โรงแรมวันนา กรุงเทพฯ 13	1 ชั่วโมง 10 นาที

		พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 6	
7	พระมหากรรวิก อธิสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวิทยาลัยเทคโนโลยีจิตรลดา กรุงเทพฯ 3 มิถุนายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 7	20 นาที
8	พระมหาเรวัตต์ อารุณปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ 23 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 8	50 นาที
9	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 27 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 9	1 ชั่วโมง 20 นาที
10	พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประวัติ จังหวัดนนทบุรี 28 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 10	25 นาที
11	พระมหานรา ญาณภูภาณี วัดศรีประวัติ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประวัติ จังหวัดนนทบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 8 ตุลาคม 2559] เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 11	30 นาที
12	พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวีโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 29 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 12	1 ชั่วโมง 40 นาที
13	พระครูบุญญาวัชรกร วัดหนองปิ่นแตก จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัด เพชรบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 20 ธันวาคม 2557] เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 13	1 ชั่วโมง
14	พระเกษม เขมสิริ วัดโพธิ์พระไณ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี 2 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 14	1 ชั่วโมง
15	พระทรงพล ชยาภินนโท วัดเขابันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานี วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 23 ธันวาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 15	40 นาที
16	พระครูปลัดวัฒน์ วฑฒนเมธี วัดศรีประทุมทอง จังหวัด สุพรรณบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีเจริญเนินหม้อ จังหวัดราชบุรี 18 พฤษภาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วัดทัศนัยกษัตริย์มหาราช ชุดที่ 16	1 ชั่วโมง

17	พระอรุณ อธิปถุญ วัดตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอาราม หลวง จังหวัดกำแพงเพชร 29 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วितทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 20 นาที
18	พระอธิการรุจน์ ธรรมวโร วัดบ้านสมอโคน จังหวัด กำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 13 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วितทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 25 นาที
19	พระครูพิลาสกิตติคุณ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 6 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วितทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 30 นาที
20	พระสมนึก พุทธสโร วัดโพธิ์ปลั่ง จังหวัด กำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 23 กันยายน 2561 เข้าถึงได้ที่: วितทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 20	55 นาที

ตารางที่ 12 ข้อมูลวิตทัศน์การเทศน์มหาชาติกัณฑ์อภัยไตรย์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนยานนาเวศวิทยา กรุงเทพฯ 10 สิงหาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์กัณฑ์อภัยไตรย์ ชุดที่ 1	40 นาที
2	พระเทพปฏิภาณวาที วัดสุทัศน์เทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 1 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์กัณฑ์อภัยไตรย์ ชุดที่ 2	1 ชั่วโมง 40 นาที
3	พระปริยัติสุธี วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 7 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์กัณฑ์อภัยไตรย์ ชุดที่ 3	1 ชั่วโมง
4	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 5 มิถุนายน 2559] เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์กัณฑ์อภัยไตรย์ ชุดที่ 4	1 ชั่วโมง
5	พระครูศรีปริยัติคุณ วัดนาคกลางวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 29 กรกฎาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์กัณฑ์อภัยไตรย์ ชุดที่ 5	20 นาที

6	พระครูสุชาตวรคุณ วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ 22 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 6	1 ชั่วโมง
7	พระครูปลัดพงษ์เทพ ปภาภโร วัดเปรมประชากร จังหวัด ปทุมธานี	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 12 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 7	30 นาที
8	พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณรามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ 28 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 8	30 นาที
9	พระมหากรวิก อธิงสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 25 กุมภาพันธ์ 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 9	50 นาที
10	พระมหาเรวัตร์ อาวุธปัญญา วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร 19 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 10	50 นาที
11	พระมหาปรีชา สมปนโน วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม 8 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 11	20 นาที
12	พระมหาสมชาย ปกสฺสโร วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก 5 ธันวาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 12	30 นาที
13	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดบางบอน กรุงเทพฯ 31 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 13	45 นาที
14	พระใบฎีกามานะ สุขธโร วัดคูหาบรรพต จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์เทศน์ที่วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี 14 พฤศจิกายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 14	40 นาที
15	พระอธิการเอื้ออารีย์ อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดเขาศิริส จังหวัด กำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 30 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิดีโอทัศนทัศน์ออกซ์ตริย์ ชุดที่ 15	40 นาที
16	พระอธิการรุต ธรรมวโร วัดสมอโค่น จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง	1 ชั่วโมง

		FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 5 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 16	
17	พระครูโกวิทวชิรคุปต์ วัดเนินกรวด จังหวัดกำแพงเพชร	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้าง สังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศา วาสรวรวิหาร ณ โรงแรมตวันนา กรุงเทพฯ 13 พฤศจิกายน 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง
18	พระมหาสมเด็จ กนตสีโล วัดนาปรัง จังหวัดอุตรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 8 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 35 นาที
19	พระนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย	งานเทศน์มหาชาติวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก 3 ธันวาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง
20	พระบุญชู วิโรจโน ที่พัทสงฆ์ป่าด่างธรรม จังหวัด กำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 20 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง

ตารางที่ 13 ข้อมูลวิถีทัศนิกการเทศน์มหาชาตินครกันท์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระพรหมโมลี วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก 12 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 1	45 นาที
2	พระเทพสุธี วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 7 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 2	1 ชั่วโมง 10 นาที
3	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 14 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศนิกภัณฑภักษัตริย์ ชุดที่ 3	50 นาที
4	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสรวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดชุมพลนิกายารามราช วรมหาวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 30 ธันวาคม 2560	1 ชั่วโมง 50 นาที

		เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 4	
5	พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ 6 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 5	1 ชั่วโมง
6	พระสุนทรกิจโกศล วัดอรุณราชวรารามราชรมหา วิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี 24 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 6	45 นาที
7	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ กรุงเทพฯ 26 กรกฎาคม 2556 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 7	45 นาที
8	พระครูโฆสิตธรรมการ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ 29 กรกฎาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 8	30 นาที
9	พระมหากรวิก อธิสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ 6 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 9	50 นาที
10	พระมหาสมชาย ปภสฺสโร วัดประยูรวงศาวาสวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดวัดทัศนารุณสุนทริการาม กรุงเทพฯ 7 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 10	50 นาที
11	พระมหาไสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดสะแก จังหวัดนนทบุรี 24 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 11	1 ชั่วโมง
12	พระครูโกศลวัชรธรรม วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี 14 พฤศจิกายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 12	40 นาที
13	พระครูวาทีวรมัน วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่ เมื่อ 20 ธันวาคม 2557] เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 13	30 นาที
14	พระครูวาทีวรมัน วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัด เพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี 23 ธันวาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์นศรภรณ์ ชุดที่ 14	40 นาที
15	พระครูวิมลวชิรกิจ วัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี 2 ตุลาคม 2559	25 นาที

		เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 15	
16	พระสิทธิโชค สิทธิชัย วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติ หมู่ 8 บ้านไร่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 9 กุมภาพันธ์ 2557 เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 16	30 นาที
17	พระครูประดิษฐ์วชิรเขต วัดนานอก จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 12 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 17	1 ชั่วโมง 10 นาที
18	พระปลัดชาญณรงค์ อธิปัญญา วัดวังดิน จังหวัดอุดรธานี	งานเทศน์มหาชาติวัดอริยัญญิก จังหวัดพิษณุโลก 12 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 40 นาที
19	พระมหาบุญสงค์ ญาณส่วโร วัดกุฎีการาม จังหวัดกำแพงเพชร	การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร 27 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 20 นาที
20	พระณิชนพน สุทธสีโร วัดกกไม้แดง จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก 15 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้ที่: วितที่ศันนศรกันท์ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 30 นาที

ตารางที่ 14 ข้อมูลวิตที่ศันนศรกันท์เทศน์มหาชาติแบบประยุกต์

ชุดที่	พระผู้เทศน์	โอกาส สถานที่ที่เทศน์ และกันท์ที่เทศน์	ระยะเวลา
1	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ และ พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติ ฉลองปี 80 ปี วัดธาตุทอง พระอารามหลวง ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่ เมื่อ 17, 24 พฤศจิกายน และ 1 ธันวาคม 2562] เข้าถึงได้ที่: วิตที่ศันนศรกันท์ชุดที่ 1	2 ชั่วโมง 30 นาที
2	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ และ พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม 6 กรกฎาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิตที่ศันนศรกันท์ชุดที่ 2	2 ชั่วโมง 40 นาที

	วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี		
3	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวัดสระเกศ กรุงเทพฯ 8 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 3	1 ชั่วโมง 10 นาที
4	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดราษฎร์บำรุง กรุงเทพฯ 4 กุมภาพันธ์ 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 4	2 ชั่วโมง 20 นาที
5	พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ พระมหานรา ญฎฐภาณี วัดศรีประวัตี จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก วันคล้าย วันสถาปนา 122 ปี มหาวิทยาลัยมหามกุฏ ราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม 4 ตุลาคม 2558 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 5	1 ชั่วโมง 40 นาที
6	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม 18 กันยายน 2559 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 6	4 ชั่วโมง 10 นาที
7	พระครูวิฑิตธรรมภาณ วัดไชยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดนิมมานนรี กรุงเทพฯ 24 กันยายน 2560 เข้าถึงได้ที่: วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 7	2 ชั่วโมง 50 นาที
8	พระมหากรรวิภ อธิสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมหานิคมน นิสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช	โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม “เทศน์ มหาชาติ” ประจำปี 2560 ณ ศูนย์สันสกฤต ศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2560]	2 ชั่วโมง 30 นาที

	วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 8	
9	พระมหาสุทธีชัย สุนทรวาที วัดโสธรวราราม จังหวัด ฉะเชิงเทรา พระภาณุวัฒน์ ญาณสิทธิวาที วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่ สามเณรสุรชัย ศรีกล้า วัดบ้านกล้วย จังหวัดสุโขทัย	งานเทศน์มหาชาติประยุกต์และทอดผ้าป่าบูรณะ กุฏิสงฆ์ คณะ 8 วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ 17 ธันวาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 9	3 ชั่วโมง
10	พระมหานรา ญาณภูภาณี วัดศรีประวัติน กรุงเทพฯ พระปวิรรต ปนาโท วัดมงคลวราราม กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดโพธิ์บ้านอ้อย จังหวัดนนทบุรี 18 พฤษภาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 10	2 ชั่วโมง 45 นาที
11	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอินทรวิหาร พระอาราม หลวง กรุงเทพฯ 30 กันยายน 2561 (กัณฑ์ ทศพร-กัณฑ์มหาพน) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 11	2 ชั่วโมง 10 นาที
12	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดอินทรวิหาร พระอาราม หลวง กรุงเทพฯ 5 ตุลาคม 2562 (กัณฑ์ทศพร- กัณฑ์มหาพน) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 12	2 ชั่วโมง
13	พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวัน คล้ายวันสถาปนาโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) 4 กรุงเทพฯ 27 มิถุนายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 13	2 ชั่วโมง 10 นาที
14	พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติและทอดผ้าป่าการศึกษา โรงเรียนสตรีภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต 31 มกราคม 2563 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 14	3 ชั่วโมง 15 นาที
15	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี 25 ตุลาคม 2561 (กัณฑ์ทศพร-ทานกัณฑ์) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 15	2 ชั่วโมง 10 นาที

16	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดราชบุรุษบำรุง กรุงเทพฯ (กัณฑ์มหาพรต-นครกัณฑ์) [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่ 17 กุมภาพันธ์ 2562] เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 16	1 ชั่วโมง 50 นาที
17	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติวัดทัศนารุณสุนทรภิคาราม กรุงเทพฯ 7 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 17	2 ชั่วโมง
18	พระมหาเรวัตต์ อารุญญโณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ พระมหาสมชาย ปภัสสรโร วัดประยุรวงศาวราวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ 24 สิงหาคม 2561 (กัณฑ์ทศพร- กัณฑ์มหาพน) เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 18	1 ชั่วโมง 30 นาที
19	พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมหานิคมนิสิโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ 24 สิงหาคม 2561 (กัณฑ์กุมาร-นคร กัณฑ์) เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 19	1 ชั่วโมง 30 นาที
20	พระมหาเรวัตต์ อารุญญโณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวราราม จังหวัด ฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ 17 มกราคม 2561 (กัณฑ์วนปเวศน์-กัณฑ์ มหาพน) เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 20	1 ชั่วโมง 50 นาที
21	พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมหาจากรุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ 17 ธันวาคม 2561 (กัณฑ์ทศพร-กัณฑ์มหาพน) เข้าถึงได้ที่: วितักน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 21	1 ชั่วโมง 30 นาที
22	พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง	งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ	2 ชั่วโมง

	กรุงเทพฯ พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ	17 ธันวาคม 2561 (กัณฑ์กุมาร-นครกัณฑ์) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 22	
23	พระครูพิพิธธรรมภาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมหาสมชาย ปภสฺสโร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ 18 มกราคม 2561 (กัณฑ์กุมาร-กัณฑ์มัทรี) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 23	1 ชั่วโมง 10 นาที
24	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมหากรรวิก อธิสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราช วรมหาวิหาร กรุงเทพฯ	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ 18 มกราคม 2561 (กัณฑ์สักกบรรพ-นครกัณฑ์) เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 24	1 ชั่วโมง 20 นาที
25	พระครูนนทกิจจานุกูล วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระมหาจาวุฒัน จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระมหาสุทธิชัย สุนทราวาที วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัด ฉะเชิงเทรา	งานเทศน์มหาชาติวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี 16 สิงหาคม 2563 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 25	3 ชั่วโมง 30 นาที
26	พระปลัดสุพจน์ ทุตตมโน วัดปทุมวนาราม จังหวัดชัยนาท พระอาจารย์แสงอรุณ อธิปญโญ วัดทุ่งระหาร จังหวัดชลบุรี	งานเทศน์มหาชาติ “วันมหาสังฆประชาปีติ ปีที่ 17” อาคารพิพิธภัณฑมหาราชานุสรณ์ รัชกาลที่ 4 วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพฯ 20 กันยายน 2558 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 26	2 ชั่วโมง 25 นาที
27	พระเฉลิมชัย โชติโก วัดอินทาราม (บ้านขลุ่) จังหวัดเพชรบุรี พระชโยนทร คุ่มศิริ วัดป้อม จังหวัดเพชรบุรี	งานเทศน์มหาชาติประยุกต์ ณ โรงเรียน พรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี 26 กรกฎาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 27	1 ชั่วโมง 30 นาที

	สามเณรสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัด เพชรบุรี		
28	พระครูสังฆรักษ์โสภณ วัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี พระมหาละเอียด กิตติสุขุโม วัดสามพระยา กรุงเทพฯ พระใบฎีกาไพเราะ ฐิตสีโล วัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี	ไม่ทราบสถานที่เทศน์ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 7 มิถุนายน 2557] เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 28	2 ชั่วโมง 50 นาที
29	พระครูวิจิตรธรรมภาณ วัดไชยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง พระมหาโดนด กนต์โก วัดจันทร์ จังหวัดอ่างทอง	งานเทศน์มหาชาติวัดถ้ำเขาชะอางค์ จังหวัด กาญจนบุรี 26 สิงหาคม 2561 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 29	2 ชั่วโมง 20 นาที
30	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระมหาธเนตร สุธมมวาที วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดตาลเอน จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 29 กันยายน 2562 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 30	5 ชั่วโมง
31	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระครูปลัดขวัญชัย ชาตวิริโย วัดหาดท่ง จังหวัดอุทัยธานี พระมหาสมเกียรติ ปภสสโร วัดเทพนคร จังหวัดนครสวรรค์	มหกรรมเทศน์มหาชาติเงินล้านมหากุศลฯ ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ 3 มีนาคม 2557 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 31	2 ชั่วโมง 15 นาที
32	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระมหาธเนตร สุธมมวาที วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก พระนันทกานต์ สิริธมโม วัดหนองไผ่ล้อม จังหวัด พิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดท้ายตลาด จังหวัด พิษณุโลก 22 ตุลาคม 2562 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 32	3 ชั่วโมง 10 นาที
33	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระครูพิชญุกิตติธาดา วัดวังวาริศาธารธรรม จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดบางภาษี จังหวัดนครปฐม 8 กุมภาพันธ์ 2563 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 33	2 ชั่วโมง

	พระครูโกวิทวิชิตคุปต์ วัดเนินกรวด กำแพงเพชร		
34	พระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตฺโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระครูปลัดณัฐเอก สิริสุวณฺโณ วัดวังน้ำเย็น จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประชา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 9 กุมภาพันธ์ 2563 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 34	2 ชั่วโมง 30 นาที
35	พระครูวินัยธรโสภณ ญาณเมธี วัดสระไม้แดง จังหวัดชัยนาท พระปลัดนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย พระมหาธนตร สุธมวาที วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดสระไม้แดง จังหวัดชัยนาท 13 ตุลาคม 2560 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 35	2 ชั่วโมง 20 นาที
36	พระนพพล ปัญญาวโร วัดบ้านไร่เก่า จังหวัด กำแพงเพชร พระสมุห์ศักดิ์ดา ปัญญาวชิโร วัดใหม่รางวาลย์ จังหวัด กาญจนบุรี	งานเทศน์มหาชาติวัดหนองขุย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 22 ตุลาคม 2556] เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 36	1 ชั่วโมง 20 นาที
37	พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุดรดิตถ์ พระครูวิระ จันโทภาส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุดรดิตถ์ พระมหาธนศ สุธมวาที วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก	งานเทศน์มหาชาติวัดไร่อ้อย จังหวัดอุดรดิตถ์ [ไม่ปรากฏวันที่เทศน์, เผยแพร่เมื่อ 10 กรกฎาคม 2561] เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 37	2 ชั่วโมง 15 นาที
38	พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุดรดิตถ์	งานเทศน์มหาชาติ ณ มูลนิธิชาวพุทธพาด้า ห้างสรรพสินค้าพาด้า กรุงเทพฯ 7 มีนาคม 2555 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 38	1 ชั่วโมง
39	พระครูพิษณุกิตติธาดา วัดวังวาริศรีทธารธรรม จังหวัดพิษณุโลก พระมหาสมเกียรติ ปภัสสโร วัดเทพนคร จังหวัดกำแพงเพชร พระครูปลัดณัฐเอก สิริสุวณฺโณ	งานเทศน์มหาชาติ ณ สำนักสงฆ์วัดหัวเขา จังหวัดสุพรรณบุรี 4 มีนาคม 2563 เข้าถึงได้ที่: วิตทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 39	2 ชั่วโมง 40 นาที

	วัดวังน้ำเย็น จังหวัดพิษณุโลก		
40	พระมหาสารพรเพชญ์ สิริธมมภาณี วัดเขาแก้ววรวิหาร จังหวัด สระบุรี พระจิระพงษ์ จีรวโรโส วัดบันไดสามแสน จังหวัดลพบุรี	งานเทศน์มหาชาติประยุกต์ โครงการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ณ วัดสามวิหาร จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 10 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้ที่: วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 40	2 ชั่วโมง

ตารางที่ 15 การเก็บข้อมูลการเทศน์มหาชาติจากภาคสนาม

ชุดที่	โอกาสและสถานที่ที่เทศน์
1	งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ วันที่ 10-11 กันยายน 2559
2	งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ วันที่ 1 กันยายน 2559
3	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง กรุงเทพฯ วันที่ 20 ตุลาคม 2561
4	งานเทศน์มหาชาติวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ วันที่ 24 ตุลาคม 2559
5	งาน “100 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถวายพระพรราชกุศล” ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 22-23 พฤษภาคม 2560
6	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง กรุงเทพฯ วันที่ 30 กันยายน 2560
7	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ วันที่ 14 เมษายน 2561
8	งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ วันที่ 7 ตุลาคม 2561
8	งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ วันที่ 17 ตุลาคม 2561
9	งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วันที่ 16-17 ตุลาคม 2561
10	งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง กรุงเทพฯ วันที่ 20 ตุลาคม 2561

1.5 ขั้นตอนการวิจัย

1. สํารวจและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทแห่งเทศน์มหาชาติ
2. รวบรวมบทแห่งเทศน์มหาชาติจากแหล่งต่าง ๆ
3. วิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดบทแห่งเทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม
4. วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการใช้บทแห่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย
5. สรุปและเรียบเรียงผลการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์

ความหมายของคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

บทแหล่งเทศน์มหาชาติ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2552: 537) นิยามคำ “แหล่งเทศน์” ว่าเป็นทำนองการเทศน์รูปแบบหนึ่งซึ่งใช้ในการเทศน์มหาชาติเพื่อสร้างอรรถรสในการฟังเทศน์ ทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและซาบซาบซึ่งในข้อธรรมได้ดียิ่งขึ้น แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ “แหล่งใน” หมายถึง การแหล่งตามท้องเรื่องใน *มหาเวสสันดรชาดก* และ “แหล่งนอก” หมายถึง การแหล่งนอกเรื่องมหาชาติ ในการแหล่งเทศน์มหาชาติยังแบ่งเป็นตอน ๆ เพื่อกำหนดเป็นบทแหล่ง เช่น กัณฑ์มหาพนแบ่งเป็น แหล่งต้น แหล่งชุกพบอัจจุตฤณี แหล่งพระฤๅษีชี้ทาง แหล่งพระฤๅษีพรรณนาเขา ตามลำดับ

ในวิทยานิพนธ์นี้ บทแหล่งเทศน์มหาชาติ หมายถึง ตัวบทที่พระสงฆ์ใช้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นทำนองแหล่งในประเพณีเทศน์มหาชาติ

วรรณคดีประกอบพิธีกรรม บาทยัน อิมสำราญ (2559: 14) นิยามความหมายของคำว่า “วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม” ในตำราเรื่อง วรรณคดีพระราชพิธี ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมดำเนินไปได้อย่างสะดวกราบรื่น มักใช้สวด ขับ หรือกล่าวในขณะที่ประกอบพิธีกรรม มักจะเป็นถ้อยคำที่สื่อสารกับเทพยดา ภูตผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามความเชื่อของแต่ละสังคม ผู้กล่าวก็มักเป็นผู้ที่สามารถติดต่อสื่อสารกับเทพยดาหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้น เช่น พรหมณ์ อาลักษณ์ หรือพระสงฆ์

ส่วนการเทศน์มหาชาติที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้เป็นพิธีกรรมที่จัดโดยหน่วยงานและชุมชนต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งตัวบทที่มุ่งให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อ และตัวบทที่มุ่งให้เกิดความบันเทิงตามลักษณะการเล่นทานแบบมุขปาฐะ ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “วรรณคดีประกอบพิธีกรรม” หมายถึง ตัวบทวรรณคดีที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดเฉพาะ อาจเป็นตัวบทวรรณคดีลายลักษณ์ หรือตัวบทมุขปาฐะที่แทรกโดยปฏิภาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น ลุล่วงตามคติความเชื่อของพิธีนั้น ๆ และทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาในพิธี

ลีลาการเทศน์ เป็นคำที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อเรียกการเทศน์ของพระผู้เทศน์แต่ละรูป ซึ่งอาจเทศน์บทแหล่งเรื่องเดียวกันแต่มีวิธีการถ่ายทอดแตกต่างกัน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม
2. ทำให้เข้าใจบทบาทและความสำคัญของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย

3. เป็นแนวทางการศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่น ๆ ต่อไป

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์นี้มีอยู่จำนวนมาก จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ๆ คือ งานวิจัยที่เน้นศึกษาตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติ งานวิจัยที่เน้นศึกษาองค์ประกอบของประเพณีเทศน์มหาชาติ และงานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรม

1.8.1 งานวิจัยที่เน้นศึกษาตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติ

งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นศึกษาตัวบทมหาชาติสำนวนต่าง ๆ เป็นข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ แบ่งย่อยได้ตามประเภทตัวบทที่ศึกษาคือ กลุ่มที่ศึกษาร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก และกลุ่มที่ศึกษามหาชาติสำนวนท้องถิ่น

1. งานวิจัยที่ศึกษาร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้านวรรณคดี คือ วิเคราะห์องค์ประกอบการประพันธ์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ ส่วนหนึ่งอาจวิเคราะห์คุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรมของวรรณคดีเรื่องนี้ด้วย งานวิจัยบางเรื่องเป็นการศึกษาร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกทั้งฉบับ บางเรื่องเป็นการศึกษาเฉพาะบางสำนวน บางเรื่องศึกษาโดยตั้งประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องนี้เป็นหลัก มีจำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1) สุวนีย์ ชวนสนิท (2519) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดกทางวัฒนธรรมไทย** วิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยเรื่องแรกที่ศึกษามหาชาติ วัตถุประสงค์มุ่งศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก ผลการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้มีทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ สถาปัตยกรรม การพักผ่อนหย่อนใจ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ใช้ภาษาและกลวิธีการแต่งที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับวรรณคดีไทย รายยาวมหาเวสสันดรชาดกยังเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลต่อศิลปกรรมของไทยด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรม วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นพื้นฐานข้อมูลด้านความสัมพันธ์ระหว่างรายยาวมหาเวสสันดรชาดกกับวัฒนธรรมประเภทอื่น ๆ ของไทย

2) พรทิพย์ ชังธาดา (2532) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **รายยาวมหาเวสสันดรชาดก: การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและศิลปะการประพันธ์ ศึกษาศิลปะการประพันธ์ของรายยาวมหาเวสสันดรชาดก** ผลการศึกษาพบว่าวรรณคดีเรื่องนี้ใช้คำประพันธ์ประเภทรายยาว มีการตั้งคาก่อนเริ่มเนื้อความทุกกัณฑ์ซึ่งเรียกว่าการเดินจุมถนิยบทและมีคากาบาลีแทรกอยู่ในเนื้อความที่แต่งเป็นรายเป็นระยะ ๆ ด้านศิลปะการประพันธ์ กวีเลือกใช้ถ้อยคำที่แสดงอารมณ์และฐานะของบุคคล ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ และเลือกพื้นเสียงคำเพื่อให้ผู้อ่านเห็นบุคลิกภาพตัวละครอย่างสมจริง ในด้านการดำเนินเรื่อง กวีพรรณนาตามขนบวรรณคดีไทยได้อย่างสะท้อนอารมณ์ เพื่อสื่อแก่นเรื่องที่เป็น

การบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรเพื่อพระโพธิญาณ ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้มีคุณค่าทั้งในด้านศิลปะ การประพันธ์และศิลปะการสอดแทรกธรรมะไว้ ผลการศึกษาช่วยชี้ให้เห็นลักษณะวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาของ*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* โดยเฉพาะการใช้วรรณศิลป์เพื่อสร้างอารมณ์ สะเทือนใจและเพื่อสื่อแก่นเรื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำไปประกอบการวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้าน วรรณศิลป์ของแหล่งที่นิยมนำไปเทศน์ และอิทธิพลที่ส่งผ่านไปถึงบทเหล่านั้นอีกด้วย

3) วชิราภรณ์ พุกฤษสุกาญจน์ (2543) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะเด่นทาง วรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก** ศึกษาลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ของ*ร่ายยาวมหา เวสสันดรชาดก*ฉบับกรมศึกษาธิการ ผลการศึกษาพบว่ามหาชาติฉบับนี้ได้รวบรวมสำนวนที่ดีเด่นของ กวีหลายคนเข้าไว้ด้วยกัน ความดีเด่นนี้เกิดจากชนบทที่กวีใช้ร่วมกัน คือ การถ่ายทอดเรื่องจาก*อรรถ ฤทธิกาชาดก* การสร้างวรรณศิลป์จากร่ายยาว ชนบทในการสร้างตัวละคร และการถ่ายทอดเนื้อหาตาม สীลาเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นประโยชน์ในการอธิบายลักษณะเด่นทาง วรรณศิลป์ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานให้ผู้วิจัยต่อยอดการวิเคราะห์วรรณศิลป์ที่ สัมพันธ์กับพิธีกรรมต่อไป

4) อุมาวรรณ รุยาพร (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะเด่นของมหาชาติพระ ราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ศึกษามหาชาติสำนวนพระราชานิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปรียบเทียบกับเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ที่มีอยู่ใน*คัมภีร์ชาดก อรรถฤทธิกาชาดก* และมหาชาติภาษาไทยที่แต่งก่อนหน้า ผลการศึกษาพบว่ามหาชาติสำนวนพระราช นิพนธ์ทั้ง 5 กัณฑ์ ได้แก่ วนปเวศน์ จุลพน มหาพน สักบรรพ และฉกษัตริย์ เพิ่มรายละเอียดที่เป็นการ ให้เหตุผลเกี่ยวกับการกระทำของตัวละคร เหตุการณ์ ธรรมเนียมปฏิบัติ พิธีกรรม และปรากฏการณ์ ธรรมชาติ ซึ่งเห็นชัดเจนว่าเน้นให้ความรู้มากกว่าสำนวนอื่น แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของกวีที่ทรง ค้นคว้าข้อมูลเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังทรงเสนอความคิดเกี่ยวกับการปกครองไว้ด้วย ในด้าน วรรณศิลป์ ทรงสร้างศัพท์ขึ้นอย่างที่ไม่ปรากฏในมหาชาติสำนวนอื่น ทั้งยังทรงสร้างสัมผัส ภาพพจน์ จินตภาพ และใช้ภาษาอธิบาย วิทยานิพนธ์นี้แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของแหล่งเทศน์มหาชาติที่เกิด จากพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และแสดงให้เห็นแนวทางการ ปรับเปลี่ยนเนื้อความและลีลาของตัวบทแหล่งเทศน์เพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของกวี แม้ มหาชาติสำนวนพระราชานิพนธ์นี้จะไม่ได้รวมอยู่ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ที่ใช้เทศน์กันโดยทั่วไป แต่การวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและด้านวรรณศิลป์ในวิทยานิพนธ์นี้ก็สามารุใช้เป็นแนวทาง และแนวเทียบในการศึกษาแหล่งเทศน์มหาชาติสำนวนอื่น ๆ ได้ต่อไป

5) อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา** ศึกษาความสำคัญของทานและทานบารมีที่ มีผลต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า “ทาน” หมายถึงการให้ในระดับ

ทั่วไป ซึ่งก่อให้เกิด “บุญ” คือความสุขและเป็นเครื่องชำระกิเลส ส่วน “ทานบารมี” หมายถึงการให้ทานของพระโพธิสัตว์เพื่อมุ่งหวังจะเป็นพระพุทธเจ้า ทานและทานบารมีเป็นแนวคิดสำคัญของวรรณคดีไทย 2 กลุ่ม ได้แก่ คัมภีร์ชาดกและคัมภีร์อรรถวาทศาสตร์ และวรรณคดีอาณานิสงส์ โดยเฉพาะเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เกิดเป็นสำนวนต่าง ๆ มากมาย ทั้งยังมีประเพณีการเทศน์มหาชาติเป็นพื้นที่ในการนำเสนอ ช่วยถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีแก่สังคมมาจนถึงปัจจุบัน วิทยานิพนธ์นี้ช่วยเป็นแนวทางวิเคราะห์แนวคิดในแหล่งเทศน์มหาชาติ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีเป็นแก่นสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์มหาชาติสำนวนต่าง ๆ

6) ชนิดา สีหามาตย์ (2553) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน): การแปลเพื่อการรับรู้สาร** เป็นการศึกษา *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ด้านวิธีการแปลแต่ง การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ และสื่อสารสำคัญของเรื่อง ผลการศึกษาพบว่ากวีท่านนี้ใช้กลวิธีการแปลลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจเรื่องได้ชัดเจน มีวิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจโดยการกล่าวซ้ำ การอธิบาย และการเปรียบเทียบเพื่อนำเสนอสารสำคัญของเรื่อง คือ พระเวสสันดรเป็นผู้มุ่งมั่นเพื่อพระโพธิญาณ โดยเน้นการบำเพ็ญทานบารมีและปัญญาบารมี รวมถึงเสนอคุณธรรมและจริยธรรมที่บุคคลระดับต่าง ๆ พึงปฏิบัติ ทั้งที่สอดคล้องกับอุดมคติทางศาสนาและอุดมการณ์ของสังคม ผลการศึกษาแสดงลักษณะเด่นด้านเนื้อเรื่องของ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่พิเศษแตกต่างไปจากฉบับชาดกที่เป็นต้นเรื่อง โดยเฉพาะในกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรีซึ่งเป็นกัณฑ์สำคัญของเรื่อง ได้แสดงอารมณ์สะท้อนใจเข้มข้นและเป็นเหตุการณ์ที่ปมของเรื่องพัฒนาถึงจุดสูงสุด นอกจากนี้การวิเคราะห์กลวิธีการแปลที่เพ่งรูปภาพเป็นสำคัญยังเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แหล่งเทศน์มหาชาติสำนวนอื่นต่อไปได้เป็นอย่างดี

7) ปทิตตา พุระเนียด (2553) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกพระนิพนธ์พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส: การแปลเพื่อการรับรู้สาร** ศึกษา *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสด้านวิธีการแปลแต่ง การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ และสื่อสารสำคัญ ผลการศึกษาพบว่า *ร่ายยาว* สำนวนพระนิพนธ์มีเนื้อหาเหมือนกับเรื่องใน *เวสสันดรชาดก* ต่างกันเฉพาะรายละเอียดบางประการ ซึ่งกวีทรงปรับบทแปลให้เข้ากับบริบทของยุคสมัยและให้ผู้รับสารรับรู้ได้ง่าย ทรงใช้วิธีการแปล 4 วิธี ได้แก่ การเพิ่ม การตัด การเปลี่ยน และการแปลแบบผสม โดยทรงขยายความเพื่อถ่ายทอดสิ่งที่ทรงต้องการเน้นย้ำให้ชัดเจนที่สุด ทรงใช้วิธีการโน้มน้าวใจ 3 วิธี ได้แก่ การเสนอเชิงปริมาณ (โดยการกล่าวซ้ำและหลากคำ) การเปรียบเทียบ และการอธิบาย ซึ่งนำไปสู่การนำเสนอสารสำคัญคือ ความสำคัญของพระเวสสันดรในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งมั่นเพื่อพระโพธิญาณ ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์เรื่องความเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* สำนวนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

โดยเฉพาะเนื้อหาส่วนที่พระนิยมนำไปเทศน์นั้นเป็นส่วนที่พระองค์ทรงเพิ่มเติมไปจากต้นฉบับในคัมภีร์ชาดก ช่วยสนับสนุนความคิดที่ว่า*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ฉบับที่ใช้เทศน์อยู่ในปัจจุบันซึ่งมีสำนวนของพระองค์อยู่ถึง 5 กัณฑ์มีความโดดเด่นเป็นที่ประทับใจผู้ฟัง อันเป็นผลมาจากความสามารถในการประพันธ์ของพระองค์

ในภาพรวม จะเห็นได้ว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาด้านวรรณศิลป์ของ*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* 2 เรื่อง มีงานที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา 3 เรื่อง และงานวิจัยที่เน้นความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมหรือความคิดความเชื่อในสังคมอีก 2 เรื่อง

ผลการศึกษาในด้านวรรณศิลป์แสดงให้เห็นว่า*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ทั้งในระดับเสียง คำ และความ สำนวนของกวีแต่ละคนมีความโดดเด่นแตกต่างกันไป สัมพันธ์กับลักษณะเนื้อเรื่องของแต่ละกัณฑ์ วรรณศิลป์ที่โดดเด่นมากคือการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและการเล่นเสียงสัมผัสสระในวรรค อันเป็นผลมาจากรูปแบบคำประพันธ์ร่ายยาวที่เอื้อให้เล่นได้มาก ส่วนในระดับคำแสดงให้เห็นว่ากวีเลือกสรรคำและหลากคำเพื่อให้เกิดความพริ้งพรายทั้งด้านเสียงและไม่ให้เกิดความซ้ำจำเจ โดยเฉพาะคำเรียกชื่อตัวละครที่เปลี่ยนไป ใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างละเอียดละออ เป็นต้น ส่วนในระดับความ สำนวนโวหารในเรื่องมีความโดดเด่นมีตอนที่ตัวละครแสดงชั้นเชิงในการโต้ตอบและการพรรณนาความรู้สึกได้อย่างแยบคายละเมียดละไม กล่าวได้ว่ามีการศึกษาด้านวรรณศิลป์ค่อนข้างครอบคลุม แต่ยังมีลักษณะบางประการที่ยังไม่มีผู้กล่าวถึง เช่น ตำแหน่งรับส่งสัมผัสทั้งระหว่างวรรคและในวรรค กวีบางคนนิยมวางตำแหน่งคำรับสัมผัสอยู่ต้นวรรค บางคนนิยมอยู่กลางวรรคหรือท้ายวรรค ความแตกต่างนี้มีผลต่อจังหวะการอ่านและการไหลเป็นทำนอง ทำให้เกิดความซ้ำเร็วต่างกัน ซึ่งสัมพันธ์กับอารมณ์ในเนื้อความและการสร้างลีลาเฉพาะตัว

ส่วนผลการศึกษาด้านเนื้อหาและความสัมพันธ์กับสังคมแสดงให้เห็น*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ยังคงโครงเรื่องเดิมของ*เวสสันดรชาดก*ไว้ แต่มีรายละเอียดเปลี่ยนแปลงไปจากต้นฉบับเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนของกวีเพื่อแทรกส่วนที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจ และมุ่งสื่อแก่นสำคัญเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับความคิดความเชื่ออันเป็นมูลเหตุของประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งมุ่งให้คนทำงานเพื่อสะสมเป็นบุญกุศลของตน นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่เรื่อง*เวสสันดรชาดก*เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก สังคมไทยจึงนับถือในฐานะพระพุทธรูปพระพุทธรูปจนะ คือเป็นเรื่องราวจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า และเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์

ผู้วิจัยสังเกตว่าสถานะเช่นนี้ทำให้มหาชาติกลายเป็นแหล่งอ้างอิงทางวัฒนธรรมที่สำคัญในสังคมไทย เช่น การขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ผู้ทรงบำเพ็ญทานเหมือนพระเวสสันดร หรือยกตัวอย่างความประพฤติของพ่อ แม่ ลูก หรือสามีภรรยาจากตัวละครในเรื่อง ส่วนในบริบทการ

เทศน์ เมื่อพระผู้เทศน์จะแทรกคำสอนใด ๆ ก็จะเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ให้กลมกลืน ผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์กลุ่มนี้จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์วิธีการเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* และความสำคัญของแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมร่วมสมัยต่อไป

อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์กลุ่มนี้ยังเน้นการศึกษา *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับพิมพ์* ของกรมศึกษาธิการเป็นหลัก ทำให้ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงของตัวบทมาสู่ฉบับเทศน์ที่พิมพ์บนใบลาน นอกจากนี้ งานวิจัยที่เปรียบเทียบมหาชาติต่างสำนวนมักมองว่าความเปลี่ยนแปลงจากตัวบทหนึ่งสู่อีกตัวบทหนึ่งเป็นฝีมือของกวี แต่ยังไม่มียานวิจัยใดที่มองครอบคลุมให้เห็น “ชนบ” การแต่งที่เป็นลักษณะร่วมของแหล่งเทศน์มหาชาติหลาย ๆ สำนวน

โดยสรุป ผลการศึกษาและวิธีการศึกษาของวิทยานิพนธ์กลุ่มนี้ช่วยสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ให้ชัดเจน เป็นพื้นฐานให้ผู้วิจัยสามารถต่อยอดไปถึงการนำตัวบทวรรณคดีเรื่องนี้ไปถ่ายทอดในบริบทพิธีกรรม มองเห็นความสัมพันธ์กับแหล่งเทศน์มหาชาติสำนวนอื่น และเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสำคัญของแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมร่วมสมัย

2. กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามหาชาติท้องถิ่น เป็นกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาตัวบทมหาชาติสำนวนท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่มุ่งปริวรรตต้นฉบับตัวเขียน หรือรวบรวมสำนวนมหาชาติท้องถิ่น แล้วจึงวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรมของตัวบท โดยใช้ให้เห็นลักษณะท้องถิ่นในมหาชาติสำนวนนั้น ๆ เทียบกับ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ในที่นี้ขอกกล่าวเฉพาะงานวิจัยที่ศึกษามหาชาติในถิ่นภาคกลางซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาโดยตรง มีจำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1) มณี พยอมยงค์ (2519) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้** ศึกษาเปรียบเทียบมหาชาติ 4 สำนวนจาก 4 ภาค ผลการศึกษาพบว่า มหาชาติภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสานแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท ร่ายเหมือนกัน ที่ต่างกันคือภาคกลางแต่งเป็นร่ายยาว ภาคอีสานมักไม่เล่นสัมผัส ภาคเหนือใช้สัมผัสนอกและสัมผัสในและมีวรรคสั้นเหมือนกลอนของภาคกลาง ส่วนภาคใต้แต่งด้วยกาพย์ ด้านสำนวนโวหาร มหาชาติของภาคกลางใช้ศัพท์สูงและมีโวหารเปรียบเทียบมากกว่าภาคอื่น ๆ ส่วนด้านเนื้อหา มหาชาติภาคกลางและภาคใต้สร้างตัวละครค่อนข้างเป็นอุดมคติ ส่วนภาคเหนือและอีสานจะมีลักษณะเป็นชาวบ้านมากกว่า แต่ละภาคยังพรรณนาธรรมชาติ วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมสอดคล้องกับลักษณะของภาค

2) พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ (2524) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี** มุ่งศึกษาแหล่งที่รวบรวมจากหมอขวัญในเขตอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรีในด้านโอกาสที่ใช้ รูปแบบ เนื้อหา การใช้ภาษา และบทบาทในท้องถิ่น จำนวน 100 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าแหล่งของหมอขวัญเป็นการดัดแปลงทำนองมาจากทำนองเทศน์มหาชาติของพระผู้เทศน์ ใช้

ร้องในงานบวชนาคและงานโกนจุก เนื้อหาของแหล่มีทั้งแหล่ทำขวัญ แหล่ประวัติพระพุทธเจ้า แหล่ชาดก แหล่นิทาน แหล่คำสอนและแสดงอานิสงส์ แหล่ตำนาน แหล่ชมธรรมชาติ แหล่พรรณาสังคม และแหล่พร มีทั้งที่แต่งเป็นร้อยยาวและแต่งเป็นกลอน ซึ่งแหล่บางเรื่องมีลักษณะตรงกับแหล่นอกที่นำมาใช้แทรกในแหล่เทศน์มหาชาติด้วย แหล่มีบทบาทสำคัญต่อชาวอำเภอพานทองในการให้ความบันเทิง แสดงคุณค่าของประเพณีพิธีกรรม เป็นเครื่องมือสั่งสอนทั้งพระภิกษุบวชใหม่และผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม วิทยานิพนธ์นี้ช่วยรวบรวมบทแหล่พื้นบ้านที่นำไปใช้ในพิธีกรรมอื่น สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแหล่เทศน์มหาชาติได้

3) นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555; พิมพ์ครั้งแรก 2524) เขียนบทความเรื่อง “อันเนื่องมาจากมหาชาติเมืองเพชร” มุ่งศึกษาประวัติวรรณคดีของมหาชาติเมืองเพชรฉบับที่สมาน โชะะเหมเป็นผู้ปริวรรต ผลการศึกษาพบว่า มหาชาติเมืองเพชรกับร้อยยาวมหาเวสสันชาดกฉบับกรมศึกษาธิการมีสำนวนภาษาใกล้เคียงกัน และน่าจะมีสำนวนหนึ่งเป็นต้นแบบให้อีกสำนวนหนึ่ง ผู้เขียนบทความเห็นว่ามหาชาติเมืองเพชรมีการใช้ถ้อยคำที่เก่าแก่กว่าและมีสำนวนโวหารไม่ประณีตเท่ากับฉบับกรมศึกษาธิการ จึงเสนอว่ามหาชาติเมืองเพชรน่าจะเป็นฉบับสมัยอยุธยาตอนปลายและเป็นต้นแบบให้ฉบับกรมศึกษาธิการ รวมทั้งยังแสดงให้เห็นพัฒนาการของการแต่งแหล่เทศน์มหาชาติเป็นภาษาไทยที่สืบเนื่องมาจากกาวพย์มหาชาติ บทความนี้เป็นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ที่เสนอประเด็นเกี่ยวกับการเปรียบเทียบแหล่เทศน์มหาชาติต่างสำนวนและขนบการแปลแต่งมหาชาติที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายร่วมกับแหล่เทศน์มหาชาติฉบับอื่น ๆ ได้ต่อไป

4) สมาน โชะะเหม (2526) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง มหาชาติฉบับเมืองเพชร กัณฑ์ชุกก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ศึกษามหาชาติเมืองเพชรกัณฑ์ชุกก 9 สำนวน ผลการศึกษาพบว่าตัวอักษรที่ใช้จารเป็นตัวอักษรขอม รูปแบบและอักษรวิธีมีหลายสมัย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เนื้อหาของแต่ละสำนวนสะท้อนให้เห็นค่านิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวเพชรบุรีซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ ส่วนการวิเคราะห์วรรณศิลป์ พบว่าส่วนใหญ่แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยยาวแต่มีกลอนพื้นบ้านแต่งแทรกอยู่มาก มีสำนวนโวหารโลดโผน วิทยานิพนธ์เรื่องนี้แสดงให้เห็นลักษณะต้นฉบับบทแหล่เทศน์ที่มีทั้งแหล่ในและแหล่นอกอยู่ร่วมกัน รวมถึงได้รวบรวมบทแหล่สำนวนพื้นบ้านไว้ด้วย

5) สิญญา จิระเกียรติ (2531) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษามหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน ศึกษามหาชาติเมืองเพชร กัณฑ์มหาพน 4 สำนวน ผลการศึกษาพบว่ากัณฑ์มหาพนสำนวนเมืองเพชรจารด้วยอักษรขอม แต่ดัดแปลงให้เข้ากับอักษรวิธีไทย เนื้อหาที่พรรณนาต่างจากกัณฑ์มหาพนสำนวนหลวงในด้านรายละเอียดคือ สอดแทรกพืชพันธุ์และวัฒนธรรมของเมืองเพชรบุรีไว้ด้วย ส่วนด้านศิลปะการประพันธ์ กัณฑ์มหาพนสำนวนเมืองเพชรแต่งเป็นร้อยยาว ใช้คำ

เลียนเสียงธรรมชาติ คำสร้างจินตภาพ คำซ้ำ คำซ้อน มีการเล่นเสียงพยัญชนะและสระ ใช้ความเปรียบ และใช้โวหารพรรณนาเป็นหลัก ลักษณะเหล่านี้เน้นการแสดงภาพที่แจ่มชัด วิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์สำหรับการเปรียบเทียบกัณฑ์มหากาพย์ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* และแหล่งนอกเทียบเนื้อเพื่อให้เห็นวรรณศิลป์ในตัวบทได้ชัดเจนขึ้น

6) ัญญาภรณ์ ภูทอง (2544) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ศึกษาวิเคราะห์มหากาติกกลอน สวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ** ศึกษามหากาติกกลอนสวดฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการในด้านต้นฉบับ คุณค่าเชิงวรรณศิลป์และเชิงสังคม ผลการศึกษาพบว่ามหากาติกกลอนสวดฉบับนี้แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อให้พระสงฆ์สวดให้ชาวบ้านฟัง ลักษณะการบันทึกเป็นไปตามเสียงสวดอ่านจึงมีอักขระวิธีแตกต่างจากปัจจุบัน ในด้านรูปแบบ มหากาติกกลอนสวดแต่งด้วยกาพย์ ประกอบด้วยยานี ฉบับ สุรางคนางค์ ลักษณะเนื้อหาดำเนินเรื่องต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ได้แยกเป็น 13 กัณฑ์ จึงกระชับกว่ามหากาติที่แต่งเป็นร่ายยาว ทั้งยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและความเชื่อของคนไทยด้านต่าง ๆ วิทยานิพนธ์นี้จึงเป็นตัวอย่างของการศึกษามหากาติสำนวนที่ไม่ใช่แหล่งเทศน์ สามารถใช้เป็นแนวเทียบให้เห็นการถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งช่วยให้เห็นลักษณะร่วมและลักษณะต่างกับบทแหล่งเทศน์มหากาติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

7) วิไล ธรรมวาจา (2545) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **มหากาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี: การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน** ศึกษามหากาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี 10 สำนวน จากต้นฉบับใบลาน ผลการศึกษาพบว่ามหากาติกัณฑ์ชูชกทั้ง 10 สำนวนแต่งด้วยร่ายยาวแต่มีกลอนแทรก และเพิ่มรายละเอียดที่แสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้ถ้อยคำเรียบง่าย มักแทรกภาษาถิ่นและสำนวนความเปรียบที่รู้จักกันดีเฉพาะในท้องถิ่น และแทรกมุขตลกสองแง่สองง่ามปนอยู่ วิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์ทั้งในด้านที่รวบรวมบทแหล่งเทศน์สำนวนท้องถิ่น และแสดงให้เห็นลักษณะเนื้อหาและสำนวนภาษาที่ต่างไปจากฉบับวัดพระเชตุพน

8) จันทรา เรือนทองดี (2547) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **เพลงแหล่ในเทศน์มหากาติ จังหวัดเพชรบุรี** ศึกษาเนื้อหาและคุณค่าของแหล่ในเทศน์มหากาติจังหวัดเพชรบุรี โดยรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากพระนักเทศน์ในอำเภอเมือง อำเภอบ้านลาด และอำเภอท่าทอง จังหวัดเพชรบุรี ทั้งที่เป็นแหล่ในและแหล่นอก ผลการศึกษาแสดงให้เห็นคุณค่าของแหล่เทศน์มหากาติในด้านบันทึกความรู้เกี่ยวกับศัพท์ท้องถิ่น แสดงภูมิปัญญาของพระสงฆ์ในการประพันธ์บทแหล่ที่ช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้ฟังและแสดงความเชื่อของคนไทย รวมทั้งแสดงให้เห็นความงามทางภาษาของวรรณคดีมุขปาฐะเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่ในกับแหล่นอก พบว่าแหล่ในเน้นเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ให้มีความงดงามทางภาษา ในขณะที่แหล่นอกเน้นสำนวนโวหารที่เข้าใจง่าย มุ่งเน้นคำสอนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และเน้นให้ความสนุกสนานเป็นหลัก วิทยานิพนธ์นี้ช่วยรวบรวมและบันทึกบทแหล่ที่ใช้ในประเพณีเทศน์

มหาชาติที่จังหวัดเพชรบุรี รวมถึงคำเรียกแหล่งตามเนื้อหาซึ่งเป็นคำของพื้นถิ่น การแบ่งเนื้อหาของแหล่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบกับเนื้อหาของบทแหล่งเทศน์สำนวนอื่น ๆ ต่อไป

ในภาพรวม ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยมหาชาติสำนวนท้องถิ่นเกือบทั้งหมดเน้นการปริวรรตจากต้นฉบับตัวเขียน เนื้อหาส่วนหนึ่งของงานจึงให้ความสำคัญแก่ลักษณะต้นฉบับ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาและองค์ประกอบการประพันธ์แสดงให้เห็นอิทธิพลของท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคำศัพท์ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แทรกไว้ในเรื่อง โดยไม่กระทบต่อโครงเรื่องหลักของเรื่อง*เวสสันดรชาดก* อย่างไรก็ตาม อาจมีความแตกต่างด้านลักษณะตัวละครซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายของกวีและอาจสอดคล้องกับรสนิยมของคนในแต่ละท้องถิ่นด้วย ด้านวรรณศิลป์ในมหาชาติสำนวนท้องถิ่น มักใช้คำประพันธ์ร้อยยาวเป็นหลัก แต่ก็แทรกแหล่งนอกที่แต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทอื่นเข้าไว้ ไม่ได้มุ่งเน้นความวิจิตรพิริ้วพรายเหมือนอย่างที่พบใน*ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* แต่โดดเด่นในด้านการถ่ายทอดความเป็นชาวบ้านผ่านถ้อยคำ สำนวนโวหาร และลักษณะของตัวละคร

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ตัวบทส่วนใหญ่ในท้องถิ่นเป็นแหล่งใน คือแต่งด้วยร้อยยาว แต่มีต้นฉบับตัวเขียนบางฉบับที่แทรกแหล่งนอกไว้ด้วย มีทั้งที่แต่งเป็นกลอนและคำประพันธ์ชนิดอื่น แสดงให้เห็นว่าในการแหล่งเทศน์ของท้องถิ่นต่าง ๆ ก็มีการใช้แหล่งในและแหล่งนอกพร้อมกันอยู่แล้ว จึงน่าสนใจเปรียบเทียบกับว่าลักษณะของการแทรกและเนื้อความตอนที่แทรกในสำนวนท้องถิ่นเหล่านี้เหมือนหรือแตกต่างกับที่พบในแหล่งเทศน์สมัยปัจจุบันอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์วิธีคิดในการถ่ายทอดเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยที่มุ่งศึกษาแหล่งในและแหล่งนอกในมุมมองที่สัมพันธ์กันในฐานะวรรณคดีประเภทเดียวกัน รวมทั้งยังไม่มีงานวิจัยที่มุ่งศึกษาว่าตัวบทแหล่งเทศน์มีลักษณะที่เอื้อแก่การนำไปใช้ถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสมอย่างไร ดังนั้นการศึกษาของผู้วิจัยน่าจะช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ในประเด็นเหล่านี้เข้าด้วยกันให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.8.2 งานวิจัยที่เน้นศึกษาองค์ประกอบการเทศน์มหาชาติ

งานวิจัยที่เน้นศึกษาองค์ประกอบการเทศน์มหาชาติมีอยู่หลายสาขา ทั้งการศึกษาวัฒนธรรม คติชนวิทยา และมานุษยวิทยา ประเด็นศึกษาของงานส่วนใหญ่มุ่งศึกษาองค์ประกอบของประเพณีเทศน์มหาชาติ แต่อาจมีจุดประสงค์แตกต่างกัน งานวิจัยบางเรื่องมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีเทศน์มหาชาติกับสังคมที่เป็นพื้นที่เก็บข้อมูล บางเรื่องมุ่งศึกษาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ในการสืบทอดประเพณีและวิธีการแหล่งเทศน์มหาชาติ งานวิจัยกลุ่มนี้มีทั้งหมด 8 เรื่อง จำแนกตามสาขาได้ดังนี้

1.8.2.1 งานวิจัยด้านการศึกษาวัฒนธรรม มี 4 เรื่อง ได้แก่

1) พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ (2549) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **รูปแบบเนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน** ศึกษาในรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบันด้วยวิธีการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากพระผู้ชำนาญการจัดเทศน์และผู้เทศน์ ผลการศึกษาพบว่า การเทศน์มหาชาติแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์และแบบประยุกต์ การนิมนต์พระผู้เทศน์มี 3 รูปแบบ คือเจ้าอาวาสเป็นผู้นิมนต์ เจ้าอาวาสมอบหมายให้พระภิกษุที่รับผิดชอบในการเทศน์เป็นผู้นิมนต์ และเจ้าของกัณฑ์เป็นผู้นิมนต์ ส่วนรูปแบบการจัดสถานที่ซึ่งการจัดเทศน์ภายนอกและภายใน ในด้านเนื้อหา มีเนื้อหาที่ใช้เทศน์มหาชาติ 2 ประเภท คือเนื้อหาในคัมภีร์ 13 กัณฑ์ และเนื้อหานอกคัมภีร์ที่เกี่ยวกับชาดก พุทธประวัติ นิทานพื้นบ้าน วรรณคดี และคำสอน ส่วนวิธีการเทศน์แบ่งเป็นทำนองหลวงที่ใช้เทศน์คัมภีร์ทั้ง 13 กัณฑ์ และทำนองราษฎร์ที่ใช้เทศน์เนื้อหานอกคัมภีร์ วิทยานิพนธ์นี้ช่วยรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการแหล่งเทศน์และบทแหล่งเทศน์มหาชาติในภาคกลาง เป็นพื้นฐานในการสืบค้นและการวิเคราะห์แหล่งเทศน์มหาชาติต่อไป

2) พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่งเทศน์มหาชาติภาคกลาง** วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาต่อยอดจากวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท ขาดข้อขัดแย้ง เป็นการศึกษาองค์ความรู้ สภาพปัญหาปัจจุบัน และรูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่งเทศน์มหาชาติภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาของการเทศน์ทำนองแหล่งภาคกลางในปัจจุบันมี 6 ประการ คือ 1) พระนักเทศน์ไม่ให้ความสำคัญแก่การแหล่งเพราะไม่มีความรู้เรื่องทำนองและวิธีการแหล่ง ขาดความรู้ด้านฉันทลักษณ์ จึงไม่มีการพัฒนาทำนองใหม่ 2) ผู้บริหารการจัดเทศน์มุ่งธุรกิจมากกว่าศรัทธา ใช้ระบบพวกพ้องมากกว่าความสามารถ ให้เวลาแต่ละกัณฑ์น้อย ทำให้เทศน์ได้ไม่เต็มที่ 3) แบบแผนทำนองแหล่งฝึกฝนยาก ต้องมีความรู้ด้านคำประพันธ์ และต้องมีพรสวรรค์ด้านเสียง 4) การฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ตามความเชื่อต้องใช้เวลาช้านาน บางวัดจึงประยุกต์ให้เทศน์ในเวลาสั้นลง การเทศน์จึงต้องรวบรัดไปด้วย 5) หน่วยงานในระบบการศึกษาไม่สนใจพัฒนาหลักสูตรการเทศน์ 6) ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้คนสนใจประกอบอาชีพมากกว่าพัฒนาจิตใจ วิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์ที่แสดงให้เห็นสภาพปัจจุบันของการเทศน์มหาชาติในภาคกลางและแสดงให้เห็นปัจจัยที่มีผลต่อการจัดเทศน์และการแหล่งเทศน์ ช่วยในการวิเคราะห์ความสำคัญของแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมร่วมสมัย

3) พระครูพิพิธธรรมภาณ (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การพัฒนาการจัดเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกในกรุงเทพมหานคร** ศึกษาการพัฒนาการจัดเทศน์มหาชาติในกรุงเทพมหานครให้เหมาะสมตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาของการจัดเทศน์มหาชาติในปัจจุบันคือ มีผู้ฟังจำนวนน้อยลง ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญเรื่องทำนองการเทศน์ การจัดสถานที่ให้เหมือนป่าหิมพานต์เป็นเรื่องยาก

ขาดความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ พระนักเทศน์มีจำนวนน้อย และขาดงบประมาณ ส่วนแนวทางการพัฒนาการจัดเทศน์มหาชาติต้องพัฒนา 3 ด้าน คือ ด้านพระผู้เทศน์ ต้องพัฒนาตนเองสม่ำเสมอ ด้านผู้จัดเทศน์มหาชาติ ต้องจัดประเพณีให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน ตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม และนิมนต์พระตามความสามารถ และด้านผู้ฟัง ต้องพัฒนาตนเองให้พร้อมแก่การฟังเทศน์ ส่วนรูปแบบการเทศน์มหาชาติที่เหมาะสมมี 3 รูปแบบ คือ การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์เหมาะแก่งานที่มีระยะเวลาหลายวัน ซึ่งจะเสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีให้แก่หมู่คณะผู้จัด การเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์เหมาะสำหรับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการที่มีเวลาจำกัด และการเทศน์มหาชาติทรงเครื่องเหมาะสำหรับสถานที่ที่มีเวลาจัดหลายวันและมีบุคลากรซึ่งจะจัดการแสดง การพัฒนาการจัดประเพณีเทศน์มหาชาติจะช่วยสืบทอดการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกให้สอดคล้องกับสังคมและดึงดูดคนทุกกลุ่ม ผลการศึกษาของวิทยานิพนธ์นี้จะช่วยเสริมให้เห็นสภาพของการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ให้ชัดเจน เอื้อแก่การอภิปรายความสำคัญของการเทศน์มหาชาติในสังคมร่วมสมัยต่อไป

4) พระครูใบฎีกาบรรเทา รื่นรมย์ (2553) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ประเพณีการเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอแกลง จังหวัดระยอง** ศึกษาในรูปแบบ วิธีการ ทำนอง พิธีกรรมและการจัดสถานที่ในประเพณีเทศน์มหาชาติ ใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต ผลการศึกษาพบว่า การเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอแกลงเป็นแบบเรียงกัณฑ์ เน้นการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดร ส่วนทำนองเทศน์ประกอบด้วยทำนองท้องถิ่นที่มีชื่อเฉพาะ คือ “ทำนองพากษ์” ซึ่งมีลักษณะการร้องแบบช้า ยาน หวาน “ทำนองแกะบายศรี” ซึ่งมีลักษณะการร้องแบบกระโดด ใช้คำสั้น กระชั้น “ทำนองพรต” ซึ่งมีลักษณะการร้องแบบเรียบง่าย ไมโลดโผน วิทยานิพนธ์ช่วยเสริมข้อมูลในด้านทำนองเทศน์ท้องถิ่นให้แก่ผู้วิจัยได้

1.8.2.2 งานวิจัยด้านคติชนวิทยา มี 2 เรื่อง ได้แก่

1) ประมินทร์ จารูวร (2555) ทำวิจัยเรื่อง **พระบฏ: พลวัตของการใช้งานพุทธศิลป์เรื่องเวสสันดรในชุมชนหนองขาวจังหวัดกาญจนบุรี** ศึกษาพลวัตของการใช้งานภาพพระบฏเรื่องเวสสันดร 2 ชุดในประเพณีเทศน์มหาชาติที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า การจัดประเพณีเทศน์มหาชาติของบ้านหนองขาวเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน และมุ่งใช้ประเพณีเพื่อขัดเกลาพระภิกษุที่อุปสมบทใหม่ให้ตอบแทนคุณบุพการีและสร้างชื่อเสียงแก่วงศ์ตระกูลด้วยความสามารถเทศน์มหาชาติได้แม้มีช่วงเวลาฝึกไม่นาน โดยเรียนจากครูสอนเทศน์ที่เป็นผู้อาวุโสในชุมชน ทำให้คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจแบ่งกันเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ บริบทเช่นนี้ทำให้มีการนำบทแหล่งเทศน์ต่าง ๆ จากคัมภีร์ไบบลานซึ่งมีมากถึง 152 แหล่งมาใช้จริงเพียง 59 แหล่ง และใช้ทำนองเพียง 5 ทำนอง คือ ทำนองธรรณีบท ทำนองธรรมวัตร ทำนองขึ้น ทำนองเดิน และทำนองส่งกุมาร

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาพพระบฏซึ่งเป็นงานพุทธศิลป์เก่าแก่ที่มีผู้เคยสร้างถวายวัดอินทารามที่บ้านหนองขาวกับเนื้อหาในคัมภีร์ พบว่าภาพทั้ง 2 ชุดเลือกอนุภาคของเหตุการณ์เดียวกันจำนวน 22 เหตุการณ์มาวาดเป็นเรื่องราว แต่รายละเอียดในภาพสอดคล้องกับแหล่งที่ใช้เทศน์จริงจำนวน 24 แหล่งและ 32 แหล่งตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ภาพทั้ง 2 ชุดเน้นการสื่อแนวคิดเรื่องการทำทานและการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจน นอกจากนี้บทบาทของภาพพระบฏ 2 ชุดที่บ้านหนองขาวยังมีพลวัตไปเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนด้วย ผลการศึกษาและแนวทางการศึกษาของงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ในการนำไปวิเคราะห์แหล่งเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะเรื่องอนุภาคเหตุการณ์ที่ใช้เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องทานและทานบารมี และเรื่องทำนองแหล่งเฉพาะของท้องถิ่น

2) ประมินทร์ จารูวร (2556ก) เขียนบทความเรื่อง “ภาพลักษณ์ “หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว” จากวิถีคิดในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในงานประเพณีเทศน์มหาชาติ” ศึกษาการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในงานประเพณีเทศน์มหาชาติและวิเคราะห์ภาพลักษณ์ “หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว” ที่นำเสนอผ่านการจัดกิจกรรมดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีเทศน์มหาชาติเน้นปฏิสัมพันธ์ของชาวบ้านในฐานะ “คนใน” อย่างมาก และมีวิถีคิดในการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการสืบทอดประเพณีตามที่เคยปฏิบัติ ทำให้นักท่องเที่ยวในฐานะ “คนนอก” สามารถร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นการชมชมนานแท้และชมคติชนิตประเภทวัตถุที่จัดแสดงไว้ มากกว่าเข้าร่วมฟังเทศน์มหาชาติกับคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ธรรมเนียมปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นความร่วมมือของคนในชุมชนทำให้เกิดภาพลักษณ์ของการเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยังคงสืบทอดวิถีชีวิตในอดีตไว้ได้ในสังคมไทยร่วมสมัย บทความนี้เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติกับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไป

1.8.2.3 งานวิจัยด้านมานุษยวิทยาดนตรี มี 2 เรื่อง ได้แก่

1) บุญตา เขียนทองกุล (2539) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิเคราะห์งานดุริยางคศิลป์ที่ใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ** ศึกษาทำนองเทศน์ที่เป็นทำนองหลวง และเพลงบรรเลงประจำกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้ทรงกำหนดด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามในประเพณีเทศน์มหาชาติตามวัดต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่าการเทศน์มหาชาติทำนองหลวงมีทำนองแม่บทอยู่ 3 ชนิด คือทำนองจตุณียบท ทำนองเดิน และทำนองขึ้นจากการวิเคราะห์ทำนองพบว่า คำในภาษาไทยซึ่งมีเสียงสระยาวและเสียงวรรณยุกต์สามัญมีผลต่อการออกเสียงเทศน์มากที่สุด และพบว่าพระผู้เทศน์ใช้ลักษณะทางดนตรี ได้แก่ การลากเสียงยาว 1 จังหวะมากที่สุด ใช้การเลื่อนไหลของเสียงห่างเป็นคู่ 2 จนถึงคู่ 5 รองลงมา และใช้การเอื้อนเสียงในการเทศน์น้อยที่สุด โดยใช้ช่วงเสียงตั้งแต่ซอลต่ำถึงเสียงโดสูง ส่วนการวิเคราะห์เพลงบรรเลงประจำ

กัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์พบว่า ทรงเลือกเพลงบรรจุตามใจความสำคัญของเนื้อหา และพิจารณาให้เหมาะสมในด้านชื่อเพลงและทำนองเพลงด้วย ผลการศึกษาของวิทยานิพนธ์นี้เป็นพื้นฐานความรู้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างทำนองและตัวบทที่สร้างสรรค์ด้วยภาษา

2) นิตยา ประยูร (2549) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **เทศน์มหาชาติทรงเครื่องจังหวัดพระนครศรีอยุธยา** ศึกษาประวัติ วิธีการ รูปแบบ และลักษณะทางดนตรีของการเทศน์มหาชาติทรงเครื่องในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าการเทศน์ทรงเครื่องเริ่มจากเทศน์คาถาพันในภาคเช้า ภาคบ่ายเป็นการเทศน์ทรงเครื่อง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เทศน์บุคคณาธิฐาน” คือการนิมนต์พระภิกษุมาเทศน์และมีลิเกแสดงประกอบ นิยมเทศน์กัณฑ์ชูชกถึงกัณฑ์กุมาร ตัวละครประกอบด้วยพระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณฑ์หา ขาลี ชูชก และนางอมิตตดาเป็นสำคัญ ขั้นตอนการเทศน์เริ่มด้วยพิธีสงฆ์ แล้วจึงเริ่มเทศน์ไปที่ละกัณฑ์ตามคัมภีร์ กัณฑ์ที่ 1-3 และ 10-13 เป็นการเทศน์ตามคัมภีร์ ใช้ทำนองขึ้นและทำนองเดินเป็นหลัก เมื่อจบกัณฑ์อนุโมทนาบุญ ส่วนทำนองที่ใช้แหล่เทศน์พบว่ามี 3 ทำนอง แต่ละทำนองไม่มีชื่อเฉพาะ ทำนองที่ 1 แหล่พรสับประการ แหล่พรหน้าธรรมาสน์ แหล่พาวอมิตตดา และแหล่พราลา ทำนองที่ 2 แหล่สี่กษัตริย์เดินดง ทำนองที่ 3 แหล่ชูชกขอทาน ทำนองแหล่เป็นทำนองสั้น ๆ ขึ้นลงในระบบ 7 เสียงด้วยช่วงเสียงคู่ 7 ยาวพอที่จะใช้หนึ่งบท และแหล่ด้วยทำนองเดิมซ้ำ ๆ จนจบตอน ผลการวิเคราะห์ของวิทยานิพนธ์นี้แสดงให้เห็นแนวทางการประยุกต์แหล่เทศน์มหาชาติเข้ากับมหรสพชนิดอื่นในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นตัวอย่งเทียบให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้แหล่ในและแหล่นอกประกอบกัน

ในภาพรวม พบว่างานวิจัยกลุ่มนี้เน้นศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมการแหล่เทศน์มหาชาติ คือวิเคราะห์รูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนการจัดแหล่เทศน์มหาชาติ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลตัวบทและทำนองที่ใช้ในการเทศน์ด้วย วิธีการศึกษาเน้นการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลภาคสนามและพรรณนาข้อมูลเป็นหลัก ผลการศึกษาจึงเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับประกอบการวิเคราะห์การแหล่เทศน์ในพิธีกรรม มีเรื่องพิเศษคือ วิทยานิพนธ์ของบุญตา เขียนทองกุล (2539) ซึ่งศึกษาทำนองเทศน์ด้วยมุมมองทางดุริยางคศิลป์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำในตัวบทกับเสียงที่เปล่งออกมานอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของปรมินท์ จารูร (2555) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทำนอง อนุภาคเหตุการณ์ในภาพพระบฏ และแหล่ที่นิยมนำมาเทศน์ งานวิจัยนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความคิดในการแบ่งตอนแหล่ในแหล่เทศน์มหาชาติฉบับต่าง ๆ และการถ่ายทอดวรรณคดีผ่านการนำเสนออนุภาคสำคัญ

1.8.3 งานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรม

งานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรมมีอยู่เป็นจำนวนมากและมีหลากหลายสาขาวิชา มีทั้งงานที่ศึกษาวรรณคดีประกอบพระราชพิธีของราชสำนัก เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง **อลังการ**

ในมหาชาติคำหลวงของลลนา ศิริเจริญ (2519) วิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และกุมาร** ของอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2539) และวรรณคดีประกอบพิธีกรรมของชาวบ้าน เช่น วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมรที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ของสุวิทย์ เจียรสุวรรณ (2546) บทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท ของดนัย ซาทิพอด (2548) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะงานที่ศึกษาวรรณคดีที่มีต้นฉบับลายลักษณ์เป็นหลัก และใช้องค์ประกอบและรูปแบบของพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ตัวบทวรรณคดี ส่วนงานวิจัยที่ตั้งประเด็นหรือใช้มุมมองวิเคราะห์วรรณคดีเพื่อการอ่านเป็นหลัก จะนำไปอภิปรายร่วมในเนื้อหาวิทยานิพนธ์ต่อไป งานวิจัยที่เข้าข่ายดังกล่าวมามีจำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

1) วัฒนา ณ นคร (2526) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะร่วมเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง** ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัยสำนวนพื้นบ้านกับพระมาลัยคำหลวงพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ผลการศึกษาพบว่าเรื่องพระมาลัยสำนวนต่าง ๆ ทั้งสำนวนพื้นบ้านและสำนวนคำหลวง มีลักษณะร่วมกันในฐานะเป็นเรื่องราวในพระพุทธศาสนาที่เสนอแนวคิดเรื่องกรรมและผลกรรม แต่มีลักษณะต่างกันในด้านรูปแบบการประพันธ์ สำนวนพื้นบ้านมีทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้วสี่บาทเทศน์ และที่แต่งเป็นร้อยกรอง คือกลอนสวด ในขณะที่พระมาลัยคำหลวงใช้คำประพันธ์หลายชนิด และตกแต่งวรรณศิลป์อย่างวิจิตรเพื่อแสดงฝีมือของกวี วิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาแหล่งเทศน์มหาชาติในด้านวิธีการเปรียบเทียบระหว่างแหล่งที่เป็นวรรณคดีของกวีที่มีความสามารถ แต่งตามขนบของวรรณคดีลายลักษณ์ของราชสำนักเป็นหลัก กับแหล่งนอกที่แต่งโดยเน้นการแสดงปฏิภาณและสร้างความเป็นบันเทิงแบบชาวบ้าน

2) ตรีศิลป์ บุญขจร (2530) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** ศึกษาวรรณคดีกลอนสวดจากต้นฉบับตัวเขียนด้วยความคิดเรื่องประเภทวรรณคดี ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าวรรณคดีกลอนสวดมีลักษณะร่วมกันคือ แต่งด้วยฉันทลักษณ์ที่เป็นกาพย์ มีลำดับเนื้อหาใกล้เคียงกัน เนื้อหากลอนสวดมีทั้งนิทานที่แสดงแนวคิดในพระพุทธศาสนาโดยอ้อม และที่เป็นคำสอนหลักธรรมโดยตรง วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาแหล่งเทศน์มหาชาติทั้งในด้านผลการวิเคราะห์และวิธีการศึกษา เนื่องจากแหล่งเทศน์กับกลอนสวดเป็นประเภทวรรณคดีที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือใช้อ่านเป็นทำนองในพิธีกรรมทางศาสนา มีเนื้อหานำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังอ่านเป็นทำนองที่แตกต่างกันตามลักษณะของฉันทลักษณ์ที่ต่างกันด้วย วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ช่วยให้แนวทางการศึกษาและผลการวิเคราะห์ที่นำมาอภิปรายเปรียบเทียบกับแหล่งเทศน์มหาชาติได้

3) ชัยรัตน์ พลมุข (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชาที่บกลวิธีทางวรรณศิลป์** ศึกษาแนวคิดธรรมราชาในวรรณคดี

ประกอบพระราชพิธีสมัญรัตนโกสินทร์ รวมถึงวรรณศิลป์และกลวิธีการประพันธ์ในการนำเสนอแนวคิดดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่าวรรณคดีประกอบพระราชพิธีในสมัยรัตนโกสินทร์ 3 ประเภท ได้แก่ ประกาศพระราชพิธี คำฉันท์ดุขุฎีสังเวศ และกาพย์เห่เรือ ได้เลือกนำเสนอเนื้อหาว่าด้วยคุณสมบัติ พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ให้สอดคล้องแก่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธี เนื้อหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดธรรมราชา 2 ประการคือ แนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงดำรงไว้ซึ่งธรรมะในพระพุทธศาสนา และแนวคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อความผาสุกของบ้านเมือง วิทยานิพนธ์นี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาในวรรณคดีกับแนวคิดของพิธีกรรม ในขณะเดียวกันผลการศึกษาเรื่องความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยก็สามารถอภิปรายเปรียบเทียบกับการแห่เทศน์มหาชาติเพื่อเฉลิมพระเกียรติได้

4) อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล (2554) เขียนบทความเรื่อง “529 วัสสา มหาชาติคำหลวง: ประเพณีสวดและการสืบทอดการสวดในปัจจุบัน” มุ่งศึกษาการสวดมหาชาติคำหลวงในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าการสวดมหาชาติคำหลวงยังคงจัดสวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในช่วงเข้าพรรษา มีเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาเป็นผู้สวด ผู้สวดสำหรับหนึ่งมี 4 คน โดยจะสวดเฉพาะกัณฑ์มหาพน เนื่องจากการสวดมหาชาติคำหลวงมีทำนองที่กำกับอยู่ในต้นฉบับตัวเขียนที่ใช้สวด ทำนองดังกล่าวเป็นทำนองที่ซับซ้อน ผู้สวดในปัจจุบันจึงสวดได้เฉพาะตอนที่เรียนจากอาจารย์มาเท่านั้น อีกทั้งยังมีข้อจำกัดเรื่องเจ้าหน้าที่ที่จะมาเป็นผู้สวดมีเวลาฝึกฝนน้อยหรืออาจมีการโยกย้ายไปยังหน่วยงานอื่น ในปัจจุบันจึงมีความพยายามฟื้นฟูการสวดมหาชาติคำหลวงเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ต่อไป บทความนี้เป็นประโยชน์ในด้านข้อมูลประเพณีการสวดมหาชาติคำหลวงและวิธีการสวดสามารถนำมาอภิปรายร่วมกับประเพณีและวิธีการแห่เทศน์ที่เป็นการถ่ายทอดเรื่องเวสสันดรชาดกได้ต่อไป

5) ประมินทร์ จารูวร (2554) เขียนบทความเรื่อง “นิทานสุนทรภู่กับคีตกรรมหลังความตาย: การสร้างสรรค์ “บทสวดลำ” ในพื้นที่พิธีกรรม” ศึกษาบทสวดลำที่มีเนื้อหามาจากวรรณคดีของสุนทรภู่ด้วยมุมมองทางคติชนวิทยา ผลการศึกษาพบว่าบทสวดซึ่งใช้แทรกอยู่ในประเพณีการสวดพระมาลัยในงานศพตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีการนำวรรณคดีจากแหล่งต่าง ๆ มาสร้างสรรค์เป็นตัวบทเพื่อสร้างความบันเทิงและคลายความโศกเศร้าในงานศพของชาวบ้าน โดยมีวรรณคดีนิทานของสุนทรภู่เป็นแหล่งที่มาสำคัญที่ชาวบ้านนิยมนำมาแต่งเป็นบทสวด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ “ครบรส” และมีภาษาวรรณศิลป์ที่น่าประทับใจ บทความวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์การแก่ศึกษาบทเหล่านั้นที่นำวรรณคดีไทยมาถ่ายทอด และสามารถอภิปรายเปรียบเทียบให้เห็นว่าบทสวดลำและบทแห่เทศน์ทำหน้าที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดวรรณคดีไทยในหมู่ชาวบ้าน

6) ประมินทร์ จารุวรรณ (2556ข) ทำวิจัยเรื่อง **มัลลยครัทธา: พลวัตของการสวดพระมัลลยจากต่างสนามวิจัย** ศึกษาเปรียบเทียบการสวดพระมัลลยจากต่างสนามวิจัย คือที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการสวดพระมัลลยในงานศพตามประเพณีดั้งเดิมของชุมชน กับที่สำนักสงฆ์ถ้ำเม่น จังหวัดชลบุรี เป็นการสวดพระมัลลยโดยคนจากที่ต่าง ๆ ตามความเชื่อว่าจะช่วยสิ่งสมบุญบาปมีหรือแก้ปัญหาในชีวิตได้ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันทำให้เกิดพลวัตในการสวดพระมัลลยทั้งในแง่กลุ่มผู้สวด วัตถุประสงค์ในการสวด และวิธีการสวด โดยเฉพาะอิทธิพลของสังคมเมืองสมัยใหม่ที่มีผลต่อกลุ่มผู้สวดและทำนองสวด งานวิจัยเล่มนี้เป็นการศึกษาทางคติชนวิทยาที่มุ่งศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมการสวดพระมัลลยอย่างรอบด้าน แต่การวิเคราะห์ส่วนหนึ่งก็อธิบายให้เห็นว่าตัวบท (text) เรื่องพระมัลลยกลอนสวดเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม และเนื้อหาของพระมัลลยก็มีผลต่อความคิดความเชื่อในการสวดเป็นอย่างยิ่ง ผลการศึกษาของงานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ทั้งในแง่วิธีการศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรม และสามารถนำมาอภิปรายเปรียบเทียบควบคู่กับการเทศน์มหาชาติในฐานะที่วรรณคดีทั้งสองเป็นเรื่องสำคัญที่ยังคงสืบทอดมาอยู่ถึงปัจจุบัน

7) บาหยัน อิมสำราญ (2559) เขียนตำราเรื่อง **วรรณคดีพระราชพิธี** ศึกษาและอธิบายลักษณะวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี ได้แก่ วรรณคดีประกอบพระราชพิธี วรรณคดีบันทึกพระราชพิธี และวรรณคดีตำราพระราชพิธี ผลการศึกษาแสดงให้เห็นลักษณะด้านเนื้อหาและรูปแบบของวรรณคดีแต่ละประเภทซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์ในการแต่ง การวิเคราะห์ลักษณะวรรณคดีประกอบพระราชพิธี ได้แก่ ประกาศพระราชพิธี และชุมนุมดุขุฎีสังเวย แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีประกอบพระราชพิธีแต่ละประเภทมีโครงสร้างเนื้อหาเหมือนกัน เน้นสร้างความศักดิ์สิทธิ์ด้วยการใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ตามขนบของวรรณคดีประกอบพิธีกรรมของไทย คือร้อย กาพย์ และฉันท และนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยลักษณะเช่นนี้ทำให้วรรณคดีประกอบพระราชพิธีมีฐานะเป็นทั้ง “สื่อ” ที่เชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านภาษา และเป็น “สาร” ที่สร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจแก่ราษฎร และเป็นการยืนยันสถานะของพระมหากษัตริย์ที่ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้สมบูรณ์ คำอธิบายในตำราเล่มนี้จึงเป็นประโยชน์ในด้านวิธีวิเคราะห์ลักษณะร่วมของเหล่าเทศน์มหาชาติและบทบาทของวรรณคดีกลุ่มนี้ต่อสังคมไทยร่วมสมัย

8) ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2560ข) เขียนตำราเรื่อง **ลิลิตโองการแข่งน้ำ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ** ศึกษาและถอดความวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำ และวิเคราะห์ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่มีความใกล้เคียงกับวรรณคดีร่วมสมัยเรื่องอื่น ๆ ในยุคอยุธยาตอนต้น จนสามารถจัดเรียงเนื้อความของวรรณคดีเรื่องนี้ใหม่ให้ถูกต้องตามรูปแบบคำประพันธ์ประเภทลิลิต ส่วนหนึ่งของตำราได้วิเคราะห์การแบ่งเนื้อหาของลิลิตโองการแข่งน้ำเป็น 6 ส่วน และอธิบายให้เห็นว่าเนื้อหาแต่ละส่วนสอดคล้องกับจุดประสงค์และขั้นตอนของพระราชพิธีถือน้ำอย่างเป็นเอกภาพ

วรรณศิลป์ในการเลือกใช้คำและรูปแบบฉันทลักษณ์ช่วยสร้างบรรยากาศขรมขลัง และการใช้กลบทที่สัมพันธ์กับรูปแบบของฉันทลักษณ์ ช่วยสร้างความประสานระหว่างเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ทำให้เกิดพลังในการโน้มน้าวจิตใจผู้เข้าร่วมพิธี การวิเคราะห์ในตำราเล่มนี้จึงเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและรูปแบบคำประพันธ์ของแหล่งเทศน์มหาชาติกับแนวคิดและรูปแบบของพิธีกรรม ตลอดจนเป็นแนวเทียบฉันทลักษณ์ประเภทร้ายในลิลิตโองการแข่งน้ำกับฉันทลักษณ์ร้ายยาวในแหล่งเทศน์มหาชาติ

ในภาพรวม งานวิจัยที่ศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรมมาข้างต้น มีทั้งงานวิจัยสาขาวรรณคดีที่มุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบและแนวคิดของวรรณคดีประกอบพิธีกรรม ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีในการประพันธ์เป็นสำคัญ เพื่อมุ่งอธิบายลักษณะของวรรณคดีโดยใช้บริบทพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบเสริมให้เข้าใจตัวบทวรรณคดีมากยิ่งขึ้น อีกส่วนหนึ่งเป็นงานวิจัยและบทความที่มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการนำวรรณคดีไปใช้ และความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคม วิธีการศึกษาและข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ของงานทั้ง 2 กลุ่มจึงแตกต่างกัน งานวิจัยกลุ่มแรกเน้นการวิจัยเอกสารเป็นหลัก ศึกษาเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาของวรรณคดี พินิจการใช้ภาษา และสังเคราะห์แนวคิดของวรรณคดีในมิติที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมที่นำไปใช้ ในขณะที่งานวิจัยทางคติชนวิทยาเน้นความสำคัญของการทำความเข้าใจ “กลุ่มชน” (folk) ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลคติชน (lore) คือตัวบทวรรณคดี และใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยทั้ง 2 กลุ่มจึงเป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิธีการศึกษา ทั้งการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ตัวบท และการอภิปรายผลการศึกษาเชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย รวมถึงวรรณคดีเรื่องเด่นที่พบอยู่ในงานวิจัยหลายชิ้นคือเรื่องพระมาลัย มีลักษณะและมีความนิยมในสังคมไทยใกล้เคียงกับเรื่องมหาชาติ สามารถใช้เป็นแนวเทียบเพื่อให้การวิเคราะห์ศึกษาแหล่งเทศน์มหาชาติมีมุมมองที่กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การทบทวนวรรณกรรมทั้ง 3 กลุ่มเป็นองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประเพณีเทศน์มหาชาติ และแหล่งเทศน์มหาชาติ ให้ผู้วิจัยต่อยอดการศึกษาแหล่งเทศน์มหาชาติในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัยได้ต่อไป

1.9 ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

1. การใช้เครื่องหมายในวิทยานิพนธ์

- 1) เครื่องหมาย “...” หมายถึง ได้ละข้อความจากตัวบทหรือจากวิดิทัศน์ไปบางส่วน
- 2) ข้อความในเครื่องหมาย [] และทำตัวหนา หมายถึง คำอธิบายเพิ่มเติมของผู้วิจัย ใช้ระบุสิ่งที่เกิดขึ้นในวิดิทัศน์ซึ่งไม่อาจถอดเป็นตัวอักษรได้ เช่น [ผู้ฟังหัวเราะ] หรือ [ทำเสียงสูง]

3) ข้อความที่ขีดเส้นใต้เป็นข้อความที่เน้นโดยผู้วิจัย หากมีการเน้นมาตั้งแต่ต้นฉบับจะระบุไว้ว่า (เน้นในต้นฉบับเดิม)

4) ในการถอดความบทแปลจากวีดิทัศน์ บางครั้งต้นฉบับวีดิทัศน์อาจมีเสียงรบกวนจนฟังข้อความได้ไม่ได้ชัดเจน ผู้วิจัยจะระบุเครื่องหมาย [---] เพื่อสื่อความหมายว่ามีส่วนที่ขาดหายไป อาจเป็นกลอนทั้งวรรคหรือเป็นคำใดคำหนึ่งในวรรค เช่น

ก็บุญของผีที่มีลูกหลาน
พอได้มรณาอีก[---]

ส่งบุญส่งทานไปให้เกื้อหนุน
แต่พอเขาสืมคุณจะเฝ้าคอย

แต่ในบางกรณีพระผู้เทศน์อาจเทศน์ข้ามช่วงใดช่วงหนึ่งไป ไม่มีสัมผัสในวรรค หรือสัมผัสสับสนจนจำแนกได้ยากว่าเป็นวรรคใดในกลอน ผู้วิจัยจะพิมพ์บทแปลต่อกันเนื่องกันไป จนกว่าจะขึ้นวรรคใหม่ที่ระบุสัมผัสได้ชัดเจนว่าเป็นกลอนบทใหม่แล้ว เช่น

ก็เคยได้อยู่เป็นคู่ทุกซี่ยาก

คราวนี้ต้องจากด้วยจิตใจ

เพราะไอ้เฒ่าจัญไรต้องขอลา

คุณพ่อคุณแม่ลูกต้องแลลับ

เมื่อไรจะกลับมาเห็นหน้า

น้ำตาถูกร่วงแสนห้วงมารดา

กะปิตะละหม้อข้าวหม้อแกง

2. การอ้างอิงไฟล์วีดิทัศน์

1) การอ้างอิงเอกสารและหลักฐานทั่วไปใช้ระบบนามปี (นาม, ปี: เลขหน้า) ในกรณีอ้างอิงถึงวีดิทัศน์ที่เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาจะระบุชื่อข้อมูลตามที่ปรากฏในตารางในหัวข้อ 1.4 ขอบเขตการวิจัย เช่น (วีดิทัศน์กัณฑ์ทศพร ชุดที่ 1, ปี: เวลา)

2) ข้อมูลชุดที่มีหลายไฟล์จะระบุไฟล์ไว้ในการอ้างอิงด้วย เช่น (วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17, 2557, ไฟล์ที่ 2: 0.21-0.29)

3) ในกรณีที่ต้นฉบับของวีดิทัศน์ไม่ระบุวันที่เทศน์ จะอ้างอิงปีจากวันที่เผยแพร่ทางออนไลน์แทน และใช้เครื่องหมาย □ กำกับให้ทราบว่าเป็นเวลาที่เผยแพร่ เช่น (วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 7, [2557]: 1.02.00-1.02.30)

3. การถอดข้อความจากวีดิทัศน์

ตัวบทจาก *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* จะแยกส่วนคาถาภาษาบาลีกับภาษาไทย และให้ภาษาบาลีเป็นอักษรตัวหนา ส่วนการเน้นข้อความของผู้วิจัยเพื่อให้เห็นชัดเจน จะใช้วิธีการขีดเส้นใต้ เช่น “เอกสมิ พรหมณกุล ตาแกจิงรีบเร็วระรี่เรือไปหาสกุลเกลอแห่งหนึ่ง”

4. การอ้างอิงชื่อแหล่ง

1) การระบุชื่อบทแหล่งในเลือกใช้ชื่อตามหนังสือ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งจัดทำโดยคณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2558 เป็นหลัก เนื่องจากมีสำนวนตรงกับบทแหล่งเทศน์มหาชาติที่ใช้เทศน์กันอยู่ในปัจจุบัน เมื่ออ้าง จะระบุชื่อแหล่ง กัณฑ์ และกำกับลำดับของแหล่งไว้ในวงเล็บ เช่น แหล่งชูชกทวงทองในกัณฑ์ชูชก (แหล่งที่ 2)

ในกรณีที่เป็นแหล่งสำคัญ มีชื่อซึ่งเป็นที่รู้จักและใช้เรียกโดยทั่วไปในการเทศน์มหาชาติ แต่ไม่ตรงกับที่ระบุว่าในหนังสือ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เช่น แหล่งพระเวสสันดรเรียกสองกุมาร โดยทั่วไปนิยมเรียกว่า แหล่งยานนาวา ผู้วิจัยจะเลือกใช้ชื่อซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เป็น แหล่งยานนาวา ในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 13)

2) การอ้างอิงชื่อบทแหล่งนอก ซึ่งมักมีชื่อเฉพาะ จะทำเป็นตัวเอียง และกำกับให้ทราบว่าตรงมีเนื้อความตรงกับแหล่งในหนังสือ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เช่น *แหล่งสี่กัษัตริย์เดินดง* ในกัณฑ์วนปเวศน์ (แหล่งที่ 2) *แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี* ในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 10)

บทที่ 2

ภูมิหลังของประเพณีเทศน์มหาชาติและบทแห่เทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย

ในปัจจุบัน สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และวิถีชีวิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา องค์ประกอบของประเพณี และตัวบทแห่เทศน์มหาชาติ การศึกษาบทแห่เทศน์มหาชาติจึงต้องเข้าใจภูมิหลังของประเพณีเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งมีทั้งลักษณะที่สืบทอดจากอดีต และส่วนที่เปลี่ยนไปตามบริบทสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ บทแห่เทศน์ที่ใช้เทศน์ในปัจจุบันก็มีลักษณะแตกต่างไปจากในอดีต การกล่าวถึงภูมิหลังของบทแห่เทศน์มหาชาติจะช่วยให้เข้าใจลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากขึ้น

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึง 3 หัวข้อ ได้แก่ ที่มาของการเทศน์มหาชาติ องค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์มหาชาติในแต่ละสมัย

2.1 ที่มาของการเทศน์มหาชาติ

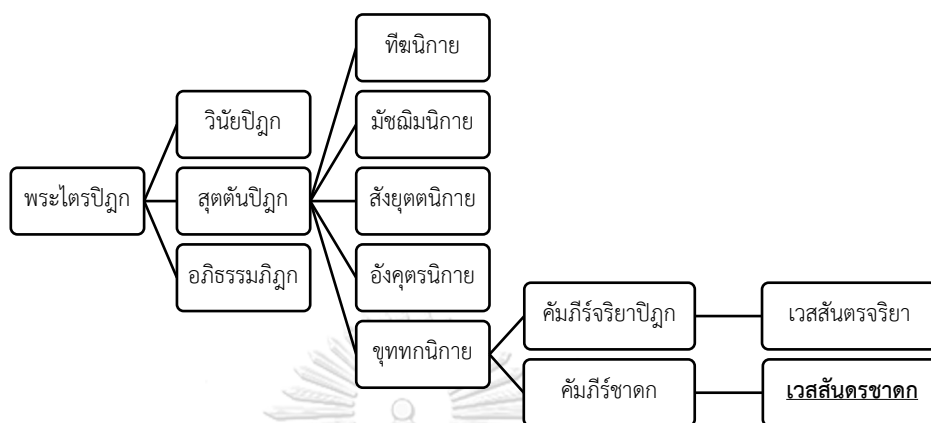
การเทศน์มหาชาติเป็นพิธีกรรมที่พระภิกษุอ่านเรื่อง*เวสสันดรชาดก*เป็นทำนอง ตัวบทเรื่อง*เวสสันดรชาดก*จึงเป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรม ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงที่มาของการเทศน์มหาชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง*เวสสันดรชาดก* แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ ที่มาของเรื่อง*เวสสันดรชาดก* และคติความเชื่ออันเป็นมูลเหตุของการเทศน์มหาชาติ

2.1.1 ที่มาของเรื่องเวสสันดรชาดก

*เวสสันดรชาดก*เป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้ากรุงสุทศิย และพระนางมยุรีแห่งแคว้นสีพี มีพระมเหสีนามว่าพระนางมัทรี มีพระโอรสธิดานามว่าชาลีและกัณหา พระเวสสันดรเป็นผู้ใฝ่ใจในการบริจาคทานด้วยหวังจะบรรลุพระโพธิญาณ จนถูกเนรเทศออกจากเมืองเพราะบริจาคช้างปัจจัยนาครซึ่งเป็นช้างเชือกสำคัญของเมือง ในระหว่างนั้นมีพราหมณ์มาทูลขอพระกุมาร พระเวสสันดรก็พระราชทานให้เพราะทรงปรารถนาจะบำเพ็ญทานบารมี ภายหลังมีผู้มาขอพระมเหสีอีก ก็พระราชทานให้อีก ภายหลังกษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ได้กลับมาพบกันพร้อมหน้าอีกครั้ง ความยินดีและอาลัยอาวรณ์สะเทือนพระทัยกษัตริย์ทั้งหกจนสลบ ทำให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาปลุกให้กษัตริย์ทั้งหกฟื้นคืนสติ หลังจากนั้นกษัตริย์ทั้งหกจึงเดินทางกลับบ้านเมือง

เรื่องของพระเวสสันดรเป็นเรื่องที่แพร่หลายกว้างขวางในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไป มีหลากหลายสำนวนเช่น สำนวนภาษาสันสกฤต ภาษาจีน ภาษาทิเบต (Collins, 2016)

ส่วนพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่สืบทอดมาในสังคมไทยมีเรื่องพระเวสสันดรอยู่ 2 ส่วน คือ *เวสสันดรจรียา* ในคัมภีร์จรียาปิฎก และ *เวสสันดรชาดก* ในคัมภีร์ชาดก ทั้ง 2 คัมภีร์นี้อยู่ในขุททกนิกาย

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงตำแหน่งของเรื่องเวสสันดรในพระไตรปิฎก

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2524: 3-12) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรทั้ง 2 ส่วนข้างต้น พบว่า *เวสสันดรชาดก* มีรายละเอียดมากกว่าและใช้สำนวนภาษาใหม่กว่า *เวสสันดรจรียา* วิธีการเล่าเรื่องก็แตกต่างกัน *เวสสันดรจรียา* เล่าผ่านมุมมองของพระพุทธเจ้า ใช้คำแทนตัวผู้เล่าว่า “เรา” และไม่แบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อย ส่วน *เวสสันดรชาดก* เล่าโดยผู้เล่าบุรุษที่ 3 และแบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 ตอน หรือ 13 กัณฑ์ ได้แก่ ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวศน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์

เวสสันดรชาดก อยู่ในคัมภีร์ชาดก ขุททกนิกาย ในสุตตันตปิฎก คัมภีร์ชาดกนี้ประกอบด้วยนิทานต่าง ๆ จำนวน 547 เรื่อง ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าก่อนจะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ชาดกในคัมภีร์นี้แต่งเป็นคำประพันธ์ประเภท “คาถา” จัดหมวดตามจำนวนคาถาเรียกว่า “นิบาต” ตั้งแต่เอกนิบาตซึ่งมี 1 คาถา ทุกนิบาตซึ่งมี 2 คาถา ไปจนถึงอสีตินิบาตซึ่งมี 80 คาถา ส่วนเรื่องที่มีมากกว่า 80 คาถาเรียกว่า มหานิบาต ซึ่งประกอบด้วยชาดกจำนวน 10 เรื่อง หรือนิยมเรียกกันว่า “ทศชาติ” ประกอบด้วย *เตมีย์ชาดก* *มหาชนกชาดก* *สุวรรณสามชาดก* *เนมิราชชาดก* *มโหสถชาดก* *ภริทัตชาดก* *จันทชาดก* *นารทชาดก* *วิธูรชาดก* และ *เวสสันดรชาดก*²

ในบรรดาชาดกในมหานิบาตทั้ง 10 เรื่อง *เวสสันดรชาดก* มีจำนวนคาถามากที่สุด โดยทั่วไปมักกล่าวกันว่ามี 1 พันคาถา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2524: 6-7)

² รายละเอียดเกี่ยวกับระบบการจัดชาดกเรื่องต่าง ๆ เพิ่มเติมได้ใน *ประวัติศาสตร์คติบาลีในอินเดียและลังกา* ของสุภาพรรณ ณ บางช้าง (2526: 118-121)

ในราวพุทธศตวรรษที่ 10 พระพุทธโฆชะซึ่งอยู่ในลังกาได้แต่งคัมภีร์ขยายความคัมภีร์ชาดก ชื่อ *ชาตกัฎฐกถา* หรือที่รู้จักในหมู่คนไทยว่า *อรรถกถาชาดก* คัมภีร์ขยายความที่แต่งขึ้นใหม่นี้ได้เพิ่มองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ เข้ามาประกอบคาถาในคัมภีร์ชาดกแต่เดิม ทำให้เกิดองค์ประกอบรวมเป็น 5 ส่วน โครงสร้างเช่นนี้เป็นต้นแบบให้แก่ชาดกที่รู้จักแพร่หลายในสังคมไทย รวมถึง *เวสสันดรชาดก* ส่วนประกอบทั้งห้า ได้แก่

1. **ปัจจุบันวัตถุ** คือเรื่องสมัยพุทธกาลซึ่งแสดงเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาชาดกเรื่องนั้น ใน *เวสสันดรชาดก* กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จกลับไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ได้กระทำปาฏิหาริย์ให้พระญาติเลื่อมใสในพระองค์ เป็นเหตุให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมา พระภิกษุเห็นเหตุอัศจรรย์ดังนั้นก็ทูลถาม พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าอดีตชาติของพระองค์ครั้งเมื่อทรงเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร
2. **คาถา** คือคาถาร้อยกรอง เป็นส่วนที่มีอยู่ในคัมภีร์ชาดกมาแต่เดิม
3. **อดีตวัตถุ** คือส่วนร้อยแก้วขยายความส่วนที่เป็นคาถา
4. **ไวยากรณ์** คือส่วนอธิบายคำและไวยากรณ์ในคาถาที่พระพุทธโฆชะแทรกไว้เพื่ออธิบายศัพท์ที่อาจเข้าใจยาก
5. **สโมธาน** คือส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่าตัวละครในอดีตวัตถุกลับชาติมาเกิดเป็นผู้ใดในสมัยพุทธกาล

สุภาพรพรณ ญ บางช้าง (2524: 15-21) ได้เปรียบเทียบรายละเอียดของเรื่องเวสสันดรในคัมภีร์ชาดกกับใน *อรรถกถาชาดก* พบว่า *อรรถกถาชาดก* ได้เพิ่มเติมรายละเอียดมากกว่าในสำนวนเดิม และประสานรายละเอียดบางส่วนจาก *เวสสันดรจรียา* เข้าไว้ด้วย เช่น ระบุรายละเอียดทานที่พระเวสสันดรให้บริจาตเมื่ออายุ 8 ปี นอกจากนี้ มีรายละเอียดบางส่วนที่ปรากฏเฉพาะใน *อรรถกถาชาดก* และกลายเป็นเนื้อหาสำคัญที่รับรู้กันแพร่หลายในสังคมไทย เช่น อดีตชาติของพระนางมุสตีในสมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสี เหตุที่ชูชกได้นำอมิตตาเป็นภรรยา เหตุการณ์นางพราหมณีรุมบริภาชนางอมิตตา พระชาติและพระกัณหาเดินถอยหลังลงสระบัวเพื่อหนีชูชก พระเวสสันดรทรงบริภาชพระนางมัทรี เป็นต้น

เรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในสังคมไทยสืบทอดมาจากสำนวนใน *อรรถกถาชาดก* ประกอบด้วยเนื้อหา 13 กัณฑ์เช่นเดียวกัน แต่ละกัณฑ์มีเรื่องย่อดังนี้

1. **ทศพร** กล่าวถึงอดีตชาติของพระนางมุสตีที่เกิดในสมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระนางทรงอธิษฐานขอให้ได้เป็นพระพุทธรูปมารดา เมื่อสิ้นชีวิต พระนางไปเกิดเป็นพระมเหสีของพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อพระนางใกล้สิ้นบุญ พระอินทร์ประทานพรให้พระนาง 10 ประการ

2. ทิมพานต์ กล่าวถึงพระนางมุสดีจตุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ได้อภิเษกกับพระเจ้ากรุงสุโขทัย มีพระโอรสคือพระเวสสันดร เมื่อพระราชโอรสเจริญวัยได้อภิเษกกับพระนางมัทรี มีพระโอรสและพระธิดาคือพระชาลีและพระนางกัณหา พระเวสสันดรทรงมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานเป็นอย่งยิ่ง วันหนึ่งพระราชทานช้างเชือกสำคัญแก่พราหมณ์ต่างเมือง ชาวเมืองไม่พอใจจึงกราบทูลพระเจ้ากรุงสุโขทัย ขอให้ทรงลงโทษพระโอรส พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงสั่งให้เนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง พระนางมัทรีเมื่อทราบข่าวก็ทูลขอพระเวสสันดรติดตามเสด็จไปด้วย
3. ทวนกัณท์ เมื่อพระนางมุสดีทราบบว่าพระโอรสถูกเนรเทศ ก็เสด็จไปอ้อนวอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยด้วยความโศกเศร้าแต่ไม่สำเร็จ ก่อนเสด็จออกจากเมือง พระเวสสันดรได้กระทำสัตตสดกมหาทาน คือบริจาคทรัพย์ 7 อย่าง อย่างละ 700 ให้แก่คนทั้งหลาย แล้วทรงพาพระนางมัทรีกับพระกุมารทั้งสองไปทูลลาพระเจ้ากรุงสุโขทัยและพระนางมุสดี พระเจ้ากรุงสุโขทัยและพระนางมุสดีจึงทรงห้ามพระนางมัทรี แต่พระนางมัทรีทูลพรรณนาโทษของหญิงหม้าย กษัตริย์ทั้งสองจึงยอมให้พระนางเสด็จตามพระสวามีไป ทั้ง 4 พระองค์เดินทางมุ่งไปยังเขาวงกต
4. วนปเวศน์ กษัตริย์ทั้งสองเดินทางมาถึงแคว้นเจตราชู กษัตริย์แห่งแคว้นเจตราชูทราบเรื่องที่ทรงถูกเนรเทศจึงทูลขอให้พระเวสสันดรขึ้นครองเมืองเจตราชูแทน แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธและถามหนทางไปยังเขาวงกตแทน กษัตริย์เจตราชูจึงทูลชี้ทางให้ และให้พรานเจตบุตรคอยเฝ้าทาง มิให้ผู้ใดเข้าไปรบกวนพระเวสสันดรได้
5. ชูชก กล่าวถึงพราหมณ์ชื่อชูชกอาศัยอยู่ในเมืองกลิงคราชู ได้ภรรยาเป็นหญิงสาวชื่อนางอมิตดา นางอมิตดาถูกนางพราหมณ์รุ่มบริภาษเพราะนางปรนนิบัติชูชกเป็นอย่างดี ทำให้บรรดาพราหมณ์กลับไปทุบตีภรรยาของตนที่ไม่ยอมปรนนิบัติดูแลพวกตนเหมือนอย่างนางอมิตดา นางอมิตดาจึงสั่งชูชกให้เดินทางไปยังเขาวงกตเพื่อทูลขอพระโอรสและพระธิดาจากพระเวสสันดรมาเป็นทาส ชูชกเดินทางผ่านเมืองสีพีไปจนถึงทางเข้าเขาวงกต เมื่อพบพรานเจตบุตรก็โกหกว่าตนเป็นราชบุตรมาเชิญพระเวสสันดรกลับเมือง พรานเจตบุตรจึงยอมบอกทางแก่ชูชก
6. จุลพน พรานเจตบุตรพรรณนาเส้นทางไปยังอาศรมของพระอัจจุตฤษี ผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในเขาวงกต
7. มหาพน ชูชกพบพระอัจจุตฤษี โกหกว่าตนจะไปสนทนาธรรมกับพระเวสสันดร พระอัจจุตฤษีจึงยอมบอกทางไปยังอาศรมของพระเวสสันดร
8. กุมาร ชูชกค้ำแรมนอกพระอาศรม รอเวลารุ่งเพื่อเข้าไปให้พระนางมัทรีเสด็จไปหาผลไม้ ก่อน คั้นนั้นพระนางมัทรีฝันเห็นชายน่ากลัวมาทำร้ายพระนาง พระนางสะดุ้งตื่น เสด็จ

ไปทูลขอให้พระเวสสันดรทรงช่วยทำนายฝัน พระเวสสันดรทราบว่าจะมีผู้มาทูลขอ พระโอรสธิดา จึงตรัสปลอบให้พระนางมัทรีคลายใจ เมื่อพระนางมัทรีเสด็จออกจากพระ อาศรม ชูชกเข้าไปทูลขอพระกุมารทั้งสอง พระเวสสันดรพระราชทานให้ โดยคาดค่าไถ่ ไว้เป็นเงินจำนวนมาก พระชาลีและนางกัณหาทราบบว่าพระบิดาพระราชทานตนแก่ พรหมณ์ก็เกิดความกลัว หนีไปซ่อนในสระบัว พระเวสสันดรเสด็จไปเรียกพระกุมารทั้ง สองให้ขึ้นจากสระ เพื่อช่วยพระองค์ให้บำเพ็ญบารมีสำเร็จ พระกุมารทั้งสองจึงยอมขึ้น จากสระ เมื่อชูชกได้พระกุมารทั้งสองแล้วก็ใช้เถาวัลย์ผูกมัดและเขียนตี พระเวสสันดร ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงเกิดโทสะ แต่ที่สุดสะกดกลั้นพระทัยไว้ได้ ปล่อยให้ชูชก ลากตีพระกุมารทั้งสองจากไป

9. **มัทรี** พระนางมัทรีเสด็จกลับจากหาผลไม้ในป่า ทอดพระเนตรเห็นนางร้ายต่าง ๆ ระหว่างทางเทวดาซึ่งแปลงเป็นสัตว์ 3 ชนิดมาขวางทาง พระนางมัทรีอ่อนวอนสัตว์ทั้ง สามจนถึงเวลาค่ำ เทวดาแปลงจึงยอมเปิดทางให้ เมื่อพระนางมัทรีเสด็จกลับถึงอาศรม ไม่ทรงพบพระโอรสธิดาก็เสด็จไปทูลถามพระราชสามี พระเวสสันดรต้องการตัดโคศของ พระนางจึงทรงแก้งกล่าวตรอนแล้วไม่ตรัสสิ่งใดอีก พระนางมัทรีจึงเสด็จออกตามหา พระกุมารทั้งสองแต่ไม่พบ พระนางกลับมาคร่ำครวญกับพระสวามีเท่าใดก็ไม่ได้รับ คำตอบ สุดท้ายพระนางก็สลบลง พระเวสสันดรจึงเข้าพยาบาลพระมเหสี เมื่อพระนาง พ้นขึ้นก็เล่าเรื่องที่ให้พระกุมารทั้งสองเป็นทาน พระนางมัทรีจึงอนุโมทนาทานบารมีนั้น
10. **สักบรรพ** พระอินทร์เกรงว่าจะมีผู้มาขอทูลพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร จึงแปลงเป็น พรหมณ์เฒ่าลงมาขอพระนาง พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ พระอินทร์แปลงจึงฝาก พระนางมัทรีไว้ให้ปรนนิบัติพระเวสสันดรพร้อมทั้งให้พระเวสสันดรขอพรได้ 8 ประการ เสร็จแล้วก็กลับสู่สวรรค์
11. **มหาราช** ฝ่ายชูชกพาสองกุมารออกจากเขาวงกต แต่เทวดาคลใจให้เดินทางไปยังเมืองสี พิ ฝ่ายพระเจ้ากรุงสุยชัยเห็นพรหมณ์จูงพระนัดดาเข้ามา จึงสั่งให้พนักงานนำตัวเข้า ฝ้า เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมดจึงสั่งให้ไถ่ตัวสองกุมาร ชูชกได้ทรัพย์สมบัติจำนวนมาก เมื่อได้รับพระราชทานอาหาร ก็เสพออาหารเกิดขนาดจนธาตุพิการสิ้นชีวิต ฝ่ายพระชาลี ได้ทูลเล่าความลำบากต่าง ๆ ของพระเวสสันดรให้พระเจ้ากรุงสุยชัยฟัง พระเจ้ากรุงสุย ชัยจึงสั่งให้จัดทัพให้พระชาลีและนางกัณหาพาพระองค์และพระนางมุสตีไปรับพระ เวสสันดรและพระนางมัทรี
12. **อุกษัตริย์** เริ่มตั้งแต่พระชาลีและกัณหานำทัพพาพระเจ้ากรุงสุยชัยและพระนางมุสตีไป ถึงเขาวงกต พระเวสสันดรได้ยินเสียงก็คิดว่าข้าศึก คิดจะหนีขึ้นไปบนเขา แต่พระนางมัท รีปลอบให้พระองค์คลายพระทัย เมื่อทั้ง 6 กษัตริย์พบกัน ความตื่นเต้นทำให้กษัตริย์ทั้ง

หกสลบไป เหล่าอำมาตย์และทหารที่ติดตามมาก็สลบตามไปด้วย พระอินทร์จึงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาปะพรมคนทั้งหมดให้รู้สึกตัว ชาวเมืองทั้งหลายที่ตามมาในทัพของพระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงขอให้พระเวสสันดรเสด็จกลับไปครองเมือง

13. **นครกัณฑ์** พระเวสสันดรทรงรับคำเชิญของชาวเมือง ลาผนวชและเปลี่ยนเป็นเครื่องทรงกษัตริย์ แล้วเสด็จกลับนครสี่พิพร้อมพระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี พระนางมัทรี พระชालีและกัณหา

จากเรื่องย่อข้างต้น เห็นได้ว่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นเรื่องราวที่มีหลากหลายสอดคล้องกับความนิยมของคนไทย ตัวละครมีการพลัดพรากและกลับมาพบเจอกัน มีตัวละครที่ทั้งน่าซึ้งและน่าหัวร่ออย่างซุก และ มีตัวละครที่น่าสงสารอย่างพระนางมัทรีและพระกุมารทั้งสอง เมื่อเข้ามาในสังคมไทย ชาดกเรื่องนี้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง เกิดเป็นสำนวนต่าง ๆ จำนวนมากทั้งของราชสำนักและชาวบ้าน แต่แม้มีสำนวนใหม่เกิดขึ้น หัวใจสำคัญของเรื่องก็ยังคงมุ่งแสดงการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่และแสดงความโศกเศร้าอย่างลึกซึ้งของตัวละครที่เกิดจากการพลัดพรากในการเทศน์มหาชาติ หัวใจสำคัญของเรื่องนี้ก็ปรากฏอยู่อย่างโดดเด่นด้วยเช่นกัน

2.1.2 คติความเชื่ออันเป็นมูลเหตุของการเทศน์มหาชาติ

คติความเชื่อเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้กิจกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์กลายเป็นพิธีกรรม เพราะทำให้กิจกรรมนั้นเกิด “ความศักดิ์สิทธิ์” ในความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เข้าร่วม คติความเชื่อจะคอยกำหนดขั้นตอนและองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรม รวมถึงช่วยอธิบายความหมายขององค์ประกอบต่างเหล่านั้น

ในประเพณีเทศน์มหาชาติ มีคติความเชื่อสำคัญ 2 กลุ่มที่เป็นพื้นฐานให้การฟังเรื่อง *เวสสันดรชาดก* กลายเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ คือ คติเรื่องพระโพธิสัตว์และเรื่องการบำเพ็ญบารมี และ คติเรื่องพระศรีอาริย์และเรื่องพระมาลัย

2.1.2.1 คติเรื่องพระโพธิสัตว์และเรื่องการบำเพ็ญบารมี คติเรื่องพระโพธิสัตว์และเรื่องการบำเพ็ญบารมีเป็น 2 คติที่เกี่ยวข้องกัน คติพระโพธิสัตว์ว่าด้วยประวัติและลักษณะของบุคคลที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งต้องบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ สั่งสมมาหลายชาติ ส่วนคติเรื่องการบำเพ็ญบารมีว่าด้วยประเภทของคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ต้องสั่งสม คติทั้งสองจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของเรื่องชาดก ไม่ว่าจะ เป็นในคัมภีร์ *ชาดก อรรถกถาชาดก* *วรรณคดีไทย* ที่นำเค้าเรื่องจากชาดกมาแต่งใหม่ หรือวรรณคดีไทยที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในรูปแบบชาดก

ตามคติเรื่องพระโพธิสัตว์ เชื่อว่าผู้ที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าย่อมมีความเป็นมาในอดีตชาติพิเศษเหนือกว่ามนุษย์ทั่วไป ประพจน์ อัครวิรุฬหการ (2557: 52-58) ศึกษาพัฒนาการความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ พบว่าคตินี้เกิดขึ้นควบคู่กับการขยายความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า³ แต่เดิมคำว่า “พระโพธิสัตว์” หมายถึง เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อยังทรงค้นหาหนทางดับทุกข์ก่อนจะตรัสรู้ ต่อมาเกิดความคิดว่าธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นเป็นของธรรมดาอันมีประจำอยู่ในโลก ย่อมมีผู้ “ค้นพบ” มาก่อนพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน และย่อมมีผู้อื่นมาค้นพบอีกในอนาคต

เมื่อความคิดเรื่องพระพุทธเจ้าขยายออกไป ความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ก็ขยายตามไปด้วย ทำให้เกิดคัมภีร์อธิบายพุทธประวัติช่วงที่เป็นพระโพธิสัตว์ครอบคลุมไปถึงอดีตชาติอันไกลโพ้น และมีการแสดงลำดับขั้นตอนในการสั่งสมคุณงามความดี คัมภีร์ที่แสดงความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์คือ *พุทธวงศ์ จริยาปิฎก ชาดก* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *คัมภีร์ชาดก* ได้รวบรวมนิทานสำหรับสอนคติธรรมในโอกาสต่าง ๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในคติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ โดยปรับให้ตัวเอกของเรื่องเป็นพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ที่กำลังบำเพ็ญคุณงามความดี

คุณงามความดีหรือธรรมที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญได้พัฒนาเป็นคติเรื่องการบำเพ็ญบารมี ในคัมภีร์*พุทธวงศ์*และ*จริยาปิฎก*กล่าวถึงบารมีว่าเป็น “พุทธการกธรรม” คือธรรมะที่ทำให้บุคคลผู้บำเพ็ญเป็นพระพุทธเจ้า (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2557: 163)

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท* ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2524) ทรงศึกษาความหมายของคำ “บารมี” ทรงอธิบายว่า ในขั้นต้นบารมีหมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็มสมบูรณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง ใช้แก่ผู้ใดก็ได้ ไม่จำกัดเฉพาะความเป็นเลิศในพระพุทธศาสนา ต่อมาหมายถึงความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรมด้านใดด้านหนึ่ง ในที่สุดคำว่าบารมีมีความหมายเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น กลายเป็นคุณธรรมที่บำเพ็ญเพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณ เป็นหนทางเฉพาะพระโพธิสัตว์ ประกอบด้วยธรรม 10 ประการ เรียกว่า “ทศบารมี” ประกอบด้วย ศีลบารมี ทานบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ชันติบารมี อธิษฐานบารมี สัจบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี

คติเรื่องพระโพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมีเข้ามาในสังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว มีหลักฐานเป็นภาพสลักหรือภาพปั้นบนแผ่นหินจากชาดกเรื่องต่าง ๆ เช่น ภาพบนเสมาที่เมือง

³ ความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เปลี่ยนแปลงไปนี้พบได้ตั้งแต่ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก ซึ่งแม้จะถือกันว่าพระไตรปิฎกเป็น “พุทธวจนะ” แต่นักวิชาการได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างละเอียด ได้ข้อสรุปว่าพระไตรปิฎกมิได้รวบรวมเสร็จในคราวเดียว แต่มีการเพิ่มเติมเนื้อหาในภายหลังพุทธปรินิพพาน มีความแตกต่างทั้งด้านภาษา เนื้อหา และหลักในการรวบรวมหมวดหมู่ ดูรายละเอียดการรวบรวมคัมภีร์ในพระไตรปิฎกได้ในหนังสือเรื่อง *Manual of Indian Buddhism* ของ Hendrik Kern (1896: 1-8) และ *โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อบรรลุธรรม* ของประพจน์ อัครวิรุฬหการ (2557: 7-18)

ฟ้าแดดสูงยางซึ่งพบที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ภาพสลักบนใบเสมาซึ่งพบที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ภาพปั้นซึ่งพบบนเจดีย์จุลปะโทน จังหวัดนครปฐม นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าศิลปกรรมเหล่านี้มีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดี (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524: 121) คิดทั้งสองได้กลายมาเป็นรากฐานสำคัญให้แก่สังคมและวัฒนธรรมไทยหลายด้าน ทั้งความเชื่อศาสนา การเมืองการปกครอง ศิลปกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตของคนทั่วไปด้วย

ในด้านหนึ่ง คนไทยบูชาและประพุดตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ในฐานะบุคคลที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดกุศลผลบุญ คิดเช่นนี้มักอ้างถึงพระโพธิสัตว์ในชาดกต่าง ๆ การบูชาอาจเป็นการฟังหรือคัดลอกสร้างต้นฉบับสำหรับบันทึกชาดก หรือสร้างถาวรวัตถุที่ถ่ายทอดเรื่องราวชาดกเป็นพุทธบูชา ตัวอย่างเช่นจารึกหลักที่ 14 จารึกวัดเขมา ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างใน พ.ศ. 2079 มีข้อความว่า “ลายปักผืนหนึ่งค่าด่าถึงหนึ่ง อำแดงหอมชื่อไว้รองมหาเวสสันดร อำแดงเสนบุชามหาเวสสันดรจาก ส้ารับหนึ่ง หนึ่งบาท” (ธนิต อยู่โพธิ์, 2524: 4) ส่วนใน *พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์* ระบุว่าเมื่อจุลศักราช 820 ขาลศก หรือ พ.ศ. 2001 “ครั้งนั้นให้บุญพระศาสนาบริบูรณ์ แลหล่อรูปพระโพธิสัตว์ 500 ชาติ” (*วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2*, 2545: 420)

อีกด้านหนึ่ง คำว่า “พระโพธิสัตว์” ได้ขยายมาครอบคลุมบุคคลที่ไม่ใช่พระพุทธเจ้า กลายเป็นคำยกย่องบุคคลที่เคารพนับถืออย่างสูงโดยเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ ด้วยมีคิดว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ดังมีพระนามและคำเรียกแทนพระมหากษัตริย์เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์จำนวนมาก รวมถึงมีพระราชจริยาวัตรที่เลียนแบบพระโพธิสัตว์ในด้านต่าง ๆ ด้วย (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 15-30) ในปัจจุบัน การยกย่องบุคคลผู้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างยิ่งยังปรากฏให้เห็นชัดเจน ดังมีผู้ยกย่องพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นพระโพธิสัตว์ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เช่นหนังสือ **พระเจ้าอยู่หัวกับอุดมการณ์ชีวิตของพระโพธิสัตว์** ของชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร (2550) และในหนังสือ **เอกกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ** ของวิมลพรรณ ปิตรวัชชัย (2555) มีบทหนึ่งชื่อว่า “พระมหากษัตริย์พระโพธิสัตว์” นอกจากนี้ ยังพบการใช้คำว่าพระโพธิสัตว์เพื่อยกย่องพระเถระที่คนทั่วไปนับถือ เช่น หนังสือ **ประวัติสังเขปพระโพธิสัตว์ หลวงปู่ทวด เขียบน้ำทะเลจืด** (ส.ศิษย์หลวงปู่ทวด, 2547)

ส่วนคติเรื่องบารมีที่เข้ามาในสังคมไทย ขยายความหมายออกไปกว้างกว่าเดิม จากที่หมายถึงธรรม 10 ประการที่พึงบำเพ็ญเพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณ กลายเป็นคุณงามความดีที่ได้สั่งสมมาแต่กาลก่อน หรือคุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่ มักใช้เฉพาะแก่พระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายนี้ได้ขยายออกอีก หมายถึง “อำนาจ” ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกิดจากคุณงามความดี มักใช้แก่บุคคลอื่นนอกเหนือจากพระมหากษัตริย์ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524)

:145) ในปัจจุบันยังปรากฏใช้คำว่าบารมีในงานพิธีประกอบกุศลต่าง ๆ มักใช้ควบคู่ไปกับคำว่า “บุญ” เป็น “บุญบารมี” คำว่าบารมีในลักษณะนี้ใช้ในความหมายว่าคุณงามความดีที่สะสมไว้ได้ เพื่อเป็น “ต้นทุน” ให้ได้ประสบแต่สิ่งที่ดีในชีวิตชาติปัจจุบัน หรือเพื่อให้ไปบังเกิดในภพภูมิที่ดีในชาติหน้า

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติ คนไทยยกย่องให้ *เวสสันดรชาดก* เป็น “มหาชาติ” คือเป็นพระชาติของพระโพธิสัตว์ที่สำคัญกว่าพระชาติอื่น ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า เหตุที่เรียกว่ามหาชาตินั้นเพราะพระเวสสันดรได้บำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 บารมี (วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2540: (3)) การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรยังเป็นแบบอย่างในอุดมคติของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ดังในจารึกหลักที่ 6 ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. 1905 มีข้อความตอนหนึ่งสรรเสริญการออกผนวชของพญาสิทธิทิวาว่า “... ทรงประกอบด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร ...” (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2524: 23-25) ความคิดเช่นนี้ยังแสดงออกผ่านการทำทานต่าง ๆ ในประเพณีเทศน์มหาชาติ ทั้งการบูชาเครื่องกัณฑ์เทศน์และการถวายเงินเพื่อติดต้นกัณฑ์เทศน์ ถือเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่สื่อถึงการทำความทาน ในบางครั้งพระผู้เทศน์มหาชาติก็อธิบายเชื่อมโยงว่าการทำทานนี้เป็นการสั่งสมทานบารมี เช่นเดียวกับที่พระเวสสันดรได้กระทำด้วย

2.1.2.2 คติเรื่องพระศรีอารีย์และเรื่องพระมาลัย พระเมตไตรย หรือพระศรีอารีย์เมตไตรย หรือพระศรีอารีย์ เป็นพระนามของพระโพธิสัตว์ซึ่งเชื่อว่าจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไปหลังสิ้นศาสนาของพระพุทธเจ้าโคตมะ ส่วนพระมาลัยเป็นชื่อพระเถระที่นับถือกันว่าเป็นพระอรหันต์รูปสุดท้าย ผู้เดินทางขึ้นไปเฝ้าพระศรีอารีย์โพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดุสิต และนำคำพูดของพระศรีอารีย์มาถ่ายทอดแก่ชาวโลก ใจความสำคัญตอนหนึ่งระบุว่า หากผู้ใดปรารถนาไปเกิดในยุคศาสนาของพระศรีอารีย์ ให้ฟังเทศน์มหาชาติให้ครบพันคาถาภายใน 1 วัน 1 คืน และให้บูชาด้วยธูปเทียนธงดอกไม้ต่าง ๆ คติความเชื่อทั้งสองนี้เป็นมูลเหตุสำคัญสำคัญที่ทำให้เกิดการฟังเทศน์มหาชาติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

คติเรื่องพระศรีอารีย์เกิดขึ้นจากการขยายความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าให้กลายเป็นสถานะของมนุษย์พิเศษ ซึ่งมีขั้นตอนกำหนดชัดเจนในการบรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2557: 7-18) ใน *จักกวัตตสูตร* ปาฏิกวรรค ที่ฌนิกาย มีเนื้อหากล่าวถึงความไปของโลกมนุษย์ที่มีเจริญและเสื่อมไปตามศีลธรรม เนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวว่าเมื่อโลกเจริญด้วยศีลธรรมพร้อมบริบูรณ์ จะมีพระพุทธเจ้ามาบังเกิดพระนามว่าพระเมตไตรย ในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้านั้นไม่ต่างจากพระพุทธศาสนาของพระโคตมะพุทธเจ้าแต่เดิมน้อย (**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, เล่ม 11, 2539: 39)

พระศรีอารีย์มาเป็นที่เคารพบูชาในดินแดน ๆ ต่างที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไป ทั้งในอินเดีย จีน ญี่ปุ่น และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในวิทยานิพนธ์ของอภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล (2552: 53-57) ได้ศึกษาดำเนินเรื่องพระศรีอารีย์ในสังคมไทย พบว่ามีการนับถือพระศรีอารีย์ตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในสมัยสุโขทัยก็พบหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องพระศรีอารีย์ในจารึกต่าง ๆ รวมถึงใ้พระราชนิพนธ์เรื่อง*เตภูมิกถา*ของพญาสิทธิไต้ด้วย

แก่นสำคัญของคติการบูชาพระศรีอารีย์อยู่ที่ความเชื่อว่า ในสมัยที่พระองค์ประกาศศาสนา พุทธานุภาพของพระองค์จะทำให้โลกอุดมบริบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร ผู้คนจะไม่อดอยากดิ้นรน ปราศจากสิ่งใดก็จะสมความปรารถนา เป็นโลกในอุดมคติ หรือที่เรียกว่า “โลกพระศรีอารีย์” ในคัมภีร์ *อนาคตวงศ์* ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยประวัติของพระพุทธเจ้าที่จะมาบังเกิดในอนาคต 10 พระองค์ ได้กล่าวถึงพระศรีอารีย์เมตไตรยไว้เป็นพระองค์แรก ยุคของพระองค์เป็นยุคที่คนมีแต่ความสุข อาหารและเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ จะปรากฏที่ต้นกัลปพฤกษ์ให้คนเลี้ยงชีวิตอย่างสะดวกสบาย (*เรื่องพระอนาคตวงศ์ เปนพุทธโฆวาท*, 2455: 25)

คติเรื่องพระศรีอารีย์ยังสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่อง “ปัญจอันตรธาน” คือความเชื่อว่าพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญไปในเวลา 5,000 ปี ธนิต อยู่โพธิ์ (2524: 15-18) อธิบายว่า ภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วจะเกิดความสูญสิ้นของพระพุทธศาสนา 5 ประการ ได้แก่ ปริยัตอันตรธาน คือความสูญสิ้นการเล่าเรียนพระไตรปิฎก ปฏิบัติอันตรธาน คือความสูญสิ้นการปฏิบัติธรรม ปฏิเวธอันตรธาน คือความสูญสิ้นการตรัสรู้ธรรมรรคอรุณผล สังขอันตรธาน คือความสูญสิ้นพระภิกษุสงฆ์ และธาตุอันตรธาน คือความสูญสิ้นพระสารีริกธาตุ ในบรรดาอันตรธานทั้งห้านี้ ปริยัตอันตรธานสำคัญที่สุด เพราะการศึกษาพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐานของการนับถือพุทธศาสนา ในเวลาที่พระไตรปิฎกจะสูญสิ้น พระอภิธรรมปิฎกจะสูญก่อน จากนั้นพระสูตรต้นตปิฎกจะสูญตาม เหลือแต่ชาดกและพระวินัย เมื่อคัมภีร์ชาดกจะสูญสิ้นนั้น *เวสสันดรชาดก*จะสูญก่อนเรื่องอื่น ๆ ศิลปินจารึกวัดนครชุมที่กล่าวถึงเรื่องปัญจอันตรธาน มีข้อความตอนหนึ่งว่า “อันว่าพระไตรปิฎกนี้จักหายแลคนจรรู้แท้แลมิได้เลย ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติหาคนสวดแลมิได้เลย” ข้อความข้างต้นนี้ระบุด้วยว่า คัมภีร์ชาดกจะเสื่อมไปเมื่อพุทธศาสนาล่วงไปได้ 2,000 ปี ตรงกับ พ.ศ. 2000 ธนิต อยู่โพธิ์จึงสันนิษฐานว่า ความเชื่อนี้ น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์แต่งมหาชาติคำหลวงใน พ.ศ. 2025 ด้วย

จากคติที่ว่าพระศรีอารีย์โพธิสัตว์กำลังประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต รอคูติมาเกิดตามพุทธประเพณี กลายเป็นจุดเชื่อมกับคติเรื่องพระมาลัยที่แพร่หลายในสังคมไทย สุภาพรรณ ญ บางช้าง (2529: 315-316) ศึกษาประวัติเรื่องพระมาลัยและได้ข้อสรุปว่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระเถระองค์นี้ไม่ได้มีที่มาจากลังกาตามที่เข้าใจกันแต่เดิม แต่น่าจะมีต้นเค้าจากคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในพม่าระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาและไทยภาคกลาง

จึงมีพระภิกษุในล้านนาแต่งคัมภีร์ภาษาบาลีชื่อว่า *มาเลยยเทวัตเถรวัตถุ* ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึง 21 และมีพระภิกษุชื่อพระพุทธรวิลาสได้แต่งคัมภีร์ชื่อ *มัลลยวัตถุทีปนีฎีกา* ขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อขยายความอีกชั้นหนึ่ง

ต่อมาเรื่องราวของพระมัลลยนี้ได้แพร่หลายไปในท้องถิ่นทั่วประเทศไทย เกิดเป็นเรื่องพระมัลลยภาษาไทยสำนวนต่าง ๆ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ *พระมัลลยคำหลวง* ซึ่งแต่งด้วยร้อยเป็นหลัก และ *พระมัลลยกลอนสวด* ซึ่งแต่งเป็นคำกาพย์ สำนวนหลังนี้สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี นำมาพิมพ์เผยแพร่ นิยมใช้สวดในพิธีศพในภาคกลางมาจนถึงปัจจุบัน (ปรมินท์ จารุวรรณ , 2556)

เรื่องราวของพระมัลลยมีว่า ในลังกามีพระเถระผู้หนึ่งชื่อพระมัลลย มีฤทธิ์เดชลงไปยังนรกเพื่อโปรดสัตว์ และนำข่าวจากสัตว์นรกกลับมาแจ้งแก่ญาติพี่น้องให้ช่วยอุทิศส่วนกุศลไปให้ หลังจากนั้น มีชายเชื้อยี่งอนำดอกบัวมาถวายพระมัลลย พระมัลลยจึงนำดอกบัวนั้นขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั้นพระมัลลยได้สนทนากับพระอินทร์เรื่องกุศลกรรมของเทพบุตรและเทพธิดาที่มาบูชาพระเจดีย์ เมื่อพระศรีอาริย์โพธิสัตว์เสด็จมาถึง พระมัลลยได้สนทนาธรรมกับพระโพธิสัตว์ พระศรีอาริย์ได้ฝากความบอกแก่ชาวโลกว่าหากปรารถนาไปเกิดในยุคของพระองค์ ให้ฟัง *เวสสันดรชาดก* ให้จบในวันเดียว และบูชาด้วยสิ่งของแปดสิ่ง คือ ประทีป ธง ฉัตร ดอกบัว ดอกนิลบุล ดอกบัวเขียว ดอกมณฑา ดอกผักตบ อย่างละพัน อานิสงส์⁴ นั้นจะส่งให้ผู้ที่ทำงานไม่ตกไปสู่อบายภูมิและได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ที่บริบูรณ์ด้วยสิ่งต่าง ๆ เนื้อความตอนนั้นใน *พระมัลลยคำหลวง* มีว่า

... แม้ผู้ใดจะใคร่พบ จงเคารพตามโอวาท ให้ทำมหาชาติเนืองนิตย์ เครื่องสิ่ง
ละพันจงบูชา ให้จบในทิวาวันนั้น ตั้งประทีปพันบูชา ดอกปทุมมาถ้วนพัน บัว
เผื่อนผันอินทนิลา ดอกมณฑาโดยจง เทียนและธงฉัตร เครื่องบูชาทั้งนี้ จง
ถ้วนถึสิ่งละพัน คนทลิตนั้นตามสม โดยนิยมจงบูชา พระคาถาถ้วนพัน สมภาร
โสธอันอุดม เป็นที่สุดสมในชาตินั้น บูชาพระธรรมจงครบ จึงจะได้ประสพองค์
ข้า เมื่อจะลงมาอุบัติ จะได้ดำรงโพธิญาณ อันโอฬารอลังการ อันฝูงมนุสสา
เหล่านั้น เขาจึงจะทันศาสนา เฉพาะพัศตราวิมลพรรณ ก็จะได้ถึงอรหันต์ธรรม
วิเศษ โดยประภทกุศลา อันเขาส่ำสมมา นั้นแลฯ

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3, 2545: 177)

⁴ อานิสงส์ มาจากภาษาบาลีว่า อานิสฺโส แปลตามศัพท์ว่า “คุณอันไหลออกยิ่ง” หรือ “คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิത്യแห่งผล” กล่าวคือ เป็นประโยชน์ เป็นกำไร เป็นผลที่ดี เป็นผล เป็นรางวัล หรือเป็นบุญ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2553: 118) ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเรื่องนี้โดยละเอียดในบทที่ 3

คติเรื่องการฟัง “พระคาถาพันถ้วน” “ให้จบในทิวาวันนั้น” ข้างต้น เป็นคติความเชื่อสำคัญที่กำหนดให้มีการเทศน์มหาชาติให้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ภายใน 1 วัน 1 คืน รวมถึงมีธรรมเนียมจัดเครื่องกัณฑ์เทศน์บูชา การทำทานในบริบทพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติจึงมีความหมายพิเศษกว่าการทำทานในโอกาสอื่น เพราะมีคติความเชื่อกำกับไว้ชัดเจนว่าทำให้ผู้บำเพ็ญทานในยุคพระศรีอาริย์อันเป็นยุคอุดมคติ แม้ในปัจจุบันที่ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์จะเลือนรางไปจากสังคมไทยมากแล้ว แต่ในบริบทของประเพณีเทศน์มหาชาติ คตินี้ยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ที่ใช้เทศน์ในประเพณีเทศน์มหาชาติมีที่มาจาก*เวสสันดรชาดก*ในคัมภีร์ชาดกซึ่งมีการขยายความเพิ่มเติมเป็น*อรรถกถาเวสสันดรชาดก* ประกอบด้วยเนื้อหา 13 กัณฑ์ และมีแนวคิดสำคัญคือ แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่พระเวสสันดรได้บำเพ็ญ เสริมด้วยเนื้อเรื่องหลากหลาย โดยเฉพาะความโศกและอารมณ์ขัน ลักษณะเช่นนี้ยังคงสืบทอดมาถึงบทแหล่งเทศน์ปัจจุบัน ส่วนมูลเหตุของการเทศน์มหาชาติมีคติความเชื่อ 2 ส่วนกำกับอยู่ ได้แก่ คติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์และเรื่องการบำเพ็ญบารมี และคติเรื่องพระศรีอาริย์และเรื่องพระมาลัย คติทั้งสองทำให้เรื่อง*เวสสันดรชาดก*มีสถานะเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ พระเวสสันดรกลายเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาและเป็นแบบอย่างในอุดมคติให้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งในระดับเพื่อการหลุดพ้นและระดับเพื่อการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม และทำให้การฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก* กลายเป็นเส้นทางยกระดับจิตวิญญาณเพื่อให้ได้ไปเกิดในยุคอุดมคติ รวมถึงเป็นปัจจัยกำหนดรูปแบบและองค์ประกอบของการจัดพิธีกรรมที่ยังสืบมาจนปัจจุบัน

2.2 องค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติ

ประเพณีเทศน์มหาชาติมีอยู่มากและแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น มีงานวิจัยที่ได้กล่าวถึงและวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง **รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน** ของพระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์ (2549) มุ่งอธิบายลักษณะการจัดเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน งานวิจัยเรื่อง **พระบฏ: พลวัตของการใช้งานพุทธศิลป์เรื่องเวสสันดรในชุมชนหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี** ของปรมินทร์ จารูวร (2555) ศึกษาองค์ประกอบของประเพณีเทศน์มหาชาติที่ชุมชนหนองขาวเพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้ภาพพระบฏในบริบทพิธีกรรม

ในหัวข้อนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะองค์ประกอบของประเพณีเทศน์มหาชาติที่สัมพันธ์กับการถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์โดยตรง โดยเน้นที่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย แบ่งเป็น 6 หัวข้อ ได้แก่ บทแหล่งเทศน์ รูปแบบการจัดเทศน์ ช่วงเวลาและโอกาสในการจัดเทศน์ ผู้เข้าร่วมการเทศน์ การจัดพื้นที่และเครื่องประกอบพิธีกรรม และเพลงประจำกัณฑ์

2.2.1 บทแหล่งเทศน์

บทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นแกนสำคัญของการเทศน์มหาชาติ เพราะการอ่านตัวบทแหล่งเทศน์เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ตามคติความเชื่อเรื่องคาถาพัน ในขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทที่ส่งผลต่อการใช้บทแหล่งเทศน์ด้วย การกล่าวถึงบทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาการเทศน์มหาชาติต่อไป

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงลักษณะของบทแหล่งเทศน์ การแบ่งแหล่ง ทำนองเทศน์ และการสืบทอดวิธีการเทศน์มหาชาติ มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1.1 ลักษณะของบทแหล่งเทศน์

บทแหล่งเทศน์เป็นองค์ประกอบสำคัญในคติความเชื่อเรื่องคาถาพัน ซึ่งกำหนดว่าต้องฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ให้ครบทั้ง 1,000 คาถาภายในเวลา 1 วัน 1 คืน กวีและพระนักเทศน์ที่มีความสามารถจึงมุ่งสร้างสรรค์บทแหล่งเทศน์มหาชาติจำนวนมากเพื่อสร้างศรัทธาและความประทับใจแก่ผู้ฟัง

ที่มาของคำว่า “แหล่ง” มีผู้สันนิษฐานว่ามาจากคำ “แล” ที่ลงท้ายเนื้อความแต่ละส่วนในตัวบทมหาชาติ เช่น “นั่นแล” “แล้วแล” (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, 2524: 96) อย่างไรก็ตาม การใช้คำลงท้ายเนื้อความระบุว่าจบความแต่ละส่วนเป็นลักษณะที่พบในวรรณคดีไทยพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น ใน*เตภูมิกถา*ของพญาลิไทมีข้อความว่า “อาหารของกินสิ่งใดก็ดี ก็ย่อมบังเกิดปรากฏขึ้นแต่ค่าคบตันกลปฤกษ์นั้น ก็ให้สำเรธความปรารถนาแก่ชนทั้งหลายนั่นแล” (*วรรณกรรมสมัยสุโขทัย*, 2528: 71) ข้อสันนิษฐานนี้จึงต้องมีหลักฐานสนับสนุนเพิ่มเติม

เมื่อสำรวจหลักฐานที่ไม่ใช่ตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติ พบว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นใช้คำว่า “เทศน์” หรือ “เทศนา” เมื่อกล่าวถึงวิธีการเทศน์มหาชาติ เช่นในกฎหมายพระสงฆ์ฉบับที่ 1 ใช้ว่า “ห้ามอย่าให้เทศนาแลฟังเทศนาเปนกาพยกลอน” (*หนังสือเรื่องกฎหมายไทย เล่ม 2*, 2439: 144-145) ส่วนคำ “แหล่ง” พบในเอกสารลายลักษณ์เก่าแก่ที่สุดสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ในคำนำของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์⁵ ในหนังสือ *มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่าน กวีนิพนธ์* ซึ่งกรมศึกษาธิการชำระเมื่อ พ.ศ. 2449 และพิมพ์เป็นแบบเรียนเมื่อ พ.ศ. 2453 มีคำ “แหล่ง” ที่สื่อถึงตอนหนึ่งของเรื่องมหาชาติว่า

... และเงาะกัณฑ์มหาราชได้รับความพระเมตตาแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ทรงตรวจข้อความทั้งกัณฑ์ และได้ประทานแหล่งจัด

⁵ คือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล)

พลซึ่งเป็นผีพระโอรสของพระเจ้าไอยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชินโรส ซึ่ง
หาต้นฉบับที่ไหนไม่ได้นั่นทั้งแท้ ...

(มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านกวีนิพนธ์, 2453: ง)

นอกจากนี้ ในหนังสือ **มหาพนคำเฉียงกับมหาพนความพระเทพโมลี** พิมพ์
เมื่อ พ.ศ. 2462 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระราชนิพนธ์ค่านำไว้ ข้อความตอนหนึ่ง
ใช้คำ “แท้” สื่อถึงตัวบท ดังว่า “หนังสือมหาพนความพระเทพโมลี กลิ่น วัดราชสิทธิ์ที่พิมพ์ต่อไว้
ข้างท้ายในสมุดเล่มนี้ คัดจากฉบับหลวงในหอพระมณเฑียรธรรม มีความในแท้สระอยู่ตอน 1”
(มหาพนคำเฉียง มหาพนคำเฉียง กับ มหาพนความพระเทพโมลี, 2462: 3) แต่ในสารบัญชของ
หนังสือเล่มนี้ ใช้คำว่า “แล” กำกับแต่ละตอน เช่น “แลต้น” “แลเขา” “แลสระ”

ส่วนในด้านการเทศน์ ผู้วิจัยพบว่าเนื้อความช่วง 1-2 วรรคสุดท้ายของแท้
ที่ลงท้ายด้วยคำ “แล” มีท่วงทำนองต่างจากส่วนอื่น พระนักเทศน์มักเรียกท่วงทำนองตอนท้ายนี้ว่า
ทำนอง “ส่ง” หมายถึงการส่งท้ายแท้ (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562) ใน
ท้องถิ่นบางแห่งเรียกว่า “ทำนองส่งกุมาร” หมายถึงทำนองที่ใช้เทศน์ในวรรคสุดท้าย โดยนำทำนอง
ขึ้นแบบกณฑ์กุมารมาเตือนเสียงให้รู้ว่าจะจบแท่นั้นแล้ว (ปรมินท์ จารูร, 2555: 54) คำว่า “แท้”
จึงมีบทบาทในพิธีกรรมด้วยเนื่องจากเป็นวิธีระบุว่ากำลังจะเทศน์จบเนื้อความตอนนั้นแล้ว

ด้วยหลักฐานข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าด้วยกับข้อสันนิษฐานว่า “แท้” ที่
หมายถึงวิธีการอ่านมาจากคำ “แล” ซึ่งลงเนื้อความในท้ายตัวบท การใช้คำว่า “แท้” เรียกวิธีการ
เทศน์มหาชาติอาจมีมาก่อนหน้าสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เป็นคำที่ใช้ในหมู่พระผู้เทศน์หรือชาวบ้านซึ่งสืบ
ทอดองค์ความรู้เรื่องการเทศน์แบบมุขปาฐะ จึงไม่ได้มีการบันทึกลงในเอกสาร

การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนิยมใช้ตัวบทแท้เทศน์ 2 ประเภทประกอบ
กัน ได้แก่ บทแท้ในและบทแท้ นอก บทแท้ทั้ง 2 ประเภทมีลักษณะดังนี้

1) บทแท้ใน

หมายถึง บทแท้เทศน์ที่แต่งเป็นร้อยยาว คำว่า “ใน” สื่อถึงการดำเนิน
ความตามเนื้อหา **ในเวสสันดรชาดก** ใช้ควบคู่กับทำนองแท้ใน (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2524: 97)
ลักษณะร้อยยาวที่ใช้แต่งแท้ในนิยมใช้คำตั้งแต่ 3 ถึง 14 คำ ระหว่างวรรคจะมีการรับส่งสัมผัส จาก
คำสุดท้ายของวรรคหน้า ไปยังคำใดก็ได้ยกเว้นคำสุดท้ายในวรรคถัดไป เมื่อสิ้นเนื้อความในตอนนั้นจะ
ลงท้ายด้วยคำ “นั่นแล” “แล้วแล” “นี้เกิด” หรือ “นั่นเทอญ” เนื้อความ 1 ตอนนี้เรียกว่า “1 แท้”
แต่ละแท้ไม่จำกัดจำนวนวรรคราย และมีข้อความภาษาบาลีแทรกเป็นระยะ โดยข้อความภาษาไทย
ที่ต่อจากภาษาบาลีเป็นส่วนที่แปลและขยายความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ราชา สญชโย ปางเมื่อพระจอมนราธิบตีศรีสญชัย ได้ทรงฟังพระโอรส
 ทูลรำพึงไร พระทัยท้าวเธอเร้าร้อนประหนึ่งว่าจะผ่อนให้ จึงฉินพระพักตร์มาตรัส
 ปราศรัยกับพระสุณิสาศรีสะไถ้ ว่ามัทรีเอ๋ย พาเจ้าชาลีกัณหามาเอย จะไปด้วยผัว
 หรือพระลูกรัก อนิจจา ๆ เอ๋ยไม่ควรเลยจะประดักประเดิด ดูเอาเถิดไม่เกรงกลัว
 เจ้าโอรสพ่อหรือว่าขับผัวจากบุรี มัทรีจะไปด้วยก็เป็นได้ พระลูกเอ๋ย อย่าไปเลย
 ฟังพ่อว่า **วเนย โหนติ ทุสสหา** อันป่าพระหิมพานต์ ประกอบไปด้วยร่านริน
 จะกินกัด ... พระลูกเอ๋ย ใครชู้ก็ชู้ไปอย่าเอาใจพะว้าพะวัง เจ้าจงฟังบิดาว่าเกิด
 นะมัทรี จงอยู่ในบุรีดังก่อนมา ตามคำพ่อว่านี่เกิด

(ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 70-71)

จากตัวอย่างข้างต้น มีวรรคที่ใช้คำ 3 คำ เช่น “พระลูกเอ๋ย” ไปจนถึง
 12 คำ เช่น “พระทัยท้าวเธอเร้าร้อนประหนึ่งว่าจะผ่อนให้” มีการแทรกภาษาบาลี เช่น “**ราชา สญ
 ชโย**” ซึ่งแปลว่า พระราชาสญชัย ข้อความภาษาไทยเป็นคำแปลภาษาบาลีว่า “ปางเมื่อพระจอมนรา
 ธิบตีศรีสญชัย” แล้วบรรยายกิริยาของพระเจ้ากรุงสญชัยเพิ่มเติมว่า “ได้ทรงฟังพระโอรสทูลรำพึงไร”
 ต่อเนื่องไป ในวรรคสุดท้ายลงท้ายด้วยคำว่า “นี่เกิด” สื่อว่าสิ้นเนื้อความในตอนเพียงเท่านี้

มหาชาติที่แต่งเป็นร้อยยาวสำนวนเก่าแก่ที่สุดซึ่งหลงเหลืออยู่คือ *กาพย์
 มหาชาติ* สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยอยุธยา แต่มีต้นฉบับตกทอดมาถึงปัจจุบันเฉพาะกัณฑ์วนปเวศน์
 กัณฑ์กุมาร และกัณฑ์สักกบรรพ ต่อมาจะมีมหาชาติสำนวนต่าง ๆ เช่น มหาชาติสำนวนเมืองเพชร (สมาน
 โส๊ะเหม, 2523) มหาชาติสำนวนพริบพรี (ชาญพุกุณี พัฒนพัชร , 2542) และมหาชาติสำนวนชลบุรี
 (วิไล ธรรมวาจา, 2545) นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับตัวเขียนเรื่องมหาชาติที่เก็บรักษาไว้ในหอสมุด
 แห่งชาติ บันทึกด้วยตัวอักษรขอมไทยและอักษรไทยอีกจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการชำระ *ร้อยยาว
 ตีพิมพ์*⁶ สะท้อนความนิยมเทศน์มหาชาติในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แม้เมื่อมีการชำระ *ร้อยยาว*

⁶ ในพระนิพนธ์คำนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือ *กาพย์
 สักกบรรพ* (2459: ข) ทรงระบุว่าพระราชนิพนธ์เธอ กรมหมื่นกวีพจนสุปรีชาทรงสำรวจต้นฉบับมหาชาติในหอพระ
 สมุดวชิรญาณ พบว่า “กัณฑ์ทศพรมี 8 สำนวน กัณฑ์หิมพานต์มี 10 สำนวน กัณฑ์ทานกัณฑ์มี 7 สำนวน กัณฑ์
 วนปเวศน์มี 13 สำนวน กัณฑ์ชูชกมี 14 สำนวน กัณฑ์จุลพนมี 8 สำนวน กัณฑ์กุมารมี 6 สำนวน กัณฑ์มัทรีมี
 11 สำนวน กัณฑ์สักกบรรพมี 9 สำนวน กัณฑ์มหาธาตมี 7 สำนวน กัณฑ์ฉกษัตริย์มี 5 สำนวน กัณฑ์นครกัณฑ์มี
 7 สำนวน” แต่ไม่ได้ทรงระบุว่าบันทึกด้วยตัวอักษรชนิดใด

ผู้วิจัยได้สำรวจเฉพาะต้นฉบับมหาชาติภาษาไทย ตัวอักษรไทย ในบัญชีรายชื่อเอกสารประเภทกลอน
 กลอนสวดและประเภทกลอนอ่านของแผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2559 พบ
 ต้นฉบับที่ระบุชื่อวามหาชาติทั้งหมด 50 ฉบับ

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับกรมศึกษาธิการเมื่อ พ.ศ. 2449 แล้ว ก็ปรากฏหลักฐานว่ายังมีพระนักเทศน์ที่ใช้บทแผลในสำนวนอื่นเทศน์ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังพบต้นฉบับมหาชาติกัณฑ์มัทรีสำนวนหนึ่งในหอสมุดแห่งชาติ ระบุข้อความบนหน้าปกว่า “มัทรีปรพ ความพระยาตรังแต่ง พระครูรัตนมนีศรีสังฆราชาลังกาแก้ว เจ้าคณะใหญ่เมืองไชยา ถวายเทศนา ที่สวนดุสิต เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 124 (รัชศก 38)” (มหาชาติกลอนเทศน์ กัณฑ์มัทรี, หมวดยุทธคดี หมู่อาย เลขที่ 38 ตู๋ 113)

ในปัจจุบัน บทแผลในที่ใช้เทศน์เป็นมาตรฐานในภาคกลางคือ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ประกอบด้วยเนื้อหา 152 ตอน หรือ 152 แผล⁷ พิมพ์ลงบนใบลาน เนื้อความส่วนใหญ่สอดคล้องกับคัมภีร์*เวสสันดรชาดก* แม้มีเนื้อความบางส่วนที่เป็นฝีมือของกวีไทยแต่งเติมขึ้นมา เช่น บทคร่ำครวญของพระเวสสันดรเมื่อพระนางมัทรีสลบ แต่โดยธรรมเนียมก็อนุโลมว่าเป็นข้อความตามคัมภีร์

ภาพที่ 2-3 ตัวอย่างใบลานร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่ใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ภาพที่ 4 ตัวอย่างใบลานร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกที่ใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับเทศน์ในปัจจุบันมีประวัติว่า เมื่อ พ.ศ. 2449 กรมศึกษาธิการรวบรวมต้นฉบับมหาชาติที่มีอยู่ในขณะนั้นมาคัดเลือกสำนวนที่ดีที่สุด และพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2453 ใช้ชื่อว่า *มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านกวีนิพนธ์* (2453) สำหรับใช้เป็นแบบเรียน แต่การชำระครั้งนี้มีบางกัณฑ์ที่ใช้สำนวนของกวีไม่ตรงกับ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ที่ใช้

⁷ เนื้อหาของบทแผลในทั้ง 152 แผลจะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทที่ 3

เทศน์ในปัจจุบัน ต่อมาใน พ.ศ. 2463 หอสมุดพระวชิรญาณได้รวบรวมบทเหล่านี้ที่นิยมเทศน์กันอยู่ในขณะนั้นขึ้นเป็น **เทศน์มหาชาติ ฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ** ส่วนใหญ่ใช้สำนวนที่ตรงกับ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ยกเว้นกัณฑ์มหาราช ส่วน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ในที่ใช้พิมพ์ลงบนใบลานสำหรับเทศน์ไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดเป็นผู้คัดเลือก แต่สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นประมาณช่วงทศวรรษ 2490 ซึ่งมีสำนักพิมพ์ชำระต้นฉบับบทเหล่านี้และพิมพ์ลงใบลานสำหรับเทศน์ดังในปัจจุบัน และน่าจะเชื่อได้ว่าการชำระครั้งนั้นใช้ฉบับของกรมศึกษาธิการและฉบับหอพระสมุทวชิรญาณเป็นต้นแบบ เนื่องจากมีสำนวนที่ตรงกันทั้ง 2 ฉบับ ดังในตารางต่อไปนี้ ช่องที่สีเหลืองคือกัณฑ์ที่ใช้สำนวนของกวีตรังกัน

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบสำนวนในต้นฉบับร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์	ฉบับกรมศึกษาธิการ	ฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ	ฉบับที่ใช้เทศน์ในปัจจุบัน
ทศพร	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
หิมพานต์	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
ทานกัณฑ์	สำนักวัดถนน	สำนักวัดถนน	สำนักวัดถนน
วนปเวศน์	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
ชุก	สำนักวัดสังข์กระจาย	สำนักวัดสังข์กระจาย	สำนักวัดสังข์กระจาย
จุลพน	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
มหาพน	พระเทพโมลี (กลีน)	พระเทพโมลี (กลีน)	พระเทพโมลี (กลีน)
กุมาร	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
มัทรี	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
สักบรรพ	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
มหาราช	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	พระยาธรรมปรีชา (บุญ)	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
ฉกษัตริย์	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ
นครกัณฑ์	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ

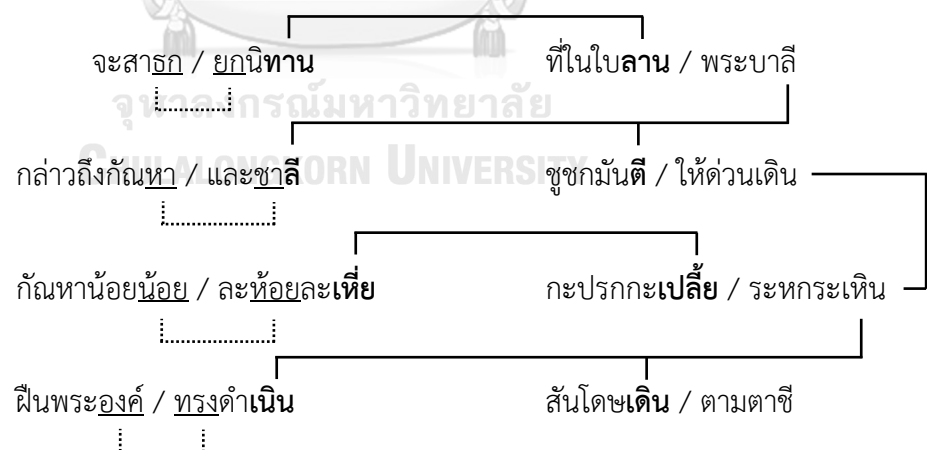
2) บทแหล่อก

หมายถึง บทแหล่เทศน์ที่แต่งเป็นกลอน คำว่า “นอก” สื่อถึงเนื้อความที่ อยู่นอก เนื้อไปจากคัมภีร์ *เวสสันดรชาดก* ใช้ควบคู่กับทำนองแหล่อก (สุภาพรณ ฦ บางช้าง, 2524: 99-100) บทแหล่อกเป็นตัวบทที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ พระผู้เทศน์เทศน์จากความทรงจำเป็นหลัก ต่างจากบทแหล่ในที่บันทึกลงในใบลานที่พระผู้เทศน์ถือไว้ตลอดการเทศน์

กลอนที่ใช้แต่งแหล่อกมีจำนวน 6-8 คำ แบ่งจังหวะการอ่านเป็น 2 ช่วง เช่น “รูปจะเริ่ม / เฉลิมนิพนธ์” หรือ “รูปจะกลั่น / และสรรกลอน” ต่างจากกลอนสุภาพทั่วไปที่แบ่งจังหวะการอ่านเป็น 3 ช่วง เช่น “อันดนตรี / มีคุณ / ทุกอย่างไป” หรือ “ในลักษณ / นั้นว่า / ปัจจามิตร”

กลอนแหล่อกมีการรับส่งสัมผัสเหมือนกับกลอนสุภาพทั่วไป มี 4 คู่ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 2-4 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และคำที่ 2-4 ของวรรคที่ 4 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ส่งสัมผัสระหว่างบทไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในบทถัดไป

กลอนแหล่อกยังมีลักษณะเด่นคือ นิยมสร้างสัมผัสในวรรคอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยกำกับจังหวะการอ่าน โดยนิยมแทรกสัมผัสกลางวรรคในวรรคที่ 1 และ 3 เพื่อแบ่งช่วงการอ่านในวรรคออกเป็น 2 ช่วง ส่วนวรรคที่ 2 และ 4 ใช้คำที่รับสัมผัสจากนอกวรรคเป็นตำแหน่งแบ่งจังหวะการอ่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ข้อมูลวิดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 28, ไฟล์ 5, [2557], 1.27-2.10)

จากตัวอย่างข้างต้น สัมผัสในวรรคที่ 1 ระหว่าง “(สา)ธก” กับ “ยก” ช่วยแบ่งจังหวะการอ่านในวรรคที่ 1 เป็น “จะสาธก / ยกนิทาน” ส่วนคำว่า “(นิ)ทาน” ส่งสัมผัสไปยังคำว่า “(ใบ)ลาน” ในวรรคที่ 2 ช่วยแบ่งจังหวะการอ่านออกเป็น 2 ช่วง เป็น “ที่ในใบลาน / พระ

บาลี” ลักษณะสัมผัสในเช่นนี้ปรากฏค่อนข้างสม่ำเสมอในกลอนแหล่ นอก เนื่องจากช่วยสร้างความไพเราะ ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระผู้เทศน์จดจำบทแหล่ได้ง่าย ผู้วิจัยยังพบว่าจำนวนคำของกลอนแหล่ นอกยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์กับทำนองที่นำมาใช้ เพราะจำนวนคำที่ต่างกันเอื้อให้แทรกลูกเล่นเฉพาะของแต่ละทำนองแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลอนแหล่ นอกกับทำนอง โดยละเอียดในบทที่ 4

บทแหล่ นอกแบ่งกลุ่มตามเนื้อหาได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ บทแหล่ ที่นำเนื้อความจาก *เวสสันดรชาดก* มาแต่งเป็นบทแหล่ นอกเพื่อเล่าใหม่ เรียกว่า “แหล่เทียบเนื้อ” หรือ “แหล่ นอกเทียบเนื้อ” อีกประเภทหนึ่งนำเนื้อความเรื่องอื่น ๆ มาแต่ง บางครั้งเรียกแหล่ กลุ่มนี้ว่า “แหล่ตลาด” (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, 2524: 99-100; พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 18-19) ลักษณะร่วมสำคัญของบทแหล่ นอกทั้ง 2 ประเภทคือการเสริมให้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* มีสีสันแบบชาวบ้าน เช่น แทรกอารมณ์ขัน แทรกบทปริภาษด้วยโวหารแบบเพลงปฏิพากษ์ แทรกรายละเอียดของ *เวสสันดรชาดก* ที่ไม่ปรากฏในบทแหล่ ใน หรือแทรกการเล่นทางวรรณศิลป์เพื่ออวดฝีมือ จึงมีผู้เรียกบทแหล่ นอกว่า “เครื่องเล่น” (สถิตย์ เสมานิล, 2539: 123) เพราะเป็นตัวบทที่เทศน์เพื่อสร้างความครึกครื้นสนุกสนานให้แก่พิธีเทศน์มหาชาติ

ในอดีต แหล่ นอกมีอยู่เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาแหล่ นอกที่มีผู้รวบรวมไว้ เช่น หนังสือ **ประชุมเครื่องเล่นมหาชาติ** ของหริต เรืองฤทธิ์ (2501) วิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมแหล่จากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี** ของพิณทิพย์ พลฤทธิ์พงษ์ (2524) วิทยานิพนธ์เรื่อง **เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติ จังหวัดเพชรบุรี** ของจันทรา เรือนทองดี (2547) และหนังสือ **วรรณกรรมชาวบ้านจากตำบลศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย** ของประจักษ์ สายแสง (2516) พบแหล่ นอกถึง 323 เรื่อง เนื้อหา มีทั้งแหล่วรรณคดี แหล่นิทาน แหล่ตำนาน แหล่ชาดก แหล่มุขตลก แหล่คำสอนในพระพุทธศาสนา แหล่พรรณนาธรรมชาติ แหล่เล่าเหตุการณ์ร่วมสมัย นอกจากนี้ สถิตย์ เสมานิล (2539: 122-123) ยังกล่าวถึงแหล่ที่ใช้เทศน์โต้ตอบกันเป็นเชิงเพลงปฏิพากษ์โดยเฉพาะ เช่น แหล่พรแหล่ประภาษ (แผลงจากคำว่า “ปริภาษ”) แหล่สืบสองภาษา (คือเทศน์ออกสำเนียงเป็นชนชาติต่าง ๆ เช่น มอญ พม่า ลาว จีน) ผู้วิจัยขอตัวอย่าง *แหล่เสด็จกลับจากยุโรป* กล่าวถึงการเสด็จนิวัติพระนครของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2450 ซึ่งมีการจัดชุมนุมเฉลิมพระเกียรติรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่ พระผู้เทศน์จึงแต่งแหล่พรรณนาชุมนุมต่าง ๆ ไว้ มีความดังนี้

รูปจระรำคำสอนอง	เป็นทำนองมหาพน
เร่อดดีเป็นที่ดัน	โดยนิพนธ์ที่ประพันธ์
เป็นการพิเศษในประเทศไทย	ควรผูกไว้เป็นสำคัญ
เป็นที่ระลึกว่าครั้งนั้น	กำหนดวันและเดือนปี

เป็นการเรื่องรุ่งในกรุงสยาม	ไทยมีความเจริญศรี
ทั้งไพร่ฟ้าประชาชี	ท่านผู้ตีควรสดับ
เป็นข้อกระทำไ้รู้ทั่ว	ว่าพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ
จากยุโรปคอยแตงนั้บ	พระทอดประทับเมืองสมุทร
วันที่สิบเจ็ดพฤศจิกายน	มหาชนอุตลุด
มีความยินดีเป็นที่สุด	แต่เมืองสมุทรตลอดมา
ทั้งบ้านทั้งวัดจัดแจงทำ	สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
ปักขุ่มปักธงริมคองคา	ตั้งโต๊ะบูชาเนาคุม
	(ทริต เรื่องฤทธิ์, เล่ม 1, 2501: 235)

กลอนเหล่านี้ยังมีวิธีขึ้นต้นและลงท้ายกลอนที่เป็นขนบเฉพาะตัว ส่วนใหญ่นิยมขึ้นต้นว่าจะกล่าวถึงเรื่องใด เช่น “ปางองค์พระเวสสันดร จับเมื่อตอนจะจากกรุงศรี” ([วितทัศนัณฑ์ทิมพานต์ ชุดที่ 1](#), 2561: 53.15-53.25) หรือขึ้นต้นอ้างอิงคัมภีร์พุทธศาสนาหรือตำนานโบราณ เช่น “จะสาธกยนิทาน ที่โนโบลานพระบาลี” ([ข้อมูลวิตทัศนัณฑ์ประยุกต์ ชุดที่ 28](#), ไฟล์ 5, [2557], 1.27-1.36) ในมหาชาติบางกัณฑ์ยังมีธรรมเนียมแทรกเหล่านี้ในตอนใดตอนหนึ่งโดยเฉพาะเหล่านี้ที่แทรกจะมีวิธีขึ้นตอนเหล่านี้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาในตอนนั้นด้วย เช่น ในกัณฑ์มหาพนมีขนบว่าบทเหล่านี้ที่แทรกเป็นคำพูดของพระอัญจตุฤณีที่พูดกับชูชก บทเหล่านี้ที่แทรกในกัณฑ์นี้จึงนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า “รูป” สื่อถึงพระผู้เทศน์สวมบทบาทเป็นพระอัญจตุฤณีถ่ายทอดข้อความแก่ผู้ฟัง เช่น [หลักนิรสอนลูก](#) ขึ้นต้นว่า “รูปจะกลั่นและสรรกลอน ถึงกนิรดรุณี” ([วิตทัศนัณฑ์จุลพน ชุดที่ 18](#), 2562: 1.07.00-1.07.20) ส่วนกัณฑ์มหาธาตมีธรรมเนียมแทรกเหล่านี้ในตอนพิธีสมโภชพระกุมารทั้งสอง บทเหล่านี้ที่แทรกในตอนนี้จะขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงบายศรี หรือขึ้นต้นด้วยคำว่า “แกะ” สื่อถึงการแกะสลักผลไม้ที่ใช้ทำบายศรีเป็นเรื่องราวต่าง ๆ สำหรับใช้ในพิธีสมโภช เช่น “บายเสร็จสำเร็จบายศรี ยกขึ้นพิธีแทนทำขวัญ” ([วิตทัศนัณฑ์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 7](#), [2559]: 52.39-52.52) หรือ “แกะบายศรีแก้วแกมเนมประดับ” ([ข้อมูลวิตทัศนัณฑ์มหาธาต ชุดที่ 1](#), 2559: 25.10-25.31)

แต่เดิมบทเหล่านี้ใช้วิธีการสืบทอดแบบมุขปาฐะ พระผู้เทศน์จะจดจำบทเหล่านี้และเทศน์โดยปฏิภาณ ส่วนในปัจจุบัน พระนักเทศน์มหาชาติยังนิยมเทศน์ทั้งบทเหล่านี้และบทเหล่านี้ร่วมกัน และมีพระนักเทศน์ที่แต่งบทเหล่านี้จำนวนใหม่ ๆ เช่น พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ปัจจุบันคือพระราชธรรมวาที) แห่งวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารแต่งหนังสือ [กะเทาะเปลือกเวสสันดรชาดก](#) (2536) รวบรวมเหล่านี้ หรือพระราชวิจิตรปฏิภาณ (ปัจจุบันคือ พระเทพปฏิภาณวาที) แห่งวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหารได้แต่งเหล่านี้ขึ้นใหม่รวมเป็นหนังสือโดยมุ่งสร้าง

ความเข้าใจเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ เพราะ “คนสมัยนี้ต้องการปัญญามากกว่าบุญกุศล โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ ปัญญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ” (พระราชวินิจฉัยฎีกา, 2550: 15)

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยสังเกตเห็นเนื้อหาของบทเหล่านั้นที่นิยมนำมาเทศน์ เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับเหล่านั้นในหนังสือ **ประชุมแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ** ของหริต เรื่องฤทธิ (2501) ปัจจุบันไม่นิยมเทศน์แหล่งที่มีวิหารหยาบโลน และไม่นิยมนำแหล่งวรรณคดี และแหล่งนิทานมาแทรก ส่วนใหญ่นิยมเทศน์เทียบเนื้อสำหรับเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* แหล่งพรสำหรับให้พร แหล่งสำหรับการลาหลังเทศน์จบ แหล่งนิทานที่แทรกคำสอน แหล่งคำสอน และแหล่งพรรณนา ธรรมชาติสำหรับสร้างสีสันเป็นหลัก ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนก่อน พ.ศ. 2500 โดยมุ่งให้พระผู้แสดงพระธรรม เทศนาประพุดิตนให้สอดคล้องแก่สมณสาธูป เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา เรื่องการปฏิรูปคณะสงฆ์นี้ผู้วิจัย จะกล่าวถึงต่อไปภายหลัง

2.2.1.2 การแบ่งแหล่ง การแบ่งเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ใน *เวสสันดรชาดก* เป็น 13 กัณฑ์มี ร่องรอยชัดเจนมาตั้งแต่ชั้น *อรรถกถาชาดก* ส่วนการแบ่งเนื้อหาในแต่ละกัณฑ์ออกเป็น ส่วน ๆ ที่ เรียกว่า “แหล่ง” พบในเรื่องมหาชาติที่แปลเป็นภาษาไทยในชั้นหลัง ต้นเค้าการแบ่งเนื้อหาในแต่ละ กัณฑ์ออกเป็น ส่วนย่อยพบตั้งแต่ *นิมิตมหาชาติคำหลวง* แต่ยังมีได้เป็นการแบ่งเป็นข้อความขนาดยาว เหมือนใน *รายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ใน *นิมิตมหาชาติคำหลวง* แบ่งเนื้อหาออกเป็น ส่วนย่อย ๆ ที่มีขนาด สั้นกว่า ส่วนละ 1-5 วรรคของรายโบราณ ดังตัวอย่างตอนพระนางมุสดีชอพร 10 ประการในกัณฑ์ ทศพร ดังนี้

ตตถ ลีวีราชสสุ อคฺคมเสสิภาโว ปฐโม วโร อันว่าสวภาพเปนอรรคชายา แห่ง
กรุงสีพิริวราชิราช ในปราสาทบวร พรนั้นนเปนที่พึง ทยรณับหนึ่งแล นิลเนต
ตา ทุตติโย วโร อันว่าสวภาพตวเพราะพรรณพพรอง เปนพระพรคํารบสองสิ่งแล ฯ

๑ นิลมุตตา ตติโย วโร อันว่าสวภาพคิวนิลาญชนลงงาม เปนพรคํารบ
สามสิ่งแล ฯ มุสสตติ นามิ จตุตถโย วโร อันว่าสวภาพทรงนามสบรรชติยอดไ้ ข้า
ขอได้ถ้วนถึ เปนพรคํารบสี่สิ่งแล ฯ

(พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา
มหาชาติคำหลวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2549 :13)

ในตัวอย่างข้างต้น พรแต่ละข้อมีการลงท้ายด้วยคำว่า “แล” และไม่มีการ ร้อยสัมผัสระหว่างวรรคสุดท้ายของพรข้อที่สองกับวรรคแรกของพรข้อที่สาม คือระหว่าง “หนึ่งแล”

กับ “อันว่าสวภาพตา” ในขณะที่วรรครายในพรข้อเดียวกันจะร้อยสัมผัสกัน เช่น “(อรรคชา)ยา-รา (ชา)” ในพรข้อที่สอง และ “งาม-สาม” ในพรข้อที่สาม ลักษณะเช่นนี้ปรากฏบ่อยครั้งใน *มหาชาติคำหลวง* โดยอาจใช้คำอื่นเช่น “ดั่งนั้น” “ดั่งนี้” หรือ “เทอญ” แทน เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการแสดงจุดสิ้นสุดของเนื้อความตอนหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้อาจเป็นพัฒนาการของการแบ่งเนื้อความในมหาชาติสำนวนแปลภาษาไทย ก่อนกลายเป็นการลงท้ายด้วยคำว่า “แล” ในมหาชาติร้อยยาวยุคหลัง

ในวรรณคดีเรื่อง *กาพย์มหาชาติ* ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารานุกรมสันนิษฐานว่าแต่งในช่วงอยุธยาตอนกลางมาถึงตอนปลาย (*วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1*, 2540: 497) ใช้คำประพันธ์ร้อยยาวเหมือน *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* และเห็นได้ชัดเจนว่าการแบ่งเนื้อความในกัณฑ์ออกเป็นส่วนข้อความขนาดยาวได้พัฒนาเป็นขอบชัดเจนแล้ว มีการลงท้ายแต่ละแหล่งด้วยคำว่า “นั่นแล” “แล้วแล” หรือ “เทอญ” เหมือนอย่างใน *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* ดังตัวอย่างจากตอนสองกุมารสั่งความแก่เทวดาก่อนถูกชุกชุกถึงลากพาไปพันประตูป่าใน *กาพย์กุมารบรรพ* ความว่า

มาตุคิทธิโน พระพี่น้องกำหนดในพระมารดา ซาบเสนาหาพระชนนี พรหมณ์ตะแคง
 ต้อนตีเตือนไป พระสุรเสียงกรรแสงให้โหยหา ฟังวิเวกเวทนา อนาถนिरาศพระ
 มารดา แทบศีรทวารประตูป่า **อิติ เมาะ อิมินา ปกาเรน ด้วยประการดังนี้แล** ๓

(*วรรณกรรมสมัยอยุธยา, เล่ม 1*, 2540: 533)

เมื่อเปรียบเทียบ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* กับบทแหล่งเทศน์มหาชาติฉบับอื่น ๆ พบว่าการแบ่งแหล่งในแต่ละฉบับมีความแตกต่างกัน เช่น กัณฑ์วนปเวศน์สำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส แบ่งเป็น 9 แหล่ง แต่สำนวนใน **มหาชาติเมืองเพชร** ฉบับสมาน โส๊ะเหม (2523) ชำระ แบ่งเป็น 10 แหล่ง สำนวนใน *กาพย์มหาชาติ* แบ่งเป็น 15 แหล่ง และสำนวนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแบ่งเป็น 18 แหล่ง สะท้อนให้เห็นว่ากวีแต่ละคนมีอิสระในการแบ่งเนื้อหาแหล่ง การแบ่งแหล่งนี้ยังสัมพันธ์กับขอบการเทศน์ เพราะเป็นปัจจัยที่เอื้อให้พระผู้เทศน์ละความได้มากหรือน้อย ซึ่งในกรณีของ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* พบว่าการแบ่งแหล่งมีลักษณะเด่นที่เอื้อให้พระผู้เทศน์สามารถปรับประยุกต์ใช้ได้ง่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถปรับการเทศน์ให้สอดคล้องกับระยะเวลาที่ลดลงได้ ประเด็นนี้จะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทที่ 4

ส่วนบทแหล่งนอกไม่มีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อย ๆ บทแหล่งนอกแต่ละเรื่องจะเล่าจบไปเป็นตอน ๆ เมื่อจบแหล่งจะลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแล” เช่น *แหล่งให้ทานช้างในกัณฑ์หิมพานต์ (แหล่งที่ 6)* กล่าวถึงพรหมณ์จากเมืองกลิงคราฐมาทูลขอพระราชทานช้างปัจจัยนาคน

เนื้อความของแหล่งนี้จบลงเมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้าง หรือแหล่งพระเวสสันดรปริภาพพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 6) เป็นคำปริภาพของพระเวสสันดรที่ใช้โวหารเพื่อตัดโศกของพระนางมัทรี เนื้อความของแหล่งนี้จบลงเมื่อจบคำปริภาพของพระเวสสันดร

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่าในการเทศน์จริง พระผู้เทศน์อาจละเนื้อความบางส่วนของแต่ละแหล่ง ทั้งบทแหล่งในและบทแหล่งนอก พระผู้เทศน์อาจไม่ได้เริ่มเทศน์ที่ต้นแหล่งหรือเทศน์ไปจนจบเนื้อความเสมอไป ขึ้นอยู่กับระยะเวลา ขนบในการเล่าเรื่องในแต่ละกัณฑ์ และความชำนาญของพระผู้เทศน์ การแบ่งแหล่งจึงสะท้อนให้เห็นมุมมองในการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกของกวีผู้แต่งในชั้นหนึ่ง เมื่อนำไปเทศน์ ศิลปะการเทศน์ของพระภิกษุก็มีส่วนในการกำกับการถ่ายทอดด้วย

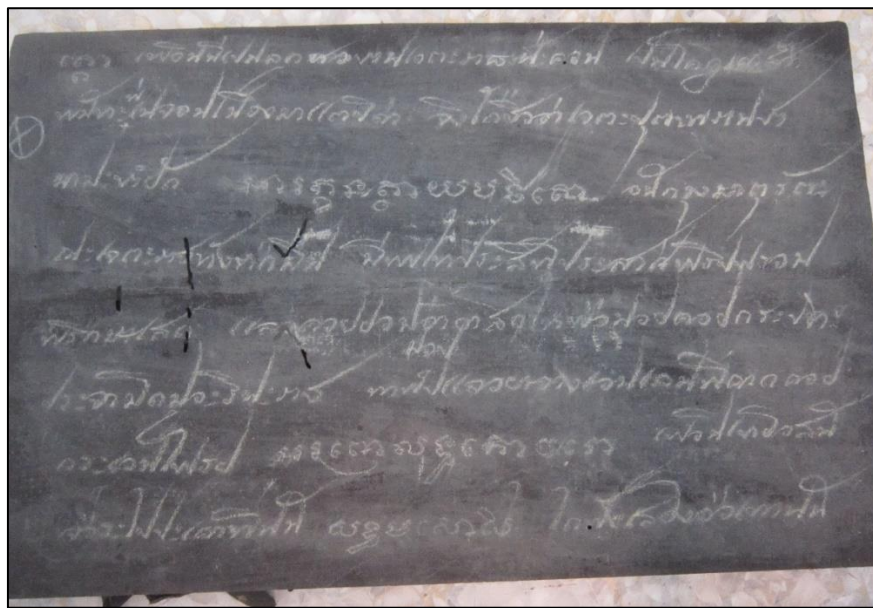
2.2.1.3 ทำนองเทศน์มหาชาติ ทำนองเทศน์มหาชาติแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามประเภทของบทแหล่ง คือทำนองที่ใช้เทศน์แหล่งใน และทำนองที่ใช้เทศน์แหล่งนอก

ทำนองที่ใช้เทศน์บทแหล่งในนิยมเรียกว่า “ทำนองประจำกัณฑ์” เพราะเป็นทำนองที่มีระบุไว้ในใบลานมหาชาติแต่ละกัณฑ์ บางครั้งก็เรียกว่า “ทำนองหลวง” หมายถึงทำนองที่ใช้เป็นมาตรฐานของทางราชการ (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 12-14) ทำนองแหล่งในที่ระบุไว้ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* มีทำนองทั้งหมด 11 ทำนอง แบ่งเป็นทำนองที่พบในทุกกัณฑ์ คือ ทำนองเดิน และทำนองขึ้น ส่วนอีก 11 ทำนองเป็นทำนองพิเศษที่พบได้เฉพาะในเนื้อความบางตอน และมีเฉพาะบางกัณฑ์เท่านั้น ได้แก่ ทำนองธรรมวัตร ทำนองธรรมวัตรกราย ทำนองเดินกราย ทำนองขึ้นสูง ทำนองย้าย ทำนองย้ายเดิน ทำนองกล่อม ทำนองพา และทำนองเดิน นอกจากนี้ ยังมีชื่อทำนองพิเศษที่ไม่ได้ระบุไว้ในตัวบท *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* แต่พระนักเทศน์ใช้เรียกชื่อทำนองให้เห็นลักษณะลีลาชัดเจน มี 3 ทำนอง ได้แก่ ทำนองคุดทะราดเหยียบกรวด คือทำนองของกัณฑ์ชูชก ทำนองถกเขมรตีเหล็ก คือทำนองที่ใช้เทศน์แหล่งยานาวาในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 13) และทำนองไต่ไม้ลำเดียว ใช้เทศน์ตอนพระนางมัทรีสลบในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 9)

ทำนองที่สำคัญของบทแหล่งในคือทำนองเดินและทำนองขึ้น ทำนองทั้งสองเป็นทำนองพื้นฐานที่ใช้ในทุกกัณฑ์ ทำนองเดินนิยมกำกับเนื้อความส่วนที่เป็นการบรรยายเรื่อง ส่วนทำนองขึ้นนิยมกำกับส่วนที่เป็นคำพูดหรืออารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ทำให้การเทศน์เนื้อความในแต่ละส่วนใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* มีลักษณะต่างกันอย่างชัดเจน ส่วนทำนองพิเศษจะใช้นั้นเนื้อความตอนสำคัญ เช่น ใช้ทำนองถกเขมรตีเหล็กเน้นการบำเพ็ญบุตรทานบารมีในแหล่งยานาวาในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 13) ใช้ทำนองย้ายเน้นการบำเพ็ญสัตตศกมหาทานในทานกัณฑ์ (แหล่งที่ 6)

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าการกำกับทำนองใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ไม่ใช่ลักษณะที่มีมาแต่เดิม จากการสำรวจต้นฉบับคัมภีร์ตัวเขียนโบราณเรื่องมหาชาติในหอสมุดแห่งชาติเกือบทั้งหมดไม่พบการกำกับทำนองไว้ แม้แต่ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ที่กรมศึกษาธิการชำระ

เมื่อ พ.ศ. 2449 ก็ไม่พบการกำกับทำนอง สอดคล้องกับการศึกษาของพระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ (2552: 365-366) ซึ่งได้สัมภาษณ์พระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงก็ได้ผลการศึกษาเช่นเดียวกัน คือไม่พบว่ามีแบบแผนกำกับทำนองเทศน์ไว้ในคัมภีร์แต่อย่างใด และไม่ทราบว่าผู้ใดเป็นผู้ริเริ่มกำกับทำนองลงในคัมภีร์กันอย่างแพร่หลาย กล่าวได้ว่าแต่เดิมการใช้ทำนองเป็นองค์ความรู้แบบมุขปาฐะ พระผู้เทศน์เรียนรู้จากครูว่าแต่ละตอนใช้ทำนองอย่างไร หากจดบันทึกลงในคัมภีร์ใบลานก็เป็นเรื่องเฉพาะของพระผู้เทศน์แต่รูป ดังตัวอย่างในภาพที่ 4 เป็นต้นฉบับตัวเขียนมหาชาติซึ่งไม่ปรากฏว่ามีการกำกับทำนอง

ภาพที่ 5 ตัวอย่างต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยดำ มหาชาติกัณฑ์ชูชก
(ได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล)

ส่วนหลักฐานเก่าที่สุดที่ผู้วิจัยพบการกำกับทำนองคือต้นฉบับพิมพ์ดีดกระดาษฝรั่ง มหาชาติกลอนเทศน์ กัณฑ์มัทรี ในหอสมุดแห่งชาติ บนหน้าปกระบุว่าเป็น “มัทรีบรรพความพระยาตรังแต่ง พระครูรัตนมนัสศรีสังฆมหาราชาลังกาแก้ว เจ้าคณะใหญ่เมืองไชยา ถวายเทศนาที่สวนดุสิต เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 124 (รัชศก 38)” ตรงกับ พ.ศ. 2449 ในต้นฉบับกำกับคำว่า “า ขึ้น า” ไว้ในตอนต้นของเนื้อที่เป็นคำพูดของตัวละคร ดังว่า

อันเทพยเจ้าผู้เปนใหญ่ในไพรสมณต์ จึงมีเทวบรรหารบังคับแก้เทพบุตร ๖ ขึ้น ๖
ว่าท่านเอยอย่าหยอนหยุดจงเร่งรีบมาเดี๋ยวนี้ จำแปลงกายกลายเป็นอินทรีย์เป็นพระ
ยาไกรสรราช

(มหาชาติกลอนเทศน์ กัณฑ์มัทรี, หมวดวรรณคดี หมู่อายุ เลขที่ 38 ตู 113)

หลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการกำกับทำนองในเนื้อความที่ต่างกัน คล้ายคลึงกับการกำกับทำนองใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าการกำกับทำนอง แบบเดียวกับใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ในปัจจุบันนี้เริ่มมีความนิยมในปลายสมัยรัชกาลที่ 5

ส่วนทำนองที่ใช้เทศน์บทเหล่านั้นอกนิยมเรียกว่า “ทำนองราชฎ์” เป็น ทำนองที่พระนักเทศน์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เทศน์เหล่านั้นอกและสืบทอดกันแบบมุขปาฐะ (พระครู วินัยธรรมานพ ปาละพันธุ์, 2552: 367; 431-434) ในแต่ละท้องถิ่นอาจมีทำนองเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น ในจังหวัดชลบุรีมีทำนองชื่อ “พิณสามสาย” (พิณทิพย์ พุทธิพงษ์, 2524 :77-78) ในปัจจุบัน ทำนองเหล่านั้นอกที่นิยมเทศน์กันทั่วไปอยู่ 3 ทำนอง ได้แก่ ทำนองพรต ทำนองพา และทำนองแกะ นอกจากนี้ยังมีทำนองที่พระผู้เทศน์สร้างสรรค์ขึ้นใหม่เฉพาะตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถของพระ แต่ละรูป นอกจากนี้ยังนำทำนองเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นเข้ามาแทรก เช่น แทรกเพลงขอทานในตอน เทศน์ชูชก และเรียกว่า “ทำนองขอทาน” แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นศึกษาเฉพาะทำนองที่ สัมพันธ์กับบทเหล่านั้นอกมหาชาติโดยตรง ในการวิเคราะห์ต่อไปจึงจะกล่าวถึงทำนองหลัก 3 ทำนอง ซึ่งเป็นที่นิยมเทศน์กันในปัจจุบัน

การเทศน์ทำนองเหล่านั้นอกจะใช้ 1 ทำนองต่อเหล่า 1 เรื่อง และมีขอบ เฉพาะว่าเหล่านั้นอกประเภทใดต้องเทศน์ด้วยทำนองใด ทำนองแกะใช้เทศน์เหล่าแกะบายศรีซึ่งแต่ง สำหรับเป็นเครื่องเล่นประกอบกัณฑ์มหาราช พรรณนาการตกแต่งบายศรีสมโภชสองกุมาร เหล่าพาใช้ เทศน์เหล่าพาซึ่งแต่สำหรับเป็นเครื่องเล่นประกอบกัณฑ์มหาพน พรรณนาธรรมชาติในระหว่างเส้นทาง ที่พระอัจจุตฤษีขับอกแก่ชูชก ส่วนทำนองพรตใช้เทศน์เหล่าอื่น ๆ เช่น เหล่าพร เหล่าลา เหล่านิทาน เหล่าคำสอน การเรียนรู้ทำนองเหล่านั้นอกจึงต้องจดจำเนื้อความของเหล่าด้วย เพื่อไม่ให้สับสนระหว่าง ทำนองของบทเหล่านั้นอกคนละประเภท

จากที่กล่าวข้างต้น แม้มีการแยกบทเหล่านั้นอกเป็น 2 ประเภทก็ไม่ได้ หมายความว่าขอบการเทศน์ของมหาชาติทั้ง 2 รูปแบบจะแยกขาดจากการโดยสิ้นเชิง เพราะพระ ผู้เทศน์มหาชาติส่วนใหญ่ที่เจ้านายข้าราชการสำนักและราชฎ์คารพศรัทธาก็เป็นกลุ่มเดียวกัน และพระ ผู้เทศน์ที่มีชื่อเสียงในการเทศน์มหาชาติก็มักมีคนจากทุกสถานะมานิมนต์เป็นองค์ธรรมกลัก มิได้เป็น ข้อกีดกันว่าพระที่ชำนาญการเทศน์เหล่านั้นอกจะเป็นที่รังเกียจในหมู่ชนชั้นสูง ดังปรากฏหลักฐานว่า เจ้านายและข้าราชการสำนักที่นิยมและสนใจการเทศน์มหาชาติแบบชาวบ้านมิให้เห็นอยู่มาก ในหนังสือ

แหล่งเครื่องเล่นกัณฑ์มหาราช ซึ่งพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูธรรมวิธานาจารย์ (สอน) แห่งวัดมหาธาตุ เมื่อ พ.ศ. 2467 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์คำนำไว้ว่า พระครูธรรมวิธานาจารย์เป็นพระนักเทศน์มหาชาติที่เทศน์กัณฑ์มหาราชถวาย และเป็นครูสอนเทศน์มหาชาติด้วย พระองค์จึงทรงเลือกพิมพ์แหล่งเครื่องเล่นของกัณฑ์มหาราชให้เป็นที่ระลึกถึง (**แหล่งเครื่องเล่นมหาราช**, 2767: ก-ง) นอกจากนี้ สติത്യ เสมานิลยังเล่าถึงพระครูพจนโกศล ซึ่งเป็นนักเทศน์ชื่อดังในการเทศน์แห่ นอก ได้เทศน์ถวายสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงด้วย ความว่า

เมื่อปีหนึ่งพุทธศกเท่าไรจำไม่ได้ แต่เมื่อสมเด็จพระปิยมหาราชสวรรคตแล้ว ปีนั้นสมเด็จพระพันปีหลวงเสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินวัดมณฑป มีพระราชประสงค์จะทรงสดับพระนักเทศน์มหาชาติที่มีชื่อโด่งดังรูปนี้ เพราะสมเด็จพระพันปีหลวงเสด็จทางชลมารคเป็นส่วนพระองค์ ประทับแรมอยู่ในแขวงเมืองกรุงเก่าหลายตำบล ... พระครูพจนโกศลได้ถวายเทศน์สมพระราชประสงค์ นับว่าได้ถวายแห่ นอกกัณฑ์เพราะ ๆ หลายแห่ ผมยังจำความในแห่ถวายพระพรจากพระที่จำได้บ้าง เมื่อท่านพระครูซ่อมเป็นแห่แต่ใหม่เฉพาะกล่าวถึงประวัติวัดมณฑปเล็กน้อยที่ผมได้ฟังนั้นว่า “กฐินกษัตริย์ ณ วัดมณฑป เพิ่งมาพบเมื่อปีนั้น เดิมเป็นวัดราษฎร์ขาดผู้อุปถัมภ์ ทรุตโทษกรรมเก่าคร่ำเค็มที่ บุญของพระครูได้มาอยู่วัดนี้ เจริญเร็วรีเห็นทันตา” ...

(สติത്യ เสมานิล, 2539: 113-114)

ด้วยเหตุนี้ การแบ่งทำนองมหาชาติเป็นทำนองหลวงและทำนองราษฎร์จึงเป็นการแบ่งที่ขึ้นอยู่กับโอกาสในการเทศน์มากกว่าแบ่งตามชนบทการเทศน์ เมื่อเป็นโอกาสพระราชพิธีที่เป็นทางการ พระผู้เทศน์ก็จะเน้นการเทศน์ตามคัมภีร์มากกว่าเน้นเล่นออกนอกเรื่องเป็นแห่ นอก ส่วนการเทศน์มหาชาติของชาวบ้าน พระผู้เทศน์ก็จะเลือกเอาแห่ นอกมาเทศน์แทนเพื่อสร้างความบันเทิงสนุกสนานแก่ผู้ฟังเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม พระผู้เทศน์ในมหาชาติทั้ง 2 รูปแบบก็ยังเป็นพระกลุ่มเดียวกันนั่นเอง

2.2.1.4 การสืบทอดวิธีการเทศน์มหาชาติ การสืบทอดวิธีการเทศน์มหาชาติมีลักษณะคล้ายกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านทั่วไป มีทั้งฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนกับครูโดยตรง หรือการเรียนแบบครูพักลักจำ (บัวผัน สุพรรณยศ, 2561: 51-55) การฝึกหัดเทศน์มหาชาติเกี่ยวข้องกับ

ลักษณะเสียงด้วย ดังในพระอภินายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่องการกำหนดตัวพระผู้เทศน์ให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและวิธีการเทศน์ในแต่ละกัณฑ์ ความว่า

กัณฑ์แรก ทศพร มีวิธีการเทศน์แบบธรรมวัตร เสียงเนือย ๆ มักนิยมพระผู้ใหญ่ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสของวัดที่จัดงานเทศน์นั้นเป็นผู้เทศน์ คงเป็นนำนองคล้ายกับเปิดงานไปด้วยในตัว

กัณฑ์หิมพานต์และกัณฑ์ทานกัณฑ์ มีทำนองคล้ายกัน แต่หิมพานต์กระด้างกว่าไม่โอตครวญ มักนิยมพระผู้ใหญ่ ทานกัณฑ์ก็นิยมเชิญพระผู้ใหญ่ แต่มักจะต้องคัดเลือกผู้ที่มีความชำนาญในการเทศน์มาก เพราะมีเสียงโอตครวญ สื่ออารมณ์มาก

กัณฑ์วนประเวศน์ มักเลือกพระหนุ่มหรือสามเณร เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบทชมธรรมชาติ และยังมีตอนพบเจ้าชายเมืองเจตรัฐด้วย

กัณฑ์ชุกก มักนิยมนิมนต์พระผู้ใหญ่ที่มีเสียงใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของชุกก ผู้ที่เทศน์ก็ต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเทศน์มาก เพราะท่วงทำนองมีลูกเล่นมาก

กัณฑ์จุลพนและมหาพน จะนิมนต์พระผู้ใหญ่หรือพระหนุ่มก็ได้ เพราะถ้าเชิญพระผู้ใหญ่ก็สอดคล้องกับเรื่องที่มีชุกกเป็นตัวสำคัญ แต่ถ้าเป็นพระหนุ่มก็เหมาะสมเพราะเป็นการบรรยายความงามของธรรมชาติ

กัณฑ์กุมาร นิยมนิมนต์พระหนุ่มหรือถ้าได้สามเณรน้อยก็ยิ่งดี เพื่อเป็นตัวแทนของพระชาติและพระกัณฑ์

กัณฑ์มัทรี นิยมนิมนต์พระหนุ่มที่มีเสียงเล็ก หรือสามารถจัดเสียงให้ออกเป็นเสียงคล้ายผู้หญิงได้เพื่อเป็นตัวแทนของพระนางมัทรี

กัณฑ์สักบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ จะเป็นพระผู้ใหญ่หรือพระหนุ่มสามเณรก็ได้

(เทศน์มหาชาติ, 2496: 8-9 อ้างถึงในสุภาพรรณ ฦ บางช้าง, 2524: 75-76)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าลักษณะเสียงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดว่าจะเริ่มฝึกหัดเทศน์กัณฑ์ใด ลักษณะเช่นนี้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พระที่สนใจฝากตัวเป็นศิษย์มักเสาะหาพระนักเทศน์หรือฆราวาสที่มีวิชาความรู้แล้วขอฝากตัวเป็นศิษย์โดยตรงเพื่อ “ต่อวิชา” คือเรียนวิชาการเทศน์ โดยจะเรียนเทศน์ทีละตอนหรือทีละแหล่ง แล้วกลับไปฝึกหัดให้ชำนาญ เมื่อชำนาญแล้วจึงกลับมาเทศน์เพื่อให้ครูผู้สอนแนะนำ ดังที่บารุง จันทรเชื้อ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเทศน์มหาชาติเล่าว่า

ผมคิดในใจว่า จะต้องไปสืบเสาะแสวงหาอาจารย์ที่ฝึกหัดให้ได้ พระท่านบอกว่า กัณฑ์เทศน์ต้องไปหารูปนั้น ฆราวาสคนนั้น กัณฑ์เทศน์ มีวิธีการว่าธรรมวัตร ธรรมวัตรกลายเป็นเดิน มีอะไรในนั้นด้วย พอไปหิมพานต์ต้องไปหาหลวงพ่อดี ปรีณายกฯ เก่งมาก ... พอจบแล้วจะต้องไปหาใครละครับ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์วัดอรุณราชวราราม ... ไปหาท่านก็ไม่ได้ ท่านก็เป็นระดับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปหาพระที่ท่านต่อวิชาความรู้อันนี้ได้

วิธีง่าย ๆ ก็คือมาหาหลวงตาที่วัดประยุรวงศา แล้วให้ท่านหาฆราวาสหรือพระที่จะแนะนำได้ หลวงตาท่านก็มาแนะนำ แล้วก็ไปว่าให้พระที่เป็นลูกศิษย์คนโปรดของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั่นก็คือท่านเจ้าคุณพระธรรมศิริชัย ตอนนั้นยังเป็นพระครูประกาศสมณคุณ อยู่วัดราชสิทธิาราม เดียวนี้มาอยู่วัดอรุณราชวรารามแล้ว ...

องค์ไหนเทศน์ท่านกัณฑ์เก่ง เก่งก็แหล่ องค์นี้เก่งแหล่หญิงหม้าย องค์นั้นเก่งแหล่สิ่งเมืองก็ไปหาเขาสองรูป บางทีก็ไปหาสามรูป สามท่าน

([วิดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 3](#), [2559]: 6.56)

ปัจจุบัน ลักษณะการฝากตัวเพื่อขอเรียนวิชาเทศน์ยังเป็นวิธีการสำคัญ แต่เกิดปัญหาว่าพระนักเทศน์มหาชาติที่มีความชำนาญมีจำนวนน้อยลง กอปรกับเกิดกระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 2520 ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ วัด และเครือข่ายพระนักเทศน์ จัดการอบรมเทศน์มหาชาติเพื่อสืบทอดวิชาความรู้ด้านการเทศน์ โดยมีวัดประยุรวงศา วาสวรรวิหารเป็นผู้ริเริ่มตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 รวมทั้งมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนด้วย ทั้งการบันทึกเสียงและคลิปวิดีโอ โดยจัดทำเป็นเทปบันทึกเสียงต้นฉบับมหาชาติทำนองหลวงสำหรับใช้ในการเรียน พระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร เยื่อไม้) แห่งวัดประยุรวงศา วาสวรรวิหารได้กล่าวถึงข้อดีของการใช้เทคโนโลยีช่วยในการเรียนว่า “การหัดจากเทปนี้ดีกว่าหัดมานั่งต่อกัน ผมเคยมาหัดให้ลูกศิษย์นั่งต่อกัน ไอ้เรามันก็ยังมีด ๆ หด ๆ วันนี้นำไปอย่างนี้ พรุ่งนี้ไปเสียอีกแบบ แต่ว่าใส่เทปมันไม่เปลี่ยน” ([วิดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 1](#), [2559]: 19.40-19.55)

ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์ใน “โครงการฝึกอบรมการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง รุ่นที่ 5” ซึ่งชมรมนักเทศน์มหาชาติทำนองหลวงร่วมกับแผนงานพัฒนาศักยภาพพระนักเผยแผ่ธรรมะ คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร ณ วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 5-11 มีนาคม 2562 มีพระภิกษุเข้าร่วม 87 รูปจากทั่วประเทศ ผู้วิจัยได้สังเกตขั้นตอนการถ่ายทอดการเทศน์มหาชาติ พบว่ามี 3 ขั้นตอนหลัก ๆ ได้แก่ การคัดเสียง การฝึกตั้งนะโม และการฝึกเทศน์เนื้อความ

ในขั้นตอนการคัดเลือกเสียง พระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นครูสอนเทศน์และเป็นวิทยากรหลักในการอบรมรับหน้าที่คัดเลือกเสียงของพระที่เข้าฝึกอบรมทีละรูป โดยคัดเลือกพระที่มีเสียงสูงและเสียงใหญ่ก่อน พระที่มีเสียงสูงจัดให้ฝึกหัดกัณฑ์ที่ใช้เสียงสูง ได้แก่ กุมารและมัทรี ส่วนพระที่มีเสียงใหญ่จะจัดให้ฝึกหัดกัณฑ์ที่ใช้เสียงใหญ่ ได้แก่ มหาราช หากเป็นพระที่มีลีลาบุคลิกให้อารมณ์ขันก็จะจัดให้ฝึกกัณฑ์ชุก ส่วนพระที่มีเสียงกลาง ๆ ให้หัดกัณฑ์อื่นที่เหลือ ยกเว้นพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสจะจัดให้ฝึกหัดกัณฑ์ทศพรซึ่งมีธรรมเนียมให้เจ้าอาวาสของวัดที่จัดงานเป็นผู้เทศน์

ภาพที่ 6 การคัดเลือกเสียงพระที่เข้าร่วมฝึกอบรมเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ในขั้นตอนฝึกตั้งนะโม แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การฝึกตั้งนะโมห้าและการเดินคาถาประจำกัณฑ์ มีศัพท์เรียกว่า “นะโมห้า คาถาได้”

การตั้งนะโมห้า หรือ การตั้งนะโมห้าชั้น หมายถึง การสวดบทนมัสการพระพุทธคุณ 3 จบโดยแบ่งช่วงการออกเสียงเป็น 5 ช่วง เป็นการสวดแบบมีทำนอง ดังนี้

ช่วงที่ 1 นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นโม ตัสสะ

ช่วงที่ 2 ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

ช่วงที่ 3 นโม ตัสสะ ภควโต

ช่วงที่ 4 อรหโต สัมมา

ช่วงที่ 5 สัมพุทธัสสะ

(สถาบันพระสังฆาธิการ , 2556: 3)

ส่วนการเดินคาถา หมายถึง การอ่านคาถาจุณณียบทภาษาบาลีที่ระบุไว้ในตอนต้นบทแหล่งเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์เป็นทำนอง (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562) บางแห่งเรียกว่าการเทศน์ “ธรรณียบท” ซึ่งมาจากคำว่า “จุณณียบท” (ปรมินทร์ จารูวร, 2555: 53) ในแต่ละกัณฑ์มีทำนองที่ใช้อ่านคาถาจุณณียบทแตกต่างกันเช่นเดียวกันทำนองประจำกัณฑ์ ด้วยเหตุนี้ ขั้นตอนการฝึกตั้งนะโมและเดินคาถานี้จะแยกฝึกตามกัณฑ์ เพื่อไม่ให้สับสน โดยมีพระวิทยากรคอยเวียนให้คำแนะนำ และให้พระฝึกหัดแต่ละกลุ่มใช้โทรศัพท์มือถือบันทึกเสียงไว้เพื่อเป็นต้นแบบให้แยกไปฝึกหัดเองได้

ภาพที่ 7 การแบ่งกลุ่มพระเพื่อฝึกหัดเทศน์แต่ละกัณฑ์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ภาพที่ 8 การแบ่งกลุ่มพระเพื่อฝึกหัดเทศน์แต่ละกัณฑ์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ส่วนการฝึกเทศน์เนื้อความเน้นฝึกทำนองพื้นฐานในกัณฑ์ คือทำนองเดิน และทำนองขึ้น และไม่ได้ฝึกหัดทุกแหล่ จะฝึกเฉพาะแหล่ที่มีทำนองพื้นฐานและแหล่สุดท้าย เช่น กัณฑ์ทานกัณฑ์ฝึกเทศน์แหล่ที่ 1 แหล่ที่ 2 และแหล่ที่ 13 โดยแยกฝึกตามแต่ละกัณฑ์ มีพระวิทยากรคอยควบคุมดูแลเทศน์กัณฑ์ที่มีท่วงทำนองคล้ายกัน ได้แก่ พระครูศรีธรรมประสิทธิ์แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ ดูแลกัณฑ์มหาพน พระครูปลัดวิทยา สุทธานจาโรแห่งวัดเทพากร กรุงเทพฯ ดูแลกัณฑ์มัทรี พระสาคร ปุณฺณการี วัดปฐมบุตตรอาราม กรุงเทพฯ ดูแลกัณฑ์กุมาร พระครูโฆสิต ธรรมากรดูแลกัณฑ์ที่เหลือทั้งหมด การฝึกหัดเทศน์เนื้อความจะหัดไปที่ละวรรค พร้อมทั้งแนะนำลูกเล่นทางเสียง⁸ (vocal technique) เช่น “เสียงเหิน” คือการใช้เสียงหลบ (falsetto) “เสียงครั่น” คือการใช้เสียงสั่น (vibrato) “เสียงลงทรวง” “เสียงถึบถอน” คือการออกเสียงคำส่วนแรกตามปกติ แล้วเอื้อนกลางคำที่สอง

นอกจากนี้ ในแต่ละวันยังมีวิทยากรเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงมาบรรยายให้ความรู้และประสบการณ์แก่บรรดาพระภิกษุที่เข้าอบรมด้วย ได้แก่ พระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระราชธรรมวาทีแห่งวัด พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี พระอาราม

⁸ ลูกเล่นทางเสียง หมายถึง วิธีการใช้เสียงและวิธีการออกเสียงคำให้พิเศษไปกว่าการออกเสียงคำปกติ พระนักเทศน์มหาชาตินิยมเรียกลูกเล่นทางเสียงนี้ว่า “เม็ด” หรือ “ลูก” และมีคำเรียกเฉพาะสำหรับลูกเล่นบางชนิด เช่น “เสียงหวา” “เสียงทรวง” “เสียงครั่น” “เสียงถึบเสียงถอน”

หลวง กรุงเทพฯ และพระครูพิมลธรรมภาณแห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระภิกษุที่เข้าอบรมจึงได้เรียนรู้ทั้งศิลปะการเทศน์และประสบการณ์ในการเทศน์ไปพร้อมกัน

ในวันสุดท้ายของการฝึกอบรม มีการเทศน์สาธิตพร้อมกันทั้ง 13 กัณฑ์ บริเวณพระอุโบสถของวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร โดยให้ตัวแทนของพระภิกษุจากแต่ละกัณฑ์ขึ้นเทศน์ 2 รูป เป็นเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง โดยเทศน์เนื้อความตามที่ฝึกหัดมาในการอบรม

ภาพที่ 9 บรรยากาศการจัดเทศน์สาธิตหลังฝึกอบรมการเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าการอบรมเทศน์มหาชาติในปัจจุบันที่แตกต่างจากการสืบทอดการเทศน์มหาชาติในอดีต เป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์เป็นหลัก วิธีการเรียนขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล แต่การอบรมเทศน์มหาชาติในปัจจุบันเน้นการถ่ายทอดให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ลักษณะการฝึกหัดมีขั้นตอนพื้นฐานเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งที่ใช้ฝึกในเบื้องต้นและทำนอง ลักษณะการอบรมเช่นนี้จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้การเทศน์มหาชาติของพระนักเทศน์ในปัจจุบันมีขนบการเทศน์คล้ายคลึงกัน

โดยสรุป บทเพลงเทศน์มหาชาติที่ใช้ประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบันมี 2 ประเภท ได้แก่บทเพลงในซึ่งแต่งเป็นร้อยยาว นิยมใช้ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก และบทเพลงนอกซึ่งแต่งเป็นกลอน พระนักเทศน์จะมีบทเพลงนอกซึ่งสืบทอดจากครูแบบมุขปาฐะ หรือแต่งขึ้นใหม่เป็นสำนวนของตน บทเพลงทั้ง 2 ประเภทยังมีทำนองที่ใช้ควบคู่กันโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเกิดปัญหา

การขาดแคลนพระนักเทศน์ ทำให้หน่วยงานภาครัฐและคณะสงฆ์ส่วนกลางร่วมมือกันเพื่อจัดอบรมการเทศน์มหาชาติเพื่อรักษาศิลปะการเทศน์ การสืบทอดบทเพลงและทำนองเพลงในปัจจุบันจึงมีลักษณะพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน ในบทถัดไปผู้วิจัยจะนำประเด็นนี้ไปวิเคราะห์ให้เห็นขนบการเทศน์มหาชาติให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2.2 รูปแบบการจัดเทศน์

ในปัจจุบันนิยมจัดเทศน์มหาชาติ 3 รูปแบบ ได้แก่ การเทศน์คาถาพัน การเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ และการเทศน์มหาชาติประยุกต์ การเทศน์คาถาพันคือการเทศน์คัมภีร์*เวสสันดรชาดก*เป็นภาษาบาลี การเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์คือการเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ไปที่ละกัณฑ์ ตั้งแต่ทศพรถึงนครกัณฑ์ ส่วนการเทศน์มหาชาติประยุกต์คือการเทศน์สรุปเนื้อความทั้ง 13 กัณฑ์ มีรายละเอียดดังนี้

2.2.2.1 การเทศน์คาถาพัน หมายถึง การเทศน์คัมภีร์*เวสสันดรชาดก*เป็นภาษาบาลี ตั้งแต่ต้นจนจบ โดยทั่วไปถือว่ามีคาถาจำนวนทั้งสิ้น 1,000 คาถา จึงเรียกว่าการเทศน์คาถาพัน (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 21-22) การเทศน์คาถาพันมีพระผู้เทศน์ 1-2 รูป ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง โดยทั่วไป การเทศน์คาถาพันจะอ่านคาถาภาษาบาลีไปเรื่อย ๆ แต่หากผู้เทศน์เป็นพระนักเทศน์ที่มีความเชี่ยวชาญ ก็จะเทศน์ด้วยทำนองเฉพาะของการเทศน์คาถาพัน (เช่น [วิดีโอที่ 9](#), [2556])

เสฐียรโกเศศ (2540: 20-21) อธิบายว่า การจัดเทศน์มหาชาติในอดีตมักจัดต่อเนื่องกัน 3 วัน วันแรกเป็นเทศน์คาถาพันโดยเฉพาะ แล้ววันที่ 2 จึงเทศน์มหาชาติภาษาไทย ส่วนวันที่ 3 เป็นการเทศน์อริยสัจ หากจัดวันเดียวก็จะแทรกคาถาพันไว้ระหว่างเทศน์เนื้อความภาษาไทย ในพิธีหลวงมักจะแทรกคาถาพันไว้ในระหว่างกัณฑ์ ส่วนในพิธีของชาวบ้านจะอ่านคาถาพันให้จบก่อนจึงเริ่มเนื้อความในแต่ละกัณฑ์ แต่หากต้องการรวบรัด ก็อาจจะไม่อ่านคาถาพัน

ผู้วิจัยพบว่าในปัจจุบันยังคงจัดในเทศน์คาถาตามลักษณะข้างต้น คือเทศน์คาถาพันก่อนการเทศน์มหาชาติภาษาไทย เช่น ในงานเทศน์มหาชาติในวาระครบ 100 ปีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20-22 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 มีการจัดเทศน์คาถาพันในช่วงเช้าของวันที่ 20 พฤษภาคม แล้วเทศน์กัณฑ์ทศพรในช่วงบ่ายของวันเดียวกัน จากนั้นจึงเทศน์มหาชาติกัณฑ์ที่เหลือในวันที่ 21-22 หรืออาจแยกการเทศน์คาถาพันออกมาอีก 1 วันโดยเฉพาะตามประเพณี ในบางท้องถิ่นมีการแบ่งเทศน์คาถาพันออกเป็น 2 ส่วน ดังในงานวิจัยของปรมินทร์ จารูร (2555: 50-51) พบว่าการเทศน์มหาชาติที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรีแบ่งเป็น 2 วัน วันแรกเทศน์กัณฑ์ทศพรถึงกัณฑ์มหาพน และเทศน์ “คาถาพันบั้นปลาย” คือคาถาของกัณฑ์ที่ไม่ได้เทศน์ในวันแรก

วันเดือนปี/เวลา	กัณฑ์	ผู้แสดงพระธรรมเทศนา	วัด	นักเรียน/ เจ้าภาพร่วม
กำหนดการเทศน์มหาชาติ (พระเวสสันดรชาดก)				
“เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”				
วันที่ ๕-๖ มีนาคม ๒๕๕๘				
ณ มณฑลพิธีโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เบญจมราชาลัย				

วันพฤหัสบดีที่ ๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๘				
๐๗.๕๐ น.	ตั้งขบวนแห่กัณฑ์เทศน์ ณ บริเวณสามแยกทางควมมอเดอร์เวย์			
๐๗.๓๐ น.	พิธีเปิด			
๐๕.๓๐-๑๐.๓๐ น.	ทศพร	พระราชธรรมวาทी	วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี	น.๕
๑๐.๓๐-๑๔.๓๐ น.	ทิมพานต์	พระครูโฆษิตธรรมภาณ	วัดสุวรรณาราม เขตบางกอกน้อย	
๑๑.๓๐-๑๒.๐๐ น.	พัก			
๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.	ทานกัณฑ์	พระมหาสุทธิพงษ์ สุทธิวิโส ป.ธ.๙	วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี	น.๒
๑๓.๐๐-๑๔.๐๐ น.	วนประเวศน์	พ.ม.เรวัต อารุญญาญ์	วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน	
๑๔.๐๐-๑๕.๐๐ น.	ชูชก	พระครูพิมภรรมภาณ	วัดพระเชตุพนฯ เขตพระนคร	น.๓
๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น.	จุลพน	พระมหาสมชาย ปภัสโร	วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี	
วันศุกร์ที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๘				
๐๘.๓๐-๐๙.๓๐ น.	มหาพน	พ.ม.จารุวัฒน์ จอณฐโม	วัดบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง	น.๔
๐๙.๓๐-๑๐.๓๐ น.	กุมาร	พระปลัดโสภณ สุธีโร	วัดบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง	
๑๐.๓๐-๑๑.๓๐ น.	พัก			
๑๑.๓๐-๑๒.๓๐ น.	มัทรี	พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา เขตพระนคร	น.๑
๑๒.๓๐-๑๓.๓๐ น.	สักกบรรพ	พระราชธรรมวาที	วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี	
๑๓.๓๐-๑๔.๓๐ น.	มหาราช	พระครูวิธานธรรมปริษา	วัดคอนเมือง เขตคอนเมือง	น.๖
๑๔.๓๐-๑๕.๓๐ น.	ฉกษัตริย์	พระครูพิพิธธรรมภาณ	วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี	
๑๕.๓๐-๑๖.๓๐ น.	นครกัณฑ์	พระราเชนวิจิตรปฏิภาณ	วัดสุทัศนเทพวราราม เขตพระนคร	
๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น.	เข้าภาพถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำรับพร รับน้ำพระพุทธมนต์			
๑๗.๐๐ น.	เสร็จพิธีเทศน์มหาชาติ			

ภาพที่ 10 ตัวอย่างกำหนดการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์

ลำดับในการเทศน์เริ่มต้นจากนิมนต์พระขึ้นธรรมาสัน เจ้าภาพกัณฑ์จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและเทียนสำหรับบูชาพระธรรมเทศนา ผู้ฟังรับไตรสรณคมณ์ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม จากนั้นพระผู้เทศน์จะเริ่มต้นนมัสการพระรัตนตรัย และเริ่ม “เดินคาถา” คือการอ่านคาถาจุณณียบทภาษาบาลีในตอนต้นของมหาชาติแต่ละกัณฑ์ เมื่อเดินคาถาเสร็จ พระผู้เทศน์ก็จะกล่าวทักทายและอนุโมทนาบุญกุศลแก่เจ้าภาพเจ้าของกัณฑ์ตามสมควร แล้วจึงเริ่มเทศน์บทหลักเทศน์มหาชาติ ในระหว่างที่เทศน์ ผู้ฟังก็สามารถเดินไปทำบุญติดกัณฑ์เทศน์ในบริเวณที่จัดไว้ได้เรื่อย ๆ หรือรอจนเมื่อพระเทศน์เสร็จก็ได้ เมื่อพระผู้เทศน์เทศน์จนจบเนื้อความทั้งหมด จะจบท้ายด้วยการให้พรแก่ผู้ฟังและบอกจำนวนคาถาของกัณฑ์ เช่น “ชูชกปพพ์ นิฎฐิต์ ประดับประดาด้วยพระคาถา 79 พระคาถา เอว ก็มีด้วยประการฉะนี้” (ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 132) จากนั้นจึงเป็น

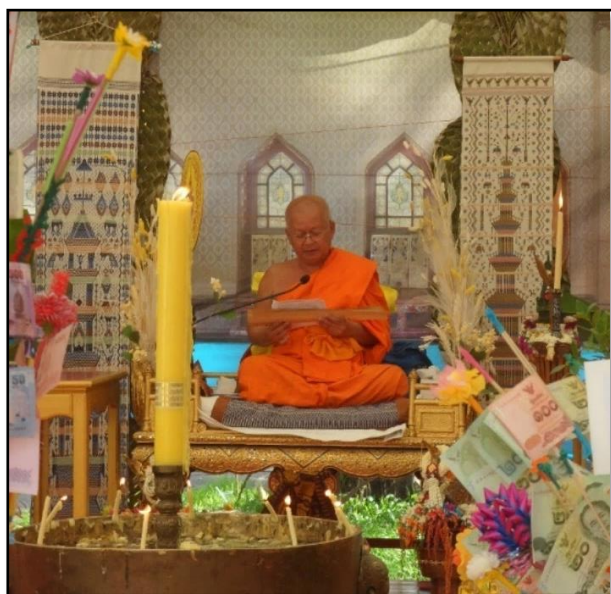
ขั้นตอนกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล พระผู้เทศน์ลงจากธรรมาสน์ เสร็จแล้วเจ้าภาพยกเครื่องภัณฑ์ของตน ออกไปเพื่อให้เจ้าภาพภัณฑ์อื่นเข้ามาแทน เป็นอันเสร็จสิ้นการเทศน์ 1 กัณฑ์

อนึ่ง การเทศน์มหาชาติอาจมีวงปีพาทย์ประกอบ โดยจะบรรเลงก่อนที่จะ เริ่มเทศน์และหลังเทศน์จบแล้ว ซึ่งแต่ละกัณฑ์จะมีเพลงประจำกัณฑ์ประกอบ⁹ นอกจากนี้ การเทศน์ แห่ล้นออกอาจมีการบรรเลงประกอบระหว่างที่พระเทศน์ไปด้วย

การเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นการเทศน์แบบ 1 ธรรมาสน์ คือมี พระผู้เทศน์ 1 รูป ในบางครั้งอาจจัดเป็น 2 หรือ 3 ธรรมาสน์ เรียกว่า “การเทศน์ซ้อน” พระครู วิญญ์ธรรมานพ ปาละพันธ์อธิบายว่า (2549: 39) การเทศน์ซ้อนในอดีตเป็นการเทศน์แบบ “ต่อแห่” ผู้ นิมนต์จะนิมนต์พระนักเทศน์ที่ศรัทธาชื่นชอบมา ซึ่งพระผู้เทศน์อาจจะไม่รู้จักกันเป็นการส่วนตัว ถือ เป็นการแข่งขันกันไปในตัว เช่น ถ้าเทศน์กัณฑ์มหาพน พระรูปแรกตั้งนะโมกัณฑ์มหาพน รูปที่สองก็ จะตั้งนะโมกัณฑ์มหาพนเช่นเดียวกัน ผู้ฟังจะเป็นผู้ตัดสินว่าพระรูปใดเทศน์ได้ดีกว่ากัน ในปัจจุบัน การเทศน์ซ้อนมักเป็นลักษณะช่วยกันเทศน์เพื่อให้ดำเนินงานได้อย่างราบรื่นมากกว่าจะประชันฝีมือ กัน เช่นรูปที่หนึ่งตั้งนะโมกัณฑ์มหาพน รูปที่สองก็จะเทศน์เนื้อความต่อไป นอกจากนี้ การเทศน์หลาย ธรรมาสน์นิยมสมมติบทบาทเป็นตัวละครในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เมื่อถึงบทของตัวละครใด พระผู้ เทศน์ที่รับเป็นตัวละครนั้นก็จะเป็นผู้เทศน์ หรือหากไม่ได้แบ่งบทบาทกัน พระแต่ละรูปก็อาจจะ สลับกันเทศน์เนื้อความในแหล่งคนละตอน เพื่อช่วยผ่อนแรงในระหว่างเทศน์ หรืออาจมีการดำเนิน เนื้อหาไปแบบปุจฉาและวิสัชนา เช่น พระรูปแรกอาจถามว่าตัวละครที่กำลังกล่าวถึงมีประวัติอย่างไร หรือถามว่าเนื้อความที่กำลังเทศน์มีที่มาอย่างไร พระซึ่งรับหน้าที่ก็อธิบายหรือเทศน์แหล่งที่มีเนื้อหา เกี่ยวข้องกับตัวละครหรือเรื่องราวนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹ ดูรายละเอียดเรื่องเพลงประจำกัณฑ์ในหัวข้อ 2.2.6 เพลงประจำกัณฑ์

ภาพที่ 11 การจัดเทศน์ 1 ธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ภาพที่ 12 การจัดธรรมาสน์ในการเทศน์ซ้อนแบบ 2 ธรรมาสน์

(ภาพจาก [ข้อมูลวัดทัศนประยูรต์ ชุดที่ 1](#), [2562])

2.2.2.3 การเทศน์มหาชาติประยุกต์ หมายถึงการเทศน์มหาชาติแบบสรุปความ พระผู้เทศน์จะคัดเลือกเนื้อความตอนสำคัญมาเทศน์ เพื่อให้เหมาะสมแก่เวลาที่ลดลง ส่วนใหญ่มักจัดเทศน์ 2 ธรรมาสน์ หรือ 3 ธรรมาสน์ ระยะเวลาเทศน์ประมาณ 1-4 ชั่วโมง (พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์, 2549: 35-36)

ขั้นตอนในการเทศน์แบบประยุกต์คล้ายคลึงกับการเทศน์แบบเรียงกัมภ์ เริ่มจากนิมิตพระขึ้นธรรมมาสน์ ผู้ฟังรับไตรสรณคมณ์ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม จากนั้นพระผู้เทศน์จะนมัสการพระรัตนตรัย เดินคาถา แล้วเทศน์ไปตามเนื้อความที่ต้องการ การเทศน์ประยุกต์ส่วนใหญ่ใช้แหล่งนอกเป็นหลัก เริ่มจากเทศน์แหล่งพร แล้วจึงเทศน์แหล่งนอกเทียบเนื้อซึ่งเป็นแหล่งนอกที่เล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในระหว่างนั้นอาจเทศน์แหล่งนอกประเภทอื่น ๆ เช่น นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน นิทานคติธรรม มุกตลก หรือคำสั่งสอนในพุทธศาสนาประกอบ เมื่อเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* จบจบอาจเทศน์แหล่งพรอีกครั้งเพื่ออนุโมทนาบุญกุศลและเทศน์แหล่งพร

ในอดีตไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเริ่มมีการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์เมื่อใด ในสมัยรัชกาลที่ 1 มีข้อความระบุในกฎหมายพระสงฆ์ฉบับที่ 1 ใ้ว่า “ห้ามอย่าให้เทศนาแลฟังเทศนาเปนกายพยกลอน” (**หนังสือเรื่อง กฎหมายไทย เล่ม 2, 2439: 144-145**) ซึ่งน่าจะหมายถึงการเทศน์เป็นแหล่งนอก แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าเป็นการเทศน์รูปแบบใด

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 มีหลักฐานกล่าวถึง “เทศน์ซ้อน” สติธย์ เสมานิล (2539: 115-127) อธิบายว่า เทศน์ซ้อนเป็นการเทศน์โดยมีพระผู้เทศน์ตั้งแต่ 2 ธรรมาสน์ขึ้นไปมาเทศน์ประชันกัน หัวใจของการเทศน์ซ้อนคือการเทศน์แหล่งพรประเภทเดียวกันแต่ต่างสำนวน เช่น เมื่อพระภิกษุรูปหนึ่งเทศน์แหล่งพร พระภิกษุรูปก็จะเทศน์แหล่งพรสำนวนของตน และมีการเทศน์แหล่งพรประเภทที่แทรกข้อความโต้ตอบกันไปมา ลักษณะคล้ายเพลงปฏิพากษ์ในการเล่นเพลงพื้นบ้านของชาวบ้าน สติธย์ เสมานิลเล่าถึงบรรยากาศการเทศน์ซ้อนที่เคยพบเห็นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ไว้ว่า

ทันทีที่คู่ซ้อนต่างว่าจบแล้วผู้ฟังก็จะตะโกนร้องขอแหล่งนั้นแหล่งนี้กันแข็งแแต่ แต่โดยทั่วไป ต้องว่าแหล่งพา เนื้อความแท้ ๆ ที่กวีท่านรจนาตามคาถาบาลีนั้น อจตุฤชียบอกทางไปเขาวงกตแก่ตาชุก ซึ่งต้องผ่านป่า ผ่านเขาคันธมาทน์ ผ่านสระมูจลินท์ พรรณนาชื่อไม้ในป่า นานาสัตว์ที่มีในป่าหิมวันต์ มีราชสีห์เป็นต้น แต่พาของเทศน์ซ้อนนั้น บางสำนวนขมกขมไม้ บางสำนวนพาไปเมืองต่าง ๆ ในแผ่นดินไทย บางสำนวนพาลงนรกขึ้นสวรรค์เกี่ยวเมียพระอินทร์ บางสำนวนตาชุกอำลาฤชีย เช่น-ถ้า मैंนอยู่ได้ ผมจะอยู่ด้วย เป็นเพื่อนม้วยในหิมวา นี่จันจิตด้วยอมิตติดา กำลังโสภาน่าฟังชม ถ้าเป็นสาวแก่หรือแม่ม่าย จะไม่ไปจากอาศรม จะอยู่ในป่ารักษาอารมณ์ ประพฤติพรหมจรรยา นี่ยังรุ่นเรียมเอี่ยมสำออง อายุเพิ่งย่างเข้าสิบห้า จะทิ้งขว้างจะร้างจะหย่า ให้เวทนาอาวรณ์-ฉะนี้เป็นต้น

ตอนท้ายแหล่งนี้ แวะคู่ซ้อนเข้าห้อย ถึงคราวอีกฝ่ายบ้าง ก็ว่าแหล่งพาเหมือนกัน ต่างกันก็แต่เนื้อ แหล่งนี้นักมวยที่ฉฉใด ได้ขึ้นเวทีไหว้ครูแล้วร้ายรำตาม

ธรรมเนียมของมวยไทยแล้วก็ประหมัดกัน ฉะนั้นการเทศน์ช้อน เมื่อให้พรแล้วแหละ พาก็จบด้วยแขวะคู่ช้อน เสมอกับการประหมัดของนักมวยอันจำต้องตอบโต้

(สถิตย์ เสมานิล, 2539: 120)

สถิตย์ เสมานิล (2539: 127) ยังกล่าวถึงเนื้อหาของบทเพลงที่นำมาใช้เทศน์ช้อน ส่วนใหญ่เป็นเพลงนอก เริ่มจากการเทศน์ประชันเพลงพร เพลงประภาษ และเพลงลิบสองภาษา ซึ่งใช้อวดคารมและอวดฝีมือในการแต่งของพระนักเทศน์ จากนั้นจึงเทศน์เพลงที่มีเนื้อเรื่อง ดังความว่า

เมื่อการเทศน์อันเป็นไปประหนึ่งจำอวดบนธรรมาสน์ดำเนินไปดั่งเล่ามาแล้ว เวลาที่ล่วง 23 น. การว่าตลกโปกฮา ก็เปลี่ยนเป็นว่าแหล่ไพเราะ จากนิทานชาดก เช่น ปฎาจารย์ นางนกยาง สุ่มหาภิเนษกรรม เป็นต้นบ้าง แหล่เหตุการณ์หรือประพดติการณ์ไม่ว่าในและนอกประเทศที่โงะขานกันมาก เช่น แหล่สงครามโลกครั้งแรก สงครามญี่ปุ่นรัสเซีย แหล่ ร.ศ. 112 ฝรั่งเศสบุกน่านน้ำไทย ไทยประกาศสงคราม (กับเยอรมนีและออสเตรเลียฮังการี) ทหารอาสาไทยไปยุโรป แหล่ดังกล่าวนี้ มักจะยาว นักฟังหนุ่ม ๆ ทอยยกันกลับ ผู้ฟังจึงบางลง ๆ บางรูปปิดรายการด้วยแหล่แล้วให้พรยถาสัพพี เวลาเกือบ 24 น. หรือกว่าไปบ้าง

(สถิตย์ เสมานิล, 2539: 127)

จากคำอธิบายของสถิตย์ เสมานิลข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการเทศน์ช้อนในอดีต น่าจะเป็นที่มาของการเทศน์มหาชาติประยุกต์ เนื่องจากมีขั้นตอนการเทศน์ที่คล้ายคลึงกัน ส่วนการเทศน์ประยุกต์ที่เน้นเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* แทนการจัดเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าไม่น่าจะเก่าไปกว่าทศวรรษที่ 2500 เนื่องจากพระครูวิจิตรธรรมโกศล (2536: 61) (ปัจจุบันคือ พระราชธรรมวาที) แห่งวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ กล่าวว่าพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร์ เยื่อไม้) ซึ่งเป็นนักเทศน์และครูสอนเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียงเป็นผู้คิดคำนี้คือเมื่อประมาณ พ.ศ. 2500 นอกจากนี้ ในการเทศน์มหาชาติประยุกต์ของพระครูสังฆรักษ์โสภณ (พระอาจารย์เหลื่อมปัญญาพล) แห่งวัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งสันนิษฐานว่าจัดเทศน์เมื่อประมาณทศวรรษ 2520¹⁰ ในตอนหนึ่งพระครูสังฆรักษ์โสภณอธิบายลักษณะการจัดเทศน์แบบประยุกต์ให้ผู้ฟังทราบ สะท้อนให้เห็น

¹⁰ ในวิดิทัศน์ต้นฉบับ ผู้เผยแพร่วิดิทัศน์เมื่อ พ.ศ. 2557 ระบุไว้ในคำบรรยายวิดิทัศน์ว่า “ไฟล์เทศน์มหาชาติเสียงชุดนี้ ปัจจุบันหาได้ยากมากเพราะเป็นไฟล์ที่บันทึกไว้เมื่อ 30 ปีก่อน” จึงสันนิษฐานว่าวิดิทัศน์นี้บันทึกไว้ราวทศวรรษที่ 2520

ว่าการจัดเทศน์แบบที่เน้นสรุปเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เช่นนี้น่าจะยังไม่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางนัก ดังความว่า

โยมตะกี้ไปคุยบอก เอ ท่าน จะจบหรือ 13 กัณฑ์ ไม่ต้องห่วงโยม เอาตมาเทศน์กัน
เดี๋ยวนี้ประยุกต์ 13 กัณฑ์นี้เย็บติดกันเล่มเดียวเลย เพราะสมัยโบราณเราที่เทศน์
มหาชาติ 2 วัน 2 คืนกว่าจะจบ อ่านกันเรียกว่าแต่ละกัณฑ์ ๆ ต้องว่า แต่สมัยนี้
ญาติโยมทั้งหลาย สมภารเจ้าวัดโดยเฉพาะพระเถรก็มาคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่าง โลก
มันเปลี่ยนแปลงไป จะให้โยมมานั่งยุบหนอพองหนอ ๆ กันอยู่ในวัด มันก็คงจะยาก
ใจเรามาณยุบ แต่โยมลองนึกถึงทางบ้าน ข้าวสารเรามาณยุบข้างใหม่ ข้าวของเป็นไง
แพงไหม ถูกไหม ดั่งนั้นแต่ละวัด ๆ เดี๋ยวนี้จัดเทศน์แบบนี้เป็นส่วนมาก จัดกันวัน
เดียวจบเลย 13 กัณฑ์ พระผู้เทศน์ก็สนุก

(ข้อมูลวิดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 28, [2557]: 27.54-28.55)

การเทศน์มหาชาติประยุกต์ใช้เวลาน้อยกว่าการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ และมี
บรรยากาศสนุกสนานมากกว่าเพราะใช้แหล่งอกที่แทรกเรื่องราวอื่น ๆ เพิ่มได้มากและมีท่วงทำนองที่
คึกคักรวดเร็ว การจัดเทศน์โดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของราชการและเอกชนจึงนิยมจัดเทศน์มหาชาติ
ประยุกต์ นอกจากนี้ วัดที่มีเวลาน้อยหรือต้องการดึงดูดใจผู้ฟังให้มาร่วมเป็นจำนวนมาก ก็มักจัดเทศน์
มหาชาติประยุกต์เช่นกัน

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันมีการนำการเทศน์มหาชาติมาประกอบกับมหรสพ
ประเภทอื่น เช่น เพลงทรงเครื่องหรือลิเก นิยมเรียกว่า “มหาชาติทรงเครื่อง” (พระครูวิจิตรธรรมโกศล,
2536: 61-62) ผู้แสดงที่เป็นฆราวาสจะสวมบทบาทเป็นตัวละครใน *เวสสันดรชาดก* เช่น พระเวสสันดร
ชูชก พระนางมัทรี พระชालี พระกัณหา และจะนิยมแสดงแทรกในตอนสำคัญ คือตั้งแต่ชูชกทูลขอ
สองกุมารจนถึงพระนางมัทรีสลบ โดยเทศน์ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาทีถึง 2 ชั่วโมง 30 นาที ส่วน
มหรสพใช้แสดงประมาณ 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง อย่างไรก็ตาม บางท้องถิ่นนิยมนำมหรสพมาเป็นการ
แสดงหลัก ซึ่งใช้เวลามาก ส่วนที่เป็นการเทศน์มีสัดส่วนเวลาน้อยกว่า ในบางท้องถิ่นพระผู้เทศน์ไม่ได้
เทศน์บทแต่ร้องเพลงพื้นบ้านหรือเพลงลูกทุ่งแทน ทำให้เกิดข้อวิจารณ์ว่าทำผิดพระวินัย ดังที่
พระครูวิจิตรธรรมโกศล (2536: 61-62) กล่าวว่า

... ชาวบ้านนิยมมหาภิเษมาแสดง แล้วนิมนต์พระมาเทศน์ประกอบ ลิเกแสดง 2 ถึง 3
ชั่วโมง แต่ให้เวลาพระเพียงครึ่งชั่วโมง ดูไม่ต่างอะไรกับลูกขอร้องให้นั่งเฝ้า
ธรรมาสัน หรือเอาพระบังหน้าเพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น ทุกวันจึงยังตัดสติใจไม่ถูก

ว่า ลีเกประกอบด้วยพระหรือพระถูกลดฐานะลงไปประกอบลีเก แม้จะเห็นภาพพจน์ แต่ข้าพเจ้าผู้หนึ่งที่มีผู้จะเห็นด้วย เพราะอะไรที่ดูเป็นเรื่องโลก ๆ จนเกินไป มักจะไม่ยั่งยืนและความเสื่อมก็จะตกอยู่กับพระและพระศาสนา...

ลักษณะการจัดเทศน์ที่ให้ความสำคัญแก่การแสดงมหรสพเป็นหลักและพระผู้เทศน์ใช้บทแหล่เทศน์เป็นเพียงส่วนประกอบ มีผลกระทบให้การเทศน์แตกต่างไปจากขนบการเทศน์มหาชาติทั่วไปค่อนข้างมาก ผู้วิจัยจึงไม่ได้นำมาศึกษาร่วมด้วยในครั้งนี้

โดยสรุป รูปแบบการเทศน์มหาชาติที่นิยมในปัจจุบันมี 3 รูปแบบ ได้แก่การเทศน์คาถาพัน การเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ และการเทศน์มหาชาติประยุกต์ การเทศน์คาถาพันเป็นการเทศน์เฉพาะส่วนที่เป็นภาษาบาลีเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ฟังคาถาของเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ครบทั้ง 1,000 พันคาถา ส่วนการเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์กับการเทศน์มหาชาติประยุกต์เป็นการเทศน์บทแหล่เทศน์ภาษาไทย การเทศน์แบบเรียงกัณฑ์เน้นดำเนินพิธีตามคติความเชื่อเรื่องคาถาพัน คือให้ผู้ฟังได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ ส่วนการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์เน้นการเล่าสรุปเรื่องและเน้นความสนุกสนาน รูปแบบการเทศน์เทศน์เช่นนี้ส่งผลต่อการใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติโดยตรง การเทศน์เรียงกัณฑ์นิยมเทศน์บทแหล่ใน ส่วนการเทศน์ประยุกต์เน้นเทศน์บทแหล่ นอก ธรรมเนียมและวิธีการถ่ายทอดบทแหล่เทศน์ของมหาชาติทั้ง 2 รูปแบบจึงมีความแตกต่างกันด้วย ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ประเด็นนี้ในบทต่อไป

2.2.3 ช่วงเวลาและโอกาสในการจัดเทศน์

ท้องถิ่นภาคกลางนิยมจัดเทศน์มหาชาติในวันขึ้น 15 ค่ำ หรือแรม 8 ค่ำ ตั้งแต่ออกพรรษาไปจนถึงเดือน 12 หรือในบางครั้งอาจย้ายไปจัดในเดือนอ้าย ซึ่งเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ลักษณะเช่นนี้เหมือนกับในภาคอีสานที่จัดช่วงเดือน 4 หลังเก็บเกี่ยวและทำบุญลานเอาข้าวเข้ายุ้งแล้ว (เสฐียรโกเศศ, 2540: 7-8) นอกจากนี้ยังมีหลักฐานว่าในอดีตมีการจัดเทศน์ในช่วงเทศกาลสารท เช่น ในเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ตอนที่ 3 มีข้อความกล่าวว่า “อยู่มาปีระกาสัปดาห์ หายกในเมืองสุพรรณนั้น ถึงเดือนสิบจวนสารทยังขาดวัน คิดกันจะมีเทศน์ด้วยศรัทธา” (เสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน*, 2545: 53-54)

ส่วนการจัดเทศน์มหาชาติในราชสำนัก มีรายละเอียดปรากฏในพระราชนิพนธ์ *พระราชพิธีสิบสองเดือน* ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2496: 71-75) ทรงอธิบายว่าเทศนามหาชาติเป็นงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลที่เป็นงานประจำปี แต่ไม่มีกำหนดแน่ชัดขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ ในสมัยรัชกาลที่ 1-3 โปรดให้มีเทศน์มหาชาติในวันขึ้น 14 ค่ำและขึ้น 15

ค่า เดือน 11 ส่วนแรม 1 ค่ำมีเทศน์อริยสังข์ นับเป็นเทศน์ 30 กัณฑ์ คือ เทศน์มหาชาติ 2 จบ รวม 26 กัณฑ์ และอริยสังข์ 4 กัณฑ์ แต่ในรัชกาลที่ 3 หากปีใดมีเจ้านายทรงผนวชมากจึงจะโปรดให้มีเทศน์มหาชาติ หากไม่มี ก็เปลี่ยนมาเทศนาปฐมสมโพธิแทน ครั้นในรัชกาลที่ 4 ช่วงกลางเดือน 11 ตรงกับวันฉลองพระพุทธรูปเฉลิมพระชนมพรรษา การเทศน์มหาชาติจึงเปลี่ยนไปจัดในเดือน 12 แต่ไม่กำหนดว่าเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรม และมักโปรดให้เทศน์จบเดียว เว้นแต่ในปีที่มีเจ้านายทรงผนวชจำนวนมาก ก็โปรดให้เทศน์เต็ม 30 กัณฑ์ ส่วนในรัชกาลที่ 5 เดือน 12 ตรงกับพิธีฉัตรมงคลและทรงมีราชกิจมาก จึงเลื่อนไปจัดเทศน์มหาชาติในเดือนอ้าย แต่ส่วนใหญ่ยังคงตรงกับการเสด็จประพาสหัวเมือง และมักไม่มีเจ้านายที่ทรงผนวชอยู่ถึงเดือนอ้าย งานเทศน์มหาชาติของหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงไม่ได้มีเป็นประจำทุกปี

ปัจจุบัน การจัดเทศน์มหาชาติยังคงนิยมจัดในช่วงออกพรรษา แต่พบมีความนิยมจัดเทศน์มหาชาตินอกเทศกาลในช่วงเวลาอื่น ๆ ตลอดทั้งปีด้วย ทั้งการเทศน์เรียงกัณฑ์ตามประเพณี และการเทศน์ประยุกต์ จุดประสงค์ของการจัดเทศน์นอกเทศกาลก็มีพิเศษเพิ่มเติมไปจากการจัดตามช่วงเวลาตามประเพณี เช่น การเทศน์มหาชาติเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่องานสาธารณกุศล หรือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

นอกจากโอกาสในการจัดเทศน์มหาชาติจะเปลี่ยนไปแล้ว กลุ่มผู้จัดงานยังมีเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากแต่เดิมที่ผู้จัดเป็นราชสำนัก ขุนนาง หรือวัดในชุมชน ปัจจุบันได้เพิ่มกลุ่มที่เป็นหน่วยงานราชการ โรงเรียน องค์กร และหน่วยงานเอกชนเป็นผู้จัด จุดประสงค์และโอกาสในการจัดงานเทศน์มหาชาติจึงขยายไปจากจุดประสงค์เดิมที่เป็นเรื่องทางศาสนาและประเพณีด้วย ในขณะเดียวกันทำให้ลักษณะของกลุ่มผู้เข้าร่วมฟังเทศน์มหาชาติมีความเปลี่ยนแปลงไป มีผลต่อการใช้บทแห่งเทศน์ในแต่ละครั้งด้วย

ภาพที่ 13 การประชาสัมพันธ์การเทศน์มหาชาติในงานประเพณีอื่น ๆ

2.2.4 ผู้เข้าร่วม

ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นพิธีกรรมใหญ่ระดับชุมชน ผู้เข้าร่วมมีหลายฝ่ายหลายหน้าที่ นอกเหนือจากพระผู้เทศน์และฆราวาสผู้ฟัง ยังมีนักดนตรีในวงปี่พาทย์ มัคทายกและผู้จัดงานของวัด พ่อครัวแม่ครัว หรือนักท่องเที่ยว ผู้เข้าร่วมแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมในลักษณะที่แตกต่างกัน กลุ่มที่สัมพันธ์กับตัวบทแหล่งเทศน์และการถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์มากที่สุดคือ พระผู้เทศน์และฆราวาสผู้ฟัง

2.2.4.1 พระผู้เทศน์ พระผู้เทศน์เป็นบุคคลสำคัญที่ถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์มหาชาติในอดีตไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีเทศน์มหาชาติครบถ้วนทุกแหล่งหรือไม่ แต่ในปัจจุบัน เมื่อมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา พระผู้เทศน์จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าจะลด เพิ่ม หรือปรับเปลี่ยนเนื้อหาบทแหล่งเทศน์ และเลือกใช้บทแหล่งแต่ละประเภทให้สอดคล้องกับขั้นตอนและบรรยากาศของพิธีกรรม เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลินและศรัทธาจนร่วมทำบุญ พระผู้เทศน์จึงต้องมีความรู้หลายแขนง ทั้งรู้จักตัวบทแหล่งเทศน์ รู้ทำนอง และมีวาทศิลป์ พระสงฆ์ที่มีความชำนาญมากจะได้รับยกย่องเป็น “พระนักเทศน์”

การฝึกหัดของพระผู้เทศน์มหาชาตินั้นไม่มีข้อจำกัด หากสนใจก็สามารถฝึกเทศน์ได้ทั้ง 13 กัณฑ์ แต่โดยธรรมเนียมปฏิบัติ พระผู้เทศน์มักเริ่มฝึกหัดเทศน์ตามลักษณะเสียงของตน ดังที่บำรุง จันทร์เชื้อ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเทศน์มหาชาติ เคยกล่าวไว้ว่า ครูของท่านคือพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร่เอี่ยม) ได้ฝึกหัดและแนะนำให้อาจารย์บำรุงเองฝึกหัดเทศน์ให้ได้ทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อให้มีความรู้เรื่องทำนอง และไว้ช่วยพระรูปอื่นประกอบกันในเวลาเทศน์หลายธรรมาสน์ แต่เมื่อขึ้นเทศน์ควรเทศน์เฉพาะกัณฑ์ที่เหมาะสมแก่เสียงของตน ([วิถีทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 3](#), [2559]: 16.19-16.38)

จากหลักฐานประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าของบุคคลต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าในอดีตมีพระผู้ชำนาญการเทศน์มหาชาติจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด หลายรูปเป็นกวีเอกที่ประพันธ์บทแหล่งในซึ่งเป็นฉบับที่ใช้กันแพร่หลายมาจนถึงวันนี้ ธนิต อยู่โพธิ์ (2524: 23-24) กล่าวถึง **ประกาศเรื่องบำเพ็ญพระราชกุศลเทศน์มหาชาติในรัชกาล ที่ 1 (2474)** ระบุรายนามพระผู้เทศน์ในงานเทศน์มหาชาติสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งโปรดให้จัดขึ้นใน พ.ศ. 2350 ดังนี้

กัณฑ์ทศพร สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ

กัณฑ์หิมพานต์ พระพรหมมุนี (อาจ) วัดสระเกศ

ทานกัณฑ์ พระราชมนู วัดมหาธาตุ

กัณฑ์วนปเวศน พระธรรมเจดีย์ วันสุวรรณธาราม

กัณฑ์ชูชก พระเทพมุนี วัดสังขจาย¹¹
กัณฑ์จุลพน พระองค์เจ้าประถมวงศ์ พระราชาโอรสในกรมพระราชวังบวร
 สถานพิมุข ทรงผนวชอยู่วัดระฆัง
กัณฑ์มหาพน พระมหากลิ่น วัดราชสิทธิาราม¹²
กัณฑ์กุมาร พระมahami วัดระฆัง
กัณฑ์มัทรี พระมหาเกตุ วัดสุวรรณธาราม
กัณฑ์สักบรรพ พระญาณสมโพธิ วัดกลาง
กัณฑ์มหาธาตุ พระมหาปาน วัดระฆัง
กัณฑ์ฉกษัตริย์ พระเทพโมลี (ด่อน) วัดหงส์
นครกัณฑ์ พระพนรัตน์ (แก้ว) วัดพระเชตุพน

สติธย์ เสมานิลได้กล่าวถึงชื่อพระนักเทศน์ซึ่งเป็นที่รู้จักในสมัยรัชกาลที่ 5-6
 ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด สะท้อนให้เห็นว่าการเทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมกว้างขวาง อีกทั้งยังมี
 พระผู้เทศน์เป็นจำนวนมาก ดังความว่า

ผมขอจารึกชื่อนักเทศน์ที่มีชื่อดังมาดั่งน้อยที่ผมจำไว้ได้ รูปแรกพระโหมด
 คณะเดียวกับที่ผมอยู่ในสำนักวัดราชบูรณะ พระยิ้ม สำนักวัดปากน้ำภาชีเจริญ
 ฝั่งธนบุรี พระพ้อย สำนักวัดมหาธาตุ พระทรัพย์ (อีกรูปหนึ่ง) สำนักวัดโพธิ์ พระ
 เทียน สำนักวัดตึก (ชัยชนะสงคราม) พระคง วัดโคกหม้อ ลพบุรี พระแก้ว พระ
 คำ (สองรูปนี้วัดราชบูรณะวัดเดียวกับรูปแรก) พระโมหรือผัด วัดราชนัดดาราม
 ทุกรูปที่จารึกชื่อนานี้หนักมหาพนทั้งนั้น ส่วนหนักมหาธาตุมีพระกาพย์ วัดระฆังโฆสี
 ตามราม พระดี วัดอมรินทราราม ฝั่งธนบุรี และพระบุญ วัดโคกหม้อ ลพบุรีอีก
 รูปหนึ่ง นักเทศน์ชูชกมีพระเทียน วัด(ดูเหมือน)ราชสิทธิาราม

(สติธย์ เสมานิล, 2539: 115-116)

นอกจากนิมนต์พระนักเทศน์ที่เชี่ยวชาญแล้ว ในบางแห่งมีธรรมเนียมให้
 พระหรือสามเณรบวชใหม่เป็นผู้เทศน์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดาและญาติพี่น้อง เป็นธรรมเนียมที่พบได้ทั้งในราชสำนักและในหมู่ชาวบ้าน ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 มีธรรมเนียมเจ้านาย

¹¹ ธนิต อยู่โพธิ์สันนิษฐานว่าพระเทพมุนีรูปนี้คือผู้แต่งมหาชาติ กัณฑ์ชูชกสำนวนวัดสังข์กระจาย

¹² ธนิต อยู่โพธิ์สันนิษฐานว่าพระมหากลิ่นรูปนี้ต่อมาเป็นพระเทพโมลี ผู้แต่งมหาชาติกัณฑ์มหาพน

ที่ทรงผนวชเทศน์มหาชาติถวาย เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเทศน์กัณฑ์มัทรีถวายในสมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเทศน์กัณฑ์สักบรรพถวายในสมัยรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเทศน์กัณฑ์สักบรรพถวายในสมัยรัชกาลที่ 5 (ธนิต อยู่โพธิ์, 2524: 29-30) ส่วนในระดับชาวบ้าน ชุมชนที่ยังคงสืบทอดธรรมเนียมให้พระบวชใหม่เทศน์ เช่นที่ชุมชนหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี มีความเชื่อว่าหากลูกหลานบ้านใดได้ขึ้นเทศน์ ก็จะเป็นชื่อเสียงแก่วงศ์ตระกูล (ปรมินท์ จารูวร, 2555: 32-33)

ในปัจจุบัน พบว่าเกิดปัญหาขาดแคลนพระนักเทศน์มหาชาติ และมีพระรุ่นใหม่ที่น่าสนใจเทศน์สืบทอดศิลปะการเทศน์มหาชาติน้อยลง (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 495-497) จึงเกิดเครือข่ายของพระนักเทศน์มหาชาติในแต่ละพื้นที่ที่ร่วมมือกันแบ่งปันความรู้และอำนวยความสะดวกในการนิมนต์พระผู้เทศน์ให้แก่วัดต่าง ๆ เพื่อให้มีพระผู้เทศน์ครบทั้ง 13 กัณฑ์ นอกจากนี้ พระในเครือข่ายเหล่านี้มักรับนิมนต์ในการเทศน์หลายธรรมาสน์ร่วมกัน เนื่องจากชักชวนร่วมกันมาก่อน รู้จังหวะที่จะเทศน์เพื่อช่วยผ่อนแรง ทำให้การเทศน์ดำเนินไปอย่างราบรื่น

2.2.4.2 ฆราวาสผู้ฟัง ฆราวาสผู้ฟังเป็นผู้ที่พระผู้เทศน์มุ่งจะถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ให้ฟัง และเป็นเจ้าภาพเจ้าของกัณฑ์ที่จัดเครื่องกัณฑ์เทศน์และเครื่องบูชาต่าง ๆ สำหรับบูชาพระธรรมเทศนา ในอดีตกลุ่มผู้ฟังมักเป็นชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงที่จัดเทศน์ ผู้ฟังส่วนใหญ่จึงเป็นญาติพี่น้องหรือคนรู้จักกัน ในตอนเตรียมตัวจัดงานมีการแบ่งหน้าที่ว่าใครจะรับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์ใด ดังในเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* มีข้อความบรรยายว่า

พระมหาชาติทั้งสิบสามกัณฑ์	วัดป่าเลไลยก์นั้นวันพระหน้า
ตาปะขาวเฒ่าแก่แซ่กันมา	พร้อมกันนั่งปรกษาที่วัดนั้น
บ้างก็รับทศพรทิมพานต์	บ้างก็รับเอาทานกัณฑ์นั้น
ที่ลูกดกรับชูชกกัณฑ์กลางวัน	ให้ยายศรีประจันกัณฑ์มัทรี
มหาราชพันชาติกัณฑ์กลางคืน	ฟังหัวเราะครีครื้นกันอึงมี
ฉ้อกษัตริย์สังัดเจียบเขียบดี	ดาหมื่นศรีคนแก่แกรับไป
นางวันรับกัณฑ์จุลพน	เณรอันดีถนัดหัดขึ้นใหม่
เทศน์กัณฑ์มหาพนชิตันใจ	ตาไท่ก็รับไปทันที
วันประเวศน์นั้นท่านวัดแค	เป็นกัณฑ์ของตาแพกับยายคลี
เออกัณฑ์หนึ่งใหญ่ให้ใครดี	ยากที่สัปบุรุษจะรับไป

ออเออจริงแล้วกัณฑ์กุมาร
นายบุญคุ่นกันไปไวไว

ให้เจ้าขรรค์หัวล้านบ้านรั้วใหญ่
ถึงขุนช้างยื่นให้ใบฎีกา
(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, 2545: 53-54)

เนื้อความในกลอนเสภาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการแจกหน้าที่เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็นกิจกรรมในระดับชุมชน แสดงให้เห็นความสามัคคีในการทำบุญ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการแสดงออกทางสังคมให้เป็นที่ยอมรับว่ามีฐานะและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หากไม่สามารถแสดงศรัทธาให้สมฐานะ ก็อาจตกเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ในชุมชนได้ ดังที่เสฐียรโกเศศกล่าวว่า

เขาแจกฎีกามักแจกแต่เนิ่น ๆ หลายวัน เพื่อผู้รับกัณฑ์เทศน์จะได้มีเวลาเตรียมข้าวของไปทำบุญ เรื่องแจกและรับฎีกาบอกบุญมีเทศน์มหาชาติ ไม่มีใครขัดข้องเพราะทำกันทุกปีจนเคย วัดใดหมู่บ้านใดไม่มีเทศน์มหาชาติประจำปีจะเป็นเรื่องอาย ๆ กัน เป็นอย่างเดียวกับตรุษสารทและสงกรานต์ ใครไม่ทำบุญทำทานเป็นงานประจำปีมักเป็นที่ครหาติเตียนให้น่าอาย เพราะฉะนั้นเรื่องทำบุญชนิดนี้ไม่ต้องวิตกว่าจะไม่มีใครทำ ถ้ามีผู้ศรัทธากันมาก คือรับเป็นเจ้าของกัณฑ์เกินจำนวน จะรวมกันเป็นเจ้าภาพกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งหลาย ๆ คนก็ได้ รวมกันเป็น 2-3 หลังคาเรือนก็มี

(เสฐียรโกเศศ, 2540: 9)

ในกรณีที่เป็นการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ ชาวบ้านซึ่งรับเป็นเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์ก็มักจะฟังเฉพาะกัณฑ์ที่ตนเป็นเจ้าภาพ เมื่อถึงเวลาเทศน์กัณฑ์ของตนก็ยกเครื่องกัณฑ์เข้ามาจัดวางไว้หน้าธรรมาสน์ของพระผู้เทศน์ เมื่อฟังเทศน์จบ ก็ยกเครื่องกัณฑ์เทศน์ไปถวายพระหรือนำไปบริจาคเป็นทาน ถัดจากนั้นเจ้าภาพซึ่งเป็นเจ้าของกัณฑ์ถัดไปก็จะยกเครื่องกัณฑ์เข้ามาแทน ลักษณะเช่นนี้ยังคงเป็นมาจนถึงในปัจจุบัน ส่วนในการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ เจ้าภาพแต่ละกัณฑ์จะนำเครื่องกัณฑ์มาตั้งไว้พร้อมกันแล้วฟังเทศน์ตั้งแต่ต้นจนจบ

อย่างไรก็ตาม การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญในด้านผู้ฟัง เนื่องจากในปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนจัดงานเทศน์มหาชาติโดยมีบุคคลในหน่วยงานเป็นเจ้าภาพ แม้แต่วัดเขตเมืองก็นิยมเชิญชวนหน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์ เช่น ในงานเทศน์เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ ณ หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อ พ.ศ. 2541 เจ้าภาพแต่ละกัณฑ์คือกระทรวงต่าง ๆ ในรัฐบาล (เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ,

2541: 36-37) ส่วนงานเทศน์มหาชาติของสถานศึกษามักเชิญศิษย์เก่า ผู้ปกครอง หรือนักเรียน นักศึกษาระดับชั้นต่าง ๆ เป็นเจ้าภาพร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันจึงเกิดกลุ่มผู้ฟังกลุ่มใหม่ ซึ่งเปลี่ยน จากชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน เป็นผู้ฟังที่มาจากหน่วยงานเดียวกันหรือร่วม วิชาซีพกัน แต่ต่างถิ่นที่อยู่ ลักษณะปฏิสัมพันธ์ของคนที่เข้าร่วมในงานจึงเปลี่ยนไปตามบริบทเหล่านี้ นอกจากนี้ การเทศน์มหาชาติในสถานศึกษามีลักษณะพิเศษคือ ผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษาซึ่ง เรียน*ร่ายยาวเวสสันดรชาดก* จึงพบว่าการเทศน์มหาชาติในสถานศึกษาเน้นอธิบายเนื้อความเพื่อให้ เสริมความรู้แก่ผู้ฟังเป็นหลัก

2.2.5 การจัดพื้นที่และเครื่องประกอบพิธีกรรม

การจัดพื้นที่ประกอบพิธีของประเพณีเทศน์มหาชาติสัมพันธ์กับคติความเชื่อที่รองรับ ประเพณีนี้อยู่ ในการจัดพื้นที่พิธี มีธรรมเนียมว่าต้องเตรียมสถานที่ให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง คือ เขา วงกตอันเป็นที่สถิตของพระเวสสันดร มีส่วนสำคัญคือ ธรรมาสน์สำหรับให้พระภิกษุขึ้นเทศน์ และมี สถานที่สำหรับวางเครื่องกัณฑ์เทศน์และพุ่มกัณฑ์เทศน์สำหรับติดเงินบริจาค ส่วนการจัดเครื่อง ประกอบพิธีนิยมจัดให้สอดคล้องกับคติในเรื่องพระมาลัยที่กำหนดให้บูชาด้วยรูป เทียน ธง และ ดอกบัวแปดชนิดเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการบูชาด้วยผลไม้ตามฤดูกาลต่าง ๆ ด้วย

ในการจัดเทศน์มหาชาติของราชสำนัก มีรายละเอียดในพระราชนิพนธ์ **พระราชพิธี ลิบสองเดือน** (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 73) สรุปได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 โปรดให้เทศน์บนพระที่นั่งเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแห่งเดียว เว้นแต่เมื่อมี การพระบรมศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จะโปรดให้พระขึ้นไปเทศน์บนพระแท่นมุกในพระที่นั่ง ดุสิตมหาปราสาท ในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดให้ย้ายไปที่พระที่นั่งทรงธรรมข้างใน ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดให้มาเทศน์ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ส่วนการจัดเทศน์ของชาวบ้านมักเลือกสถานที่ภายในวัดที่มีบริเวณพอสมควร อาจ เป็นภายในศาลาการเปรียญ วิหาร อุโบสถ หรือในปัจจุบันอาจจัดในลานกลางแจ้งและตั้งเต็นท์สำหรับ บังแดด ภายในบริเวณตกแต่งด้วยต้นไม้และผลไม้ให้เหมือนกับป่าในเขาวงกต บริเวณธรรมาสน์นั้น ตกแต่งเหมือนบรรณศาลาของพระเวสสันดร เสฐียรโกเศศบรรยายการจัดสถานที่ของชาวบ้านไว้ว่า

ก่อนหน้าจะถึงวันมีเทศน์มหาชาติ พระสงฆ์ที่วัดพร้อมด้วยทายกและสัป บุรุษตระเตรียมงานช่วยกันตกแต่งศาลาการเปรียญหรือศาลาธรรมแล้วแต่เรื่อง ตลอดจนบริเวณรอบ ๆ สถานที่นั้น มีเอากิ่งไม้มาประดับทำเป็นซุ้มประตูป่า คือ ตรงปากทางที่จะเข้าไปวัดแห่งหนึ่ง และตรงทางปากทางที่พระจะขึ้นเทศน์อีกแห่ง

หนึ่ง เห็นจะสมมติว่าเป็นปากทางป่าเข้าเขาวงกตกระมัง ให้เห็นว่าดาตาส อากีธรณ์ไปด้วยต้นไม้ ตามทางที่จะเข้าไปกั้นแผงรั้วราชวัติเป็นระยะและปักฉัตร และธง ซึ่งต้องใช้ผู้ชำนาญเป็นผู้ทำ ...

ตามเสาศาลาการเปรียญ ยังมีฉากภาพจิตรกรรมเป็นเรื่องเวสสันดรชาดก ครบ 13 ฉาก 13 กัณฑ์ ติดแขวนไว้ทุกเสา ถ้าเสาเกินจำนวนภาพ เสาที่เกินก็ไม่ติด ถ้าเสามีจำนวนน้อยกว่าฉากภาพ ก็ติดเท่าที่ติดได้ ภาพเหล่านี้วางที่ก็เป็นฉากผ้า อย่างภาพพระบรรพตซึ่งเป็นเจ้าของกัณฑ์ในงานเทศน์มหาชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษ สำหรับเป็นเครื่องกัณฑ์ของตนถวายไว้แก่วัดก็เคยมี ...

(เสฐียรโกเศศ, 2540: 15-16)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 17 การตกแต่งภายในศาลาที่จัดเทศน์มหาชาติ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ภาพที่ 18 การตกแต่งสถานที่เทศน์มหาชาติกลางแจ้ง (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

นอกจากการจัดเทศน์มหาชาติในวัดแล้ว ยังมีหลักฐานการจัดเทศน์ที่บ้าน โดยเฉพาะการนิมนต์พระไปเทศน์ในพิธีกรรมอื่น เช่น งานบวช หรือบุญพิธีอื่น และในปัจจุบันมีการจัดเทศน์ตามสถานที่ของหน่วยงานต่าง ๆ การจัดพื้นที่ของพิธีกรรมก็ยังเน้นจัดให้คล้ายกับอาศรมของพระเวสสันดรในป่าหิมพานต์ดั้งเดิม แต่อาจลดรายละเอียดให้เหมาะสมแก่สถานที่

ภาพที่ 19 การตกแต่งสถานที่เทศน์มหาชาติของหน่วยงานต่าง ๆ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ส่วนเครื่องประกอบพิธีที่สำคัญคือ เครื่องบูชาภัตต์เทศน์ หมายถึงเครื่องไทยทานที่ผู้เข้าร่วมประเพณีเทศน์มหาชาติเตรียมมาเพื่อถวายพระผู้เทศน์ในแต่ละภัตต์ นิยมจัดกันเป็นถาดหรือกระจัด โดยมากประกอบด้วยผลไม้ในท้องถิ่น มีกล้วย อ้อย มะพร้าว ส้มโอ เป็นต้น ดอกไม้ ธูปเทียน และอาจมีปัจจัยติดถวายที่ธูปเทียนด้วย ก่อนที่พระจะเริ่มเทศน์แต่ละภัตต์ ชาวบ้านที่เข้าร่วมจะนำเครื่องภัตต์ของตนมาจัดไว้บริเวณหน้าธรรมาสน์ จนกระทั่งเมื่อเทศน์เสร็จ จึงจะมานำไปถวายที่กุฏิหรือนำไปแจกจ่ายเพื่อให้เจ้าของภัตต์ต่อไปนำเครื่องภัตต์ของตนเข้ามาตั้งแทนที่

ภาพที่ 20 เครื่องภัตต์เทศน์ที่จัดไว้บริเวณหน้าธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 21 เครื่องภัตต์เทศน์ที่จัดไว้บริเวณหน้าธรรมาสน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

นอกจากเครื่องกัณฑ์เทศน์ที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ชุมชนบางแห่งอาจมีการจัดแต่งสำหรับอาหารหรือข้าวของเครื่องใช้ไว้เป็นพิเศษสำหรับถวายพระ ดังในเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ในตอนแฉกแก้วขึ้นเทศน์กัณฑ์มัทรี มีบทบรรยายถึงอาหารที่นางทองประศรีเตรียมอย่างละเอียดลออ และส่วนหนึ่งกล่าวถึงนางพิมพิลาไลยได้ให้บริวารเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วยผลไม้แกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ ทั้งสัตว์ เทวดา ภูเขา และสระ บรรดารูปแกะสลักเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่มีพระผู้เทศน์นำไปใช้สร้างสรรค์เป็นบทแห่ล้นอกกลุ่มเฉพาะ เรียกว่า “แห่แกะ” หรือ “แห่แกะบายศรี” โดยกล่าวถึงรูปแกะสลักตัวละครจากวรรณคดีต่าง ๆ หรือเป็นรูปนางกิริณีที่อยู่ในป่าหิมพานต์ ข้อความจากเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ตอนดังกล่าว มีว่า

๑ ครานั้นนางพิมพิลาไลย	เรียกหาข้าไทให้มานี้
ทำหมากประจำกัณฑ์ให้ฉันที	หมากพลูสำคัญไปหา
บ้างเอามะละกอม่าผ่าจัก	ช่วยกันแกะสลักเป็นนกหงา
แล้วย้อมสีสดงามอร่ามตา	ประดับประดาเป็นที่ศิขรินทร์
แกะเป็นราชสีห์สิงห์อ้อด	เหยียบหยัดยืนอยู่ดูเฉิดฉิน
แกะเป็นเทพนมพรหมินทร์	พระอินทร์ถือแก้วแล้วเหาะมา
แกะรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ	ผาดผันแผ่นดินของล่องเวหา
ยกไปให้เขาโมทนา	ฝูงข้าก็รับไปทันที
ครั้นถึงศาลามาตั้งไว้	สัปบุรุษสุดใจไปคู่มือ
เออเขาทำหมดจดงดงามดี	ไม่เสียทีที่ลำบากพากเพียร
รูปสัตว์หยัดย่องตล่เป็น	ดูเด่นเห็นสะอาดตั้งวาดเขียน
เขาช่างแกะสลักจักเจียน	ทั้งการเปรียญต่างชมชมไป ๆ

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, 2545: 57)

เครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ พุ่มสำหรับให้ผู้เข้าฟังร่วมติดเงินบริจาคเป็นทาน โดยทั่วไปอาจใช้ไม้หนีบเงินบริจาค เสียบบนต้นกล้วยคล้ายกับต้นกฐิน หรือในบางแห่งก็ใช้ไม้หนีบเงินบริจาคปักลงในถังข้าวสาร พุ่มติดกัณฑ์เทศน์มักจะตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าธรรมาสน์หรือในบริเวณที่พระผู้เทศน์มองเห็น เนื่องจากมีธรรมเนียมที่พระจะเชิญชวนให้ญาติโยมออกมาทำบุญ บางครั้งเป็นการเชิญชวนด้วยการแสดงอันสงส์ของการทำทาน บางครั้งก็เชิญชวนด้วยการ “เล่น” คือแสดงฝีมือในการเทศน์หรือเล่นมุขสร้างอารมณ์ขัน ผู้ฟังที่นั่งอยู่ก็จะลุกจากที่นั่งมาบริจาคเงินติดกัณฑ์เทศน์ที่หน้าธรรมาสน์ ในแต่ละกัณฑ์ยังมีช่วงที่ทราบกันว่าพระผู้เทศน์จะเริ่มเชิญชวน ผู้ฟังก็จะรู้ว่าต้องเตรียมตัวบริจาค เช่น เมื่อถึงแห่ล้นานาวาในกัณฑ์กุมาร (แห่ที่ 13) เป็นต้น

ที่พระเวสสันดรเรียกพระชาติและพระนางกัณหาขึ้นจากสระโดยเปรียบเทียบให้พระกุมารทั้งสองเป็น
 ดั่งสำเภาทอง พระผู้เทศน์จะ “เล่น” ด้วยการใช้ให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจ หรืออธิบายว่าสำเภาของ
 พระเวสสันดรนั้นจำเป็นต้นใช้ “ใบ” ซึ่งหมายถึงใบธนบัตร หากผู้ฟังมาติดเงินที่พุ่มกัณฑ์เทศน์หรือ
 ถวายใส่ย่ามของพระผู้เทศน์ เท่ากับว่าได้ช่วยให้ร่วมลงเรือไปกับพระเวสสันดรด้วย

ภาพที่ 22 พุ่มกัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ภาพที่ 23 ผู้ฟังมาติดเงินที่พุ่มกัณฑ์เทศน์ขณะที่พระกำลังเทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ยังมีอาานิสงส์การบูชาประจำกัณฑ์แตกต่างกัน คำอธิบายอาานิสงส์ส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือผู้ที่บูชาด้วยเครื่องกัณฑ์เทศน์ได้รับความสุขกายสุขใจ บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิน เมื่อสิ้นชีวิตก็จะไปเกิดในสุคติภูมิ ในหนังสือ **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก (2558)** ซึ่งคณะสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ จัดพิมพ์ระบุคำอธิบายอาานิสงส์ สรุปได้ดังนี้

กัณฑ์ทศพร ผู้บูชาจะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนา ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่ชอบเนื้อใจเจริญใจ บุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์ จะได้บุตรหญิงชายน่าอ่อนน้อมง่าย มีรูปกายงดงาม มีความประพฤติเรียบร้อยทุกประการ

กัณฑ์หิมพานต์ ผู้บูชาเมื่อสิ้นชีวิตจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ เสวยสมบัติมากมาย เมื่อจุติจากสวรรค์ก็จะลงมาเกิดในตระกูลอันมีศักดิ์ มีทรัพย์สมบัติมากมาย

ทานกัณฑ์ ผู้บูชาจะบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติและข้าทาสบริวาร เมื่อสิ้นชีวิตจะได้ไปเกิดในสวรรค์

กัณฑ์วนปเวศน์ ผู้บูชาจะได้มีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า จะได้เป็นกษัตริย์ในชมพูทวีป เป็นผู้มั่งคั่งเฉลียวฉลาด สามารถปราบปรามศัตรูได้หมดสิ้น

กัณฑ์ชูชก ผู้บูชาจะได้เกิดในตระกูลกษัตริย์ มีทรัพย์สมบัติมากมาย พุดจาไฟเราะเมื่อมีสามี ภรรยา หรือบุตร ก็ล้วนแต่มีรูปร่างหน้าตางดงาม น่าอ่อนน้อมง่าย

กัณฑ์จุลพน ผู้บูชาจะได้เกิดเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติบริวารมากมาย ล้อมรอบด้วยอุทยานที่มีดอกไม้หอมตลบ มีสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติ ครั้นสิ้นชีวิตก็จะไปเกิดในสวรรค์

กัณฑ์มหาพน ผู้บูชาจะได้เสวยสมบัติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อจุติจากสวรรค์ จะได้เกิดในตระกูลกษัตริย์ มีอานุภาพปราบทั่วชมพูทวีป มีทรัพย์สินจำนวนมาก ได้ประพาสในอุทยานอันมีสระโบกขรณี

กัณฑ์กุมาร ผู้บูชาจะได้สิ่งที่ปรารถนา เมื่อสิ้นชีวิตจะได้เกิดในสวรรค์ เมื่อถึงยุคพระศรีอาริย์ก็จะเกิดทันศาสนาของพระองค์ ได้ฟังธรรมจนบรรลุหัตถผล

กัณฑ์มัทรี ผู้บูชาจะมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ มีอายุยืนยาว มีรูปโฉมงามกว่าคนทั้งหลาย ไปที่ใดก็มีแต่ความสุขความเจริญ

กัณฑ์สักบรรพ ผู้บูชาจะเจริญด้วยลาภยศและจตุรพิธพรชัย

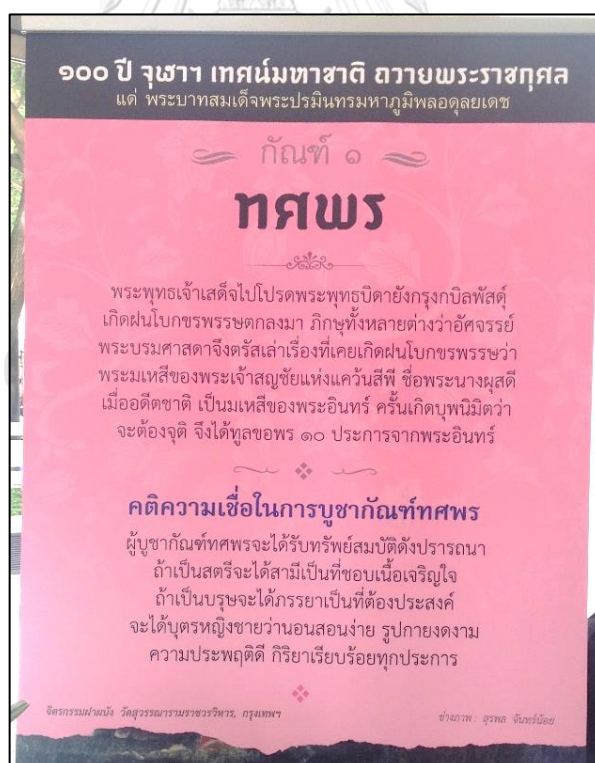
กัณฑ์มหาธาต ผู้บูชาจะได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นกษัตริย์ เมื่อสิ้นชีวิตจะได้ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อบารมีแก่กล้าก็จะถึงซึ่งพระนิพพาน

กัณฑ์ฉกษัตริย์ ผู้บูชาจะเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย

นครกัณฑ์ ผู้บูชาจะแวดล้อมด้วยครอบครัว ญาติมิตร และข้าทาสบริวารพร้อมหน้ากัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทำการใด ๆ ก็พร้อมเพรียงกัน ทำให้การงานสำเร็จลุล่วงด้วยดี

จากคำอธิบายข้างต้น เห็นได้ว่าอานิสงส์ส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน แต่มีบางกัณฑ์ที่มีอานิสงส์บางประการสอดคล้องกับเนื้อหาในกัณฑ์ เช่นกัณฑ์หิมพานต์กล่าวถึงพระเวสสันดรจุติลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต มาเกิดในพระครรภ์ของพระนางผุสดี อานิสงส์ของกัณฑ์นี้ก็มีว่าผู้บูชาจะได้เกิดบนสวรรค์ เมื่อมาจุติมาในโลกมนุษย์ก็จะเกิดในตระกูลที่มีศักดิ์ หรือในนครกัณฑ์กล่าวถึงกษัตริย์ทั้งหกได้กลับมาพร้อมหน้ากันและเสด็จกลับเมืองสีพี อานิสงส์ของกัณฑ์นี้ก็มีว่าผู้บูชาจะได้อยู่ร่วมกับครอบครัวและญาติมิตรอย่างมีความสุข

ข้อคิดและอานิสงส์ในลักษณะนี้พบได้ในเอกสารที่แจกในงานเทศน์มหาชาติของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หนังสือเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติของกรมการศาสนาซึ่งพิมพ์แจกเป็นประจำทุกปีในงานเทศน์มหาชาติ ณ หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในงานเทศน์มหาชาติทั่วไปก็มักมีเอกสารและป้ายที่ตกแต่งในบริเวณจัดงานเทศน์ที่เปิดให้เดินชมได้ ทำให้ผู้ฟังที่มาทำบุญ

ภาพที่ 24 ป้ายแสดงอานิสงส์การบูชากัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ส่วนในการเทศน์ ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์มักขยายความอานิสงส์ของการทำบุญในตอนสำคัญ โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องเข้ากับอานิสงส์เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา เช่น อธิบายว่าหากเงินที่ทำบุญในตอนพระนางมัทรีสลับ จะนำไปซื้อยามาป้อนใส่พระโอรสผู้พระนางมัทรี อานิสงส์ของการทำบุญในตอนนี้ ผู้ที่ทำบุญจะพูดจามีคนเชื่อถือ ลักษณะเช่นนี้พบได้เกือบทุกกัณฑ์ และเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บทเหล่าเทศน์มหาชาติ ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ และการบูชากัณฑ์เทศน์ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงธรรมเนียมอธิบายอานิสงส์อย่างละเอียดในบทที่ 3

2.2.6 เพลงประจำกัณฑ์

เพลงประจำกัณฑ์ หมายถึง เพลงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบหลังจากเทศน์มหาชาติจบแต่ละกัณฑ์ มนตรี ตราโมทเขียนอธิบายเสริมไว้ในบทความของธนิศ อยู่โพธิ์ (2524: 36-41) สรุปความได้ว่า เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมมหาชาติล้วนเป็นเพลง “หน้าพาทย์” ซึ่งหมายถึงเพลงที่บรรเลงประกอบกิจการเคลื่อนไหวของบุคคลและธรรมชาติ เช่น นอน นิ่ง ยืน เดิน โลกธาตุเปลี่ยนแปลง ชั้นแรก เมื่อนมนต์พระผู้เทศน์ขึ้นธรรมมาสน์ ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ เมื่อเทศน์จบกัณฑ์ก็จะบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์ซึ่งมีแบบแผนกำหนดไว้แต่โบราณ ดังนี้

กัณฑ์เทศพร บรรเลงเพลงสาธุการ สื่อถึงการรับพรทั้ง 10 ประการของพระนางมุสดี

กัณฑ์หิมพานต์ บรรเลงเพลงดวงพระธาตุ สื่อถึงการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร

กัณฑ์ทานกัณฑ์ บรรเลงเพลงพญาโศก สื่อถึงความเศร้าสลดของพระเจ้ากรุงสยชัย พระนางมุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระญาติเพราะเหตุว่าพระเวสสันดรถูกเนรเทศออกจากเมือง

กัณฑ์วนปเวศน์ บรรเลงเพลงพญาเดิน สื่อถึงการเดินป่าของพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระนางกัณหา

กัณฑ์ชูชก บรรเลงเพลงเช่นเหล่า สื่อถึงกิริยาตะกละตะกลามของชูชก บางครั้งใช้เพลงค่างควากินกล้วย (เพลงวรเชษฐ์) แทน ประกอบลักษณะวิกลวิการของชูชก

กัณฑ์จุลพน บรรเลงเพลงรวิสามลา สื่อถึงการแสดงอิทธิฤทธิ์หรือขู่ขวัญ ซึ่งพราวนเจตบุตรแสดงแก่ชูชก หรืออาจใช้เพลงคูกพาทย์ ซึ่งประกอบกิริยาในลักษณะเดียวกัน

กัณฑ์มหาพน บรรเลงเพลงเชิดกลอง สื่อถึงการเดินอย่างเร่งรีบของชูชก หลังจากทราบเส้นทางจากพระอัจจุตฤณี

กัณฑ์กุมาร บรรเลงเพลงเชิดฉิ่งสลับกับเพลงโอด สื่อถึงชูชกพาพระกุมารทั้งสองเดินทางออกจากพระอาศรม ซึ่งชูชกเขียนดีสลับกับพระกุมารร้องไห้ไปตลอดทาง

กัณฑ์มัทรี บรรเลงเพลงทยอยสลับกับเพลงโอด สื่อถึงการคร่ำครวญของพระนางมัทรี

กัณฑ์สักบรรพ บรรเลงเพลงเหาะ สื่อถึงพระอินทร์เหาะลงมาจากสวรรค์ บางครั้งใช้เพลงกลม ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาเหาะเหินเดินอากาศของเทวดาเช่นเดียวกัน หรือใช้เพลงกระบองกัน ซึ่งประกอบการแปลงกายของพระอินทร์

กัณฑ์มหाराช บรรเลงเพลงกราวนอก สื่อถึงการยกทัพไปรับพระเวสสันดร บางครั้งใช้เพลงเรื่องทำขวัญ (เพลงเวียนเทียน) สื่อถึงการทำขวัญสมโภชพระกุมารทั้งสอง

กัณฑ์ฉกษัตริย์ บรรเลงเพลงตระนอน สื่อถึงกษัตริย์ทั้งหกพักค้างแรมในบริเวณพระอาศรมในคืนนั้น

นครกัณฑ์ บรรเลงเพลงกลองโยนแล้วบรรเลงเพลงเชิด เพลงกลองโยนสื่อถึงการยกขบวนพยุหยาตราพรุ่งพร้อมด้วยขบวนอิสริยยศ ส่วนเพลงเชิดสื่อถึงการเดินทางไกล

จากคำอธิบายข้างต้น เห็นได้ว่าอารมณ์หรือลีลาของเพลงประจำกัณฑ์สอดคล้องกับเนื้อหาของ *เวสสันดรชาดก* ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ที่มนตรี ตรีโมทกล่าวถึงเป็นตอนสำคัญในการเทศน์มหาชาติด้วย เช่น การคร่ำครวญในกัณฑ์ทานกัณฑ์ การเดินทางในกัณฑ์วนปเวศน์ นอกจากนี้ การบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์ยังเป็นสัญญาณบอกให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบว่าการเทศน์กัณฑ์นั้นได้จบลงแล้ว พระผู้เทศน์และเจ้าภาพเจ้าของกัณฑ์ต่อไปก็จะได้เตรียมตัว เพลงประจำกัณฑ์จึงช่วยเสริมบรรยากาศของการเล่าเรื่องให้โดดเด่นและช่วยให้การดำเนินขั้นตอนพิธีกรรมราบรื่นด้วย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของประเพณีเทศน์มหาชาติล้วนสัมพันธ์กับคติความเชื่อที่ได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ แต่ส่วนสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธานี้สะท้อนออกมาหลายรูปแบบ เช่นการจำแนกบทแหล่เป็นแหล่ในและแหล่นอก แสดงให้เห็นความสำคัญของเนื้อความ *เวสสันดรชาดก* การจัดสถานที่ให้คล้ายคลึงกับป่าหิมพานต์ ด้านหนึ่งช่วยเสริมบรรยากาศให้เกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่เดียวกันพิธีกรรมผลไม้นี้ต่าง ๆ นั้นเป็นของที่ญาติโยมเตรียมมา เมื่อเสร็จงานแล้วก็ถวายให้แก่พระภิกษุและวัด เท่ากับเป็นการได้ทำทานตามแนวทางของพระเวสสันดร ส่วนบรรยากาศของพิธีกรรมแบบไทยก็ผสมผสานระหว่างความศรัทธาและความสนุกสนาน องค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติด้านต่าง ๆ จึงมีส่วนที่มีลักษณะเป็น “มหรสพ” ไม่ว่าจะเป็นการเล่นทำนองแหล่นอก การจัดเทศน์ซ้อนและสวมบทบาทเป็นตัวละคร รวมถึงการมีธรรมเนียมแสดงฝีมือการ “เล่น” เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังบริจาค

องค์ประกอบของประเพณีเทศน์สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างแนวคิดนามธรรมและวิธีการถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้องค์ประกอบของประเพณีและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ กับแนวคิดที่ซ่อนอยู่ ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่งผลต่อทั้งตัวบทแหล่เทศน์และวิธีการแหล่เทศน์ด้วย ในลำดับต่อไปจึงจะกล่าวถึงการเทศน์มหาชาติในมุมมองเชิงประวัติ เพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างสังเขป

2.3 การเทศน์มหาชาติสมัยต่าง ๆ

ในหัวข้อนี้กล่าวถึงประเพณีเทศน์มหาชาติที่ปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ ตามลำดับยุคสมัยอย่างสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีนี้ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์และการถ่ายทอดบทแห่งเทศน์มหาชาติในแต่ละยุค แบ่งได้เป็น 5 สมัย ได้แก่ สมัยสุโขทัยและอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 สมัยรัชกาลที่ 7 ถึง พ.ศ. 2500 และสมัยปัจจุบัน

2.3.1 การเทศน์มหาชาติในสมัยสุโขทัยและอยุธยา

หลักฐานเกี่ยวกับ*เวสสันดรชาดก*ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาส่วนใหญ่เป็นจารึกและพระราชพงศาวดาร สะท้อนให้เห็นว่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* น่าจะเป็นที่รับรู้กันเป็นอย่างดีและกว้างขวางแล้ว ในการศึกษาประวัติเรื่องพระมาลัยของสุภาพรณ ฦ บางช้าง (2529: 314) พบว่าคติเรื่องพระศรีอาริย์-พระมาลัยเป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่กับการเทศนา*เวสสันดรชาดก*มาอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษ 18 ก่อนการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยเล็กน้อย ดังที่ศาสตราจารย์จี. เอช. ลูซ (G. H. Luce) ได้ค้นพบจารึกภาษาพม่าที่เมืองมะละแหม่ง ข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงการเทศนาเรื่องพระมาลัยในวันขึ้น 14 ค่ำ เทศนา*เวสสันดรชาดก*ในวันขึ้น 15 ค่ำ และเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในวันแรม 1 ค่ำในเดือนมฤคศิระหรือเดือนอ้าย เมื่อ พ.ศ. 1744

ในสมัยสุโขทัย เรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นเรื่องสำคัญที่สัมพันธ์กับระบบการปกครอง ดังมีการยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ โดยเปรียบเทียบพระเวสสันดร ดังในจารึกหลักที่ 6 พ.ศ.1905 มีข้อความสรรเสริญการออกผนวชของพญาสิทธิ ความว่า “... ทรงประกอบด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร ...” (**ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1**, 2515: 120) ส่วนการฟังเรื่อง *เวสสันดรชาดก* มีหลักฐานในจารึกหลักที่ 95 จารึกวัดหินตั้ง พบที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เนื้อความกล่าวถึงเรื่องประวัติชีวิตของอุบาสิกคนหนึ่ง มีข้อความว่า “กลอยสดับพระมหาชาติแล้ว ผู้เป็นผัวจึงจักตายจาก ...” (**ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4**, 2513: 62)

อย่างไรก็ตามไม่มีหลักฐานยืนยันได้ชัดเจนว่าการฟังเรื่อง *เวสสันดรชาดก* นี้เป็นการถ่ายทอดในลักษณะใด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (**วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1**, 2540: 534) ทรงสันนิษฐานไว้ว่าในสมัยสุโขทัยน่าเป็นการเทศน์คาถาพันภาษาบาลีหรือหากมีแปลเป็นภาษาไทย อาจไม่ได้แต่งเป็นกลอนหรือมีเนื้อความยาวนาน จึงไม่มีหลักฐานตกทอดมาถึงปัจจุบัน

ส่วนในสมัยอยุธยา ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงประเพณีเทศน์มหาชาติโดยตรง แต่มีหลักฐานสำคัญคือวรรณคดีมหาชาติที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรม วรรณคดีมหาชาติที่เก่าแก่ที่สุดคือ

มหาชาติคำหลวง ดังมีข้อความใน พงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อแต่ง มหาชาติคำหลวง ความว่า

ศักราช 844 ขาลศก (พ.ศ. 2025) ทานให้เล่นการมหรสพ 15 วัน ฉลอง
พระศรีรัตนมหาธาตุ แล้วจึงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงจบบริบูรณ์

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2, 2545: 422)

มหาชาติคำหลวง นี้เป็นมหาชาติภาษาไทยฉบับเก่าแก่ที่สุดที่มีตกทอดมาถึงปัจจุบัน ความพิเศษของ มหาชาติคำหลวง คือ ใช้ฉันทลักษณ์หลากหลายรูปแบบ ใช้ร้อยโบราณเป็นพื้น มีโคลงฉันท และกาพย์แทรกอยู่ในบางแห่ง ส่วนที่เป็นภาษาไทย แปลภาษาบาลีแบบคำต่อคำ หรือเป็นข้อความช่วงสั้น ๆ มีจุดประสงค์เพื่อใช้สวดในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต , 2544: 77-86) ด้วยความวิจิตรประณีตของ มหาชาติคำหลวง และจุดประสงค์ที่แต่งเพื่อในการบำเพ็ญพระราชกุศล ทำให้มีผู้ตีความว่ามหาชาติคำหลวงเป็นส่วนหนึ่งในกระแสการแข่งขานมีระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรล้านนา (สุธิญา พูนเอียด, 2556: 254-260) ในสมัยหลังก็ยังมีกรออ้างอิงเรื่อง เวสสันดรชาดก เช่นในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง กล่าวถึงพระเจ้าปราสาททองทรงกระทำตามพุทธประเพณีโดยทรงบริจาคสัตตกมหาทาน คือบริจาคทรัพย์ 7 ประการ อย่างละ 700 ได้แก่ ช้าง ม้า โค หงูสาว รถ ทาสชาย ทาสหญิง (วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3, 2545: 51) แสดงให้เห็นความสำคัญของมหาชาติในวัฒนธรรมการปกครองของไทยที่ยึดโยงกลุ่มคนต่าง ๆ ไว้ด้วยคติพุทธศาสนา (Jory, 1996: 73-77)

อย่างไรก็ตาม สมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้นไม่ปรากฏตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติที่แต่งเป็นร้อยยาว และใช้วิธีการแปลแต่งโดยตั้งคาถาบาลีไว้สั้น ๆ แล้วแปลเป็นเนื้อความภาษาไทยยาวต่อเนื่องไปอย่างไรในปัจจุบัน จนกระทั่งมีหลักฐานวรรณคดีสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ กาพย์มหาชาติ ซึ่งแต่งด้วยร้อยยาวและมีลักษณะการแปลเหมือนกับมหาชาติในปัจจุบัน

กาพย์มหาชาตินี้ไม่ปรากฏที่มาและปีที่แต่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า ในพระราชพงศาวดารมีข้อความกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดให้ประชุมเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิต เพื่อแต่งมหาชาติคำหลวงเมื่อ พ.ศ. 2145 จึงทรงสันนิษฐานว่า น่าจะหมายถึง กาพย์มหาชาตินี้ ทั้งสำนวนภาษายังมีความงดงามและเก่าถึงขั้นอยุธยา (วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2545: (5))

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ มีจดหมายเหตุกล่าวถึงการเทศน์มหาชาติในหัวเมือง คือครั้งสมเด็จพระที่นั่งพระทิพพมณขึ้นไปสมโภชพระบรมธาตุเมืองชัยนาท มีข้อความว่า “มีแจ่งสังคายนา วัน 1 มีพระไตรปิฎกวัน 1 มีพระมหาชาติวัน 1 แลตบแต่งพระองค์การบูชาแลราชวัดฉัตรดอกไม้ได้

เทียนมีปากการณต่าง ๆ โชน หนึ่ง รคอน”¹³ (ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1, 2511: 55 อ้างถึงใน สายชล สัตยานุรักษ์, 2525: 50) ในสมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏวรรณคดีเรื่อง *พระมัลลย์ คำหลวง* ที่เน้นย้าคติพระศรีอารีย์และเรื่องพระมัลลย์อันเป็นความเชื่อซึ่งเป็นมูลเหตุของการเทศน์มหาชาติ จากหลักฐานเหล่านี้จึงอาจพอสรุปได้ว่า การเทศน์มหาชาติโดยใช้ตัวบทรายยาวอย่างในปัจจุบัน น่าจะเป็นประเพณีที่หลงเหลือมั่งคงแล้วในสมัยอยุธยาตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 เป็นอย่างน้อย¹⁴

2.3.2 การเทศน์มหาชาติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลักฐานที่กล่าวถึงการเทศน์มหาชาติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลงเหลือมาถึงปัจจุบันจำนวนมาก ทั้งในพระราชพงศาวดาร ประกาศ และวรรณคดี หลักฐานในช่วงนี้มีทั้งตัวบทมหาชาติ และหลักฐานที่กล่าวถึงประเพณีเทศน์มหาชาติโดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีเทศน์มหาชาติกับวัฒนธรรมการเมืองของไทยกล่าวว่าเป็นช่วงที่ความนิยมเรื่องมหาชาติขึ้นสู่จุดสูงสุดทั้งในราชสำนักและท้องถิ่น (Jory, 1996: 82)

การเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่ราชสำนักให้ความสำคัญอย่างยิ่ง หลักฐานสำคัญและเก่าแก่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์คือ กฎหมายพระสงฆ์ฉบับที่ 1 ใน *กฎหมายตรา 3 ดวง* ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ตราเมื่อ พ.ศ. 2325 อันเป็นปีแรกของรัชสมัย ประกาศห้ามมิให้พระสงฆ์เทศน์มหาชาติเป็นกาพย์กลอนและเทศน์ตลกคณอง ความตอนหนึ่งมีว่า

... ทุกวันนี้สัตว์ทั้งปวงตั้งใจทำกุศลสิ่งใดกรวดน้ำปรารภณา จะภพพระพุทธรูป สมเด็จพระศรีอารีย์เมตไตรยเจ้า ๆ ก็ตรัสสั่งแก่พระมาลัยเทวเถรเจ้าว่า ให้ฝูงสัตว์ทั้งปวงเคารพฟังพระมหาเวศสันดรชาฎก อันประดับด้วยพระคาถาพันหนึ่ง นั้น จึงจะได้ภพพระองค์ในอนาคต แลทุกวันนี้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง ลางบ้างให้มีพระมหาเวศสันดรชาฎกนี้มิได้มีความสังเวศเลื่อมใสเป้นธรรมการวะ ฟังเอาแต่ถ้อยคำตลกคณองอันหาผลประโยชน์มิได้ พระสงฆ์ผู้สำแดงนั้นลางจำพวกมิได้เล่าเรียนพระไตรปิฎกได้เป้นเนื้อความแปลร้อยเป็นกาพย์กลอน แล้วก็มา

¹³ สกัดตามต้นฉบับ

¹⁴ ในงานวิจัยของประคอง นิมมานเหมินท์ (2526: 10) เรื่อง *มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น* ได้กล่าวไว้ว่า นายสิงขะ วรรณสัย ผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีล้านนา สันนิษฐานว่ามหาชาติล้านนา สำนวนไฝแจ้เรียวแดง ซึ่งเป็นสำนวนที่เก่าที่สุด น่าจะมีอายุประมาณ 300 ปี ช่วงเวลาที่นายสิงขะสันนิษฐานนี้ สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ปรากฏ *กาพย์มหาชาติ* อาจเป็นไปได้ว่าในทั้งสองดินแดนเกิดความนิยมแต่งวรรณคดีมหาชาติด้วยรายขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

สำแดงถ้อยคำตลกคนองอวยบช้า เหนแต่ลาภสการเลี้ยงชีวิตร มิได้คิดที่จะร่า
เรียนสืบไป ทำให้พระศาสนาพันเพื่อนเสื่อมสูญชวนกันประมาทในพระธรรม
เทศนา ... ครั้งนี้ทรงพระกรุณาตรัสเหนื่อเกล้าฯ สั่งว่า ให้สมเด็จพระสังฆราช
พระราชาคณะพระสงฆ์ฝ่ายปริยัตินักปราชราชบัณฑิต ให้พิจารณาคั่นดูพระ
ไตรปิฎกนั้น ก็ภพบเห็นว่าผู้สำแดงแลผู้ฟังธรรมอันประมาทกล่าวถ้อยคำตลก
คนอง เอาธรรมนั้นมากล่าวเพนอะธรรมโทษนั้นเป็นครุโทษอันใหญ่หลวง โดยต่ำ
ไปแต่จะสำแดงธรรมด้วยเสียงอันเพนเสียงขบนั้นก็เพนโทษ แบเอาธรรมมาผูกเป็น
กาพย์กลอนพิจิตรด้วยอักขระเพนเพลงขบนั้นก็มีควรเหตุดังนี้จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ สั่งว่า แต่นี้สืบไปเมื่อนำ ให้พระสงฆ์ผู้สำแดงธรรมเทศนาแลราชกรผู้
จะฟังพระมหาชาติชาฎกนั้น สำแดงแลฟังแต่ตามวาระพระบาฬี แลอรธคาถา
ฎีกาให้ปริยัติด้วยผลอนิสงขนั้น ก็จะได้ภบสมเด็จพระศรีอาริยมตรไตรโย
อนาคต ตามเทวราชโองการเธอตรัสสั่งมาแก่พระมาไลยเทวเถรนั้น ห้ามอย่าให้
เทศนาแลฟังเทศนาเพนกาพย์กลอน แลกล่าวถ้อยคำตลกคนองเพนการเล่นหัว
เพราะชื่นชมด้วยกัน ...

(หนังสือเรื่อง กฎหมายไทย เล่ม 2, 2439: 144-145)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสน
พระทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด ทรงเห็นความสำคัญของการเทศน์มหาชาติว่าเป็น
ประเพณีที่ชาวบ้านนิยมฟัง และเป็นหนทางสำคัญที่พระองค์จะทรงนำทางราชกรให้กลับเข้าสู่หนทาง
ไปยังโลกอุดมคติ คือยุคพระศรีอาริย์ ลักษณะเช่นนี้เป็นการสืบทอดคติที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็น
เสมือนพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีพระราชกิจสำคัญอย่างหนึ่งคือการโน้มนำให้สัตว์ทั้งหลายได้
เข้าถึงพระธรรม

กฎหมายพระสงฆ์ยังแสดงให้เห็นลักษณะของประเพณีเทศน์มหาชาติในช่วงเวลา
ดังกล่าว คือเกิดการแต่งตัวบทอย่างใหม่เป็น “กาพย์กลอนพิจิตรด้วยอักขระเพนเพลงขบ” มี
เนื้อความต่างไปจาก “พระบาฬี” คือพระไตรปิฎก อาจกล่าวได้ว่าตัวบทแหล่งเทศน์ที่ดำเนินความนอก
เวสสันดรชาดก หรือแหล่งนอกนั้น เกิดขึ้นแล้วในสมัยรัชกาลที่ 1 และอาจสืบเค้าขึ้นไปได้ถึงสมัย
อยุธยาตอนปลายด้วย

นอกจากทรงปรามพระภิกษุที่เทศน์ผิดไปจากพระไตรปิฎกแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยังโปรดให้จัดเทศน์มหาชาติเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลใน พ.ศ. 2348 และ พ.ศ.
2350 มีจดหมายเหตุประกาศการบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งที่ 2 อย่างละเอียด เนื้อความในประกาศ
ประกอบด้วยการแสดงพระราชปณิธานในการบำรุงพระพุทธศาสนา รายชื่อพระบรมวงศานุวงศ์ที่รับ

เป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ รายชื่อพระผู้เทศน์ บรรยายการจัดบริเวณมณฑลพิธี การจัดเครื่องไทยทาน และเครื่องกัณฑ์เทศน์ บรรยายขั้นตอนในพิธีโดยเฉพาะกระบวนเรือสำหรับนิมนต์พระผู้เทศน์กลับวัด ทั้งยังถวายเรือและเครื่องประดับต่าง ๆ ไปจนสิ้น ข้อความสำคัญต่อนั้นระบุวัตถุประสงค์ของการถวายเรือว่า เพราะมีพระราชประสงค์ในอานิสงส์ไม่ต่างจากพระเวสสันดรในยามบริจาคบุตรทาน ความว่า

... ครั้งจบลงกัณฑ์ได้มีเรือคู่ซึกและเรือพายม้า กัณยาข้าราชการธมมังกร ปักแห่เป็นอันมาก ส่งถึงพระอาราม ทรงบริจาคเป็นพระสังฆธรรมบูชา พระราชกุศลเจตนาอันอมในพระบรมพุทธานุภาพเสกสมบัติ จะนำสรรพสัตว์เข้าสู่ศิวโมกข์ มโหฬารมหานันต์เรศนิพพาน ขจัดจากเบญจมารวิมุตตามต้นดีพระศรีสยามพุทธ พงศ์ประเพณีแต่ก่อนมานั้น

(ธนิต อยู่โพธิ์, 2524: 25)

การจัดเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์จำนวนมากในพิธีครั้งนั้นยังมีกล่าวถึงอยู่ใน**พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ความว่า**

อีกครั้งหนึ่งมีเทศนามหาชาติแก่พระราชกุศลถึงพระองค์เจ้าต่างกรมและข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน และเจ้าจอมพระสนมเอกที่มีกำลังพอจะทำได้ ทำกระजाตใหญ่บูชากัณฑ์มหาชาติ 13 กระजाต ตั้งกระजाตหน้ากำแพงพระมหาปราสาทรายตลอดมาถึงหน้าโรงทอง และโรงนาฬิกา และข้างลานศาลาด้วย ประกวอดประชันกันนัก กระजाตคุณแวนพระสนมเอกที่เขาเรียกว่าคุณเสื่อแต่งเด็ก ศิริษะจุกเครื่องแต่งหมดจด ถวายพระเป็นสิทธิชาติทีเดียว

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2531: 134)

ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีข้อความในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงประเพณีเจ้านายที่ทรงผนวชยอมเทศน์มหาชาติในวังถวายเป็นพระราชกุศล เช่นเมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงผนวช ทรงเทศน์กัณฑ์มัทรีถวาย มีความว่า

อนึ่งเป็นประเพณีเจ้านายเมื่อทรงผนวช ย่อมหัดเทศน์มหาชาติ เพื่อจะได้เทศน์ถวายพระราชกุศล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ เมื่อทรงผนวชเป็นสามเณรได้ทรงหัดเทศน์กัณฑ์มัทรี แลได้ถวายเทศน์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ

เลิศล้ำนภาลีโย ครั้นเทศน์หลวงแล้ว ถึงเดือน 12 พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่น
เจษฎาบดินทร์ มีเทศน์มหาชาติที่วัง ทรงทำกระຈาดใหญ่บูชาภัณฑ์เทศน์มัทรี แล
เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ มาประทานเทศนา

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , 2459: 53)

ในสมัยรัชกาลที่ 2 ยังโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อแต่งซ่อม *มหาชาติ
คำหลวง* ขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2358 เนื่องจากต้นฉบับที่สืบทอดมาแต่สมัยอยุธยาชำรุดขาดหายไป
(วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2540: (5))

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนารวมทั้งประเพณีเทศน์มหาชาติจนมี
ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง *กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ* ของนายมี กล่าวถึงพระราชกรณียกิจ
ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระสงฆ์เทศน์แสดงธรรมต่าง ๆ รวมถึงการเทศน์
มหาชาติด้วย ดังความว่า

นักขัตฤกษ์สุริย์จันทร์วันวิสา	นิมนต์มาเกลื่อนกลาดพระราชฐาน
ทวิคุณพุลเทศตามเทศกาล	กระยาหารเนยนมระดมทวี
ทั้งยาคุเข้าแช่แลพายาส	กระยาสารทเข้าทิพเกษมศรี
ทั้งเครื่องเทียบเรียบเรียงผะเดียงดี	พุลทวิโสฬสแลอัฐบาน
มีเทศนาตาปี่มิได้ขาด	มหาชาติธรรมวัตรจำรัสสาร
จนจบในพระไตรปิฎกกาล	ไทยทานเครื่องกัณฑ์อนันตัง
ของต่างต่างอย่างดีล้วนวิเศษ	พระนักเทศไครดีมีหลายชั่ง
ก็ยิ่งเรียนเพียรจัดวัฒนธรรม	ด้วยกำลังศรัทธาพระบารมี ฯ

(กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย

เมื่อในรัชกาลที่ 3, 2462: 16)

พระราชกรณียกิจสำคัญอย่างหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการ
สร้างศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนหนึ่งจารึกชาดกจากคัมภีร์ชาดก จารึกเรื่อง
เวสสันดรชาดก ปรากฏอยู่ในลำดับที่ 547 ประกอบด้วยเรื่องย่อแต่ละกัณฑ์ จารึก*เวสสันดรชาดก* ยัง
พิเศษกว่าจารึกชาดกเรื่องอื่น ๆ คือ มีการกำกับคาถาไว้หลังชื่อกัณฑ์แต่ละกัณฑ์ด้วย สะท้อนให้เห็น
ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของตัวเลขคาถาประจำกัณฑ์ในชาดกเรื่องนี้ ซึ่งติดไปในการบันทึก
วรรณคดีในจารึก เช่น

๑ กัณฑ์กุมารบัพ 101 ชูชกไปพ้อเหนอาศมบทเพลายน หยุดนอนใน
ชอกเขา ครั้นรุ่งเช้าพระมัทรีเข้าสู่ป่า จึงเข้าไปทูลขอพระชาติพระกัณหา ได้แล้ว
เอาเถววันผูกข้อพระกร แล้วตีต้อนสองกุมารไปจนถึงประตูป่า

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน, 2554: 205)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นช่วงที่มีการแต่งบทแปลเทศน์มหาชาติจำนวนมาก
จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารโบราณในหอสมุดแห่งชาติ พบต้นฉบับที่ระบุชื่อกวีโบราณไว้หลายคน
ทั้งที่รู้จักกันทั่วไปและไม่เป็นที่รู้จัก เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระเทพโมลี (กลั่น) สมเด็จพระวันรัต (แดง) หม่อมเจ้าสมเด็จพระพุทธา
จารย์ (ทัต) พระยาตรัง ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง **แหล่มัทรีพ้อ** (พระธรรมปิฎก (น่วม จนทสุวณณ)
2439) ในกัณฑ์ทานกัณฑ์ของพระธรรมปิฎก (น่วม จนทสุวณณ) จากเอกสารตัวเขียนในหอสมุด
แห่งชาติ เลขที่ 15 ตู้ 113 ต้นฉบับระบุว่าแต่งขึ้นเมื่อ ร.ศ. 114 ตรงกับ พ.ศ. 2439 มีเนื้อความดังนี้

... พระนางจึงน้อมเสียรเกล้าปนมบังคมทูล ว่าข้าแต่พระปิ่นบดินทร์สุรของ
ลูกแก้ว ทรงทรงตรัสทั้งนี้ก็แล้วด้วยกรุณา จะให้ดำรงคในภาราเจริญสุข หวัง
ว่าจะไม่ให้ไปทนทุกข์ด้วยสามี แต่ข้าพระองค์เปนนารีบำเรอบาทพระราชาโอรส
เมื่อยามสุขก็ปรากฏด้วยราชสิริยศอย่างขัตติยาณี ตำแหน่งพระราชนัดดาพระนาง
เธอ เสด็จไหนก็เสนาสนานหน้า ตามเสด็จพระภักศดาด้วยภักดี ยามบาราศพระ
บุรีดังฤเกล้า จะมานิ่งสนทนานานเวศวัง ถึงสุขกายก็ไฉยทุกขระทม ถึงหน้าขึ้นก็
ทรงตรมเพราะตริกตรอม ถึงนอกผายก็ในผอมเพราะตรอมจิตร ฝิวอาจจำผู้อื่น
มิได้ไม่เห็นแผล กลัวแต่จิตรตัวนี้แลจะรู้เท่า ว่ามัทรีนี้โสภเส้าถึงสามี เป็นความ
สัจจของมัทรีไม่มุสา ใจมัทรีนี้หนาพระทูลเกล้า จะป่วยกล่าวไปไยเล่าด้วยมัทรี
จะยอมอยู่ในนคร จะให้พระฉัตรกันเกสของลูกไปในไพรพง เสด็จเดียวสันโดส
องค์อนาถา ถึงจะเอาวิมานในเมืองฟ้ามามอบให้ เกล้ากระหม่อมมัทรีไม่ตีใจ
เป็นการจริง มัทรีจะสละทิ้งไม่นำพา ...

หลักฐานข้างต้นแสดงว่าประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมกว้างขวางในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น อันมีเหตุมาจากพระราชดำริในการบำรุงพระพุทธศาสนาภายหลังความวุ่นวาย
หลังเสียกรุงศรีอยุธยาและการสงครามในสมัยธนบุรี นอกจากนี้ความนิยมฟังเทศน์มหาชาติในหมู่
ชาวบ้านยังสืบเนื่องมาจากปลายสมัยอยุธยา โดยเฉพาะการฟังแปลเทศน์ที่แต่งนอกเรื่อง *เวสสันดร
ชาดก* แม้มีประกาศห้ามพระสงฆ์เทศน์ตลกคณองในสมัยรัชกาลที่ 1 บทแปลเทศน์ประเภทนี้ยังคง

นิยมสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติในสังคมไทยช่วงนี้จึงยังคงเป็นการฟังเรื่องศักดิ์สิทธิ์ สัมพันธ์กับคติพุทธราชาและคติความเชื่อเรื่องพระศรีอารีย์-พระมาลัยอยู่ แต่หลังรัชกาลที่ 3 สถานะของเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในสังคมไทยจะเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงของไทยที่เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ไปเพราะอิทธิพลของตะวันตก

2.3.3 การเทศน์มหาชาติในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6

ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 มีหลักฐานที่แสดงความรับรู้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* และประเพณีเทศน์มหาชาติทั้งในระดับราชสำนักและชาวบ้าน โดยเฉพาะในพระราชพงศาวดาร พระราชานิพนธ์และพระนิพนธ์ต่าง ๆ ในช่วงสมัยนี้สังคมไทยเริ่มรับอิทธิพลจากตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และเทคโนโลยี ล้วนมีผลต่อความรับรู้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* และการเทศน์มหาชาติในสังคมไทยทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากช่วงสมัยก่อนหน้า

ในด้านสืบเนื่อง สมัยนี้มีการจัดเทศน์มหาชาติเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลตามแบบสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏในพระราชพงศาวดารทั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 อย่างละเอียด ดังเนื้อความว่า

ครั้น ณ เดือน 11 ขึ้น 14 ค่ำ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ได้ถวายเทศนามหาชาติกัณฑ์สักกบรรพ ในพระที่นั่งทรงธรรมข้างใน เหมือนเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวชสามเณร ได้ถวายเทศนากัณฑ์สักกบรรพอย่างนี้ครั้ง 1 กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเป็นเจ้าของกัณฑ์ ผู้กรูปลำเภอาแทนกระຈาดขึ้นที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์รำ 1 ปากกว้าง 5 วา ยาว 1 เส้น มีของไทยทานต่าง ๆ นั่งร้านขายของทำเหมือนสำเภอา ที่ลูกค้ำนั่งร้านขายของกันอย่างไรก็ทำอย่างนั้น สิ่งของไทยทานวางร้านเป็นสินค้าเหลือที่จะพรรณนาที่พื้นแผ่นดินก็ทำเป็นลูกคลื่น ประดับด้วยเนื้อและปลาและของกินต่าง ๆ เป็นรูปเต่าปลาจฉาชาติที่มีอยู่ในทะเลทุกสิ่ง ของที่ลงทุนไปนั้น เจ้าภาชีอากรช่วยคิดทั้งสำเภอาด้วย เป็นเงินประมาณ 300 ชั่ง ก็สั่งให้พระราชทานเงินหลวงตอบแทน ก็เป็นการเอิกเกริก ผู้คนมาดูเบียดเสียดเหยียดยัดกันทั้งกลางวันกลางคืนจนเลิก

(พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4

พ.ศ. 2394-2411 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2477: 323-324)

นอกจากการจัดเทศน์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพระราชนิพนธ์บทเพลงในจำนวน 5 กัณฑ์ พระราชนิพนธ์ที่ทรงผนวชให้ใช้เทศน์ถวาย ได้แก่ กัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์สักกบรรพ และกัณฑ์ฉกษัตริย์ แสดงการสืบทอดพระราชนิพนธ์กิจในการทำนุบำรุงการเทศน์มหาชาติ ดังที่รัชกาลที่ 1 โปรดห้ามการเทศน์ตลกคะนอง รัชกาลที่ 2 โปรดให้แต่งซ่อมมหาชาติคำหลวง และรัชกาลที่ 3 โปรดให้จารึกเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ลงในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

อย่างไรก็ตาม ในมหาชาติพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้แสดงให้เห็นว่า ความรับรู้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในสังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลง อุมารวรรณ รุยาพร (2551: 135-167) ได้ศึกษามหาชาติพระราชนิพนธ์ฉบับนี้ พบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ ในเรื่องอย่างเป็นเหตุเป็นผล และแสดงข้อมูลเชิงประวัตินี้เพื่อเป็นการให้ความรู้และตรวจสอบเนื้อหาอย่างถูกต้อง อันเป็นอิทธิพลที่ทรงได้รับจากการติดต่อกับชาวตะวันตกและทรงสนพระทัยในวิทยาการตะวันตก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการรับงานเขียนเชิงวิชาการแบบตะวันตก ส่งผลต่อวิธีมอง *เวสสันดรชาดก* จากเดิมที่เป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์มาเป็นนิทานโบราณแสดงหลักธรรมศาสนา ซึ่งมนุษย์สามารถศึกษา ตีความ สืบค้น และเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์จริงได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในหนังสือ *นิบาตชาดก* (2453) และพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนครานุวัตติวงศ์ (พระยศในขณะนั้น)

พระราชปรารภในหนังสือ *นิบาตชาดก* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง “วิจารณ์” นิทานชาดกในเชิงประวัติและเชิงศาสนศึกษา ทรง “ตั้งวงความพิจารณาโดยความเห็นที่เป็นวงกว้าง” อธิบายลักษณะและเหตุทำให้เกิดชาดก ทรงสรุปจากหลักฐานและข้อเสนอทางวิชาการต่าง ๆ ว่า

คัมภีร์ชาดกนี้ เชื่อได้ว่าท้องเรื่องซึ่งเปนหลักนิทานเดิม มีมาแต่ครั้งพุทธกาล ผู้ซึ่งเก็บรวบรวมขึ้นภายหลังไม่ใช่คนเดียว ได้ยกเอานิทานนั้นมาลงเติมเรื่อง แต่งแต่ปรารภแลกลับชาติเดิมลงมาในภายหลัง เปนคัมภีร์โตขึ้นโตขึ้นโดยลำดับ แต่ท้องนิทานควรเชื่อว่าเปนนิทานเก่าแท้

(นิบาตชาดก เอกนิบาต สามวรรค ภาคต้น, 2448: ฉ)

ส่วนประโยชน์ของการอ่านชาดกที่เป็น “นิทานซึ่งเป็นเรื่องไม่น่าเห็นจริง” ทรงสรุปว่า

แต่แท้จริงเรื่องชาดกนี้ เป็นเรื่องนิทานโบราณ ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายได้นำสืบ ๆ กันมาตั้งแต่ 2500 ขึ้นไปหา 3000 ปี ก็เป็นเรื่องที่ควรอยู่ซึ่งเราจะอ่านฯ ธรรมดาผู้ซึ่งมีความพอใจในความรู้วิชาหนังสือแลเรื่องทั่วไปในโลก ย่อมถือว่าหนังสือซึ่งเขียนไว้แต่โบราณเช่นนี้ เป็นหนังสือสำคัญที่จะส่องให้เห็นความประพฤติกวามเปนอยู่แลประเพณีของประเทศซึ่งแต่งเรื่องนิทานนั้นเปนอย่างไร เปนอุปการะแก่การที่จะแต่งเรื่องตำนานทั้งปวง โดยทางเทียบเคียง ให้รู้คติของคนโบราณในประเทศนั้น ๆ

(นิบาตชาดก เอกนิบาต สามวรรค ภาคต้น, 2453: ฐ-๗)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าสถานะชาดกที่เคยเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ฟังแล้วเกิดอานิสงส์ส่งให้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ กลายเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นเรื่องควรอ่านอย่าง “ใช้วิจารณ์ปัญญาอย่างหนึ่งอย่างใดสำหรับวินิจฉัย” ใช่แต่จะทรงมีพระราชปรารภเท่านั้น แต่ในพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติก็สะท้อนทัศนคติอย่างชัดเจน ดังในพระราชหัตถเลขาทรงมีถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อ พ.ศ. 2445 ในพระราชหัตถเลขานั้น ทรงเล่าถึงเรื่องที่ทรงสืบค้นหนังสือ *พระปฐมสมโพธิกถา* และ *เวสสันดรชาดก* เพื่อทรงใช้วินิจฉัยเรื่องการเขียนภาพ พระราชหัตถเลขานี้แสดงให้เห็นว่า *เวสสันดรชาดก* เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงในเรื่องขนบธรรมเนียมโบราณเกี่ยวกับวิธีการรดน้ำในพิธีมูรธาภิเษก ดังความว่า

อนึ่ง รดน้ำมูรธาภิเษกในที่นี้ ฤๅที่อื่น ๆ เช่น เวสสันดรชาดก เห็นจะไม่ได้หมายว่าขึ้นมณฑปพระกระยาसनาน, อาบน้ำทั้งตัว ทำนองจะเป็นอย่างขึ้นพระที่นั่งอัฐทิศ ฤๅยังไม่มีอัฐทิศก็ขึ้นภัทรบิฐทีเดียว รวบรวมความกึ่งนั่งเบ็องบนรัตนราศี เป็นตรงค้ำกว่าอื่น แลน้ำมูรธาภิเษกในเวลานั้น รดแต่พระเศียร ไม่ใช่สรอง ถ้าจะคิดไปตามทางความคิดเดิม ซึ่งเธอคิดจะขึ้นภัทรบิฐเข้าที่กว่ามาก แต่อย่าใช้แก้วแจ็กอย่างของเราเสียอยู่หน่อย ที่ครั้งพระมหาสัตว์ไม่มีเทวดา ถ้าเหมือนครั้งวิวาหรงคลบริวัตรจะเขียนได้งาม

อนึ่ง ในการราชาภิเษกนั้น จะได้ทำวิวาหรงคด้วยฤๅไม่ความก็ไม่สู้ขัด แต่เห็นจะได้ทำดอกกระมัง ขอให้พิเคราะห์ดูในปฐมสมโพธิ หน้า ๑๐๕ ถ้าหากว่าวิวาหรงคด้วย ก็เป็นนั่ง ๒ คน ยึดมือกัน เครื่องที่จะขังน้ำอภิเษกนั้น สมกันทุกแห่ง ในหนังสือข้างฝ่ายพราหมณ์ มีมหาภารตเป็นต้น แลเวสสันดรชาดก ว่าใช้สังข์ ใน

มหาภารตใช้สังข์ทองคำโตพิลึกลั่นทีเดียว ในนครกัณฑ์ก็มีสังข์ทอง แต่มี
ทักษิณาวรรตแลเงินด้วยเป็น ๓ นี้ท่านจะเอามาจากอรรถกถาฎีกาอันใดฤ

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , 2508: 131-132)

กระแสการสืบค้นและตีพิมพ์วรรณคดีโบราณในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6
ยังส่งผลให้เกิดทัศนะใหม่ต่อเรื่อง *เวสสันดรชาดก* คือมองว่าเป็น “วรรณคดี” สำหรับอ่านเพื่อชื่นชม
ความงามทางวรรณศิลป์ ดังในพระนิพนธ์คำนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงรา
ชาานุภาพในหนังสือ *กาพย์สักรบรรพ* (2459: ซ) ทรงเห็นว่าสมควรตีพิมพ์หนังสือนี้เพราะ “เห็น
เปนหนังสือแต่งดี สำนวนแลลักษณะเรียงความเปนอย่างเดียวกับกาพย์กุมารบรรพ ... เห็นว่าหาได้
เท่าใดควรพิมพ์ขึ้นไว้เสีย ให้กวีแลผู้ศึกษาวรรณคดีได้โอกาสตรวจสอบ ประกอบการวินิจฉัยตำนาน
หนังสือไทยแต่โบราณมา”

ความเปลี่ยนแปลงในทัศนะของชนชั้นสูงข้างต้นส่งผลในวงกว้างเมื่อกรมศึกษาธิการ
พิมพ์หนังสือ *มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านจินตกรวีนิพนธ์* เมื่อ พ.ศ. 2453 สำหรับใช้ในการ
เล่าเรียน ในคำนำหนังสือนี้ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (เปีย มาลากุล) กล่าวถึงคุณค่าของ *เวสสันดรชาดก*
ในฐานะแบบเรียนว่า

หนังสือมหาเวสสันดรชาดกนี้ เปนหนังสือดีเรื่องหนึ่งในการที่จะฟังถ้อยคำ
สำนวนของท่านจินตกรวีแต่ก่อน ๆ เพราะเปนหนังสือมาก มีผู้แต่งต่าง ๆ กัน ก็
ได้ฟังโวหารต่าง ๆ สำหรับเปนแบบอย่างในการแต่งหนังสือและประโยชน์อื่น ๆ ใน
การเรียน ...

(มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านจินตกรวีนิพนธ์, 2453: ค)

เมื่อกลับมาพิจารณาประเพณีเทศน์มหาชาติ พบว่าการจัดเทศน์ในราชสำนักยังสืบทอด
ธรรมเนียมเดิมไว้ในช่วงแรก มีประเพณีเจ้านายทรงผนวชหัดเทศน์มหาชาติเพื่อเทศน์ถวายอยู่ ในสมัย
รัชกาลที่ 4 และ 5 มีสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงผนวชและหัดเทศน์ถวายหลายพระองค์ เช่น สมเด็จ
พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเทศน์กัณฑ์สักรบรรพเมื่อ พ.ศ. 2434 และพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหัดเทศน์กัณฑ์ทานกัณฑ์ แต่มิได้เทศน์ถวายเพราะเสด็จยุโรปก่อน
จะทรงผนวชสามเณร (ธนิต อยู่โพธิ์, 2524: 29-30) ภายหลังธรรมเนียมเจ้านายทรงเทศน์มหาชาติ
ถวายเริ่มเสื่อมไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6

ในสมัยนี้ ปรากฏความนิยมจัดเทศน์มหาชาติในหมู่ชาวบ้านอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าถึงประเพณีเทศน์มหาชาติไว้ในหนังสือพิมพ์ **บางกอกรีคอร์เดอร์** ฉบับประจำเดือน 12 แรม 15 ค่ำ พ.ศ. 2408 ความว่า

ธรรมเนียมในประเทศสยามมีแต่โบราณสืบมาเมื่อเทศกาลออกพรรษาแล้ว ในแรมเดือนสิบเอ็ดและเดือนสิบสองที่ศาลาโรงธรรมในพระนครนอกพระนคร และในพระอารามหลวงหรือวัดของราษฎรทุก ๆ แห่งไป หรือในวังเจ้า บ้านขุนนางบางแห่งก็มีเทศน์มหาชาติ ท่านผู้เจ้าของวัง เจ้าของบ้านนั้น ๆ และราษฎรชายหญิงก็แจกจ่ายกันรับเป็นเจ้าภาพ ให้นิมนต์พระสงฆ์บ้าง สามเณรบ้าง มาขับร้องมีทำนองเทศนาเรื่องพระเวสสันดร 13 กัณฑ์ ... ในโรงธรรมแห่งหนึ่ง ตกค้างอยู่ยังหาได้มีเทศน์มหาชาติ มีคนหนึ่งมีความร้อนใจ จึงออกเที่ยวแจกฐิกรياءไรรอบบุญตามชาวบ้านว่า พ่อเอ๋ยแม่เอ๋ย ที่โรงธรรมนี้การเทศน์มหาชาติตกค้างอยู่ยังไม่ได้มีช่วยกันออกคนละเล็กคนละน้อยตามได้ตามศรัทธา ท่านผู้รับกัณฑ์นี้ ท่านผู้นั้นรับกัณฑ์โน้น อย่าให้เสียปีเสียเดือนเป็นการบุญใหญ่

(ธนิต อยู่โพธิ์, 2524: 26-27)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องการทำบุญสะสมกุศลยังเป็นคติสำคัญที่โน้มน้าวให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาจัดเทศน์มหาชาติอยู่ นอกจากนี้ความสนุกสนานครึกครื้นที่เกิดจากการรับฟังเทศน์มหาชาติในฐานะ “มหรสพ” ก็เป็นส่วนสำคัญที่ยังดึงดูดให้คนมาเข้าร่วมประเพณีอยู่ ดังในเรื่อง *โคลงพระราชพิธีสิบสองเดือน* ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในสมัยรัชกาลที่ 4 กล่าวถึงชาวบ้านที่นิยมฟังเทศน์มหาชาติเพราะความไพเราะ ความว่า

๑ นักเลงฟังชอบเหล่าน	นานา
ฤว่าดีนิมนต์มา	เทศช้อน
ว่าขันลั่นฮายา	เต็มติด เงินเอย
พระใหม่มาให้ย่อน	เทศน์ซ้ำคำโลน ฯ

๑ มหาชาติชาวบ้านชอบ	ฟังเสนาะ
หาพระที่เสียงเพราะ	แจ่มแจ้ว
มีตรี कुमारเจาะ	จงเลือก สรรเอย
แม้ว่าชนชอบแล้ว	พระนั้นพลันรวย ฯ

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
กรมพระยาบำราบปรปักษ์ , 2545: 106)

ความนิยมฟังเทศน์มหาชาติในฐานะมหรสพนี้ยังปรากฏในโคลงกลิตต้นตำนานพระ
พุทธบาท พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งทรงพระนิพนธ์ไว้เมื่อ พ.ศ.
2456 คราวโดยเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปยังพระพุทธรูป
จังหวัดสระบุรี เนื้อความตอนนีกล่าวถึงการละเล่นสมโภชบริเวณวัดพระพุทธรูปบาท ความว่า

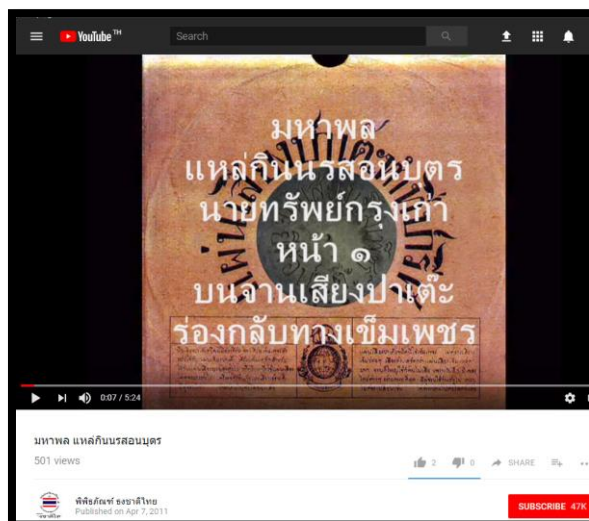
๑ เทศมิลินมหาชาติซ้อน	สนุกสนาน นกกฤ
ติดปจจัยฮาจน	ตึกต้อ
เพลงฉ่อยอ่อยขอทาน	ปรบไก่อ๋อิงแฮ
ยากจกพิการกลุ่มอื้อ	ออกขอ ฯ

(สุธีรา สัตยพันธ์ , 2556: 256)

ในสมัยนี้ยังเกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญด้านเทคโนโลยี คือการพิมพ์หนังสือรวมบท
แหล่เทศน์มหาชาติสำนวนต่าง ๆ ทั้งแหล่ในและแหล่ นอก เช่น หนังสือ **แหล่เทศน์** รวมแหล่ นอก
สำนวนของพระอาจารย์กว้าง วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2460 **แหล่เครื่องเล่นกัณฑ์**
มหาราช สำนวนของพระครูธรรมวิธานจารย์ (สอน) วัดมหาธาตุ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2467 แต่เล่มที่
สำคัญคือ **เทศน์มหาชาติ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ** ซึ่งชำระจากสำนวนที่นิยมเทศน์ในเวลานั้น
พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2463 มหาชาติฉบับนี้กลายเป็นต้นแบบสำคัญที่มีผู้นำไปพิมพ์ลงในใบลานสำหรับ
เทศน์ เช่นสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ และกลายเป็นฉบับที่ใช้กันแพร่หลาย
แทนมหาชาติสำนวนท้องถิ่น

นอกจากการเทศน์มหาชาติในบริบทพิธีกรรมแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าเมื่อมีการนำ
แผ่นเสียงจากต่างประเทศเข้ามาใช้อัดเพลงไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็มีการบันทึกเสียงของนักเทศน์
มหาชาติด้วย ดังตัวอย่างที่มีผู้นำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ Youtube เป็นแผ่นเสียงของ **แหล่กัณฑ์นรสอน**
บุตร ซึ่งเป็นแหล่ นอกของกัณฑ์มหาพน ระบุว่าผู้เทศน์ชื่อนายทรัพย์ กรุงเก่า ([วิดีโอที่บันทึกเสียง](#))

4, [2554]) หลักฐานแผ่นเสียงนี้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของการแหล่เทศน์มหาชาติที่เป็นธุรกิจมหรสพในยุคเริ่มแรก

ภาพที่ 23 วิดีทัศน์บันทึกเสียงจากแผ่นเสียงของนักเทศน์มหาชาติสมัยรัชกาลที่ 5

2.3.4 การเทศน์มหาชาติในสมัยรัชกาลที่ 7 จนถึง พ.ศ. 2500

หลักฐานเกี่ยวกับเรื่อง *เวสสันดรชาดก* และประเพณีเทศน์มหาชาติในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมามากพบในข้อเขียนของนักวิชาการ เนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6 ที่ชนชั้นนำสนใจศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของไทย โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่รวบรวมและเรียบเรียงข้อความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่อง *เวสสันดรชาดก* และประเพณีเทศน์มหาชาติออกเผยแพร่ มีตัวอย่างเช่นข้อเขียนเรื่อง “ประเพณีมีเทศน์มหาชาติ” ของธนิธ อนุโพธิ์ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2482

ในสมัยนี้ ความนิยมฟังเทศน์มหาชาติเริ่มลดลงเป็นลำดับ โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ดังเห็นได้จากความกังวลของนักคิดและนักวิชาการที่มองว่าการเทศน์มหาชาติเริ่ม “เสื่อม” ไป เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมเมือง เกิดมหรสพชนิดใหม่ที่เป็นที่นิยมมากกว่าตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 7 เช่น ลิเก ภาพยนตร์ ละครสมัยใหม่ ดังในข้อเขียนของเสฐียรโกเศศว่า

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องงานเทศน์มหาชาติ ประสงค์จะเล่าชีวิตของชาวบ้านซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลงและหายไปตามความเจริญของบ้านเมือง เป็นบันทึกเรื่องราวประเพณีเก่าของชาวไทยเท่าที่รู้หรือสอบถามมาได้จากท่านผู้รู้มีมากคนด้วยกัน ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบคุณไว้นี่ด้วย เมื่อได้มาแล้วก็แต่งเป็นเรื่องเพื่อเก็บรักษาไว้ที่

เพราะอย่างไรเสียประเพณีบางอย่างคงจะเสื่อมและสูญหายไปด้วยความเก่าคร่ำคร่าผิติดสมัย ...

(เสฐียรโกเศศ, 2540: 40-41)

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือการควบคุมของคณะสงฆ์จากส่วนกลางผ่านประกาศของมหาเถรสมาคมและการตรวจเยี่ยมของพระเถระชั้นสูง ใน พ.ศ. 2479 มีประกาศมหาเถรสมาคมห้ามพระภิกษุเทศน์แหล่ต่าง ๆ นอกเรื่องมหาชาติ เนื้อความในประกาศตอนหนึ่งว่า

เรื่องการเทศน์มหาชาตินิยมกันแพร่หลายว่า เป็นเรื่องมีคติมาก จับใจผู้อ่านผู้ฟัง แม้ในเมืองไทยครั้งโบราณก็นิยม เคยมีคฤหัสถ์สวดให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง ในกาลต่อมาเปลี่ยนเป็นภิกษุสามเณรเทศน์ เพราะเป็นเหตุปลุกความเชื่อความเลื่อมใสได้มั่นคงกว่าคฤหัสถ์สวด

ภายหลังปรากฏว่า การเทศน์มหาชาติกลายเป็นเรื่องสนุกเฮฮาขบขัน เพราะผู้เทศน์นำเรื่องไม่เป็นสาระมาแทรกแซงคลุกเคล้า ยักย้ายทำนองโลดโผนไปต่าง ๆ ตามใจของตน บางทีก็ยกเอามหาชาติขึ้นนำตอนต้นเพียงเล็กน้อย ตอนปลายกลายเป็นเล่นแหล่ต่าง ๆ แสดงอาการตลกคะนองจนเสียสมณสาธูป ไม่ควรแก่วิสัยของบรรพชิต เป็นเหตุให้วิญญูชนติเตียนตลอดจนชาวต่างประเทศก็ดูหมิ่น

(คู่มือพระสังฆาธิการ, 2558: 216)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นความกังวลอันเป็นเหตุให้มหาเถรสมาคมออกประกาศนี้ ซึ่งไม่ต่างจากกฎหมายพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 มากนัก หากสังเกตข้อความที่กล่าวถึง *เวสสันดรชาดก* เห็นได้ว่าทัศนะต่อชาดกเรื่องนี้แตกต่างกัน ในสมัยนี้มองว่า *เวสสันดรชาดก* “มีคติมาก จับใจผู้อ่านผู้ฟัง” ในขณะที่ในกฎหมายพระสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 1 ยกย่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งก่อให้เกิดผลานิสงส์แก่ผู้ฟังและควรบูชา ในตอนท้ายประกาศของมหาเถรสมาคมระบุข้อเสียของการเทศน์ตลกคะนองว่า “เสียสมณสาธูป ไม่ควรแก่วิสัยบรรพชิต เป็นเหตุให้วิญญูชนติเตียนตลอดจนชาวต่างประเทศก็ดูหมิ่น” สะท้อนให้เห็นว่า *เวสสันดรชาดก* และประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นเครื่องชี้วัดความเป็นผู้มีวิวัฒธรรม เป็นเครื่องแสดงความเจริญของชาติบ้านเมืองได้ในทางหนึ่ง จึงควรต้องรักษาไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่อาจถูกมองว่าไม่เหมาะสมได้

แม้ช่วงเวลาสมัยนี้จะสั้น แต่การจัดระบบระเบียบแบบแผนสมัยใหม่ของคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเทศน์มหาชาติ เพราะภายหลังจากช่วงเวลานี้ บทแหล่เทศน์

มหาวิทยาลัยที่เคยมีเนื้อหาหายาบบอลนดั่งในหนังสือประชุมแหล่งเครื่องเล่นมหาวิทยาลัยของหริต เรื่องฤทธิ (2501) กิลดน้อยลงมาก และส่งผลถึงการเทศน์มหาวิทยาลัยในปัจจุบันนี้ด้วย

2.3.5 การเทศน์มหาวิทยาลัยในสมัยปัจจุบัน

การเทศน์มหาวิทยาลัยในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน วิถีชีวิตของผู้คน เปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมเมืองอย่างชัดเจน การพึ่งพาอาศัยกันด้านแรงงานในชุมชน เปลี่ยนไปเป็นการจ้างงาน ที่สำคัญคือ มีสถาบันทางสังคมใหม่ ๆ เข้ามามีส่วนในการจัดเทศน์มหาวิทยาลัย ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกิดกระแสการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยในช่วงทศวรรษ 2520 และต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษ 2540 การเทศน์มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของ กระแสนี้ด้วยเช่นกัน จนเกิดเป็นการจัดเทศน์มหาวิทยาลัยเพื่อ “สืบสานประเพณี” และ “อนุรักษ์ วัฒนธรรม”

เหตุการณ์ที่ทำให้การเทศน์มหาวิทยาลัยมีความสำคัญในเชิงการอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสดับเทศน์มหาวิทยาลัยของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทั้ง 2 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสดับการเทศน์มหาวิทยาลัย ณ ศาลาไพธิลังกา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2516 ตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงเป็นตำรางพระ อีสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการศึกษางานเทศน์มหาวิทยาลัยในทางวิชาการ ทั้ง การทำวิทยานิพนธ์ การจัดประชุมวิชาการ รวมถึงการจัดเทศน์มหาวิทยาลัยโดยหน่วยงานภาครัฐที่พุทธ มณฑลเป็นประจำทุกปีตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพื่ออนุรักษ์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย อันเป็นแนวทางให้แก่หน่วยงานอื่น ๆ จัดเทศน์มหาวิทยาลัยต่อไป

อีกประการหนึ่ง ในช่วงทศวรรษ 2500-2520 ยังเกิดเพลงลูกทุ่งที่เป็นความบันเทิง รูปแบบใหม่ เพลงลูกทุ่งประเภทหนึ่งนำทำนองและตัวบทแหล่มาดัดแปลงให้เข้ากับเครื่องดนตรีสากล เรียกว่า “เพลงแหล่” เพลงแหล่เพลงแรกคือ เพลงดอกดินถวิลฟ้า ของชัยชนะ บุญโชติ ผู้ประพันธ์คือ ไพบุลย์ บุตรขัน หลังจากนั้นเพลงแหล่เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง มีนักร้องและศิลปินพื้นบ้านที่ขับร้อง เพลงแหล่อีกหลายคน เช่น ชินกร ไกรลาศ, ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ, ชาย เมืองสิงห์, ขวัญจิต ศรีประจันต์ และทศพล ทิมพานต์ (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์: 2552: 211; 478) เพลงแหล่ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เช่น เพลงแหล่สี่กัษัตริย์ดินดง เพลงแหล่พระรถเมรี เพลงแหล่นาคสังส์กา ผู้วิจัย พบว่าปัจจุบันนิยมนำเพลงแหล่ไปเปิดเพื่อสร้างบรรยากาศในพิธีกรรมอื่นนอกเหนือการเทศน์ มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีอุปสมบท

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงประการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการพัฒนาด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคโนโลยีด้านการพิมพ์ ด้านเครื่องเสียง และด้านอินเทอร์เน็ต

ด้านการพิมพ์ ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การพิมพ์*รายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ลงในใบลาน ซึ่งมีรูปแบบคงทนกว่าและผลิตได้ง่ายกว่าใบลานที่จารตามกรรมวิธีดั้งเดิม ทำให้ต้นฉบับ*รายยาวมหาเวสสันดรชาดก*แพร่หลายอย่างรวดเร็วในภาคกลางนับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 ในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าการเทศน์มหาชาติเพียงแห่งเดียวที่ยังใช้ตัวบทแท้ในสำนวนท้องถิ่นคือที่จังหวัดเพชรบุรี แต่พบเฉพาะในบางวัดเท่านั้น คือการเทศน์นครกัณฑ์ของพระครูวาทีวรวัฒน์แห่งวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี ([ข้อมูลวิถีทัศนครกัณฑ์ ชุดที่ 13](#), [2557]) แต่ส่วนใหญ่นิยมเทศน์*รายยาวมหาเวสสันดรชาดก*เหมือนแห่งอื่น แม้แต่ในท้องถิ่นที่เน้นการสืบทอดทำนองเป็นของตนเองและไม่นิยมนิมนต์พระจากที่อื่นไปเทศน์ เช่น ชุมชนบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี ก็พบว่าที่ชุมชนแห่งนี้นิยมใช้ใบลานพิมพ์ที่มีสำนวนตรงกับ*รายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ทั้งหมด (ประมินทร์ จารูร, 2555: 50-52) สะท้อนให้เห็นว่าการพิมพ์ใบลานเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่การเทศน์มหาชาติในภาคกลางเกือบทั้งหมด

ด้านเครื่องเสียง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการนำเครื่องเสียงมาใช้เทศน์มหาชาติ ตั้งแต่เมื่อใด แต่พบหลักฐานว่าในการเทศน์มหาชาติ 13 ธรรมาสนที่ศาลาโพธิลังกา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารเมื่อ พ.ศ. 2516 นั้นใช้ไมโครโฟนเพื่อขยายเสียงแล้ว ([วิถีทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 3](#), [2559]: 10.18-10.27) การมีเทคโนโลยีเครื่องขยายเสียงเป็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งในการเทศน์มหาชาติและในแวดวงมหรสพของไทย ดังที่เจริญใจ สุนทรวาทีนและพูนพิศ อมาตยกุล ([วิถีทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 5](#), ไฟล์ที่ 1, [2556]: 16.14-44.26; [วิถีทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 5](#), ไฟล์ที่ 2, [2556]: 00.00-3.10) ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า ในอดีตผู้ร้องเพลงไทยใช้วิธีบีบเสียงหรือตะเบ็งเสียงเพื่อให้เปล่งเสียงดัง จนเสียงคำที่เปล่งนั้นไม่ชัดเจน เมื่อมีการใช้เทคโนโลยีเครื่องขยายเสียงในวงการดนตรี นักร้องเพลงดนตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 6-7 เริ่มปรับเสียงให้ต่ำลงเพื่อให้ใกล้เคียงกับระดับเสียงจริง กลายเป็นแนวทางการขับร้องดนตรีไทยมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า คำอธิบายของเจริญใจ สุนทรวาทีนและพูนพิศ อมาตยกุลมีลักษณะใกล้เคียงกับความเปลี่ยนแปลงของเสียงเทศน์มหาชาติ เมื่อพิจารณาแผ่นเสียงแท้เทศน์ที่มีผู้บันทึกไว้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น แผ่นเสียง*แท้กัณนรสอนบุตร* ([วิถีทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 4](#), [2554]) ของนายทรัพย์ กรุงเก่า พบว่าการเทศน์แท้ นอกในอดีตรมีลักษณะบีบเสียงให้สูงขึ้นสูงมากกว่าในปัจจุบันมาก จึงเป็นข้อสังเกตว่าการใช้เครื่องขยายเสียงน่าจะส่งผลต่อวิธีการเทศน์มหาชาติด้วย

นอกจากนี้ เทคโนโลยีการบันทึกเสียงยังมีบทบาทในการสืบทอดบทแท้เทศน์มหาชาติ มีหลักฐานว่าตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2502-2503 มีพระที่สนใจแสวงหาความรู้ นำเทปบันทึกเสียงไปบันทึกในการเทศน์จริง เพื่อนำเสียงไปเป็นต้นแบบฝึกหัดต่อ ([วิถีทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 3](#),

[2559]: 6.20-6.37) การใช้เทพบันทึกลีเสียงนี้ น่าจะเป็นที่แพร่หลาย จนทำให้พระนักเทศน์ซึ่งมีความภาคภูมิใจในวิชาของตนมีลักษณะที่ “หวงวิชา” โดยเฉพาะบทเหล่านั้น เนื่องจากในอดีตการเทศน์บทเหล่านั้นมักนิยมเทศน์ในลักษณะของการประชันแข่งขันกัน พระรูปใดที่แต่งบทเหล่านั้นของตนให้มีโวหารคมคายก็จะเป็นที่ยกย่องนับถือว่ามีฝีมือ พระนักเทศน์จึงมักไม่เทศน์บทเหล่านั้นตั้งแต่ต้นจนจบ อาจละความสนใจส่วนหนึ่งเพื่อให้ต่างกันในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพระผู้เทศน์ทราบว่ามีพระนักเทศน์อื่นก็จะไม่เทศน์ตั้งแต่ต้นจนจบ ดังตัวอย่างการเทศน์ของพระครูสังฆรักษ์โสภณ (เหลื่อม ปญฺญโปล) ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงในช่วงทศวรรษ 2500-2520 เทศน์ *แหล่สี่กัษัตริย์เดินดง* แต่เทศน์ไม่จบ โดยให้เหตุผลว่า “ว่าจบไม่ได้เพราะเขาอัดเทป เพื่อใครฟังอยากจะฟังต่อจะได้ยินมันได้เรา” ([ข้อมูลวิถีทัศนียภาพยุคที่ 28](#) ไฟล์ที่ 3, [2557]: 15.57-16.03)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเกิดกระแสการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2520 การเทศน์มหาชาติก็เป็นส่วนหนึ่งในกระแสดังกล่าว การบันทึกเทปที่เคยใช้แบบครุพักลักจำก็กลายเป็นเครื่องมือถ่ายทอดวิชาการเทศน์อย่างจริงจัง ดังที่พระครูพิศาลธรรมโกศลกล่าวไว้ใน การอบรมการเทศน์มหาชาติ ขอให้พระที่เข้าอบรมนำเทปบันทึกเสียงมาบันทึกทำนองเพื่อนำไปเป็นต้นแบบว่า “ทำนองดีนะครับ หากท่านผู้ใดสนใจ ผมว่าไม่หมดหรอก ว่านิต ๆ หน้อย ๆ ว่าพอให้ท่านอยากอย่างนั้นแหละ ถ้าอยากเป็นจริง ๆ หาเทป ผมจะบันทึกให้ แล้วเอาไปหัด ท่านช่วยพัฒนาเขาหัดจากเทป เขาใช้ได้” ([วิถีทัศนียภาพยุคที่ 1](#), [2559]: 19.11-19.36) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบันทึกต้นแบบทำนองหลวงโดยพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง

ส่วนด้านอินเทอร์เน็ต เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เพิ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 2550 ผู้วิจัยพบว่าหลังจากสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านโทรคมนาคมพัฒนาเพิ่มขึ้นและแพร่หลายจนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการติดต่อสื่อสาร วัดและพระภิกษุก็ใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่พระพุทธานุภาพมากขึ้น และเป็นเครือข่ายทางสังคมใหม่ของฆราวาสที่ใกล้ชิดกับวัด ส่วนวัด พระนักเทศน์ และหน่วยงานที่จัดเทศน์มหาชาติก็นิยมนำสื่อออนไลน์มาใช้ เช่น ถ่ายทอดวิถีทัศนียภาพในงานเทศน์มหาชาติที่จัดขึ้น และบันทึกไว้ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อีกมิติหนึ่งระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่กับการจัดเทศน์มหาชาติ ตลอดจนค่านิยมใหม่ของพระนักเทศน์ซึ่งใช้อินเทอร์เน็ตหันมาเผยแพร่ลีลาการเทศน์ของตน

จากที่กล่าวถึงภูมิหลังของประเพณีเทศน์มหาชาติและบทเหล่านั้นมหาชาติ เห็นได้ว่าการเทศน์มหาชาติเป็นการถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ซึ่งเป็นเรื่องราวศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา แสดงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้าย ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังมีคติความเชื่อเรื่องพระศรีอารียะและพระมาลัยที่เสริมให้การฟังเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นเส้นทางไปสู่อุดมคติในศาสนา คติความเชื่อเหล่านี้เป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดเทศน์มหาชาติ

และมีส่วนในการกำหนดรูปแบบ ขั้นตอน และองค์ประกอบของการเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะคติเรื่อง คธาพันซึ่งเป็นหัวใจของพิธีเทศน์มหาชาติ คติความเชื่อนี้กำกับให้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 1,000 คธา ภายใน 1 วัน 1 คืน และบูชาด้วยเครื่องภัณฑ์เทศน์ โดยมีอานิสงส์คือไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมตไตรย

คติความเชื่อเรื่องคธาพันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดมหาชาติภาษาไทยฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะบทแหล่เทศน์มหาชาติซึ่งพบหลักฐานเป็นต้นบทที่มีขอบชัดเจนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย บทแหล่เทศน์มหาชาติยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ บทแหล่ในและบทแหล่นอก บทแหล่ในมุ่งถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ตามคติความเชื่อ ส่วนบทแหล่นอกมุ่งสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ฟังเทศน์เป็นหลัก และเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์นำเนื้อหาอื่น ๆ มาสอดแทรก ทำนองที่ใช้ถ่ายทอด บทแหล่เทศน์ทั้ง 2 ประเภทก็มีความหลากหลาย สัมพันธ์กับลักษณะเนื้อหาและประเภทของบทแหล่

ปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติและบทแหล่เทศน์เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้ *เวสสันดรชาดก* กลายเป็นต้นบทมาตรฐานที่ใช้โดยทั่วไป ในสมัยปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวิถีชีวิต สถาบันทางสังคม และเทคโนโลยี ส่งผลต่อทั้งการจัดเทศน์และการสืบทอดบทแหล่เทศน์ องค์ประกอบพิธีกรรมของการเทศน์มหาชาติ เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านระยะเวลา โอกาสการจัดเทศน์ และผู้เข้าร่วม ส่งผลให้ขอบและลักษณะของบทแหล่เทศน์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์บทแหล่เทศน์มหาชาติประเภทต่าง ๆ ให้เห็นลักษณะของวรรณคดีประเภทนี้ให้ชัดเจน

บทที่ 3

การถ่ายทอดเวสสันดรชาดกผ่านบทเพลงเทศน์มหาชาติ เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่องทานและทานบารมี

การเทศน์มหาชาติเป็นการนำเรื่องเวสสันดรชาดกมาถ่ายทอดผ่านบทเพลงเทศน์ในพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยทำนองและศิลปะการเทศน์อีกชั้นหนึ่ง โดยมุ่งให้สอดคล้องกับคติความเชื่อ ขั้นตอนพิธีกรรม และธรรมเนียมการเทศน์ ในปัจจุบันบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปหลายด้าน ส่งผลให้ประเพณีเทศน์มหาชาติลดระยะเวลาการเทศน์ลง ทั้งโอกาสจัดเทศน์มีความหลากหลายมากขึ้น กลุ่มผู้ฟังเปลี่ยนจากคนในชุมชนใกล้เคียงเป็นคนในเขตเมืองที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือเป็นสมาชิกขององค์กรหรือหน่วยงานที่จัดเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์จึงต้องปรับเปลี่ยนการเทศน์ให้เหมาะสมแก่ระยะเวลา โอกาส และกลุ่มผู้ฟังที่เปลี่ยนไป

ในบทนี้ มุ่งวิเคราะห์ขอบข่ายการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกซึ่งถ่ายทอดผ่านบทเพลงเทศน์มหาชาติ จากนั้นจะวิเคราะห์การนำเสนอแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีที่สะท้อนจากขอบข่ายการเล่าเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกผ่านบทเพลงเทศน์มหาชาติในปัจจุบันยังคงมุ่งเน้นนำเสนอแนวคิดเรื่องทานและทานบารมี แม้มีความเปลี่ยนแปลงด้านระยะเวลาและบริบทการเทศน์ก็ตาม

3.1 ขอบข่ายการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกผ่านบทเพลงเทศน์มหาชาติ

การนำวรรณคดีหรือนิทานมาถ่ายทอดในพิธีกรรมและมหรสพทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (text) กับวิธีการถ่ายทอดที่เป็นประเพณีมุขปาฐะ (oral tradition) ซึ่งในพิธีกรรมและมหรสพแต่ละประเภทมีลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ คติความเชื่อ และวิธีการถ่ายทอดที่สืบทอดกันมาเป็นขนบในพิธีกรรมและมหรสพประเภทนั้น

การเทศน์มหาชาติมีคติความเชื่อสำคัญคือการ “อ่าน” มหาชาติเป็นทำนองเพื่อให้ผู้ฟังเรื่องเวสสันดรชาดกฟังครบทั้ง 1,000 คาถา คติความเชื่อนี้กำหนดให้บทเพลงเทศน์มหาชาติเป็นแกนหลักของพิธีกรรม โดยเฉพาะ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ที่มีสถานะเป็นคัมภีร์หลัก แม้พระนักเทศน์จะสร้างสรรค์ทำนอง บทเพลงนอก หรือธรรมเนียมใหม่ประกอบเพื่อให้การเทศน์มีสีสันมากขึ้น แต่ก็ไม่มี การเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญจนเกิดเป็น *เวสสันดรชาดก* สำนวนใหม่ เรื่องนี้เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดเวสสันดรชาดกผ่านบทเพลงเทศน์มหาชาติแตกต่างจากการถ่ายทอดวรรณคดีเรื่องอื่นในสังคมไทยอย่าง *รามเกียรติ์* *พระสุธน* หรือ *อนิรุทธิ์*¹⁵

¹⁵ ดูตัวอย่างการวิเคราะห์การถ่ายทอดเรื่อง *รามเกียรติ์* ที่ทำให้เกิดสำนวนใหม่ในสังคมไทยในวิทยานิพนธ์ของศิริพร ฐิตะฐาน (2522) เรื่อง *รามเกียรติ์: การศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน* การถ่ายทอดเรื่องพระ

อย่างไรก็ตาม แม้การเทศน์มหาชาติจะไม่ทำให้เกิดสำนวนใหม่ แต่ก็มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับการถ่ายทอดที่ซับซ้อนในอีกลักษณะหนึ่ง เพราะการเทศน์มหาชาติประกอบด้วยตัวบท 2 ประเภท ได้แก่ ตัวบทวรรณคดีลายลักษณ์ (written text) คือ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* และตัวบทวรรณคดีมุขปาฐะ (oral text) คือบทแหล่นอก ตัวบททั้ง 2 ประเภทยังประกอบกับทำนองที่สืบทอดกันมาด้วยประเพณีมุขปาฐะ การเทศน์มหาชาติจึงเป็นองค์ความรู้ที่ลึกซึ้ง สุ่มและสืบทอดมายาวนาน มีทั้งคำอธิบายตัวบทและทำนอง การตีความตัวบทและสร้างสรรค์เป็นบทแหล่นอกเทศน์บทใหม่

ตัวอย่างองค์ความรู้ที่เห็นได้ชัดเจนในคำอธิบายเรื่องทำนองของการเทศน์กัณฑ์มหาพรตและกัณฑ์มหาพนในหนังสือ *กะเทาะเปลือกเวสสันดรชาดก* ของพระครูวิจิตรธรรมโกศล¹⁶ กล่าวว่า ทำนองของกัณฑ์มหาพรตเกิดจากประสานเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้ากรุงสุโขทัย น้ำเสียงทุ้มลึกที่เป็นพรสวรรค์ของพระผู้เทศน์ วรรณศิลป์ที่โดดเด่นในตัวบท และท่วงทำนองที่มีลักษณะเฉพาะตัว ประมวลกันขึ้นเป็นลีลาคล้าย “คลื่นกระทบฝั่ง” ดังความว่า

ทำนองกัณฑ์มหาพรตนั้นเป็นทำนองที่มีสง่า มีศักดิ์ศรี สมกับเป็นเรื่องของพระราชอาญาใหญ่ ใช้เสียงทุ้ม ว่าลึก เสียงต้องครางออกมาจากทรวง เรียกว่า “เสียงทรวง” และเดินตัวหนังสือเด่นอย่างมีจังหวะ ฟังสนุกและครื้นเครงใจดีมาก เคยได้ฟังท่านผู้ใหญ่เก่า ๆ ท่านพูดกัน เรียกทำนองมหาพรตว่า “คลื่นกระทบฝั่ง” ฟังแล้วมันกระทบจริง ๆ คือลมต้องปะทะหัวอกหัวใจ และผ่านลำคอด้วยอาการกระแทก สูง ๆ ต่ำ ๆ อย่างน่าฟังทีเดียว

(พระครูวิจิตรธรรมโกศล , 2536: 59-60)

คำอธิบายข้างต้นสะท้อนว่าการเทศน์มหาชาติมิใช่เพียงการเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ไปตามลำดับตั้งแต่กัณฑ์แรกจนครบทุกกัณฑ์ แต่ต้องแสดงให้เห็นความโดดเด่นของกัณฑ์ หรือที่พระนักเทศน์เรียกว่า “หัวใจประจำกัณฑ์” (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562) ที่ชนะแบบ “คนใน” (emic)¹⁷ จากพระนักเทศน์นี้ช่วยเปิดมุมมองการศึกษาบทแหล่นอกเทศน์มหาชาติในฐานะ

สุธน ดุในวิทยานิพนธ์ของวินัย ภูระหงษ์ (2520) เรื่อง *พระสุธน-นางมโนห์รา: การศึกษาเปรียบเทียบที่มาและความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ* และดูเรื่องการถ่ายทอด *นิรุทธ์* ในวิทยานิพนธ์ของชลดา เรื่อง *รักษ์ลิขิต* (2535) เรื่อง *วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์: การศึกษาวิเคราะห์*

¹⁶ ปัจจุบันคือ พระราชธรรมวาทีแห่งวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร พระนักเทศน์และครูสอนเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียง

¹⁷ มุมมองแบบคนใน (emic) เป็นแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมจากกลุ่มคนในสาขาวิชามานุษยวิทยา คติชนวิทยา และสังคมวิทยา ซึ่งให้ความสำคัญแก่คำอธิบายของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของข้อมูล ตรงกันข้ามกับมุมมองแบบ

ที่รวมขององค์ความรู้หลายด้าน เริ่มจากความรู้ด้านตัวบท คือรู้เนื้อเรื่องในกัณฑ์ที่จะเทศน์ รู้ว่ากัณฑ์นั้นสัมพันธ์กับกัณฑ์อื่นอย่างไร มีแหล่งใดเป็นแหล่งสำคัญ และความรู้ด้านศิลปะการเทศน์ คือรู้ว่าตอนใดใช้วาทฝีมือ รู้ทำนองที่ถูกต้อง รู้แหล่งนอกสำหรับนำมาประกอบ และยังต้องมีปฏิภาณ รู้หลักธรรม คำสอน คือต้องรู้จักเมล็ดที่ใช้โน้มน้าวผู้ฟังให้ทำบุญ หรือต้องรู้ว่าแหล่งใดสามารถอธิบายข้อธรรมเพิ่มเติมเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ความรู้เหล่านี้สืบทอดกันมาในหมู่พระนักเทศน์มหาชาติและปรากฏให้เห็นชัดเจนก็ต่อเมื่อศึกษาการถ่ายทอดในพิธีกรรมเท่านั้น

ผู้วิจัยพบว่าขนบการเทศน์มหาชาติที่สัมพันธ์กับการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*แบ่งได้เป็น 4 ประการ ได้แก่ ขนบการเกริ่น ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติเรียงกัณฑ์ ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์ และขนบการลา

3.1.1 ขนบการเกริ่นก่อนเทศน์มหาชาติ

บัวผัว สุพรรณยศ (2561: 25) ได้นิยามความหมายของ “บทเกริ่น” ในขนบการร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลางว่า เป็นบทร้องนำของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก่อนที่จะมาพบกันตามเหตุการณ์ที่สมมุติไว้ หรือเป็นเพลงที่มีเนื้อหาทักทายเชิญชวนให้อีกฝ่ายหนึ่งมาร่วมร้องหรือร่วมกิจกรรม ตามนิยามนี้ บทเกริ่นจึงอาจเทียบได้กับช่วงเชื่อมต่อเข้าสู่ช่วง “เนื้อหา” ของการแสดงหรือพิธีกรรม

ผู้วิจัยพบว่าในการเทศน์มหาชาติภายหลังขราวาสอาราธนาธรรมแล้ว พระผู้เทศน์จะไม่เริ่มเทศน์*เวสสันดรชาดก*ทันที แต่จะมีขนบ “การเกริ่น” ก่อน การเกริ่นเป็นขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ก่อนเทศน์เนื้อเรื่อง*เวสสันดรชาดก* ทำให้ผู้ฟังทราบว่าพิธีกรรมได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การตั้งนะโมห้าและการเดินคาถาประจำกัณฑ์ การอนุโมทนาบุญกุศลแก่เจ้าภาพและการเทศน์แหล่งพร และการสมมติหน้าที่ของพระผู้เทศน์

3.1.1.1 การตั้งนะโมห้าและการเดินคาถาประจำกัณฑ์ การตั้งนะโมห้า หรือ การตั้งนะโมห้าชั้น หมายถึง การสวดบทนมัสการพระพุทธคุณ 3 จบโดยแบ่งช่วงการออกเสียงเป็น 5 ช่วง โดยจะสวดแบบมีทำนอง ดังนี้

คนนอก (etic) ซึ่งเป็นการตีความและอธิบายตามวิธีคิด ทฤษฎี หรือทัศนะของนักวิชาการที่ใช้ศึกษาข้อมูลของกลุ่มชนนั้น (Kottak , 2006: 47)

<u>ช่วงที่ 1</u>	นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นโม ตัสสะ
<u>ช่วงที่ 2</u>	ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
<u>ช่วงที่ 3</u>	นโม ตัสสะ ภควโต
<u>ช่วงที่ 4</u>	อรหโต สัมมา
<u>ช่วงที่ 5</u>	สัมพุทธัสสะ

(สถาบันพระสังฆาธิการ, 2556: 3)

ส่วนการเดินคาถา หมายถึง การอ่านคาถาจุณณียบทภาษาบาลีที่ระบุไว้ในตอนต้นบทแหล่งเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์เป็นทำนอง เมื่อตั้งนะโมห้าแล้ว พระผู้เทศน์ก็จะเดินคาถาต่อทันที ทำนองที่ใช้อ่านจุณณียบทนี้เป็นทำนองประจำกัณฑ์ ซึ่งแต่ละกัณฑ์ก็มีลีลาเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น การเดินคาถาของทานกัณฑ์ มีลีลาเนิบช้า มีการทอดเสียงและเอื้อนชัดเจน (เช่น [วितกัณฑ์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 3](#), 2555, ไฟล์ที่ 1: 2.30-5.33) การเดินคาถากัณฑ์มหาพนเล่นระดับเสียงสูงต่ำในการทอดเสียงท้ายพยางค์และใช้การกักลมหายใจเพื่อสร้างจังหวะระหว่างพยางค์ (เช่น [วितกัณฑ์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17](#), 2557, ไฟล์ที่ 1: 1.23-4.00) การเดินคาถากัณฑ์ชุกการเล่นการออกเสียงท้ายคำให้สะบัดเป็นจังหวะที่มีการไล่ระดับเสียง และตัดเสียงวรรณยุกต์ในบางพยางค์ เพื่อเลียนเสียงคนแก่ (เช่น [วितกัณฑ์กัณฑ์ชุก ชุดที่ 3](#), 2560: 10.22-11.50) ส่วนในการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ซึ่งสรุปเนื้อความทั้ง 13 กัณฑ์ นิยมเดินคาถาจุณณียบทของกัณฑ์มหาพน เพราะถือว่าเป็น “กัณฑ์ครู” (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 332) ส่วนในกรณีที่เป็นกรณียะเป็นการเทศน์ประยุกต์เพียงบางกัณฑ์ พระผู้เทศน์ก็จะเดินคาถาเฉพาะกัณฑ์นั้น ๆ

จากการสังเกตในภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า การตั้งนะโมห้าเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังในบริบทพิธีกรรมรู้สึกถึงการเปลี่ยนเข้าสู่ช่วงพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมก่อนหน้านี้ฆราวาสเป็นผู้ดำเนินพิธี ทั้งกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล และอาราธนาธรรม แต่เมื่อพระผู้เทศน์เริ่มตั้งนะโม โดยเฉพาะพระนักเทศน์ที่สวดนะโมห้าเป็นทำนองอย่างเชี่ยวชาญ จะใช้เสียงได้อย่างมีพลัง ดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังทราบว่าเริ่มเข้าสู่พิธีกรรม คือการเริ่มต้นเทศน์มหาชาติ เมื่อผู้ฟังได้ยินเสียงตั้งนะโมแล้วก็จะพนมมือเป็นการแสดงความเคารพและรับรู้ว่าเป็นพิธีกรรมได้เริ่มขึ้น

3.1.1.2 การอนุโมทนาบุญกุศลแก่เจ้าภาพและการเทศน์แหล่พร การอนุโมทนาบุญกุศลแก่เจ้าภาพ หมายถึง การอำนวยการให้แก่เจ้าภาพประจำกัณฑ์เพื่อประกาศอานิสงส์¹⁸ของการฟังเทศน์และการบูชากัณฑ์เทศน์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นสิริมงคล คล้ายกับการอนุโมทนาและการให้พรในบุญพิธีทั้งหลายซึ่งพระภิกษุนิยมให้พรด้วยบท “ยถาสัพพี” การอนุโมทนาแก่เจ้าภาพมหาชาติอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือกล่าวอนุโมทนาบุญเป็นคำพูดร้อยแก้ว หรืออนุโมทนาบุญด้วยการเทศน์แหล่พร ซึ่งผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์ส่วนใหญ่นิยมอนุโมทนาบุญทั้ง 2 แบบ

การกล่าวอนุโมทนาบุญเป็นร้อยแก้วมักเริ่มด้วยการกล่าวชื่อเจ้าภาพประจำกัณฑ์ แล้วกล่าวอนุโมทนาและให้พร จากนั้นพระผู้เทศน์อาจกล่าวเป็นสัมโมทนาเนียกตามสมควรแก่แบบแผนการแสดงพระธรรมเทศนา หากพระผู้เทศน์คุ้นเคยกับเจ้าภาพและสถานที่ที่ไปเทศน์ ก็อาจกล่าวทักทายผู้ฟังอย่างเป็นกันเอง (เช่น [วิถีทัศน์กัณฑ์พิมพ์านต์ ชุดที่ 19](#), 2555: 4.42-7.51)

ส่วนการเทศน์แหล่พรเป็นการเทศน์แหล่พรนอกเพื่อให้พร เนื้อความหลักคือ อำนวยการให้เจ้าของกัณฑ์และผู้ฟังเทศน์ได้รับอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาติและการบูชากัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วยจตุรพิธพรตามธรรมเนียมที่พระสงฆ์ให้พรโดยทั่วไป ได้แก่ อายุ (คือขอให้มียายุยืนยาว) วรรณะ (คือขอให้ผิวพรรณผุดผ่อง) สุขะ (คือขอให้มีความสุขทั้งกายใจ) และพละ (คือขอให้มียุคะกำลังมั่นคง) พระผู้เทศน์แต่ละรูปจะเทศน์แหล่พรเป็นสำนวนของตน โดยแต่งเติมเนื้อความให้แตกต่างกันไป ส่วนใหญ่เน้นกล่าวพรอันเป็นมงคลและสอดแทรกหลักธรรมคำสอน เช่น เรื่องบุญเรื่องกรรม เรื่องศีล หรือสอดแทรกมุกตลก แหล่พรจึงเป็นดั่งบทกล่อมหนึ่งซึ่งแสดงความโดดเด่นเฉพาะตัวของพระผู้เทศน์ ทำให้ผู้ฟังเทศน์เกิดศรัทธาเลื่อมใสตั้งแต่เริ่มพิธีกรรม ดังตัวอย่างแหล่พรจากลีลาเทศน์พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ ซึ่งแทรกคำสอนเรื่องสังขารไม่เที่ยงและเรื่องทำกุศลกรรม ในตอนท้ายยังเชิญชวนให้ผู้ฟังร่วมทำบุญติดกัณฑ์เทศน์ด้วยดังความว่า

<u>เมื่อก่อนโยมตายวายชีวาตม์</u>	<u>เคยได้สร้างสมบัติเอาไว้มีถม</u>
<u>เวลาล้มตายศพยังไม่ทันโทรม</u>	<u>ลูกหลานระงมนำอายุครัน</u>
<u>ลูกชายลูกหญิงมัวแต่ชิงสมบัติ</u>	<u>มีข่าวสะพัดว่าไปเต็มบ้าน</u>
<u>นี่ของกูนั้นของมึงก็รื้อจนถึงกำนัน</u>	<u>ส่วนผู้ตายนั้นไม่รู้เรื่องราว</u>

...

¹⁸ อานิสงส์ มาจากภาษาบาลีว่า อานิสฺสึ แปลตามศัพท์ว่า “คุณอันไหลออกยิ่ง” หรือ “คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิത്യแห่งผล” กล่าวคือ เป็นประโยชน์ เป็นกำไร เป็นผลที่ดี เป็นผล เป็นรางวัล หรือเป็นบุญ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2553: 118)

ถ้า मैंนพลาตปลั่งลงทางอบาย	จะฟังใครได้เล่าคุณโยมจำ
จะฟังสาวองค์พระโมคคัลลาน์	เดี๋ยวนี้ท่านก็มาเสด็จเข้านิพพาน
พระมาลัยก่อนพระองค์มาโปรด	เดี๋ยวนี้ก็หมดแล้วอรหันต์
เหลือแต่พระธรรมแปดหมื่นสี่พัน	ขอคุณโยมของฉันทน์จงพิจารณา
เพราะฉะนั้นก็ขอให้ท่านทั้งหลาย	อย่ามัวสงสัยวิจิกิจฉา
มนุพพุตมา รัมมา	มนุเสฏฐา มโนมยา
จงเร่งเดินรับสัมมาปทา	
สักยี่สิบบาทห้าสิบลหรือร้อยติดกันเทศน์กันเข้ามา	เมื่อโยมสิ้นชีวาจะได้อยู่วิมาน
นั้นแล	

(วัดที่ศรัทธาภักดิ์สักการบูชา ชุดที่ 5, 2561: 17.50-30.00)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเหล่าพระนี้แสดงความสามารถของพระผู้เทศน์ได้หลายด้าน ทั้งแสดงความรู้ในการสั่งสอนหลักธรรมผ่านอุปมา การเลือกใช้โวหารที่กระตุ้นให้พิจารณาหลักอนิจจัง เช่น “เมื่อก่อนโยมตายวายชีวาตม์ เคยได้สร้างสมบัติเอาไว้มีถม เวลาล้มตายศพยังไม่ทันโทรม ลูกหลานระงมหน้าอายครั้น” และการอ้างอิงถึงพระสาวกสำคัญซึ่งเป็นที่เคารพนับถือทั้งพระโมคคัลลานะและพระมาลัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์นิยมใช้เหล่าพรสร้างศรัทธาและโน้มน้าวให้ผู้ฟังบริจาคเงินทำบุญในกรณีที่บริบทการเทศน์ไม่เอื้อให้แทรกแหล่งนอกในเรื่อง เช่น มีเวลาน้อย เทศน์ในงานที่เป็นทางการซึ่งไม่นิยมแทรกแหล่งนอก หรือเทศน์กัณฑ์ที่ไม่มีขอบเขตฝีมือเป็นการเฉพาะ

ในบางกรณี หลังจากตั้งนะโมห้าและเดินคาถาแล้ว พระผู้เทศน์อาจข้ามส่วนอนุโมทนาบุญไปเริ่มต้นเทศน์เนื้อเรื่องก่อน แล้วจึงค่อยกล่าวอนุโมทนาบุญแก่เจ้าภาพเป็นร้อยแก้วภายหลัง นอกจากนี้ พระผู้เทศน์อาจกลับไปเทศน์แหล่งพรในช่วงเวลาแทนได้ หรือหากพระผู้เทศน์จดจำแหล่งพรได้หลายสำนวนก็อาจเทศน์แหล่งพรทั้งในช่วงเกริ่นและช่วงลา

3.1.1.3 การสมมติหน้าที่พระผู้เทศน์ หมายถึงการสมมติหน้าที่ให้พระผู้เทศน์ครั้งนั้นทราบว่าจะทำหน้าที่ใดในการเทศน์ เป็นชนบที่มีเฉพาะในการเทศน์ตั้งแต่ 2 ธรรมาสันขึ้นไป เพื่อให้พระผู้เทศน์สามารถแสดงพระธรรมเทศนาได้เป็นลำดับขั้นตอน ไม่สับสน ผู้ฟังก็สามารถติดตามได้ง่าย การสมมติหน้าที่พระผู้เทศน์นี้เป็นชนบร่วมของการแสดงพระธรรมเทศนาต่าง ๆ รวมถึงการเทศน์มหาชาติ

การสมมติหน้าที่ให้แก่พระผู้เทศน์ทำได้หลายแบบ ในการเทศน์แบบปุจฉา-วิสัชนาจะสมมติให้พระผู้เทศน์รูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ตั้งปัญหา และพระภิกษุอีกรูปทำหน้าที่เป็น

ผู้เฉลยปัญหา หรืออาจสมมติให้เป็นตัวละครตามบทบาทในท้องเรื่องนิทานที่นำมาเป็นสื่อแสดงธรรม (สถาบันพระสังฆาธิการ, 2556: 62-65) ส่วนการเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์ นิยมสมมติหน้าที่ตามบทบาทของตัวละครในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เช่น การเทศน์ 2 ธรรมาสน์นิยม สมมติให้พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระเวสสันดร อีกรูปหนึ่งเป็นพระนางมัทรี หรือสมมติให้พระรูปหนึ่ง เป็นพระอัจจุตฤษี อีกรูปหนึ่งเป็นชูชก หากเป็นการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ก็อาจสมมติให้พระผู้เทศน์เป็น พระเวสสันดร พระนางมัทรี และชูชก ดังตัวอย่างการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ครั้งหนึ่ง พระผู้ เทศน์คือพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลธรรมภาณแห่งวัดเสมียน นารี กรุงเทพฯ และพระมหาโสภณ สุธีโรแห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี หลังจากบอกอานิสงส์ พระเทพวิสุทธิดิลกซึ่งทำหน้าที่ดำเนินการเทศน์ก็เริ่มสมมติหน้าที่ ดังว่า

ขวามือของอาตมามีราชทินนามปรากฏยศในพระพุทธานุศาสนเป็นพระราชาคณะ สามัญ นั่นก็คือท่านเจ้าคุณพระมงคลธรรมภาณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเสมียนนารี เขต บางเขน กรุงเทพมหานคร ปีกลายเป็นพระครู ปีนี้ได้เป็นท่านเจ้าคุณ ก็เทศน์ถวาย หลวงหน้าพระที่นั่งมาแล้ว ดั่งนั้นสามธรรมาสน์ขึ้นไปมอบบทสมมติให้ว่าเป็นพระ ย่านางมัทรี ซ้ายมือของอาตมานั้นคือพระมหาโสภณ วัดบางรักใหญ่ บางบัวทอง นนทบุรี รูปนี้เสียงไพเราะเสนาะ ก็ให้ว่าหน้าที่เป็นกัณหาชาลี และตำแหน่งอื่นอัน จะเหมาะตามสมควร

([ข้อมูลวิดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 3](#), 2562: 9.54-11.03)

การสมมติหน้าที่ให้พระผู้เทศน์สวมบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องยังสัมพันธ์ กับวิธีการเทศน์ โดยพระผู้เทศน์จะแบ่งแหล่งที่เทศน์ให้สอดคล้องกับบทบาทที่ได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตอนที่มีการโต้ตอบกันระหว่างตัวละคร ดังในการเทศน์กัณท์มัทรีลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมานุกู ยุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุดรดิษฐ์ และพระอธิการสุรินทร์ จนทวิโสแห่งวัดสว่างอารมณ์ จังหวัด อุดรดิษฐ์ พระครูกิตติธรรมานุกูรับหน้าที่เป็นพระเวสสันดร เทศน์แหล่งพระเวสสันดรบริภาษพระนาง มัทรี ([วิดิทัศน์กัณท์มัทรี ชุดที่ 16](#), 2554, ไฟล์ที่ 3: 5.28-9.50) หลังจากนั้นพระอธิการสุรินทร์ จนทวิ โสจึงเทศน์แหล่งพระนางมัทรีทูลตอบพ้อ ([วิดิทัศน์กัณท์มัทรี ชุดที่ 16](#), 2554, ไฟล์ที่ 4: 00.00-4.30)

โดยสรุป ขนบการเกริ่นเป็นขั้นตอนสำคัญที่แสดงการเริ่มต้นพิธีกรรม โดยเฉพาะการ ตั้งนะโมและเดินคาถาประจำกัณท์ ขั้นตอนทั้งสองมีหัวใจสำคัญคือคาถาภาษาบาลี สอดคล้องกับคติ ความเชื่อเรื่องคาถาพัน ส่วนขั้นตอนอื่น ได้แก่ การอนุโมทนาบุญแก่เจ้าภาพ การสมมติหน้าที่ให้แก่ พระผู้เทศน์ การเทศน์แหล่งพร เป็นการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติให้สอดคล้องกับธรรมเนียมแสดงพระ

ธรรมเทศนาโดยทั่วไป และเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์แสดงฝีมือในการใช้วาจาศิลป์เพื่อให้ผู้ฟังเกิดปิติ เป็นสิริมงคล และเกิดศรัทธาที่ได้ฟังหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

3.1.2 ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติเรียงกัณฑ์

การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรไปจนถึงนครกัณฑ์ เป็นรูปแบบ การเทศน์มหาชาติที่คุ้นเคยและแพร่หลายในสังคมไทย มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์มีจุดเด่นในเรื่องที่ แตกต่างกันไป บางกัณฑ์เน้นความโศก บางกัณฑ์เน้นความตลกขบขัน การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ จึงเปรียบได้กับการเล่านิทานย่อย 13 ครั้งซึ่งมีขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ บางกัณฑ์มีทำนองพิเศษ และธรรมเนียมโดยเฉพาะเพื่อเชิญชวนผู้ฟังให้ทำทาน บางกัณฑ์นิยมแทรกแหล่งนอกประกอบเพื่อ สร้างสีสันหรือแทรกข้อคิด ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์เหล่านี้ส่งผลต่อการรับรู้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* ผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติและมีผลต่อการถ่ายทอดแนวคิดสู่ผู้ฟังด้วย

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะแสดงผลการศึกษาชีวิตที่ศรัทธาเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ แบ่ง ตามลักษณะได้เนื้อหาเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาหลักของ *เวสสันดร ชาดก* ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เน้นแทรกบทแหล่งนอก และขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็น ตอนเปิดและปิดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เมื่อวิเคราะห์ครบทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยจะสรุปและอภิปราย ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับขนบการเล่าเรื่องอีกครั้ง

3.1.2.1 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาหลักของเวสสันดรชาดก

กัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาหลักของ *เวสสันดรชาดก* มี 7 กัณฑ์ ได้แก่ หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวศน์ ชูชก กุมาร มัทรี และสักบรรพ มหาชาติทั้ง 7 กัณฑ์นี้แสดงให้เห็นการผูกปมปัญหา การพัฒนาปมปัญหา และการคลี่คลายปมปัญหาของเรื่อง เป็นกัณฑ์สำคัญที่หากละเลยย่อมกระทบต่อโครงเรื่อง¹⁹ มหาชาติ กลุ่มนี้มีขนาดค่อนข้างยาว ส่วนใหญ่มีเนื้อหามากกว่า 10 แหล่ง

ขนบการเล่าเรื่องมหาชาติทั้ง 7 กัณฑ์นี้เน้นการละเนื้อหาบางส่วนเพื่อให้ สอดคล้องกับระยะเวลาที่ลดลง เนื้อหาที่เลือกมาเทศน์เสริมให้ “แหล่งสำคัญ” ประจำกัณฑ์โดดเด่นขึ้น เมื่อพิจารณาในเบื้องต้นพบว่าแหล่งที่นิยมเทศน์ในปัจจุบันมีเนื้อหาที่คล้ายกัน เช่น ตอนบำเพ็ญทาน บารมี ตอนคร่ำครวญ ตอนพรรณนาธรรมชาติ ตอนตัดพ้อและบริภาษ ตอนเหล่านี้เป็นแหล่งที่กล่าวถึง ตัวละครหลักของเรื่องซึ่งเป็นตัวเด่น ได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระนางมุสดี พระชาลีและ

¹⁹ กัณฑ์มหाराชเป็นอีกกัณฑ์หนึ่งที่สัมพันธ์กับโครงเรื่องของเวสสันดร แต่ขนบการเทศน์กัณฑ์มหाराชเน้น อดดมมือด้วยทำนองและแหล่งนอก ผู้วิจัยจึงจัดกัณฑ์มหाराชอยู่ในหัวข้อ 3.1.2.2 การเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เน้น แทรกบทแหล่งนอก

พระกัณหา สะท้อนให้เห็นว่าการเทศน์มหาชาติมีวิธีเล่าเรื่องที่แตกต่างกันไปจากการอ่าน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ในฐานวรรณคดีลายลักษณ์อย่างน่าสนใจ

ขบวนการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาหลักของ *เวสสันดรชาดก* แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ขบวนการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 2 แหล่ง และขบวนการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญเพียง 1 แหล่ง

3.1.2.1.1 ขบวนการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 2 แหล่ง มหาชาติ

กัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 2 แหล่งมี 4 กัณฑ์ ได้แก่ ทานกัณฑ์ ชูชก กุมาร และมัทรี มหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์นี้เป็นเนื้อเรื่องตอนที่แสดงให้เห็นปมปัญหาหลักของเรื่องและเสนออารมณ์อย่างเข้มข้น จึงมีธรรมเนียมว่ามหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์นี้เป็น “กัณฑ์ใหญ่” คือเป็นกัณฑ์สำคัญที่มีคนฟังมาก พระผู้เทศน์ต้องถ่ายทอดให้น่าสนใจ ขบวนการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์กลุ่มนี้จึงมีรายละเอียดมากกว่ากัณฑ์อื่น ๆ

ในการนำเสนอรายละเอียดแต่ละกัณฑ์ ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาวีดิทัศน์ในรูปแบบตาราง แต่ละกัณฑ์ประกอบด้วย 2 ตาราง ตารางแรกแสดงแหล่งที่นิยมเทศน์จากข้อมูลวีดิทัศน์ 20 ชุด ส่วนตารางที่สองจะสรุปเนื้อเรื่องของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ ในตารางแรกมีการใช้สีกำกับ ดังนี้

	แหล่งที่เทศน์เป็นบทแหล่งใน
	แหล่งที่เทศน์เป็นบทแหล่งนอก
	แหล่งที่เทศน์ทั้งบทแหล่งในและบทแหล่งนอกประกอบกัน
	แหล่งที่เทศน์บทแหล่งในด้วยทำนองพิเศษทั้งหมด
	แหล่งที่เทศน์บทแหล่งในด้วยทำนองพื้นฐานและทำนองพิเศษ

ช่องสีส้มคือแหล่งที่เทศน์เป็นบทแหล่งใน ช่องสีฟ้าคือเทศน์เป็นบทแหล่งนอก ช่องที่มีทั้งสีส้มและสีฟ้าอย่างละครึ่งคือเทศน์ทั้งบทแหล่งในและแหล่งนอกประกอบในแหล่งเดียวกัน ส่วนช่องที่มีสีส้มและสีเขียวอย่างละครึ่งคือ เทศน์บทแหล่งในด้วยทำนองพิเศษ ในบางกรณีที่ช่องสีฟ้าต่อกันหลายช่องหมายถึงใช้แหล่งนอกเล่าสรุปความครอบคลุมเนื้อหาหลายแหล่ง และในช่องสุดท้ายของแต่ละตาราง ผู้วิจัยสรุปจำนวนทุกแหล่งและทำสีเหลืองกำกับช่องที่นิยมนำมาเทศน์ เมื่อนำเสนอตารางครบทั้ง 2 ตาราง ผู้วิจัยจึงจะวิเคราะห์ขบวนการเทศน์ของกัณฑ์นั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ขบวนการเล่าเรื่องทานกัณฑ์ ทานกัณฑ์เป็นกัณฑ์ที่ 3 ต่อจาก กัณฑ์หิมพานต์ ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนของสำนักวัดถนน ประกอบด้วย 209 คาถา มีเนื้อหา 13 แהל เนื้อเรื่องกล่าวถึงช่วงเวลาก่อนที่พระเวสสันดรจะเสด็จออกจากเมืองสีพีหลังถูกเนรเทศ เริ่มจากพระนางมัทรีพยายามปกป้องพระโอรสแต่ไม่สำเร็จ จึงคร่ำครวญกับพระเวสสันดร และพระนางมัทรี เมื่อพระเวสสันดรได้บำเพ็ญสัจตสมมหาทานสมพระราชประสงค์แล้ว จึงทูลลาพระบิดา พระเจ้ากรุงสญชัยพยายามห้ามพระนางมัทรีและพระกุมารไม่ให้ติดตามไปแต่ไม่สำเร็จ ในตอนท้ายกษัตริย์ทั้งสี่เสด็จออกจากเมือง

จากวิดิทัศน์ทั้ง 20 ชุด พบว่าทานกัณฑ์มีเนื้อความขนาดกลาง นิยมละความบางส่วน มีแهلที่นิยมเทศน์ 9 แهلจาก 13 แهل นิยมละความ 4 แهل ดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในทานกัณฑ์²⁰

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1.10	■	■	■			■	■	■	■	■			■
2	0.45													■
3	1.30	■	■	■	■		■	■	■	■				■
4	.20	■												■
5	1	■	■											■
6	1	■	■	■			■	■		■				■
7	.30	■		■	■					■				■
8	1	■	■	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■
9	.25	■					■	■	■	■				■
10	.30			■			■	■	■	■	■			■
11	1.10	■	■				■	■	■	■	■			■
12	1	■	■	■	■	■	■	■	■	■				■
13	2	■							■	■	■			■
14	1.30	■	■		■		■	■	■	■				■
15	1.10	■	■	■	■	■	■						■	■
16	.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
17	.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
18	.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
19	1.30	■	■	■	■	■	■	■	■	■				■
20	.50	■	■				■	■	■	■				■
รวม		18	14	12	9	4	14	10	13	14	4	3	4	20

ตารางที่ 18 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในทานกัณฑ์

ลำดับ	เนื้อหาของแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาของแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระนางผุสดีเศวราโศกเมื่อทราบข่าวพระเวสสันดร ถูกเนรเทศ (แหล่งใน)	
2	พระนางผุสดีเสด็จไปปลอบประโลมพระเวสสันดร และพระนางมัทรี (แหล่งใน)	

²⁰ ลำดับชุดข้อมูลเรียงตามตารางในหัวข้อ 1.4 ขอบเขตการวิจัย ระบุระยะเวลาเทศน์เป็นหน่วยชั่วโมง เช่น เวลา 1 ชั่วโมง จะเขียนเลข “1” หากเทศน์เป็นเวลา 1 ชั่วโมง 20 นาที จะเขียนตัวเลข “1.20” หากเทศน์เป็นเวลา 45 นาที จะเขียนว่า “.45”

3	พระนางมุสดีเสด็จไปทูลอ่อนวอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยให้ทรงยกโทษให้พระเวสสันดรแต่ไม่สำเร็จ (แหลใน)	
4	พระนางมุสดีเสด็จกลับมายังตำหนักของพระเวสสันดร ทรงคร่ำครวญกับพระโอรสและพระสุณิสา (แหลใน)	
5		บรรดานางสนมทราบข่าวว่าพระเวสสันดรถูกเนรเทศ ก็พากันคร่ำครวญ
6	พระเวสสันดรทรงบริจาคสัตตศคมหาทาน (แหลใน + ทำนองพิเศษ)	
7	พระเวสสันดรทูลลาพระเจ้ากรุงสุโขทัย (แหลใน)	
8	พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงให้พระนางมัทรีประทับอยู่ในเมืองต่อ (แหลใน + ทำนองพิเศษ)	
9	พระนางมัทรีพรรณนาโทษหญิงหม้าย (แหลนอก + แהלใน)	
10		พระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสขอให้พระกุมารทั้งสองประทับอยู่ในเมืองต่อ
11		พระนางมัทรีปฏิเสศอีกครั้ง
12		พระนางมุสดีให้พรกษัตริย์ทั้งสี่ก่อนออกเดินทาง
13	พระเวสสันดรเสด็จออกจากเมืองสีพี (แหลใน)	

จากตารางข้างต้น พบว่าเนื้อหาของทานกัณฑ์ที่นิยมนำมาเทศน์แบ่งได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ ตอนต้นกัณฑ์ กลางกัณฑ์ และแหลสุดท้าย เนื้อหาตอนต้นกัณฑ์แสดงการคร่ำครวญของพระนางมุสดีเป็นหลัก (แหลที่ 1-4) ตอนกลางกัณฑ์เป็นตอนพระเวสสันดรบำเพ็ญสัตตศคมหาทานและทูลลาพระเจ้ากรุงสุโขทัย (แหลที่ 6-9) ส่วนตอนท้ายกัณฑ์เทศน์เฉพาะแหลที่ 13 เป็นตอนพระเวสสันดรเสด็จออกจากเมืองและหันกลับมาทอพระเนตรพระนครสีพีเป็นครั้งสุดท้าย

ส่วนแหลที่ไม่นิยมนำมาเทศน์พบว่าเป็นแหลที่มีเนื้อความซ้ำกับแหลที่นิยมเทศน์ ได้แก่ แהלที่ 10-11 เป็นตอนที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยขอให้พระขาลีและพระกัณฑ์หาประทับในเมืองต่อ แต่พระนางมัทรีปฏิเสศ ซ้ำกับเนื้อความในแหลที่ 8-9 ซึ่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยขอให้พระนางมัทรีประทับอยู่ในเมือง แต่พระนางปฏิเสศและพรรณนาโทษหญิงหม้าย ส่วนแหลที่ 5 ไม่นิยมนำมาเทศน์ กล่าวถึงบรรดานางสนมซึ่งเป็นตัวละครรอง

ในบรรดาแหล่งที่นิยมเทศน์ แหล่งสำคัญของทานกัณฑ์ซึ่งเป็นตารางช่องสี่เหลี่ยมข้างต้น ได้แก่ แหล่งพระนางมัทรีพรรณนาโทษหญิงหม้าย หรือแหล่งหญิงหม้าย (แหล่งที่ 9) และแหล่งสัตตคมหาทาน (แหล่งที่ 6)

ในด้านธรรมเนียมเทศน์ ทานกัณฑ์มีธรรมเนียมเทศน์ 2 ประการ ได้แก่ การเทศน์ทำนองพิเศษ ในแหล่งสัตตคมหาทาน (แหล่งที่ 6) และในแหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสห้ามพระนางมัทรี (แหล่งที่ 8) อีกประการหนึ่งคือการแทรกแหล่งนอกในแหล่งหญิงหม้าย (แหล่งที่ 9)

ในการเทศน์ทำนองพิเศษประกอบแหล่งสัตตคมหาทาน ทำนองที่ใช้เรียกว่าทำนอง “ย้าย” ใช้พรรณนาเครื่องประดับข้างและม้าที่เป็นเครื่องทานของพระเวสสันดร ตั้งแต่ความว่า “ย้าย สพพาลงการภูสิตะ ประดับอาภรณ์พู่ห้อยหูดูเฉิดฉาย ดารารายรัตคนทอง” ลีลาทำนองจะเลื่อนขึ้นลงสลับกันไปอย่างเนิบช้า เน้นให้เห็นภาพเครื่องทานที่ประณีตอลังการของพระเวสสันดร (เช่น [วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 9](#), 2561: 1.43.50) ในจังหวัดเพชรบุรียังมีธรรมเนียมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “แจกทาน” เมื่อเทศน์ถึงตอนบริจาคนิสิตตมมหาทาน พระผู้เทศน์จะประกาศให้เจ้าภาพกัณฑ์แจกทานให้แก่ผู้ที่มาร่วมฟังเทศน์ ถือว่าเจ้าภาพได้ทำบุญร่วมกับพระเวสสันดร (เช่น [วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 12](#), 2560: 1.28.55-1.32.30) ส่วนการเทศน์ทำนองพิเศษในแหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสห้ามพระนางมัทรี (แหล่งที่ 8) ในตัวบทระบุชื่อทำนองไว้ว่า “ขึ้น” แต่ทำนองขึ้นในเนื้อความส่วนนี้มีการเล่นระดับเสียงขึ้นลงมากกว่าทำนองขึ้นส่วนอื่น ๆ และแทรกการเล่นเสียงครั้น เสริมให้เห็นความอลังการของพระเจ้ากรุงสุโขทัยชัดเจนนยิ่งขึ้น (เช่น [วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 11](#), 2561: 45.45-47.22)

แหล่งหญิงหม้ายเป็นแหล่งสำคัญที่ต้องเทศน์เกือบทุกครั้ง ดังที่พระผู้เทศน์รูปหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าไม่ได้ฟังแหล่งหญิงหม้ายนี้เหมือนไม่ได้ฟังทานกัณฑ์” ([วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 19](#), 2562: 53.10-53.20) ยกเว้นในกรณีที่จัดเทศน์ในโรงเรียนซึ่งผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นนักเรียน พระผู้เทศน์ไม่เน้นเทศน์แหล่งหญิงหม้าย แต่จะเน้นตอนพระนางมุสตีคร่ำครวญตอนต้นกัณฑ์ และสอดแทรกคำสอนเรื่องความกตัญญูแทน เช่น พระราชาธรรมวาทีแห่งวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ เทศน์ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ กรุงเทพฯ ([วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 2](#), 2556) และพระครูโฆสิตธรรมการแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ เทศน์ที่โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช กรุงเทพฯ ([วितักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 4](#), 2559)

แหล่งหญิงหม้ายเป็นแหล่งนอก กล่าวถึงโทษของหญิงหม้ายอย่างละเอียดลออเพื่อให้จับใจผู้ฟังเทศน์ที่เป็นผู้หญิง เนื้อความเน้นพรรณนาความทุกข์ของผู้หญิงอย่างโดดเด่น ทั้งยังแฝงคำสอนการประพฤติปฏิบัติตัวของผู้หญิง ดังตัวอย่างแหล่งหญิงหม้ายจากลีลาเทศน์ของพระมหาโสภณ สุธีโรแห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ความว่า

จะกล่าวความไปตามบาลี	ถึงมัทรีศรีสมร
ได้ฟังทรงฤทธิ์พระบิดร	กล่าวสุนทรทางทัตทาน
นางน้อมเศศเกล้ากล่าวบรรยาย	ทูลถวายโดยวิถถาร
แต่พระองค์ผู้วโรงการ	โปรดสงสารลูกเป็นสตรี
แต่จนปัญญาด้วยข้าพระบาท	เป็นห่วงพระราชสามี
ครั้งจะไม่ไปก็ใช้ที่	จะอยู่บุรีก็ดูกระไร
ฝูงเขาจะชวนพากันสรवलแช่	มัทรีไม่รู้จะแลดูหน้าใคร
เขาจะก่อนจะเคาะจะพากันเยาะโยไฟ	ว่าลูกมีใจไม่สัตย์จริง

...	
แม้คำโบราณท่านย่อมว่า	ด้วยอุปมาไว้มากมี
ว่าเป็นหญิงหม้ายชายหน่ายหนี	ดั่งนทีที่ไร้ธารา
หรือบุรินทร์ที่ไร้จอมราช	ปราศปราสาทลอยเวหา
ไร้เรือนยอดช่างปลอดคนย่นตา	ไม่งามสง่างดงามเลย
ไฟไร้ควันดูน่าร้อนท	ดูจราจรถพระคุณเจ้าเอ๋ย
ถึงอนจะงามไม่ทรมเสียเลย	แต่ขาดผู้คนเคยประจำสำคัญ

([วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 11](#), 2561: 50.35-56.31)

ตัวอย่างข้างต้นพรรณนาว่าหญิงหม้ายย่อมถูกนินทาว่าร้าย หากบำรุงรูปโฉมก็ถูกวิจารณ์ว่าทำเพื่อช่วยยวนชายอื่น หากไม่บำรุงก็ถูกดูถูกว่าไม่ดูแลตนเอง บทเหล่านี้ข้างต้นแสดงให้เห็นความรักศักดิ์ศรีในฐานะแม่เหล็กของพระเวสสันดร พระนางไม่อาจทอดทิ้งพระสวามีเพื่อความสุขของตนได้ ในตอนท้ายเปรียบว่าหญิงที่ไร้สามีย่อมไร้คุณค่าเหมือนแม่น้ำที่ไร้น้ำ หรือเหมือนเมืองที่ไร้ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นความเปรียบที่มีอยู่ใน *เวสสันดรชาดก* แต่ละไปจากร่ายยาวมหา *เวสสันดรชาดก* เหล่าหญิงหม้ายสำนวนนี้จึงเป็นตัวอย่างที่แสดงลักษณะตัวละครของพระนางมัทรีที่มีความเด็ดเดี่ยว รักเกียรติของพระองค์ และจงรักภักดีต่อพระสวามี จึงติดตามพระสวามีไป ในขณะเดียวกันก็แสดงความรู้ของพระผู้เทศน์ที่แทรกคำสอนสตรีจากพระไตรปิฎกโดยตรง

จากการวิเคราะห์ข้างต้น สรุปได้ว่าขนบการเล่าเรื่องทานกัณฑ์เน้นแสดงความรู้สึกของตัวละครหญิงเป็นหลัก แสดงความเศร้าโศกของพระนางผู้สติตอนต้นกัณฑ์ และแสดงความภักดีเด็ดเดี่ยวของพระนางมัทรี การให้ความสำคัญแก่ตัวละครหญิงในทานกัณฑ์นี้ยังเสริมด้วยบทเหล่านั้นที่แสดงคำสอนผู้หญิง ในหมู่พระนักเทศน์จึงนิยมเรียกทานกัณฑ์นี้ว่า “กัณฑ์แม่” (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562) นอกจากนี้ ทานกัณฑ์ยังเน้นตอนพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญสัตตกัมมทานด้วยทำนองพิเศษ เนื้อเรื่องของกัณฑ์นี้จึงแสดงทั้งความโศกของตัวละครที่

ได้รับผลกระทบจากการบำเพ็ญทาน ควบคู่กับแสดงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรด้วย

2) ขบวนการเทศน์กัณฑ์ชูชก กัณฑ์ชูชกเป็นกัณฑ์ที่ 5 ต่อจากกัณฑ์วนปเวศน์ ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนสำนักวัดสังข์กระจาย ประกอบด้วย 79 พระคาถา มีเนื้อความ 17 แห่ กล่าวถึงพราหมณ์ชราชูชก เทียวขอทานจนได้ภรรยาสาวชื่อนางอมิตดา วันหนึ่งนางอมิตดาถูกนางพราหมณ์ในหมู่บ้านรุมเยาะเย้ย เป็นเหตุให้นางบังคับชูชกเดินทางไปทูลขอพระโอรสและพระธิดาของพระเวสสันดรมาเป็นข้ารับใช้ ชูชกจึงออกเดินทาง จนไปพบพรานเจตบุตรที่เฝ้าทางเข้าเขาวงกต และใช้อุบายหลอกว่าตนเป็นราชทูตมาทูลเชิญพระเวสสันดร พรานเจตบุตรหลงเชื่อจึงเชิญให้ชูชกพักค้างแรมกับตน

จากการศึกษาวิดิทัศน์ทั้ง 20 ชุดพบว่ากัณฑ์ชูชกเป็นกัณฑ์ขนาดยาว จึงนิยมละเนื้อหาเป็นจำนวนมาก มีแหล่งที่นิยมเทศน์เพียง 4 แห่จากเนื้อความ 17 แห่ ส่วนเนื้อความที่ละไปมีถึง 13 แห่ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 19 แสดงจำนวนแพทย์ที่นิมนต์มาเทศน์ในถิ่นต่างๆ

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1	.20	20	20																
2	.45	20	20	13	5	3													
3	.50	20	20	13	5	3													
4	.40	20	20	13	5	3													
5	.50	20	20	13	5	3													
6	.50	20	20	13	5	3													
7	.40	20	20	13	5	3													
8	.40	20	20	13	5	3													
9	.18	20	20	13	5	3													
10	1	20	20	13	5	3													
11	.40	20	20	13	5	3													
12	.50	20	20	13	5	3													
13	.50	20	20	13	5	3													
14	.55	20	20	13	5	3													
15	.50	20	20	13	5	3													
16	.50	20	20	13	5	3													
17	2	20	20	13	5	3													
18	1.30	20	20	13	5	3													
19	1.20	20	20	13	5	3													
20	1.25	20	20	13	5	3													
รวม		20	20	13	5	3	3	9	2	4	4	6	6	4	2	2	2	2	4

ตารางที่ 20 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ชูชก

ลำดับ	เนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์	เนื้อหาของแหล่งที่ไม่นิยมนำมาเทศน์
1	ชูชกขอร้องนางอมิตดาได้ทองเป็นจำนวนมาก จึงนำไปฝาก พราหมณ์สามีภรรยาคนหนึ่งที่เป็นสหายกัน (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
2	พราหมณ์สามีภรรยาคิดว่าชูชกตายแล้ว จึงนำทอง ออกมาใช้ วันหนึ่งชูชกกลับมาทวงทอง สองสาม ภรรยาจึงยกลูกสาวชื่ออมิตดาออกให้แทนหนี้ (แหล่ง ใน + แหล่งนอก)	
3	ชูชกรับนางอมิตดาเป็นภรรยา และพากลับบ้านทุน วิฐูของตน (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
4		ชูชกพานางอมิตดากลับบ้านทุนวิฐู
5		นางอมิตดาปรนบัติชูชกเป็นอย่างดี
6		พราหมณ์ในบ้านทุนวิฐูเห็นนางอมิตดาดูแลชูชกเป็น อย่างดี ก็รู้สึกไม่พอใจภรรยาที่ดูแลปรนบัติดีไม่ เท่านางอมิตดา จึงกลับไปทูปตีภรรยาของตน
7	นางพราหมณ์พากันไปรุ่มเยาะเย้ยนางอมิตดาที่ทำ น้ำ (แหล่งนอก)	
8		นางอมิตดาร้องไห้กลับมาบ้าน ชูชกถามสาเหตุ เมื่อ นางเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น ชูชกจึงอาสาปรนบัตินาง แทน แต่นางอมิตดาปฏิเสธ
9		เทวดาตกลงนางอมิตดาสั่งชูชกให้ไปทูลขอพระโอรส และพระธิดาของพระเวสสันดร
10		ชูชกชูชกเกรงนางอมิตดาจะทอดทิ้งตนจึงรับอาสา และขอให้นางอมิตดาช่วยจัดเตรียมเสบียงต่าง ๆ ให้
11		ก่อนออกเดินทาง ชูชกซ่อมแซมเรือและสิ่งความ ให้นางอมิตดาดูรักษาตัวให้ดี ไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับชายอื่น
12		ชูชกเดินทางไปถึงเมืองสีพีแต่ชาวเมืองขับไล่ ชูชก หนีรอดและเดินทางต่อไปจนถึงเขตที่พวานเจตบุตร เฝ้ารักษา กลับถูกสุนัขของพวานเจตบุตรไล่ขึ้นต้นไม้
13		ชูชกร้องพรรณนาคุณของพระเวสสันดร
14		พวานเจตบุตรมาพบชูชกจึงขู่ว่าจะสังหาร
15		ชูชกทำอุบายหลอกว่าเป็นราชทูตจะมาเชิญพระ

	เวสสันดรกลับเมือง
16	พรานเจตบุตรหลงเชื่อ จึงช่วยชูชกออกจากต้นไม้
17	พรานเจตบุตรดูแลชูชกและให้พักค้างแรมด้วย

จากตารางข้างต้น พบว่าเนื้อความของกัณฑ์ชูชกที่นิยมเทศน์มีเพียง 4 แหล่ เป็นเนื้อความแสดงความเป็นมาของชูชกและเหตุที่ได้นางอมิตดา (**แหล่ที่ 1-3**) อีกแหล่หนึ่งนิยมเทศน์ต่อนางพราหมณ์รุมเยาะเย้ยนางอมิตดา (**แหล่ที่ 7**) ลักษณะเนื้อหาของทั้ง 4 แหล่นี้แสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะของตัวชูชกเป็นหลัก ส่วนแหล่นางพราหมณ์เยาะเย้ยนางอมิตดาที่ทำน้ำแสดงเหตุที่ทำให้ชูชกต้องเดินทางไปขอพระกุมารทั้งสองจากพระเวสสันดร ในปัจจุบัน กัณฑ์ชูชกมีแหล่สำคัญเป็นช่องตารางสีเหลืองข้างต้นคือ แหล่ประวัติชูชก (**แหล่ที่ 1**) และแหล่ชูชกทวงทอง (**แหล่ที่ 2**)

ส่วนเนื้อความที่นิยมละมีทั้งแหล่ที่เป็นรายละเอียด เช่น แหล่นางอมิตดาปรนนิบัติชูชก (**แหล่ที่ 4**) และแหล่ซึ่งมีหลักฐานว่าในอดีตนิยมใช้วอดฝีมือ เช่น แหล่พราหมณ์ตีเมีย (**แหล่ที่ 5**) แหล่ชูชกลาเรือน (**แหล่ที่ 11**) น่าสังเกตว่าเนื้อความที่ละไปมักเป็นแหล่ซึ่ง “วางทีก็ฟังโลดโผนเหลือขนาด” (เสฐียรโกเศศ, 2540: 30) หรือไม่ได้เกี่ยวข้องกับปมปัญหาหลักโดยตรง แม้แต่การเทศน์ในต่างจังหวัดซึ่งยังรักษาขนบการสอดแทรกมุกตลกของกัณฑ์ชูชกก็มีแนวโน้มที่จะละเนื้อเรื่องเช่นเดียวกัน ดังลีลาเทศน์ของพระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐิริทโตแห่งวัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี ([วิถีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 17](#), 2556) และลีลาเทศน์ของพระเกษม เขมสิริแห่งวัดโพธิ์พระใน จังหวัดเพชรบุรี ([วิถีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 14](#), 2561) โดยเฉพาะการเทศน์ของพระครูปลัดวีรวัฒน์ซึ่งมีเวลาเทศน์ถึง 2 ชั่วโมง แต่ก็เทศน์เฉพาะเนื้อหาส่วนที่นิยมดังในตารางข้างต้น สะท้อนว่าขนบการเทศน์กัณฑ์ชูชกในปัจจุบันมีแบบแผนที่ค่อนข้างตายตัว และเสริมด้วยการบรรยายและการเทศน์แหล่นอกแทน

แม้เนื้อความของกัณฑ์ชูชกที่นิยมนำมาเทศน์จะเพียง 4 แหล่ แต่มีธรรมเนียมพิเศษที่เน้นสร้างอารมณ์ขันในทุกแหล่ ธรรมเนียมที่พบมี 2 ประการ ได้แก่ การเทศน์แหล่นอก และการสวมบทบาทเป็นชูชก

การเทศน์แหล่นอกในกัณฑ์ชูชกมีทั้ง**แหล่ประวัติชูชก** (ตรงกับ**แหล่ที่ 1**) และ**แหล่ชูชกพานางอมิตดา** (ตรงกับ **แหล่ที่ 3**) ในบางแห่งอาจเทศน์แหล่นอกสรุปความตอนที่ชูชกเดินทางไปพบพรานเจตบุตรด้วย **แหล่ประวัติชูชก** เน้นว่าชูชกมีลักษณะบุรุษโทษ เมื่อตอนเกิดก็มีเหตุอุบารห์ต่าง ๆ ทำให้ญาติพี่น้องพากันล้มหายตายจากไปสิ้น ส่วน**แหล่ชูชกพานางอมิตดา** เน้นความโศกของนางอมิตดาที่ต้องจากเรือนและแสดงอาการที่น่าขบขันของชูชกที่หลงใหลนางอมิตดา ผู้วิจัย

ขอยกตัวอย่าง*แหล่งชุกพานางอมิตตา* จากลีลาเทศน์พระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ดังนี้

อมิตตาวิลาลัย	เมื่อจรจัล ²¹ ไปกับชุก
ในจิตสะท้อนลงอ่อนอก	น้ำตานางตกให้ซึ่มกระเซ็น
นางเหลียวดูซึ่งเคหาให้ยิ่งอาลัย	ต้องจากไปด้วยจำเป็น
นี่แทบชีวิตจะปลิดกระเด็น	นางหยุดเขม่นแผ่ยื่นมอง
นี่นางผันกายออกจากประตู	นางเหลียวดูข้าวของ
ไ้อ้จะจากไปหนอใครจะครอง	เสียดายหอห้องยื่นมองลา
ไ้อ้เฒ่าชราคนกาลิ	มันแสนยินดีเป็นนักเป็นหนา
โดดเข้าจับมือแม่อมิตตา	ว่ามาเกิดแม่มารีบจรลี
ไปอยู่กับพี่เกิดแม่เนื้อหอม	พี่จะถนอมแม่เนื้อนี้
แล้วเฒ่าชราคนกาลิ	ออกเดินเร็วรีไปตามนทาง
ชุกเดินหน้า	อมิตตาแม่เดินตามหลัง
ผ่านละเมาะค้อยเหาะค้อย่าง	มาตามทางบจร

([วิตทัศน์กัมม์ชุก ชุดที่ 4](#), 2556: 19.40-23.45)

ส่วนธรรมเนียมการสวมบทบาทเป็นชุก พระผู้เทศน์จะสมมติตนเองเป็นชุกเพื่อขอให้ผู้ฟังร่วมทำบุญ บางแห่งอาจร้องเพลงขอทาน ธรรมเนียมขอทานในกัมม์ชุกเป็นที่ทราบกันว่าเป็นเรื่องผิดพระวินัย แต่ถือเป็นเรื่องอนุโลมเพื่อสร้างความครึกครื้น ดังที่พระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร เยื่อไม้) แห่งวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารกล่าวว่า “แต่ก่อนเขาไม่ว่าหรอก เขาก็ว่าพระสนุกเพื่อเขา พระยอมอาบัติเพื่อโยม เขาสนุกสนาน” ([วิตทัศน์เบ็ดเตล็ด 1](#), 2559: 38.05-38.15)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระนักเทศน์ในปัจจุบันปรับขนบการเทศน์กัมม์ชุกให้ “สุภาพเรียบร้อย” ขึ้น มุ่งเล่าเฉพาะตอนที่แสดงให้เห็นว่าชุกเป็นคนโลก ขำนาถในการขอทาน และมีกำเนิดอัปมงคลที่น่าพาดความโชคร้ายมาให้ผู้ใกล้ชิด การเทศน์เนื้อหาเหล่านี้ช่วยเสริมภาพของพระเวสสันดรให้เด่นขึ้น เพราะแสดงลักษณะตรงกันข้ามกับกำเนิดของพระเวสสันดรในกัมม์หิมพานต์ซึ่งทรงมุ่งมั่นทำทานมาตั้งแต่แรกประสูติ และมีเหตุมัทศจรรย์ที่น่า

²¹ คือ จจรจัล

ความเจริญรุ่งเรืองมาให้แก่อาณาจักร ขนบการเทศน์กัณฑ์ชูชกจึงช่วยเสริมแนวคิดของเรื่องโดยอ้อม ผ่านการสร้างภาพเปรียบเทียบระหว่างพระเวสสันดรกับชูชก

3) ขนบการเทศน์กัณฑ์กุมาร กัณฑ์กุมารเป็นมหาชาติกัณฑ์ที่ 8 ต่อจากกัณฑ์มहाพน ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ประกอบด้วย 101 พระคาถา มีเนื้อความ 22 แהל่ กล่าวถึงการบำเพ็ญบุญตรทานบารมีของพระเวสสันดร คือการบริจาคพระชาติและพระกัณฑ์ให้เป็นทานแก่ชูชก ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นความเศร้าโศกของพระนางมัทรีและพระกุมารทั้งสองที่พลัดพรากจากกัน

จากการศึกษาข้อมูลวีดิทัศน์ 20 ชุด พบว่ากัณฑ์กุมารมีขนาดยาว จึงนิยมใช้เทศน์แهل่นอกเทียบเนื้อเพื่อวิธีสรุปความและละเนื้อความจำนวนมาก มีแهل่ที่นิยมเทศน์ 12 จาก 22 แهل่ เป็นแهل่ที่นิยมเล่าสรุปด้วยแهل่นอกเทียบเนื้อ 8 แهل่ และแهل่ที่ละไปมีถึง 10 แهل่ ดังตารางต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางที่ 21 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในถิ่นทุกมาว

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
1	.55	Orange		Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green									Blue	Green
2	1.20			Orange	Orange	Orange		Orange	Orange			Orange	Orange	Green	Orange						Orange			Green
3	.50	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
4	.50	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
5	.50	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
6	1.10	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
7	.40	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
8	.50	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
9	.40	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
10	.50	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
11	.30	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
12	1.10	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
13	1.10	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
14	1.10	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
15	.35	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
16	1	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
17	1.05	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
18	1	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
19	2.10	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
20	1.45	Orange	Orange	Orange	Orange	Orange		Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Blue	Green	Blue								Blue	Green
		17	10	15	10	5	1	10	8	7	7	8	9	20	2	1	0	0	1	1	2	1	18	

ตารางที่ 22 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์กุมาร

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	ชูชกเดินทางถึงเขาวงกต ค้างแรม 1 คืนเพื่อรอให้พระนางมัทรีเสด็จเข้าป่าหาผลไม้ในตอนเช้า (แหล่งใน)	
2	พระนางมัทรีทรงฝันร้ายว่ามีชายนากลัวมาทำร้าย (แหล่งใน)	
3	พระนางมัทรีเสด็จไปยังพระอาศรมของพระเวสสันดร และทูลขอให้ทรงช่วยทำนายฝัน (แหล่งใน)	
4	พระเวสสันดรทราบว่าจะมีผู้ลขอพระกุมารทั้งสอง ทรงเกรงว่าพระนางมัทรีจะเสียพระทัย จึงใช้โหวหยาบายเบี่ยง พระนางมัทรีจึงกลับไปปลุกพระโอรสธิดาก่อนเสด็จออกหาผลไม้ (แหล่งใน)	
5		ชูชกเดินเข้าไปถึงพระอาศรม
6		พระเวสสันดรให้พระโอรสออกไปรับชูชก แต่ชูชกข่มขู่พระชาติ พระชาติจึงพิจารณาเห็นว่าชูชกมีลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการ (แหล่งนอก)
7	ชูชกใช้โหวหยาบายเบี่ยงน้ำทั้งห้า ทูลขอพระกุมารทั้งสองจากพระเวสสันดร พระเวสสันดรขอให้ชูชกรอพระนางมัทรีเพื่อให้พระนางได้ร่วมอนุโมทนา ชูชกปฏิเสธเพราะเกรงว่าพระนางมัทรีจะไม่ยินยอม พระเวสสันดรขอให้ชูชกพาพระกุมารทั้งสองไปหาพระเจ้ากรุงสยชัยเพื่อรับเงินเป็นค่าไถ่ตัว แต่ชูชกปฏิเสธอีก พระกุมารทั้งสองเห็นว่าพระบิดาจะพระราชทานให้แก่พราหมณ์ชรา จึงทรงหนีไปซ่อนในสระบัว ชูชกไม่เห็นพระกุมารทั้งสองจึงบริภาษพระเวสสันดร พระเวสสันดรเสด็จออกไปตามพระกุมารทั้งสอง (แหล่งนอก)	
8		
9		
10		
11		
12		
13	พระเวสสันดรเรียกพระกุมารทั้งสองขึ้นจากสระบัว (แหล่งใน + ทำนองพิเศษ)	
14		
15		พระเวสสันดรหลั่งน้ำทักษิโณทก พระราชทานพระ

		กุมารทั้งสองแก่ชูชก โลกธาตุเกิดเหตุอัศจรรย์ กัมปนาทด้วยอำนาจปิยบุตรทานบารมี
16		ชูชกใช้เถาวัลย์ผูกข้อพระกรของพระกุมารทั้งสอง แล้วเขียนดี พระชาติพิรุณอ่อนนพระบิดาให้ช่วย แต่พระเวสสันดรหนึ่งเฉย
17		พระชาติปรับทุกข์กับพระกัณหา
18		พระเวสสันดรหวั่นไหวเมื่อเห็นพระกุมารทั้งสองถูก เขียนดี ทรงเกิดโทสะ แต่ก็ทรงระงับไว้ได้ด้วย อุเบกขา
19		พระชาติถูกชูชกเขียนดี จึงคร่ำครวญทูลลาพระ มารดา
20		พระกัณหาคร่ำครวญด้วยความเศร้า ประกาศว่าไม่ ขอเป็นพ่อลูกกับพระเวสสันดรอีก
21		พระเวสสันดรไต่ยื่นพระกุมารทั้งสองคร่ำครวญก็ เศร้าพระทัย แต่ทรงใช้อุเบกขาคับความทุกข์ได้อีก ครั้ง
22	พระกุมารทั้งสองสั่งความต่อเทวดา ขอให้ช่วยบอก พระนางมัทรีว่าทั้งสองพระองค์ถูกพาไปทางใด (ແຫລ່ໂນ + ທຳນອງພິເສຍ + ແຫລ່ນອກ)	

จากตารางข้างต้น พบว่าเนื้อความที่นิยมเทศน์ประกอบด้วย 3 ตอน ได้แก่ตอนต้นกัณฑ์ ตอนกลางกัณฑ์ และตอนท้ายกัณฑ์ ตอนต้นกัณฑ์กล่าวถึงพระนางมัทรีทรงฝันร้ายและทรงอาลัยอาวรณ์พระโอรสและพระธิดาก่อนออกจากพระอาศรม (ແຫລ່ທີ່ 1-4) ตอนกลางกัณฑ์กล่าวถึงชูชกเข้ามาทูลขอพระกุมารทั้งสอง (ແຫລ່ທີ່ 7-13) แล้วข้ามไปเทศน์ແຫລ່สุดท้ายตอนพระกุมารทั้งสองสั่งความฝากเทวดา (ແຫລ່ທີ່ 22)

ในตารางข้างต้น มีແຫລ່ที่สำคัญที่ให้เป็นช่องตารางสีเหลือง 2 แຫລ່ ได้แก่ แຫລ່พระเวสสันดรเรียกพระกุมารขึ้นจากสระบัวหรือ “ແຫລ່ยานนาวา” (ແຫລ່ທີ່ 13) และพระกุมารทั้งสองสั่งความแก่เทวดาหรือ *ແຫລ່สองกุมารสั่งความ* (ແຫລ່ 22) แຫລ່สำคัญทั้ง 2 แຫລ່มีธรรมเนียมพิเศษประกอบเพื่อเสริมให้โดดเด่นยิ่งขึ้น แຫล่ยานนาวาใช้ทำนองพิเศษประกอบ ส่วน*ແຫล່สองกุมารสั่งความ*มีทั้งการใช้ทำนองพิเศษและการใช้ແຫล่งนอกประกอบ นอกจากนี้ ยังนิยมใช้ແຫล่งนอกเทศน์สรุปความตอนชูชกทูลขอพระกุมารทั้งสองด้วย (ແຫລ่งที่ 7-12)

ແຫล่งยานนาวามุ่งแสดงความยิ่งใหญ่ของทานบารมีผ่านคำพูดของพระเวสสันดรซึ่งตรัสเรียกพระโอรสแลพระธิดาที่หนีลงไปซ่อนในสระบัวให้เกิดขัตติยะมานะ โดย

เปรียบเทียบพระกุมารทั้งสองเป็นโลกุตรนาวาที่จะพาพระองค์และหมู่สัตว์ข้ามห้วงวัฏสงสารไปยังพระนิพพาน แล่นนี้ใช้ทำนองพิเศษที่มีชื่อว่า “ทำนองถกเขมรตีเหล็ก” ซึ่งมีลีลาเร่งเร้า เน้นอ่านรวบคำ สลับกับหน่วงเสียงให้ทอดยาว เพื่อเสริมภาพล่านาวาที่พรรณนาอย่างละเอียดลออที่ละส่วน แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของโลกุตรนาวาที่เป็นเครื่องนำพาพระเวสสันดรไปสู่พระโพธิญาณ (เช่น [วितทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17](#), 2557: 40.02-45.15)

นอกจากนี้ แล่นยานนาวามักมีการเล่น “มุก” เชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมทำบุญด้วย “การโห่” เมื่อพระเทศน์ถึงเนื้อความว่า “ครั้นได้ฤกษ์แล้วให้เลิกโห่ขึ้นสามลา” ก็จะเปล่งเสียงโห่ให้ผู้ฟังรับว่า “ฮือ” พระผู้เทศน์มักอธิบายเพิ่มเติมว่าการโห่นี้เป็นสัญญาณออกเรือ ในสมัยโบราณ นิยมโห่หลายชั้น แต่ละชั้นมีระดับเสียงสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังลีลาเทศน์ของพระมงคลธรรมภาณ ([วितทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 3](#), 2559: 31.08-34.40) และพระครูพิชณุกิตติธาดา ([วितทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 18](#), 2561: 54.10-58.20) เมื่อพระผู้เทศน์โห่เสร็จแล้ว ผู้ฟังก็ลุกมาทำบุญ

ส่วน*แล่นสองกุมารสั่งความ*มุ่งแสดงความเศร้าโศกสิ้นหวังของพระกุมารทั้งสองซึ่งถูกขูดกลากตีออกไปจากพระอาศรมโดยที่พระเวสสันดรมิได้ช่วยเหลือ ทั้งสองจึงร้องขอให้เทวดาช่วยสื่อความถึงพระนางมัทรี การเทศน์ในแล่นนี้ใช้ทำนองพิเศษที่เรียกว่า “ทำนองขึ้นสูง” มีลีลาเนิบช้า หน่วงเสียงให้ทอดยาว พร้อมกับใช้ระดับเสียงที่เลื่อนขึ้นสูงและลงต่ำให้แตกต่างกันชัดเจนเหมือนเสียงโหยหวนของพระกุมารทั้งสอง เพื่อถ่ายทอดการ “สั่งความ” ออกมาอย่างสะเทือนอารมณ์ (เช่น [วितทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 8](#), 2560: 43.32-48.30) ส่วนการเทศน์*แล่นสองกุมารสั่งความ* มุ่งขยายภาพของสองกุมารที่กำลังทุกข์ทรมานให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยสำนวนโวหารอีกแบบหนึ่ง ดังตัวอย่างลีลาเทศน์พระมงคลธรรมภาณแห่งวัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ ความว่า

เมื่อพระเวสสันดรยกบุตรให้	ไอ้เฒ่าตีใจกันมาล้น
กัณฑ์หาขาลีถูกตีเกือบป่น	เพราะกรรมเวียนวนเกือบสิ้นชีวา
เพราะถูกพราหมณ์เฒ่าโคเก่านั้นหนา	มันอุตคร่าให้เตือนตี
ส่งเสียงร้องโอยแล้วร้องสั่ง	น้ำเนตรไหลหลังทั้งสองศรี
ตีกัณฑ์หาพ่อขาลี	ชนนี้จึงร้องสั่งความ
ตาแก่รู้แกจิงขู่ตะคอก	นี่มีงร้องบอกใครกันละหว่า
ตาเฒ่าจิงหวดด้วยเถาลดา	ร่างกายกายากั้มระบอย

([วितทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 3](#), 2559: 37.56-39.11)

ขนบการเล่าเรื่องของกัณฑ์กุมารข้างต้นเป็นตัวอย่างการละความและการเล่าเรื่องสรุปความเพื่อให้สอดคล้องแก่เวลาที่ลดลง เนื่องจากกัณฑ์กุมารมีเนื้อความมาก ขนบ

การเล่าเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นวิธีการเล่าเรื่องที่น่าสนใจคือ แห่ล่บ่าเพ็ญบุตรทานบารมี (แห่ล่ที่ 14) เป็นตอนที่พระเวสสันดรหลังน้ำบรีจาคบุตรให้แก่ชูกไม่เคยนำมาเทศน์เลย เพราะมีแห่ล่ยานนาวาสื่อถึงการบ่าเพ็ญทานแทนแล้ว ผู้วิจัยพบว่าลักษณะเช่นนี้ไม่กระทบต่อโครงเรื่องโดยรวม เนื่องจากยังกล่าวถึงการบ่าเพ็ญทานอยู่ และยังมีสัมพันธ์ภาพของเนื้อหา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าการที่ไม่มีแห่ล่พระเวสสันดรหลังน้ำบรีจาคทานและเทศน์แห่ล่ยานนาวาแทนกลับมีนัยสำคัญต่อการถ่ายทอดแนวคิดของ *เวสสันดรชาดก* และสัมพันธ์กับการถวายเป็นเครื่องกัณฑ์เทศน์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ดังจะอภิปรายต่อไปภายหลัง

ขบวนการเล่าเรื่องของกัณฑ์กัณฑ์มารสะท้อนการให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์บ่าเพ็ญทานบารมีและการแสดงความเศร้าโศกของตัวละครควบคู่กันไปอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการเทศน์ *เวสสันดรชาดก* ที่ถ่ายทอดผ่านบทแห่ล่เทศน์มหาชาติ หากเปรียบเทียบกับ *เวสสันดรจรिया* ใน *คัมภีร์จรियाปิฎก* ซึ่งเน้นความสำคัญของทานบารมีเป็นหลัก โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่โลกธาตุหวาดไหว²² ยิ่งเห็นได้ชัดเจนว่าการเทศน์มหาชาติในสังคมไทยเน้นให้ความสำคัญแก่ทานบารมีและอารมณ์สะเทือนใจในระดับที่ใกล้เคียงกัน ทั้งยังมีธรรมเนียมของการขยายส่วนที่เป็นอารมณ์สะเทือนใจให้โดดเด่นยิ่งขึ้นด้วยทำนองพิเศษและแห่ล่ นอก

4) ขบวนการเล่าเรื่องกัณฑ์มัทรี กัณฑ์มัทรีเป็นกัณฑ์ที่ 9 ต่อจากกัณฑ์กัณฑ์มาร ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ประกอบด้วย 90 พระคาถา มีเนื้อความ 13 แห่ล่ กล่าวถึงความเศร้าโศกของพระนางมัทรีที่ต้องพลัดพรากจากพระโอรสธิดา ซ้ำยังถูกปิดบังความจริงและถูกบริภาษจากพระสวามี

จากการศึกษาวิดิทัศน์กัณฑ์มัทรี 20 ชุด พบว่าการเทศน์กัณฑ์มัทรีมีเนื้อความขนาดปานกลาง นิยมละเนื้อหาบางส่วน มีแห่ล่ที่นิยมเทศน์ 8 แห่ล่จากเนื้อความทั้งหมด 13 แห่ล่ นิยมละไป 5 แห่ล่ ดังตารางต่อไปนี้

²² ดูเรื่องเนื้อหาของ *เวสสันดรจรिया* ได้ในการศึกษาของสุภาพรรณ ณ บางช้าง (2524: 3-5)

ตารางที่ 23 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มัทรี

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
3	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
4	.55	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
5	.50	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
6	1.20	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
7	1.35	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
8	.35	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
9	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
10	1	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
11	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
12	.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
13	1.15	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
14	.45	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
15	1.15	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
16	1.25	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
17	1.20	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
18	.50	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
19	1.30	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
20	1.20	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
		17	11	15	12	7	12	10	2	19	15	3	3	9

ตารางที่ 24 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มัทรี

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระนางมัทรีเสด็จออกหาผลไม้ เหล่าเทวดาปรึกษากันว่าหากพระนางมัทรีกลับมาไม่พบพระกุมารทั้งสองก็จะออกตามหาด้วยความอาลัยจนถึงแก่พระชนม์ชีพ (แหลใน)	
2	เทวดา 3 องค์จำแลงเป็นสัตว์ 3 ชนิดลงมาขวางทางพระนางมัทรี (แหลใน)	

3	พระนางมัทรีเห็นเหตุผิดประหลาดในป่า จึงเสด็จกลับ ระหว่างทางพบเทวดาจำแลงทั้ง 3 องค์ ก็ทรงนั่งลงอ่อนนวยอนขอทาง (ແຫລໃນ)	
4	เมื่อจวนค่ำ เทวดาทั้งสามจึงเปิดทางให้แก่พระนางมัทรี เมื่อพระนางกลับไปถึงพระอาศรม ไม่พบพระกุมารทั้งสอง ก็เสด็จไปทูลถามพระเวสสันดร แต่พระสวามีทรงไม่ตอบ (ແຫລໃນ + ແຫລ່ນອກ)	
5		เมื่อพระเวสสันดรทรงไม่ตอบ พระนางมัทรีจึงตัดพ้อด้วยความเศร้า
6	พระเวสสันดรเห็นพระนางมัทรีเป็นทุกข์ จึงทรงใช้โวหารหึงหวงเข้าหักความโศก บริภาษพระนางมัทรีว่าคบชู้กับเหล่าวิยาธรในป่า (ແຫລໃນ + ແຫລ່ນອກ)	
7	พระนางมัทรีทูลตัดพ้อตอบพระเวสสันดรและอธิบายความเป็นจริง แต่พระเวสสันดรทรงนิ่งเงียบ (ແຫລໃນ + ແຫລ່ນອກ)	
8		พระนางมัทรีเห็นพระเวสสันดรทรงนิ่งเงียบ จึงเสด็จออกตามหาพระกุมารทั้งสองอีกครั้ง และไปคร่ำครวญอยู่ที่ต้นหว่า
9	พระนางมัทรีเสด็จตามหาลูกจนเหนื่อยอ่อน เมื่อกลับมาถึงพระอาศรมก็สิ้นเรี่ยวแรง ทรงสลบลงตรงหน้าพระเวสสันดร (ແຫລໃນ)	
10	พระเวสสันดรทรงตกพระทัย คิดว่าพระนางมัทรีสิ้นใจแล้ว จึงทรงคร่ำครวญอาวรณ์ แต่เมื่อพิจารณาเห็นว่าพระนางยังมีลมหายใจ จึงทรงใช้น้ำปะพรมให้พระนางได้สติ (ແຫລໃນ + ແຫລ່ນອກ)	
11		เมื่อพระนางมัทรีฟื้นคืนสติก็ทูลถามความจริง พระเวสสันดรจึงทรงเล่าว่าพระราชทานพระกุมารทั้งสองให้ชูชกเป็นทานแล้ว
12		เมื่อพระนางมัทรีทราบความจริงก็ทรงอนุโมทนาทาน โลกธาตุเกิดเหตุอัศจรรย์กัมปนาท
13		เหล่าเทวดาต่างชว่ร้องสาธุการสรรเสริญทานบารมี

จากตารางข้างต้น พบว่ากัณฑ์มัทรีมีขนบการเล่าเรื่องแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนต้นกัณฑ์ ตอนบริภาษและตัดพ้อ และตอนพระนางมัทรีสลับ ตอนต้นกัณฑ์กล่าวถึงความโศกและความอาลัยอาวรณ์ของพระนางมัทรีหลังเสด็จกลับถึงพระอาศรมแล้วไม่พบพระกุมารทั้งสอง (**แหล่งที่ 1-4**) ตอนบริภาษและตัดพ้อ กล่าวถึงพระเวสสันดรตรัสบริภาษพระนางมัทรีเพื่อตัดความโศก พระนางมัทรีจึงทูลตัดพ้อตอบกลับไปตามความจริง (**แหล่งที่ 6-7**) ตอนพระนางมัทรีสลับ กล่าวถึงพระนางมัทรีออกตามหาพระกุมารทั้งสองจนอ่อนล้า จึงกลับมาสลับที่พระอาศรม พระเวสสันดรเห็นก็ทรงคร่ำครวญเพราะเข้าใจว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์แล้ว (**แหล่งที่ 9-10**)

แหล่งสำคัญของกัณฑ์มัทรีพิเศษกว่ากัณฑ์อื่น ๆ เพราะต่อเนื่องกัน เป็นคู่ คู่ที่ 1 คือแหล่งพระเวสสันดรบริภาษพระนางมัทรี (**แหล่งที่ 6**) กับแหล่งพระนางมัทรีทูลตอบพ้อ (**แหล่งที่ 7**) และคู่ที่ 2 คือแหล่งพระนางมัทรีสลับ (**แหล่งที่ 9**) กับแหล่งพระเวสสันดรคร่ำครวญ หรือ “แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี” (**แหล่งที่ 10**) แหล่งสำคัญทั้ง 2 คู่ทำให้ความโศกเศร้าที่เป็นหัวใจสำคัญของกัณฑ์มัทรีมีรสต่างจากความโศกในทำนกัณฑ์และกัณฑ์กุมารก่อนหน้า เนื่องจากมีการตัดพ้อเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้ความโศกเข้มข้นขึ้นถึงจุดสูงสุด

กัณฑ์มัทรีมีธรรมเนียมพิเศษอยู่ 3 ประการซึ่งมุ่งพรรณนาให้เห็นความโศกของพระนางมัทรีที่เกิดจากตัดพ้อของพระเวสสันดรโดยเฉพาะ ธรรมเนียมที่ 1 คือ แทรกบทแหล่งนอกใน**แหล่งพระเวสสันดรบริภาษพระนางมัทรี (แหล่งที่ 6)** และ**แหล่งพระนางมัทรีทูลตอบพ้อ (แหล่งที่ 7)** โดยใช้สำนวนโวหารโต้ตอบกันอย่างคมคาย (เช่น [วितกัณฑ์มัทรี ชุดที่ 15](#), 2561: 2.45.33-2.58.30)

ธรรมเนียมที่ 2 เป็นการเชิญชวนผู้ฟังทำบุญในตอน “มัทรีสลับ” (**แหล่งที่ 9**) เมื่อเทศน์ถึงข้อความว่า “พระนางก็วิสัยญีสลบลงตรงหน้าฉาน” พระผู้เทศน์ก็จะหยุดเทศน์ หากมีวงปีพาทย์ประกอบก็จะให้บรรเลงเพลงทยอยโอด จากนั้นพระผู้เทศน์ก็จะเชิญชวนผู้ฟังร่วมทำบุญ เสมือนเป็นการ “ชื้อยา” เพื่อช่วยปลุกพระนางมัทรีให้ฟื้น

ธรรมเนียมที่ 3 เป็นการเทศน์แหล่งนอก**แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี (แหล่งที่ 10)** หลังจากพระนางมัทรีสลับไปใน**แหล่งที่ 9** พระผู้เทศน์จะเทศน์แหล่งนอกซึ่งมีเนื้อความเป็นคำพรรณนาความเศร้าโศกของพระเวสสันดรเพราะเข้าใจว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์แล้ว โวหารเด่นของตอนนี้ใน**ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก**มีการนำเสนอต่าง ๆ ในบริเวณพระอาศรมมาเทียบกับเครื่องใช้ต่าง ๆ ในงานพระเมรุ บทแหล่งนอกยังคงโวหารเดิมแต่ปรับเปลี่ยนถ้อยคำใหม่ และมีการเชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมทำบุญบังสุกุลศพพระนางมัทรี ดังลีลาเทศน์ของพระมหาจารุวัฒน์แห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มีความว่า

เอาเสียงจ๊กจั่นที่มันร้องดัง	มาแทนแตรสังข์อันก็ก้อง
เอามาประโคมโหมต่างกลอง	ต่างทำนองสังคีตไพเราะ
จะได้อะไรที่ไหนดมาจุด	เอามาสมมติต่างโคมไฟ
นอกจากพระจันทร์อันอำไพ	ส่องแสงให้ต่างคบเพลิง
ไอ้มีตรีของพี่คนยาก	น้องมาตายจากอยู่ค้ำเตียง
ไร้ญาติขาดมิตรที่จะติดคบเพลิง	ไหนดจะรินจะเรียงมาทำศพน้องยา
พี่อยู่ในป่าแสนจะน่าอนาถ	สตางค์สักบาทก็มิได้ติดตัวมา
ถ้าอยู่ในเมืองจะหมดเปลืองพี่ได้ว่า	จะทำศพน้องยาให้ลือดัง
จึงหันหน้าเข้ามาหาโยมญาติ	ว่าตอนนี้พระเวสสันดรขาดแม่เอ๋ยสตางค์
จะทำอย่างไรจึงจะได้สตางค์	มาทำศพน้องนางและบังสุกุล

([วิถีศรัทธาธรรม์พรี ชุดที่ 8](#), 2561: 2.55.35-2.58.09)

พลังของการคร่ำครวญและความเข้มข้นของอารมณ์สะท้อนใจที่ปรากฏในกัณฑ์มัทรีสั่งสมมาตั้งแต่ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนปเวศน์ และกัณฑ์กุมารแล้ว แสดงให้เห็นความผูกพันและความจงรักภักดีที่พระนางมัทรีมีต่อพระเวสสันดร และความรักความห่วงใยที่พระนางมัทรีให้แก่พระโอรสธิดา ในภาพรวมของเนื้อเรื่องทั้ง 13 กัณฑ์ แผลพระนางมัทรีสลบเป็นตอนที่ปมความขัดแย้งในเรื่องพุ่งขึ้นสู่จุดสูงสุด ก่อนจะคลี่คลายภายหลังจากพระมัทรีสิ้น ซึ่งการเล่าเรื่องหลังจากกัณฑ์มัทรีไป ไม่มีกัณฑ์ใดที่สร้างปมปัญหาใหม่อีก กัณฑ์มัทรีจึงเป็นจุดเปลี่ยนเข้าสู่ช่วงการคลี่คลายและจบเรื่องของ *เวสสันดรชาดก*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.2.1.2 **ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 1 แหล่ง** มหาชาติ

กัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 1 แหล่งมี 3 กัณฑ์ ได้แก่ ทิมพานต์ วนปเวศน์ และสักบรรพ แหล่งสำคัญในกัณฑ์เหล่านี้แสดงเนื้อหาเด่นของ *เวสสันดรชาดก* แตกต่างกันไป ในกัณฑ์ทิมพานต์มีแหล่งให้ทานช้างที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี กัณฑ์วนปเวศน์มีแหล่งสี่กัษัตริย์เดินทางที่แสดงความโศกเศร้าของตัวละคร และกัณฑ์สักบรรพมีแหล่งพรแปดประการ แต่ละกัณฑ์มีขนบการเล่าเรื่องที่เสริมให้แหล่งในซึ่งเป็นแหล่งสำคัญโดดเด่นยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

1) **ขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์ทิมพานต์** กัณฑ์ทิมพานต์เป็นมหาชาติกัณฑ์ที่ 2 ต่อจากกัณฑ์ทศพร สำนวนใน *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประกอบด้วย 134 พระคาถา มีเนื้อความ 14 แหล่ง

กัณฑ์หิมพานต์เป็นกัณฑ์แรกทีกล่าวถึงพระเวสสันดร และเป็นกัณฑ์ที่ประกอบด้วยหลายเหตุการณ์และแสดงปมปัญหาสำคัญของเรื่อง เริ่มจากกำเนิดของพระนางมุสดีและกำเนิดของพระเวสสันดร การอภิเษกระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีและมีพระโอรสธิดา วันหนึ่งมีพราหมณ์จากเมืองกลิงคราฐมาทูลขอช้างสำคัญประจำเมือง พระเวสสันดรพระราชทานให้ ทำให้ชาวเมืองสีพีไม่พอใจ พวกกันไปทูลขอให้พระเจ้ากรุงสยูชัยลงโทษ พระองค์จึงเนรเทศพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรแจ้งข่าวแก่พระนางมัทรี พระนางทูลขอติดตามไปด้วย พร้อมพรรณนาภาพป่าหิมพานต์อันงดงามให้พระสวามีฟัง จนเป็นที่มาของชื่อกัณฑ์

ในวิดิทัศน์ทั้ง 20 ชุด พบว่ากัณฑ์หิมพานต์เป็นกัณฑ์ขนาดกลาง แต่นิยมละเนื้อความออกเกินครึ่ง แหล่งที่นิยมเทศน์มี 6 แหล่งจากจำนวนทั้งหมด 14 แหล่ง แหล่งที่ละไปมีถึง 8 แหล่ง ดังรายละเอียดในตารางดังนี้

ตารางที่ 25 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	1.10														
2	.35														
3	.45														
4	1														
5	.15														
6	.30														
7	.45														
8	1														
9	.30														
10	.55														
11	1.05														
12	.40														
13	.45														
14	.30														
15	.55														
16	.40														
17	1														
18	.45														
19	1														
20	1.20														
		18	16	18	16	6	4	8	15	3	4	4	3	5	13

ตารางที่ 26 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์

ลำดับ	เนื้อหาของแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาของแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระนางผุสดีจุติมาบนโลกมนุษย์ ได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสยชัย พระอินทร์จึงไปทูลเชิญขอให้พระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดในครรภ์ของพระนางมัทรี (แหล่งใน)	
2	ขณะที่พระนางผุสดีทรงพระครรภ์ ได้เสด็จประพาสพระนคร ระหว่างทางเกิดประชวรพระครรภ์ มีพระประสูติกาลพระเวสสันดร ณ ตรอกพ้อคำ (แหล่งใน)	
3	เมื่อแรกประสูติ พระเวสสันดรตรัสขอทรัพย์จาก	

	พระมารดาเพื่อพระราชทาน ภายหลังจึงทรงได้พระนามว่าพระเวสสันดรเพราะประสูติที่ตروقพ้อคำ ในขณะที่มีนางข้างวิเศษเหาะนำลูกข้างมาไว้ที่โรงข้างต้นของเมือง ชาวเมืองจึงยกให้เป็นข้างคู่บารมี (แหลใน)	
4	เมื่อพระเวสสันดรเจริญพระชนม์ขึ้น ทรงบริจาคทานอยู่เสมอ ครั้งหนึ่งทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากผู้ใดปรารถนาเลือดเนื้อ พระองค์ยินดีสละให้ โลกธาตุก็เกิดอัศจรรย์กัมปนาท (แหลใน + ทำนองพิเศษ)	
5		เมื่อพระชนมายุได้ 16 พรรษา พระเวสสันดรได้อภิเษกกับพระนางมัทรี มีพระโอรสและธิดาคือพระชาลีและพระกัณหา พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงมอบราชสมบัติให้พระเวสสันดรครอง
6		ฝ่ายเมืองกลิงคราฐเกิดภัยแล้ง จึงทรงพราหมณ์ 8 นายมาทูลขอช้างปัจจัยนาคอันเป็นช้างสำคัญของเมืองสีพี
7		พระเวสสันดรเสด็จออกท่องพระโรงทาน บริจาคทรัพย์สินแก่ชาวเมืองตามปกติ เมื่อเห็นพราหมณ์ 8 นายจากเมืองกลิงคราฐ จึงทรงตรัสถาม
8	พราหมณ์ 8 นายทูลขอช้างปัจจัยนาค พระกวีเวสสันดรพระราชทานให้ (แหลใน + แหลนอก)	
9		ชาวเมืองสีพีเห็นพราหมณ์ 8 นายพาช้างสำคัญของเมืองไปจึงไต่ถาม เมื่อทราบความก็โกรธแค้นพากันไปทูลให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยลงโทษพระเวสสันดร
10		พระเจ้ากรุงสุโขทัยสั่งเนรเทศพระเวสสันดร พระเวสสันดรจึงทูลขอผิดผ่อนไป 2 คีน
11		พระเวสสันดรเสด็จไปหาพระนางมัทรี ทรงบอกลาพระมเหสีและฝากให้ทรงดูพระมารดาและพระโอรสธิดา
12		พระนางมัทรีทูลขอติดตามพระเวสสันดรไปด้วย
13		พระนางมัทรีพรรณนาภาพป่าหิมพานต์อันน่ารื่นรมย์
14	สรุปคำพรรณนาป่าหิมพานต์ว่าเหมือนกับพระนางเคยเสด็จไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง	

จากตารางข้างต้น พบว่าชนบการเล่าเรื่องของกัณฑ์หิมพานต์แยกเป็น 3 ตอน ได้แก่ตอนต้นกัณฑ์ ตอนกลางกัณฑ์ และตอนท้ายกัณฑ์ ตอนต้นกัณฑ์กล่าวถึงประวัติของพระเวสสันดรจนกระทั่งทรงตั้งจิตอธิษฐานบริจาคเลือดเนื้อ (ແຫລ່ທີ່ 1-4) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่แสดงความมุ่งมั่นในทานบารมีของพระองค์ ตอนกลางกัณฑ์ นิยมเทศน์เฉพาะແຫລ່ที่พระเวสสันดรให้ทานช้าง (ແຫລ່ທີ່ 8) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการผูกปมปัญหาใน*เวสสันดรชาดก* ส่วนตอนท้ายกัณฑ์สรุปความอย่างรวบรัดด้วยແຫລ່สุดท้าย (ແຫລ່ທີ່ 14) ว่าพระนางมัทรีพรรณนาภาพป่าเหมือนเคยทอดพระเนตร เพื่อสื่อว่าพระนางนั้นจะติดตามพระเวสสันดรไปยังป่าหิมพานต์ด้วย

เมื่อเปรียบเทียบແຫລ່ที่นิยมเทศน์กับແຫລ່ที่นิยมละความ พบว่าແຫລ່ที่นิยมเทศน์ส่วนใหญ่แสดงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรผ่านเหตุอัศจรรย์ ส่วนແຫລ່นิยมที่ละเป็นรายละเอียดอื่น ๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องทานโดยตรง ได้แก่ ตอนอภิเษกระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี (ແຫລ່ທີ່ 5) ตอนเมืองกลิงคราฐเกิดภัยแล้ง (ແຫລ່ທີ່ 6-7) ตอนเนรเทศพระเวสสันดร (ແຫລ່ທີ່ 9-10) ตอนพระเวสสันดรเสด็จลาพระนางมัทรี (ແຫລ່ທີ່ 11-13)

ແຫລ່สำคัญในกัณฑ์หิมพานต์คือແຫລ່พระเวสสันดรพระราชทานช้าง หรือ *ແຫລ່ให้ทานช้าง* (ແຫລ່ທີ່ 8) แຫລ່นี้มีธรรมเนียมพิเศษคือนิยมแทรกແຫລ່นอก เนื้อความของແຫລ่งนอกเน้นความลำบากในเมืองกลิงคราฐ ดังตัวอย่างลีลาเทศน์ของสามเณรสมเกียรติ ปานทองแห่งวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี ความว่า

ฝ่ายว่าพราหมณ์ทั้งแปดนาย	ได้ฟังนโยบายแล้วทูลถาม
จึงทูลต่อเป็นข้อความ	ข้าบาทเป็นพราหมณ์นั้นตั้งใจมา
จากกลิงคบุรีนี้ยากจน	มีแต่ผู้คนอนาถา
จะไปทำไร่และไถนา	จะขายจะค้ามันก็ไม่ดี
ซานครกลิงคราฐผู้	ปราสาทเมืองข้าไม่มีสุชี
ฝนฟ้าไม่ตกทุกข์โศกทวี	ตลอดบุรีเดือดร้อนเป็นไฟ
พากันเป็นทุกข์กินบุกกินกลอย	ลูกเล็กเด็กน้อยนั้นกินหน่อไม้
กินเผือกกินมันพอกันความตาย	สัมผัสลูกไม้หน้าเวทนา

([วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 16](#), 2561: 23.18-24.52)

นอกจากเทศน์*ແຫລ່ให้ทานช้าง*แล้ว ยังพบว่าใน*ແຫລ່ที่ 4* ซึ่งพรรณนาเหตุอัศจรรย์โลกธาตุหวาดไหวหลังจากพระเวสสันดรทรงตั้งจิตอธิษฐานบริจาคอัมตติทาน คือบริจาคเลือดเนื้อ มีการใช้ทานองพิเศษประกอบ ซึ่งในเนื้อความระบุว่าเป็นการทำนองขึ้น แต่ทำนองขึ้นในตอนนี้มีลีลารวดเร็วกว่าทำนองขึ้นในตอนอื่น เน้นอ่านรวบคำให้เกิดจังหวะหนักเบาอย่าง

กระชั้น ตั้งแต่ข้อความ “มหาปฐวี อันว่าพื้นพระธรณีก็เกิดจลาจลกัมปนาท” จนจบแหล่ง (เช่น [วิถีทัศนศาสตร์พิมพ์านต์ ชุดที่ 4](#), 2555, ไฟล์ 3: 1.37-4.13) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์มักไม่กล่าวว่าแหล่งโลกธาตุหวาดไหวเป็นแหล่งสำคัญ มักกล่าวถึงเฉพาะแหล่งให้ทานช่วงเท่านั้น ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะแหล่งนี้มุ่งแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของทานบารมีเช่นเดียวกับแหล่งให้ทานข้าง จึงไม่จำเป็นต้องให้เป็นแหล่งสำคัญอีก อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับมหาชาติกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 2 แหล่งแหล่งสำคัญทั้งสองจะมีเนื้อหาสำคัญต่างกันเสมอ

จากขบวนการเล่าเรื่องข้างต้น สรุปได้ว่ากัณฑ์พิมพ์านต์เน้นถ่ายทอดหัวใจสำคัญเพียงเรื่องเดียว คือแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร โดยแสดงผ่านแหล่งให้ทานข้าง ประกอบกับแสดงกำเนิดของพระเวสสันดรที่เน้นเหตุอัศจรรย์เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานเป็นหลัก ดังเห็นได้จากตอนทูลขอทรัพย์เพื่อพระราชทานตั้งแต่แรกประสูติ และการใช้ทานองพิเศษเทศน์เล่าเหตุการณ์โลกธาตุหวาดไหว ส่วนแหล่งที่ละไปเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญทานโดยตรง

เมื่อพิจารณาร่วมกับกัณฑ์อื่น ขบวนการเล่าเรื่องเช่นนี้สะท้อนความสำคัญของกัณฑ์พิมพ์านต์ในฐานะที่เป็นกัณฑ์แรกที่กล่าวถึงพระเวสสันดร การเล่าเรื่องเช่นนี้เน้นให้ตัวละครพระเวสสันดรโดดเด่นขึ้นมาตั้งแต่แรก นอกจากนี้ การแสดงเหตุอัศจรรย์ตอนประสูติและโลกธาตุหวาดไหวยังมีลักษณะใกล้เคียงการเล่านิทานแบบมุขปาฐะซึ่งนำเสนอตัวละครในลักษณะที่เป็น “อนุภาคกำเนิดนิทาน”²³ เช่นเดียวกับการนำเสนอตัวละครชุกที่เป็นคู่ตรงข้ามว่านำโชคร้ายมาสู่ครอบครัวตั้งแต่เกิด ขบวนการเล่าเรื่องนี้จึงสื่อความหมายถึงการมุ่งบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร พร้อมกับการนำเสนอปัญหาสำคัญของเรื่องที่พระองค์พระราชทานข้างสำคัญให้แก่เมืองอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2) ขบวนการเล่าเรื่องกัณฑ์ปเวศน์ กัณฑ์วนปเวศน์เป็นกัณฑ์ที่ 4 ต่อจากทานกัณฑ์ ส่วนวนใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประกอบด้วย 57 พระคาถา มีเนื้อหา 9 แหล่ง กล่าวถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาติ และพระกัณหาเสด็จออกจากเมืองสีพี ระหว่างทางผ่านป่าไม้ พระเวสสันดรและพระนางมัทรีทรงชี้ชวนให้พระโอรสธิดาชมป่าเพื่อให้คลายความเศร้าโศก จนเป็นที่มาของชื่อกัณฑ์ กษัตริย์ทั้งสี่พระองค์เสด็จไปพบกับกษัตริย์เจตราชซึ่งคุ้นเคยกับพระเวสสันดร และได้ทูลเชิญให้พระเวสสันดร

²³ อนุภาค (motif) เป็นแนวคิดทางคติชนวิทยาที่ใช้ศึกษานิทานพื้นบ้าน หมายถึงองค์ประกอบเล็ก ๆ หรือองค์ประกอบย่อยในนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษทำให้เกิดการจดจำและเล่าสืบทอดต่อ ๆ กันไป แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุหรือสิ่งของ และอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551: 39)

ครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ กษัตริย์เจตราชจึงได้ชี้ทางเข้าสู่เขาวงกตและสั่งให้พรานเจตบุตรช่วยรักษาประตูป่า กษัตริย์ทั้งสองเสด็จต่อไปจนถึงเขาวงกต และบวชเป็นฤๅษีอาศัยอยู่อย่างสงบ

จากวิดิทัศน์ทั้ง 20 ชุด พบว่ากัณฑ์วนปเวศน์เป็นกัณฑ์ขนาดสั้น แต่นิยมละเนื้อความเกินครึ่ง เนื้อความที่นิยมเทศน์มีเพียง 4 แห่จากเนื้อความทั้งหมด 9 แห่ มีแห่ที่นิยมละ 5 แห่ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 27 แสดงจำนวนแห่ที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์วนปเวศน์

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	.50									
2	.30									
3	.15									
4	.50									
5	.35									
6	.30									
7	1									
8	.40									
9	.50									
10	.35									
11	1									
12	.20									
13	.40									
14	.20									
15	.30									
16	.40									
17	.40									
18	1.40									
19	1.20									
20	1									
		20	20	13	7	6	3	4	7	16

ตารางที่ 28 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์วนปเวศน์

ลำดับ	เนื้อหาของแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาของแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระเวสสันดรและพระมัทรีอุ้มพระโอรสธิดาเสด็จออกจากเมือง ระหว่างทางทรงถามทางจากชาวเมือง (แหล่งใน)	
2	พระชาติและพระกัณฑ์หาทรงเศว้าโคกเพราะไม่เคยเผชิญความลำบากมาก่อน พระเวสสันดรจึงทรงชวนให้ขมป่าเพื่อคล้ายโคก (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
3	กษัตริย์ทั้งสี่เสด็จไปประทับนอกเมืองเจตราชู ชาวเมืองเห็นจึงเข้าไปทูลถามความ แล้วยำความกลับไปทูลกษัตริย์เจตราชู กษัตริย์เจตราชูจึงเสด็จมาเข้าเฝ้าพระเวสสันดร (แหล่งใน)	
4		กษัตริย์เจตราชูทูลอาสาไปทูลขอให้พระเจ้ากรุงสมุทัยยกโทษ แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ กษัตริย์เจตราชูจึงทูลถวายราชสมบัติให้พระเวสสันดรครองเมืองแทน แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธอีก
5		กษัตริย์เจตราชูรับรองให้พระเวสสันดรประทับอยู่หนึ่งคืน รุ่งเช้าจึงตามเสด็จไปส่งพระเวสสันดรที่ประตูป่า
6		กษัตริย์เจตราชูขึ้นทางไปยังเขาวงกต และพรรณนาความงดงามในเขาวงกต
7		กษัตริย์เจตราชูสั่งให้พราหมณ์เจตบุตรเฝ้าประตูป่า ส่วนกษัตริย์ทั้งสี่เดินทางต่อไปยังเขาวงกต
8		กษัตริย์ทั้งสี่ผนวชเป็นฤๅษี อาศัยอยู่ในพระอาศรมที่พระอินทร์สั่งให้พระเวสสุวรรณลงมาสร้างถวาย
9	สรุปความท้ายกัณฑ์ว่าพระเวสสันดรอาศัยอยู่ในเขาวงกตอย่างมีความสุขได้ 7 เดือน (แหล่งใน)	

จากตารางข้างต้น พบว่าขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์วนปเวศน์นิยมเทศน์เนื้อหา 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่กษัตริย์เสด็จมาถึงเมืองเจตราชูและได้พบกษัตริย์เจตราชู (แหล่งที่ 1-3) อีกตอนหนึ่งคือแหล่งสรุปความท้ายกัณฑ์ (แหล่งที่ 9) ซึ่งสื่อว่ากษัตริย์ทั้งสี่ประทับอยู่ในเขาวงกตแล้ว ส่วนแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์เป็นส่วนรายละเอียดทูลอ้อนวอนและช่วยเหลือกษัตริย์ทั้งสี่ (แหล่งที่ 4-8) ซึ่งไม่ได้สัมพันธ์กับปมปัญหาหลักโดยตรง เพียงแต่เสริมเรื่องในตอนนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แหล่งสำคัญของกัมถ์วันปเวศน์คือตอนพระเวสสันดรทรงชี้ชวนให้พระกุมารทั้งสองชมธรรมชาติเพื่อคลายโศก (แหล่งที่ 2) แหล่งนี้มีธรรมเนียมพิเศษเทศน์เป็นแหล่งนอกเรียกกันโดยทั่วไปว่า แหล่งสี่กษัตริย์เดินดง แม้ในกรณีที่เทศน์แหล่งในแล้ว พระผู้เทศน์ก็นิยมเทศน์แหล่งนอกซ้ำด้วย เนื่องจากแหล่งนี้มีเนื้อความพรรณนาความเศร้าโศกของกษัตริย์ทั้งสี่หลังจากพลัดบ้านเมือง ใช้โวหารแบบบทนิราศที่โดดเด่น เช่น พรรณนาว่าเสียงสัตว์ในธรรมชาติทำให้กษัตริย์ทั้งสี่เกิดความรู้สึกว่าเหว่ นึกถึงความสุขในอดีตเมื่อครั้งยังอยู่ในวัง ดังตัวอย่างจากลีลาเทศน์ของพระครูศรีธรรมประสิทธิ์ ความว่า

ไอ้แจ้วแจ้วก็แจ้วเสียง	ไต่ยีนสำเนียงชะนีวอน
เรียกผิวร่อยรอยส่าออยอ่อน	เที่ยวเร่ร่อนสัญจรไป
ร้องเรียกหาผิวว่าผิววะผิวโหวย	ทำไม้ไหมโหยให้เมียชื่นใจ
โน่นเหล่าลึงค่างปางลึงลม	บ้างลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย
ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย	แล้วเหาะหายระเห็จลอย
เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร	ไม่มีผู้ใดมาติดตามต้อย
เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมมาพลอย	จึงซัดให้เราเลื่อนลอยจากพารา

([วิดีโอเทศน์กัมถ์วันปเวศน์ ชุดที่ 4](#), 2562: 4.03.10-4.05.22)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น กล่าวได้ว่าขนบการเทศน์กัมถ์วันปเวศน์มุ่งถ่ายทอดความเศร้าโศกของตัวละครหลัก ธรรมเนียมการเทศน์แหล่งสี่กษัตริย์เดินดงเป็นแหล่งนอกช่วยขยายโวหารพรรณนาความโศกด้วยขนบนิราศให้โดดเด่น ส่วนเนื้อความที่นิยมละเป็นส่วนรายละเอียดที่ไม่กระทบต่อเนื้อหาหลัก ทั้งยังช่วยให้ความโศกกลายมาเป็นรสเด่นของกัมถ์นี้อีกด้วย

เมื่อพิจารณาประกอบกับกัมถ์อื่น ๆ กัมถ์วันปเวศน์เป็น “กัมถ์รอง” ที่เชื่อมระหว่าง “กัมถ์ใหญ่” 2 กัมถ์ คือ ทานกัมถ์กับกัมถ์ชูชก ความโศกที่เป็นหัวใจในกัมถ์วันปเวศน์ก็เป็นส่วนที่ส่งต่อมาจากความโศกในทานกัมถ์ กัมถ์วันปเวศน์เน้นย้ำอารมณ์ของตัวละครที่ได้รับผลกระทบจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ในขณะเดียวกันก็ยังเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ได้อวดฝีมือในการถ่ายทอดบทชมธรรมชาติในลักษณะนิราศที่กระตุ้นความโศก ซึ่งเป็นขนบสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีไทยด้วย

3) ขนบการเล่าเรื่องกัมถ์สักบรรพ กัมถ์สักบรรพเป็นกัมถ์ที่ 10 ต่อจากกัมถ์มัทรี ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประกอบด้วย 43 คาถา มีเนื้อความ 13 แหล่ง กล่าวถึงท้าวสักกะคือพระ

อินทร์ ได้แปลงเป็นพราหมณ์เผ่าลงมาทูลขอพระนางมัทรี เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานให้ พระอินทร์ก็คืนร่างเดิมและประทานพร 8 ประการแก่พระเวสสันดร และฝากพระนางมัทรีให้อยู่กับพระเวสสันดรต่อไป บทบาทของพระอินทร์ในฐานะผู้ช่วยสำคัญเป็นที่มาของชื่อกัณฑ์นี้

จากการศึกษาชีวิตกัณฑ์ทั้ง 20 ชุด พบว่ากัณฑ์สักกบรรพเป็นกัณฑ์ขนาดปานกลาง แต่นิยมละเนื้อความจำนวนมาก เนื้อความที่นิยมเทศน์มีเพียง 5 แห่ล่จากจำนวนทั้งหมด 13 แห่ล่ ส่วนเนื้อความที่นิยมละมีถึง 8 แห่ล่ ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 29 แสดงจำนวนแห่ล่ที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์สักกบรรพ

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1.05	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2	.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
3	.30	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
4	.15	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
5	1.35	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
6	.25	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
7	1.25	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
8	1	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
9	.35	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
10	.35	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
11	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
12	.50	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
13	.30	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
14	.30	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
15	.50	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
16	1.40	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
17	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
18	.50	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
19	1.20	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
20	1.10	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
		18	16	12	9	7	8	5	4	6	7	18	9	13

ตารางที่ 30 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์สักระพ

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระอินทร์ทรงรำพึงถึงพระเวสสันดรว่า หากมีใครมาทูลขอพระนางมัทรี ก็จะทำให้พระองค์ลำบาก จึงทรงคิดว่าจะไปทูลขอพระนางมัทรีเอง แล้วฝากไว้ให้ประทับกับพระเวสสันดรต่อไป (แหล่งใน)	
2	พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ชรา เสด็จไปเข้าเฝ้าพระเวสสันดร พระเวสสันดรทรงได้ถามจุดประสงค์ของพราหมณ์ (แหล่งใน)	
3	พราหมณ์แปลงทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร (แหล่งใน)	
4		พระเวสสันดรพระราชทานพระนางมัทรีให้พราหมณ์แปลง
5		เกิดเหตุอัศจรรย์ โลกธาตุหวาดไหวด้วยอำนาจทานบารมี
6		พระเวสสันดรทรงสงสัยในพระทัยว่าพระนางมัทรีคิดเช่นใด พระนางมัทรีทอพระเนตรเห็นพระสวามีก็ทราบความคิด จึงตรัสว่ายินดีให้พระเวสสันดรพระราชทานเพื่อบำเพ็ญบารมี
7		พราหมณ์แปลงเห็นกษัตริย์ทั้งสองทรงยินดีในทานก็กล่าวอนุโมทนาและสรรเสริญทานบารมี
8		พราหมณ์แปลงคิดว่าสมควรจะถวายพระนางมัทรีคืนแก่พระเวสสันดร
9		พราหมณ์แปลงถวายพระนางมัทรีคืนให้แก่พระเวสสันดร คืนร่างกลับเป็นพระอินทร์ดังเดิม แล้วทรงขอให้พระเวสสันดรขอพร
10		พระเวสสันดรทรงฟังพระอินทร์ จึงทรงขอพร
11	พระเวสสันดรทรงขอพร 8 ประการ (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
12		พระอินทร์ทรงประสาทพรถวายแต่พระเวสสันดร และตรัสว่าไม่นานพระบิดาก็จะยกทักรับพระเวสสันดรกลับคืนพระนคร
13	พระอินทร์เสด็จกลับสวรรค์ (แหล่งใน)	

จากตารางข้างต้น พบว่าการเทศน์กัณฑ์สักบรรพนิยมเทศน์ 3 ตอน ได้แก่ ตอนพระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ลงมาทูลขอพระนางมัทรี (แหล่งที่ 1-3) ตอนพระเวสสันดรทรงขอพร 8 ประการ (แหล่งที่ 11) แล้วพระอินทร์จึงเสด็จกลับสวรรค์ (แหล่งที่ 13) ส่วนแหล่งที่ละไปเป็นรายละเอียดตอนพระเวสสันดรพระราชทานพระนางมัทรีและตอนที่ขอพร (แหล่งที่ 4-10, 11 และ 12)

แหล่งสำคัญของกัณฑ์สักบรรพคือ แหล่งพระอินทร์ประทานพร 8 ประการ หรือที่เรียกว่า แหล่งพร 8 ประการ (แหล่งที่ 8) ดังที่มีพระผู้เทศน์กล่าวไว้ว่า “หัวใจกัณฑ์สักบรรพก็คือพรแปดประการ” (วितฺติศฺนํกัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 8, 2557: 33.37-33.40) เนื้อความบรรยายพรทั้ง 8 ประการที่พระเวสสันดรทูลขอจากพระอินทร์ คล้ายกับแหล่งพร 10 ประการในกัณฑ์ทศพร พรข้อสำคัญคือ ทูลขอให้พระเจ้ากรุงสมุชชัยเสด็จมารับพระองค์กลับเข้าพระนคร และให้พระองค์เองตั้งมั่นอยู่ในการบำเพ็ญทานโดยสะดวก การเทศน์แหล่งพร 8 ประการมีธรรมเนียมเทศน์เป็นแหล่งนอกซึ่งมีเนื้อความล้อไปกับแหล่งใน บรรยายพรไปที่ละข้อแต่ใช้สำนวนโวหารที่เข้าใจง่ายขึ้น ดังตัวอย่างจากลีลาเทศน์ของพระมหาทองเก็บ ญาณพลแห่งวัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ความว่า

ข้อที่หกเมื่อยกไฟร้อพล	จากไฟร้อสมถ์ถึงสีพี
ให้ฝนรัตนะตกลงมา	ทั่วพาราณครเรานี้
ให้ตกต่อเนืองทั่วเมืองสีพี	ราษฎรนี้อย่ารู้ขาดแคลน
ข้อที่เจ็ดเราบริจาคทรัพย์	อเนกนับตั้งหมื่นแสน
พร้อมด้วยเงินทองข้าวของแก้วแหวน	อย่ารู้ขาดแคลนในท้องพระคลัง

(วितฺติศฺนํกัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 10, 2556: 42.29-43.36)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น กล่าวได้ว่าขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์สักบรรพเน้นบทบาทของพระอินทร์ในฐานะผู้ช่วยเหลือ ช่วยให้พระเวสสันดรทรงประสบความสำเร็จในการบำเพ็ญทาน เป็นลักษณะเดียวกับที่พระอินทร์ประทานพรพระนางผุสดีให้ได้เป็นพระมารดาของพระโทธิสัตว์ อันเป็นอานิสงส์ของการถวายจตุณแก่นจันทน์ในอดีตชาติ หัวใจของกัณฑ์สักบรรพจึงแสดงการบำเพ็ญทานบารมีที่สำเร็จลุล่วงของพระเวสสันดร

ขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์สักบรรพยังสะท้อนลักษณะเฉพาะของการถ่ายทอดเวสสันดรชาดกผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติ โดยเนื้อหา กัณฑ์สักบรรพแสดงทานบารมีอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งคือ ทารทานบารมีหรือการบริจาคภริยาเป็นทาน ซึ่งเป็นทานสำคัญระดับเดียวกับบุตรทานบารมี (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 67) แต่ตามขนบการเล่าเรื่องข้างต้น การละความทำให้การบำเพ็ญภริยาทานไม่โดดเด่นเท่าการบำเพ็ญบุตรทานบารมีในกัณฑ์กุมาร โดยเฉพาะ

การละความส่วนที่แสดงความภักดีของพระนางมัทรี เมื่อพระสวามีจะพระราชทานพระนางให้พระอินทร์ ดังว่า “พระมัทรีก็ทราบอัชฌาสัยพระภัสสรา จึงทูลขึ้นว่าข้าแต่พระจอมจุฬารโกลงโลก จะนำนิกรให้พ้นจากจตุรโอสสาคร ดังฤมาทรงพระอนุสรณ์เคลือบแคลงแห่งในข้าพระบาท”

ผู้วิจัยเห็นว่าขนบการเล่าเรื่องของกัณฑ์สักบรรพนี้สะท้อนวิถีคิดในการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ ซึ่งไม่จำเป็นต้องถ่ายทอดตอนสำคัญในโครงเรื่องเสมอไป *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* แสดงให้เห็นแนวโน้มเช่นนี้มาก่อนแล้ว ดังเห็นได้จากการขยายความแห่ยานนาวาในกัณฑ์กุมารเพิ่มเติมจากใน *เวสสันดรชาดก* ภาษาบาลีอย่างวิจิตร²⁴ ส่วนการถ่ายทอดอารมณ์เข้มข้นของพระนางมัทรีมีชัดเจนอยู่ในกัณฑ์มัทรี เมื่อมาถึงกัณฑ์สักบรรพ ความเข้มข้นทางอารมณ์จึงคลี่คลายไปมากแล้ว การเน้นแหล่พร 8 ประการแทนตอนที่แสดงการบริจาครพระนางมัทรีจึงให้สรรพนาคติที่แตกต่างจากกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี แต่ยังคงสื่อถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรได้

ด้วยเหตุนี้ กล่าวได้ว่ากัณฑ์สักบรรพทำหน้าที่เป็น “กัณฑ์รอง” ที่เชื่อมกัณฑ์ใหญ่ 2 กัณฑ์คือกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี กับเนื้อหาช่วงสุดท้ายของเรื่อง ประกอบด้วยกัณฑ์มหाराช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ ซึ่งมีได้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญทานบารมีโดยตรง การให้พรในกัณฑ์สักบรรพจึงเป็นการเน้นย้ำอย่างชัดเจนว่าปมปัญหาหลักของเรื่องคลี่คลายลงแล้ว

โดยสรุป ขนบการเล่าเรื่องของมหาชาติกัณฑ์ที่เป็นเนื้อหาสำคัญของ *เวสสันดรชาดก* แสดงให้เห็นว่าการละเนื้อหาส่วนต่าง ๆ เพื่อเน้นบทบาทของตัวละครหลัก และเน้นเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับทานบารมี ทำให้กัณฑ์ที่มีแหล่จำนวนมากและมีรายละเอียดมาก (เช่น กัณฑ์ชูชก กัณฑ์กุมาร และทานกัณฑ์) เล่าเรื่องได้อย่างกระชับ เหมาะแก่การเทศน์ในบริบทที่ระยะเวลาลดลง ขณะเดียวกัน ขนบการเล่าเรื่องในแต่ละกัณฑ์ยังเน้นเนื้อหาที่มีลักษณะต่างกัน กลุ่มที่มีแหล่สำคัญ 2 แหล่มีทั้งการบำเพ็ญทานบารมี การแสดงความโศกเพราะการพลัดพราก การบริภาษและตัดพ้อ และการแสดงอารมณ์ขันอยู่ควบคู่กัน ส่วนกลุ่มที่มีแหล่สำคัญ 1 แหล่เน้นเนื้อหาสำคัญไม่ซ้ำกันได้แก่ การพระราชทานช้าง การคร่ำครวญเพราะพลัดพราก และการให้พรเพื่อเน้นย้ำความสำเร็จของการบำเพ็ญทานบารมี ลักษณะเช่นนี้ทำให้การเล่าเรื่องมีสีสัน และมี “รสชาติ” ที่น่าติดตาม ผู้ฟังเทศน์มหาชาติรู้สึกได้ถึงความโดดเด่นที่แตกต่างกันของแต่ละกัณฑ์ด้วย

²⁴ ดูเรื่องการขยายความแห่ยานนาวาในสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน): การแปลเพื่อรับรู้สาร ของชนิดา สีหามาตย์ (2553: 80-85)

3.1.2.2 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เน้นแทรกบทแหล่นอก มหาชาติกัณฑ์ที่เน้นแทรกบทแหล่นอกมี 3 กัณฑ์ ได้แก่ จุลพน มหาพน และมหाराช ลักษณะเด่นของกัณฑ์เหล่านี้คือไม่เน้นการถ่ายทอดเนื้อเรื่องของ*เวสสันดรชาดก*แต่ต้องการอวดฝีมือด้วยการแทรกบทแหล่นอก โดยเฉพาะในกัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มหाराชซึ่งมีพัฒนาการขนบการแทรกบทแหล่นอกจนมีคำเรียกโดยเฉพาะว่า “เครื่องเล่นกัณฑ์มหาพน” และ “เครื่องเล่นกัณฑ์มหाराช” ส่วนกัณฑ์จุลพนมีเนื้อความพรรณนาธรรมชาติคล้ายคลึงกับกัณฑ์มหาพน นิยมแทรกบทแหล่นอกคล้ายคลึงกับกัณฑ์มหาพน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงแบ่งหัวข้อขนบการเล่าเรื่องในกลุ่มนี้เป็น 2 หัวข้อ คือขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนหัวข้อหนึ่ง และขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์มหाराชอีกหัวข้อหนึ่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพน กัณฑ์จุลพนเป็นกัณฑ์ที่ 6 ต่อจากกัณฑ์ชูชก ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*เป็นสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประกอบด้วย 35 คาถา มีเนื้อหา 6 แหล่ ส่วนกัณฑ์มหาพนเป็นมหาชาติกัณฑ์ที่ 7 ต่อจากกัณฑ์จุลพน เป็นสำนวนของพระเทพโมลี (กลั่น) ประกอบด้วย 80 คาถา มีเนื้อหา 6 แหล่ เนื้อเรื่องของทั้ง 2 กัณฑ์ดำเนินต่อจากกัณฑ์ชูชก หลังชูชกหลอกพรานเจตบุตรสำเร็จ ในกัณฑ์จุลพน พรานเจตบุตรชี้เส้นทางให้แก่ชูชกให้ไปพบอัจจุตฤณี เมื่อชูชกออกเดินทางก็เข้าสู่กัณฑ์มหาพน กล่าวถึงชูชกหลอกอัจจุตฤณีด้วยอุบาย พระฤณีจึงชี้ทางให้เข้าสู่เขาวงกต แล้วชูชกก็ออกเดินทางต่อไป

จากการศึกษาวิดิทัศน์กัณฑ์ละ 20 ชุด พบว่าทั้งกัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนเป็นกัณฑ์ขนาดสั้น มีขนบการเทศน์ในลักษณะเดียวกัน คือเทศน์เหตุการณ์ต้นกัณฑ์ ตอนชูชกใช้โวหารหลอกหลวงพรานเจตบุตรและอัจจุตฤณี แล้วเทศน์แหล่พรรณนาธรรมชาติซึ่งเป็นคำบรรยายชี้ทางของพรานเจตบุตรและอัจจุตฤณี มีธรรมเนียมสำคัญคือการแทรกบทแหล่นอกที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอยู่ในป่าหิมพานต์ จากนั้นก็เทศน์แหล่สุดท้าย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 31 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์จุลพน

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6
1	.35						
2	.50						
3	.25						
4	.50						
5	.40						
6	.50						
7	.35						
8	.35						
9	.35						
10	.35						
11	.50						
12	.50						
13	.55						
14	.35						
15	.30						
16	.40						
17	.20						
18	1.25						
19	1.40						
20	1.35						
		19	20	5	5	9	16

ตารางที่ 32 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์จุลพน

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	อัจจุตฤษีหลงเชื่อชูชก จึงให้พักค้างแรมอยู่ 1 คืน (แหล่งใน)	
2	พรานเจตบุตรพรรณนาเขา (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
3		พรานเจตบุตรพรรณนาพรรณไม้
4		พรานเจตบุตรพรรณนาสระในป่าหิมพานต์
5		ชูชกขอบใจพรานเจตบุตร
6	ชูชกลาพรานเจตบุตรแล้วออกเดินทางต่อ (แหล่งใน)	

ตารางที่ 33 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาพน

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6
1	.35						
2	1						
3	1.10						
4	.50						
5	1						
6	.35						
7	.20						
8	.50						
9	1.15						
10	.35						
11	1						
12	1.40						
13	.40						
14	.50						
15	.50						
16	1.20						
17	1.30						
18	1.25						
19							
20	1.20						
		20	16	13	7	5	15

ตารางที่ 34 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาพน

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	ชูชกมาพบอัจจุตฤณีและหลอกว่าจะมาเคียวรู้จักกับพระเวสสันดรอยู่แล้ว อัจจุตฤณีก็หลงเชื่อ (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
2	อัจจุตฤณีให้ชูชกพักค้างแรม 1 คืน รุ่งเช้าจึงชี้เส้นทางเข้าสู่เขาวงกต (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
3	อัจจุตฤณีพรรณนาเขา (แหล่งใน + แหล่งนอก)	
4		อัจจุตฤณีพรรณนาสระในป่าหิมพานต์
5		อัจจุตฤณีพรรณนาราชสีห์ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์

6	ชูชกัจจุตฤณีแล้วออกเดินทาง (แหล่งใน)
---	--------------------------------------

จากตารางทั้ง 2 ข้างต้น พบว่ากัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนนิยมเทศน์ เนื้อหาตอนต้นกัณฑ์ ซึ่งกล่าวถึงชูชกใช้อุบายหลอกพรานเจตบุตรและอัจจุตฤณี (แหล่งที่ 1 ในกัณฑ์จุลพน และ แหล่งที่ 1-2 ในกัณฑ์มหาพน) จากนั้นเทศน์คำพรรณนาธรรมชาติของพรานเจตบุตรและอัจจุตฤณี (แหล่งที่ 2 ในกัณฑ์จุลพน และ แหล่งที่ 3 ในกัณฑ์มหาพน) เพื่อสื่อว่าตัวละครนั้นได้บอกทางแก่ชูชกแล้ว เมื่อสิ้นเนื้อความพรรณนาเส้นทางแล้วก็เทศน์แหล่งชูชกออกเดินทางต่อไป (แหล่งที่ 6)

เนื้อหาสำคัญของกัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนคือ การพรรณนาธรรมชาติในตอนกลางกัณฑ์ ดังที่พระครูกิตติธรรมนุยุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์ กล่าวว่า “กัณฑ์มหาพนนี้ความจริงแล้วไม่มีอะไรมาก เทศน์สักครึ่งนาทีก็จบ เรื่องราวไม่มีอะไรมากมายก่ายกอง แต่เขาเน้นอักษร เน้นอักขร เน้นการแต่ง แล้วก็เน้นทำนอง” ([วิดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17](#), ไฟล์ที่ 1, 2557: 7.00-7.15)

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระผู้เทศน์นิยมเทศน์แหล่งเขาเป็นหลัก (แหล่งที่ 3 ในกัณฑ์มหาพนและแหล่งที่ 2 ในกัณฑ์จุลพน) เนื้อความพรรณนาความงดงามของภูเขาในป่าหิมพานต์ ประกอบด้วยเพชรพลอยและพรรณไม้อันงดงามวิจิตร และมีวรรณศิลป์เด่นคือการเล่นเสียงพยัญชนะที่เอื้อให้เทศน์ได้อย่างไพเราะ (เช่น [วิดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 10](#), 2561: 31.30-40.50)

ธรรมเนียมสำคัญในการเทศน์กัณฑ์มหาพนและจุลพนคือ แทรกแหล่งนอกพรรณนาธรรมชาติ โดยเทศน์แหล่งนอกที่แทรกในกัณฑ์มหาพนเป็นหลัก ส่วนกัณฑ์จุลพนใช้แหล่งนอกจากกัณฑ์มหาพนมาเทศน์ แหล่งนอกของกัณฑ์มหาพนมีอยู่เป็นจำนวนมากจนมีคำเรียกเฉพาะว่า “เครื่องเล่นกัณฑ์มหาพน” ประกอบด้วย “แหล่งพา” (ตรงกับ แหล่งที่ 2 ในกัณฑ์มหาพน) “แหล่งเขา” (ตรงกับ แหล่งที่ 3 ในกัณฑ์มหาพน) “แหล่งสระ” (ตรงกับ แหล่งที่ 4 ในกัณฑ์มหาพน) และ “แหล่งราชสีห์” (ตรงกับ แหล่งที่ 5 ในกัณฑ์มหาพน) เนื้อความของแหล่งเหล่านี้นำธรรมชาติในป่าหิมพานต์มาพรรณนาอย่างละเอียดตามขนบวรรณคดีไทย เช่น เพชรพลอยที่ฝังอยู่ในเขาคันธมาทน์ พรรณไม้ ผุ่่นก โดยแทรกอารมณ์ขันผ่านตัวชูชกที่เดินทางผ่านป่า ดังตัวอย่างแหล่งพาจากลีลาเทศน์ของพระราชธรรมวาทีแห่งวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ ความว่า

ในป่าซู้สูงงัดเงียบ

เฒ่าชราใจอาธรรม์

มีดมีดค้ำค้ำแกเอามือค้ำทาง

เข้าเถื่อนทางไม่รั้งรอ

เย็นยะเยียบในไพรสันต์

รีบจรจลไม่รั้งรอ

พอถึงทุ่งกว้างออกวิ่งปร้อ

ออเฒ่าวิ่งปร้อออกเถื่อนทาง

แกออกเถื่อนทุ่งมุ่งหมายมาด	เสียงปีศาจหมู่เสื้อสาบ
ปีศาจเสียงสำเนียงคราง	ตาเฒ่าเดินกลางตะลิ่งแล
ถึงทางเปลี่ยวแกเหลียวล่อกล่อก	พอเสียงก๊อกรักไอเฒ่าก็ยั้งชะงัก
ออกเดินเหยาเอาไม้เท้าแห่	ตะลิ่งแลเสียวอินทรีย์

([วัดทัศนัยโกศลมหาพน ชุดที่ 2](#), 2560: 6.52.16-6.54.02)

นอกจากเหล่านอกชมธรรมชาติโดยตรงแล้ว ยังมีการสร้างสรรค์เหล่านอกที่นำเรื่องมาจากแหล่งอื่น ได้แก่ ข้อคิดคำสอน วรรณคดีไทยเรื่องอื่น และนิทานพื้นบ้าน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง*หลักกนิทรสอนลูก* ซึ่งแทรกคำสอนเรื่องการมีคู่ครองของผู้หญิง โดยแต่งเป็นบทสนทนา ระหว่างนางกนิริแม่ลูกคู่หนึ่ง จากการเทศน์กัณฑ์จุลพนลีลาเทศน์ของพระอธิการเรืองชัย เขมกาโม แห่งวัดบ้านใหม่เจริญพร จังหวัดกำแพงเพชร ความว่า

รูปจะกลั่นและสรรรกลอน	ถึงกนิทรธุณี
สวยประเสริฐเลิศนารี	อายุสิบสี่สะอาดตา
กนิทรนางพลาจครุ่นคิด	ถึงชีวิตที่เกิดมา
ถ้าโตใหญ่ไปวันข้างหน้า	จะทำท่ากันหนอประการใด
อันตัวของเราก็เป็นสาวแท้	เพ็งทิ้งนมแม่มาใหม่ใหม่
ไอนี้ไอนั้นหรือมันก็พลันโตไว	อายุก็ได้ขึ้นทุกที
...	...
ก็จะไปถามแม่ของตัวดู	ว่าปีนี้หนูก็ได้ขึ้นเป็นกอง
สมควรจะมีซึ่งคู่ครอง	คนอื่นมาจองกันมากมี
ถ้าอยู่ไปจนกายแก่	ฉันเองจะแยเหมือนกับสาวรุ่น
อายุของลูกได้สิบเจ็ดปี	สมควรจะมีเหย้าเรือนไป
...	...
ดัดจริตคิดจะมีผิว	ไ้อการคร้วหรือก็ยังไม่คล่อง
ตัมเลียงแดงแกงฟักทอง	เจ้าทำกันไ้ดคล่องดีหรือยัง
ตำน้ำพริกหลนปลาร้า	ยังไม่ประสาเป็นสักอย่าง
แกงคางคกหอมกข้าง	ตัวเจ้ายังเรียนก็ไม่พอ
หุงข้าวกินก็ยังไม่เป็น	ข้าวใหม่เหม็นตั้งค่อนหม้อ
ไปให้แม่ผิวเขาหัวร่อ	หุงข้าวกินก็เป็นเมื่อไร
...	...

คบคนไม่ทันคุดหน้า	ซื้อผ้าไม่ทันดูสี
ไปเจอไอ้โจรไปโดนน้กจี	เงินทองมีก็ต้องเปลืองให้มัน
มันเป็นเสือร้ายแบบลายเสือรบ	พลาดท่าถูกตบตีเอาเท่านั้น
เดี๋ยวบาทเดียวเฟื่องก็ต้องเปลืองให้มัน	ถ้าไม่อย่างนั้นถูกตบถูกตี

([วิถีทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 18](#), 2562: 1.07.00-1.15.50)

ในแหล่งข้างต้น เนื้อหาสำคัญเป็นคำสอนสำหรับเด็กสาวที่จะเติบโตไปเป็นภรรยาต่อไป ต้องรู้จักทำครัวและดูแลการบ้านการเรือน ในขณะที่เดียวกันก็แฝงอารมณ์ขันที่หยอกล้อวิถีชีวิตของชาวบ้าน แหล่งกัณฑ์สอนลูกเป็นตัวอย่างชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่า การสอนผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติมีความซับซ้อน สะท้อนความเป็นมนุษย์อย่างน่าสนใจ มีทั้งส่วนที่เป็นข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามอันเป็นค่านิยมของสังคม และส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึก มีทั้งความผูกพันและความห่วงใหญ่ของแม่ซึ่งเฝ้ามองลูกที่กำลังเติบโต และความไฝ่ฝันเจือความกังวลของเด็กสาวที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ พระผู้เทศน์มหาชาติในบริบทนี้จึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดพุทธวจนะเท่านั้น แต่ยังเป็น “ครู” ผู้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ตามทัศนะพระพุทธศาสนาและถ่ายทอดคำสอนอย่างเข้าอกเข้าใจ ไม่ต่างพระฤๅษีที่ “พา” ผู้ฟังไปชมความเป็นไปต่าง ๆ ของโลก

จากขบวนการเทศน์ที่วิเคราะห์มาข้างต้น สรุปได้ว่าหัวใจของการเทศน์กัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนคือ การแสดง “ความแปลกที่ น่าสนใจ” ของป่าหิมพานต์ มีทั้ง “งามแปลก” ดังปรากฏใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งมุ่งแสดงวรรณศิลป์เพื่อถ่ายทอดจินตภาพ และ “แปลกประหลาด” ดังในบทแหล่งนอกที่มุ่งบรรยายสภาพอันน่ากลัวและเร็นลับผ่านสายตาของชูชก หรือแหล่งนอกที่นำเรื่องราวต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้แก่ผู้ฟัง

ในเชิงการเล่าเรื่อง การแสดงความแปลกนี้สอดคล้องต้องกับชะตากรรมของชูชกที่เดินทางฝ่าความลำบากมาเพราะความหลงใหลภรรยาสาว ภาพของป่าผ่านสายตาของชูชก จึงผิดปกติ น่าหวาดหวั่น หรือกระตุ้นให้เกิดความโหยหาอาลัยถึงนางอมิตตา ส่วนในเชิงพิธีกรรม กัณฑ์จุลพนและกัณฑ์มหาพนเป็นกัณฑ์ลำดับที่ 6 และ 7 ตามลำดับ อยู่ในช่วงกลางพิธีของการเทศน์มหาชาติ หากจัดแยกเป็น 2 วัน มหาชาติทั้ง 2 กัณฑ์นี้มักอยู่ในช่วงท้ายของวันแรก ธรรมเนียมเทศน์แหล่งนอกของทั้งสองกัณฑ์จึงสร้างความสนุกสนานหลังจากฟังเทศน์มหาชาติมาถึงครึ่งเรื่องแล้ว

2) ขบวนการเล่าเรื่องกัณฑ์มหาราช กัณฑ์มหาราชเป็นกัณฑ์ที่ 11 ต่อจากกัณฑ์สักบรรพ ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ประกอบด้วย 69 คาถา มีเนื้อหา 15 แหล่ง กล่าวถึงชูชกพาพระกุมารทั้งสองเดินทางผ่านเขาวงกต ระหว่างทางมีเทวดามาช่วยอภิบาลพระกุมารทั้งสองในยามกลางคืน เมื่อถึง

กลางทาง เทวดาดลใจให้ชูชกเดินทางหลงไปยังเมืองสีพี ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยูชัยทรงพระสุบินเป็นนิมิต ครั้นรุ่งเช้าทอดพระเนตรเห็นชูชกพาพระกุมารทั้งสองผ่านหน้าวังจึงให้อำมาตย์ไปจับ พระเจ้ากรุงสยูชัยทรงไล่ตัวพระกุมารทั้งสองและจัดพิธีสมโภชรับขวัญ จากนั้นทรงจัดทัพเตรียมไปรับพระเวสสันดร ฝ่ายชูชกได้รับพระราชทานทรัพย์ก็เกิดโลภ รับประทานอาหารมากเกินไปจนธาตุพิการและสิ้นชีวิต

จากการศึกษาวิดีโอทัศน์ทั้ง 20 ชุด พบว่ากัณฑ์มหาราชเป็นกัณฑ์ขนาดยาว มีการละเนื้อความจำนวนมาก มีแหล่งที่นิยมเทศน์เพียง 6 แหล่งจากเนื้อความทั้งหมด 15 แหล่ง แหล่งที่นิยมละความมีถึง 9 แหล่ง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 35 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาราช

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	1		■	■	■	■						■				
2	.40		■				■					■	■			■
3	.50			■			■						■			
4	1.20		■	■			■						■			
5	.55		■	■	■	■										
6	1.10		■	■	■		■					■	■			
7	.20			■			■									
8	.50		■	■	■		■	■				■	■			
9	1.20		■	■	■	■	■			■			■			
10	.25			■			■						■			
11	.30			■	■		■									
12	1.40			■	■		■					■				■
13	1		■	■	■		■						■			
14	1		■	■	■	■							■			
15	.40		■	■			■						■			
16	1											■	■			
17	1.20		■	■			■					■				
18	1.25		■	■			■									■
19	1.30		■	■	■							■				
20	.55		■	■			■									■
		0	15	18	9	0	15	0	0	1	0	8	11	0	0	3

ตารางที่ 36 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์มหาพรต

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1		เท้าความถึงพระเวสสันดรและพระนางมัทรีประทับอยู่ในเขาวงกตอย่างมีความสุข
2	ชูชกพาพระกุมารทั้งสองเดินทางมาไกล 60 โยชน์ ระหว่างทางมีเทวดาช่วยอภิบาลพระกุมารทั้งสอง (แหล่งใน)	
3	ชูชกพาพระกุมารทั้งสองเดินทางเข้าป่า สองข้างทางเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายน่ากลัว เมื่อตกค่ำ ชูชกจึงผูกพระกุมารไว้ที่โคนต้นไม้ ส่วนตนเองปีนขึ้นไปนอนบนคาบต้นไม้ (แหล่งใน)	
4	รุกขเทวดาสงสารพระกุมารทั้งสอง จึงแปลงกายเป็นพระเวสสันดรและพระนางมัทรีมาดูแลและขับกล่อมพระกุมารทั้งสองให้ปลอดภัย (แหล่งใน)	
5		เทวดาดลใจให้ชูชกเดินหลงไปเข้าไปยังพระนครสีพี
6	พระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าบรรทม เกิดพระสุบินประหลาด รุ่งเช้า โหรทำนายว่าพระญาติที่พลัดกันไปนานจะกลับคืนมา เมื่อเสด็จออกจากราชการก็ทอดพระเนตรเห็นชูชกพาพระกุมารทั้งสองเดินหลงเข้ามา (แหล่งใน)	
7		พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงเห็นพระกุมารทั้งสองแล้วก็ทรงพระดำริว่าเหมือนกับพระนัดดาของพระองค์
8		พระเจ้ากรุงสุโขทัยอำมาตย์ให้ไปจับชูชกกับพระกุมารทั้งสองเข้ามาถวาย
9		ชูชกทูลเล่าความเป็นมาที่ได้พระกุมารทั้งสอง อำมาตย์ได้ฟังจึงติเตียนพระเวสสันดรที่พระราชทานพระโอรสธิดา พระชาติจึงได้ตอบคำของเหล่าอำมาตย์
10		พระกุมารทั้งสองไม่ยอมเสด็จขึ้นไปประทับเสมอ พระเจ้ากรุงสุโขทัยเพราะยังเป็นทาส พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่ตัวตามพิภักดิ์ที่พระเวสสันดรทรงตั้งไว้
11	พระเจ้ากรุงสุโขทัยให้พนักงานทำบายศรีและจัดพิธีสมโภชรับขวัญพระกุมารทั้งสอง (แหล่งนอก)	
12	พระชาติทูลเล่าความเป็นอยู่ในเขาวงกตและการ	

	เดินทางมากับชูชก แล้วจึงทูลขอให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จไปรับพระเวสสันดรกลับเมือง (แหล่งนอก)	
13		พระเจ้ากรุงสุโขทัยสั่งให้จัดเตรียมกองทัพไปรับพระเวสสันดร
14		ชูชกบริโภคเกินขนาด ชาติุไฟพิการจนสิ้นใจตาย
15		พระเจ้ากรุงสุโขทัยยกกองทัพออกจากเมืองสีพี

จากตารางข้างต้น พบว่าขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์มหาราชมีแหล่งที่นิยมเทศน์ 3 ตอน ได้แก่ ตอนชูชกพาสองกุมารเดินทางผ่านป่า ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าบรรทม และตอนสมโภชพระกุมารทั้งสอง ตอนชูชกพาสองกุมารเดินทางผ่านป่าเน้นภาพสิ่งสสารสัตว์ที่ดูน่ากลัว แต่พระกุมารทั้งสองมีเทวดาคอยอภิบาลรักษาให้ปลอดภัย (แหล่งที่ 2-4) ส่วนตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าบรรทม เน้นพรรณนาบรรยากาศในวังที่มีเหล่าสังคีตคอยขับประโคม (แหล่งที่ 6) แล้วข้ามไปเล่าตอนสมโภชพระกุมารทั้งสองและพระชาติทูลขอให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จไปรับพระเวสสันดร (แหล่งที่ 11-12)

เมื่อเปรียบเทียบแหล่งที่นิยมเทศน์กับแหล่งที่นิยมละความ พบว่ากัณฑ์มหาราชมุ่งพรรณนาภาพเป็นหลัก ทั้งภาพสัตว์ในป่าหิมพานต์ (แหล่งที่ 3) ภาพวงมโหรีประโคมขับในวังของพระเจ้ากรุงสุโขทัย (แหล่งที่ 6) และเหล่าท้าววิญญูสมโภชพระกุมารทั้งสอง (แหล่งที่ 11) ซึ่งทั้ง 3 แหล่งล้วนแต่เป็นแหล่งสำคัญของกัณฑ์มหาราช ส่วนแหล่งที่เป็นเนื้อความที่ตัวละครแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ กลับละความออกไป บางแหล่งเป็นรายละเอียด เช่น แหล่งให้ความถึงพระเวสสันดรพระนางมัทรี (แหล่งที่ 1) หรือแหล่งเทวดาดลใจให้ชูชกหลงทาง (แหล่งที่ 5) บางแหล่งเป็นเนื้อความตอนสำคัญในกัณฑ์ เช่น พระเจ้ากรุงสุโขทัยสั่งให้อำมาตย์จับชูชก ทำให้พระองค์ได้พบกับพระนन्दดา (แหล่งที่ 8)

จากขนบการเล่าเรื่องข้างต้น กัณฑ์มหาราชเป็นกัณฑ์ที่เน้นแสดงฝีมือของพระผู้เทศน์เป็นหลัก มีธรรมเนียมเทศน์แทรกอยู่ในเกือบทุกแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ แบ่งได้เป็น 2 ประการ ได้แก่ การเลียนเสียงธรรมชาติตามคำศัพท์พจน์ในตัวบท และการแทรกแหล่งนอก

แหล่งสำคัญของกัณฑ์มหาราชที่ใช้owodฝีมือด้วยการเลียนเสียงธรรมชาติตามคำศัพท์พจน์มี 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งชูชกพาสองกุมารเดินทางผ่านป่า หรือที่เรียกว่า “แหล่งสุริเย” ตามข้อความภาษาบาลีต้นแหล่ง (แหล่งที่ 3) และแหล่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยเข้าบรรทม หรือที่เรียกว่า “แหล่งประโคม” (แหล่งที่ 6) การเทศน์แหล่งสุริเยมีการทำเสียงเลียนเสียงร้องของสัตว์และเสียงที่สื่อถึงการเคลื่อนไหวของสัตว์ในป่า (เช่น [วិถีทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 14](#), 2559: 11.45-20.00) ส่วนแหล่งประโคมมีการทำเสียงเลียนเสียงเครื่องดนตรีต่าง ๆ (เช่น [วិถีทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 4](#), 2549: 16.00-23.40) ธรรมเนียมนี้owodฝีมือในการควบคุมลมหายใจ จังหวะ และระดับเสียง เพื่อให้เสียงที่

เปล่งตรงกับคำศัพท์พจน์ในตัวบท ประกอบกับทำนองของกัณฑ์มหाराชซึ่งมีจังหวะเร่งเร้า ทำให้บรรยากาศสนุกสนาน นอกจากนี้ พระนักเทศน์กัณฑ์มหाराชมักแทรก “มุข” เชิญชวนผู้ฟังทำบุญ เช่น ทำเสียง “สายซอขาด” เพื่อขอให้ผู้ฟังช่วยบริจาคเงินซ่อมสายซอ (เช่น [วិถีทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 10](#), 2562: 13.39-14.55) เป็นสีสันของการเทศน์ด้วย

ส่วนธรรมเนียมการเทศน์แห่เล่นนอกปรากฏใน 2 ตอน ได้แก่ แห่สมโภชสองกุมารหรือที่เรียกว่า *แห่แกะบายศรี* (**แห่ที่ 11**) และแห่พระชาลิตูลเกล้าเรื่องให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยฟัง หรือที่เรียกว่า *แห่ชาลิตูลเกล้า* (**แห่ที่ 12**) เนื้อความของ*แห่แกะบายศรี*กล่าวถึงบายศรีที่ตกแต่งไว้สำหรับพิธีสมโภช บางสำนวนพรรณนาบายศรีอย่างงดงาม บางสำนวนเล่าเรื่องอื่นนอกเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เช่น ใช้อุปมาบายศรีเป็นสื่อในการสอน หรือเล่าเรื่องวรรณคดีและนิทานพื้นบ้าน แห่เล่นนอกเหล่านี้นิยมเรียกว่า “เครื่องเล่นกัณฑ์มหाराช” คู่กับแห่เล่นนอกกัณฑ์มหาพนที่เป็น “เครื่องเล่นกัณฑ์มหาพน” ดังยกตัวอย่าง*แห่แกะบายศรี*จากลีลาเทศน์ของพระครูโฆสิตธรรมากร แห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ดังนี้

แกะบายศรีแก้วแกมแนมประดับ	หิรัญรับเรื่องรอง
ตองใส่เสริจสรพร	เอาเพชรประทับพื้นทอง
วาววามตามช่อง	พิศผ่องอำไพ
ประดิษฐ์ดีคูถี่ถ้วน	ใช้กระบวนทองใบ
แก้วมรกตสดีใส	แนมในมณีนิล

([ข้อมูลวិถีทัศน์มหाराช ชุดที่ 1](#), 2559: 25.10-26.54)

ส่วน*แห่ชาลิตูลเกล้า* (**แห่ที่ 12**) เป็นแห่เล่นนอก เนื้อความเป็นคำพูดของพระชาลิตูลเกล้าพระเจ้ากรุงสุโขทัยถึงความลำบากในระหว่างที่ชุกพาเดินทางผ่านเขาวงกต และกล่าวถึงค่าไถ่ที่พระเวสสันดรตั้งไว้สำหรับไถ่ตัวพระกุมารทั้งสองจากชุก พระผู้เทศน์ยังนิยมเชิญชวนให้ผู้ฟังร่วมทำบุญไถ่ตัวพระกุมารทั้งสองด้วย (เช่น [ข้อมูลวิถีทัศน์มหाराช ชุดที่ 5](#), 2561: 42.55-48.07)

*แห่ชาลิตูลเกล้า*มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* แห่นี้กล่าวถึงพระเวสสันดรเป็นหลัก เพราะพระชาลิตูลเกล้าต้องการโต้ตอบคำพูดของบรรดาอำมาตย์ที่วิจารณ์การบริจาคทานของพระเวสสันดร แต่เมื่อเทศน์เป็นแห่เล่นนอก เนื้อความเน้นความลำบากของพระกุมารทั้งสองและค่าไถ่แทน เพื่อให้พระผู้เทศน์เชิญชวนผู้ฟังทำบุญได้ นอกจากนี้ พระผู้เทศน์ยังนิยมนำ*แห่ชาลิตูลเกล้า*มาเทศน์ก่อน*แห่แกะบายศรี* (**แห่ที่ 11**) เป็นการสลับเนื้อความที่มีใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*เพื่อให้เนื้อความต่อเนื่องกัน คือเมื่อเชิญชวนผู้ฟังไถ่ตัวสองกุมารแล้วก็มีการ

จัดบายศรีสมโภชต่อไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่พบพระผู้เทศน์ที่กล่าวว่า*แหล่งขลิทูลความเป็นแหล่งสำคัญ* มีแต่กล่าวถึงเฉพาะ*แหล่งแกะบายศรี*เท่านั้น

จากการวิเคราะห์ข้างต้น กล่าวได้ว่าขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์มหาราชเน้นแสดงฝีมือของพระผู้เทศน์ด้วยทำนองและแหล่ นอก มากกว่ามุ่งตอนสำคัญตามโครงเรื่อง ใน*แหล่งแกะบายศรี (แหล่งที่ 11)* ซึ่งสื่อว่าพระกุมารทั้งสองได้กลับบ้านเมืองก็เน้นแทรกแหล่ นอก มากกว่าที่จะกล่าวถึงตัวละครโดยตรง เหตุที่เป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเพราะปมปัญหาหลักของเรื่องคลี่คลายไปแล้วตั้งแต่ในกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราชนั้นอยู่ในช่วงคลี่คลายเรื่อง และด้วยขนบการเทศน์ที่เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก กัณฑ์มหาราชจึงทำหน้าที่เป็น “มหรสพ” ผ่อนคลายอารมณ์ก่อนจบเรื่อง ขนบการเล่าเรื่องที่เน้นความสนุกสนานตอนท้ายเรื่องยังสัมพันธ์กับลักษณะของพิธีกรรมของไทยทั้งในระดับราชสำนักและชาวบ้าน ที่ประกอบด้วยการมหรสพสมโภช อันแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ของชุมชน (ดวงมน จิตรจันทน์, 2544: 24-27) ขนบการเทศน์กัณฑ์มหาราชทำหน้าที่ในพิธีกรรมเพื่อประกาศแก่ผู้ชมว่า ในช่วงท้ายนี้ปมปัญหาและความทุกข์ในเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ได้คลี่คลายแล้ว ก่อนจะนำเข้าสู่กัณฑ์ฉกษัตริย์และนครกัณฑ์ที่ปิดท้ายการเทศน์มหาชาติด้วยการพาผู้ฟังกลับคืนสู่โลกแห่งความเป็นจริง

จากการวิเคราะห์ขนบการเล่าเรื่องมหาชาติที่เน้นแทรกบทแหล่ นอก สรุปได้ว่าทั้งกัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน และกัณฑ์มหาราชไม่ได้มุ่งเน้นการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก* แต่มุ่งแทรกบทแหล่ นอก เพื่อให้การเทศน์มหาชาติเกิดความสนุกสนานครึกครื้นในช่วงกลางและช่วงท้ายของพิธี ขนบการเทศน์แหล่ นอก โดยเฉพาะกัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มหาราชยังเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ได้สร้างสรรค์เนื้อหาบทแหล่ ใหม่ ๆ จากองค์ประกอบในเนื้อเรื่องของ*เวสสันดรชาดก* เป็นจุดเชื่อมสำคัญระหว่างขนบวรรณคดีลายลักษณ์จากใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*กับขนบวรรณคดีมุขปาฐะผ่านบทแหล่ นอก

3.1.2.3 ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ที่เป็นตอนเปิดและปิดเรื่องเวสสันดรชาดก
มหาชาติที่เป็นตอนเปิดและปิดเรื่อง*เวสสันดรชาดก*มี 3 กัณฑ์ ได้แก่ทศพร ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ การเล่าเรื่องของทั้ง 3 กัณฑ์นี้แตกต่างจากกัณฑ์อื่นเพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกับปมปัญหาหลักของเรื่องโดยตรง แต่สัมพันธ์กับขั้นตอนและคติความเชื่อในพิธีกรรมเป็นหลัก เนื่องจากมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับปัจจุบันวัตถุ ซึ่งช่วยรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ในฐานะพระพุทธรูป ขนบการเล่าเรื่องของทั้ง 3 กัณฑ์จึงเน้นส่วนที่แสดงถึงมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ขนบการเล่าเรื่องกัณฑ์เทศพร กัณฑ์เทศพรเป็นกัณฑ์ที่ 1 ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานูชิตชินโรส ประกอบด้วย 19 คาถา มีเนื้อหา 8 แห่ แบ่งได้เป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 คือปัจจุบันวัตถุ พระพุทธเจ้าเสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์และแสดงปาฏิหาริย์ในหมู่พระญาติ ทำให้ฝนโบกขรพรรษตก อันเป็นมูลเหตุทรงเทศน์เวสสันดรชาดก ตอนที่ 2 เป็นอดีตชาติของพระนางมุสตี ได้ถวายแก่นจันทน์แดงแด่พระพุทธเจ้าวิปัสสีและอธิษฐานขอให้ได้เป็นพระพุทธมารดา ตอนที่ 3 คือตอนที่พระนางมุสตีขอพร 10 ประการจากพระอินทร์

ในการเทศน์มหาชาติมีธรรมเนียมว่ากัณฑ์เทศพรเป็น “กัณฑ์เปิดงาน” ผู้เทศน์มักเป็นเจ้าของอาวาสหรือพระผู้มีพรรษามาก (เสฐียรโกเศศ, 2540: 25) จากข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่าธรรมเนียมนี้ยังคงปรากฏอยู่ เช่น วិถีทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 1 ผู้เทศน์คือ พระพรหมเวที เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม วិถีทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 19 ผู้เทศน์คือ พระราชวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

ด้วยเหตุที่เป็นกัณฑ์เปิดงานและนิยมให้เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์ ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลกัณฑ์เทศพรหลายชุดไม่ได้เน้นเทศน์บทแห่เป็นหลัก เนื่องจากเจ้าอาวาสซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการจัดเทศน์มหาชาติมักถือโอกาสพูดคุยกับผู้ฟังเป็นการเปิดงาน ดังที่พระธรรมรัตนวิสุทธิแห่งวัดราชสิทธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ กล่าวว่า “... มาเจรจาปราศรัย พอเป็นธรรมเนียม เปิดการเทศน์มหาชาตินิดหน่อย ...” (วិถีทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 6, 2559: 56.30-56.40) จนกล่าวได้ว่าการกล่าวเปิดงานเป็นขนบการเทศน์ประการหนึ่งของกัณฑ์เทศพร นอกจากนี้ ยังพบการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นร้อยแก้วเนื่องจากเจ้าอาวาสบางรูปอาจไม่ได้ฝึกฝนการเทศน์เป็นทำนองแต่ต้องการรักษาธรรมเนียมการเทศน์เวสสันดรชาดก เช่นพระกิตติโสภณวิเทศแห่งวัดนาคปรก กรุงเทพฯ ในวិถีทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 10 เล่าถึงการจัดเทศน์มหาชาติของวัดนาคปรกที่มีความเป็นยาวนาน จากนั้นบรรยายเนื้อเรื่องกัณฑ์เทศพรเป็นร้อยแก้วอย่างสังเขป

จากวិถีทัศน์ทั้ง 20 ชุดพบว่าข้อมูลที่ยังเทศน์ด้วยบทแห่ 15 ชุด ในจำนวนข้อมูลทั้ง 15 ชุดแสดงให้เห็นว่ากัณฑ์เทศพรเป็นกัณฑ์ขนาดสั้น มีเนื้อความ 8 แห่ และยังมีเทศน์ครบทุกแห่ ดังตารางต่อไปนี้ดังนี้

ตารางที่ 37 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์เทศน์

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8
1	.30								
2	.50								
3	.35								
4	.45	เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว							
5	.25	เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว							
6	.45								
7	.40								
8	.30								
9	.45								
10	1	เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว							
11	.40								
12	.25								
13	1.10								
14	.25	เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว							
15	.20	เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้ว							
16	.40								
17	.35								
18	.45								
19	.30								
20	1								
		11	11	11	10	11	14	8	10

ตารางที่ 38 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์เทศน์

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ที่นิโครธาราม (แหล่งใน)	
2	พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระประยูรญาติมีมานะ จึงทรงแสดงปาฏิหาริย์ให้เกิดความเลื่อมใส เป็นเหตุให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาท่ามกลางหมู่พระญาติ บรรดาภิกษุอัครรรยก็จึงทูลถาม พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าเรื่องเวสสันดรชาดก (แหล่งใน)	
3	พระพุทธเจ้าเล่าถึงอดีตชาติของพระนางผุสดี ได้	

	ถวายแก่นจันทร์แดงแด่พระวชิรสูติพุทธเจ้า และ อธิษฐานขอให้ได้เป็นพระพุทธรูปมารดา (แหลใน)	
4	เมื่อพระนางมุสดีสิ้นชีวิต ไปเกิดเป็นพระมเหสีของ พระอินทร์ในสวรรค์ เมื่อพระนางใกล้สิ้นบุญจุติจาก สวรรค์ พระอินทร์จึงทรงคิดประทานพรให้พระนาง (แหลใน)	
5	เมื่อพระนางมุสดีทราบว่ากำลังจะสิ้นบุญ ก็เศร้าเสีย พระทัย พระอินทร์จึงปลอมประโลมและประทาน พร 10 ประการให้พระนาง (แหลใน)	
6	พระนางมุสดีทูลขอพร 10 ประการ (แหลใน + แหลนอก)	
7	พระอินทร์ประสาทพรทั้ง 10 ประการแก่พระนางมุ สดี (แหลใน)	
8	หลังจากประทานพรแล้ว พระอินทร์ก็เสวยสุขอยู่ใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ต่อไป (แหลใน)	

จากตารางข้างต้นพบว่ากัณฑ์เทศพรนิยมเทศน์ครบทุกแหล เนื้อหาค่อนข้างสั้น เทศน์จบได้ในเวลา 20 นาที ขนบการเทศน์ครบทุกแหลมีผลสำคัญ 2 ประการ คือ ยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ของการเทศน์มหาชาติผ่านปัจจุบันวัตถุ และแสดงอานิสงส์ของการบริจาคทานผ่านการให้พร ผลของการเทศน์กัณฑ์เทศพรประการแรกเกิดจากคติความเชื่อว่า *เวสสันดรชาดก* เป็นพระพุทธรูป การเล่าปัจจุบันวัตถุในกัณฑ์เทศพรและประชุมชาดกในนครกัณฑ์ช่วยเน้นย้ำ “ข้อเท็จจริง” เพราะเชื่อมโยงเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เข้ากับพุทธประวัติ และที่สำคัญคือ เชื่อมโยง *เวสสันดรชาดก* เข้ากับคติเรื่องพระโพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมี พระผู้เทศน์มักเน้นย้ำเรื่องฝนโภกขรพรรษาว่าเป็นมูลเหตุให้พระพุทธรูปทรงเทศน์ *เวสสันดรชาดก* เช่น “นี่เป็นเบื้องต้น เหตุผลของการที่ทำไมต้องมีการเทศน์มหาชาติ เพราะเรื่องอัศจรรย์ที่นี้โครธารามมหาวีหาร ... เสด็จลงมาเทศนาให้ฟังเสร็จแล้วท่าฝนโภกขรพรรษาก็ตกลงมา” (*วิตกัณฑ์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 20*, 2555: 27.39-29.46) ด้วยลักษณะเช่นนี้ กัณฑ์เทศพรทำหน้าที่เป็น “ตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรม”²⁵ ยืนยันความถูกต้องศักดิ์สิทธิ์ของเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในฐานะพระพุทธรูป และยังเป็นพฤติกรรม

²⁵ ประมินทร์ จารูวร (2549: 213-214) อธิบายว่า ตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมทำหน้าที่อธิบายเหตุผลหรือที่มาของประเพณีพิธีกรรม มีบทบาทในการสนับสนุนดำรงอยู่ของความคิดความเชื่อ ระบบจริยธรรม และรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น นอกจากนี้ ยังช่วยวางระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยความเชื่อต่าง ๆ ที่อยู่ในตำนานปรัมปราและประเพณีพิธีกรรมอีกด้วย

สัญลักษณ์ (symbolic action)²⁶ ที่สถาปนาพื้นที่พิธีกรรมให้กลายเป็นสถานที่ชุมนุมพระสาวกที่นั่งแวดล้อมพระพุทธเจ้าเพื่อฟังเทศน์เรื่อง*เวสสันดรชาดก*

ผลของการเทศน์กัณฑ์เทศพรประการที่สองคือ แสดงอานิสงส์ของการบริจาคทานผ่านการให้พร แหล่งสำคัญของกัณฑ์เทศพรคือ แหล่งพระอินทร์ประทานพร 10 ประการ หรือที่เรียกว่า *แหล่งพร 10 ประการ (แหล่งที่ 8)* เนื้อความบรรยายพรทั้ง 10 ประการที่พระนางมัทรีทูลขอจากพระอินทร์ก่อนจุติจากสวรรค์ พรข้อสำคัญคือขอให้มีพระโอรสที่มุ่งมั่นในการบำเพ็ญทาน สอดคล้องกับคำอธิษฐานของพระนางมัทรีซึ่งขอให้ได้เป็นพระพุทธรูปเมื่อถวายจนแก่จนจันทน์แต่พระวิปัสสิพุทธเจ้า ในหมู่พระนักเทศน์ที่ชำนาญยังมีธรรมเนียมเทศน์*แหล่งพร 10 ประการ*เป็นแหล่งนอก โดยแทรกรายละเอียดไว้ว่าพร 10 ประการเป็นอานิสงส์จากการบำเพ็ญทานในอดีตชาติ ดังตัวอย่างจากลีลาเทศน์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ ความว่า

ตามฉบับแบบบทกัณฑ์เทศพร	เรื่องเวสสันดรที่จัดสรร
องค์อินทร์เจ้าท้าวเทวัญ	จะโปรดประทานให้มุตติ
ก่อนลาจากฟ้าฟาก	เสด็จลงมาสู่โลกนี้
<u>บุญเก่าของนางเธอได้สร้างไว้ดี</u>	<u>ท้าวโกสีย์จึงประทานพร</u>
มีสิบอย่างบรรยาย	จะขยายไม่ยกย่อน
พรข้อที่หนึ่งนั้นแน่นอน	นางขอพรให้ผ่องกัญญา
เป็นลูกกษัตริย์	ไม่เคยอ่อนคลาตมีสุโข
ให้สมหวังดังมโน	มีเดโชงามโสภา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (วัดกัณฑ์เทศพร ชุดที่ 7, 2562: 51.30-52.59)
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในตัวอย่างแหล่งข้างต้น ข้อความที่ขีดเส้นสีแดงให้เห็นว่าพระผู้เทศน์เชื่อมโยงพร 10 ประการเข้ากับอานิสงส์ในอดีตชาติของพระนางมัทรี ลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏชัดเจนใน*ร้อยยวมหาเวสสันดรชาดก* ผู้วิจัยเห็นว่าการเน้นความสำคัญของพรกับอานิสงส์ในบทแหล่งนอกสัมพันธ์กับคติความเชื่อในประเพณีเทศน์มหาชาติ สื่อความหมายว่า “การให้” ในบริบทของประเพณี

²⁶ พฤติกรรมสัญลักษณ์ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรม นักวิชาการคนสำคัญที่นำเสนอแนวคิดนี้คือ วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันซึ่งได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ต่าง ๆ ไว้ในพิธีกรรมของชนเผ่าหนึ่งในแอฟริกา และอธิบายให้เห็นการกระทำ ท่าทาง การขยับร่างกาย การพูด หรือแม้แต่การไม่ทำอะไรในบริบทของพิธีกรรม ล้วนแล้วแต่มีความหมายในเชิงคติความเชื่อที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมนั้น ซึ่งพิเศษไปกว่าเมื่อกระทำพฤติกรรมเหล่านั้นในช่วงเวลาปกติ (Turner, 1967: 1)

เทศน์มหาชาติมีอานิสงส์ตอบแทน ยกกระต่า “การให้” ให้มีความหมายเชิงศีลธรรมและความเชื่อที่จะส่งผลตอบแทนผู้ให้ในอนาคต

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าขนบการเล่าเรื่องของกัณฑ์เทศน์นิมเทศน์ครบทั้ง กัณฑ์เนื่องจากเนื้อเรื่องมีความสำคัญต่อตัวพิธีกรรม แม้เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระผู้เทศน์โดยธรรมเนียม อาจใช้เวลาส่วนใหญ่พูดคุยกับผู้ฟัง บรรยายถึงความเป็นมาของการจัดงานในลักษณะเดียวกับประธานจัดงานของหน่วยงานต่าง ๆ แต่ยังสามารถชี้ชัดว่ามีความพยายามจะรักษาธรรมเนียมในการเทศน์ เนื่องจากเป็นกัณฑ์ที่รับรองคติความเชื่อสำคัญในการเทศน์มหาชาติโดยตรง

2) ขนบการเล่าเรื่องฉกษัตริย์ กัณฑ์ฉกษัตริย์เป็นกัณฑ์ที่ 12 ต่อจากกัณฑ์ มหาราช ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมนุกิตติโนรส ประกอบด้วย 36 คาถา มีเนื้อหา 6 แהל กล่าวถึงพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงนำทัพพร้อมพระนางผุสดี พระชาลี และพระกัณหาไปยังพระอารามเพื่อรับพระเวสสันดร กษัตริย์ทั้งสี่ทยอยเสด็จเข้าไปหาพระเวสสันดรและพระนางมัทรีจนสลบไปตามกันทั้ง 6 พระองค์เพราะความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ รวมถึงข้าราชการทั้งหลายที่ติดตามมาต่างพากันสลบไปด้วย พระอินทร์บันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมาเพื่อปลุกคนทั้งหลายให้ฟื้น จากนั้นพระเจ้ากรุงสุโขทัยและชาวเมืองสี่พิบูลเขิญพระเวสสันดร กลับเมือง

จากการวิเคราะห์วีดิทัศน์ทั้ง 20 ชุด พบว่ากัณฑ์ฉกษัตริย์เป็นกัณฑ์ขนาดสั้น นิยมเทศน์เกือบครบทุกแהל มีแהלที่นิยมเทศน์ 5 แהלจากเนื้อความทั้งหมด 6 แהל แהלที่นิยมนำมาเทศน์น้อยกว่าแהלอื่นคือแהלที่ 4 ตอนที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จเข้าไปในพระอารามพระองค์เดียว ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 39 แสดงจำนวนแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ฉกษัตริย์

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6
1	.40						
2	1.40						
3	1						
4	1						
5	.20						
6	1						
7	.30						
8	.30						
9	.50						
10	.50						
11	.20						
12	.30						
13	.45						
14	.40						
15	.40						
16	1						
17	1						
18	1.35						
19	1						
20	1						
		20	13	10	8	12	12

ตารางที่ 40 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในกัณฑ์ฉกษัตริย์

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระชาลียกทัพหน้ามาถึงสระมัจฉลินทร์ เสียงดังถึง พระอาศรมของพระเวสสันดร พระเวสสันดรตก พระทัย จึงพาพระนางมัทรีเสด็จหนีขึ้นไปบนเขา (แหล่งใน)	
2	พระเวสสันดรเห็นกองทัพ ทรงเข้าพระทัยว่าเป็น กองทัพข้าศึกจะมาเอาชีวิตของพระองค์ (แหล่งใน)	
3	พระนางมัทรีทูลให้พระเวสสันดรคลายพระทัยว่า เป็นกองทัพของเมืองสีพี กษัตริย์ทั้งสองจึงเสด็จ	

	กลับลงมายังพระอาศรม (แหล่งใน)	
4		พระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จเข้าไปในพระอาศรมเพียงพระองค์เดียวก่อน เมื่อพบพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ทรงไต่ถามทุกข์สุขของกันและกัน
5	พระนางผุสดีเสด็จเข้าไปในพระอาศรม ตามด้วยพระขาลีและพระกัณหา เมื่อกษัตริย์ทั้งหกอยู่กันพร้อมหน้า ก็เกิดความอาลัยอาวรณ์คร่ำครวญจนสลบไปทั้งหมด บรรดาข้าราชการที่ติดตามมาก็สลบตามไปด้วย พระอินทร์เห็นดังนั้นจึงบันดาลฝนโบกขรพรรษให้ตกเพื่อปลุกคนทั้งหลายให้ฟื้น (แหล่งใน)	
6	ชาวสี่ที่ติดตามมาด้วยได้ทูลขอพระราชทานอภัยโทษ และทูลขอให้พระเวสสันดรเสด็จกลับพระนคร (แหล่งใน)	

จากตารางข้างต้น พบว่าเนื้อความของกัณฑ์ฉกษัตริย์ที่นิยมนำมาเทศน์แบ่งได้เป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 คือพระเวสสันดรเข้าพระทัยว่ากองทัพที่ยกมาเป็นทัพข้าศึก (แหล่งที่ 1-3) ตอนที่ 2 คือตอนกษัตริย์ทั้งหกสลบเพราะความอาลัยอาวรณ์ เป็นเหตุให้พระอินทร์บันดาลให้ฝนโบกขรพรรษให้ตกลงมา จากนั้นชาวสี่ที่จึงทูลเชิญพระเวสสันดรเสด็จกลับเมือง (แหล่งที่ 5-6)

จากเนื้อหาที่นิยมนำมาเทศน์ข้างต้น พบว่าพระผู้เทศน์เน้นความสำคัญให้แหล่งกษัตริย์ทั้งหกสลบ (แหล่งที่ 5) เนื่องจากเป็นตอนที่ทำให้เกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมา อย่างไรก็ตามไม่พบว่ามีธรรมเนียมหรือทำนองพิเศษที่เน้นความสำคัญของแหล่งนี้เป็นพิเศษ และไม่พบแหล่งนอกของกัณฑ์ฉกษัตริย์โดยเฉพาะ จึงกล่าวได้ว่ากัณฑ์ฉกษัตริย์เป็นกัณฑ์รองที่ทำหน้าที่เชื่อมกัณฑ์มหाराชเข้าสู่สู่นครกัณฑ์

ค) ขนบการเล่าเรื่องนครกัณฑ์ นครกัณฑ์เป็นกัณฑ์ที่ 13 ต่อจากกัณฑ์ฉกษัตริย์ ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส ประกอบด้วย 48 คาถา มีเนื้อความ 10 แหล่งต่อเนื่องมาจากกัณฑ์ฉกษัตริย์ที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยและชาวเมืองสี่ที่ขอให้พระเวสสันดรกลับมาครองราชสมบัติ พระเวสสันดรตกลงรับราชสมบัติ กษัตริย์ทั้งหกจึงเสด็จกลับเมืองสี่ที่ พระเวสสันดรครองเมืองจนสิ้นพระชนม์แล้วเกิดในดุสิตสวรรค์ แหล่งสุดท้ายกลับมาเล่าเรื่องในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่าบุคคลในเรื่องกลับมาเกิดเป็นผู้ใดในสมัยพุทธกาล และพระเวสสันดรคือพระพุทธเจ้าเอง เป็นอันจบเรื่อง *เวสสันดรชาดก*

พระนักเทศน์มักกล่าวว่านครกัณฑ์เป็นกัณฑ์ “กลับบ้านกลับเมือง” คือเป็นตอนที่ตัวละครกลับมาอยู่ร่วมกัน สื่อถึงความสมบูรณ์พูนสุข และเป็นกัณฑ์ “ปิดงาน” คู่กับกัณฑ์ทศพรที่เป็นกัณฑ์ “เปิดงาน” ในข้อมูลบางชุด พระผู้เทศน์จึงไม่ได้เน้นเทศน์บทแหล่ แต่บรรยายเรื่องราวเป็นร้อยแก้วแทนเพื่อใช้เวลากล่าวอำลาและปิดงาน

จากวิดิทัศน์ทั้ง 20 ชุด มีข้อมูลที่เทศน์บทแหล่ 16 ชุด และเป็นข้อมูลที่เน้นบรรยายร้อยแก้ว 4 ชุด พบว่านครกัณฑ์เป็นกัณฑ์ที่มีขนาดปานกลาง มีเนื้อความทั้งหมด 10 แหล่ แต่กลับนิยมละความเกือบทั้งหมด นิยมเทศน์เพียง 3 แหล่ ละไปถึง 7 แหล่ ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 41 แสดงจำนวนแหล่ที่นิยมนำมาเทศน์ในนครกัณฑ์

ชุดที่	เวลา	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	.45	บรรยายร้อยแก้ว									
2	1.10										
3	.50										
4	1.50										
5	1										
6	.45	บรรยายร้อยแก้ว									
7	.45	บรรยายร้อยแก้ว									
8	.30										
9	.50										
10	.50										
11	1										
12	.40										
13*	.30										
14	.40										
15	.25	บรรยายร้อยแก้ว									
16	.30										
17	1.10										
18	1.40										
19	1.20										
20	1.30										
		14	10	6	3	3	3	4	7	8	14

ตารางที่ 42 แสดงเนื้อหาของแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ในนครกัณฑ์

ลำดับ	เนื้อหาแหล่งที่นิยมเทศน์	เนื้อหาแหล่งที่ไม่นิยมเทศน์
1	พระเวสสันดรทรงปฏิเสธคำขอของชาวเมืองสีพี แต่พระเจ้ากรุงสยชัยทรงขอร้องพระโอรสให้เสด็จกลับเมืองอีกครั้ง (แหล่งใน)	
2	พระเวสสันดรทรงรับคำพระบิดา ทรงสีกจากเพศฤๅษี และทรงลาพระอาศรมที่ประทับ (แหล่งใน)	
3		พระนางมัทรีทรงสีกจากเพศฤๅษี เหล่าอำมาตย์อภิเษกพระเวสสันดรให้ครองราชสมบัติอีกครั้ง
4		พระเวสสันดรและพระนางมัทรีทรงปลอบประโลมพระโอรสธิดาด้วยความเสนาหา
5		พระนางผุสดีพระราชทานเครื่องทรงใหม่ให้แก่พระนางมัทรี กษัตริย์ทั้งหกทรงช้างต้น เสด็จออกจากเขาวงกต
6		บรรดาสัตว์รอบพระอาศรมพากันคร่ำครวญอาลัยถึงพระเวสสันดร
7		กษัตริย์ทั้งหกเสด็จกลับจากเขาวงกต เดินทางอยู่ 2 เดือนจึงถึงนครสีพี
8		พระอินทร์ทรงบันดาลให้ฝนแก้วมณีตกลงมาในนครสีพี เพื่อให้พระเวสสันดรบริจาคน้ำเป็นทานแก่คนทั้งปวง
9		พระเวสสันดรครองราชสมบัติจึงมีพระชนมายุ 120 พรรษา ก็สิ้นพระชนม์ เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
10	พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่าบุคคลในเรื่องเวสสันดรกลับชาติมาเกิดเป็นผู้ใดในสมัยพุทธกาล พระเวสสันดรคือพระพุทธเจ้าเอง (แหล่งใน + แหล่งนอก)	

จากตารางข้างต้น พบว่าแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ได้แก่ตอนต้นกัณฑ์ และตอนท้ายกัณฑ์ ตอนต้นกัณฑ์เทศน์ตอนพระเวสสันดรทรงตอบรับคำขอของพระเจ้ากรุงสยชัย (แหล่งที่ 1-2) จากนั้นเทศน์แหล่งสุดท้ายตอนประชุมชาดก (แหล่งที่ 10) ลักษณะการเล่าเรื่องเช่นนี้เป็นการนำเหตุการณ์สำคัญมาถ่ายทอด กล่าวคือเมื่อพระเวสสันดรทรงรับคำที่จะกลับมารับราชสมบัติแล้ว เรื่องก็กลับเข้าสู่ภาวะปกติเหมือนตอนต้นเรื่อง การเทศน์มหาชาติในกัณฑ์นี้จึงเชื่อมโยงมายังปัจจุบันวัตถุในประชุมชาดก

การเทศน์แหล่ประชุมชาดก (แหล่ที่ 10) ในบางแห่งยังธรรมเนียมเทศน์ เป็นแหล่ นอก เรียกว่า *แหล่กลับชาติ* มาจากคำว่า “กลับชาติมาเกิด” ที่มีปรากฏอยู่ในเนื้อความซึ่ง พระพุทธเจ้าอธิบายการกลับชาติว่า “ดูกรสงฆ์อันว่าชุกชีชราลูททชาติฉกรรจ์กาจกลับชาติมา คือ พระเวททัตต์โสธราอนุชา” ดังตัวอย่างจากลีลาเทศน์ของพระมงคลธรรมภาณแห่งวัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ ความว่า

เทศนาชาดกยกขึ้นมากล่าว	เป็นเรื่องราวได้เล่าชาน
สืบเนื่องเรื่องต่อพอประมาณ	กลับชาตินครกัณฑ์กันต่อไป
ชุกชุกยกกล่าวไอ้เฒ่าอัปรีย์	<u>กลับชาติ</u> นี่เป็นที่หมาย
คือเวททัตต์ชาติชั่วตัวอะไร	ธรรมเนียมไปตกอเวจี
...	
ส่วนสมเด็จพระเวสสันดร	เมื่อได้กลับมาพบพระองค์
สร้างชาติไม่มีสิ้นสุด	ได้แต่สมมติสมประสงค์
ตรัสรู้สู่วางแปดอย่างโดยตรง	มรรคสี่ผลส่งคงถึงนิพพาน

(ข้อมูลวิถีทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 5, 2562: 43.45-54.15)

จากตัวอย่างข้างต้น แหล่กลับชาติไล่ลำดับตัวละครที่กลับชาติมาเกิดและสรุปท้ายที่พระพุทธเจ้าเหมือนบทแหล่ใน และได้สรุปจำนวนคาถาทั้งหมด 1,000 พระคาถาในเทศน์ มหาชาติ ขนบการเล่าเรื่องเช่นนี้จึงเน้นย้ำความเชื่อมโยงเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เข้ากับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าที่สั่งสมมานับชาติไม่ถ้วน

โดยสรุป กัณฑ์เทศพร กัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์เน้นเชื่อมโยงเรื่อง *เวสสันดรชาดก* กับเหตุการณ์สมัยพุทธกาล ในกัณฑ์เทศพรมี “ปัจจุบันวัตถุ” กล่าวถึงปฐมเหตุในสมัยพุทธกาลที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเทศน์ *เวสสันดรชาดก* คือฝนโบกขรพรรษที่ตกท่ามกลางพระญาติ กัณฑ์ฉกษัตริย์กล่าวถึงฝนโบกขรพรรษตกในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ซึ่งตรงกับในสมัยพุทธกาล ส่วนนครกัณฑ์มีการ “ประชุมชาดก” ซึ่งเปลี่ยนฉากจาก *เวสสันดรชาดก* กลับมายังฉากในสมัยพุทธกาล ขนบการเล่าเรื่องของมหาชาติทั้ง 3 กัณฑ์จึงไม่ได้มุ่งเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* แต่ทำหน้าที่เป็น “เรื่องกรอบ” (frame story)²⁷ ที่เชื่อมโยง *เวสสันดรชาดก* เข้ากับกระบวนการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า และเป็น

²⁷ “เรื่องกรอบ” หรือ “เรื่องหลัก” (frame story) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของกลวิธีการซ้อนนิทาน ซึ่งเป็นกลวิธีเด่นอย่างหนึ่งในวรรณคดีสันสกฤต การซ้อนนิทานเป็นการเล่าเรื่องโดยให้ตัวละครที่อยู่ในเรื่องเล่านิทานให้ตัว

โครงสร้างที่ยืนยันความสำคัญของ*เวสสันดรชาดก*ในฐานะพระพุทธรูป การฟัง*เวสสันดรชาดก*จึงมีคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งยกระดับจิตวิญญาณให้แก่ผู้ฟังได้

จากการวิเคราะห์ขบการเล่าเรื่องมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์ส่วนใหญ่ นิยมละเนื้อหาจำนวนมาก ในจำนวนของแหล่งทั้งหมดใน*ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก*ที่มีอยู่ 152 แหล่ง มีแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์เพียง 77 แหล่ง ซึ่งเป็นสัดส่วนเกินครึ่งหนึ่งเล็กน้อย เมื่อพิจารณาลักษณะการ ละความ พบว่ามีทั้งกัณฑ์ที่ละความอย่างเป็นระบบระเบียบจนเห็นชัดเช่นกัณฑ์ชูชกและกัณฑ์มหาพรต และกัณฑ์ที่ละความอย่างค่อนข้างอิสระ คงไว้เหมือนกันเฉพาะแหล่งสำคัญ แต่เพิ่มลดแหล่งอื่นได้ตาม โอกาสหรือตามลีลาของพระผู้เทศน์ เช่นทานกัณฑ์และกัณฑ์มัทรี

ผู้วิจัยพบว่าการละความนี้ไม่ได้กระทบต่อโครงเรื่องหลักของ*เวสสันดรชาดก* และไม่ใช่ว่าการละ ความอย่างไร้ทิศทาง แหล่งที่นิยมนำมาเทศน์สัมพันธ์กันและช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างราบรื่น ในบางกรณี ทำให้เกิดวรรณคดีหลากหลาย และสื่อแนวคิดในลักษณะที่ต่างไปจากการอ่าน*ร้อยยาวมหาเวสสันดร ชาดก*แบบวรรณคดีลายลักษณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ

ผู้วิจัยสรุปประเด็นที่เห็นจากผลการศึกษาข้างต้นได้ว่า **วิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและ ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะการถ่ายทอดตัวบทวรรณคดี ลายลักษณ์ และส่งผลต่อลักษณะการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นอย่างยิ่ง** มีประเด็นที่สมควร อภิปราย 3 ประเด็น ได้แก่ การเทศน์ถ่ายทอดเนื้อหาที่ต่างกันเพื่อสื่อแนวคิดและสร้างสีสันในการเล่า เรื่อง การเล่าเรื่องเพื่อเน้นตัวละครหลัก และการมีช่วงเปิดเรื่องและปิดเรื่อง

1. การเทศน์ถ่ายทอดเนื้อหาที่ต่างกันเพื่อสื่อแนวคิดและสร้างสีสันในการเล่าเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาที่นิยมนำมาเทศน์ในแต่ละกัณฑ์มีลักษณะซ้ำกัน มักเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการบำเพ็ญทาน การคร่ำครวญเพราะการพลัดพราก การบริภาษ การตัดพ้อ การให้พร และการสร้าง อารมณ์ขัน และมักพบเนื้อหาเหล่านี้อยู่สลับกันเสมอ ช่วยสื่อแนวคิดที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจาก การอ่าน*ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก*ตั้งแต่ต้นจนจบ และทำให้เกิดสีสันในการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันใน แต่ละกัณฑ์

ละครตัวอื่นฟัง เรื่องที่ตัวละครนำมาเล่านั้นเรียกว่า “เรื่องซ้อน” (frame story) ส่วนตัวบทวรรณคดีที่มีการเล่า นิทานเรียกว่า “เรื่องกรอบ” บริบทของการเล่า ทั้งภูมิหลังของตัวละครผู้เล่า เหตุของการเล่า และวิธีการเล่า ล้วนมี ผลต่อการเข้าใจนิทานซ้อนที่นำมาเล่า และเนื้อหาของนิทานซ้อนก็จะกลับมามีผลต่อการดำเนินเรื่องหรือการ นำเสนอสารของเรื่องกรอบด้วย ดูรายละเอียดในวิทยานิพนธ์เรื่อง การซ้อนนิทานในวรรณคดีชาดกของไทย ของ ทศพล ศรีพุ่ม (2556: 13-26)

การให้ความสำคัญแก่แหล่งที่สื่อสารหรือสื่ออารมณ์ต่างกัน เห็นได้ชัดเจนในกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญ 2 แหล่ง แหล่งสำคัญทั้งสองในแต่ละกัณฑ์จะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันเสมอ ดังนี้

- **ทานกัณฑ์** มีแหล่งสำคัญคือ การบริจาคสัตตกมหาทาน และการตัดพ้อของพระนางมัทรีเรื่องโทษของหญิงหม้าย สื่อภาพพระเวสสันดรทรงมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานควบคู่กันไปกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่พระนางมัทรีอันสืบเนื่องจากการบำเพ็ญทานนั้น
- **กัณฑ์ชูชก** มีแหล่งสำคัญคือ กำเนิดชูชก แสดงความผิดประหลาดในตอนกำเนิดของชูชก และชูชกทวงทอง แสดงความตระหนี่และความขำขานในการขอทานของชูชก สื่อถึงความเป็นบุรุษโทษของชูชกควบคู่ไปกับความสามารถของชูชก
- **กัณฑ์กุมาร** มีแหล่งสำคัญคือ พระเวสสันดรตรัสเรียกสองกุมารขึ้นจากสระเพื่อ บำเพ็ญทาน และพระกุมารทั้งสอง คร่ำครวญ สิ้นใจถึงพระนางมัทรี สื่อถึงการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรควบคู่ไปกับความทุกข์ของพระกุมารทั้งสองอันสืบเนื่องจากการบำเพ็ญทาน
- **กัณฑ์มัทรี** มีแหล่งสำคัญคือ พระเวสสันดรและพระนางมัทรี ตัดพ้อตอบโต้กัน และพระนางมัทรี คร่ำครวญ เพราะพลัดพรากจากสองกุมารจนสลับไป สื่อถึงความทุกข์ของพระนางมัทรีที่เกิดจากการถูกต่อว่าจากพระสวามีและจากความกระวนกระวายในการตามหาพระโอรสธิดา

ส่วนกัณฑ์ที่มีแหล่งสำคัญเพียง 1 แหล่งก็มีเนื้อหาไม่ซ้ำกันในแต่ละกัณฑ์ ทำให้การเล่าเรื่อง เวสสันดรชาดก ในแต่ละตอนมีลีลาเฉพาะ ได้แก่ กัณฑ์ทศพรมีแหล่งสำคัญคือ พระอินทร์ ประทานพร 10 ประการ กัณฑ์หิมพานต์มีแหล่งพระเวสสันดร พระราชทานช้าง กัณฑ์วนปเวศน์มีแหล่ง กษัตริย์ทั้งสี่คร่ำครวญ ในระหว่างเดินป่า กัณฑ์สักบรรพมีแหล่งพระอินทร์ ประทานพร 8 ประการ และนครกัณฑ์มีแหล่งกลับชาติแสดง อานิสงส์ ของการบำเพ็ญบารมี

เมื่อพิจารณาขนบการเล่าเรื่องในแต่ละกัณฑ์ พบว่าแหล่งอื่นที่นำมาเทศน์ประกอบแหล่งสำคัญ ช่วยให้เกิดการสลับอารมณ์ที่ต่างกัน ทำให้เรื่องราวคติที่ได้เปลี่ยนไปในแต่ละตอน ไม่นับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งมากเกินไป แผนภูมิด้านล่างแสดงแหล่งสำคัญด้วยการขีดเส้น สลับกับแหล่งอื่นที่นำมาประกอบ

- **กัณฑ์ทศพร** พระพุทธเจ้าแสดงปาฏิหาริย์ ทำให้เกิดฝนโบกขรพรรษ (**เหตุอัศจรรย์**)
→ พระนางผุสดีถวายจุนแก่จันทน์ (**บำเพ็ญทาน**) → พระอินทร์ประทานพร 10 ประการ (ให้พร)

- กัณฑ์หิมพานต์ กำเนิดพระเวสสันดร (เหตุอัศจรรย์) → พระเวสสันดรพระราชทาน
ช้าง (บำเพ็ญทาน)
- ทานกัณฑ์ พระนางผุสดีครวญ (โศก) → สัตสคกมหาทาน (บำเพ็ญทาน) → พระ
นางมัทรีตัดพ้อด้วยโทษหญิงหม้าย (ตัดพ้อ)
- กัณฑ์วนปเวศน์ สীগัษตรีย์เดินดง (โศก)
- กัณฑ์ชูชก กำเนิดชูชก (ขบขัน) → ชูชกทวงทอง (การขอ) → ชูชกพานางอมิตตา
กลับเรือน (ขบขัน) → พราหมณ์เยี่ยนนางอมิตตาที่ทำน้ำ (ตัดพ้อ)
- กัณฑ์จุลพน ชูชกหลอกพรานเจตบุตร (ขบขัน) → ชี้ทางในเขาวงกต (พรรณนา
ธรรมชาติ)
- กัณฑ์มหาพน ชูชกหลอกอัจจุตฤณี (ขบขัน) → ชี้ทางในเขาวงกต (พรรณนา
ธรรมชาติ)
- กัณฑ์กุมาร พระนางมัทรีฝัน (โศก) → พระเวสสันดรเรียกสองกุมารขึ้นจากสระ
(บำเพ็ญทาน) → สองกุมารสั่งความ (โศก)
- กัณฑ์มัทรี พระนางผุสดีครวญเมื่อถึงอาศรม (โศก) → พระเวสสันดรและพระนาง
มัทรีตัดพ้อกัน (ตัดพ้อ) → พระนางมัทรีสลับและพระเวสสันดรครวญ (โศก)
- กัณฑ์สักบรรพ พระอินทร์แปลงมาเป็นพราหมณ์ (เหตุอัศจรรย์) → พราหมณ์ทูลขอ
พระนางมัทรี (บำเพ็ญทาน) → พระอินทร์ประทานพร 8 ประการ (ให้พร)
- กัณฑ์มหाराช ชูชกพาสองกุมารเดินทางผ่านป่า (พรรณนาธรรมชาติ) → พระเจ้า
กรุงสยชัยบรรทม (พรรณนาเสียงประโคม) → สมโภชพระกุมารทั้งสอง (พรรณนา
บายศรี)
- กัณฑ์อภษัตรีย์ พระเวสสันดรคร่ำครวญ (โศก) → หกกษัตรีย์สลับ (เหตุอัศจรรย์)
- นครกัณฑ์ พระเวสสันดรรับราชสมบัติ (อานิสงส์ของพรที่ได้รับ) → แห่กลับชาติ
(อานิสงส์ของการบำเพ็ญบารมี)

จากแผนภูมิข้างต้น เนื้อหาที่ปรากฏซ้ำมากที่สุดคือ การแสดงความโศก มีมากถึง 7 ตอน รองลงมาคือ บำเพ็ญทานและการพรรณนาสิ่งต่าง ๆ มี 5 ตอน การแสดงอารมณ์ขันและเหตุอัศจรรย์มี 4 ตอน ที่เหลือคือการตัดพ้อ 3 ตอน การให้พรและแสดงอานิสงส์ 2 ตอน และการขอ 1 ตอน ลักษณะ

เมื่อพิจารณาภาพรวมของมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ พบว่าการแสดงความโศกเป็นจุดเด่นทั้งในตอนต้นเรื่องและกลางเรื่อง ในตอนต้นเรื่อง ความโศกเป็นรสเด่นในทานกัณฑ์และวนปเวศน์ ซึ่งแสดง

ให้เห็นผลกระทบของการบำเพ็ญทานจนทำให้ตัวละครหลักต้องพลัดพรากจากกัน จากนั้นมีกัณฑ์ชุกจุลพน และมหากาพย์ที่แสดงอารมณ์ขันและการพรรณนาธรรมชาติมาคั่น แล้วจึงกลับเข้าสู่กัณฑ์ที่มีรสโศกเด่นในกัณฑ์กุมารและมัทรี ซึ่งแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบารมีผ่านความโศกที่ตัวละครประสบ เมื่อเข้าสู่ช่วงท้ายเรื่อง ความโศกจึงคลี่คลายเป็นความอาลัยอาวรณ์เมื่อตัวละครได้กลับมาพบกัน

ด้วยวิธีการเล่าเรื่องเช่นนี้ กล่าวได้ว่าการเทศน์แหล่สำคัญของ *เวสสันดรชาดก* เน้นถ่ายทอดเนื้อหาหลากหลาย โดยชูความโศกเป็นอารมณ์เด่น ขณะเดียวกันก็ประกอบความโศกกับเนื้อหาอื่นเพื่อสื่อสารหรือให้รสเด่นต่างกัน ลำดับของเนื้อความยังสัมพันธ์กับแนวคิดหลักของ *เวสสันดรชาดก* เรื่องการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรโดยตรง โดยอาศัยความโศกและเนื้อหาอื่น ๆ มาเป็นเครื่องประกอบให้การนำเสนอการบำเพ็ญทานในแต่ละตอนโดดเด่นยิ่งขึ้น

2. การละความเพื่อเน้นตัวละครหลัก

การเน้นความสำคัญของตัวละครหลักเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของวรรณคดีมุกปาฐะ แอ็กเซล โอลริก (Axel Olrik) นักวิชาการชาวเดนมาร์ก ได้ศึกษานิทานพื้นบ้านของเยอรมันและได้เสนอ “กฎ” ที่กำกับการเล่าเรื่องนิทานพื้นบ้านไว้ 12 ข้อ²⁸ เรียกว่า “กฎดึกดำบรรพ์ของนิทานพื้นบ้าน” (epic laws of folktale) กฎชุดนี้ไม่ได้มีลักษณะเป็นตำราประพันธ์ศาสตร์หรือแบบแผนสั่งสอนถ่ายทอดกันในหมู่นักเล่านิทานมุกปาฐะ แต่เป็น “วิธีคิด” ในการถ่ายทอดที่ผู้เล่านิทานอาจมีได้ตระหนักรู้ว่ามีอยู่ แต่กระทำไปโดยอัตโนมัติ²⁹

ในบรรดากฎดึกดำบรรพ์ของนิทานทั้ง 12 ข้อ มีกฎที่เกี่ยวข้องกับตัวละครในนิทานซึ่งสอดคล้องกับขนบการเล่าเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* ได้แก่ “การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว” (Concentration on a Leading Character) “กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว” (Single-Stranded) “เอกภาพของโครงเรื่อง” (Unity of Plot) และ “กฎแห่งตัวละคร 2 ตัวต่อ 1 ฉาก” (The Law of the Two to a Scene) กฎเหล่านี้มีจุดร่วมกันคือ เน้นความสำคัญของตัวละครหลักตัวเดียวหรือกลุ่มเดียว ไม่สลับไปที่ตัวละครอื่น เพื่อให้ผู้ฟังนิทานติดตามเรื่องได้ง่ายไม่สับสน อีกทั้งยัง

²⁸ ดูรายละเอียดกฎดึกดำบรรพ์ของนิทานทั้งหมดได้ในหนังสือ *นิทานพื้นบ้านศึกษา* ของประคอง นิมมานเหมินท์ (2551: 42-49) หรือในบทความของแอ็กเซล โอลริกโดยตรงชื่อ “Epic laws of folk narrative” (Olrik, 1965)

²⁹ อลัน ดันดีส (Alan Dundes) ซึ่งเป็นบรรณาธิการของหนังสือที่แปลบทความของแอ็กเซล โอลริกอธิบาย “วิธีคิด” นี้ด้วยนิยามแบบมานุษยวิทยาว่า เป็น “มโนทัศน์โครงสร้างที่อยู่พ้นไปจากความคิดของมนุษย์คนใดคนหนึ่ง” (superorganic concept) (Dundes, 1965: 129) มโนทัศน์นี้ดำรงอยู่ด้วยตนเอง มิได้ถูกผู้ใดกำหนด หากเปรียบเทียบมุมมองทางวรรณคดี “วิธีคิด” นี้ อาจเทียบได้กับขนบในการประพันธ์วรรณคดีแต่ละประเภท

แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครหลักกับตัวละครที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนด้วย “กฎแห่งความแตกต่างแบบตรงกันข้าม” (The Law of Contrast)

การละความในบทแหล่งเทศน์มหาชาติส่งผลต่อการเล่าเรื่องคล้ายกับสิ่งที่แอ็กเซล โอลริก เสนอ กล่าวคือ การละความช่วยเน้นบทบาทของตัวละครหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระนางผุสดี พระชาติ พระกัณหา และชูชก ส่วนตัวละครอื่นลดความสำคัญลง เหตุการณ์แต่ละช่วงยังกำหนดคู่ความสัมพันธ์เป็นแบบตรงกันข้ามกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะภาพระหว่างตัวละครพระเวสสันดร-ชูชก และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระเวสสันดร-พระนางมัทรี

ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอุปมาการเล่าเรื่องมหาชาติเป็นการแสดงละครเวทีที่ฉากมีตสนิท เมื่อเล่าเรื่องถึงแหล่งใด ก็จะมีแสงไฟฉายไปที่ตัวละครหลักในแหล่งนั้นให้โดดเด่นขึ้น ใน *ร้อยยวมมหาเวสสันดรชาดก* แสงไฟที่ฉายอาจสลับไปมาบ่อยครั้ง จากตัวละครหลักไปยังตัวละครรอง เช่น ในกัณฑ์หิมพานต์ แสงไฟฉายไปที่พระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจัยนาค (**แหล่งที่ 8**) เมื่อชาวเมืองพากันไปทูลพระเจ้ากรุงสุโขทัยในแหล่งต่อมา แสงไฟก็จะเปลี่ยนจากพระเวสสันดรไปฉายที่ชาวเมือง (**แหล่งที่ 9**) แต่ในการเทศน์มหาชาติ เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างแล้ว ก็จะข้ามไปที่แหล่งสุดท้ายซึ่งสรุปความว่าพระนางมัทรีทูลขอติดตามพระเวสสันดรไปด้วย แสงไฟจึงยังคงฉายที่ตัวพระเวสสันดร ไม่สลับไปที่ชาวเมือง การละความแหล่งที่มีตัวละครรองในลักษณะนี้มีหลายครั้ง เช่น แหล่งนักสนมคร่ำครวญในทานกัณฑ์ (**แหล่งที่ 5**) แหล่งชัตรีย์เจตราชสั่งให้พราณเจตบุตรเฝ้าทางเข้าเขาวงกตในกัณฑ์ทวนปวงศน์ (**แหล่งที่ 7**) และแหล่งอำมาตย์จับพราหมณ์ชูชกในกัณฑ์มหาราช (**แหล่งที่ 8**) ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับกฎของแอ็กเซล โอลริกข้อที่ว่า “เพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว” และทำให้การดำเนินเรื่องสอดคล้องกับกฎของแอ็กเซล โอลริกในข้อ “กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว” และ “เอกภาพของโครงเรื่อง” ซึ่งเน้นการเล่าเรื่องที่อาศัยตัวละครเดิมเป็นแกนหลัก ไม่นิยมสลับไปยังตัวละครอื่น หรือคู่ความสัมพันธ์ของตัวละครอื่นที่อาจทำให้เกิดเป็นโครงเรื่องย่อยได้

การละความยังช่วยกำกับลำดับการปรากฏของตัวละครหลัก ตัวละครที่ปรากฏขึ้นแล้วจะไม่ปรากฏซ้ำอีกหรือไม่ทำเหตุการณ์ที่มีลักษณะซ้ำเดิม หากเปรียบด้วยอุปมาละครเวที อาจกล่าวได้ว่าตัวละครใดที่ออกมาแสดงบทบาทและลงจากเวทีแล้วจะไม่กลับขึ้นมาในฉากนั้นอีก หากตัวละครเดินออกจากจุดหนึ่งบนเวที ก็จะไม่เดินกลับมายืนซ้ำในตำแหน่งเดิม เช่น ในทานกัณฑ์ พระนางผุสดีมีบทบาทเด่นในการคร่ำครวญตอนต้นกัณฑ์ (**แหล่งที่ 1-4**) ในภายหลัง พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระกุมารทั้งสองทูลลาพระเจ้ากรุงสุโขทัย ในตอนนี้ มีแหล่งที่พระนางผุสดีปรากฏตัวอีกครั้งเพื่อพระราชทานพรให้แก่พระเวสสันดรและพระนางมัทรี (**แหล่งที่ 12**) แต่ในขนบการเทศน์มหาชาติไม่นิยมเทศน์แหล่งนี้ ทำให้บทบาทของพระนางผุสดีหมดไปตั้งแต่ต้นกัณฑ์ ลักษณะเช่นนี้ทำให้การเล่าเรื่องมีความเปลี่ยนแปลงชัดเจน เห็นการดำเนินไปของเรื่องเป็นลำดับ

ในกรณีที่มีตัวละครหลักมากกว่า 2 ตัวปรากฏพร้อมกัน การละความยังกำกับตัวละครให้มีบทบาทเด่นไม่เกิน 2 ตัวต่อ 1 เหตุการณ์ หากมีตัวละครหลักตัวที่ 3 ปรากฏร่วมด้วย ตัวละครนั้นจะถูกละหรือถูกลดบทบาท ตรงกับ “กฎแห่งตัวละคร 2 ตัวต่อ 1 ฉาก” ของแอ็กเซล โอลริกซึ่งช่วยลดความสับสนในการถ่ายทอดเรื่องแบบการเล่านิทาน ต่างจากการถ่ายทอดแบบอื่นที่อาจมีตัวบทหรือตัวแสดงช่วยให้ติดตามเรื่องได้ง่าย

การกำกับตัวละครให้มีไม่เกิน 2 ตัวต่อ 1 ฉากมีตัวอย่างในกัณฑ์กุมารซึ่งละความมากถึง 8 แผล่จาก 22 แผล่ ตั้งแต่พระเวสสันดรหลังน้ำบริจาคนุตรทานไปจนถึงสองกุมารเห็นพระเวสสันดรนั่งเฉยไม่ช่วยเหลือ จึงทูลลา แล้วถูกชุกชุกลากออกจากเขตอาศรม (แผล่ที่ 14-21) นอกจากนี้ยังมีแผล่ที่เน้นเล่าแบบสรุปความด้วยบทแผล่นอก ได้แก่ พระชาลีออกไปรับชุกชุกที่หน้าพระอาศรมไปจนถึงชุกชุกบริภาษพระเวสสันดร (แผล่ที่ 6-12) แผล่เหล่านี้มีเนื้อเรื่องที่ใกล้เคียงหรือซ้ำกับแผล่ที่นิยมนำมาเทศน์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตัวละครกระทำซ้ำเดิม การเทศน์จึงนิยมละแผล่เหล่านี้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 43 แสดงการกำกับตัวละครให้มีไม่เกิน 2 ตัวต่อ 1 ฉากในการเทศน์มหาชาติ

แผล่ที่นิยมเทศน์	แผล่ที่นิยมละความ	การกระทำสำคัญที่ซ้ำกัน
แผล่ที่ 7-12 ชุกชุกทูลขอสองกุมาร พระเวสสันดรรับปาก สอง กุมารหวาดกลัว หนีไปซ่อน ในสระบัว ชุกชุกบริภาษพระ เวสสันดรว่าไม่จริงใจ	แผล่ที่ 5-6 พระเวสสันดรเห็นชุกชุก จึงให้ พระชาลีออกไปต้อนรับ พระ ชาลีออกไปต้อนรับชุกชุกและ สังเกตเห็นบุรุษโทษ 18 ประการ	ชุกชุกเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร
แผล่ที่ 13 พระเวสสันดรตรัสเรียก สองกุมาร แสดงปณิธาน เพื่อพระโพธิญาณ	แผล่ที่ 14-15 พระเวสสันดรหลังน้ำ บริจาคนุตรทาน เกิดอศักรรย์ ทั่วโลกธาตุด้วยอำนาจทาน บารมี	พระเวสสันดรบำเพ็ญทาน
แผล่ที่ 22 สองกุมารคร่ำครวญสั่ง ความถึงพระนางมัทรี	แผล่ที่ 16-21 ชุกชุกเขี่ยนตีสองกุมาร ทั้ง สองจึงอ่อนนออนให้พระ เวสสันดรช่วย แต่พระ เวสสันดรนั่งเฉย ทั้งสองกุมาร จึงปลอบใจกันไปมา	สองกุมารคร่ำครวญ

จากตารางข้างต้น เมื่อนำการกระทำสำคัญในแถวขวาสุดมาเรียงต่อกับเหตุการณ์ที่พระนางมัทรีฝันในช่วงต้นกัณฑ์ จะได้แผนผังลำดับเหตุการณ์ดังนี้

พระนางมัทรีฝัน → ชุชกเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร → พระเวสสันดรบริจาคทาน → สองกุมารคร่ำครวญ

เมื่อนำแผนผังการกระทำสำคัญข้างต้นมาพิจารณาพิเคราะห์ว่าตัวละครใดมีบทบาทในตอนนั้น พบว่าลำดับเหตุการณ์เช่นนี้ยังคงเก็บเนื้อเรื่องสำคัญของกัณฑ์กุมารไว้ได้ครบถ้วน ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยลดการสลับมุมมองตัวละคร เพราะเมื่อละเนื้อความแล้ว ตัวละครที่ปรากฏในแต่ละช่วงมีลำดับไม่ซ้ำกัน ดังแผนผังด้านล่าง

- (1) พระนางมัทรีฝัน (พระนางมัทรี-พระเวสสันดร) → (2) ชุชกทูลขอสองกุมาร (ชุชก-พระเวสสันดร) →
 (3) พระเวสสันดรบริจาคทาน (พระเวสสันดร-สองกุมาร) → (4) สองกุมารคร่ำครวญ (สองกุมาร)

การรักษาลำดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวละครอย่างชัดเจน ไม่ซ้ำกัน สอดคล้องกับกฎของแอ็กเซล โอลริกชื่อว่า “กฎของโครงเรื่องเชิงเดี่ยว” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกระทำของตัวละครย่อมส่งผลต่อเหตุการณ์ถัดไป ส่วนเหตุการณ์ใด ๆ ที่จะทำให้เกิดกระแสการเล่าเรื่องแยกออกไปก็จะถูกตัดออกเพื่อไม่ให้สับสน วิธีการเล่าเรื่องเช่นนี้เอื้อให้ผู้ฟังเทศน์ติดตามเรื่องได้ง่ายแม้มองไม่เห็นข้อความในตัวบทหรือไม่เห็นตัวแสดง

3. การมีช่วงเปิดเรื่องและปิดเรื่อง

การมีช่วงเปิดและปิดเรื่องเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณคดีโบราณ ทั้งวรรณคดีลายลักษณ์และมุขปาฐะ แอ็กเซล โอลริกได้เสนอให้ประเด็นนี้เป็นกฎข้อแรกในกฎดิกคำบรรพของนิทาน เรียกว่า “กฎของการเริ่มเรื่องและการจบเรื่อง” (The Law of open and the Law of Closing) (Olrik, 1965: 153) ประคอง นิมมานเหมินท์ (2551: 43) อธิบายกฎข้อนี้ว่าการเริ่มเรื่องในนิทานพื้นบ้านจะไม่นำเข้าสู่เหตุการณ์สำคัญทันที และจะไม่จบเรื่องอย่างกะทันหัน เนื้อเรื่องเริ่มจากภาวะสงบไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้น และในตอนท้าย เรื่องจะค่อย ๆ คลี่คลายสู่ภาวะสงบก่อนจึงจบเรื่อง

ในการเทศน์มหาชาติ กฎของแอ็กเซล โอลริกข้อนี้สอดคล้องกับขนบการเล่าเรื่องทั้งในภาพรวมของการเทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์ และในระดับการเทศน์แต่ละกัณฑ์ ในภาพรวมของการเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ กัณฑ์ที่ทำหน้าที่เปิดเรื่องจากภาวะปกติไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้นคือกัณฑ์ทศพร ส่วนกัณฑ์ที่ทำหน้าที่คลี่คลายไปสู่ภาวะปกติได้แก่ กัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์

ในระดับการเทศน์แต่ละกัณฑ์มีธรรมเนียมเริ่มเทศน์แหล่งที่ 1 เสมอ (ยกเว้นกัณฑ์มหาราชที่ข้ามไปเทศน์แหล่งที่ 2³⁰) ไม่มีการเทศน์มหาชาติที่เริ่มต้นด้วยการเทศน์แหล่งสำคัญทันที การอวดฝีมือด้วยแหล่งนอกก็มักเทศน์เมื่อเล่าเรื่องไปได้ระยะหนึ่ง การเปิดเรื่องมักเริ่มต้นจากแหล่งที่ 1 ของกัณฑ์ซึ่งเล่าทวนความเหตุการณ์ในกัณฑ์ก่อนหน้าก่อน หรือเกริ่นความเป็นมาของเรื่อง เช่น ในกัณฑ์หิมพานต์แหล่งที่ 1 กล่าวถึงพระอินทร์ทรงคำนึงถึงพระนางผุสดีว่าได้พรครบ 9 ประการแล้ว จึงไปทูลเชิญพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดุสิตให้จุติลงมาเกิดเป็นพระเวสสันดร ในกัณฑ์ชูชกแหล่งที่ 1 ก็เล่าประวัติของชูชกก่อนจะเล่าถึงเหตุที่ทำให้ชูชกได้นางอมิตตา ในกัณฑ์กุมารแหล่งที่ 1 เปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงกษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์อาศัยอยู่ในพระอาศรมอย่างสงบก่อนจะกล่าวถึงชูชกว่าเดินทางมาถึงพระอาศรม

การเทศน์ส่วนต้นกัณฑ์ยังมีนัยในเชิงความเชื่อและมีความสำคัญเชิงศิลปะการเทศน์ เนื่องจากพระนักเทศน์มหาชาติส่วนใหญ่มักเริ่มต้นฝึกจากแหล่งแรก แหล่งแรกจึงเป็น “แหล่งครู” (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2562) การเริ่มเทศน์แหล่งที่ฝึกจนคุ้นชินยังเหมาะให้พระผู้เทศน์ “ตั้งเสียง” คือเลือกระดับเสียงที่เหมาะสมแก่การเทศน์แล้วจึงค่อยเทศน์แหล่งอื่นต่อไป

ส่วนการปิดเรื่องเห็นได้ชัดเจนในการเทศน์แหล่งสุดท้ายเกือบทุกกัณฑ์ แม้ว่าแหล่งนั้นจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องสำคัญ³¹ ในหมู่พระนักเทศน์เรียกแหล่งสุดท้ายว่า “แหล่งส่ง” คือแหล่งที่ประกาศให้ผู้ฟังได้ทราบว่าเป็นเรื่องของกัณฑ์กำลังจะจบลง และแจ้งให้พระผู้เทศน์และเจ้าภาพกัณฑ์ถัดไปได้ทราบและเตรียมตัว (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2562)

จากการอภิปรายประเด็นการเล่าเรื่องทั้ง 3 ข้อข้างต้น สรุปได้ว่าลักษณะเด่นของขนบการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติได้รับอิทธิพลวิธีการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ ทำให้เกิดการเลือกเนื้อหาจากตัวบทร้ายยาวมหาเวสสันดรชาดกมาถ่ายทอด

³⁰ แหล่งที่ 1 ของกัณฑ์มหาราชกล่าวถึงพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีทรงบำเพ็ญพรตอย่างเป็นสุขหลังได้รับพรของพระอินทร์ เนื้อความตอนนี้เป็นการเล่าทวนเนื้อความในท้ายกัณฑ์สักบรรพ ส่วนแหล่งที่ 2 กล่าวถึงชูชกพาสองกุมารเดินทางในป่าไกลถึง 60 โยชน์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการละแหล่งที่ 1 และเริ่มต้นเทศน์ที่แหล่งที่ 2 ในกัณฑ์มหาราชเป็นเพราะต้องการเน้นความสำคัญของชูชกซึ่งเป็นตัวละครเด่นในกัณฑ์ และไม่กล่าวถึงพระเวสสันดรและพระนางมัทรีซึ่งไม่มีบทบาทในกัณฑ์มหาราช ในขณะที่การทวนความในกัณฑ์อื่นจะกล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทต่อในกัณฑ์ที่กำลังเทศน์

³¹ กัณฑ์ที่ไม่นิยมเทศน์แหล่งสุดท้ายเลยได้แก่ กัณฑ์ชูชกและกัณฑ์มหาราช ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นเพราะกัณฑ์ชูชกมีแหล่งสุดท้ายเป็นตอนที่พบกับพราวนเจตบุตร ซึ่งเนื้อเรื่องซ้ำกับกัณฑ์จุลพน ส่วนกัณฑ์มหาราชเน้นเทศน์แสดงฝีมือด้วยบทแหล่งนอก ไม่ได้เน้นเล่าเนื้อเรื่องของกัณฑ์

ผลการวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบวรรถณคดีลักษณะกับ “วิธีคิด” ในการถ่ายทอดตัวบทแบบมุขปาฐะ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้บรรลุจุดประสงค์ของพิธีกรรม คือถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานบารมีและโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาทำทาน ขนบการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์แสดงให้เห็นว่าการเลือกแหล่งที่นำมาเทศน์มีหลายปัจจัยกำหนด แหล่งบางส่วนมุ่งเล่าเนื้อความตอนสำคัญของเรื่องซึ่งกล่าวถึงการบำเพ็ญทานโดยตรง แหล่งบางส่วนมีธรรมเนียมพิเศษประกอบเพื่อเน้นเหตุการณ์ให้เด่นยิ่งขึ้น เพื่ออวดฝีมือการเทศน์ เพื่อเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญ หรือเพื่อเน้นย้ำคติความเชื่อและสัมพันธ์กับขั้นตอนในพิธีกรรมโดยตรง ในขณะที่การอ่าน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เห็นเฉพาะส่วนที่เป็นตอนสำคัญในโครงเรื่องและตอนที่แสดงให้เห็นลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ โดยอาจไม่เข้าใจเหตุผลที่ทำให้กวีเน้นเนื้อเรื่องส่วนนั้น

อย่างไรก็ตาม ขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ยังสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิติลายลักษณ์และมุขปาฐะเพียงครึ่งหนึ่ง ซึ่งมีตัวบท *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นหลัก ในหัวข้อต่อไป ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์ซึ่งเน้นใช้แหล่งนอกในการเล่าเรื่อง ซึ่งจะแสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งของการเทศน์มหาชาติที่ขนบการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นหลัก ช่วยขยายเรื่องราวของ *เวสสันดรชาดก* ให้มีสีสันและรสชาติที่พิเศษแตกต่างไปจากใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*

3.1.3 ขนบการเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์

มหาชาติประยุกต์คือการเทศน์มหาชาติแบบสรุปความ สันนิษฐานว่ากำเนิดจากการ “เทศน์ซ้อน” ซึ่งพระผู้เทศน์ตั้งแต่ 2 ธรรมาสน์ขึ้นไปเทศน์แหล่งนอกในลักษณะของการประชันแข่งขัน ต่อมาประมาณทศวรรษ 2500 จึงมีการนำมารูปแบบการเทศน์ซ้อนมาประยุกต์เพื่อเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* โดยเฉพาะ³² มหาชาติประยุกต์โดยทั่วไปมักจัดเทศน์เป็น 2 หรือ 3 ธรรมาสน์ (เช่น [ข้อมูลวิถีทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 1](#), 2562) แต่บางกรณีอาจเทศน์ 1 ธรรมาสน์ (เช่น [ข้อมูลวิถีทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 13](#), 2561) ใช้เวลาประมาณ 1-4 ชั่วโมง ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติประยุกต์เป็นรูปแบบที่นิยมจัดตามหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และองค์กรเอกชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ วัดที่ต้องการเน้นความสนุกสนานและประหยัดเวลาก็นิยมจัดเทศน์มหาชาติประยุกต์ต่อจากการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์หรือจัดเทศน์เทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ เพื่อดึงดูดให้คนสนใจมากขึ้น

ขนบการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์มีโครงสร้างเหมือนกับการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ เริ่มจากการเกริ่น จากนั้นจึงเทศน์เล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ไปตามลำดับ โดยเลือกเนื้อความตอนสำคัญมาเทศน์ เมื่อเทศน์จบจึงปิดท้ายด้วยการลา การเทศน์มหาชาติประยุกต์เน้นใช้ “แหล่งเทียบเนื้อ” เป็นหลัก ซึ่งเป็นแหล่งนอกที่นำเนื้อหาจาก *เวสสันดรชาดก* มาแต่งใหม่ มีเนื้อความเทียบเคียงได้กับคัมภีร์

³² ดูรายละเอียดรูปแบบการจัดเทศน์มหาชาติประยุกต์ได้ในหัวข้อ 2.2.2.2 การเทศน์มหาชาติประยุกต์

เวสสันดรชาดก (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 19) แห่เทียบเนื้อที่เทศน์ในมหาชาติประยูคต์เป็นแห่ที่นิยมใช้ในการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์อยู่แล้ว แต่นำมาเรียงร้อยให้ต่อเนื่องและเสริมด้วยการบรรยายร้อยแก้วให้เรื่องดำเนินไปอย่างราบรื่น

แห่เทียบเนื้อแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ แห่เทียบเนื้อที่เล่าเฉพาะตอน และแห่เทียบเนื้อที่เล่าเนื้อความโดยสรุป ผู้วิจัยกล่าวถึงแห่เทียบเนื้อที่เล่าเฉพาะตอนไปบ้างแล้วในการวิเคราะห์เทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ แห่เทียบเนื้อประเภทนี้เล่าเนื้อความซึ่งเทียบกับบทแห่ในประมาณ 1-3 แห่ และมีใจความสำคัญเหตุการณ์เดียว เช่น แห่ให้ทานช้างในกัณฑ์หิมพานต์ กล่าวถึงภัยแล้งในเมืองกลิงคราชกูร์ (แห่ที่ 7) จนถึงพระเวสสันดรพระราชทานช้างแก่พราหมณ์แปดนาย (แห่ที่ 8) ใจความสำคัญคือการบำเพ็ญทานบารมี ส่วนแห่เทียบเนื้อที่เล่าเรื่องสรุปใช้เล่าเนื้อความหลายเหตุการณ์อย่างรวบรัด ไม่ได้มุ่งเล่าเหตุการณ์ใดเป็นพิเศษ บางครั้งพระนักเทศน์นิยมเรียกว่า “แห่ลัดเนื้อ” หรือ “แห่ลัดความ” ดังตัวอย่างแห่ลัดเนื้อจากกัณฑ์กุมาร เล่าเนื้อความตั้งแต่ชูชกเข้าไปยังพระอาศรม (แห่ที่ 5) จนถึงพระเวสสันดรเสด็จไปตามพระโอรสที่สระบัว (แห่ที่ 12)

ผู้วิจัยพบว่าแห่เทียบเนื้อที่นำมาเทศน์มีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับลักษณะของการเทศน์มหาชาติแบบประยูคต์ ทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการเล่าเรื่อง มีรายละเอียดดังนี้

3.1.3.1 เนื้อหาของแห่เทียบเนื้อที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติประยูคต์ ลักษณะการเทศน์มหาชาติประยูคต์เน้นบรรยายกาศสนุกสนานเป็นหลัก ทั้งสนุกด้วยทำนองของบทแห่ นอกและด้วยปฏิภาณของพระผู้เทศน์ที่เลือกสรรวิธีการต่าง ๆ มาถ่ายทอดบทแห่อย่างมีสีสัน เนื้อหาของบทแห่เทียบเนื้อที่นำมาใช้ก็สอดคล้องกับลักษณะดังกล่าวด้วย

จากข้อมูลวิดิทัศน์เทศน์มหาชาติประยูคต์ 40 ชุด พบว่าแห่ที่นิยมนำมาเทศน์มี 23 ตอน เป็นแห่เทียบเนื้อ 22 ตอน ส่วนอีก 1 ตอนเทศน์เป็นแห่ใน คือ แห่ยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (แห่ที่ 13) เพราะเป็นแห่สำคัญที่สุดในการเทศน์มหาชาติ เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหา พบว่าแห่เทียบเนื้อที่นิยมเทศน์แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ แห่เทียบเนื้อที่เน้นการบำเพ็ญทานบารมีและอานิสงส์ของท่าน แห่เทียบเนื้อที่เน้นแสดงความผูกพันและความเศร้าโศกของตัวละคร และแห่เทียบเนื้อที่เน้นการสร้างสีสันด้วยอารมณ์ขันหรือการพรรณนาสิ่งต่าง ๆ เมื่อนำแห่ที่นิยมเทศน์ทั้งหมดมาเรียงลำดับตามมหาชาติ 13 กัณฑ์ สรุปเป็นขนบการเล่าเรื่องได้ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 44 แสดงขนบการเล่าเรื่องแบบมหากาติประยุกต์

ลำดับ	แหล่งที่เน้นการบำเพ็ญทาน บารมีและอานิสงส์ของท่าน	แหล่งที่เน้นแสดง ความผูกพันของตัวละคร	แหล่งที่เน้นสร้างสีสันให้การ เทศน์		
1	แหล่งพร 10 ประการ จากกัณฑ์ทศพร				
2	แหล่งให้ทานช้าง จากกัณฑ์หิมพานต์				
3				แหล่งพระเวสสันดรลาพระนาง มัทรี จากกัณฑ์หิมพานต์	
4				แหล่งหญิงหม้าย จากกัณฑ์	
5				แหล่งสี่กษัตริย์เดินดง จากกัณฑ์ วนปเวศน์	
6			แหล่งกำเนิดชูชก จากกัณฑ์ชูชก		
7			แหล่งชูชกขอทาน จากกัณฑ์ชูชก		
8			แหล่งชูชกพานางอมิตตา จากกัณฑ์ชูชก		
9			แหล่งเย้ยท้าวน้ำ จากกัณฑ์ชูชก		
10			แหล่งลัดเนื้อกัณฑ์ชูชก จากกัณฑ์ ชูชก		
11			แหล่งพา จากกัณฑ์มหาพน		
12					แหล่งเข้า จากกัณฑ์มหาพน
					แหล่งสระ จากกัณฑ์มหาพน
					แหล่งนก จากกัณฑ์มหาพน *เลือกเทศน์จากแหล่งเหล่านี้หรือ เทศน์แหล่งนอกจากเรื่องอื่น
13			แหล่งลัดเนื้อกัณฑ์กุมาร จากกัณฑ์กุมาร		
14			*แหล่งยานนาวา เทศน์เป็นแหล่งใน		
15					
16	แหล่งลัดเนื้อกัณฑ์มัทรี จากกัณฑ์มัทรี				
17	แหล่งพระเวสสันดรบริภาษพระ				

		นางมัทรี จากกัณฑ์มัทรี	
18		แหล่งพระนางมัทรีทูลตอบพ่อ จากกัณฑ์มัทรี	
19		แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระ นางมัทรี จากกัณฑ์มัทรี	
20	แหล่งพร 8 ประการ จากกัณฑ์ สักกบรรพ		
21		แหล่งพระชาติทูลความ จากกัณฑ์มหาราช	
22			แหล่งแกะบายศรี จากกัณฑ์ มหาราช *หรือเทศน์แหล่ง นอกจากเรื่องอื่น
23	แหล่งกลับชาติ จากนครกัณฑ์		
รวม	6	9	8

เมื่อพิจารณาภาพรวมในตารางข้างต้น พบว่าแหล่งเทียบเนื้อที่เน้นแสดงความผูกพันและความเศร้าโศกของตัวละครมีจำนวนใกล้เคียงกับแหล่งที่เน้นสร้างสีสันด้วยอารมณ์ขันและการพรรณนา ส่วนแหล่งที่เน้นการบำเพ็ญทานบารมีและอานิสงส์ของการบำเพ็ญทานมีจำนวนน้อยกว่า และในจำนวนแหล่งทั้ง 23 ตอน มีแหล่งที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องโดยตรงเพียง 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งให้ทานช้างในกัณฑ์หิมพานต์ (แหล่งที่ 8) และแหล่งยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 13) ส่วนที่เหลือเป็นบทสนทนาระหว่างตัวละครหรือบทพรรณนาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเน้นให้พระผู้เทศน์อวดฝีมือและมีธรรมเนียมผู้ฟังเชยญ่าทำบุญ

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ที่นำมาถ่ายทอด พบว่าการเทศน์มหาชาติประยุกต์ยังรักษาจุดเด่นและขนบการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกแบบเดียวกับการเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ คือมุ่งถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานบารมีควบคู่ไปกับความโศกเพราะการพลัดพราก และแทรกด้วยอารมณ์ขัน การตัดพ้อ และการบริภาษเพื่อสร้างรสวรรณคดีที่หลากหลาย และกล่าวถึงการให้พรซึ่งสื่อถึงอานิสงส์ของการให้บริจาค จากตารางข้างต้น แบ่งเนื้อหาได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 แหล่งลำดับที่ 1-5 กล่าวถึงพระนางมุกสิติได้รับพร 10 ประการจนถึงกษัตริย์ทั้งสี่เสด็จออกจากเมืองสีพี กลุ่มเหตุการณ์ช่วงนี้สื่อถึงการพระราชทานช้างปัจจัยนาค อันทำให้กษัตริย์ทั้งสี่ต้องพลัดจากบ้านเมือง

ช่วงที่ 2 แห่ลำดับที่ 6-12 กล่าวถึงชีวิตของชูชกและการเดินทางไปยังเขาวงกตของชูชก กลุ่มเหตุการณ์ช่วงนี้สื่อถึงภาพชูชกที่ตกลงขบขันและความชำนาญในการขอทานของชูชก และมีตอนที่เปิดให้แทรกแห่ นอกเรื่องอื่น ๆ เพื่อสร้างสีสัน

ช่วงที่ 3 แห่ลำดับที่ 13-19 กล่าวถึงการบำเพ็ญปิยบุตรทานและความทุกข์ของพระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระกุมารทั้งสองอันเนื่องจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรเอง

ช่วงที่ 4 แห่ลำดับที่ 20-23 กล่าวถึงการได้กลับคืนสู่บ้านเมืองของพระชาติและพระกัณหา และมีตอนที่เปิดให้แทรกแห่ นอกเรื่องอื่น ๆ เพื่อสร้างสีสัน ปิดท้ายด้วยแห่กลับชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นอันสงส์ของการบำเพ็ญทานบารมีอันทำให้พระโพธิสัตว์บรรลุถึงพระโพธิญาณ

ลำดับเนื้อหาทั้ง 4 ช่วงแสดงลักษณะเด่นการถ่ายทอด *เวสสันดรชาดก* ผ่านบทแห่เทศน์ ซึ่งเน้นถ่ายทอดเรื่องหลากรสเพื่อให้น่าติดตาม และสอดคล้องกับขั้นตอนของพิธีกรรม ในช่วงที่ 1 และ ช่วงที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงเปิดและปิดเรื่อง เริ่มต้นด้วยการให้พร สอดคล้องกับขั้นตอนของพิธีเทศน์มหาชาติที่มีขบวนการให้พรแก่ผู้ฟังเทศน์ เนื้อความส่วนถัดมาใน ช่วงที่ 1 กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผูกปมปัญหาสำคัญของเรื่อง คือ *แห่ให้ทานช้าง* ส่วนแห่ลำดับที่ 3-5 แสดงความผูกพันของตัวละครและการพลัดพรากจากกัน ได้แก่ *แห่พระเวสสันดรลาพระนางมัทรี* *แห่หญิงหม้าย* และ *แห่สังข์ตรีศูรีเดินดง*

ใน ช่วงที่ 2 แห่ส่วนใหญ่เน้นกล่าวถึงชูชก จุดเด่นของแห่ในช่วงนี้คือการสร้างสีสันและสร้างอารมณ์ขันผ่านบุคลิกลักษณะของชูชกที่ผิดมนุษย์ธรรมดา และมีบทแสดงโวหารบริภาษที่สร้างความตลกขบขัน ได้แก่ *แห่กำเนิดชูชก* *แห่ชูชกขอทาน* *แห่ชูชกพานางอมิตดา* และ *แห่เหย้าทำน้ำ* เนื้อหาและอารมณ์ของแห่ในช่วงนี้มีสีสันที่แตกต่างจาก ช่วงที่ 1 ซึ่งเน้นอารมณ์เศร้าโศกอันเกิดจากความพลัดพรากเพราะการบำเพ็ญทานบารมี *แห่พา* ใน ช่วงที่ 2 นี้ยังเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ได้แทรกแห่ นอกเรื่องอื่น ๆ ในการเทศน์ชมธรรมชาติดด้วย

ใน ช่วงที่ 3 มุ่งแสดงความเศร้าโศกของตัวละครที่เกิดจากการบำเพ็ญปิยบุตรทานบารมี ทั้ง *แห่สองกุมารสั่งความ* *แห่ลัดเนื้อกัณฑ์มัทรี* *แห่พระเวสสันดรบริภาษพระนางมัทรี* *แห่พระนางมัทรีทูลตอบพ่อ* *แห่พระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี* การแสดงความเศร้าโศกในตอนนี้มีบทบริภาษและบทตัดพ้อประกอบเป็นรสเสริม รสของความโศกที่ถ่ายทอดจึงแตกต่างจากความโศกใน ช่วงที่ 1 ซึ่งเน้นการแสดงผูกพันและความอาลัยอาวรณ์เป็นหลัก

ส่วน ช่วงที่ 4 หลังจากให้พรซึ่งสื่อถึงการพระราชทานพระนางมัทรีแล้วแล้ว แห่ นอกที่เหลือเน้นสื่อถึงการกลับคืนสู่ความสุขสงบ ทั้ง *แห่ชาติทูลความ* และ *แห่แกะบายศรี* ซึ่ง

แสดงการเฉลิมฉลองในเนื้อเรื่องที่พระเจ้าลีและกัณหาได้กลับคืนสู่บ้านเมือง ส่วน*แหล่งลับชาติ*สื่อถึงการจบเรื่อง*เวสสันดรชาดก*อย่างบริบูรณ์และสื่อถึงความสำเร็จในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

ลำดับเนื้อหาเช่นนี้ช่วยเสนออารมณ์ของเรื่องให้มีหลากหลาย ทั้งเศร้าโศก ขบขัน และขุ่นข้องใจ โดยที่ยังคงหัวใจสำคัญของ*เวสสันดรชาดก*ไว้ได้ คือแสดงความยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ด้วยภาพรวมเช่นนี้ กล่าวได้ว่าการเทศน์มหาชาติประยุกต์มีลักษณะ “มหรรสพ” ที่ขยายรายละเอียดให้เกิดความสนุกสนานมากกว่าจะมุ่งเล่าเรื่องของ*เวสสันดรชาดก*ไปตามคัมภีร์ ต่างจากการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ซึ่งแม้จะละเนื้อความไปมาก แต่ก็ยังคงเก็บรายละเอียดสำคัญในแต่ละกัณฑ์ไว้

แม้การเทศน์มหาชาติประยุกต์จะไม่ได้มุ่งถ่ายทอดเรื่องให้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ ตามคติเรื่องคาถาพันอย่างเคร่งครัด แต่สิ่งที่เทศน์มหาชาติประยุกต์เน้นอย่างยิ่งคือ การแทรกคำเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญ เนื่องจากในแหล่งเทียบเนื้อที่นำมาเทศน์นั้นมีธรรมเนียมเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญแทรกอยู่เกือบทุกตอน เช่น ทำบุญเพื่อป้องกันความเป็นหม้ายใน*แหล่งหญิงหม้าย* ทำบุญให้ชูชกใน*แหล่งชูชกขอทาน* ทำบุญซื้อยาให้พระนางมัทรีใน*แหล่งมัทรีสลับ* ทำบุญไถ่ถอนตัวสองกุมารใน*แหล่งเกาะบายศรี* นอกจากนี้ การบรรยายร้อยแก้วเชื่อมโยงแหล่งนอกแต่ละตอนยังเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ที่มีประสบการณ์แสดงปฏิภาณและวาทศิลป์ได้อย่างอิสระ เป็นช่องทางสร้างความศรัทธาได้มากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ทำบุญในตอนสำคัญของเรื่องได้เกือบตลอดทั้งพิธี การเทศน์มหาชาติประยุกต์จึงเป็นที่นิยมสำหรับเรียไรทุนทรัพย์เพื่อสาธารณกุศลหรือบำรุงพระพุทธศาสนา

3.1.3.2 วิธีการเล่าเรื่องของแหล่งเทียบเนื้อที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติประยุกต์

นอกจากเนื้อหาของแหล่งเทียบเนื้อจะเน้นสร้างความสนุกสนานและมุ่งให้ผู้ฟังได้ทำบุญตลอดพิธี วิธีการเล่าเรื่องของแหล่งเทียบเนื้อก็มีลักษณะเด่นที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเทศน์มหาชาติประยุกต์ จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ช่วยให้เล่าเรื่องได้รวบรัด ช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างให้มีชีวิตชีวา ช่วยเน้นให้อารมณ์สะท้อนใจเข้มข้นชัดเจน และช่วยสร้างอารมณ์ขัน

1) แหล่งเทียบเนื้อช่วยให้เล่าเรื่องได้รวบรัด แหล่งเทียบเนื้อเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ให้รวบรัดโดยเลือกการกระทำสำคัญมาเรียงร้อยเพื่อเล่าใหม่ ดังตัวอย่าง*แหล่งลัดเนื้อกัณฑ์กุมาร* จากลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมมานุยุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุดรธานี สรุปลงความตั้งแต่ชูชกเข้าไปพบพระเวสสันดรจนกระทั่งพระเวสสันดรไปที่สระบัว (*แหล่งที่ 7-12*) ก่อนนำเข้าสู่การเทศน์แหล่งยานนาวา (*แหล่งที่ 13*) ในแหล่งนี้สลับลำดับเนื้อความบางส่วน ทำให้เล่าเรื่องราบรื่นขึ้น ในบางตอนยังใช้ถ้อยคำสำนวนจากบทแหล่งใน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 45 แสดงอนุภาคสำคัญที่นำมาสร้างสรรค์เป็นแหล่งต้นเนื้อกัมพูชา

แหล่งต้นเนื้อกัมพูชา		เนื้อความสำคัญที่ตรงกับแหล่งใน
จะรวบรัดตัดใจความ ไอ้เฒ่าสาธารณ์ ข้าแต่องค์ผู้ทรงศักดิ์ หวังจะมาทูลขอสองพระหน่อไท	เทศน์ไปตามกัมพูชา ก็กราบกรานองค์พระเวสสันดร ไอ้เฒ่ามันจนยากจึงหวังตั้งใจ ไปเป็นทาสใช้แม่เมียมิตดา	ชูชกทูลขอสองกุมาร (แหล่งที่ 7) “กระหม่อมฉันจะพาไปเป็นทาสช่วงใช้ ให้นางอมิตดาผู้โศกเศร้า” (แหล่งที่ 8)
ฝ่ายพระเวสสิเทษสุด มิได้หวั่นพรันธูรา จึงผันแปรแลดูบุตร ในมโนห้วงโพธิญาณ จึงเหลียวชะแ้งแลหา ถึงอยู่กับพ่อก็ต้องตาย	เธอหมายวิมุตติในภายภาคหน้า เมื่อได้ฟังวาจาเฒ่าอาจารย์ ให้สิ้นสุดในสงสาร จึงได้โปรดประทานบุตรหญิงชาย กลัวสองบุตรจะหลบหนีไป จำเป็นพ่อจะต้องให้เจ้าไปเป็นทาน	- พระเวสสันดรพระราชทานสองกุมาร (แหล่งที่ 8)
ฝ่ายขาลีและกัณหาหน่อกษัตริย์ จึงชวนกัณหาหนีไปพลัน จึงย้อร่อยแล้วถอยหลัง เอาใบบุษบงมาบังเกศี หวังจะหลบซ่อนพระปิตุเรศกับพราหมณ์ด้วยความกลัว	เมื่อได้ฟังตรัสวโรงการ สะทกสะท้านด้วยความกลัว เห็นละล้าละล้งลงสระบัว แล้วเอวาริมาบังตัว หนีลงสระบัวเงียบหายกันไป	- สองกุมารตกใจจึงหนีไปซ่อนที่สระบัว (แหล่งที่ 10) “แล้วเสียร่อยถอยหลังลงสู่สระศรี เอา วารินั้นบังองค์ เอาใบบุษบงบังพระเศศ หวังจะซ่อนพระปิตุเรศกับพราหมณ์ด้วย ความกลัว” (แหล่งที่ 10)
ฝ่ายชูชกเห็นสองนิตดา จึงตรัสพ้อเป็นข้ออภิปราย ว่าโลกเขาลือกันมาแต่ก่อน ประทานหัตถิเงินมีชื่อ มาประทานบุตรสุดสงสาร จะเอาจริงจริงดูสิกลับมาหนึ่งมาผลัก มาทำเช่นนั้นมันจะดีที่ไหน	มาหลบหนีหาย ว่านี่โฉนไม่เหมือนเขาลือ ว่าพระเวสสันดรเป็นคนชื่อ ผู้คนเลื่องลือในทางทาน พระมาโปรดประทานไม่หวังใย มายุให้ลูกรักมาหลบหนีหาย ใครจะเชื่อท่านได้เล่าพระเวสสันดร	- ชูชกปริภาษพระเวสสันดร (แหล่งที่ 11) “ถูกกับคำเขาลือแล้วว่าเลิศกษัตริย์” (แหล่งที่ 12)
ฝ่ายหน่อนางพระศาสดา ท้าวเธอจึงมีสุนทร ถ้อย่าเป็นทุกข์ไปเลยอเฒ่า ขอเชิญไปพักสำนักข้างใน อันสองโอรสผู้ทรงศักดิ์	ปรารถนาพระชินวร ว่าสองบงอรที่หลบหนีไป สู้อยู่กับเราจะเป็นไรไป ไปกินผลไม้ที่มากมี เราหรือก็รักตั้งดวงชีวี	- พระเวสสันดรขอให้ชูชกรอคอยพระ นางมัทรี (แหล่งที่ 8)

เราจะให้เป็นโรมี	แต่คอยท่ามัทรีกันก่อนเกิดพราหมณ์	“เสียแรงงานได้อุ้มท้องทนทเวษ ถนอม เลี้ยงบงเกิดเกศสองกุมารมา <u>หนึ่งนาง</u> จะได้อุ้มโมนาสามักดีบำเพ็ญเพิ่มพระ บารมี” (แหล่งที่ 8)
<u>จะได้อุ้มโมนา</u>	<u>เพราะเขาได้เลี้ยงกันมาทั้งสองงาม</u>	
ฝ่ายชูชกได้ฟังตั้งโพลาม	ว่าอย่าซ้ำความค่าจะรีบไป	
ท่านให้ทานยังมัวกลัวเมีย	พูดจาไกลเกลี่ยอย่างนั้นมันใช้ไม่ได้	
สัญญาติมุสาพูดจาเหลวไหล	ตะก๊วยบอกรให้เฉินจะเอากลับคืน	
ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงธรรม	ได้ฟังตาพราหมณ์มาขัดขึ้น	
ท้าวเธอก็มีได้ตรัสเป็นอื่น	พระทัยแค้นขึ้นอยู่ตามเคย	
จึงเอื้อนโอษฐ์โปรดเมตตา	อนิจจาพ่อพราหมณ์เอ๋ย	
อย่าว่าแต่บุตรสุดที่รักเลย	ไอ้พราหมณ์เอ๋ยเราไม่เสียดาย	
ถึงแม้ตัวเราท่านจะเอาเลือดเนื้อ	เอามืดมาเถื่อเอาสิเราจะให้	
ไอ้ชื่อนั้นหนามันไม่เป็นไร	เพราะเราหมายในพระโพธิญาณ	
พระตรัสแล้วพิราพีไร	พระตรัสเรียกทรมวยสองกุมาร	- พระเวสสันดรเสด็จไปเรียกสองกุมาร ที่สระบัว (แหล่งที่ 12)
เธอเรียกบุตรสุดสงสาร	ขึ้นจากริมสถานที่สระบัว	
	(วิดีโอต้นกัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17 , 2557: 31.15-39.32)	

ตัวอย่างข้างต้นแสดงการเล่าเรื่องกัณฑ์กุมารที่รวมเนื้อความจากบทแหล่งในจำนวน 5 แหล่งไว้ในแหล่งเทียบเนื้อ 1 ตอน ใช้เวลาเทศน์ประมาณ 8 นาที จึงช่วยลดระยะเวลาที่ใช้ในพิธีการเทศน์ไปได้มาก นอกจากนี้ การสลับลำดับเนื้อหาในแหล่งเทียบเนื้อยังแสดงให้เห็นจุดเน้นที่แตกต่างจากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกด้วย

ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรขอร้องให้ชูชกอยู่รอพระนางมัทรี แต่ชูชกปฏิเสธ (แหล่งที่ 8) พระเวสสันดรจึงเสนอให้ชูชกพาพระกุมารทั้งสองไปถวายพระเจ้ากรุงสฤษดิ์ แต่ชูชกก็ปฏิเสธอีก (แหล่งที่ 9) พระกุมารทั้งสองเกิดความกลัวจึงหนีไปซ่อนในสระบัว (แหล่งที่ 10) เมื่อชูชกไม่เห็นพระกุมารทั้งสองก็ตรัสปรึกษาพระเวสสันดร (แหล่งที่ 11) พระเวสสันดรจึงเสด็จไปตามหาพระกุมารทั้งสองที่สระบัว (แหล่งที่ 12) ลำดับการเล่าเรื่องเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรเสนอข้อเสนอต่าง ๆ แต่ชูชกปฏิเสธซ้ำ ๆ เมื่อพระกุมารทั้งสองเห็นจึงหวาดกลัว ในการเทศน์เน้นแสดงโวหารอันแยบยลของชูชกในการทูลบายเบี่ยงก่อนที่จะปรึกษาตรง ๆ ทำให้พระเวสสันดรหวั่นไหวอย่างเห็นได้ชัดว่า “ปางนั้นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ได้ทรงฟังพราหมณ์ปรึกษา **กมปมโน** ตกพระทัยไหวหวาดไปทั้งพระองค์”

ในแหล่งเทียบเนื้อข้างต้นมีการสลับลำดับเนื้อหาให้ต่างจากบทแหล่งใน เริ่มจากพระกุมารทั้งสองทราบว่าจะพระราชทานตนให้ชูชก จึงเสด็จหนีไปยังสระบัว ชูชกจึงเริ่มปรึกษาพระเวสสันดรทันที พระเวสสันดรขอให้ชูชกรอพระนางมัทรีก่อน แต่ชูชกปฏิเสธและปรึกษา

ข้า้ สู้ท่ายพระเวสสันดรต้องเสด็จไปตามหาสองกุมาร ลำดับเนื้อหานี้ทำให้ชูชกแสดงบทบาทนำ ภาพความกักขฬะของชูชกจึงโดดเด่นกว่าในแหล่ใน ในขณะที่ภาพพระเวสสันดรไม่แสดงควมหวั่นไหว “มิได้ตรัสเป็นอื่น พระทัยแช่มชื่นอยู่ตามเคย” รายละเอียดที่เปลี่ยนแปลงไปนี้จึงเสริมภาพควมชั่วร้ายของชูชกให้ตัดกับภาพของ

จากที่กล่าวมา เห็นได้ว่าแหล่นอกเทียบเนื้อเล่าเรื่องให้รวบรัดด้วยการนำ การกระทำสำคัญในแต่ละตอนมาเรียงร้อยใหม่ และตัดรายละเอียดปลีกย่อยออกไป ทำให้เล่าเรื่องได้รวบรัดยิ่งขึ้น ส่วนรายละเอียดที่ตัดออกไปนั้นหากอ่านเป็นวรรณคดีลายลักษณ์อาจช่วยเสริมตัวละคร มิมีติลุ่มลึกหรือแสดงวรรณศิลป์ แต่เมื่อนำมาถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ อาจทำให้ผู้ฟังสับสน การจัดเรียงลำดับเหตุการณ์ใหม่จึงสอดคล้องกับการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ทำให้ผู้ฟังติดตามได้ง่าย นอกจากนี้ ในตัวอย่าง *แหล่ลัดเนื้อกัณฑ์กุมาร* ข้างต้น การสลับลำดับเหตุการณ์ยังแสดงภาพพระเวสสันดรกับชูชกที่มีลักษณะตัดกันชัดยิ่งขึ้น ช่วยสร้างภาพจำตัวละครที่ชัดเจนในบริบทการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะด้วย

2) แหล่เทียบเนื้อช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างให้มีชีวิตชีวา ลักษณะเด่นประการหนึ่งของบทแหล่เทียบเนื้อคือการขยายควมเพิ่มเติมจาก *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ส่วนที่ขยายควมมักเป็นรายละเอียดที่ไม่กระทบต่อแนวคิดสำคัญและโครงเรื่อง เช่น คำกั๊ยพาราสิของพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีใน *แหล่พระเวสสันดรลาพระนางมัทรี* กำเนิดของชูชกใน *แหล่กำเนิดชูชก* คำขอทานของชูชกใน *แหล่ชูชกขอทาน* ควมรู้สึกของนางอมิตดาตอนเดินทางไปกับชูชกใน *แหล่ชูชกพานางอมิตดา* ภาพชีวิตที่มีความสุขในวังของพระเวสสันดรใน *แหล่สักขัตริย์เดินดง*

การขยายรายละเอียดส่วนใหญ่มุ่งสร้างภาพตัวละครให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เพิ่มบทบรรยายกิริยาท่าทาง คำพูด หรือควมรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็นส่วนที่พระภิกษุผู้แต่งจินตนาการเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ในบทแหล่ใน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการขยายควมตอนนางอมิตดาเดินทางไปกับชูชกใน *แหล่ชูชกพานางอมิตดา* จากการเทศน์ของพระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ไม่ได้กล่าวถึงควมรู้สึกนึกคิดของนางอมิตดาเมื่อต้องติดตามชูชกไป แต่ในบทแหล่นอกได้ขยายควมโศกของนางอมิตดาไว้เป็นทำนองนิราศ ใช้โวหารพรรณนาควมอาลัยอาวรณ์สิ่งต่าง ๆ ในเรือนของนาง มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 46 เปรียบเทียบการขยายความรายละเอียดความเศร้าโศกของนางอมิตดา

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก	แหล่งชุกให้นางอมิตดา
ส่วนพราหมณ์ทั้งสองศรีก็ยินยอมไม่ห้ามปราม <u>เฒ่าก็ลาสกุลพราหมณ์ลงจากเรือนมีทันน่าน พานางอมิตดาไปสูบ้านทุนวิฐ อยู่ร่วมภิรมย์สมสนิทเส่นหา ตามโลกธรรมดานั้นแล</u> (ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 106)	อมิตตดาวิลาวัลย์ เมื่อจรจัดไปกับชูชก ในจิตสะท้อนลงอ่อนอก น้ำตานางตกให้ซึมกระเซ็น นางเหลียวดูซึ่งเคหาให้อิงอาลัย ต้องจากไปด้วยจำเป็น นี่แทบชีวิตจะปลิดกระเด็น นางหยุดเข้มน้ฝ้ายื่นมอง นี่นางผันกายออกจากประตู นางเหลียวดูข้าวของ ไอ้จะจากไปหนอใครจะครอง เสียตายห่อหุ้มยื่นมองลา ยิ่งแลยงลับไปนับเดือนปี ไอ้ตั้งแต่นั้นคงจะมีได้มา ไอ้ออกเอ๋ยไอ้ออกอมิตตดา ต้องกินน้ำตาเพราะเสียตัว ต้องไปปรนนิบัติให้กับคนแก่ นับวันแต่จะจะเสียตัว ไปได้เอาเฒ่าชาติชั่ว มั่นแสนจะชั่วมีตมดสิ้นดี เหมือนหนึ่งหลับตากินข้าว ไปได้เอาเฒ่าอัปรีย นี่แหละหนาเป็นเพราะความจนปนปี ถ้ามีเงินมีคงจะมีได้ ชม ต้องจำใจฝืนทนจนขึ้นชม มันไม่มาจะชมให้แสนชิงชัง นางคร่ำครวญให้ตรองตรึก หวนระลึกถึงความหลัง น้ำตาไหลคลอรินหล่อหลัง พะว้าพะวังให้เวทนา (วิถีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 4 , 2556: 19.40-22.42)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกล่าวแต่เพียงว่าเมื่อชูชกได้นางอมิตดาแล้ว ก็พานางกลับไปอาศัยอยู่อย่างมีความสุข แต่ในแหล่งชุกพานางอมิตดาแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของนางอมิตดาอย่างชัดเจน มีทั้งความเศร้าโศกที่ต้องจากบ้านเรือนของตน เช่น “นางเหลียวดูซึ่งเคหาให้อิงอาลัย” และ “เสียตายห่อหุ้มยื่นมองลา” มีความรังเกียจชูชกที่เป็นชายชรา เช่น “ไปได้เอาเฒ่าชาติชั่ว มั่นแสนจะชั่วมีตมดสิ้นดี” และมีความปลดปลงในโชคชะตาของตน เช่น “นี่แหละหนาเป็นเพราะความจนปนปี ถ้ามีเงินมีคงจะมีได้ชม” ภาพของนางอมิตดาในตอนนี้จึงมีอารมณ์หลากหลาย คับข้องใจต่อโชคชะตาของตน ทำให้ผู้ฟังเทศน์ได้เห็นความรู้สึกนึกคิดของนางที่มีต่อชูชก ภาพตัวละครของนางอมิตดาจึงมีชีวิตชีวายิ่งขึ้นในบทเหล่านี้

การขยายความภาพนางอมิตดาในข้างต้นยังเป็นการขยายความบนพื้นฐานของเรื่องที่ว่า ชูชกเป็นชายชราน่ารังเกียจ ไม่น่าใกล้ชิด ความรู้สึกทางลบของนางอมิตดาจึงแทรกเข้ามาได้อย่างกลมกลืน ไม่กระทบต่อเนื้อเรื่องหลัก และสอดคล้องกับเหตุการณ์ต่อไปในกัณฑ์ชูชก ซึ่งนางอมิตดาจะไม่พอใจหลังจากถูกบรรดานางพราหมณ์รุมบรีภาษที่ทำน้ำ และสั่งให้ชูชกไปเดินทางรอนแรมไปทูลขอพระโอรสและพระธิดาของพระเวสสันดร การขยายความภาพนางอมิตดาจึง

เป็นการตีความของพระผู้เทศน์ที่นำพื้นฐานจากเรื่องที่มาอยู่มาสร้างสรรค์เป็นบทเพลงได้อย่างแยก
กาย

3) แหล่งเทียบเนื้อช่วยเน้นให้อารมณ์สะท้อนใจเข้มข้นชัดเจน บทเพลงนอก
หลายแหล่งนำเนื้อความที่แสดงอารมณ์สะท้อนใจซึ่งมีอยู่แต่เดิมในจากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก มา
ขยายให้อารมณ์นั้นเข้มข้นขึ้น หรือเปลี่ยนถ้อยคำที่ใช้ถ่ายทอดให้เป็นแบบชาวบ้าน เพื่อให้เข้าถึง
อารมณ์สะท้อนใจนั้นได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะการคร่ำครวญหรือการตัดพ้อบริภาษ ซึ่งเป็นเนื้อความเด่น
ที่นิยมนำมาเทศน์ควบคู่กับตอนที่แสดงการบำเพ็ญทาน เช่น แหล่งสี่กัษัตริย์เดินดง ในกัณฑ์วันบวชน
แหล่งสองกุมารสั่งความ ในกัณฑ์กุมาร แหล่งพระเวสสันดรบริภาษพระนางมัทรี แหล่งพระนางมัทรีทูล
ตอบพ้อ และ แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี ในกัณฑ์มัทรี และ แหล่งชาลีทูลสาร ในกัณฑ์
มหาราชา

การขยายอารมณ์ความรู้สึกนี้เน้นขยายความอารมณ์สะท้อนใจให้เข้มข้น
ส่วนที่เพิ่มเติมมาอาจเป็นโวหารเดิมแต่ปรับสำนวนถ้อยคำใหม่ หรือเพิ่มลูกเล่นทางวรรณศิลป์ที่พระผู้
เทศน์จะใช้เน้นในบางจุด นอกจากนี้ยังนิยมเชื่อมโยงการขยายอารมณ์ความรู้สึกเข้ากับการเชิญชวนให้
ผู้ฟังทำบุญด้วย เช่น การขอให้ช่วยทำบุญเป็นค่ายาให้สองกุมารใน แหล่งสองกุมารสั่งความ หรือการ
ทำบุญขอให้ผู้ฟังช่วยทำบุญโลงศพใน แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี การขยายอารมณ์สะท้อน
ใจในตอนสำคัญเหล่านี้จึงมีส่วนช่วยโน้มน้าวความรู้สึกของผู้ฟังให้เห็นใจตัวละคร และเกิดศรัทธาใน
การทำทานมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจาก แหล่งสี่กัษัตริย์เดินดง ลีลาเทศน์ของพระครูศรีธรรม
สิทธิ์ เทียบกับบทเพลงในสำนวนพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ดังนี้

ตารางที่ 47 เปรียบเทียบรายยาวมหาเวสสันดรชาดกกับบทเพลงนอกสี่กัษัตริย์เดินดง

รายยาวมหาเวสสันดรชาดก	เพลงนอกสี่กัษัตริย์เดินดง
สี่กัษัตริย์เสด็จยุรยาตรเมื่อยามไร้ มิควรที่ท้าว เธอจะตกเข็ญใจจำจากพรากพลัดพระชัตติย ราชวงศ์ มาเสด็จในพนัสแดนแดงคูอนาถนักรนำ เวทนา ขึ้น เต ทารกา ควรจะสงสารด้วยสอง เยวายุพาพาผู้เพื่อนยาก เจ้าไม่เคยเสวยทุกข ลำบากมาบุกไพร น้ำพระอัสสุชลนัยน์ไหลนอง พระเนตร ทรงพระโศกาครุทเวชบววยครวญ สมเด็จพระบิดาก็ชี้ชวนให้เขยชมพนมพนัสแนวไม้ หวังจะคอยให้บรรเทาพระทัยที่ทุกข์ถึงพระนคร เต ทูเม ทิสวา สองเยวาราชได้เห็นก็หายอวรณ์	แกะเป็นสี่กระษัตริ ออกจากพาราเข้าเดินดง พระเวสสันดรสุริยวงศ์ ท้าวเธออุ้มองค์พระชาลี โหมมัทรีภรรยา อุ้มแก้วกัณหากุมารี ตามเสด็จพระสามี เดินจรลีไปในไพร ทิพากรลงอ่อนอับ เย็นระยัลลงไรไร ชะนีน้อยน้อยห้อยกิ่งไม้ รำไฟโรยบุนยอดตาย สี่กัษัตริย์สดับเสียง ได้ยินสำเนียงชะนีนาง ทวนพระทัยให้ระคาง คิดถึงสุรางค์เคยเรียงกร ไอ้แจ้วแจ้วก็แววเสียง ได้ยินสำเนียงชะนีวอน เรียกผัวร่อยร่อยสาออยอ่อน เที้ยวเร่ร้อนสัจจรไป

<p>วายุเทพฯ พระพี่น้องก็ชวนกันทอดพระเนตร นานาพรรณหมู่ไม้ บ้างผลิดอกออกใบแบ่งบัง ผกามาศ บ้างทรงผลดกดาษดูตระการตา ที่สูง ท่ามกลางย่อยระย้าเห็นน่าชม ควรจะสารภีรมย์ ระเริงราชหฤทัย <u>อุปโรทนติ</u> สองครุณदनัยก็ ทรงพระกันแสงสะอื่นอ่อนวอนทูลพระปิตุเรศ ว่าข้าแต่พระจอมปิ่นปกศของลูกเอ๋ย ลูกจะ ใครเซยชมผลรุกขชาติงาม ๆ ปรหลาดต่าง ๆ กัน พระคุณของลูกเอ๋ย จงทรงปลิดมาป้อนปิ่น ให้แก้วกัณหา จงเด็ดพวงผลพฤษพาให้ชาติ ขึ้น ด้วยเดชะสมดังสวามีปรมรรถมิ่งโมลีโลกอุดร แห่งสมเด็จบรมหน่อเนื้อเชื้อชินวรวิสูทวิวงศ์ ก็ บันดาลรุกขชาติให้น้อมกิ่งลงพองถึงพระหัตถ์ (ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 86)</p>	<p>ร้องเรียกหาผ้าว่าผ้าวะผ้าโวหวย ทำไมไมโหวยให้เมื่อยขึ้นใจ โนนเหล่าลิงค่างบ้างลิงลม บ้างลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย แล้วเหาะหายระเห็จลอย เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร <u>ไม่มีผู้ใดมาติดตามต้อย</u> <u>เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมมาพลอย</u> จึงซัดให้เราเลื่อนลอยจากพารา กัณหาเอ๋ยเจ้าเห็นวานร มันอุ้มลูกอ่อนแนบอุรา เปรียบเหมือนบิตรและมารดา อุ้มแก้วกัณหาและชาติ เมื่อแรกเคยอยู่บุรีรัตน์ ก็ได้เป็นเอกฉัตรเหล่านั้นาริ <u>เคยได้ปลอบประโลมโอมศรี</u> <u>แล้วชวนชี้ให้ลูกชมวัง</u> <u>มัทรีเอยนกสาธิกา</u> มันส่งเสียงจำดูน่าฟัง สาธิกาที่อยู่ในวัง มันส่งเสียงดังดูหวานเย็น นกในวังมันพูดคนได้ ขุนทองไพรมันพูดไม่เป็น ยิ่งคิดขึ้นน้ำตากระเด็น ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา (วิถีทัศน์กัณท์นวนปเวศน์ ชุดที่ 4, 2562: 4.00.27-4.10.21)</p>
---	---

จากตัวอย่างข้างต้น เนื้อความของบทเหล่านี้กล่าวเพียงว่าทั้งสองกุมารเกิด
 ความเศร้าโศก พระเวสสันดรจึงชี้ชวนให้ชมพืชพรรณในป่า เมื่อสองกุมารทูลขอเสวยผลไม้ นั้น ก็เกิด
 เหตุอัศจรรย์ให้กิ่งไม้โน้มลงมาเอง ให้กษัตริย์ทั้งสองเลือกเก็บโดยง่าย ส่วนในแหล่งนอกเทียบเนื้อไม้
 ปรากฏเนื้อความดังกล่าว แต่เปลี่ยนไปพรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติเพื่อสื่อความรู้สึกเศร้าโศก
 ของทั้งสองกษัตริย์เป็นทำนองนิราศ กล่าวถึงสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้อยู่ร่วมกับครอบครัวในวังของตน ในขณะที่
 สัตว์กลับต้องพลัดพรากจากเมือง เมื่อเห็นสัตว์ต่าง ๆ เหล่านั้นจึงรำลึกถึงความหลังในวัง เช่น
 “เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร ไม่มีผู้ใดมาติดตามต้อย เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมมาพลอย จึงซัดให้เรา
 เลื่อนลอยจากพารา” หรือ “นกในวังมันพูดคนได้ ขุนทองไพรมันพูดไม่เป็น ยิ่งคิดขึ้นน้ำตากระเด็น
 ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา”

การขยายความอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครให้เข้มข้นในตัวอย่างนี้
 นอกจากเพิ่มสีสันให้แก่การเทศน์กัณท์นวนปเวศน์ซึ่งเป็นกัณท์รองแล้ว ยังแสดงให้เห็นความผูกพัน
 อย่างลึกซึ้งของตัวละคร โดยเฉพาะแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกับ
 พระกุมารทั้งสอง เนื่องจากในขบวนการเล่าเรื่องของกัณท์ก่อนหน้าคือกัณท์หิมพานต์และทานกัณท์ยัง
 ไม่มีแหล่งที่พระกุมารทั้งสองมีบทบาท การขยายความแหล่งสัตว์ที่เดินจงทำหน้าที่แสดงภาพพระ
 ชาติและกัณหาผู้นำสงสารและเป็นที่รักของพระบิดามารดาขึ้นมาเป็นครั้งแรก เป็นการปูพื้นฐานให้แก่
 การแสดงความโศกในการพลัดพรากและความน่าสงสารเวทนาในกัณท์กุมาร กัณท์มัทรี และกัณท์
 มหาราชต่อไป

ในแหล่งศึกษาศรีเดวิดงนี้ยังพบการแทรก “มุก” ที่จะเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญในวรรคที่ว่า “ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย” พระผู้เทศน์จะออกเสียงคำว่า “ตะเกียกตะกาย” สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเสียงขาด แล้วบอกว่า ลิงไม่สามารถปีนขึ้นต้นไม้ได้ จึงขอให้ญาติโยมมาร่วมกันทำบุญเพื่อติดก้นเทศน์ เพื่อนำเงินนั้นมาเสียบที่ต้นไม้ให้ลิงปีต้นไม้ขึ้นไปต่อได้ (เช่น [วิดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 9](#), 2560: 46.50-50.20) เนื้อหาที่เพิ่มเติมมาในแหล่งเทียบเนื้อจึงเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมทำบุญในกัณฑ์วนปเวศน์ซึ่งไม่ได้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีโดยตรงด้วย

4) แหล่งเทียบเนื้อช่วยสร้างอารมณ์ขัน จุดเด่นอีกประการหนึ่งของการเล่าเรื่องด้วยแหล่งเทียบเนื้อคือช่วยสร้างอารมณ์ขันในการเล่าเรื่อง ทั้งการแทรกอารมณ์ขันในบทแหล่งเทียบเนื้อและการแทรกมุกตลกเพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ การแทรกอารมณ์ขันนี้จึงทั้งช่วยเสริมการเล่าเรื่องให้สนุกสนาน เสริมภาพของตัวละคร และกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาในปฎิภาณของพระผู้เทศน์

การแทรกอารมณ์ขันในบทแหล่งเทียบเนื้อส่วนใหญ่มักเป็นตอนที่เกี่ยวข้องกับชุก ซึ่งเป็นตัวละครที่มีลักษณะขบขัน และเป็นตัวละครที่สามารถนำมาล้อให้เกิดอารมณ์ขันได้ง่าย การแทรกอารมณ์มีทั้งการแทรกในบางช่วงของบทแหล่ง เช่น แทรกคำถามว่าพระอัจจุตฤณีรับประทานอาหารชนิดใดในแหล่งว่า “ถามว่ากันเตตาโปโส ท่านอยู่สุขโขก็หรือว่าเป็นไฉน ท่านถือศีลท่านกินอะไร กินมามาหรือไวไว หรือว่ากินยำยำ” ([วิดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17](#), ไฟล์ที่ 2, [2557]: 8.11-8.50) นอกจากนี้ ยังพบการแทรกอารมณ์ขันในบทเกี่ยวพาราสิระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีในแหล่งพระเวสสันดรลาพระนางมัทรี ว่า “การเกี่ยวเมียน้องเอ๋ยไม่เสียภาษีหรือคสช.ท่านมีกฎหมายออกมาใหม่ จะชกเปอร์เซ็นต์ร้อยละเท่าไร ตัวพี่จะได้รับปิดแสดตมภ์” ([วิดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 1](#), 2561: 56.23-57.03)

นอกจากการแทรกอารมณ์ขันในบทแหล่ง ผู้วิจัยพบว่ามีแหล่งเทียบเนื้อที่แต่งขึ้นเพื่อสร้างอารมณ์ขันโดยเฉพาะ บทแหล่งกลุ่มนี้แสดงให้เห็นฝีมือในการประพันธ์ของ มีตัวอย่างคือการพรรณนากำเนิดชุกในแหล่งกำเนิดชุก แหล่งกำเนิดชุกนี้แต่งร่ายยาวแต่เป็นเนื้อความที่ไม่ปรากฏในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ตอนหนึ่งของแหล่งกำเนิดชุกกล่าวถึงอาการแพ้ท้องของแม่ชุก ทำให้นางอยากรับประทานอาหารแปลก ๆ สอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้านว่าอาหารที่หญิงแพ้ท้องอยากรับประทานนั้นเป็นนิมิตว่าลูกที่มากเกิดจะเป็นบุคคลเช่นใด ดังความว่า

ตั้งแต่นั้นมานางพราหมณีก็เกิดอาการแพ้ท้อง คลื่นเหียนอาเจียนวิงเวียนแทบจะขาดใจ นอนชมข้าวปลาหรือก็กินไม่ได้ ในอกในใจมันให้สั้น ๆ อยู่ทุกวัน นางก็ให้นึกเปรี้ยวปากอยากจะกินของสำคัญ ๆ เช่นนี้ก็อยากจะกินไส้เดือนจิ้มกับมะดัน นึกอยากจะกินแต่ทอตันของสามี นึกอยากจะกินแต่แกงคั่วหัวเสือ อยากจะกิน

แต่สาวกกะเป็อบวดซี อียากจะกินย่ำพะโล้แมวลา ย นึกอียากจะกินแต่ย่ำซีควายใส่
กับผักซี นึกอียากจะไปยืนฉีรดผ้าที่กลางถนนให้คนมันเห็น นึกอียากจะกินแต่ย่ำ
จิ้งเหลนใส่กับปลาร้า

([วิดีโอทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 5](#), 2562: 11.25-12.)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า*แหล่งกำเนิดชูชก*เพิ่มข้อความบรรยายอาการ
แพ้ท้องของแม่ชูชกอย่างละเอียด ช่วยสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังเพราะอาหารแต่ละชนิดล้วนเป็นสิ่ง
คนปกติทั่วไปไม่น่าจะรับประทานได้ เช่น “ไส้เดือนตอง” “สาวกกะเป็อบวดซี” หรือ “ย่ำซีควาย”
รายชื่ออาหารที่ระบุมาเป็นของประหลาดยิ่งกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกในทางลบ เพื่อสื่อว่าชูชกเป็นผู้มี
กำเนิดผิดประหลาด เป็นบุคคลผู้น่ารังเกียจที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับพระเวสสันดรที่มีกำเนิดเป็น
มงคล นำความเจริญมาสู่บ้านเมือง

ลักษณะการแทรกอารมณ์ขันในแหล่งเทียบเนื้อจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้
การเทศน์มีสีสัน ทั้งทำให้การเล่าเรื่องสนุกสนานและเป็นกลวิธีสำคัญอีกประการหนึ่งที่พระผู้เทศน์ใช้
ดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง การแทรกอารมณ์ขันยังแสดงปฏิภาณของพระผู้เทศน์ในการสอดแทรกมุขที่
จะเชิญชวนผู้ฟังมาทำบุญผ่านอารมณ์ขัน นอกจากนี้ การสร้างอารมณ์ขันยังสอดคล้องกับลักษณะของ
มหาชาติประยุกต์ที่มีจุดเด่นคือ มุ่งสร้างความสนุกสนาน ในตัวอย่าง*แหล่งพระเวสสันดรลาพระนางมัท*
*รี*ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการแทรกอารมณ์ขันที่ไม่ปรากฏใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*แต่เดิม ซึ่งทำ
ให้ภาพของพระเวสสันดรและพระนางมัทรีมีความแบบ “ชาวบ้าน” มากขึ้น คล้ายกับตัวละครใน
มหรสพต่าง ๆ การแทรกอารมณ์ขันจึงช่วยให้ผู้ฟังเพลิดเพลินและเข้าถึงได้ง่าย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

จากการวิเคราะห์ข้างต้น กล่าวได้ว่าขนบการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ในการ
เทศน์มหาชาติประยุกต์มีลักษณะต่างจากการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ การเทศน์มหาชาติประยุกต์เน้น
ขยายส่วนรายละเอียดของ*เวสสันดรชาดก*เพื่อรสทางวรรณคดีเป็นหลัก ในขณะที่การเทศน์แบบเรียง
กัณฑ์มุ่งรักษาเนื้อความตอนสำคัญในแต่ละกัณฑ์ เนื่องจากการเทศน์มหาชาติประยุกต์มุ่งสร้างความ
สนุกสนานและเชิญชวนผู้ฟังให้ทำบุญภายในระยะเวลาที่จำกัด

แหล่งเทียบเนื้อส่วนใหญ่ใช้ระยะเวลาในการเทศน์ประมาณ 5-15 นาที
ระยะเวลาเทศน์บทแหล่งทั้งหมดใช้ประมาณ 100-200 นาที หรือประมาณ 1-3 ชั่วโมง การใช้แหล่ง
เทียบเนื้อจึงสอดคล้องกับรูปแบบของการจัดเทศน์ที่มีระยะเวลา 1-4 ชั่วโมง สามารถจัดเทศน์ให้เสร็จ
ในช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายได้พอดี นอกจากนี้ แหล่งเทียบเนื้อส่วนใหญ่เป็นตอนที่กล่าวถึงรายละเอียดของ
เรื่องเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งเน้นเล่าเหตุการณ์สำคัญ พระผู้เทศน์จึงข้ามสามารถเลือกบทแหล่งที่จะนำมา
เทศน์ให้เหมาะสมแก่เวลาได้ง่าย และเลือกอวดฝีมือในแหล่งที่ถนัดได้ง่าย บทแหล่งเทียบเนื้อที่เป็นบท

สนทนาของตัวละครยังเอื้อให้แก่การเทศน์หลายธรรมาสัน เนื่องจากพระผู้เทศน์แต่ละรูปสามารถสวมบทบาทเป็นตัวละครแต่ละตัว เอื้อให้พระผู้เทศน์แต่ละรูปสามารถสมมติบทบาทเป็นตัวละครที่โต้ตอบกันได้อย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ การเทศน์แบบประยุกต์ยังรวมแหล่งสำคัญของมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ที่มีธรรมเนียมเชิญชวนทำบุญ ทำให้การเทศน์มหาชาติประยุกต์สามารถเชิญชวนผู้ฟังร่วมทำบุญได้เป็นระยะ ไม่จำกัดว่าต้องเป็นในตอนสำคัญเหมือนการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์

ลักษณะของมหาชาติประยุกต์เช่นนี้สะท้อนลักษณะการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*แบบมุขปาฐะอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะในขณะที่การเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์เน้นการละความบทบาทเพื่อถ่ายทอดเฉพาะตอนสำคัญ การเทศน์มหาชาติประยุกต์เน้นใช้แหล่งนอกเทียบเนื้อซึ่งนำเหตุการณ์สำคัญมาเรียงร้อยใหม่ มีทั้งการเพิ่มความและขยายความมากกว่าใน*เวสสันดรชาดก* ซึ่งสอดแทรกการตีความจากมุมมองของพระผู้เทศน์ ภาพตัวละครในแหล่งเทียบเนื้อจึงมีส่วนที่แตกต่างจากบทแหล่งใน อย่างไรก็ตาม แหล่งเทียบเนื้อทั้ง 23 ตอนที่ยกเทศน์ในปัจจุบันยังคงรักษาลักษณะเด่นในการถ่ายทอด*เวสสันดรชาดก*ผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติ คือแสดงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรควบคู่ไปกับการแสดงความเศร้าโศกซึ่งเกิดจากการพลัดพราก และเสริมด้วยเนื้อหาที่สร้างสีสันอื่น ๆ ได้แก่การสร้างอารมณ์ขัน การตัดพ้อ การบริภาษ และการพรรณนาธรรมชาติ

3.1.4 ขนบการลาหลังเทศน์เนื้อเรื่องเวสสันดรชาดก

ขนบการลาหลังเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือการเทศน์แหล่งลา การอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์และอานิสงส์ชุกกัณฑ์เทศน์ และการสรุปลำดับจำนวนคาถา

3.1.4.1 การเทศน์แหล่งลา แหล่งลาเป็นแหล่งที่มีเนื้อความคล้ายคลึงกับแหล่งพรที่ใช้ในช่วงเกริ่นก่อนเล่า*เวสสันดรชาดก* บางครั้งเรียกรวมกันว่า “แหล่งพรลา” แต่ในแหล่งลามีลักษณะพิเศษกว่าแหล่งพรทั่วไป คือแทรกบทพรรณนาคำครวญอาลัยเข้าทำนองบทนิราศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสดงความอาลัยผู้ฟังและสถานที่เทศน์

พระแต่ละรูปมักมีแหล่งลาประจำตัวซึ่งสืบทอดมาแบบมุขปาฐะ โดยปรับปรุงจากบทแหล่งลาของเดิมที่ได้เรียนจากครูสอนเทศน์ หรือที่ตนแต่งขึ้นใหม่ด้วยตนเอง เนื้อความแสดงความผูกพันกับผู้ฟังเทศน์และใช้โวหารกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมาเพื่อพรรณนาความอาลัยอาวรณ์ โวหารของแหล่งลาจึงแสดงความคิดสร้างสรรค์และมีมือการประพันธ์ของพระนักเทศน์ ดังตัวอย่าง*แหล่งลา*จากลีลาเทศน์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาอารวิหาร กรุงเทพฯ ดังว่า

คุณโยมจำ

จะจากโยมไปใจสะท้อน

อาตมาขอลาโยมก่อน

เหมือนพระเวสสันดรตอนจากแม่ผู้สดี

กลับมาสั่งกลับหลังมาลา	เหมือนอาตมาจากโยมวันนี้
จากโยมไปหัวใจกำสรด	ช่างเหมือนพระรถตอนจากเมรี
กลับมาสั่งกลับหลังมาลา	ก็อยู่ที่ฝั่งคงคานที
.....
ขอฝากศิลปศาสตร์ไว้ประจัญญาติคุณมิตร	จากกันจะได้คิดบ้างละหนา
ถึงเวลาสมควรต้องจากกันแล้วนี่หนา	ก่อนจะอำลาจะให้พรคุณโยมสี่ประการ
หนึ่งอายุคือชีวิต	จงสถิตให้อยู่ยั่งยืนนาน
สองวรรณโสภาพรรณ	สามสุขสันต์สี่นั้นพลังปลา
คุณโยมนึกถึงแก้ให้ได้แก้มากอง	ถ้าคุณโยมนึกถึงทองจงได้ทองสม
ปรารถนา	
ให้คุณโยมได้พบบัวบาทองค์พระศาสดา	ตั้งอาตมาให้พรคุณโยมครบสี่ประการ

(วัดทัศนทานกัณฑ์ ชุดที่ 1, 2557: 1.19.25-1.23.00)

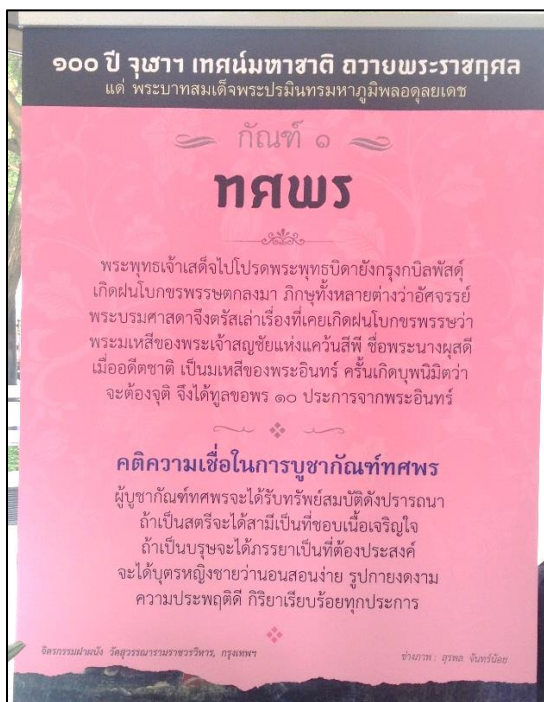
ตัวอย่างเหล่านี้ข้างต้นใช้โวหารพรรณนาความอาลัยอาวรณ์หลายแบบ เช่น แสดงความรู้สึกตรงไปตรงมาด้วยลีลาในราศว่า “จะจากโยมไปใจสะท้อน” หรือ “จากโยมไปหัวใจกำสรด” อ้างถึงตัวละครในวรรณคดีทั้งจาก *เวสสันดรชาดก* และ *พระรถเมรี* และฝาก “ศิลปศาสตร์” คือฝีมือการประพันธ์ไว้ให้ผู้ฟังประทับใจและจดจำถึงพระผู้เทศน์ คล้ายกับโวหารที่กวีฝากของสิ่งของไว้กับผู้เป็นที่รักเพื่อดูต่างหน้า ในตอนท้ายเป็นคำให้พร เหล่านี้จึงแสดงให้เห็นทั้งความเป็นศิลปินของพระผู้เทศน์และสะท้อนความเป็นนรสพของประเพณีเทศน์มหาชาติที่ต้องรำลึกกันก่อนจบการแสดงอย่างชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.1.4.2 การอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์และบอกอานิสงส์บูชากัณฑ์เทศน์ เป็นขั้นตอนการอธิบายข้อคิดหลักธรรมของกัณฑ์ให้ผู้ฟังได้ทราบ และบอกอานิสงส์ของการบูชากัณฑ์เทศน์ซึ่งเป็นขนบของการเทศน์มหาชาติโดยเฉพาะ โดยมากนิยมอธิบายภายหลังจากเทศน์เนื้อเรื่องเสร็จ เพื่อประมวลสรุปเนื้อหาทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง

ส่วนใหญ่ข้อคิดและอานิสงส์เหล่านี้มักเป็นเรื่องที่ไม่เฉพาะเจาะจง พบได้ทั่วไปในการแสดงธรรมะประเภทอื่น เช่น สอนให้รู้คุณค่าของการให้ทาน สอนให้ความมุ่งมั่นทำความดี ส่วนการอธิบายอานิสงส์คือ ทำให้ผู้ที่บูชากัณฑ์เทศน์พบแต่ความสุขสมหวัง เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย ข้อคิดและอานิสงส์ในลักษณะนี้พบได้ในเอกสารแจกในงานเทศน์มหาชาติของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หนังสือเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติของกรมการศาสนาซึ่งพิมพ์แจกเป็นประจำทุกปีในงานเทศน์

มหาชาติ ณ หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในงานเทศน์มหาชาติทั่วไปก็มักมีเอกสารและป้ายที่ตกแต่งในบริเวณจัดงานเทศน์ที่เปิดให้เดินชมได้

ภาพที่ 25 ป้ายแสดงอานิสงส์การบูชากัณฑ์เทศน์ (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในการเทศน์แต่ละครั้ง พระผู้เทศน์มักอธิบายข้อคิดและอานิสงส์แต่ละกัณฑ์ให้เชื่อมโยงกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์ด้วย เป็นช่องทางให้พระผู้เทศน์ได้แสดงวาทศิลป์ในการอธิบายข้อคิดหรือโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา อาจเน้นให้เห็นความลึกซึ้งของคติธรรมหรือพลิกมุมมองการตีความของผู้ฟังต่อเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เช่นการอธิบายข้อคิดในกัณฑ์ชูชก ลีลาเทศน์ของพระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตฺโตแห่งวัดหมอนไม้ จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนี้

... เราก็เข้าใจว่าชูชกเป็นตัวร้ายในเรื่อง แต่ความร้ายมันก็มีความดี ความดีมันก็มี ความต่างพร้อย อะไรที่จะดีที่สุดโดยไม่มีเสียเลย ไม่มีทรอก แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สำเร็จเป็นพระอรหันต์อนุตรสัมมาเป็นศาสดาก็ยังมีกรรม โดนช้านานหา ศิริขวิดบ้าง โดนเทวทัตกลิ้งหินทับบ้าง กรรมเก่าทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ดีที่สุดโดยไม่มีชั่วเลย ไม่มี แล้วความชั่วก็ไม่มีคำว่าชั่วที่สุดโดยไม่มีดี กัณฑ์ชูชกเป็นกัณฑ์ที่ชี้ให้เห็น สัจธรรม ในความร้ายมีความดีอยู่นั้น ถ้าไม่มีชูชก พระเวสสันดรก็จะไม่ได้ทำทาน

ที่ประเสริฐสูงส่ง คือทำทานด้วยลูก เขาเรียกปิยบุตรทาน เพราะชูชกไปส่งเสริมทานให้ ฉะนั้นความดีของชูชกก็มีอีกเยอะ

([วิถีศรัทธาชูชก ชุดที่ 17](#), 2556: 7.03-8.40)

คำอธิบายข้อคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระผู้เทศน์เป็น “ผู้อ่าน” กลุ่มสำคัญของ *เวสสันดรชาดก* ในสังคมไทยร่วมสมัย เพราะแม้เนื้อหาส่วนนี้จะไม่ได้อ่านทอดผ่านบทแปลเทศน์ แต่คำอธิบายดังกล่าวก็ช่วยสร้างความเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดี พระผู้เทศน์จึงเป็นกลุ่มผู้อ่านสำคัญที่ทำให้เรื่อง *เวสสันดรชาดก* ยัง “มีชีวิต” อยู่ในสังคมไทยร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็มีการสอดแทรกคำสอนในชีวิตประจำวันที่นอกเหนือไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ช่วยเชื่อมโยง *เวสสันดรชาดก* เข้ากับวิถีชีวิตร่วมสมัย ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงวรรณคดีโบราณได้ง่ายขึ้นผ่านมุมมองในยุคของตน ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับวรรณคดีเอกอย่าง *พระอภัยมณี* ของสุนทรภู่ที่ยังมีอิทธิพลต่องานชิ้นหลัง รวมถึงการสร้างสรรค์ในสื่อร่วมสมัย (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2560ก: 168-172) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการตีความของคนรุ่นหลังที่ยังรับรู้ จดจำ และชื่นชมวรรณคดีเรื่องนี้

การอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์และอานิสงส์บูชากัณฑ์เทศน์มักปรากฏหลังจากเทศน์เนื้อหาในกัณฑ์เสร็จ แต่บางครั้งพระผู้เทศน์อาจนำข้อคิดและคำอธิบายอานิสงส์ไปแทรกระหว่างเทศน์เล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือตัวละครที่อ้างถึงในทันที เป็นการช่วยให้ผู้ฟังได้รับรสการแสดงพระธรรมเทศนาที่หลากหลายอีกทางหนึ่ง

3.1.4.3 การสรุปจำนวนคาถา เป็นขั้นตอนการอ่านสรุปจำนวนคาถาซึ่งระบุอยู่ท้ายตัวบท *เวสสันดรชาดก* แต่ละกัณฑ์ เช่น ทานกัณฑ์มีข้อความว่า “ทานกัณฑ์ นิฐิต์ ประดับประดาด้วยพระคาถา 201 พระคาถา” (*ร้อยเวสสันดรชาดก*, 2558: 78) และจบท้ายด้วยการกล่าว “เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้” จากนั้นผู้ฟังก็รับด้วยการพนมมือพูดว่าสาธุ แล้วจึงเข้าสู่ขั้นตอนการกรวดน้ำรับพร ถือเป็นกรวดน้ำรับพรครั้งสุดท้าย แม้การสรุปจำนวนคาถาเป็นขั้นตอนสั้น ๆ และไม่มีแทรกขั้นตอนเพิ่มเติม แต่เป็นขั้นตอนสำคัญเพราะแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมสิ้นสุดลงแล้วอย่างสมบูรณ์

เมื่อพินิจลักษณะของขนบการลาประกอบกับขนบการเกริ่นที่วิเคราะห์ไปในหัวข้อ 3.1.1 ผู้วิจัยพบขนบทั้งสองเป็นขั้นตอนแยกช่วงเวลาในพิธีกรรมออกจากช่วงเวลาปกติ ในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้การฟังเทศน์มหาชาติมีความหมายพิเศษในเชิงศีลธรรม เป็นการสั่งสมคุณงามความดีที่ยกระดับจิตวิญญาณของผู้ฟัง การเริ่มต้นด้วยคาถาจุมณียบทและปิดท้ายการเทศน์ด้วยการสรุปจำนวนคาถาช่วยเน้นย้ำคติความเชื่อเรื่องคาถาพันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ขั้นตอนการเกริ่นและ

การลา ยังแสดงให้เห็นลักษณะความเป็นมหรสพ ศัพท์หลายคำที่ใช้ในหมู่พระนักเทศน์ตรงกันกับศัพท์ที่ใช้ในชนบทเพลงพื้นบ้าน เช่น “ว่า” หมายถึงการเทศน์เป็นทำนอง “ลา” หมายถึงการเทศน์แหล่เพื่ออำลาผู้ฟัง ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำว่า “ช่วงเกริ่น” และ “ช่วงลา” ตามแบบอย่างชนบทเพลงพื้นบ้านของไทยเพื่อให้เห็นลักษณะเฉพาะของประเพณีเทศน์มหาชาติ

จากการวิเคราะห์ชนบทการเทศน์*เวสสันดรชาดก*ผ่านบทแหล่เทศน์มหาชาติทั้ง 4 ชนบ ได้แก่ ชนบทการเกริ่น ชนบทการเล่าเรื่องแบบเรียงกัณฑ์ ชนบทการเล่าเรื่องแบบมหาชาติประยุกต์ และชนบทการลา เห็นได้ว่าบทแหล่เทศน์มหาชาติมีบทบาทอยู่ในทุกชนบ และมีบทแหล่เทศน์หลายประเภท บทแหล่เทศน์มหาชาติเหล่านี้ทำหน้าที่หลายประการ ได้แก่ ทำหน้าที่เล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก* ทั้งเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญทานบารมีและเหตุการณ์เสริมอื่น ๆ ทำหน้าที่สร้างความบันเทิง และทำหน้าที่เน้นย้ำคติความเชื่อเรื่องทานและอานิสงส์ของทาน

ในด้านการเล่าเรื่อง ชนบทการเทศน์มหาชาติทั้งแบบเรียงกัณฑ์และแบบประยุกต์แสดงให้เห็นว่า การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนิยมเทศน์เฉพาะเนื้อหาบางส่วน มีทั้งส่วนที่เป็นตอนสำคัญในโครงเรื่องและส่วนที่เป็นรายละเอียดซึ่งนำมาเสริมให้แนวคิดโดดเด่นขึ้น หรือนำมาเสริมให้การเทศน์น่าสนใจยิ่งขึ้น ลำดับเนื้อหาในการเทศน์มหาชาติยังมีการสลับระหว่างเนื้อหาหลักเรื่องการทำบุญทานบารมีกับความโศก และเสริมด้วยเนื้อหาอื่น ๆ การเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*จึงมีหลากหลายสอดคล้องกับลักษณะเด่นของการเทศน์มหาชาติที่มีความเป็นมหรสพ และสอดคล้องกับธรรมเนียมในการเสพนิทานและวรรณคดีของคนไทย

ในด้านการสร้างความบันเทิงผ่านบทแหล่ นอก ชนบทการแทรกแหล่ นอกโดยเฉพาะในกัณฑ์มหาพนและมหาราช รวมถึงในการเทศน์มหาชาติประยุกต์ แสดงให้เห็นว่าประเพณีเทศน์มหาชาติมีมิติของมหรสพเป็นลักษณะสำคัญควบคู่กับมิติพิธีกรรม บทแหล่ นอกเหล่านี้เป็นช่องทางให้พระผู้เทศน์สอดแทรกเรื่องราวอื่น ๆ มาถ่ายทอด ทั้งวรรณคดี นิทาน และคำสอน และเป็นช่องให้แสดงฝีมือในการเทศน์และแสดงปฏิภาณ

ในด้านการเน้นย้ำคติความเชื่อ ชนบทการเทศน์มหาชาติเน้นการเทศน์แหล่ให้พรเป็นขั้นตอนสำคัญ ทั้งในการเกริ่นและการลา การเทศน์แหล่พรนี้สอดคล้องกับธรรมเนียมการให้พรในบุญพิธีทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป ขณะเดียวกัน การให้พรก็ช่วยเน้นย้ำคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการทำทานในประเพณีเทศน์มหาชาติ ทำให้ผู้ฟังเกิดปิติว่าตนได้รับอานิสงส์จากการทำทาน นอกจากนี้ ในการเทศน์มหาชาติเกือบทุกกัณฑ์มีธรรมเนียมเชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมทำบุญ และเชื่อมโยงการทำบุญนั้นกับเนื้อเรื่องหรือตัวละคร บทแหล่เทศน์มหาชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พระผู้เทศน์ใช้ในการโน้มน้าวใจผู้ฟังเทศน์ให้ทำบุญ

ด้วยเหตุนี้ กล่าวได้ว่าบทแปลเทศน์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประเพณีเทศน์มหาชาติ สอดคล้องกับทั้งขั้นตอนและจุดประสงค์ของพิธีกรรม แม้การจัดเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การเทศน์มหาชาติเรียงกัณฑ์ และการเทศน์มหาชาติประยุกต์ แต่การเทศน์มหาชาติที่มีหลากหลายประเภทก็ยังช่วยเสริมให้การเทศน์บรรลุตามจุดประสงค์ของการเทศน์อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ การศึกษาบทแปลเทศน์ในบริบทการใช้จริงดังข้างต้นช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาเรื่อง*เวสสันดรชาดก* ทำให้เห็นว่ายังมีการถ่ายทอดชาดกเรื่องนี้ในลักษณะอื่นที่ส่งผลต่อการรับรู้เนื้อเรื่องและภาพของตัวละครนอกเหนือไปจากการอ่าน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์ด้วย

ในหัวข้อต่อไป ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอด*เวสสันดรชาดก*ผ่านบทแปลเทศน์มหาชาติกับการนำเสนอแนวคิดของชาดกเรื่องนี้ที่มีแง่มุมแตกต่างไปจากการอ่าน*เวสสันดรชาดก*ในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์

3.2 การนำเสนอแนวคิดของเวสสันดรชาดกผ่านการถ่ายทอดบทแปลเทศน์มหาชาติ

จากการวิเคราะห์ขนบการเล่าเรื่องในหัวข้อก่อนหน้า พบว่าแนวคิดเรื่องทานบารมียังเป็นแนวคิดสำคัญในการเทศน์มหาชาติปัจจุบัน เป็นคติความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ตลอดจนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคบทแปลนอกประเภทต่าง ๆ เช่น แปลพรแปลคำสอน แปลนิทาน ซึ่งสะท้อนการตีความและการเชื่อมโยงเนื้อหาของวรรณคดีกับคติความเชื่อและขั้นตอนในพิธีกรรมด้วย

แนวคิดเรื่องทานบารมีที่นำเสนอผ่านการเทศน์มหาชาติยังมีมิติที่แตกต่างไปจากแนวคิดที่ได้จากการอ่าน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ในฐานะตัวบทลายลักษณ์ แบ่งได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านความโศกและความงาม และการนำเสนอความสำคัญของอานิสงส์แห่งทานบารมีที่แสดงผ่านการให้พร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านความโศกและความงาม

อาทิตย์ ชีรวณิชกุล (2552: 79-86; 104; 196-197) ได้ศึกษาแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีกับการสร้างสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนาและอธิบายว่า ในคัมภีร์พุทธศาสนา ทานและทานบารมีเป็นระบบความคิดที่สืบเนื่องกัน ทานเป็นการให้ของบุคคลทั่วไป ส่วนทานบารมีมีองค์ประกอบจำเพาะที่ผู้ให้คือพระโพธิสัตว์ที่มุ่งหมายพระโพธิญาณ

ระบบความคิดเรื่องทานยังจำแนกองค์ประกอบออกเป็นผู้ให้ สิ่งที่ให้ และผู้รับ และเชื่อมโยงคำสอนเรื่องทานเข้ากับความเชื่อเรื่องบุญและกรรม ทานเป็นการกระทำที่มีนัยทางจริยธรรมและก่อให้เกิดผลได้หลายระดับ ผลในทางจริยธรรมเรียกว่า “อานิสงส์” แนวคิดเรื่องทานและทานบารมี

นี้ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวรรณคดีจำนวนมาก ซึ่งแสดงมิติของท่านและทานบารมีในแง่มุมต่าง ๆ เช่น *สุวรรณภักข์* แสดงความมุ่งมั่นของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นเต่าทอง ได้สละชีวิตตนให้เป็นอาหารแก่พ่อค้าเรืออับปาง หรือวรรณกรรมประเภทอนิสงส์ที่แสดงให้เห็นประเภทของท่านและผลอันประเสริฐที่ได้รับจากการทำทาน

เวสสันดรชาดก มีองค์ประกอบที่สื่อความหมายเรื่องทานบารมีจำนวนมาก ตั้งแต่คำเรียกพระเวสสันดร ไปจนถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แสดงความยิ่งใหญ่ของท่านบารมี เช่น เหตุอัศจรรย์โลกธาตุหวาดไหว หรือเหตุอัศจรรย์ที่ฝูงสัตว์รอบพระอาศรมของพระเวสสันดรเล็กทำร้ายกัน ส่วนในการเทศน์มหาชาติ การถ่ายทอดเนื้อความเกี่ยวกับทานบารมีที่โดดเด่นคือ การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของท่านบารมีควบคู่ไปกับการแสดงความโศกซึ่งเกิดจากการพลัดพราก และการพรรณนาเครื่องทานอันงดงาม มีการนำเนื้อหาทั้ง 2 ส่วนมาเชื่อมโยงกับการบริจาทานในพิธีเทศน์มหาชาติ ทำให้การพรรณนาความโศกและการพรรณนาเครื่องทานในบทแหล่เทศน์มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ด้วย ดังนี้

3.2.1.1 ความยิ่งใหญ่ของท่านบารมีที่แสดงผ่านความโศกซึ่งเกิดจากการพลัดพราก ความโศกเป็นจุดเด่นของ *เวสสันดรชาดก* ส่วนต่าง ๆ ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในเอเชีย³³ การวิเคราะห์ขนบการเทศน์มหาชาติข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเนื้อเรื่องตอนบำเพ็ญทานบารมีและตอนแสดงความโศกมักอยู่ควบคู่กัน การคร่ำครวญแสดงความโศกทำให้ความผูกพันของตัวละครอย่างลึกซึ้ง และทำให้เห็นว่าพระเวสสันดรมีความมุ่งมั่น มีความหวัง และมีความอดกลั้นอย่างยิ่ง จึงผจญความทุกข์และตัดความผูกพันกับผู้เป็นที่รักเพื่อประโยชน์ระดับโลกุตระได้ ความเสียสละของพระเวสสันดรแสดงให้เห็นว่าทานบารมีของพระองค์ยิ่งใหญ่ คู่ควรกับพระโพธิญาณอันประเสริฐซึ่งจะเป็นสิ่งที่จะช่วยพาหมู่มสัตว์ข้ามห้วงวัฏสงสาร

ความโศกในบทแหล่เทศน์มหาชาติที่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของท่านบารมีจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ความโศกที่แสดงความผูกพันของตัวละครก่อนพลัดพรากกัน และความโศกที่แสดงความเจ็บปวดของตัวละครหลังพลัดพรากกัน

1) ความโศกที่แสดงความผูกพันของตัวละครก่อนพลัดพรากกัน ความโศกลักษณะนี้พบเห็นได้ชัดเจนในขนบการเทศน์มหาชาติ มักปรากฏก่อนเหตุการณ์พลัดพราก ช่วยปูพื้น

³³ สตีเวน คอลลินส์ (Steven Collins) นักวิชาการที่ศึกษา *เวสสันดรชาดก* กล่าวถึงอารมณ์สะเทือนใจในการเทศน์ในชาดกเรื่องนี้ว่า มีบันทึกจากศตวรรษที่ 19 กล่าวถึงชาวพม่าที่หลั่งน้ำตาภายหลังฟังเทศน์ *เวสสันดรชาดก* จบ ส่วนในศรีลังกามีบันทึกถึงการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันว่า ขณะที่พระเวสสันดรกำลังจะให้ทานสองกุมาร มีผู้หญิงคนหนึ่งร้องตะโกนขึ้นว่า “อย่าทำเช่นนั้น!” (Collins, 2016: 7)

นกในวังมันพูดคนได้	ขุนทองไพรมาพูดไม่เป็น
<u>ยิ่งคิดขึ้นน้ำตากระเด็น</u>	ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา
พระเวสสันดรปลอมสองโอรส	อย่าโศกกำสรดไปเลยนะเจ้า
เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมของเรา	<u>โอ้อ่าเจ้าอย่าโศกเศร้าโศก</u>
พระกัณหาเห็นมยุรา	วอนพระบิดาแล้วยกมือชี้
พระพ่อช่วยจับมยุรี	ให้หม่อมฉันที่เกิดพระบิดา
ว่าโอ้อู่เอ๋ยถ้าพ่อจับได้	พ่อจะจับให้เจ้าทั้งสองรา
มิใช่ยกบ้านก็แต่มันเป็นนกป่า	<u>เจ้าอย่าโศกาไปนักเลย</u>
.....
<u>ทิพากรลงอ่อนอับ</u>	<u>เย็นระยับลงไรไร</u>
สีกัษัตราภิเศกโคล	เข้าสู่พงไพรพนาคร

(วितทศนักรัณทวนปเวศนั ชุตที่ 4, 2562: 4.00.20-4.10.29)

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงสัตว์ในธรรมชาติ กระตุ้นให้กษัตริย์ทั้งสี่เกิดความสะเทือนใจในโชคชะตา ในด้านหนึ่ง พฤติกรรมของสัตว์ทำให้ทั้งกษัตริย์ทั้งสี่ทวนนึกถึงความสุขสบายเหมือนเมื่อครั้งอยู่ในวัง จนถึงขั้น “ยิ่งคิดขึ้นมาน้ำตากระเด็น” อีกด้านหนึ่ง ภาพของสัตว์ที่เคลื่อนไหวและส่งเสียงไปมาอย่างมีชีวิตชีวาในยามเย็นยิ่งเน้นความรู้สึกของตัวละครที่เปล่าเปลี่ยวอ้างว้าง และสิ้นหวัง ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงความโศกได้ดียิ่งขึ้น และกษัตริย์ทั้งสี่ต่างมีเพียงกันและกันในยามยากลำบากเช่นนี้

การเน้นความผูกพันของตัวละครผ่านความโศกนี้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ที่แสดงความผูกพันของตัวละครด้วยอารมณ์รักใคร่หรืออยู่ในบรรยากาศเป็นสุข ซึ่งไม่นิยมนำมาเทศน์ เช่น แห่พระเวสสันดรอภิเษกกับพระนางมัทรีในกัณฑ์หิมพานต์ (**แหล่งที่ 5**) กล่าวถึงช่วงที่พระเวสสันดรกับพระนางมัทรีทรงใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีการเทศน์เพียง 5 ครั้งจากข้อมูล 20 ชุด หรือแห่พระนางมัทรีขอติดตามพระเวสสันดรในท่ายกัณฑ์หิมพานต์ (**แหล่งที่ 12-13**) กล่าวถึงความรักลึกซึ้งและความจงรักภักดีของพระนางมัทรีที่มีต่อพระเวสสันดร ซึ่งมีการเทศน์เพียง 3 ครั้ง และ 5 ครั้งตามลำดับ ด้วยเหตุนี้อาจกล่าวได้ว่าขนบการเทศน์มหาชาติเน้นแสดงความผูกพันของตัวละครผ่านความโศกเป็นหลัก

ความโศกที่ถ่ายทอดความผูกพันของตัวละครก่อนพลัดพรากกันนี้ เป็นพื้นฐานเชื่อมโยงไปสู่การพลัดพรากที่เกิดขึ้นจากการบริจาคทาน ซึ่งเป็นความโศกที่รุนแรงจนเกือบทำให้ถึงแก่ชีวิต

2) ความโศกที่แสดงความเจ็บปวดของตัวละครหลังพลัดพรากกัน เป็นความโศกที่เป็นจุดเด่นที่สุดของ *เวสสันดรชาดก* และมักเป็นแหล่งที่มีธรรมเนียมประกอบให้เทศน์ได้อย่างโดดเด่น ความโศกลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่าทานบารมีของพระเวสสันดรกระทำได้อย่างยิ่ง เพราะเกิดผลกระทบต่อผู้คนจำนวนมาก พระเวสสันดรเองต้องพลัดพรากจากเมือง ส่วนผู้เป็นที่รักและใกล้ชิดพระองค์ก็พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย ความโศกนี้จึงทำให้เรื่องราวเข้มข้นจนสะท้อนอารมณ์ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานบารมีของ *เวสสันดรชาดก* เพราะแสดงความขัดกันระหว่างอุดมคติทางศาสนากับค่านิยมทางโลก ความโศกชนิดนี้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการเทศน์มหาชาติ มีตัวอย่างเช่น แหล่งพระเวสสันดรสั่งเมืองในทานกัณฑ์ (แหล่งที่ 13) แหล่งสองกุมารสั่งความในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 22) แหล่งพระนางมัทรีออกตามหาสองกุมารในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 4) แหล่งพระนางมัทรีสลบในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 9) แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 10) และแหล่งชาติทูลความในกัณฑ์มหาพรต (แหล่งที่ 11) แหล่งเหล่านี้แสดงความโศกผ่านคำคร่ำครวญเมื่อตัวละครพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก ซึ่งมีเหตุมาจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร

การถ่ายทอดความโศกลักษณะนี้เน้นคำคร่ำครวญถึงความสุขในอดีตเพื่อแสดงความอาลัยอาวรณ์ หรือตั้งคำถามแสดงความสงสัยและแผงความหวาดหวั่นสิ้นหวัง โดยไม่ทราบว่าจะได้พบผู้เป็นที่รักอีกหรือไม่ ตัวอย่างที่ชัดเจนเห็นได้ในกัณฑ์มัทรี มีบทพรรณนาความโศกของพระนางมัทรีซึ่งตรงจริงใจแลพเป็นที่จดจำกันได้อย่างกว้างขวาง เรย์โกะ โอนูมะ (Reiko Ohnuma) ผู้ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์และวาทกรรมความเป็นแม่ในพระพุทธรูปศาสนาของอินเดีย ได้กล่าวยกย่องบทคร่ำครวญของพระนางมัทรีว่า “เป็นหนึ่งในบทพรรณนาภาพแม่ผู้เศร้าโศกในพระพุทธรูปศาสนาที่งดงามและสะท้อนอารมณ์ที่สุขุบทหนึ่งที่เคยมีมา”³⁴ (Ohnuma, 2012: 38) ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแหล่งพระนางมัทรีสลบ (แหล่งที่ 9) ซึ่งถ่ายทอดทั้งอารมณ์ความรู้สึก คำพูด และอากัปกริยาของพระนางมัทรีในห้วงความกระวนกระวายและสิ้นหวัง หลังจากที่พระนางตามหาสองกุมารไม่พบจนสิ้นทั้งร่างกายแรงใจ ดังนี้

สองพระกรเธอซ้อนทรวงทรงพระกันแสงครวญคร่ำแล้วรำพัน ว่า ... ขึ้น ใ้อเจ้าดวง
สุริยันจันทราทั้งคู่ของแม่เอ๋ย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าจะหนีพระมารดาไปสู่พระพาราใด
ไม่รู้ที่ หรือว่าเจ้าข้ามนทีทะเลวนหิมเวศประเทศแดนใด ถ้ารู้แจ้งประจักษ์ใจแม่
ก็จะตามเจ้าจนสุดแรง นี้ก็เหลือที่แม่จะเที่ยวแสวงสืบเสาะหา ... ยามเมื่อแม่จะ

³⁴ ภาษาอังกฤษว่า “ what is surely one of the most beautiful and evocative Buddhist depictions of a grieving mother ever composed.”

เข้าสู่ที่บรรจถรณ์ เจ้าเคยเคียงเรียงเคียงหมอนนอนแนบข้างทุกราตรี แต่นี้จะ
กล่อมใครให้นิทรา ... พระกายนางให้เสียวสั่นหวั่นไหวไปทั้งองค์ ดุจชายธงอัน
ต้องกำลังลมอยู่ริ้ว ๆ สิ้นแรงโรยเธอโหยหิวระหวยทรวง พระศอเธอหงุบง่วงดวง
พระพักตร์ผิดเผือดไม่แปรผัน จะทูลสิ่งก็มีทันที่ว่า จะทูลเลย ตรัสว่าพระคุณเจ้า
เอ๋ยได้คำเดียวเท่านั้นก็หายเสียว ... พระนางก็ถึงวิสัญญีสลบลงตรงหน้าฉาน
ปานประหนึ่งว่าฉัตรทองอันต้องสายอัสนีพาด ขาดระเนนเอนแล้วก็ล้มลง
ตรงหน้าพระที่นั่งนั้นแล ฯ

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 209-210)

ตัวอย่างข้างต้นถ่ายทอดความความโศกที่ผสมผสานทั้งความรักลึกซึ้ง
 และความสิ้นหวัง พระนางมัทรีเปรียบพระโอรสธิดาว่าเป็นดั่ง “ดวงสุริยันจันทราทั้งคู่ของแม่”
 ประสานกับความสิ้นหวังเพราะ “เจ้าข้ามนทีทะเลวนหิมเวศประเทศแดนใด ... นี่ก็เหลือที่แม่จะเที่ยว
 แสงสืบเสาะหา” สลับกับการรำลึกถึงความสุขในอดีตว่า “ยามเมื่อแม่จะเข้าสู่ที่บรรจถรณ์ เจ้าเคย
 เคียงเรียงเคียงหมอนนอนแนบข้างทุกราตรี” สุดท้าย ความทุกข์โศกที่พระนางแบกรับไว้อย่าง
 ยาวนานตลอดทั้งคืนก็ปะทุออกมาฉับพลัน “ปานประหนึ่งว่าฉัตรทองอันต้องสายอัสนีพาด ขาด
 ระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งนั้นแล” คำพรรณานี้ใกล้เคียงกับคำคร่ำครวญของพระนางผู้
 สติเมื่อได้ทราบว่าจะไม่อาจโอบน้อมน้ำพระทัยพระเจ้ากรุงสุโขทัยได้สำเร็จในทานกัณฑ์ว่า “เชิญพระ
 ทูลกระหม่อมแก้วจงพาดพินกระหม่อมฉันให้ม้วยมรณ์ แล้วจึงขับเจ้าเวสสันดรต่อภายหลัง” (ร่าย
 ยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 66) ตัวอย่างของพระนางมัทรีแสดงความทุกข์ใหญ่หลวงของผู้เป็น
 แม่ที่เกิดจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร และเป็นจุดสูงสุดของปมความขัดแย้งในเรื่อง
 เวสสันดรชาดก

การถ่ายทอดความโศกที่ปะทุในลักษณะเดียวกันยังปรากฏในแหล่ง
 สองกุมารสังความ (แหล่งที่ 22) ซึ่งมักถ่ายทอดควบคู่กับแหล่งยานนาวาในกัณฑ์กุมาร แหล่งนี้แสดงภาพ
 ของพระชาติและพระกัณฑ์สิ้นอาลัยเพราะพระเวสสันดรไม่ยอมช่วยเหลือเมื่อถูกชุกทำร้าย จนพระ
 ชาลิกกล่าววว่า “มาตรว่าพระน้องเจ้าจะวอดวาย ตัวพี่ก็จะขอตายไปตามเจ้า จะอยู่ไปเฝ้าให้ทนทุกข์
 ทรมาน” (ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 189) พระกุมารทั้งสองสิ้นหวังจนอธิษฐานฝากความ
 ผ่านเทวดาถึงพระนางมัทรีว่า “ไอ้พระชนนีศรีศุภมาตุของลูกเอ๋ย เวลาปานฉะนี้แล้วมิตามมา เออ
 ก็เกือบจะพันประตูไปเสียยังแล้ว ที่ไหนเลยจะได้เห็นหน้าพระลูกแก้วทั้งสองรา” (ร่ายยาวมหา
 เวสสันดรชาดก, 2558: 189)

นอกจากความสำคัญต่อการนำเสนอแนวคิดแล้ว ความโศกที่เกิดจากการ
 พลัดพรากยังมีความสำคัญด้านพิธีกรรม ดังเห็นได้ว่ามีธรรมเนียมที่พระผู้เทศน์เชิญชวนผู้ฟังให้ทำบุญ

เพื่อช่วยตัวละครที่กำลังเคราะห์ร้าย โศก เช่น ทำบุญซื้อยาเพื่อช่วยพระนางมัทรีให้พ้นจากอาการสลบ ทำบุญซื้อยาเพื่อช่วยรักษาแผลให้พระกุมารทั้งสองในแหล่งสองกุมารสังความ หรือทำบุญส่งพระเวสสันดรออกจากเมืองในแหล่งพระเวสสันดรสังเมืองท้ายทานกัณฑ์ ลักษณะเช่นนี้เชื่อมโยงผู้ฟังเข้ากับตัวเรื่อง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยคลี่คลายความคับข้องใจแก่ตัวละครด้วย

โดยสรุป การถ่ายทอดความโศกในการเทศน์มหาชาติช่วยสื่อว่า แนวคิดเรื่องทานบารมีว่าเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เป็นเรื่องของโลกระดับโลกุตระ ซึ่งขัดแย้งกับความเป็นไปได้ของโลกระดับโลกียะ พระเวสสันดรได้สั่งสมบารมีอันยิ่งใหญ่เนื่องจากทรงแบกรับความทุกข์ใหญ่หลวงไว้ ในขณะที่เดียวกันชนบนี้ยังสอดคล้องกับชนบวรรัตนคติไทยที่มีบทนิราศและบทคร่ำครวญเป็นลักษณะเด่น การถ่ายทอดความยิ่งใหญ่ของทานบารมีผ่านความโศกจึงเป็นทั้งลักษณะเด่นของ *เวสสันดรชาดก* ในฐานะวรรณคดีพุทธศาสนา และเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในฐานะที่เป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่ต้องการโน้มน้าวให้ผู้ฟังเข้าใจและเข้าถึงหัวใจของพิธีกรรมด้วย “ภาษาอารมณ” ที่สื่อสารกันได้อย่างเป็นสากล

3.2.1.2 ความยิ่งใหญ่ของทานบารมีที่แสดงผ่านการพรรณนาเครื่องทานอังกาม

ประณีต เครื่องทานเป็นองค์ประกอบของการทำทานที่มักปรากฏในวรรณคดีพุทธศาสนา เช่น ใน *พระมาลัยกลอนสวด* แสดงให้เห็นว่าการบริจาคเครื่องทานที่ประณีตขึ้นเป็นลำดับย่อมส่งผลให้ได้รับอานิสงส์เป็นความสุขในสวรรค์มากขึ้นด้วย (ปรมินท์ จารูวร, 2556: 99-105) ใน *เวสสันดรชาดก* มีตอนที่กล่าวถึงเครื่องทานที่พระเวสสันดรบริจาคอยู่หลายแห่ง ทั้งยังพรรณนาอย่างละเอียดให้เห็นความงามของเครื่องทานนั้นเสมอ ในชนบการเทศน์มหาชาติมักเทศน์เนื้อความที่กล่าวถึงเครื่องทานโดยมีธรรมเนียมพิเศษประกอบ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรทรงยินดีสละพระราชทรัพย์ที่มีค่าอย่างยิ่ง ได้แก่ แห่ยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 13**) แห่บริจาคสัตตคมหาทานในทานกัณฑ์ (**แหล่งที่ 6**) แห่พระราชทานช้างในกัณฑ์หิมพานต์ (**แหล่งที่ 8**)

ในบรรดาแหล่งที่กล่าวถึงเครื่องทาน แห่ยานนาวาเป็นแหล่งที่ผสมผสานการพรรณนาเครื่องทาน ศิลปะการเทศน์ กับคติความเชื่อในพิธีกรรมอย่างน่าสนใจ เครื่องทานในแหล่งนี้คือยานนาวาซึ่งหมายถึงพระกุมารทั้งสอง พระเวสสันดรใช้ความเปรียบนี้เพื่อปลุกขัตติยมานะของพระโอรสธิดาก่อนจะพระราชทานแก่ชุก ทรงแปรียบเทียบทั้งพระกุมารทั้งสองเป็นโลกุตรนาวาอันงามวิจิตร แตกต่างจากยานนาวาของนายสำเภาทั่วไป ซึ่งแม้จะตกแต่งให้มั่นคงแข็งแรงเพียงใด แต่เมื่อผจญคลื่นลมในทะเลก็กลับอับปางลง โลกุตรนาวาอันมั่นคงนี้จะนำพาพระองค์และหมู่สัตว์ข้ามห้วงวิภวสังสารไปยังพระโพธิญาณ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้สร้างสรรค์ชนบการพรรณนาเรือสำเภานี้อย่างโดดเด่น เมื่อนำมาถ่ายทอดประกอบกับการใช้ทำนองพิเศษที่เรียกว่า “ถกเขมรตีเหล็ก” ซึ่งมี

จังหวัดระยองได้รับกับการพรรณยานนาวาอันมั่นคงแข็งแรงที่ละส่วน (เช่น [วิถีทัศน์กัมพูชา](#) [ชุดที่ 1](#), 2561: 1.11.25-1.17.20) ก็ยิ่งเสริมภาพของยานนาวาอันยิ่งใหญ่ได้อย่างเด่นชัด ดังตัวอย่างว่า

... สำเภาลำไคของพาณิช ซึ่งตกแต่งต่อติดเป็นกงวาน ประกอบประกบกระดาน
ตอกตรึง ตะปุดะปริงยึงกริ่งกระชับชิต พืดเหล็กตีติดตอกหมันโซมน้ำมันชั้นเคี้ยว
แล้วเยียวยา กระดานดาดเป็นดาดฟ้าจังกอบก้วนสมอชั้น เสากระโดงยีนยันยัด
ด้วยพืดพวนผูกชิง รัตริงตายติดกับเสาระลอกคูนี่เรียวแรง เสากระโดงสายระโยง
รยางค์แยงอยู่มั่นคง ... คลื่นใหญ่โยนกระทบกระแทกกระทังผะผังผาง สำเภา
อับปางลงกลางทะเลหลวง ฝูงมนุษย์ทั้งปวงไม่เหลือหลอล้วนเป็นเหยื่อแก่เต่าปลา
ด้วยเป็นโลกียนาวาไม่จริงเลย พระลูกเอ๋ย พ่อเห็นแต่หน้าเจ้าพระพี่น้อง เจ้าจง
มาเป็นสำเภาทองธรรมชาติ อ้นนายช่างชาญฉลาดจำลองทำ ด้วยกงแก้วประก่า
ตรึงด้วยเพชรแน่นหนา แก้วประพาฬแผ่เป็นดาดฟ้าผาระเบิดเปิดช่องน้ำ ... สำเภา
นี้มีได้วอกแวกวาบห้วนไหว ก็แจแล่นระรี่เรื่อยเฉื่อยไปจนถึงเมืองแก้ว อันกล่าว
แล้วคือพระอมตมหานครนฤพาน

([ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก](#), 2558: 179-180)

จากตัวอย่างข้างต้น การพรรณนาสำเภาทั้ง 2 แบบแสดงให้เห็นลักษณะที่แตกต่าง
กัน สำเภาของนายพานิชพรรณนาส่วนที่แสดงความแข็งแรงมั่นคง เช่น “พืดเหล็กตีติดตอกหมันโซม
น้ำมันชั้นเคี้ยวแล้วเยียวยา” หรือ “เสากระโดงสายระโยงรยางค์แยงอยู่มั่นคง” แต่กลับอับปางลง
กลางทะเลหลวง เนื่องจากเป็นโลกียนาวาที่ไม่อาจต่อสู้กับคลื่นในสังสารวัฏได้ ส่วนสำเภาทองของพระ
เวสสันดรนั้นตกแต่งด้วยอัญมณีมีค่าอย่างวิจิตร เป็น “สำเภาทองธรรมชาติ อ้นนายช่างชาญฉลาด
จำลองทำ” และไม่ถูกกระทบกระเทือนด้วยอุปสรรคใด ๆ ในสังสารวัฏ ทำให้พระองค์ข้ามไปถึงพระ
นิพพาน การพรรณนาสำเภาอย่างละเอียดเปรียบเทียบให้เห็นว่าพระกุมารทั้งสองเป็นเครื่องทานอัน
ประเสริฐเหนือกว่าทานอื่นใด แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของบุตรทานบารมีที่พระเวสสันดรจะบำเพ็ญ

แห่ล่ยานนาวายังมีความสำคัญในเชิงพิธีกรรมเพราะแสดงฝีมือของพระผู้เทศน์ ผู้ฟัง
มักจะร่วมทำบุญติดกัณฑ์เทศน์หรือถวายปัจจัยในหล่นี่เสมอ พระผู้เทศน์ยังเชิญชวนให้ผู้ฟังร่วม
ทำบุญโดยใช้ข้อความในแห่ล่ยานนาวาเป็นวัตถุดิบในการอธิบาย ที่พบมากคือเชิญชวนให้บริจาคเงิน
เพื่อสร้างเป็นเรือสำเภา หรืออาจเปรียบเทียบว่าผู้ที่มาฟังเทศน์จะได้ลงเรือสำเภาเพื่อไปสู่พระนิพพาน
ร่วมกัน โดยเปรียบบุญกุศลจากการบริจาคทานของผู้ฟังเป็นเสมือน “ตัว” ลงเรือ ดังตัวอย่าง

คำอธิบายของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ เทศน์ที่วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ตามลำดับดังนี้

โยมจะขึ้นเรือสำเภาไปไหน จะถึงซึ่งพระนิพพานก็สำคัญกันตรงนี้ กัณฑ์กุมารสำคัญตรงนี้ โโบราณเขาจึงถือไว้ว่าถ้าจะไปพระนิพพาน ลงเรือสำเภา ที่นี้เรือสำเภานั่งตรงไหน โยมคิดให้ดี เราจะนั่งในเรือสำเภาตรงไหน เขามีที่นั่งนะโยม ติดกัณฑ์เทศน์ 50 บาท นั่งอยู่กับพื้น 100 บาทที่นั่งเก้าอี้ 200 300 เก้าอี้บุวมม ถ้า 500 นี้ที่นั่งห้องแอร์

(ข้อมูลภาคสนาม, วันที่ 1 กันยายน 2559)

ส่วนในแหล่งพระราชทานช่างในกัณฑ์หิมพานต์และแหล่งสัตตคมมหาทานในทานกัณฑ์มีการใช้ทำนองพิเศษประกอบเช่นกัน เพื่อเสริมจินตภาพความงดงามของเครื่องทาน ในแถวจังหวัดเพชรบุรีมีธรรมเนียมพิเศษให้เจ้าภาพของทานกัณฑ์ได้แจกทานในช่วงเทศน์แหล่งสัตตคมมหาทาน โดยมีคำอธิบายว่าเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมทำบุญกับพระเวสสันดร

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ขนบการเทศน์มหาชาติมักเทศน์แหล่งพรรณนาเครื่องทานมากกว่าตอนบริจาคตาน เช่น ในกัณฑ์กุมารนิยมเทศน์แหล่งยานนาวา (แหล่งที่ 13) แต่ไม่นิยมเทศน์แหล่งพระเวสสันดรหลังน้ำบริจาคตาน (แหล่ง 14) ในทานกัณฑ์และกัณฑ์หิมพานต์มีทำนองพิเศษประกอบเฉพาะตอนที่พรรณนาเครื่องทาน ส่วนการบริจาคตานกล่าวถึงอย่างรวบรัด ขนบเช่นนี้น่าจะเป็นผลมาจากวิถีคิดในการเล่าเรื่อง คือการพรรณนาเครื่องทานอันประณีตเป็นการสื่อถึงการบำเพ็ญทานบารมีไปด้วย ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับขนบวรรณคดีไทยที่นิยมพรรณนารายละเอียดของวัตถุสิ่งของอันงดงาม คล้ายกับบทสรรเสริญเครื่องในการแสดงละครรำ หรือบทพรรณนากองทัพในวรรณคดีนิทานต่าง ๆ นอกจากนี้ การพรรณนาเครื่องทานอันประณีตยังเชื่อมโยงกับเครื่องทานที่เจ้าของกัณฑ์นั้นนำมาบูชากัณฑ์ เพราะการพรรณนาเครื่องทานข้างต้นสะท้อนแนวคิดว่ายิ่งเครื่องทานประณีตพิเศษเท่าใดก็ยิ่งได้รับอานิสงส์มากขึ้นเท่านั้น ผู้เข้าร่วมพิธีที่เตรียมเครื่องกัณฑ์มาอย่างตั้งใจจะเกิดความรู้สึกอึดอัดใจว่าตนได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่ และได้ร่วมใน “ยานนาวา” แห่งทานบารมีลำเดียวกับพระโพธิสัตว์ด้วย

โดยสรุป การนำเสนอความยิ่งใหญ่ของทานบารมีในการเทศน์มหาชาตินิยมถ่ายทอดใน 2 ลักษณะ คือถ่ายทอดผ่านความโศกที่เกิดขึ้นจากความพลัดพราก และถ่ายทอดผ่านการพรรณนาเครื่องทานอันประณีต การถ่ายทอดผ่านความโศกมุ่งแสดงให้เห็นผลกระทบและความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ทั้งพระเวสสันดรและคนใกล้ชิด อันเนื่องมาจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ทำให้เห็น

ว่าพระเวสสันดรต้องเสียสละและแบกรับความทุกข์ใหญ่หลวงเพื่อให้ได้มาซึ่งพระโพธิญาณที่จะนำไปช่วยหมู่สัตว์ ส่วนการพรรณนาเครื่องทานอันประณีตแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร จึงบริจาคแต่สิ่งที่ประเสริฐให้เป็นทาน

การนำเสนอแนวคิดทั้งสองสัมพันธ์กับชนบในวรรณคดีไทย ทั้งชนบนิราศที่ใช้กล่าวถึงความทุกข์และการพลัดพราก และชนบการพรรณนาเครื่องตกแต่งประดับประดา ซึ่งเป็นตอนที่กวีแสดงวรรณศิลป์ได้อย่างงดงาม ทำให้เกิดจินตภาพและเสียงเสนาะ วรรณศิลป์เหล่านี้เป็นพื้นฐานให้แก่การเทศน์เป็นทำนองได้อย่างไพเราะ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมทำบุญ ทำให้ผู้ฟังมีการคลี่คลายความทุกข์ของตัวละคร และมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร การถ่ายทอดแนวคิดทานบารมีผ่านความโศกและความงามนี้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการเทศน์มหาชาติ และเป็นการประสานมิติต่าง ๆ ของศิลปะการเทศน์มหาชาติเข้าไว้ด้วยกัน

3.2.2 การนำเสนอความสำคัญของอานิสงส์แห่งทานบารมีที่แสดงผ่านการให้พร

แนวคิดเรื่องอานิสงส์มีต้นเค้ามาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ โดยเฉพาะอานิสงส์ที่เกี่ยวข้องกับการให้ทาน

ในคัมภีร์พระเวท คำว่า ทาน มีความหมายว่าสิ่งที่ให้ตอบแทนแก่ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธี ซึ่งจัดขึ้นเพื่อขอพรให้มีอายุยืนยาว มีชัยชนะ ประสบความสำเร็จ มั่งคั่งร่ำรวย หรือขอบุตรชายได้สมประสงค์ (Findly , 2003: 39)

ส่วนในคติพระพุทธศาสนา อานิสงส์ขยายไปถึงการประกอบคุณงามความดีโดยทั่วไป และมีระบบความคิดเรื่องลำดับขั้นของอานิสงส์ตามลักษณะของกุศลกรรมหรือตามความบริสุทธิ์ทางศีลธรรมของบุคคล³⁵ นอกจากนี้ อานิสงส์ยังสัมพันธ์กับการให้พรในบริบทพิธีกรรมอย่างยิ่ง เนื่องจากการให้พรเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าอานิสงส์เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจึงมักมีขั้นตอนส่วนหนึ่งที่พระผู้เทศน์ให้พรแก่ผู้เข้าร่วมเพื่อแสดงอานิสงส์ของการประกอบกุศลกรรม

ในการเทศน์มหาชาติ อานิสงส์เป็นแนวคิดพื้นฐานของประเพณีมาแต่เดิม คติความเชื่อเรื่องการฟังคาถาพันเน้นย้ำว่าจุดประสงค์ของการฟังเทศน์และการถวายทานในประเพณีมหาชาติมี “อานิสงส์” ส่งให้ผู้ทำตามได้ไปเกิดในยุครพระศรีอารีย์ นอกจากนี้ แนวคิดอานิสงส์เรื่องยังทำให้เกิดชนบการเล่าเรื่องที่เน้นถ่ายทอดเหตุการณ์ที่มีการให้พร และทำให้เกิดบทแหล่พรโดยเฉพาะรวมทั้งเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์สอดแทรกคำสอนในพระพุทธศาสนาเข้ากับการอธิบายอานิสงส์ด้วย

³⁵ ดูรายละเอียดเรื่องระบบความคิดการให้ทานในคติพุทธศาสนาได้ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์เรื่อง ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา ของอาทิตย์ ชีวณิษฐ์กุล (2552)

การให้พรใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ปรากฏอยู่ใน 2 ตอน ได้แก่แหล่งพร 10 ประการในกัณฑ์ทศพร (แหล่งที่ 8) และแหล่งพร 8 ประการในกัณฑ์สักกบรรพ (แหล่งที่ 10) แหล่งทั้ง 2 ตอนนี้เป็นแหล่งสำคัญประจำกัณฑ์และมีธรรมเนียมแทรกบทแหล่งนอกให้โดดเด่น เนื้อหาของทั้ง 2 ตอนแสดงให้เห็นอานิสงส์ของการบริจาคทานในอดีตผ่านพรที่พระนางมัทรีและพระเวสสันดรได้รับจากพระอินทร์ โดยเน้นย้ำว่าพรนั้นเป็นอานิสงส์จากการให้ทาน การเทศน์แหล่งพรทั้งสองจึงสร้างความหมายพิเศษแก่การให้ทานในพิธีกรรม เสริมให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาว่า เมื่อทำทานแล้วย่อมได้รับพร เช่นเดียวกับตัวละครในเรื่อง ดังตัวอย่างจากกัณฑ์สักกบรรพด้านล่าง ข้อความที่ขีดเส้นใต้เป็นคำพูดของพระเวสสันดร กล่าวว่าพระองค์ได้รับผลเพราะพระอินทร์เคารพการบำเพ็ญทานในอดีตของพระองค์ ดังนี้

ชั้น สกก ตากร้าวเทวดิศรสุรมเหล็กข่มขวาน ผู้เคารพในทานเบื่องบเร
ชาติ สพพภูตานมิสฺสร เป็นองค์อัครอิศราธิราชหม่อมมรแมน เรานี้มีประสงคฺให้
 พระปิตุรงค์ระงับเคืองแค้นที่โทษา จงยกพยุหเสนยาพลากร ออกมารับเราคิน
 นครเสวยสวรรยศ ...

(*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 225)

ส่วนแหล่งที่เป็นบทแหล่งนอก เนื้อความเป็นคำพูดของพระผู้เทศน์ที่ประสาทรแก่ผู้ฟัง สอดคล้องกับการให้พรในบุญพิธีต่าง ๆ ที่ใช้บท “ยถาสัพพี” ซึ่งประกอบด้วยจตุรพิธพรชัย อัน ได้แก่ อายุ (คือให้มีอายุยืนยาว) วรรณะ (คือให้มีผิวพรรณผุดผ่อง) สุขะ (คือให้มีความสุขกายสุขใจ) และพละ (คือให้มีกำลังในการประกอบกุศลกรรมและอาชะต่าง ๆ) แหล่งพรยังขยายความพรต่าง ๆ อย่างหลากหลาย โดยเน้นความสุขสบายของชีวิตในโลกนี้คล้ายกับพรของพระนางมัทรีในกัณฑ์ทศพร และอวยพรให้มีชีวิตที่ดีขึ้นอีกในโลกหน้า คือขอให้ไปเสวยสุขบนสวรรค์หรือเกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์ แหล่งพรบางสำนวนก็สร้างสรรค์ใหม่ให้เข้ากับยุคสมัย เช่น ขอให้ค้าขายร่ำรวย ขอให้ได้เลื่อนตำแหน่งในราชการ ประเด็นสำคัญที่แหล่งพรเน้นคือ ให้ผู้ฟังตั้งใจฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรและให้ตั้งใจมั่นในการทำทาน ดังตัวอย่างแหล่งพรของพระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ความว่า

ขอขอบพระคุณกรุณา
 ให้โยมอายุวรรโณสุโขพลัง
 ให้ผิวผ่องผุดประดุกัจฉนทร
 ให้มีปัญญาเหมือนพระสารีบุตร

เมื่อพระเรียกหาคุณโยมก็ให้
 ให้โยมสมดังอนุสรณ์
 ให้โยมถาวรทุกวิทุกวัน
 ให้ผิวผ่องผุดประดุกดวงจันทร

พละกำลังขอให้คุณโยมทุกท่านตั้งมั่น	ให้เรื่องนรินทร์เหมือนพระโมคคัลลา
ทั้งหลายขอให้ปรากฏมี	เหมือนพระสีวลีเขี้ยวนะโยมหนา
ให้ปัญญาทรงเหมือนองค์พระอนุชา	ที่มีฉายานามว่าอานนท์
ให้ผิวอรุระดังพระกัจจาย์	ให้งามละไมอย่ามีหมองหม่น
ขอให้คุณโยมที่มาฟังเทศน์วันนี้สุขดีสุขสันต์	ให้สุขกันหมดทุกคนเขี้ยวนะคุณโยม-นั่นแหละ

([วিতักศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 3](#), 2555, ไฟล์ที่ 8: 00.00-02.25)

เนื้อหาของการให้พรทั้งใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* และแหล่งนอกประสานอุดมคติทั้งทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดผล 2 ประการ ด้านหนึ่งเชื่อมโยงเป้าหมายในการบริจาทานที่เป็นความสุขทางโลกกับเป้าหมายทางธรรมเข้าไว้ในกรอบความคิดเดียวกัน แสดงให้ผู้ฟังเห็นว่าอานิสงส์ของการบำเพ็ญทานนั้นเจริญขึ้นเป็นลำดับ จากความสุขในโลกมนุษย์และชีวิตปัจจุบันไปสู่ความสุขในโลกหน้า มีปลายทางคือการบรรลุธรรมเมื่อพบพระศรีอาริย์

ผลอีกด้านหนึ่ง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการฟังพระธรรมเทศนาและการทำทานในพิธีกรรมให้ผลตอบแทนเป็นพรที่สร้างความปิติ เชื่อมโยงโลกของ *เวสสันดรชาดก* กับโลกในความเป็นจริง ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ชัดเจนในการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ พระผู้เทศน์มักกล่าวว่าเมื่อพระนางมุสตีหรือพระเวสสันดรได้รับพรแล้ว พระผู้เทศน์ก็ต้องให้พรโยมผู้ฟังด้วย เช่น “ถามญาติโยมนิดหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **[ออกชื่อเจ้าภาพ]** ว่ารับพรพระอินทร์แล้ว ถามอยากจะรับพรพระเทศน์บ้างมั๊ย” ([วิตักศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 1](#), 2561: 51.48-52.07) “เมื่อพระอินทร์ได้ประสาทพรสืบประการแก่มุสตีแล้ว ตรงนี้พระเทศน์ก็จะได้ให้พรญาติโยมกันสักพอเป็นสังเขป” ([วิตักศน์กัณฑ์ทศพร ชุดที่ 11](#), 2562: 3.42.35-3.42.55) และ “เมื่อสักครู่นี้ให้พรไปแล้ว เหมือนกับพระวิปัสสีให้พรแม่มุสตีมาสืบประการ” ([วิตักศน์เทศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 21](#), 2557: 22.36-22.44) แหล่งพรจึงช่วยยกระดับการทำทานในบริบทพิธีกรรมให้กลายเป็นส่วนหนึ่งร่วมกับการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรด้วย

นอกจากนี้ คติพระพุทธศาสนาถือว่าการประกอบคุณความดีต่าง ๆ ล้วนมีอานิสงส์ พระผู้เทศน์จึงมักยกหลักธรรมอื่น ๆ เข้าแทรกในแหล่งพรได้อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะการรักษาศีลและการสอนให้เห็นถึงผลของบุญและบาป ดังตัวอย่าง “แหล่งพรศีลห้า” ลีลาเทศน์ของพระมหาเรวัตร อารุปัญโญแห่งวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ ข้อความในตัวอย่างที่ขีดเส้นใต้บรรยายศีลแต่ละข้อ พร้อมแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล แล้วสรุปว่าการถือศีลเป็น “การบุญ” ที่เป็น “หนทางนิพพาน” ดังนี้

องค์ปาน่งท่านห้ามฆ่าสัตว์

อีกองค์ศีลอทินนาทาน

สารพัดที่มีวิญญาน

ท่านประมาณด้วยของมีราคา

<u>ถ้าลัทธิขัณฑ์ให้เคลื่อนคลาด</u>	<u>ศีลโยมจะขาดแนโยมจำ</u>
<u>มันไม่ใช่ของเราอย่าไปเอามา</u>	<u>ไว้เป็นไวยาวัจกร</u>
<u>ข้อองค์กามพระท่านห้ามความมัวเมา</u>	<u>โยมจงถือเอาตามคำสอน</u>
<u>ตัดกิเลสเหมือนพระเวสสันดร</u>	<u>เร่งตัดร้อนในจักรา</u>
<u>อย่าโลภอย่าหลงโยมจงระวัง</u>	<u>อีกกระทิงองค์มูสา</u>
<u>อย่ากล่าวกลับซ้ำพับปลา</u>	<u>องค์วาจานี้สำคัญ</u>
<u>ถ้าไม่ควรกล่าวแล้วโยมอย่ากล่าว</u>	<u>ถึงเรื่องราวไม่เป็นแก่นสาร</u>
<u>ถ้าพลาดพลั้งยังไว้ไม่ทัน</u>	<u>องค์ศีลนั้นจะไม่เป็นองค์</u>
.....
<u>องค์สุราท่านว่าไว้</u>	<u>เป็นเมรัยของศีลห้า</u>
<u>จงถือให้มันตามสัญญา</u>	<u>นี่แหละหนาหนทางนิพพาน</u>
<u>โยมจะทำบุญด้วยสิ่งอันใด</u>	<u>โยมจงตั้งใจให้เป็นหลักฐาน</u>
<u>อย่าหยุดหึงโยมอย่าคิดรำคาญ</u>	<u>ไปกับลูกกับหลานจะเสียใจ</u>
.....
<u>การแหงหนวยก็หวังรวย</u>	<u>นี่โยมแหงหนวยก็หวังได้</u>
<u>โยมฟังฉันเทศน์ด้วยเหตุอะไร</u>	<u>คุณโยมตั้งใจต้องการบุญ</u>
<u>เทศน์ดีก็ติด ไม่ดีก็ติด</u>	<u>อย่าหยุดหึง อย่าเคืองชุ่น</u>
<u>ถ้าติดกันสอดสัด สักคนละทุนสองทุน</u>	<u>ผลบุญจะช่วยหนุนให้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น</u>

([วิดีโอทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 12](#), 2557: 16.06-23.00)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วัฒนธรรมไทย

แหล่งข้างต้นอธิบายคำสอนเรื่องศีล 5 ให้เข้าใจอย่างสังเขป ได้แก่ “องค์พานังท่านห้ามฆ่าสัตว์” “อีกองค์ศีลอทินนาทาน ... ถ้าลัทธิขัณฑ์ให้เคลื่อนคลาด” “ข้อองค์กามพระท่านห้ามความมัวเมา” “องค์มูสา ... อย่ากล่าวกลับซ้ำพับปลา ... ถ้าไม่ควรกล่าวแล้วโยมอย่ากล่าว” “องค์มูสาท่านว่าไว้ เป็นเมรัยของศีลห้า” ในช่วงท้ายเน้นย้ำอานิสงส์ของการรักษาศีลว่า “นี่แหละหนาหนทางนิพพาน” นอกจากนี้ ยังสอดแทรกมุกตลกเรื่องการแหงหนวยให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขันด้วย แหล่งนี้จึงผนวกแนวคิดเรื่องศีลและบุญเข้าด้วยกัน โดยมีแนวคิดอานิสงส์เป็นแกน ประสานข้อธรรมต่าง ๆ อย่างกลมกลืน ทำให้เข้าใจง่าย ไม่นั้นธรรมที่เป็นปรัชญาซับซ้อน แต่เน้นกล่าวย้ำให้เห็นความสำคัญในการรักษาไม่ให้ศีล “ขาด” และกล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีล ทั้งอานิสงส์ในทางโลกและทางธรรม อานิสงส์จึงเป็นแนวคิดสำคัญที่พระผู้เทศน์ใช้เป็นสื่อกลางสำหรับ สอดแทรกหลักธรรมอื่นเพื่อสอนและเพื่อสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ฟังได้อย่างแนบคาย

จากที่วิเคราะห์มาข้างต้น กล่าวได้แนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ถ่ายทอดผ่านบทแหล่งเทศน์ มหาชาติเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยสนับสนุนแนวคิดเรื่องทานบารมี ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ สอดแทรกคำสอนอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับหลักการสอนศาสนาของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “อนุพุทธิกถา 5” หมายถึง การแสดงธรรมเทศนาที่เนื้อความลุ่มลึกลงไปตามลำดับ เพื่อขัดเกลา อธิษาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะเข้าใจธรรมส่วนปรมาตม์ เริ่มจากกล่าวถึงเรื่อง ทาน คือการให้ เรื่องศีล คือการประพฤติที่ถูกต้องดีงาม เรื่องสวรรค์ คือความสุขความเจริญและผล อันน่าปรารถนาของการให้ทานและการรักษาศีล เรื่องโทษของกาม คือกล่าวถึงส่วนเสียของความลุ่ม หลงมัวเมาในกาม และเรื่องอานิสงส์ของการออกจากกาม ซึ่งเป็นความสุขประณีตยิ่งขึ้นไปกว่า ความสุขในกาม (พระธรรมปิฎก, 2545: 179-180) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในขณะที่แสดงความยิ่งใหญ่ของ ทานบารมีผ่านตัวเรื่อง*เวสสันดรชาดก* แนวคิดเรื่องอานิสงส์ก็ช่วยให้ผู้ฟังเทศน์ซึ่งเป็นคนธรรมดา สามัญมองเห็นและเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ของตนในจักรวาลวิทยาแบบพระพุทธศาสนา และช่วยชี้ ขั้นตอนของการดำเนินรอยตามพระโพธิสัตว์ไปสู่อุดมคติ โดยเริ่มจากขั้นตอนง่าย ๆ ที่ปฏิบัติได้และ เห็นผลเป็นรูปธรรม คือการให้ทานในประเพณีเทศน์มหาชาติและได้รับพรมงคลจากพระผู้เทศน์

โดยสรุป การวิเคราะห์เล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติแสดงให้เห็นว่า การ เทศน์มหาชาติในปัจจุบันยังคงรักษาหัวใจสำคัญของการเทศน์มหาชาติไว้ คือมุ่งแสดงความยิ่งใหญ่ ของการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร โดยถ่ายทอดควบคู่ไปกับเนื้อหาที่แสดงความเศร้าโศก ของตัวละครกับการแสดงความงดงามของเครื่องทาน

ผลการศึกษานบการเทศน์มหาชาติยังแสดงให้เห็นว่า การเทศน์มหาชาติมีขนบการเล่าเรื่อง หลายขั้นตอน เริ่มด้วยการเกริ่นและจบด้วยการลา ซึ่งมีการใช้บทแหล่งเทศน์ให้สอดคล้องกับขั้นตอน และคติความเชื่อในพิธีกรรม ส่วนขนบการเทศน์เนื้อหาของ*เวสสันดรชาดก*สะท้อนว่าได้รับอิทธิพล จากวิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและขั้นตอนของการเทศน์มหาชาติ ทำให้เกิดลักษณะเด่นในการเล่า เรื่อง 3 ประการ ได้แก่ การเลือกเทศน์เนื้อหาที่สื่อสารหรือสื่ออารมณ์ต่างกันควบคู่กับการสร้างสีสัน ในการเล่าเรื่อง เน้นบทบาทของตัวละครหลัก และมีช่วงเปิดเรื่องและปิดเรื่อง

รูปแบบการเทศน์มหาชาติยังแบ่งได้เป็นการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์และแบบประยุกต์ การ เทศน์แบบเรียงกัณฑ์เป็นการเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ไปที่ละกัณฑ์ ซึ่งแต่ละกัณฑ์มีขนบในการเล่า เรื่องที่แตกต่างกัน กลุ่มหนึ่งมุ่งเล่าเรื่องที่เป็นเนื้อหาหลักของ*เวสสันดรชาดก* กลุ่มหนึ่งเน้นการแทรก แหล่งนอกเพื่อสร้างสีสันและความสนุกสนาน อีกกลุ่มหนึ่งเป็นการเปิดเรื่องและปิด ทำหน้าเชื่อมโยง เรื่อง*เวสสันดรชาดก*เข้ากับพุทธประวัติและขั้นตอนของพิธีกรรมที่มีการเปิดงานและปิดงาน ส่วนขนบ การเทศน์มหาชาติประยุกต์เป็นการเทศน์เรื่อง*เวสสันดรชาดก*ด้วยบทแหล่งนอก ขนบการเล่าเรื่องมุ่ง

ถ่ายทอดเหตุการณ์สำคัญเพียงไม่กี่ตอน เพื่อให้สื่อสารแนวคิดเรื่องทานบารมีอยู่ แต่บทแหล่งที่ใช้เทศน์ส่วนใหญ่เป็นบทแหล่งที่มุ่งสร้างสีสันและเชิญชวนให้คนทำบุญ

จากขบวนการเล่าเรื่องข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการถ่ายทอดแนวคิดของ*เวสสันดรชาดก*ผ่าน การเทศน์มหาชาติมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการอ่านในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์ แนวคิดที่ถ่ายทอด เรื่องทานและทานบารมียังเสริมด้วยการแสดงความเศร้าโศกของตัวละครที่เกิดจากการพลัดพราก และการพรรณนาความงามของเครื่องทานที่ประณีต ในเชิงแนวคิด เนื้อหาทั้งสองที่นำมาเสริมช่วย แสดงความยิ่งใหญ่ของทานบารมี และแสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรเป็นผู้มุ่งมั่นในการทำทาน จึงยอม เสียสละทั้งผู้เป็นที่รักและพระราชทรัพย์อันมีค่าของพระองค์ ในเชิงพิธีกรรม เนื้อหาทั้งสองมี วัตถุประสงค์สำคัญที่พระผู้เทศน์นำมาเชื่อมโยงกับการทำบุญในพิธี ช่วยสร้างความหมายพิเศษที่เสริมให้ การบริจาคทานของผู้ฟังด้วย

ผลการวิเคราะห์ในบทนี้ทำให้เข้าใจารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดต่าง ๆ ของบท แหล่งเทศน์มหาชาติมีแกนสำคัญที่ยึดโยงอยู่คือ คติความเชื่อในพิธีกรรมที่มุ่งจะเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก* ให้ครบถ้วนและมุ่งถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานบารมีเป็นสำคัญ ผลการวิเคราะห์นี้ยังแสดงให้เห็นคุณค่า ของตัวบท*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งมีกยอกย่องกันเพียงด้านวรรณศิลป์ว่าเป็น “ยอดแห่ง วรรณคดีกลอนกาพย์” ตามประกาศของวรรณคดีสโมสร แต่เมื่อพิจารณาจากมุมมองพิธีกรรม รูปแบบ โครงสร้าง และเนื้อหาของ*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ยังช่วยรักษาแก่นสำคัญของพิธีกรรมไว้ ด้วยและเป็นแหล่งอ้างอิงให้แก่การสร้างสรรค์ตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติอื่น ๆ ได้ต่อไป วรรณคดีเรื่องนี้ จึงมีคุณค่าทั้งในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์ ซึ่งสืบทอดขบวนการแปลแต่งเรื่อง*เวสสันดรชาดก*ให้ สอดคล้องตามคติ คือเก็บความจากเรื่องราวทั้ง “13 กัณฑ์ 1 พันพระคาถา” ได้อย่างครบถ้วน ใน ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในฐานะตัวบทประกอบพิธีกรรมที่เอื้อให้แก่การนำไปเทศน์แบบมุขปาฐะ และ เป็นแรงบันดาลใจให้พระผู้เทศน์สร้างสรรค์เป็นตัวบทแหล่งใหม่ ๆ ที่ถ่ายทอดแนวคิดคำสอนอื่น ๆ สอดคล้องกับยุคสมัยและสะท้อนอารมณ์

การวิเคราะห์ขบวนการเล่าเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นความสำคัญของศิลปะการเทศน์ ซึ่งเป็นมิติที่ ไม่ได้บันทึกอยู่ในตัวบทวรรณคดีลายลักษณ์ แต่มีความสำคัญต่อบทแหล่งเทศน์มหาชาติในฐานะ วรรณคดีประกอบพิธีกรรม ในบทต่อไปผู้วิจัยจะนำประเด็นการประสานวรรณศิลป์มาวิเคราะห์เป็น หัวข้อหลัก เพื่ออธิบายให้เห็นต่อไปว่า การเล่าเรื่องและการนำเสนอแนวคิดที่เห็นในบทที่ 3 นี้ เกิดขึ้น จากการประสานวรรณศิลป์ในตัวบทกับศิลปะการเทศน์ และก่อให้เกิดสุนทรียะของการเทศน์มหาชาติ ที่หาไม่ได้ในการอ่าน*เวสสันดรชาดก*ในหน้ากระดาษเพียงลำพัง

บทที่ 4

การประสานศิลป์ในการเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติเป็นการประสานระหว่างวรรณคดีกับศิลปะการเทศน์ เพื่อให้ถ่ายทอด *เวสสันดรชาดก* ได้อย่างเหมาะสมและมีชีวิตชีวา ศิลปะการเทศน์ดังกล่าวประกอบด้วยศิลปะหลายแขนง ได้แก่ คีตศิลป์ คือทำนองและลูกเล่นประกอบการเทศน์ ศิลปะการปรับใช้ตัวบท คือปฏิภาณของพระผู้เทศน์ในการเลือกใช้หรือลดทอดเนื้อหาเพื่อให้เทศน์ได้อย่างราบรื่น สอดคล้องกับระยะเวลา และวาทศิลป์ คือศิลปะการใช้ถ้อยคำของพระผู้เทศน์เพื่ออธิบายความและสอดแทรกลูกเล่นดึงดูดใจ โดยมีวรรณศิลป์ในบทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงศิลปะแขนงอื่นเข้าด้วยกัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะทั้ง 3 แขนง ได้แก่ การประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์ การประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์ และการประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการปรับบท เพื่อแสดงให้เห็นว่าการประสานศิลป์เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การเทศน์มหาชาติมีสุนทรียภาพที่แตกต่างจากการอ่าน *เวสสันดรชาดก* ในฐานะวรรณคดีลายลักษณ์ และเป็นสุนทรียภาพที่พบได้เฉพาะในการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมเท่านั้น

4.1 การประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์

การประสานมิตีวรรณศิลป์ในบทแหล่งเทศน์มหาชาติกับมิตีคีตศิลป์ของทำนองเป็นจุดเด่นของการเทศน์มหาชาติ การประสานศิลป์เช่นนี้ช่วยให้ถ่ายทอด *เวสสันดรชาดก* ได้อย่างมีชีวิตชีวา สร้างเสียงเสนาะไพเราะที่เป็นลีลาเฉพาะในแต่ละกัณฑ์ รวมถึงสร้างบรรยากาศพิธีกรรมให้มีสีสันหลากหลายด้วย

ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์ลักษณะการประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์ที่โดดเด่น 5 ประการ ได้แก่ การใช้ทำนองประจำกัณฑ์เพื่อเน้นอารมณ์ในเนื้อเรื่อง การใช้ทำนองเพื่อเสริมการเล่าเรื่องให้ติดตามเรื่องได้ง่าย การใช้ทำนองพิเศษเพื่อเน้นเนื้อความตอนเด่น การใช้ทำนองประกอบคำประพันธ์ต่างประเภทเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศพิธีกรรม และการใช้ลูกเล่นทางเสียงประสานกับการเล่นเสียงและเล่นคำเพื่อเสริมจินตภาพและความไพเราะ

4.1.1 การใช้ทำนองประจำกัณฑ์เพื่อเน้นอารมณ์ในเนื้อเรื่อง

มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์มีทำนองพื้นฐานที่ใช้ร่วมกันคือ ทำนองเดินและทำนองขึ้น แต่ทำนองเดินและทำนองขึ้นในแต่ละกัณฑ์ก็มีลีลาต่างกันไปตามเนื้อเรื่องและอารมณ์ ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงกล่าวว่า “แต่ที่จริงมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ลักษณะทำนอง

แปลกกันหมด” (เทศน์มหาชาติ, 2503: (8))³⁶ พระนักเทศน์มหาชาตินิยมเรียกทำนองที่มีลีลาเฉพาะตัวเหล่านี้ว่า “ทำนองประจำกัณฑ์” มหาชาติบางกัณฑ์ยังมีชื่อเรียกทำนองประจำกัณฑ์ โดยเฉพาะ เช่นทำนองของกัณฑ์ชูชกเรียก “ทำนองคุตทะราตเหยียบกรวด” ทำนองของกัณฑ์มัทรีเรียก “ตอนหมูเข้าเล้า” หรือ “ไต่ไม้ลำเดียว” ทำนองกัณฑ์มหาราชเรียก “ทำนองเดิน” หรือ “ทำนองคลื่นกระทบฝั่ง”

การใช้ทำนองประจำกัณฑ์เพื่อเน้นอารมณ์ในเรื่องจำแนกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ การใช้ทำนองเนิบช้าเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความโศก การใช้ทำนองคึกคักเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความสนุกสนาน และการใช้ทำนองเรียบเรื่อยเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่ไม่เน้นอารมณ์ใดเป็นพิเศษ

4.1.1.1 การใช้ทำนองเนิบช้าเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความโศก มหาชาติที่เน้นความโศกมี 3 กัณฑ์ ได้แก่ ทานกัณฑ์ กุมาร และมัทรี มหาชาติทั้ง 3 กัณฑ์เป็นเนื้อเรื่องตอนสำคัญของ *เวสสันดรชาดก* มีอารมณ์เด่นคือความโศกที่เกิดจากความพลัดพราก

ทำนองประจำกัณฑ์ทั้งสามมีลีลาแซมช้า สอดคล้องกับความโศกในเรื่อง ทำนองของทานกัณฑ์มีคำอธิบายว่า “... ทานกัณฑ์ เป็นตอนที่พระเวสสันดรถูกขับออกจากบ้านเมือง พระนางผุสดีและพระนางมัทรีพากันร้องไห้คร่ำครวญ ทำนองจึงเป็นแบบโอดครวญ” (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2524: 98) ทำนองของกัณฑ์กุมารมีคำอธิบายว่า “...มีทำนองเย็น ๆ เรียบ ๆ กระเดียดไปทางเสียงแม่มกุ่มลูกกลาย ๆ” (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 58) ทำนองของกัณฑ์มัทรีมีคำอธิบายว่า “ใช้เสียงสูง ลงด้วยเสียงหาวละห้อย เดินตัวหนังสือก็รวบรัดสะบัดพลี เหมือนกิริยาของคนตื่นด้วยความเจ็บช้ำ แล้วก็ไปรยเสียงหวิว ดุจดังจะขาดใจลงไป” (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 58-59)

จากการศึกษาข้อมูลวิดิทัศน์ พบว่าทำนองของมหาชาติกลุ่มนี้มีใช้เสียงสูงเป็นพื้น ทอดเสียงแต่ละคำยาว มีช่วงเว้นจังหวะเพื่อเอื้อนบอຍครั้ง ทำให้ลีลาแซมช้า เสียงสูงสื่อถึงเสียงตัวละครหญิง ซึ่งเป็นตัวละครหลักที่แสดงความโศกในทั้ง 3 กัณฑ์ ลูกเล่นทางเสียงที่นิยมใช้ประกอบเน้นสัมพันธ์กับเสียงสูง เช่น โหนเสียงท้ายวรรค ใช้เสียงลม ใช้เสียงนาสิก เสียงหาว³⁷ และการเอื้อนยาว

เนื้อความที่เป็นแหล่งสำคัญประจำกัณฑ์นิยมใช้ลูกเล่นทางเสียงประกอบมากเป็นพิเศษเพื่อสื่ออารมณ์ที่เข้มข้น ตัวอย่างที่เป็นยอดของทำนองโศกคือ แหล่งพระนางมัทรีสลับใน

³⁶ จากบทความชื่อ “ประเพณีเทศน์มหาชาติ” อยู่ในคำนำหนังสือ *มหาชาติลีลาเทศน์ฉบับวชิรญาณ* ในท้ายบทความลงชื่อว่า “น.ป.” สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2524: 97) อธิบายว่าเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

³⁷ เป็นคำเรียกของพระนักเทศน์มหาชาติ หมายถึง เสียงหลบ (falsetto)

กัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 9) ในวรรณคดีว่า “พระนางก็ถึงวิสัยญีสลบลงตรงที่หน้าฉาน ปานประหนึ่งว่าฉัตรทองต้องสายอสนีฟ้าต ขาดระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งนั้นแล้วแล” การเทศน์ความตอนนีใช้เสียงสูงมากและมีลีลาเนิบช้ามาก เน้นใช้เสียงนาสิกและเสียงหาวเพื่อให้เสียงที่เปล่งมีลม ฟังดูละเอียดโยหยวน ในลีลาเทศน์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ (วิดิทัศน์ [กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 1](#), 2560: 1.08.55-1.10.06) เสริมลูกเล่นในวรรคข้างต้นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 48 ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาโคก

บทแหล่งเทศน์	ลักษณะลูกเล่นทางเสียง
พระนางก็ถึงวิสัยญีสลบลงตรงที่หน้าฉาน	- ทอดเสียงคำว่า “ฉาน” ประมาณ 3 วินาที
ปานประหนึ่งว่าฉัตรทองต้องสายอสนีฟ้าต	- ทอดเสียง “นี่” ประมาณ 6 วินาที และทำเสียงครั้นที่ท้ายพยางค์
ขาดระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งนั้นแล้วแล	- เอื้อนท้ายคำ “ขาด” ว่า “ฮืออือนา” - ทอดเสียงที่คำว่า “(ระ)เนน” ประมาณ 3 วินาที - ออกเสียงคำว่า “เอน” เป็น “กักเสียงในตอนต้นให้เป็น “เอนเหอะเออเอน” แล้วทอดเสียง “เอน” เป็นเสียงหาวยาวประมาณ 7 วินาที จากนั้นซ้อนเสียงพยัญชนะท้าย /น/ ขึ้นนาสิกอีกประมาณ 6 วินาที

ในตัวอย่างข้างต้นมีลูกเล่นเด่นคือการทอดเสียงยาวท้ายคำ เพื่อเสริมคำที่แสดงกิริยาของพระนางมัทรี เช่น “วิสัยญีภาพ” “ฟ้าต” และ “เอน” สื่อให้เห็นภาพพระนางมัทรีที่เหนื่อยอ่อนเพราะออกตามหาพระโอรสธาลิ้นทั้งคืน โดยเฉพาะคำ “เอน” เสริมลูกเล่นถึง 3 ชนิด คือ ทอดเสียงยาว ทำเสียงหาว และซ้อนเสียงขึ้นนาสิก เป็นเวลารวมประมาณ 15 วินาที เสียงลมจึงเป็นเสียงเด่น คล้ายเสียงของคนเหนื่อยอ่อนจนไม่อาจบังคับลมหายใจของตนได้ ทำนองขึ้นในตอนนี้นี้ยังมีลีลาเนิบช้ากว่าตอนอื่นในกัณฑ์ เสริมความโดดเด่นของเหตุการณ์ที่มีอารมณ์บีบคั้นที่สุดใน *เวสสันดรชาดก* การเทศน์แหล่งมัทรีสลับเป็นตัวอย่างที่ดีของทำนองมหาชาติที่มีลีลาโคกเพราะใช้ทั้งระดับเสียง ความเร็ว และลูกเล่นทางเสียงในสื่ออารมณ์โคกอย่างเข้มข้น

ทำนองที่สื่ออารมณ์เศร้าโศกของกัณฑ์มัทรีเป็นที่ประทับใจอย่างกว้างขวาง ในหมู่พระนักเทศน์มีคำเรียกทำนองนี้โดยเฉพาะว่า “ต้อนหมูเข้าเล้า” หรือ “ไต่ไม้ลำเดียว” ชื่อ “ต้อนหมูเข้าเล้า” เป็นการเปรียบเทียบลักษณะเสียงของพระผู้เทศน์ที่บิบบจนแหลมเล็กและสั้นเครือว่า “ดุจดังจะขาดใจลงไป คล้ายกับเสียงของหมูที่ตกใจกลัวเพราะถูกต้อนเข้าเล้า” (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 58-59) ส่วนชื่อ “ไต่ไม้ลำเดียว” เปรียบเทียบวิธีการใช้เสียงขึ้นนาสิกจนสูงสุดต่อเนื่องกันกับการปีนขึ้นบนลำไม้ที่มีอยู่ลำเดียว (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 365) คำเรียกเหล่านี้

สะท้อนการอธิบายลักษณะของเสียงโดยใช้ความเปรียบให้เป็นรูปธรรม ทั้งยังสื่อถึงความเจ็บปวดที่สอดคล้องกับอารมณ์ในกัณฑ์มัทรีด้วย

4.1.1.2 การใช้ทำนองคึกคักเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่เน้นความสนุกสนาน มหาชาติที่เน้นความสนุกสนานมี 4 กัณฑ์ ได้แก่ ชุชก มหาพน จุลพน และมหาราช ขนบการเล่าเรื่องของมหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์นี้เน้นให้ชูชกเป็นตัวดำเนินเรื่องหลัก การเล่าเรื่องเน้นความสนุกสนาน ลีลาของทำนองประจำกัณฑ์จึงเน้นความคึกคักให้สอดคล้องบุคลิกของชูชกที่มีลักษณะขวนขวาน

กัณฑ์ชูชกเน้นทำจังหวะตะกุกตะกักเหมือนคนแก่ (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 365) กัณฑ์มหาพน “มีทำนองที่ครั้นตัวและพลั่วสะบัดเหมือนผืนธง” (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 60) กัณฑ์จุลพนมีลักษณะคล้ายกัณฑ์มหาพน แต่ “ติดดินน้อยกว่า” คือใช้ลูกเล่นน้อยกว่า (เทศน์มหาชาติ, 2508: (8)) ส่วนกัณฑ์มหาราชมี “ทำนองอ้อยอัยอ้าว ๆ เชือกฮากเหมือนคลื่นฮวบขึ้นฮวบลง” (เทศน์มหาชาติ, 2503: (8))

จากการศึกษาข้อมูลวิดิทัศน์ ทำนองของมหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์ใช้เสียงต่ำเป็นพื้น เน้นสร้างจังหวะให้ชัดเจนด้วยลูกเล่นกักลม ทำให้เกิดเป็นจังหวะหยุดสลับไปเรื่อย ๆ แต่ละกัณฑ์ใช้การกักลมเป็นสัดส่วนที่แตกต่างกัน ทำให้มีลีลาต่างกันด้วย กัณฑ์ชูชกเน้นเสียงตะกุกตะกักเหมือนคนแก่จึงนิยมใช้วิธีกักลมและเอื้อนสั้น ๆ บ่อยครั้ง ทั้งยังกระแทกเสียงคำบางคำเป็นระยะ เพื่อให้ฟังเหมือนเสียงชูชกพูดกระซอกโฮกฮาก (เช่น [วิดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 14](#), 2561: 27.58-29.302) กัณฑ์มหาพนเน้นเปล่งเสียงเต็มคำเพื่อแสดงวรรณศิลป์ในตัวบทที่เล่นเสียงเป็นชุด ลูกเล่นที่ใช้นิยมการกักลมประกอบกับการเอื้อนยาว ประกอบกับโหนเสียงท้ายคำเป็นระยะ เน้นให้ชุดคำที่เล่นเสียงเด่นขึ้น ลีลาของกัณฑ์มหาพนจึงนุ่มนวลกว่ากัณฑ์ชูชก สอดคล้องกับภาพป่าหิมพานต์อันน่ารื่นรมย์ที่อัจจุตฤกษ์ชี้ทางให้ชูชก (เช่น [วิดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 9](#), 2561: 32.00-33.15) กัณฑ์จุลพนมีทำนองเหมือนกัณฑ์มหาพน แต่แทรกลูกเล่นน้อยกว่า (เช่น [วิดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 18](#), 2562: 50.58-52.08) ส่วนกัณฑ์มหาราชเน้นลูกเล่นที่เรียกว่า “เต็นตัวตายตัว” หมายถึง การเอื้อนเสียงไปมาระหว่างอ่านจากรวรรคหนึ่งไปยังอีกวรรคหนึ่ง หรือกลั่นหายใจระหว่างพยางค์หายใจระหว่างตัวอักษรต่อกัน (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 364) และนิยมใช้เกือบทุก 1-3 พยางค์ ทำนองเทศน์กัณฑ์มหาราชจึงมีจังหวะถี่กระชั้น (เช่น [ข้อมูลวิดิทัศน์มหาราช ชุดที่ 2](#), 2557: 26.16-26.59)

ทำนองของมหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์นี้ช่วยสร้างความคึกคักใกล้เคียงกับทำนองแหล่งนอก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกัณฑ์มหาราชลีลาเทศน์ของพระเยื่อ อดตโป แห่งวัดบางกุ้ง จังหวัดสมุทรสงคราม ([วิดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 7](#), [2559]: 8.38-9.12) ในวรรคว่า “เป็นเวลาทีพระสุริยเธอทรงเดชเสด็จด่วนเมื่อจวนจะอัสดง ก็มามืดมัวไปทั่วพวงพื้นภูมิภาคแผ่นดินดล” การแทรกลูกเล่นในข้อความนี้มีดังนี้

ตารางที่ 49 ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาคึกคัก

บทแหล่งเทศน์	ลักษณะลูกเล่นทางเสียง
มาเป็นเวลาพระสุริยงเธอทรงเดชเสด็จด่วน เมื่อจวนจะอัสดง	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มต้นที่พยางค์ “ลา” ในคำ “เวลา” ซ้ำเป็นเสียง /อา/ 15 ครั้ง ในเวลา 3 วินาที และเล่นเสียงวรรณยุกต์ไปมาระหว่าง “อา อ่า อ้า” - เอื้อนที่พยางค์ “สุ” ในคำ “สุริยง” เป็น /สูอูอูอู/ - เอื้อนที่พยางค์ “ทรง” เป็น “อ้ออ้ออ้อ” - เริ่มต้นที่คำ “เสด็จ” เป็น “สะงะเด็ด” - เริ่มต้นที่คำ “จวน” ซ้ำเป็นเสียง “อ้ว” 12 ครั้งในเวลา 3 วินาที และไล่เสียงวรรณยุกต์ไปมาระหว่าง “อ้ว อ้ว อ้ว” - เว้นจังหวะเล็กน้อยและแทรกเสียงพยางค์ที่คำ “อัสดง” เป็น “อัด / สะงะดง”
ก็มามืดมัวไปทั่วฟงพื้นภูมิภาคแผ่นดินดล	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มต้นที่คำ “มืด” ซ้ำเป็นเสียง /อือ/ 18 ครั้งในเวลา 3 วินาที และไล่เสียงวรรณยุกต์ไปมาระหว่าง “อือ อือ อือ” - เอื้อนที่คำ “ฟง” เป็น “ฟงเอเอ” - เอื้อนที่คำ “พื้น” เป็น “พื้นนงงง”

จากตัวอย่างข้างต้น ทำนองกัณฑ์มหาพรตแทรกลูกเล่นทางเสียงในอัตราที่ถี่มาก แทรกทุก ๆ 1-2 พยางค์ ระยะเวลาที่ใช้เทศน์ทั้ง 2 วรรคประมาณ 34 วินาที ลูกเล่นที่แทรกใช้ เวลาไปถึง 14 วินาทีหรือเกือบครึ่งหนึ่งของเวลาทั้งหมด ลูกเล่นเด่นคือการต้นที่ทำให้เสียงพยางค์ หรือเสียงคำแยกออกเป็นพยางค์ย่อยและเล่นเสียงวรรณยุกต์ขึ้นลง ลีลาของทำนองจึงเปลี่ยนระดับสูง ค่ำในอัตราที่กระชั้น เสริมบรรยากาศระทึกใจในเนื้อความ ซึ่งกล่าวถึงภาพป่าหิมพานต์อัน “สยดสยอง” ผ่านสายตาของชูชก มีฝูงสัตว์ต่างเที่ยวออกหากินในเวลาเย็นเป็นกลุ่ม ๆ ขณะเดียวกัน ความคึกคักนี้ยังสอดคล้องกับลีลาประจำกัณฑ์มหาพรตที่มีการเฉลิมฉลองเพื่อสมโภชสองกุมารในท้าย กัณฑ์ด้วย

มหาชาติที่มีทำนองคึกคักมีคำเรียกชื่อทำนองเฉพาะ ทำนองของกัณฑ์ชูชก เรียกว่า “คุดทะราดเหี้ยบกรวด” เปรียบเทียบลีลาทำนองกับการเดินของคนเป็นโรคคุดทะราดที่เดิน ไปบนกรวด สื่อภาพกระชกกระแ่งไม่สม่ำเสมอ (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 57-58) ทำนอง กัณฑ์มหาพรตเรียกว่า “ทำนองพา”³⁸ สื่อถึงอัจจุตฤณีพาชูชกไปเที่ยวชมป่า (พระครูวินัยธรรมานพ ปา ละพันธ์, 2552: 364) ส่วนทำนองของกัณฑ์มหาพรตเรียกว่า “คลื่นกระทบฝั่ง” หมายถึง การเอื้อน

³⁸ ชื่อเดียวกับทำนองแหล่งนอกที่ใช้ประกอบกัณฑ์มหาพรต บางครั้งจึงนิยมเรียกแยกกันว่า “พาใน” และ “พานอก”

เสียงไปมาเป็นจังหวะเหมือนคลื่น (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 364) หรือบางครั้งเรียกว่า ทำนอง “เต๋น” ตามคำเรียกลูกเล่นก็กลมหายใจว่า “เต๋นตัวตายตัว” ที่นิยมใช้เป็นหลัก (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 364) คำเรียกชื่อทำนองเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือ สื่อจังหวะชัดเจนเป็นจุดเด่น ไม่ว่าจะ เป็นจังหวะที่ไม่สม่ำเสมอในกัณฑ์ชูชก หรือทำนองที่มีจังหวะสม่ำเสมอในกัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มหาธา

4.1.1.3 การใช้ทำนองเรียบเรื่อยเพื่อถ่ายทอดกัณฑ์ที่ไม่เน้นอารมณ์ใดเป็นพิเศษ

มหาชาติที่ไม่เน้นอารมณ์ใดเป็นพิเศษมี 6 กัณฑ์ ได้แก่ ทศพร หิมพานต์ วนปเวศน์ สักกบรรพ ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ มหาชาติทั้ง 6 กัณฑ์เป็นเนื้อหารองที่เชื่อมกัณฑ์ใหญ่ที่มีอารมณ์เข้มข้นกว่า เช่น กัณฑ์วนปเวศน์เล่าเรื่องเชื่อมทานกัณฑ์กับกัณฑ์ชูชก กัณฑ์สักกบรรพเล่าเรื่องเชื่อมกัณฑ์มัทธิงกับกัณฑ์มหาธา

ลีลาทำนองของมหาชาติทั้ง 6 กัณฑ์เรียบเรื่อยเมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีลีลาโศกหรือคึกคัก ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงตั้งข้อสังเกตว่าทำนองของมหาชาติทั้ง 6 กัณฑ์ “เรื่อย ๆ เนื่อย ๆ” “ไม่เล่นลั่นโอดครวญ” หรือ “ไม่ผาดโผน” (เทศน์มหาชาติ, 2503: (7)-(8))

ทำนองมหาชาติกลุ่มนี้ใช้เสียงระดับกลางค่อนข้างต่ำ ทำนองมีความเร็วปานกลาง ไม่ช้าเท่ากับกลุ่มที่มีลีลาโศก และไม่เร็วเท่ากับกลุ่มที่มีลีลาคึกคัก เน้นออกเสียงเต็มคำ ลูกเล่นที่นิยมใช้เป็นพื้น เช่น การเอื้อน การโหนเสียง และการทำเสียงครั้น แต่ใช้ในสัดส่วนที่แตกต่างกันเพื่อให้มีลีลาต่างกันเล็กน้อย ดังตัวอย่างกัณฑ์สักกบรรพลีลาเทศน์ของพระครูวิสุทธธรรมประสิทธิ์ แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ เน้นยึดเสียงคำและทำเสียงครั้นประกอบขณะที่ยังออกเสียงคำไม่สิ้นกระแส เช่น “โถ ตาปล ข้าแต่พระบรมราชันักสิทธ์” (วัดทัศนกัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 5, 2561: 40.26-40.39) ยึดเสียงและทำเสียงครั้นที่คำว่า “แต่” “บรม” “นักสิทธ์” โดยเฉพาะคำว่า “สิทธ์” เทศน์ยึดออกเป็น “สี่-อิด” ประมาณ 2 วินาที ในระหว่างที่เปล่งเสียง “สี่” แต่ยังไม่เปล่งเสียง /ด/ ปิดท้ายคำ เสียงครั้นช่วยให้เนื้อเสียงของคำไม่ราบเรียบ คล้ายเสียงคนแก่ สอดคล้องกับตัวละครพระอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์ชรา เมื่อเทียบกับลีลา กัณฑ์วนปเวศน์ลีลาเทศน์ของพระครูวิสุทธธรรมประสิทธิ์เช่นกัน พบว่ามีลีลาคล้ายกับกัณฑ์สักกบรรพแต่ไม่แทรกลูกเล่นเสียงครั้นมากเท่า และใช้การเอื้อนแทนการยึดเสียงคำ เช่น “เต ทารกา ควรจะสงสารสองยูพาพาลผู้เพื่อนยาก” (วัดทัศนกัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 3, 2561: 13.34-13.48) แทรกเอื้อนในคำ “สงสาร” “เพื่อน” และ “ยาก”

แม้ทำนองของมหาชาติในกลุ่มนี้มีลักษณะเรียบเรื่อย แต่พบว่าพระนักเทศน์มหาชาติผู้มีความสามารถในอดีตได้พยายามสร้างสรรค์ทำนองของบางกัณฑ์ให้โดดเด่นด้วย ตัวอย่างที่น่าสนใจคือทำนองของนครกัณฑ์ ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงประดิษฐ์

ไว้ สกิตย เสมานิล (2539: 112-113) กล่าวว่า มีพระนักเทศน์เล่าสืบมาว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงประดิษฐ์ทำนองนรกรรม และเทศน์ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสดับเป็นประจำ เมื่อจะทรงเทศน์ จะทรงเข้าบรรทมก่อนประมาณ 3-4 ชั่วโมง และตรัสสั่งให้ปลุกบรรทมเมื่อถึงกัณฑ์ฉกษัตริย์ ทำนองของพระองค์จึงมีเสียงเหมือนคนเพิ่งตื่นนอน

ในปัจจุบันไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าทำนองที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงประดิษฐ์เป็นเช่นใด แต่กล่าวกันว่าทำนองนี้ที่สืบทอดกันมาเฉพาะในหมู่พระนักเทศน์วัดพระเชตุพนฯ เรียกกันว่า “ทำนองวัดโพธิ์” สกิตย เสมานิล (2539: 107) กล่าวว่า พระนักเทศน์นรกรรมของวัดพระเชตุพนฯ ที่เป็นมีชื่อเสียงในสมัยทศวรรษ 2500-2510 คือ พระวิสุทธิสุมโพธิ มีชื่อ “เจีย” เคยเทศน์นรกรรมในงานชุมนุมภาษาไทยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ตำนกवासูกรี วัดพระเชตุพนฯ สอดคล้องกับที่พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์ (2549: 105-106) กล่าวว่า พระวิสุทธิสุมโพธิ (เจีย เขมโก) เป็นพระนักเทศน์ผู้มีความรู้ของวัดพระเชตุพนฯ เป็นผู้ชำระไบลานเทศน์มหาชาติฉบับพิมพ์ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์เมื่อ พ.ศ. 2512 พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์ยังได้เผยแพร่เทปบันทึกเสียงการเทศน์นรกรรม ลีลาเทศน์ของพระวิสุทธิสุมโพธิ (เจีย เขมโก) ที่บันทึกไว้เมื่อนานมาแล้ว ([วืตทัศน์เบ็ดเตล็ด ชุดที่ 8](#), [2560])

จากการสังเกตลีลาเทศน์ของพระวิสุทธิสุมโพธิ มีลักษณะเด่นคือ มีจังหวะเนิบช้ามาก เน้นเปล่งเสียงให้กังวาน เลื่อนระดับเสียงในต้นวรรค แล้วกลับมาที่ระดับเสียงปกติที่ท้ายวรรค คล้ายทำนองย่ำที่ใช้ในทำนกัณฑ์แต่ระดับเสียงที่เลื่อนไม่ต่างกันมาก ลูกเล่นเด่นคือการทอดเสียงท้ายและทำเสียงครั้นในพยางค์ที่ลงจังหวะอ่าน ดังตัวอย่างว่า “ดังฤพระร่มเกล้ากับชาวสีพีนิคมชนบท **สมาคตา** ประชุมชวนกันพร้อมหมดมาเนรเทศ ให้พระลูกจากนครเสมาแรมไพร” ([วืตทัศน์เบ็ดเตล็ด ชุดที่ 8](#), [2560]: 5.15-5.56) พระวิสุทธิสุมโพธิเทศน์ข้อความดังกล่าวโดยแทรกลูกเล่นดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 50 ตัวอย่างการสร้างลีลาของทำนองมหาชาติที่มีลีลาเรียบเรื่อย

บทเหล่าเทศน์	ลักษณะลูกเล่นทางเสียง
ดังฤพระร่มเกล้ากับชาวสีพีนิคมชนบท	- ทำเสียงครั้นที่คำ “ดัง” - ทำเสียงครั้นที่คำ “เกล้า” - ทำเสียงครั้นที่พยางค์ “พี” ในคำ “สีพี” - ทำเสียงครั้นที่พยางค์ “บท” ในคำ “ชนบท”
สมาคตา	- ทำเสียงครั้นที่พยางค์ “ตา” - เอื้อนท้ายพยางค์ “ตา”
ประชุมชวนกันพร้อมหมดมาเนรเทศ	- ทำเสียงครั้นที่คำ “ชวน” - ทำเสียงครั้นที่คำ “หมด”

	- ทำเสียงครั้งที่พยางค์ “เทศ” ในคำ “เนรเทศ”
ให้พระลูกจากนครมาแรมไพร	- ทำเสียงครั้งที่คำ “ลูก” - เอื้อนที่พยางค์ “เรศ” - ทำเสียงครั้งที่คำ “ไพร”

จากตารางข้างต้น ทำนองนครกัณฑ์ของพระวิสุทธิสมโพธิเน้นใช้เสียงครั้นเกือบในทุกช่วงจังหวะอ่าน 1-3 พยางค์ โดยทำเสียงครั้นสั้น ๆ ประมาณ 1 วินาทีในตำแหน่งคำสุดท้ายของแต่ละช่วงจังหวะอ่าน เช่น “ประชุม**ชวน** / กันพร้อม**หมด** / มาเนร**เทศ**” ซึ่งเป็นคำที่จังหวะในการอ่าน เมื่อประกอบกับจังหวะการเทศน์ที่เนิบช้าและเน้นออกเสียงคำกัณฑ์ ลีลาทำนองของนครกัณฑ์จึงใกล้เคียงกับคำบรรยายของสลิดีย์ เสมานิล (2539: 113) ว่า “เสียงของคนที่ตั้งนอนใหม่ ๆ” ซึ่งมักเป็นเสียงสั้นหรือคล้ายกับการทำเสียงครั้น ลีลาเช่นนี้สื่ออารมณ์สงบสง่าและผ่อนคลายสัมพันธ์กับบรรยากาศของนครกัณฑ์ที่แก้ปัญหาต่าง ๆ คลี่คลาย และด้วยลักษณะเช่นนี้ เป็นไปได้ว่าทำนองนครกัณฑ์ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงยกย่องไว้ว่า “นครกัณฑ์นี้ทำนองเพราะเป็นที่สุด เพราะดีมีหัวอกหัวใจ” (เทศน์มหาชาติ, 2503: (8)) ก็หมายถึงทำนองนครกัณฑ์ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงประดิษฐ์ขึ้นเอง

อย่างไรก็ตาม ทำนองนครกัณฑ์นี้น่าจะจำกัดเฉพาะในหมู่พระนักเทศน์ที่สืบทอดวิชาจากวัดพระเชตุพนฯ เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าพระนักเทศน์ในต่างจังหวัดนิยมเทศน์นครกัณฑ์ด้วยลีลาเรียบ ๆ ไม่เล่นเสียงครั้นเป็นเสียงเด่น ลีลานครกัณฑ์โดยทั่วไปจึงคล้ายกับลีลา กัณฑ์อื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันเช่นกัณฑ์หิมพานต์และกัณฑ์ฉกษัตริย์ ลีลาเทศน์ของพระวิสุทธิสมโพธิจึงเป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นลักษณะทำนองเทศน์มหาชาติในอดีตที่น่าจะมี “ทาง” หรือลีลาเฉพาะตัวที่พระนักเทศน์สร้างสรรค์ขึ้นเอง

โดยสรุป ทำนองมหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์มีลีลาแตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ ทำนองเนิบช้าที่ช่วยเน้นอารมณ์โศก ทำนองคึกคักที่ช่วยเน้นความสนุกสนาน และทำนองเรียบเรื่อย ซึ่งเล่าเรื่องในกัณฑ์ที่ไม่ได้เน้นอารมณ์ใดเป็นพิเศษ กลุ่มทำนองเนิบช้าและกลุ่มทำนองคึกคักใช้เทศน์มหาชาติกัณฑ์ใหญ่ที่เป็นเนื้อเรื่องตอนสำคัญเกือบทั้งสิ้น ลีลาทำนองสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และเอื้อให้พระผู้เทศน์อวดฝีมือ ทั้งระดับเสียง ความเร็ว และลูกเล่นที่ใช้ล้วนเสริมให้อารมณ์ในกัณฑ์โดดเด่นยิ่งขึ้น ในบางกัณฑ์ยังมีคำเรียกทำนองโดยเฉพาะที่แสดงลักษณะของเสียงออกมาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น “คุณทระวาดเหยียบกรวด” “ต้อนหมูเข้าเล่า” สะท้อนให้เห็นวิธีการสืบทอดองค์ความรู้ศิลปะการเทศน์ที่มุ่งถ่ายทอดลักษณะนามธรรมออกมาให้เป็นรูปธรรม ส่วนกลุ่มทำนองเรียบเรื่อยส่วนใหญ่มี

ลักษณะใกล้เคียงกันเนื่องจากเล่าเรื่องที่เป็นเหตุการณ์รอง ทำนองประจำกัมภ์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยสื่ออารมณ์ในเนื้อเรื่องให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1.2 การใช้ทำนองเพื่อเสริมให้ติดตามเรื่องได้ง่าย

การใช้ทำนองเสริมให้ติดตามเรื่องได้ง่ายโดยกำกับทำนองจำแนกเนื้อความที่มีลักษณะต่างกัน เช่น จำแนกบทบรรยายเล่าเรื่องกับคำพูดของตัวละคร หรือจำแนกคำพูดของตัวละครสองตัวออกจากกัน เมื่อเปลี่ยนทำนอง ผู้ฟังก็ทราบว่าเป็นเนื้อความคนละส่วนกัน

ทำนองที่ใช้เป็นหลักจำแนกเนื้อความได้แก่ ทำนองเดินและทำนองขึ้น ทำนองเดินนิยมใช้เทศน์เนื้อความบรรยายเรื่อง ซึ่งเล่าโดยผู้เล่าบุรุษที่ 3 ส่วนทำนองขึ้นใช้เทศน์ส่วนที่เป็นคำพูดหรือความรู้สึกของตัวละคร ดังตัวอย่างใน **แหล่งที่ 2** ของทานกัณฑ์ แหล่งนี้เริ่มจากคำบรรยายตอนพระนางมุสดีเสด็จไปยังตำหนักของพระเวสสันดร กำกับด้วยทำนองเดิน จากนั้นเป็นคำพูดของพระนางมุสดีปลอบประโลมพระเวสสันดรและพระนางมัทรี กำกับด้วยทำนองขึ้น ในตอนท้ายแหล่งบรรยายว่าพระนางมุสดีเสด็จไปหาพระเจ้ากรุงสยงชัย ทำนองเปลี่ยนมาเป็นทำนองเดินอีกครั้ง ในตัวอย่างด้านล่าง ข้อความที่ขีดเส้นใต้แสดงการเปลี่ยนทำนองเมื่อเปลี่ยนเนื้อความ

เดิน **ภิกขเว** ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลโสภาส ปางเมื่อสมเด็จพระนางนาถมุสดีทอดพระเนตรเห็นพระมัทรีโศกสะอื้นให้ **กฤษณ์** พระนางยิ่งอาลัยสวมกอดศรีสะเกไ้พลาง พระหัตถ์ขวาลูบพระปฤษฎางค์พระโอรส เธอก็ทรงพระกำสรดสะอื้นให้ ขึ้น **ว่า** ไอ้พ่อดวงหทัยนัยน์เนตรเวสสันดรของแม่เอ๋ย ไม่ควรเลยพระลูกรัก มาต้องโทษ ... พระลูกเอ๋ย อย่าร้องให้เลยฟังแม่ว่า เดิน **รณโณ สนตักิ คนตวา** สมเด็จพระนางพระยาตรัสปลอบพระลูกแก้ว แล้วก็ลีลาสมาเฝ้าพระบาทบรมราชสามี สมเด็จพระมุสดียอพระกรซูลีแล้วก็ไศกา

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 64)

นอกจากการใช้ทำนองจำแนกบทบรรยายกับคำพูดตัวละคร ทำนองยังช่วยจำแนกเนื้อความในลักษณะอื่น ได้แก่ การใช้ทำนองจำแนกคำพูดตัวละครหลายตัวที่ปรากฏในแหล่งเดียวกัน และมีการเปลี่ยนทำนองเพื่อเน้นเนื้อความในแหล่งบางส่วนให้เด่นด้วย

แหล่งส่วนใหญ่ใน **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก** มีตัวละครเด่นที่แสดงพฤติกรรมเพียง 1 ตัว เช่นในกัณฑ์มัทรี พระนางมัทรีเสด็จเข้าไปทูลถามพระเวสสันดรถึงพระโอรสธิดาใน **แหล่งที่ 5** ส่วนพระเวสสันดรตรัสบริภาษพระนางเพื่อหักโศกใน **แหล่งที่ 6** อย่างไรก็ตาม มีแหล่งจำนวนไม่น้อยที่กล่าวถึงตัวละครหลายตัวในแหล่งเดียว บางแหล่งกำกับทำนองต่างกันเพื่อจำแนกว่ากำลังกล่าวถึงตัว

ละครใด ดังตัวอย่างใน**แหล่งที่ 2** ของกณฑ์สักบรรพ ในแหล่งนี้พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ชราลงมา ทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร ในเนื้อความมีทั้งคำพูดของพระอินทร์และพระเวสสันดรสลับกัน คำพูดของตัวละครทั้งสองมีทำนองกำกับต่างกัน คำพูดของพระอินทร์กำกับด้วยทำนองขึ้น ซึ่งในข้อความตัวอย่างทำเป็นตัวเอง ส่วนคำพูดของพระเวสสันดรกำกับด้วยทำนองเดิน ซึ่งในตัวอย่างข้อความขีดเส้นใต้ ดังนี้

... แล้วก็ทูลถามยุบลเหตุอันเนาผนวชไพร กระทำประพฤติปราศรัยขึ้นว่า ขึ้น โภ
ตาปส ข้าแต่พระบรมราชันกสิทธี ตั้งแต่พระองค์มาทรงบรรพชิตในห้วงหิมวันต์
ยังนิราศไร่ไคร้คันชันทมาร เสวยสวัสดิ์สุขสำราญอยู่หรือพระพุทเจ้าข้า ... ในพณา
ลัทธิลือาเกียรติไปด้วยพาลจับดูบาท ยังมีมาปีทาถึงพระอวาลบ้างหรือว่าหามีได้
เดิน ท้าวเธอจึงตรัสตอบว่าขอใจ ธ อาจารย์ ซึ่งท่านถามถึงทุกสิ่งนั้นก็สำราญ
บริบูรณ์มิได้เดือดร้อน สตัด โน มาเส วสตี ตั้งแต่เรามาเนาพนาครก็ได้ถึงเจ็ด
เดือน ...

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 220)

ส่วนการใช้ทำนองเพื่อเน้นเนื้อความบางส่วนมีตัวอย่างในแหล่งพระเวสสันดรปริภาษ พระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี (**แหล่งที่ 6**) เนื้อความแหล่งนี้เป็นคำปริภาษของพระเวสสันดร แต่เนื้อความ ทั้งแหล่งใช้ทำนองเดินในการเทศน์ ยกเว้นท้ายแหล่งซึ่งพระเวสสันดรตรัสว่า หากยังอยู่ในพระนครดัง เก่าก่อน ก็จะทรงใช้พระขรรค์สังหารพระนางมัทรี ข้อความนี้เปลี่ยนมาใช้ทำนองขึ้นแทน ช่วยเน้น อารมณ์ให้เห็นความโกรธที่พระเวสสันดรทรงแสดงออกอย่างชัดเจน ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่าง ด้านล่างแสดงให้เห็นการเปลี่ยนทำนองเพื่อเน้นอารมณ์ดังกล่าว

ภูเจ้าเห็นว่าพีนี้ปลงจิตคิดอนิจจังทั้งยศ เพราะว่าเป็นดาบสอดอารมณ์เสีย ขึ้น
เจ้าเป็นแต่เพียงเมียควรฤมาหมั้นได้ ถ้า मैं ฝืออยู่ในกรงไกรเหมือนแต่ก่อนเก่า
หากว่าเจ้าทำเช่นนี้ ภายของมัทรีก็จะขาดสะบั้นลงทันตา ด้วยพระกรเบื้อองขวา
ของอาตมานี้แล้ว

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 205)

จากที่วิเคราะห์มาข้างต้น การกำกับทำนองใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็น ลักษณะพิเศษที่เอื้อให้พระผู้เทศน์ถ่ายทอดอารมณ์ของเรื่องออกมาได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ เหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น การใช้ทำนองต่างกันยังช่วยให้ผู้ฟังทราบว่าเป็นเรื่องกำลังเล่าถึงตอนใด และช่วย

เสริมลักษณะตัวละครให้เด่นด้วย ในตัวอย่างจากกัณฑ์สักรบรพ การใช้ทำนองขึ้นกำกับคำพูดของพระอินทร์สอดคล้องสถานะเทพเจ้าที่พิเศษต่างไปจากพระเวสสันดรที่ยังเป็นมนุษย์ ส่วนตัวอย่างจากกัณฑ์มัทรีแสดงให้เห็นการเน้นอารมณ์ในช่วงสำคัญ การใช้ทำนองกำกับจึงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความไพเราะเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างราบรื่น แม้ว่าในการเทศน์จริง พระผู้เทศน์ที่มีประสบการณ์สามารถพลิกแพลงทำนองที่ใช้เทศน์ให้แตกต่างกันได้ การกำหนดทำนองในตัวอย่างชัดเจนให้สอดคล้องกับเนื้อความก็เป็นแนวทางที่กำกับให้ทราบว่าเป็นเนื้อความแต่ละส่วนแตกต่างกันอย่างไร

4.1.3 การใช้ทำนองพิเศษเพื่อเน้นเนื้อความตอนต้น

ทำนองพิเศษคือทำนองอื่นที่ระบุไว้ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*นอกเหนือจากทำนองเดินและทำนองขึ้นซึ่งเป็นทำนองพื้นฐาน ทำนองพิเศษมีเฉพาะในบางกัณฑ์และใช้เน้นเหตุการณ์สำคัญของเรื่องหรือตอนที่ใช้อวดฝีมือ นอกจากนี้ ทำนองพิเศษอาจจะระบุชื่อว่าเป็น “ทำนองขึ้น” แต่มีมีลีลาแตกต่างไปจากทำนองขึ้นธรรมดา

ใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*มีแหล่งสำคัญที่ใช้ทำนองพิเศษเสริมจินตภาพและอารมณ์หลากหลาย มีทั้งแสดงความยิ่งใหญ่ สง่า ตัดพ้อ หรือโศกเศร้า แบ่งเป็นทำนองที่เน้นจังหวะรวดเร็วเป็นจุดเด่น เช่น ทำนองขึ้นในแหล่งยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 13**) (เช่น [วितทศนัฎกัณฑ์กุมาร ชุดที่ 8](#), 2560: 33.25-34.25) และทำนองขึ้นในแหล่งโลกธาตุหวาดไหวในกัณฑ์หิมพานต์ (**แหล่งที่ 4**) (เช่น [วितทศนัฎกัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 1](#), 2561: 40.23-41.05) อีกกลุ่มหนึ่งเป็นทำนองที่เน้นจังหวะเนิบช้าและเล่นเสียงสูงต่ำ เช่น ทำนองย้ายในแหล่งสัตสคมหาทานในทานกัณฑ์ (**แหล่งที่ 6**) (เช่น [วิตทศนัฎกัณฑ์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 11](#), 2561: 32.33-33.40) และทำนองขึ้นสูงในแหล่งสองกุมารสั่งความในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 22**) (เช่น [วितทศนัฎกัณฑ์กุมาร ชุดที่ 9](#), 2561: 40.51-42.15)

เนื้อความที่ถ่ายทอดด้วยทำนองพิเศษมีลักษณะวรรณศิลป์ที่แตกต่างจากเนื้อความช่วงอื่น เนื้อความที่ใช้ทำนองเร็วประกอบมักเล่นเสียงพยัญชนะต่อเนื่องเป็นชุด หรือใช้คำบาลีสันสกฤตขนาดยาว สามารถอ่านรวบคำให้เกิดเป็นจังหวะรัวเร่งได้ง่าย ในขณะที่แหล่งที่ใช้ทำนองเนิบช้ามักใช้คำน้อยกว่า เพราะแทรกเอื้อนได้ง่ายและการแทรกลูกเล่นท้ายคำได้มาก

ตัวอย่างเนื้อความที่ใช้ทำนองพิเศษแตกต่างกันเห็นได้จากการเปรียบเทียบแหล่งยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 13**) กับแหล่งสัตสคมหาทานในทานกัณฑ์ (**แหล่งที่ 6**) ทำนองของแหล่งยานนาวากำกับในตัวบทว่า “ขึ้น” แต่ทำนองขึ้นในแหล่งนี้มีลีลาเร่งจากห่วงเข้าไปเร็วรัว ต่างจากทำนองขึ้นในแหล่งอื่นของกัณฑ์กุมาร พระนักเทศน์เปรียบเทียบว่าทำนองนี้เหมือนช่างตีเหล็ก ตอนที่เหล็กกำลังร้อนก็ค่อย ๆ ตี เมื่อเหล็กใกล้เย็น ช่างจะเร่งตีเร็วขึ้น จึงเรียกทำนองนี้ว่า “ถกเขมรตีเหล็ก” (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 365) ส่วนทำนองย้ายในแหล่งสัตสคมหาทานมี

จังหวะเนิบช้า การใช้เสียงต่างไปจากระดับเสียงเดิมที่ใช้ในตอนต้น อาจเป็นเสียงสูงกว่าหรือเสียงต่ำกว่าก็ได้ แต่คงความเร็วไว้เท่าเดิม (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 364)

ลักษณะทำนองพิเศษที่แตกต่างกันสัมพันธ์กับลักษณะวรรณศิลป์ในแหล่งทั้ง 2 ประเภทด้วย ทำนองถกเขมรตีเหล็กเน้นอ่านรวบคำเกิดเป็นจังหวะระรัว พระนักเทศน์ที่ชำนาญอาจอ่านร่ายยาวหลายวรรครวบในห้วงลมหายใจเดียว เป็นช่วงที่ “ช่างเหล็กกรีบตีเร็วขึ้น” แล้วไปหยุดทอดเสียงคำแรกหรือคำสุดท้ายของวรรคใดวรรคหนึ่ง ก่อนจะสลับกลับไปเร่งเร็วอีกครั้ง ดังในลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมานุกูตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์ ในวรรคว่า “ซึ่งตกแต่งต่อติดเป็นกงวาน ประกอบประกบกระดานตอกตริง ตะปุตะปริงยงกริ่งกระซบซิด พิดเหล็กตีติดตอกหมั่นโสมน้ำมันชันเคี้ยวแล้วเยียวยา” แยกอ่านออกเป็น 2 ห้วงลมหายใจ เริ่มจากทอดเสียงที่คำ “ซึ่ง” ในวรรคแรกแล้วอ่านวรรคที่เหลือเร่งเร็วไปจนถึง “กระซบซิด” ในวรรคที่ 3 แล้วทอดเสียงอีกครั้งที่คำว่า “พิด” จากนั้นอ่านรวบจนไปทอดเสียงที่คำว่า “เยียวยา” ([วិถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17](#), 2557: 42.38-43.00)

ส่วนทำนองย้ายที่ใช้เทศน์แหล่งสัตตสดกมหาทานจะเทศน์ 1 วรรคให้จบใน 1 ห้วงลมหายใจ โดยเลื่อนระดับเสียงในพยางค์ที่ 2 ที่ 3 หรือที่ 4 จนเมื่อถึงกลางวรรคจึงเลื่อนระดับเสียงกลับลงมาที่ระดับเดิม ดังลีลาเทศน์ของพระครูศรีธรรมประสิทธิ์แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ เทศน์ความว่า “ประดับอาภรณ์ภู่ห้อยหูดูเฉิดฉาย” ([วិถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 9](#), 2561: 1.43.58-1.44.13) เลื่อนเสียงจาก “ประดับ” ขึ้นสูงที่คำ “ภู” จนสูงสุดที่ “หู” แล้ว ค่อย ๆ เลื่อนต่ำลงที่คำว่า “เฉิดฉาย” ลักษณะระดับเสียง “ย้าย” ขึ้นลงจะเป็นเช่นนี้เรื่อยไปอย่างสม่ำเสมอ แผนภูมิด้านล่างจะแสดงลีลาที่แตกต่างกันของทำนองทั้งสอง ดังนี้

“พิดเหล็กตีติดตอกหมั่นโสมน้ำมันชันเคี้ยวแล้วเยียวยา”

ทำนองถกเขมรตีเหล็ก

“ประดับอาภรณ์ภู่ห้อยหูดูเฉิดฉาย”
ทำนองย้าย (แบบเลื่อนเสียงขึ้นสูง)

“มือถือขอคร่ำด้ามสุวรรณ”
ทำนองย้าย (แบบเลื่อนเสียงลงต่ำ)

เมื่อพิจารณาวรรณศิลป์ในแหล่งยานนาวาและแหล่งสัตตสดกมหาทาน พบว่าแหล่งทั้งสองใช้คำที่มีลักษณะสอดคล้องกับทำนอง เพื่อช่วยเสริมจินตภาพให้โดดเด่นขึ้น ในกรณีของแหล่งสัต

ตสดกมหาทาน คำที่ใช้เทศน์มีจำนวนสม่ำเสมอ ประมาณ 8-10 คำ เช่น “ควบซีตีตลบตะลุยไล่” มี 8 พยางค์ “เครื่องอานใส่ประไพพร้อมยอมเจริญดา” มี 10 พยางค์ ทั้งยังเน้นเล่นเสียงพยัญชนะและสระในวรรค 1 คู่ เพื่อช่วยแบ่งข้อความออกเป็น 2 ส่วน จังหวะอ่านในแต่ละวรรคจึงสม่ำเสมอ เช่น “มือถือขอคร่ำ/ตำมสุวรรณ” “อยู่ป็นไฟ/ไม่ถอยถด” สอดคล้องไปกับทำนองซึ่งเปลี่ยนระดับเสียงที่กลางวรรค แล้วคล้อยกลับมาระดับเสียงเดิมในท้ายวรรค เนื้อความกับทำนองประสานกันทำให้เกิดความรู้สึกสง่างาม สมกับการพรรณนาเครื่องทอนอันประณีตที่พระมหากษัตริย์จัดแต่งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องทอนหลักที่พรรณนาเป็นช่างและม้าสำหรับสู้รบ การใช้ทำนองย้ายที่มีจังหวะเคลื่อนขึ้นสูงและลงต่ำสม่ำเสมอจึงสอดคล้องกับภาพสัตว์สงครามที่ฝึกมาอย่างดีแล้ว ยืนแถวเป็นระเบียบและหนักแน่นมั่นคง สมกับที่เป็น “ตัวดีเรื่องณรงค์อาจ”

ส่วนแห่ยานนาวามีจำนวนพยางค์ไม่สม่ำเสมอ มีตั้งแต่ 7-12 คำ เช่น “อับเฉากันโคลงประจุเรียบ” มี 7 พยางค์ ส่วน “ปักทวนธงรื้อรื้อธงตะขาบปลิวสะบัดปลาย” มี 12 พยางค์ แต่ทำนองถกเขมรตีเหล็กเน้นรวบคำให้เป็นจังหวะเร่งเร็ว จำนวนคำจึงไม่ส่งผลต่อทำนองมากนัก จุดเด่นของบทเหล่านี้อยู่ที่การเล่นเสียงพยัญชนะเป็นกลุ่ม และการเล่นคำ 2 พยางค์ที่มีจังหวะเบาหนัก อ่านรวม 2-3 วรรคได้ในห้วงลมหายใจเดียว เช่น “กระดาน” “ตะปู” “ตะขาบ” ทำให้เกิดเสียงระรัวเมื่ออ่านอย่างรวดเร็วตามทำนอง ทำนองและวรรณศิลป์จึงสอดคล้องกับภาพเรือสำเภาซึ่งเป็นอุปมาเปรียบเทียบกับพระกุมารทั้งสองในฐานะเครื่องทอนอันยิ่งใหญ่ที่สุดที่พระเวสสันดรจะพระราชทาน จังหวะเสียงที่เร่งเร็วอารมณ์นี้ยังสอดคล้องกับภาพเรือสำเภาที่ลั่นสะท้านเพราะฝ่าคลื่นในฤดูเดือนมรสุม ซึ่งกำลัง “แซ่ซ้อง” และ “ผางผิงตึงตัง”

4.1.4 การใช้ทำนองประกอบลักษณะเฉพาะของคำประพันธ์ต่างประเภทเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ

บทแผลในและบทแผลนอกใช้รูปแบบคำประพันธ์ต่างกัน บทแผลในแต่งเป็นร้อยยาว บทแผลนอกแต่งเป็นกลอน คำประพันธ์ที่ต่างกันนี้สัมพันธ์กับวิธีการอ่านเป็นทำนองที่แตกต่างกันด้วย ดังที่นันทา ขุนภักดี (2558: 3, 120-122) อธิบายไว้ว่า ร่ายยาวซึ่งใช้แต่งแผลในไม่มีบังคับตายตัว ไม่มีการกำหนดจำนวนคำในแต่ละวรรคแน่นอน จะใช้คำเท่าใดก็ได้แต่ต้องไม่น้อยกว่า 5 คำ เมื่อไม่กำหนดจำนวนคำในวรรคแน่นอนจึงไม่มีจังหวะอ่านแน่นอน แต่ให้ถือหลักว่าที่สุดของทุกวรรคเป็นที่ลงจังหวะ ส่วนกลอนซึ่งใช้แต่งแผลนอก อ่านสองคำขึ้นไปเป็นหนึ่งจังหวะทุกวรรค เช่น “บายศรี/ชั้นต้น” “เริ่มกล/รามเกียรติ์” ตามคำอธิบายเช่นนี้ วิธีการอ่านบทแผลนอกจึงมีจังหวะที่แน่นอนตายตัวกว่าบทแผลใน

วิธีการอ่านบทแผลทั้ง 2 ประเภทที่แตกต่างกันช่วยสร้างบรรยากาศที่แตกต่างกันดังที่พระครูพิพิธธรรมโกศล (หลวงตาแพร เยื่อไม้) อธิบายว่า “[ทำนองแผลใน] ไม่สนุกหรือครึบ แต่

ฟังมีสง่าราศีดี นี่ทำนองในกัณฑ์ หากว่าจะเทียบกับข้างนอก [คือทำนองแหล่นอก] ข้างนอกสนุกกว่า” (วิดิทัศน์เบ็ดเตล็ด 1, 2559: 1.01.19-1.01.31) ผู้วิจัยพบว่าลักษณะคำประพันธ์ของแหล่ทั้ง 2 ประเภทเอื้อให้อ่านเป็นทำนองและแทรกลูกเล่นทางเสียงให้เกิดบรรยากาศต่างกัน ร่ายยาวมุ่งเสริมบรรยากาศขรมหลังสง่างาม ส่วนกลอนมุ่งเสริมบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน มีรายละเอียดดังนี้

4.1.4.1 ทำนองแหล่ในที่ประสานกับร่ายยาวเพื่อเสริมบรรยากาศขรมหลังสง่างาม บทแหล่ในแต่งด้วยร่ายยาวซึ่งไม่กำหนดจำนวนคำแน่นอน เสียงคำจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำกับจังหวะการอ่าน โดยทั่วไป คำหลายพยางค์ นามวลี หรือกิริยาวลีมักอ่านรวมกันเป็น 1 ช่วงจังหวะ ทำนองเดินซึ่งมีความเร็วใกล้เคียงกับการพูดปกติมักอ่าน 1 วรรคร่ายรวบเป็น 1 ช่วงจังหวะ ช่วงละ 6-12 พยางค์ โดยเว้นเล็กน้อยทุก ๆ 2-6 พยางค์ ดังตัวอย่างจากกัณฑ์สักบรรพว่า “สมเด็จพระบรมพุทธานุภาพมหาสัตว์ ได้ทรงสดับบรรณสารคดี ซึ่งรัชชีมาทูลขอพระเยาวมาลย์” อ่านเว้นจังหวะได้ว่า

สมเด็จพระบรมพุทธานุภาพ / มหาสัตว์ ||

ได้ทรง / สดับบรรณ / สารคดี ||

ซึ่งรัชชี / มาทูลขอ / พระเยาวมาลย์

ส่วนทำนองขึ้นมีลีลาซ้ำกว่าทำนองเดิน การเว้นจังหวะทิ้งช่วงนานกว่า ทำนองเดินเพื่อให้ทอดเสียงท้ายคำหรือเอื้อน เว้นช่วงละ 2-4 พยางค์ ดังตัวอย่างจากกัณฑ์ว่า “ว่าไอ้พ่อดวงททัยนัยน์เนตรเวสสันดรของแม่เอ๋ย ไม่ควรเลยพระลูกรักมาต้องโทษ อุตสาหัสเสาะสร้างทางประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง เห็นยากจนจริงไม่นิ่งได้” อ่านเว้นจังหวะได้ว่า

ว่าไอ้ // พ่อดวงททัย // นัยน์เนตร // เวสสันดร // ของแม่เอ๋ย ||

ไม่ควรเลย // พระลูกรัก // มาต้องโทษ ||

อุตสาหัส // เสาะสร้าง // ทางประโยชน์ // อันใหญ่ยิ่ง ||

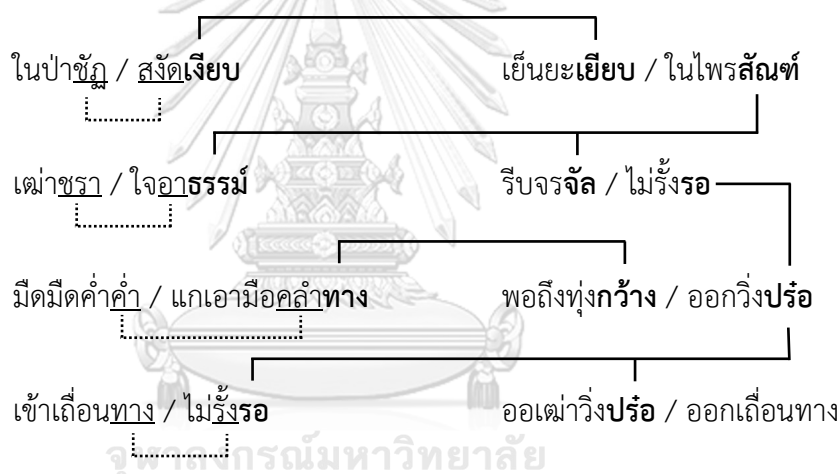
เห็นยาก // จนจริง // ไม่นิ่งได้ ||

สิ่งที่น่าสนใจจากตัวอย่างข้างต้นคือ ตำแหน่งที่ลงจังหวะอ่านสัมพันธ์กับตำแหน่งเล่นเสียงพยัญชนะและเสียงสัมผัส ดังในแผนผังด้านล่าง

มากกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่น เช่น บทโองการหรือคำประกาศเทวดาในพิธีบวงสรวงต่าง ๆ บททำขวัญ หรือเป็นส่วนหนึ่งในคำประณามพจน์ของวรรณคดี (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2540: 44) ด้วยเหตุนี้กล่าวได้ว่าคำประพันธ์ร่ายยาวที่มีฐานะเป็น “สือ” ยังมี “สาร” ในตัวที่เชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม การใช้คำประพันธ์ร่ายยาวประสานกับทำนองแหลในจึงช่วยเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้การเทศน์ได้อย่างมีพลัง

4.1.4.2 ทำนองแหลนอกที่ประสานกลอนเพื่อเสริมบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน

บทแหลนอกแต่งด้วยคำประพันธ์กลอนซึ่งมีจำนวนคำและฉันทลักษณ์ค่อนข้างแน่นอน การอ่านบทแหลนอกเป็นทำนองจึงมีจังหวะชัดเจน กลอนแหลนอก 1 วรรคมีจำนวน 4-10 คำ แบ่งจังหวะการอ่านเป็น 2 ช่วงจังหวะในทุกวรรค ช่วงจังหวะละ 2-5 คำ ดังตัวอย่างแหลพาสำนวนหนึ่ง ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY (วิถีศรัทธาบทมหาพน ชุดที่ 2, 2560: 6.52.16-6.53.16)

จากตัวอย่างข้างต้น การเว้นจังหวะในวรรคสัมพันธ์กับตำแหน่งคำรับส่งสัมผัส ในวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 เว้นจังหวะที่คำรับสัมผัสจากนอกรวรรค เช่น “เยียบ” และ “จัด” ส่วนวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 ซึ่งมีคำส่งสัมผัสอยู่ท้ายวรรคจะเว้นจังหวะระหว่างคำที่ 2 3 หรือ 4 กับคำที่ 3 5 หรือ 6 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มักเล่นสัมผัสในวรรคเสมอ เช่น “ช้า-(ส)จิด” และ “(ช)รา-อา(ธรรม)” การรับส่งสัมผัสเช่นนี้ทำให้บทแหลนอกแบ่งจังหวะการอ่านเป็นวรรคละ 2 ช่วง เป็นเช่นนี้ไปสม่ำเสมอคล้ายจังหวะดนตรี

นอกจากนี้ กลอนที่มีจำนวนคำต่างกันยังประสานกับทำนองแหลนอกที่ต่างกัน ทำให้เกิดเป็นลีลาเฉพาะ ในปัจจุบันมีทำนองแหลนอกที่ใช้เป็นหลักอยู่ 3 ทำนอง แต่ละ

ทำนองมีความเร็วและลูกเล่นที่นิยมใช้แตกต่างกัน ได้แก่ ทำนองแกะ ทำนองพา และทำนองพรต มีรายละเอียดดังนี้

ก) กลอนที่ประสานกับทำนองแกะ ทำนองแกะเป็นทำนองที่ใช้เทศน์แหล่แกะบายศรีประกอบกัณฑ์มหาหรียญ นิยมขึ้นต้นแหล่ด้วยคำว่า “แกะ” สื่อถึงการแกะสลักผลไม้ที่ใช้จัดบายศรีให้เป็นเรื่องต่าง ๆ

ทำนองแกะมีความเร็วสูงสุดในบรรดาทำนองแหล่ นอก ประมาณ 90-120 เคาะต่อนาที (bpm)³⁹ กลอนที่ใช้ประสานกับทำนองแกะมักใช้คำ 4-6 คำ มีตำแหน่งเว้นจังหวะอยู่กลางวรรค ที่คำที่ 2 หรือ 3 และท้ายวรรคที่คำที่ 4 5 หรือ 6 ดังตัวอย่างจากแหล่บายศรีสำนวนหนึ่ง มีความว่า

ซ่อนใส่ / เสรีจสรรพ

วาววม / ตามช่อง

เอาเพชรประทับ / พื้นทอง

พิศผ่อง / อำไพ

กลอนที่ประสานกับทำนองแกะใช้ค่าน้อยเมื่อเทียบกับแหล่ที่ใช้ทำนองพรตและทำนองพาซึ่งมีนิยมใช้คำ 6-8 คำ ทำนองแกะจึงมีจังหวะที่แทรกลูกเล่นทางเสียงได้มาก ลูกเล่นเด่นที่นิยมใช้ในทำนองแกะคือ การสร้างเสียงระรัวด้วยการเอื้อนสั้น ๆ กลางวรรคและท้ายวรรค เช่น “พิศผ่องอำไพ” จากตัวอย่างข้างต้นแทรกลูกเล่นเป็น “พิด-อื้อ-อื้อ-สะ-ผ่อง-อิง-เงอ-อำ-ไพ” (เช่น [ข้อมูลวิทัศนประยุกต์ ชุดที่ 1](#), ไฟล์ 3, 2562: 8.55-9.00) หรือบางครั้งอาจใช้วิธียืดเสียงคำแล้วเขย่าเสียงให้สั้นสะเทือนเป็นเสียงครั้น เช่นข้อความว่า “บายเสรีจสำเร็จบายศรี” จะยืดเสียงคำ “ศรี” ให้ยาวและใช้ลูกคอให้สั้น กลายเป็น “ศรีอื้ออื้อ” ที่ต่อเนื่องกัน ([วิทัศนเบ็ดเตล็ดชุดที่ 7](#), [2559]: 52.39-52.45)

เพื่อให้เข้าใจการประสานทำนองและคำประพันธ์ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะแสดงตารางอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคำกับทำนองและลูกเล่นทางเสียง โดยประยุกต์จากตารางแสดงวิธีการถ่ายทอดคำร้องดนตรีไทย⁴⁰ สัญลักษณ์ในตารางมีดังนี้

³⁹ เทียบกับอัตราจังหวะในดนตรีสากล คาบเกี่ยวระหว่างจังหวะอันดันทันเต้ (andante) คือความเร็วระดับปานกลาง ประมาณ 76-108 เคาะต่อนาที กับจังหวะอัลเลโกร (allegro) คือความเร็วระดับเร็ว ประมาณ 120-156 เคาะต่อนาที (Tempo, 2020: [online])

⁴⁰ ผู้วิจัยประยุกต์วิธีนำเสนอทำนองแหล่จากตารางแสดงวิธีวางคำร้องของเพลงหน้าทับปรบไกในหนังสือ Thai classical singing: Its history, musical characteristics and transmission ของดุชฎี สว่างวิบูลย์ พงศ์ (Swangviboonpong, 2003: 81-96)

ตารางที่ 51 แสดงสัญลักษณ์กำกับทำนอง

สัญลักษณ์			ความหมาย
•			จังหวะเคาะ
/			จังหวะยก
วาบ---			คำว่า “วาบ” ออกเสียง 1 จังหวะ
วาบ-			คำว่า “วาบ” ออกเสียงครึ่งจังหวะ
วาบ---		---	คำว่า “วาบ” ยืดเสียงออกเป็น 2 จังหวะ
วาบ- อือ-			คำว่า “วาบ” ออกเสียงครึ่งจังหวะในจังหวะเคาะ และเอื้อนเสียง “อือ” อีกครึ่งจังหวะในจังหวะยก
เพชร- เอะ-	อือ- ประ-	ทับ---	ในห้องที่ 1 คำว่า “เพชร” ออกเสียงครึ่งจังหวะในจังหวะเคาะ แล้วเอื้อนเป็นเสียง “เอะ” ในจังหวะยก ในห้องที่ 2 เอื้อนเสียง “อือ” ครึ่งจังหวะในจังหวะเคาะ แล้วออกเสียงพยางค์ “ประ” อีกครึ่งจังหวะในจังหวะยก ให้ต่อเนื่องกับพยางค์ “ทับ” ในห้องที่ 3
0			ไม่มีการออกเสียง

ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะนำตัวอย่างกลอนที่ประสานกับทำนองแคะ 1 บทมาจัดในรูปแบบตารางข้างต้น โดยยกตัวอย่างลีลาเทศน์ของพระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ความว่า “ซื่อนไส่ / เสรีจสรรพ // เอาเพชรประทับ / ฟั้นทอง // วาบวาม / ตามช่อง // พิศผ่อง / อำไพ” ([ข้อมูลวิดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 1](#), ไฟล์ที่ 3, 2562: 8.55-9.00) ในตารางต่อไปประกอบด้วย 2 แถว แถวบนเป็นคำในบทแปล แถวล่างแสดงห้องจังหวะ ช่องสี่เหลี่ยมคือช่องที่มีการรับส่งสัมผัส ส่วนช่องสี่เหลี่ยมเป็นช่องที่มีการแทรกลูกเล่นทางเสียง ดังนี้

ตารางที่ 52 จังหวะการเทศน์ทำนองแกะ⁴¹

วรรคที่ 1

ซ็อน---		ใส่---		เอ๋อ- ฮื่อ-		ฮื่อ---		เสีจ---		สรรพ- อิม-		เน- เอา-	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 2

เพชร- เอะ-		ฮื่อ- ประ-		ทับ---		ฮื่อ---		ฮื่อ---		พิน---		ทอง---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 3

วาบ---		วาม---		เน๋อ- ฮื่อ-		ฮื่อ---		ตาม---		ช่อง---		---ฮื่อ	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 4

พิศ- ฮื่อ-		ฮื่อ- ศะ-		ผ่อง---		อิง- เงอ-		0- ฮื่อ-		อำ---		ไพ---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

จากตารางข้างต้น จังหวะที่แทรกลูกเล่นทางเสียงซึ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมมีอยู่ 4 แห่ง ได้แก่

ตำแหน่งที่ 1 อยู่ที่จุดเว้นจังหวะกลางวรรคที่ 1 และ 3 เช่น ในวรรคที่ 1 เอื้อน “เอ๋อ- ฮื่อ- ฮื่อ-” ระหว่าง “ใส่” กับ “เสีจ”

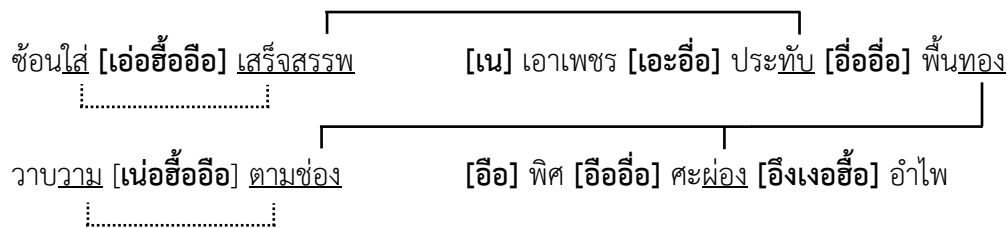
ตำแหน่งที่ 2 อยู่หน้าคำแรกของวรรคที่ 2 และ 4 เช่น ในวรรคที่ 2 เอื้อน “เน-” หน้า “เอา”

ตำแหน่งที่ 3 อยู่ก่อนคำรับสัมผัสของวรรคที่ 2 และ 4 เช่น เอื้อน “ฮื่อ- ฮื่อ-” ระหว่าง “พิศ” กับ “ผ่อง”

ตำแหน่งที่ 4 อยู่หลังคำรับสัมผัสในวรรคที่ 2 และ 4 เช่น “อิง- เงอ- ฮื่อ-” หลัง “ผ่อง”

เมื่อจัดเรียงรูปแบบคำประพันธ์โดยแทรกลูกเล่นทางเสียงด้วย จะเห็นลักษณะชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

⁴¹ หมายความว่าของสัญลักษณ์กำกับเสียงในตารางที่ 51

การแทรกลูกเล่นเสียงข้างต้นมีระยะสม่ำเสมอในทุกช่วงวันจังหวะ
วรรคหน้านิยมแทรกลูกเล่นกลางวรรคในตำแหน่งลงจังหวะ ส่วนวรรคหลังนิยมแทรกลูกเล่น 3 แห่ง
คือ ตำแหน่งหน้าพยางค์แรก ตำแหน่งระหว่างก่อนคำรับสัมผัส และตำแหน่งหลังคำรับสัมผัส ทำให้
เกิดทำนองแกมมีจังหวะระริว ยักย้ายไปมาระหว่างวรรคหน้ากับวรรคหลัง เสียงคำกับลูกเล่นทางเสียง
สลับกันไปเรื่อย ๆ เหมือนคลื่นสอดคล้องกับทำนองแหล่ในของกัณฑ์มหाराชที่เน้นสร้างจังหวะระริว
จนมีคำเรียกเฉพาะว่า “ทำนองคลื่นกระทบฝั่ง” ลักษณะทำนองแหล่แกมจึงช่วยเสริมให้ลีลาประจำ
กัณฑ์ของกัณฑ์มหाराชโดดเด่นขึ้นด้วย

ข) กลอนที่ประสานกับทำนองพา ทำนองพานิยมใช้เทศน์บทแหล่
นอกของกัณฑ์มหาราพน นิยมขึ้นต้นแหล่ด้วยคำว่า “รูป” สื่อถึงพระผู้เทศน์สวมบทบาทเป็นอัจจุตฤษีที่
“พา” ชูชกไปชมเส้นทางในเขาวงกต

ทำนองพานี้มีความเร็วปานกลางค่อนข้างไปทางช้า ประมาณ 60-100
เคาะต่อนาที⁴² เน้นออกเสียงเต็มคำ มีเอื้อนทอดยาว และสร้างจังหวะด้วยการกักลมเป็นระยะแต่น้อย
กว่าทำนองแกม กลอนที่ประสานกับทำนองพานี้มักใช้คำประมาณ 6-8 คำ ตำแหน่งวันจังหวะอยู่กลาง
วรรคที่คำที่ 3 หรือ 4 ดังตัวอย่างจากแหล่พาสำนวนหนึ่ง ความว่า

แกออกเถื่อนทุ่ง / มุ่งหมายมาด

เสียงปีศาจ / หมู่เสื่อสาจ

ปีศาจเสียง / สำเนียงคราง

ตาเฒ่าเดินพลาง / ตะลึงแล

จำนวนคำในแหล่พาใกล้เคียงกับอัตราจังหวะ 4/4 จึงออกเสียงคำ
ได้เต็มจังหวะ หากมีวรรคที่ใช้คำ 2 หรือ 3 คำไม่ตามครบจังหวะก็แทรกลูกเล่นทางเสียงเพิ่มหรือเว้น
ไปไม่ออกเสียง เพื่อให้ทำนองตรงจังหวะ ลูกเล่นทางเสียงเด่นในทำนองพาคือการทอดเสียง การ

⁴² เทียบกับความเร็วในดนตรีสากล คาบเกี่ยวระหว่างระดับเลนโต้ (Lento) คือความเร็วระดับช้า
ประมาณ 45-60 เคาะต่อนาที กับระดับอันดันเต้ คือความเร็วระดับปานกลาง ประมาณ 76-108 เคาะต่อนาที
(Tempo, 2020: [online])

เอื้อนสั้น ๆ และการโหนเสียง ในขณะที่เดียวกันก็ใช้การหน่วงจังหวะเล็กน้อยก่อนจะเปล่งเสียงบางพยางค์ เพื่อให้ออกเสียงรวบกับคำถัดมาได้ เกิดเป็นจังหวะหน่วงสลับกับกระชั้นเป็นบางครั้ง ผู้วิจัยขอ ยกตัวอย่างทำนองจากลีลาเทศน์ของพระมหาจรัญวัฒน์ จรณธมโมแห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ([วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 10](#), 2556: 24.25-24.50) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 53 จังหวะการเทศน์ทำนองพา

วรรคที่ 1

0- แก-		ออก---		เถื่อน---		ทุ้ง---		0- เนอ-		มุ้ง---		หมาย---		มาด---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 2

0---		เสียง---		ปี---		ศาจ---		อือ- เนอ-		หมู่---		เสื่อ---		สาง---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 3

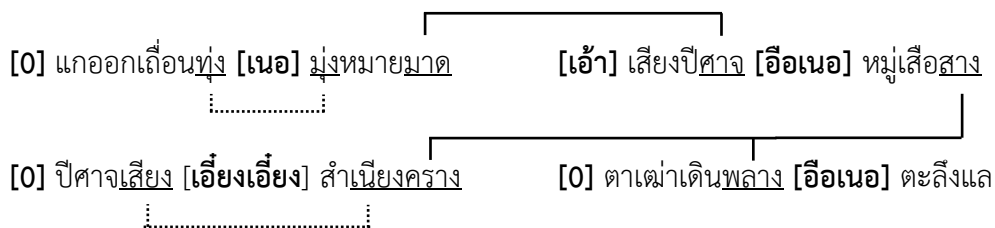
0---		ปี---		ศาจ---		เสียง---		เอียง---		เอียง- สำ-		เนียง		คราง---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 4

0- ตา-		เฒ่า---		เดิน		พลาจ---		อือ- เนอ-		0- ตะ-		ลิ่ง---		แล---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

จากตารางข้างต้น ตำแหน่งที่แทรกลูกเล่นทางเสียงมี 3 ตำแหน่ง ตำแหน่งที่ 1 อยู่ที่หน้าวรรคทุกวรรค หน่วงเสียงเล็กน้อยก่อนจะเปล่งเสียงคำแรก ตำแหน่งที่ 2 จะอยู่ที่ตำแหน่งเว้นจังหวะกลางวรรคที่ 1 และ 3 เช่น ในวรรคที่ 3 โหนเสียง “เอียง” หลังคำว่า “เสียง” และตำแหน่งที่ 3 อยู่หลังคำรับสัมผัสในวรรคที่ 2 และ 4 เช่น ในวรรคที่ 2 เอื้อนสั้น ๆ ว่า “อือ- เนอ-” หลัง “(ปี)ศาจ”

เมื่อจัดเรียงรูปแบบคำประพันธ์โดยแทรกลูกเล่นทางเสียงด้วย จะเห็นลักษณะชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

จำนวนคำและลูกเล่นทางเสียงของทำนองพาทำให้ในแต่ละวรรคมี จังหวะนุ่มนวลในต้นวรรค เพราะมีการหน่วงเสียงในจังหวะแรก แล้วเอื้อนเสียงสั้น ๆ ในกลางวรรค เหมือนกันทุกวรรค การเอื้อนสั้นใช้วิธีการกักลมประกอบ ทำให้เสียงคำในทำนองพามีจังหวะจะโคน ในบางแห่งยังใช้การทอดเสียงและโหนเสียงขึ้นสูงเพื่อให้เกิดความเสนาะ ทำนองพามีจุดเด่นคือ ความนุ่มนวลและแสดงพลังเสียงของพระผู้เทศน์เป็นหลัก ช่วยเสริมให้เนื้อหาของเหล่าพาที่เป็นบท พรรณนาธรรมชาติอันงามแปลกในป่าหิมพานต์ให้โดดเด่นยิ่งขึ้น เพราะเน้นให้คำแต่ละคำชัดเจน จินต ภาพที่ถ่ายทอดผ่านการเล่นเสียงและเล่นคำจึงปรากฏชัดเจน

ค) กลอนที่ประสานกับทำนองพรต ทำนองพรตนิยมใช้เทศน์เหล่า พร เหล่าเทียบเนื้อ เหล่าคำสอน และเหล่านิทานต่าง ๆ พบในการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์

ทำนองพรตมีความเร็วปานกลางค่อนข้างไปทางช้า ประมาณ 60-100 เคาะต่อนาที⁴³ และมักใช้คำ 7-8 คำเป็นหลัก ลักษณะกลอนคล้ายกับทำนองพาที่ใช้คำจำนวนมาก แต่ ทำนองพรตมีลักษณะพิเศษคือ เพิ่มตำแหน่งเว้นจังหวะในวรรคมากกว่าทำนองพา ทำนองพรตนิยม เว้นจังหวะสั้น ๆ ในวรรคเพิ่มอีก 2 จังหวะ ดังตัวอย่างจากเหล่าหญิงหม้ายสำนวนหนึ่งว่า

ถ้ามี / ผัวผิด / คิดจน / ตัวตาย จะมัว / เสียตาย / ผัว / คนเก่า
 ถ้าหาก / ผัวใหม่ / ใจเขา / นั้นเบา จะทำ / ให้เจ้า / ต้องกิน / น้ำตา

การแบ่งจังหวะออกเป็น 4 ช่วงต่อ 1 วรรคทำให้บรรจุคำได้ จังหวะละ 1-2 คำ ใกล้เคียงกับจำนวนคำของกลอนแปด จุดเด่นของทำนองพรตที่ต่างจากทำนองพา คือ นิยมทอดเสียงคำเพื่อหน่วงจังหวะในทุกช่วง แล้วออกเสียงคำในจังหวะรวบกัน ลีลาของทำนอง พรตจึงเร็วกว่าทำนองพา ลูกเล่นทางเสียงที่นิยมคือการทอดเสียงและโหนเสียงท้ายวรรคให้สูงขึ้น

⁴³ เทียบกับความเร็วในดนตรีสากล คาบเกี่ยวระหว่างระดับเลนโต้ (Lento) คือความเร็วระดับช้า ประมาณ 45-60 เคาะต่อนาที กับระดับอันดันเต้ คือความเร็วระดับปานกลาง ประมาณ 76-108 เคาะต่อนาที (Tempo, 2020: [online])

แต่ไม่นิยมเอื้อนหรือการกักลมอย่างทำนองพาเพราะทำให้เสียจังหวะ ดังตัวอย่างแหล่งหญิงหม้ายลีลาเทศน์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ (วิธีเทศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 1, 2557: 1.03.25-1.03.48) ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 54 จังหวะการเทศน์ทำนองพรต

วรรคที่ 1

0- ถ้ำ-		มี- ผัว-		ผิด- คิด-		จน- ตัว-		ตาย---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 2

0- จะ-		มัว- เสีย-		ตาย---		ผัว- คน-		เก่า---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 3

0- ถ้ำ-		หาก- ผัว-		ใหม่- ใจ-		เขา- นั้น-		เบา---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

วรรคที่ 4

0- จะ-		ทำ- ให้-		เจ้า- ต้อง-		กิน- น้ำ-		ตา---	
•	/	•	/	•	/	•	/	•	/

จากตารางข้างต้น แต่ละวรรคมีคำกระจายลงจังหวะสม่ำเสมอ จังหวะละ 1-2 คำ ในแต่ละช่วงจังหวะจะออกเสียงเน้นที่คำที่ 1 ส่วนคำที่ 2 ออกเสียงเบา เช่น “มี- ผัว-” เน้นเสียงหนักที่คำ “มี” และออกเสียงคำ “ผัว” เบากว่า สลับเสียงหนักเบาเช่นนี้ไปเรื่อยจนถึงท้ายวรรคจึงเน้นเสียงลากยาว 1 จังหวะ ส่วนจังหวะแรกสุดที่เป็นช่องสี่เหลี่ยม จะออกเสียงในจังหวะยก เป็น “0- ถ้ำ-” หรือ “0- จะ-” ลีลาของทำนองพรตจึงมีกระแสเสียงต่อเนื่องโดยตลอดและเกิดพลังด้วยจังหวะหนัก-เบา ลูกเล่นที่นิยมแทรกในทำนองพรตมักเป็นการเอื้อนที่ทำยวรรคเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าทำนองพรตเป็นทำนองที่ใช้พลังเสียงมาก เนื่องจากต้องเปล่งพยางค์ที่มีเสียงหนักและยึดเสียงให้เด่นกว่าพยางค์เบาต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ต้องใช้ทักษะบังคับควบคุมหายใจอย่างชำนาญ ทำให้บางครั้งพระผู้เทศน์เปลี่ยนมาออกเสียง 1 คำต่อ 1 จังหวะเพื่อผ่อนแรง แต่ลักษณะเช่นนี้อาจหายไปมาก จนทำให้จังหวะ (1+) 4 ของทำนองพรตข้างต้น กลายเป็น 8 จังหวะแทน ดังนี้

0--ถ้า	มี---	ผิว---	ผิด---	คิด---	จน---	ตัว---	ตาย---
• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /

ทำนองที่แปรไปข้างต้นมีลักษณะคล้ายกับทำนองพา แต่ไม่สามารถแทรกลูกเล่นทางเสียงได้เหมือนทำนองพาเนื่องจากมีจำนวนคำค่อนข้างมาก ลักษณะที่แปรไปมักเป็นข้อวิจารณ์ในหมู่พระนักเทศน์บางกลุ่มที่ให้ความสำคัญแก่การสืบทอดทำนองว่าทำให้ลีลาทำนองผิดเพี้ยนไป (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 454)

จากการวิเคราะห์กลอนที่ประสานกับทำนองแหล่นอกทั้ง 3 ทำนอง พบว่ากลอนเป็นคำประพันธ์ที่มีจังหวะอ่านแน่นอน เมื่อประกอบทำนองจึงสร้างลีลาที่แตกต่างจากแหลในลูกเล่นทางเสียงที่นิยมใช้มีทั้งการเอื้อนสั้น ๆ การทำเสียงครั้น การอ่านรวบคำ การกักลมหายใจ และการทอดเสียง ลูกเล่นเหล่านี้นิยมแทรกในตำแหน่งเว้นจังหวะหรือที่คำรับส่งสัมผัส เน้นให้เกิดจังหวะชัดเจนมากกว่าเน้นความกังวานของเสียงคำเหมือนทำนองแหลใน

ทำนองแหล่นอกทั้ง 3 ทำนองยังมีจำนวนคำต่างกันและใช้ลูกเล่นทางเสียงต่างกัน เกิดเป็นลีลาเร็วและช้าที่เฉพาะตัว กลอนที่ประสานกับทำนองแคะมักใช้คำน้อย เปิดช่องให้แทรกลูกเล่นได้หลายแห่ง ทำให้เกิดลีลาเร่งรัว กลอนที่ประสานกับทำนองพาใช้คำมากกว่าทำนองแคะ เน้นออกเสียงคำเต็ม มีจังหวะที่แทรกลูกเล่นน้อยกว่าทำนองแคะ ส่วนกลอนที่ใช้ประสานกับทำนองพรตมักใช้คำ 8 คำเป็นหลัก เน้นสร้างจังหวะหนักเบาต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ รูปแบบคำประพันธ์ของแหล่นอกจึงช่วยสร้างบรรยากาศที่คึกคักสนุกสนานไม่ซ้ำแบบ สอดคล้องกับวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทยที่นิยมใช้กลอนในมหรสพ โดยเฉพาะใช้ในการเล่นเพลงพื้นบ้านและการละเล่น (ดวงมน จิตรจํานงค์, 2544: 47-49) คำประพันธ์กลอนจึงมีนัยยะทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงการเล่นและแสดงมิติติวความเป็นมหรสพของการเทศน์มหาชาติได้อย่างมีสีสัน

โดยสรุป บทแหล่นในและบทแหล่นอกใช้คำประพันธ์ต่างกัน ซึ่งเอื้อให้ประกอบทำนองและลูกเล่นที่ต่างกันเพื่อสร้างบรรยากาศเฉพาะ คำประพันธ์ร่ายยาวเหมาะสมสำหรับอ่านตามเสียงคำ ทำนองและลูกเล่นที่ใช้เน้นให้อ่านออกเสียงชัดเจน การให้ความสำคัญแก่เสียงคำนี้ สอดคล้องกับคติความเชื่อที่มุ่งให้ผู้ฟังได้ฟังเนื้อหาตามคัมภีร์ครบทั้งพันคาถา การเทศน์แหล่นในจึงสร้างบรรยากาศขรมขลังสง่างาม ส่วนแหล่นอกมีท่วงทำนองกำกับแน่นอนคล้ายเสียงดนตรี คำรับส่งสัมผัสทำหน้าที่เป็นตำแหน่งลงจังหวะสำหรับแทรกลูกเล่นทางเสียง ช่วยสร้างเกิดบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน จำนวนคำและวิธีการแทรกลูกเล่นของแหล่นอกยังแยกเป็นทำนองย่อย 3 ทำนองที่มีลีลาช้าและเร็วต่างกัน ซึ่งสร้างสีสันการเทศน์ให้หลากหลาย นอกจากนี้ คำประพันธ์ร่ายยาวและกลอนยังมี

ความหมายในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทยที่ต่างกันชัดเจน ว่าเป็นคำประพันธ์ที่นิยมใช้ถ่ายทอดเนื้อหา ศักดิ์สิทธิ์ เช่น โองการ บทพระนามพจน์ บททำขวัญ การใช้รายยาวจึงเสริมให้บทเหล่านี้มีสถานะที่สูง สอดคล้องกับสถานะของ *เวสสันดรชาดก* ที่เป็นคัมภีร์ศาสนา ส่วนกลอนเป็นคำประพันธ์ที่นิยมใช้แต่งนิทานและเล่นเพลงโต้ตอบเป็นหลัก กลอนจึงผูกพันอยู่กับความสนุกสนาน เมื่อนำมาใช้แต่งบทเหล่าเทศน์มหาชาติ จึงเปลี่ยนบรรยากาศของพิธีให้มีความรื่นเริงเป็นมหรสพมากยิ่งขึ้น

4.1.5 การใช้ลูกเล่นทางเสียงประสานกับการใช้คำเพื่อเสริมจินตภาพและความไพเราะ

การใช้ลูกเล่นทางเสียง⁴⁴ (vocal technique) เป็นศิลปะที่พระผู้เทศน์จำเป็นต้องฝึกฝนให้ชำนาญ ต้องรู้ว่าเนื้อความตอนใดเล่นเสียงเพิ่มได้ หากใช้มากไปหรือน้อยไปอาจลดทอนความไพเราะ (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562) การใช้ลูกเล่นประกอบทางเสียงจึงสัมพันธ์การใช้คำและตำแหน่งของคำในบทเหล่าเทศน์ เช่น คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ระดับที่มีการเปลี่ยนแปลงระดับเสียงจะเอื้อให้โหมเสียง กลุ่มคำที่เล่นเสียงพยัญชนะติดกันเป็นชุดเอื้อให้อ่านรวบเสียง หรือการใช้คำจำนวนเท่ากันต่อเนื่องไปเอื้อให้แทรกลูกเล่นที่สร้างจังหวะสม่ำเสมอ ลูกเล่นทางเสียงยังสัมพันธ์กับความหมายในตัวบท เช่น การใช้เอื้อเสียงยาวและทำเสียงครั้นช่วยเสริมคำที่สื่อความโศกเศร้าของตัวละคร การกักลมหายใจเป็นระยะประกอบกับคำที่มีจังหวะหนักเบาช่วยสื่อถึงความขรุขระไม่สม่ำเสมอ

ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้คำที่เอื้อให้ประกอบลูกเล่นทางเสียง ซึ่งสร้างสีสันทั้งในด้านความหมายและเสียงเสนาะที่เปล่งออกมา จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจินตภาพ และการใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจังหวะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.5.1 การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจินตภาพ การใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพ

เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์พื้นฐานของวรรณคดีทั่วไป อาจเป็นการสรรคำที่สื่อภาพเฉพาะ ใช้ศัพท์พจน์ หรือใช้คำซ้ำ ขึ้นอยู่กับข้อบังคับคำประพันธ์และความคิดสร้างสรรค์ของกวี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 7-11) ในการเทศน์มหาชาติ คำสร้างจินตภาพยังประสานกับลูกเล่นทางเสียงบางชนิดเพื่อเสริมจินตภาพให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการประสานที่สื่อความหมายแบบข้ามผัสสะ (synaesthetic) เช่น ใช้เสียงสูงในคำที่สื่อถึงสิ่งของที่มีขนาดเล็ก ใช้เสียงระรัวในคำที่สื่อถึงการเคลื่อนไหว ใช้เสียงลมและการทอดเสียงในคำที่สื่อถึงกับความเย็น

⁴⁴ ลูกเล่นทางเสียง หมายถึง วิธีการใช้เสียงและวิธีการออกเสียงคำให้พิเศษไปกว่าการออกเสียงคำปกติ พระนักเทศน์มหาชาตินิยมเรียกลูกเล่นทางเสียงนี้ว่า “เม็ด” หรือ “ลูก” และมีคำเรียกเฉพาะสำหรับลูกเล่นบางชนิด เช่น “เสียงหวา” “เสียงทรวง” “เสียงครั้น” “เสียงถีบเสียงถอน”

การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจินตภาพจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การใช้สัทพจน์ และการใช้คำเพื่อเร้าอารมณ์

ก) การใช้สัทพจน์ สัทพจน์ หมายถึง การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ หรือคำที่มีเสียงบ่งถึงสี แสง ท่าทาง เป็นต้น เพื่อให้เกิดภาพพจน์เปรียบเทียบ (กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2521: 240.4) ลูกเล่นเสียงที่นิยมใช้ประกอบคำสัทพจน์ขึ้นอยู่กับประเภทของคำ หากเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงสัตว์ เสียงเครื่องดนตรี เสียงวัตถุกระทบกัน พระผู้เทศน์ นิยมแปลงเสียงของตนให้คล้ายกับเสียงจริง หากเป็นคำที่บ่งบอกสี แสง หรือการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้มีเสียงปรากฏโดยตรง มักใช้ลูกเล่นทางเสียงที่สื่อผัสสะสอดคล้องกับความหมายของคำ

ตัวอย่างสัทพจน์ที่โดดเด่นพบในบทเพลงในกัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน และกัณฑ์มหาราช มหาชาติทั้ง 4 กัณฑ์นี้ใช้สัทพจน์จำนวนมากจนกล่าวได้ว่าเป็นความตั้งใจของกวีที่จะสร้างให้เป็นลักษณะเด่น ดังตัวอย่างการใช้คำเลียนเสียงเครื่องดนตรีในแหล่งประโคนของกัณฑ์มหาราช (**แหล่งที่ 6**) ในแหล่งนี้แทรกคำเลียนเสียงเครื่องดนตรีที่ใช้ประโคนกลม่อมพระเจ้ากรุงสุโขทัยไว้จำนวนมาก ความว่า

... พวกเหล่าสังคีตนี้ก็มาตีสตีระดมดัง ทั้งโทนทับรับจิ้งหะโจ่งจะจิ้งจิ้งจำโจ่ง ๆ ทั้ง ๆ บัณเฑาะว์ดีดสายพิณดังฟังวิเวกแว่ว รัวระนาดแก้วแจ้วใจจริงทุระหรั่งทุระหรั่งฉิ่งฉ่างฉับ ซ้องวงก็รับถึงนั่งโห่งเห่ง กระจับปี่ก็รัวเร็ว ๆ เร่ง ระนาดก็กราดเกร่งบรรเลงลอย ...

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 238-239)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นการใช้สัทพจน์ที่ถ่ายทอดเสียงเครื่องดนตรีเป็นข้อความลายลักษณ์ได้ใกล้เคียงยิ่ง โดยที่ยังสัมผัสให้ถูกต้องตามรูปแบบคำประพันธ์ เมื่อนำมาถ่ายทอดในการแหล่งเทศน์ ผู้วิจัยยังพบว่าพระผู้เทศน์ไม่เพียงออกเสียงเครื่องดนตรีตามคำในตัวบทเท่านั้น แต่ยังทำเสียงเลียนทำนองเพลงไทยเดิมด้วย⁴⁵ บรรยากาศในการประโคนกลม่อมจึงมี

⁴⁵ จากข้อมูลที่ศึกษา พบว่าพระผู้เทศน์กัณฑ์มหาราชส่วนใหญ่นิยมเลียนเสียงเป็นทำนองเพลง “มอญดูดาว” เช่น สีลาเทศน์ของพระอาจารย์เยื่อ ฉตโตโปแห่งวัดบางกุ้ง จังหวัดสมุทรปราการ (วิถีทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 7, [2559]: 35.30-37.45) พระครูพิมลธรรมภาน (ข้อมูลวิถีทัศน์มหาราช ชุดที่ 4, 2549: 19.02-20.30) และพระครูโฆสิตธรรมากร (ข้อมูลวิถีทัศน์มหาราช ชุดที่ 1, 2559: 15.00-16.56) อย่างไรก็ตาม ในวรรคหนึ่งระบุว่า “ข้าเจ้าหงส์ก็ทรงร้องตามเพลงขับ” ตรงกับชื่อเพลงข้าเจ้าหงส์ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง จึงเป็นไปได้ว่าในอดีตอาจมีการเลียนเสียงเป็นทำนองเพลงอื่นประกอบด้วย

ความจริง ช่วยทำให้จินตภาพของตัวบทวรรณคดีปรากฏเป็นรูปธรรม ให้สัมผัสได้ด้วยสัมผัสสะของผู้ฟัง นอกจากนี้ การทำเสียงเครื่องดนตรีเป็นเพลงยังอาจเป็นธรรมเนียมในอดีตที่เอื้อให้วงปี่พาทย์ที่คอยทำเพลงประกอบการเทศน์ด้วย⁴⁶

ส่วนในบทเหล่านั้นนิยมแทรกการเล่นทางเสียงประสานกับคำศัพท์พจน์ที่อยู่ในตำแหน่งลงจังหวะสัมผัส เช่น ในเหล่ากะสะระมุจลินทร์ซึ่งพรรณนาปลาที่อาศัยอยู่ในสระ มีบทหนึ่งใช้คำแสดงการเคลื่อนไหวว่า “ฝูงกัสปะมัจฉาชาติ บ้างว่ายวุตวาดเวียนวน บ้างตื่นแตกตื่นบ้างแผ่นไผดไผน ฉิวชลไม่วายเชื่อน” ลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมมานุยุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์ (วัดทัศนัยมหาพน ชุดที่ 17, ไฟล์ที่ 2, 2557: 20.02-20.28) ได้แทรกการเล่นในวรรค “ฉิวชลไม่วายเชื่อน” เป็นพิเศษ

จากบทเหล่านั้น “ฝูงกัสปะมัจฉาชาติ บ้างว่ายวุตวาดเวียนวน บ้างตื่นแตกตื่นบ้างแผ่นไผดไผน ฉิวชลไม่วายเชื่อน” ลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมมานุยุตมีลักษณะการแทรกการเล่นดังนี้

ตารางที่ 55 การแทรกการเล่นเสริมคำศัพท์พจน์ในบทเหล่านั้น

ฝูงกัสปะมัจฉาชาติ	ฝูง---	กัสป---	สะ- ปะ-	นะ---	อือ---	มัจ---	ฉา---	ชาติ---
	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /
บ้างว่ายวุตวาดเวียนวน	0- บ้าง-	วาย---	0- วุด-	วาด---	อือ- เน-	อือ---	เวียน---	วน---
	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /
บ้างตื่นแตกตื่นบ้างแผ่นไผดไผน	อือ- บ้าง-	ตื่นละก็-	แตก-ตื่น-	0- ใ-	บ้าง---	แผ่น---	ไผด---	ไผน---
	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /
ฉิวชลไม่วายเชื่อน	อือ- ชิว-	ชิว- ฉิว-	ไ-	ชล---	นือ- อือ-	ไม่---	วาย---	เชื่อน---
	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /	• /

จากตารางข้างต้น คำว่า “ฉิวชล” ในช่องสี่เหลี่ยมแทรกการเล่นเป็น “ชิวชิวฉิว” และ “ไ- โอนชล” คำแสดงการเคลื่อนไหวว่า ฉิว หมายถึง “เร็วเรื่อยไปไม่ขาด” (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 2556: 349) พระผู้เทศน์แทรกพยางค์เพิ่มอีก 2 พยางค์ และเปลี่ยนระดับเสียงวรรณยุกต์เป็นสามัญ คำ “ฉิว” จึงเกิดเป็นเสียงต่างระดับเหมือน

⁴⁶ โดยทั่วไป วงปี่พาทย์ประกอบการเทศน์มหาชาติจะทำเพลงบรรเลงประกอบเฉพาะก่อนเทศน์และหลังเทศน์ ซึ่งแต่ละกัณฑ์จะมีเพลงประจำกัณฑ์บรรเลง เช่น กัณฑ์ทศพรใช้เพลงสาธการ กัณฑ์กุมารใช้เพลงโอดเชิดฉิ่ง (สุภาพรณ ฒ บางช้าง, 2524: 108-113) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในบางกัณฑ์จะมีธรรมเนียมการบรรเลงเพลงประกอบในระหว่างเทศน์ตอนพิเศษด้วย เช่น ในเหล่าพระนางมัทรีสลบในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 9) และเหล่ากษัตริย์ทั้งหกพระองค์สลบในกัณฑ์กษัตริย์ (แหล่งที่ 5)

ขึ้นบันไดไปถึงเสียงจัตวา เสียง “ชีว” พยางค์แรกยังออกเสียงที่จิงหะยก ทำให้เสียงต่อเนื่องกับ “ชีว-ฉิว” การออกเสียง “ชีวชีวฉิว” จึงรวบกระชับกว่าคำอื่น สอดคล้องกับภาพการเคลื่อนไหวของฝูงปลาที่ “ตื่นแตกตื่น” และ “แผ่นโผดโผน” ได้อย่างชัดเจน ส่วนคำ “ชล” แยกออกเป็น 3 พยางค์คือ “ไช้ โอนชล” พยางค์ “ไช้” ขึ้นเป็นเสียงสูงเพราะรับอิทธิพลจากเสียงจัตวาของคำ “ฉิว” ที่มาก่อนหน้า แล้วไล่ระดับลงไปทีเสียงสามัญในพยางค์ “โอน” และกลับไปทีเสียงคำ “ชล” ลูกเล่นทางเสียงเช่นนี้เสริมจินตภาพของคำว่า “ฉิวชล” ที่สื่อภาพหมู่ปลาวายไปในน้ำอย่างรวดเร็วไม่ขาดสาย เคลื่อนไหวที่เป็นกลุ่ม ๆ ขึ้นลงตามระลอกคลื่น สอดคล้องกับในวรรณคดีก่อนหน้าที่ใช้คำว่า “บ้างตื่นแตกตื่น” และ “บ้างแผ่นโผดโผน” ขยายภาพฝูงปลาที่มีอยู่จำนวนมาก

ข) การใช้คำเพื่อเร้าอารมณ์ คือ การใช้คำบรรยายอารมณ์ความรู้สึกโดยตรง มีทั้งผ่านมุมมองของผู้เล่าและผ่านคำพูดหรือความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร การใช้คำในลักษณะนี้ได้แก่ คำร้องเรียกและคำแสดงอารมณ์ อารมณ์การเน้นเร้าความโศกและอาลัยอาวรณ์ โดยเฉพาะใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ลูกเล่นทางเสียงที่นำมาประกอบกับคำก็ช่วยเสริมความรู้สึกทั้งสองประการโดดเด่นยิ่งขึ้น

คำร้องเรียกเป็นคำที่ตัวละครหนึ่งใช้เรียกอีกตัวละครหนึ่ง ภาษาบาลีเรียกว่าคำประเภทนี้ว่า “อาลปนะ” ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* คำร้องเรียกมักปรากฏอยู่ตอนต้นของข้อความที่เป็นคำพูดของตัวละคร เช่น “พระพุทธเจ้าข้า” “พระพุทธิเจ้าข้า” “ดูกรมหาพราหมณ์” “มัทรีเอ๋ย” “พระลูกเอ๋ย” คำร้องเรียกเหล่านี้ส่วนใหญ่แปลมาจากคำภาษาบาลี แต่มักสรรคำที่แทรกอารมณ์มากขึ้น เช่น คำบาลี “เทว” หรือ “ราชา” คำแปลภาษาไทยผูกศัพท์ให้ความหมายยิ่งใหญ่มากขึ้น เช่น “เทว ข้าแต่พระมิ่งโมลิมกุฎสมมุติเทพวงศ์” (*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 224) นอกจากนี้ยังมีคำร้องเรียกที่แสดงความรู้สึกผูกพันระหว่างตัวละคร เช่น “พระคุณเอ๋ย ลูกคิด ๆ ถึงตัวแล้วก็ยิ่งเศร้าเสียน้ำใจ” (*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 72) หรือ “นनु มหทธิ ดูกรนางนาฏพระน้องรัก”

ส่วนคำแสดงอารมณ์มีทั้งคำพูดของตัวละครและคำบรรยายของผู้เล่า เช่น ในทหานกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสุยชัยตรัสกับพระนางมัทรีว่า “อนิจจา ๆ เอ๋ย ไม่ควรเลยจะประดักประเดิด ดูเอาเถิด ไม่เกรงกลัว” (*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 70-71) หรือในกัณฑ์กุมารมีข้อความว่า “ควรจะสงสาร ด้วยสองกุมาร” (*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 70-71) คำแสดงอารมณ์นี้ช่วยเสริมให้อารมณ์ให้แก่ข้อความในตอนนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น

คำร้องเรียกตัวละครและคำแสดงอารมณ์มักใช้ลูกเล่นทางเสียงที่มุ่งสื่อความโศกและอาลัยอาวรณ์ พระนักเทศน์ที่เชี่ยวชาญอาจใช้ลูกเล่นเสริมอย่างหลากหลายเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกที่ผสมปนเปกันในคราวเดียว ดังในทหานกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสุยชัยตรัสห้ามพระนาง

มัทรีไม่ให้ติดตามพระเวสสันดรไป มีความว่า “จึงตรัสว่ามัทรีเอ๋ย พาชาลีกัณห์มาไย เออนี้เจ้าจะไป กับผัวหรือพระลูกรัก อนิจจา ๆ เอ๋ย ไม่ควรเลยจะประดักประเดิด ดูเอาเถิดไม่เกรงกลัว” ในลีลาเทศน์ ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ (วิดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 1, 2557: 43.30-44.23) แทรกลูกเล่นทางเสียงไว้ในทวารวรรค จุดเด่นคือ เอื้อนเสียงคำแสดงอารมณ์ยาว ประมาณ 6-7 วินาที ในขณะที่คำอื่น ๆ ออกเสียงประมาณคำละ 0.5 วินาที และมีการซ้ำคำหลายครั้ง เพื่อให้เหมือนกับอาการตรัสละล้าละลักเพราะอารมณ์ที่อัดอั้น ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 56 การแทรกลูกเล่นเสริมคำเร้าอารมณ์ในแหล่งใน

ตัวบท	ลักษณะลูกเล่นทางเสียง
จึงตรัสว่ามัทรีเอ๋ย	- ทอดเสียงและโหนเสียง “เอ๋ย” - เอื้อน “เอื้อเอื้อเอื้อเอื้อ----” ยาวประมาณ 7 วินาที - ทำเสียงครั้นท้ายพยางค์ “เอ๋ย”
พาชาลีกัณห์มาไย	- ทอดเสียง “ไย” ประมาณ 3 วินาที - ทำเสียงครั้นท้ายพยางค์ “ไย”
เออนี้เจ้าจะไปกับผัวหรือพระลูกรัก	- เน้นเสียงและโหนเสียงคำ “เออ” - ซ้ำคำ “นี้” เป็น “นี่นี่นี่นี่”
อนิจจาเอ๋ย ไม่ควรเลยจะประดักประเดิด	- ซ้ำคำ “อนิจจา” เป็น “อนิจจานิจจา” - ทอดเสียงพยางค์ “จา” สุดท้ายประมาณ 3 วินาที - ทอดเสียงและโหนเสียง “เอ๋ย” - เอื้อน “เอื้อเอื้อเอื้อเอื้อ----” ยาวประมาณ 6 วินาที - ทำเสียงครั้นท้ายพยางค์ “เอ๋ย”
ดูเอาเถิดไม่เกรงกลัว	- ซ้ำคำ “ดู” เป็น “ดูดู”

ตัวอย่างข้างต้นแสดง คำเร้าอารมณ์ที่มีลูกเล่นเสียงประกอบมักอยู่ ต้นวรรคหรือท้ายวรรค ใช้เนิ่นก่อนกล่าวข้อความหรือหลังกล่าวข้อความ ลูกเล่นที่ใช้ประกอบคำเร้า อารมณ์ช่วยสื่อถึงลักษณะตัวละครและอารมณ์ความรู้สึก เช่น ทำเสียงครั้นให้เหมือนพระเจ้ากรุงสุย ชัยที่เป็นคนสูงวัย ทอดเสียงและโหนเสียงให้เหมือนคนที่ระบายถ้อยคำออกมาด้วยอารมณ์อัดอั้น ส่วน ซ้ำคำเพื่อให้เหมือนกับการพูดละล้าละลักเพราะสะกดอารมณ์ไว้ไม่ได้

4.1.5.2 การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นเสริมจังหวะ คำประพันธ์ร้ายและกลอนที่ใช้ แต่งบทแหล่งเทศน์มหาชาติเอื้อให้เล่นเสียงได้หลายรูปแบบ เมื่อประกอบลูกเล่นทางเสียงในการเทศน์

ทำให้เกิดจังหวะเฉพาะตัวของแต่ละทำนอง และช่วยเสริมบรรยากาศให้สอดคล้องกับเนื้อหาในแต่ละ
 กัณฑ์ที่แตกต่างกันด้วย

การใช้คำที่เอื้อให้ใช้ลูกเล่นสร้างจังหวะจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่
 การใช้คำที่เล่นเสียงต่อเนื่อง และการใช้คำที่มีจังหวะเด่นชัด

ก) การใช้คำเล่นเสียงต่อเนื่อง คือการใช้คำที่เล่นเสียงพยัญชนะ
 หรือเล่นเสียงสัมผัสสระต่อเนื่องในตำแหน่งใกล้เคียงกัน การใช้คำลักษณะนี้พบเป็นจำนวนมากทั้งในบท
 แผลในและบทแผลนอก เช่น ในทำนกัณฑ์มีข้อความว่า “จะตบตันต่ายตะกายกัณฑ์ดกกลมา” (ร่าย
 ยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 71) หรือในกัณฑ์กุมารมีข้อความว่า “แต่ร้องร้องจนสุดสิ้นพระ
สุรเสียงสำเนียงกริดกริดวะหวัดหวาด” (ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 169)

แม้การใช้คำเล่นเสียงจะเป็นวรรณศิลป์พื้นฐานที่พบได้ในวรรณคดี
 ทุกประเภท แต่ผู้วิจัยพบว่าเมื่อนำตัวบทไปเทศน์ ลูกเล่นที่นำมาใช้ประกอบคำเล่นเสียงจะแตกต่างกัน
 ไปตามลีลาของทำนองเร็วและทำนองช้า การใช้คำเล่นเสียงต่อเนื่องในทำนองเร็วจะช่วยสร้างจังหวะ
 ระรัว ส่วนการใช้คำเล่นเสียงต่อเนื่องในทำนองช้าจะเน้นเสียงพริ้งพราวและเสียงกังวานของเสียงคำ
 การใช้คำเล่นเสียงต่อเนื่องจึงสื่อภาพและอารมณ์ที่แตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับทำนองและลูกเล่นทาง
 เสียงที่นำมาประกอบ

การใช้คำที่เล่นเสียงต่อเนื่องที่ช่วยสร้างจังหวะระรัวพบมากใน
 กัณฑ์ที่มีทำนองคึกคักสนุกสนาน⁴⁷ ได้แก่ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มหาพน และกัณฑ์มหาราช ส่วนทำนอง
 แผลนอกพบคำเล่นเสียงต่อเนื่องทั้งในทำนองแคะ ทำนองพา และทำนองพรต⁴⁸ การเล่นเสียงสัมผัส
 อย่างต่อเนื่องเอื้อให้สร้างจังหวะระรัวเพราะพระผู้เทศน์อ่านรวบคำที่เล่นเสียงให้อยู่ในช่วงจังหวะ
 เดียวกัน หรืออาจกักเสียงและแทรกเสียงพยัญชนะที่เล่นในกลุ่มคำ เพื่อสร้างจังหวะย่อยแทรกเพิ่มอีก
 ทำให้จังหวะถี่กระชั้นยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแหล่งสุริเยจากกัณฑ์มหาราช (**แหล่งที่ 3**) พรรณนาภาพ
 ป่าอันน่าหวาดหวั่นที่ชูชกพาสองกุมารเดินทางผ่านเพื่อกลับไปยังแคว้นกสิงคราฐ มีเนื้อความว่า

ขึ้น **สุริเย** ในเมื่อพระสุริยงทรงรัศมีจร ยังยอดสิงขรยุคนธเรศ **อตถงคมิเต**
 เป็นเวลาที่พระสุริยงทรงเดชเสด็จด่วนจวนจะใกล้อัสดง ก็มามีดมัวไปทั่วพงพื้น
 ภูมิภาคแผ่นดินดล จัตุบาทนี้ก็มาคะนองร้องคำรามรนระร่าเริง บ้างหมอบเมียง
 มองวังลองเชิงระเริงเล่น ตุ่นกระแต่เต้นตามกระต่าย หมู่ละมั่งและกวางทราย

⁴⁷ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะทำนองโดยละเอียดในหัวข้อ 4.2.1 การใช้ทำนองเพื่อสร้างลีลาประจำกัณฑ์

⁴⁸ ความแตกต่างของทำนองแผลนอกในหัวข้อ 4.2.4.2 กลอนกับการเสริมบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน

เสียงเซ็งแซ่ พาพพยัคฆ์ชะงักชะงัดแลแล้วเสียงหลบ บ้างแผ่นโผนโจนประจบ
กระโจมจับ ...

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 235)

ตัวอย่างข้างต้นเล่นเสียงพยัญชนะอย่างต่อเนื่องจนเป็นวรรณศิลป์
เด่น เช่น เล่นเสียง /ต/ ในวรรค “ตุนกระแต่ตั้นตามกระต่าย” ทั้งยังใช้คำที่มีพยางค์เบา-หนัก
ต่อเนื่องกันหลายคำ เช่น “บ้างแผ่นโผนโจนประจบกระโจมจับ” และ “พาพพยัคฆ์ชะงักชะงัดแลแล้ว
เสียงหลบ” การเล่นเสียงต่อเนื่องเอื้อให้ประสานกับลูกเล่นทางเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ของกัณฑ์มหาพรต ซึ่ง
นิยมว่าเรียกว่า “เต้น” หรือ “เต้นตัว ตายตัว” หมายถึง การเอื้อนเสียงไปมาระหว่างอ่านจากวรรค
หนึ่งไปยังอีกวรรคหนึ่ง หรือกลั่นหายใจระหว่างพยางค์หายใจระหว่างตัวอักษรต่อกัน (พระครูวินัยธร
มานพ ปาละพันธ์, 2552: 364) ดังในลีลาเทศน์ของพระเกษม เขมสิริแห่งวัดโพธิ์พระใน จังหวัด
เพชรบุรี (ข้อมูลวิถีทัศนมหาพรต ชุดที่ 14, 2559: 15.03-15.14) เทศน์วรรค “พาพพยัคฆ์ชะงักชะงัด
แลแล้วเสียงหลบ” โดยแทรกลูกเล่นดังนี้

พาพพยัคฆ์ / ชะ[งะ]จัก / ชะ[งะ]แจ๋ /

[แฮะแอะแอะแฮะแอะแอะแฮะแอะแอะแฮะแอะแอะ] / แล[ละละ] / เสียงหลบ

ทำนองกัณฑ์มหาพรตที่ใช้เทศน์ตัวอย่างข้างต้นมีลีลารวดเร็ว เว้น
จังหวะอ่านทุก 2-3 พยางค์ ในระหว่างเว้นจังหวะจะกักลมหายใจสั้น ๆ ทำให้เกิดจังหวะสะดุด แล้วจึง
อ่านรวบคำ การออกเสียงคำในแต่ละช่วงมีทั้งจังหวะหน่วงและเร่ง ช่วงใดที่มีพยางค์เบา ทำให้ออก
เสียงได้ไม่เต็มจังหวะ เช่น “ชะงัก” และ “ชะแจ๋” อาจแทรกพยางค์เข้าในกลางคำเพื่อให้ลงจังหวะ
เป็น “ชะ[งะ]จัก” และ “ชะ[งะ]แจ๋” รวมถึงแทรกลูกเล่นเด่นหลังคำว่า “แจ๋” เป็น [แฮะแอะแอะแอะ]
ซ้ำ ๆ ทำให้ลีลาเด่นในวรรคนี้เป็นเสียงระรัว สอดคล้องกับบรรยากาศของป่าหิมพานต์ในความรู้สึก
ของชูชกที่กวีบรรยายไว้ว่า “แต่อาธรรมจัญไรสยดสยอง ทุกเส้นโลมาพองอยู่เกรียว ๆ” (ร่ายยาว
มหาเวสสันดรชาดก, 2558: 235)

ส่วนภาพป่าในกัณฑ์มหาพรตซึ่งมีทำนองเนิบช้ามีลักษณะต่างจาก
ภาพป่าข้างต้น การพรรณนาในกัณฑ์มหาพรตสื่อภาพป่าที่เต็มไปด้วยความขรุขระ หมูสัตว์เคลื่อนไหว
ออกหากินอย่างครึกโครม การใช้คำเล่นเสียงในดับทประสานกับลูกเล่นทำให้เกิดเป็นจังหวะเร่งรัว
สอดคล้องกับบรรยากาศโดยรอบที่ทำให้ชูชกเกิดความกลัว แต่ในกัณฑ์มหาพรตพรรณนาภาพป่าอันน่า
รื่นรมย์ ใช้การกักลมหายใจน้อยกว่า จึงไม่เกิดเป็นจังหวะที่กระชั้น แต่ช่วยเน้นที่น้ำหนักคำให้หนัก
แน่นแทน ทั้งยังประกอบกับลูกเล่นที่เน้นเปล่งเสียงคำเสียงเป็นหลัก เช่น การเอื้อน การโหนเสียง การ

ยัดเสียง ดังตัวอย่างกัณฑ์มหาพนลีลาเทศน์ของพระปลัดวิทยา สุพุทธาจาโรแห่งวัดเทพากร กรุงเทพฯ (วិถีทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 6 , 2560: 10.09-10.20) เทศน์ข้อความว่า “แลเหลือบยุงบุงร้านรินกิน โลहित” โดยประกอบลูกเล่นดังนี้

แลเหลือบ[เอื้อเอื้อเอื้อบ]ยุง / บุงร้านริน / กินโลहित

ตัวอย่างข้างต้นมีการเล่นเสียง /ล/ สามตำแหน่ง คือในคำว่า “แล” “เหลือบ” และ “โล(हित)” เว้นจังหวะการอ่านทุก 3 พยางค์ และเน้นการเอื้อน ในคำ “เหลือบ” พระผู้เทศน์แทรกเอื้อน 3 พยางค์ “เอื้อเอื้อเอื้อบ” ทำให้เสียงคำว่าเหลือบชัดเจน ส่วน พยางค์ “โล(हित)” ยังแทรกลูกเอื้อนและโหนเสียงสูงขึ้นอย่างนุ่มนวล เมื่อประมวลลูกเล่นนี้ประกอบ กับลีลาทำนองที่เนิบช้า เน้นจังหวะหนักแน่น จึงช่วยสื่อภาพป่าที่นาชื่นชมของกัณฑ์มหาพน สมเป็น สถานที่ที่พระเวสสันดรอาศัยบำเพ็ญพรตอยู่ สอดคล้องกับคำบรรยายของอัจฉฤตยิณีที่พรรณนาว่า “เป็นที่ภิรมย์ปราโมทย์อมรมพิมานมรุดณานิกรปีศาจสิง ทุกมิ่งไม่บรรดามีในศิรียะประเทศ พิเศษทรง ทศเสาวคนธันธขจรฉายฟุ้งจริงใจเป็นอาจิณ” (ร้อยยวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 138)

ข) การใช้คำที่มีจังหวะเด่นชัด คือการใช้คำที่เอื้อให้พระผู้เทศน์ อ่านเน้นเสียงหรือผ่อนน้ำหนักเสียงได้ง่าย ได้แก่ การใช้คำบาลีสันสกฤตขนาดยาว และการใช้คำที่ซ้ำ เสียงเป็นชุด คำเหล่านี้เอื้อให้อ่านเป็นจังหวะหนักเบาต่อเนื่องกัน ช่วยเสริมความไพเราะและเปิด โอกาสให้พระผู้เทศน์ได้ผ่อนคลายใจ ไม่ต้องออกเสียงคำหนักไปตลอด ลูกเล่นทางเสียงที่นิยมใช้ ประกอบการใช้คำกลุ่มนี้ก็เน้นให้เกิดจังหวะหนักเบายิ่งขึ้น

การใช้คำบาลีสันสกฤตขนาดยาวเป็นวรรณศิลป์ที่พบได้มากในบท แผลใน สอดคล้องกับเนื้อเรื่องทางศาสนาและตัวเอกที่มีสถานะเป็นกษัตริย์ กวีผู้แต่งกัณฑ์ต่าง ๆ ใน ร้อยยวมหาเวสสันดรชาดกยังเป็นกวีราชสำนักหรือเป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางภาษา การใช้คำบาลีสันสกฤตจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่ง que แสดงฝีมือของกวีเป็นอย่างดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน ปรากฏในกัณฑ์ชูชกซึ่งเป็นผลงานของพระเทพมุนี (ดั่ง) วัดสังข์กระจาย แม้เนื้อเรื่องของกัณฑ์นี้ส่วน ใหญ่จะเล่าถึงพราหมณ์ชูชกที่เป็นยาจก แต่ในเนื้อความตอนต้นมีคำเรียกพระเวสสันดรที่แสดงให้เห็น ฝีมือกวีในการผูกศัพท์ว่า “ผู้เป็นมิ่งมงกุฎเกศเขตต์ตียะยังยอดสมมุติวงศ์ คือสมเด็จพะจอม จักรพรรดิพงศ์เพศยันดรดวงดิลกเทเวศร์” (ร้อยยวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 102)

ในการเทศน์จริง ศัพท์บาลีสันสกฤตขนาดยาวข้างต้นเอื้อให้อ่าน ตามเสียงครูลหุของคำ ดังที่พระราชธรรมวาทีกล่าวว่า “ให้สังเกต เช่น พราหมณ์ ถ้าภาษาไทยมี ทัศนฆาต ก็พราหมณ์เฉย ๆ แต่เวลาร้องหรือเวลาแห่ ต้องเป็น พราม มะ นะ นี้ อาภรณ์ก็

เหมือนกัน ... ตามท่วงทีลีลาของการอ่านมหาชาติ ประดับอาภะระนะภู” ([วิดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 2](#), [2559]: 44.29-45.25)

จากตัวอย่างกัณฑ์ชูชกที่ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการผูกศัพท์บาลีสันสกฤตขนาดยาวที่เอื้อให้อ่านเป็นเสียงครูลหุได้มาก เช่น “มกุฎิเกศ” อ่านเป็น /มะ-กุด-ติ-เกด/ และ “ดวงดิลก” อ่านเป็น /ดวง-ติ-ละ-กะ/ เอื้อให้แก่อ่านเป็นจังหวะเบาหนักเป็นกลุ่มได้ ดังตัวอย่างลีลาเทศน์ของพระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ([วิดิทัศน์กัณฑ์ชูชกชุดที่ 4](#), 2556: 4.14-4.33) ในข้อความด้านล่าง คำที่ขีดเส้นใต้คือพยางค์ที่ออกเสียงเบา ส่วนคำที่เป็นตัวหนาเป็นเสียงเอื้อนที่แทรกเข้ามาเพื่อสร้างจังหวะเพิ่ม ดังนี้

ผู้เป็น / มิ่ง-มะ-กุด-ติ-เกศ / เขต-ชัด-ติ-ยะ-ยั้ง-ยอด / สม-อ้อ-อ้อ-อ้อ-มุด-ติ-วง //

คือ-สม-เต็ด / พระ-จอม-มะ-จัก-พะ-พัค-ติ-พง / เพด-สะ-ยัน-ตร / ดวง-ติ-ลก-กะ-เท-เวด-เอะ-เอะ-เอด

การอ่านคำบาลีสันสกฤตตามเสียงครูลหุข้างต้นทำให้เกิดเสียงพยางค์เบาคร่อมด้วยเสียงพยางค์หนัก เช่น “มิ่ง...เกศ” ออกเสียงพยางค์หนัก มี “มะ-กุด-ฏิ” เป็นเสียงพยางค์เบาอยู่ตรงกลาง ตอนท้ายวรรคยังมีการเอื้อนเป็นจังหวะสั้น ๆ คือ “อ้ออ้ออ้อ” และ “เอะเอะเอด” การเล่นเสียงเช่นนี้สอดคล้องกับทำนองของกัณฑ์ชูชกที่เน้นลีลาตะกุกตะกัก ดังที่สถิตย์เสมานิล (2539: 110) ว่าเหมือน “คนป่วยเป็นโรคคุดทะราดกำลังเดินด้วยอาการกระຍ่องกระแย่ง” การประสานคำและลูกเล่นเช่นนี้จึงช่วยเสริมภาพตัวละครเด่นคือ ชูชกที่เป็นคนชราและมีกิริยาท่าทางไม่น่าดูให้เห็นอย่างสมจริง

ส่วนการใช้คำที่ซ้ำเสียงเป็นชุดคือ การสรรชุดคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันแต่แผลงเสียงคำบางส่วนให้ต่างกัน เช่น คำว่า “มหิศรมหิชิ” ซ้ำพยางค์ว่า “มหิ” แต่แผลงพยางค์ “ศร” และ “ชี” หรือคำว่า “มรรคมรรคาลัย” ซ้ำคำว่า “มรรค” แต่แผลงเสียงท้ายคำที่สองเป็น “(มรร)คาลัย” บางกรณีก็สรรชุดคำที่มีความหมายต่างกันแต่ซ้ำเสียงคำบางส่วน เช่น “ทิพยพรรณแลทิพยเนตร” ซ้ำคำว่า “ทิพย” แต่เปลี่ยนคำสุดท้ายเป็น “กรรณ” และ “เนตร” หรือเหล่าสำนวนหนึ่งมีข้อความว่า “จวนเวโลไกลเวลา” ซ้ำพยางค์ “เว” ตรงกลางระหว่าง “จวน...โล” และ “ไกล...เวลา” ทำให้เกิดเป็นจังหวะสมดุลในการเล่นเสียงด้วย

การใช้คำที่ซ้ำเสียงเป็นชุดช่วยเน้นย้ำความหมายให้ชัดเจนและสร้างเสียงเสนาะ เนื่องจากคำกลุ่มนี้ชุดนิยมแบ่งจังหวะอ่านเป็น 2 ส่วนและชุดคำที่ใช้มักมีความหมายสัมพันธ์ เมื่อนำไปเทศน์ คำซ้ำเสียงพยางค์หนึ่งเป็นชุดนิยมประกอบลูกเล่นที่เรียกว่า “เสียงถิบเสียงถอน” คือออกเสียงคำส่วนแรกตามปกติ แล้วเอื้อนกลางคำที่สอง เช่น “ทิพยพรรณแลทิพยเนตร”

เทศน์เสียงเป็น “ทิบ-พะ-ยะ-กรรม-แล-ทิบ-เนอ-ฮือ-ฮือ-พะ-ยะ-เนตร” (ดู [วิถีทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 9](#), 2561: 41.47-41.46)

การเล่นเสียงถีบเสียงถอนช่วยสร้างความแตกต่างระหว่างคำในชุด ทั้ง 2 ส่วนและช่วยเน้นความหมายของคำ ตัวอย่างคำ “ทิพยกรรมทิพยเนตร” ที่ยกมาข้างต้นปรากฏ อยู่ในแหล่งสองกุมารสั่งความในกัณฑ์กุมาร (แหล่งที่ 22) เป็นคำพูดของพระชาติและพระกัณฑ์ที่ ประกาศอ่อนวอนเทวดา มาจากข้อความว่า “ข้าแต่เทพยดาเจ้าทั้งหลายอันศักดิ์สิทธิ์ สถิตยั้งเครีอ หล้าลาดาวลัย อันทรงทิพยกรรมแลทิพยเนตร ได้โปรดเกศเกล้ากระหม่อมฉันด้วยช่วยบอกพระ มารดา” การใช้คำซ้ำเสียงเป็นชุดในตำแหน่งนี้เป็นคำลงท้ายคำเรียกเทวดาก่อนจะเริ่มตรัสอ่อนวอน เป็นการยกย่องเทวดาผู้มีฤทธิ์ศักดิ์สิทธิ์และแสดงความเชื่อมั่นว่ามีอำนาจที่จะช่วยเหลือพระกุมารทั้งสองได้ เมื่อประกอบกับลูกเล่นเสียงถีบเสียงถอนทำให้เสียงของชุดคำนี้โดดเด่นกว่าจากคำอื่น ๆ ที่อยู่ ใกล้ สื่อถึงน้ำหนักของอารมณ์ที่อัดแน่นของพระกุมารทั้งสองหลังจากถูกชุกเขี่ยนตีและพระบิดาไม่ ยอมช่วยเหลือ

จากการวิเคราะห์การใช้คำเพื่อเสริมจินตภาพและการใช้คำเพื่อเสริมจังหวะ สรุปลได้ว่า การใช้คำในบทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นวรรณศิลป์ที่ประสานกับลูกเล่นทางเสียง ช่วยเสริมทั้ง ความหมายและอารมณ์ที่ถ่ายทอดออกมา หากวิเคราะห์ผิวเผินอาจดูเหมือนเป็นรายละเอียดเล็กน้อย แต่แท้จริงแล้ว การใช้คำและเสียงเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการจังหวะเฉพาะในการเทศน์ คำ เสริมจินตภาพช่วยเชื่อมโยงความหมายคำกับเสียงที่เปล่ง ทำให้จินตภาพเด่นชัดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น หรือทำให้ผู้ฟังสัมผัสถึงอารมณ์ของตัวละครผ่านลักษณะของเสียงที่พระผู้เทศน์ใช้จริง ทำให้ ผู้ฟังรู้สึกถึงจินตภาพที่สื่อได้ทั้งในเชิงภาษาและเชิงผัสสะ ส่วนการใช้คำเสริมจังหวะเป็นการใช้ วรรณศิลป์พื้นฐานในวรรณคดีไทยมาเป็นวัตถุดิบสำคัญในการสร้างจังหวะที่ต่างกันไป ทั้งสร้าง จังหวะให้สอดคล้องกับลีลาทำนอง และสร้างจังหวะพิเศษเฉพาะในบางคำเพื่อเน้นความหมาย การ ประสานศิลป์ลักษณะนี้เป็นส่วนสำคัญยิ่งจนมีหลักฐานว่าเป็นเกณฑ์ประเมินค่าอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟัง เทศน์มหาชาติประทับใจ ดังที่สถิตย์ เสมานิลบรรยายถึงความทรงจำผู้ที่เคยฟังเทศน์มหาชาติ องค์ประกอบหนึ่งที่แสดงความงามของการเทศน์มหาชาติคือ “อักขระอักษร” ดังว่า

... ในปีนั้นพระใบฎีกาพิณสำนักวัดสระเกศ ถวายกัณฑ์มหาพน พระและสัปบุรุษที่ ได้ฟังแล้วว่า พอเจ้าภูตั่งนะโม ที่ชุมนุมก็ซึกจะเจียบ เมื่อว่าจุนณียบทจบขึ้นแหล่งอ จุตฤษีปราศรัยตาชุก ชุมนุมผู้ฟังที่เต็มพระอุโบสถมีเจ้านาย ข้าราชการผู้ใหญ่ที่เป็น กรรมการและอื่น ๆ เจียบกริบ เ่งไปที่พระนักเทศน์บนธรรมาสน์ ... ที่เป็น

ดังนั้นก็เพราะว่าทำนองของเจ้ากุไพลีจะเป็นเลิศ เสียดีเป็นต้น ว่าซัดอักษระอักษร
เป็นที่สอง ...

(สฤติย เสมานิล, 2539: 106-107; ชิดเส้นใต้เน้นโดยผู้วิจัย)

จากการวิเคราะห์การประสานศิลป์ที่อิงกับทำนองมหาชาติทั้ง 4 ลักษณะข้างต้น กล่าวได้ว่าการประสานวรรณศิลป์กับทำนองเทศน์ที่เป็นคีตศิลป์เป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการเทศน์มหาชาติเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ “ตัวอักษรมีชีวิตชีวา” (พระครูโฆสิตธรรมากร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

ในการประสานศิลป์ ทำนองมหาชาติทำหน้าที่หลายประการ ในด้านการเล่าเรื่อง ทำนองช่วยจำแนกเนื้อความส่วนต่าง ๆ ทั้งจำแนกบทบรรยายกับคำพูดหรือความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร จำแนกคำพูดของตัวละครหลายตัวให้เห็นชัดเจน หรือเน้นเนื้อความส่วนสำคัญ การใช้ทำนองจึงช่วยให้พระผู้เทศน์เล่าเรื่องได้อย่างราบรื่น เข้าใจง่าย และเน้นตอนสำคัญให้โดดเด่นชัดเจน

ประเด็นที่น่าสนใจคือ การกำกับทำนองข้างต้นถือเป็นลักษณะพิเศษของ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับที่ใช้เทศน์กันแพร่หลายในปัจจุบัน* ต่างจากต้นฉบับมหาชาติที่ใช้เทศน์ในอดีตซึ่งไม่มีการกำกับทำนองไว้⁴⁹ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับโบราณพิมพ์ที่ใช้กันแพร่หลายในทุกวันนี้* จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ศิลปะการเทศน์มหาชาติเป็นแบบแผนมากขึ้น การกำกับทำนองให้ชัดเจนว่าส่วนใดเป็นบทบรรยายหรือคำพูดยังเอื้อให้พระผู้เทศน์นำไปปรับใช้ได้ง่าย จนกล่าวได้ว่า *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับพิมพ์* เป็น “นวัตกรรม” ที่ประสานศิลปะการเทศน์ที่เป็นมุขปาฐะเข้ามาอยู่ในตัวบทหลายลักษณะ

ในด้านพิธีกรรม ทำนองมหาชาติช่วยเสริมบรรยากาศหลายลักษณะ ทั้งสร้างบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ด้วยบทแหลใน และบรรยากาศคึกคักสนุกสนานด้วยแหลนอก ทำนองประจำกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ยังเสริมให้พิธีกรรมในแต่ละช่วงไม่จำเจ การสลับไปมาระหว่างกัณฑ์ที่มีทำนองลีลาเรียบเรื่อย ทำนองโศก และทำนองคึกคักสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ที่มีหลายอารมณ์ และต้องกับรสนิยมของคนไทยที่นิยมการถ่ายทอดวรรณคดีที่มี “ครบรส” ดังปรากฏในวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่น เช่น บทสวดล้านนอกในพิธีศพ (ปรมินท์ จารูวร, 2554: 174-175) ขณะเดียวกัน การใช้ทำนองต้องอาศัยความชำนาญยิ่ง ต้องแม่นยำทั้งท่วงทำนอง จังหวะ การแทรกลูกเล่น และการกำกวมหายใจ ไม่ว่าจะเป็นทำนองช้าหรือเร็วล้วนมีส่วนที่ทำทลายความสามารถของพระผู้เทศน์ การใช้

⁴⁹ เอกสารเก่าที่สุดที่ผู้วิจัยพบการกำกับทำนองเป็นต้นฉบับพิมพ์คือ กระดาษฝรั่ง *มหาชาติกลอนเทศน์กัณฑ์มัทรี* ในหอสมุดแห่งชาติ บนหน้าปกระบุ “มัทรีปรพ ความพระยาตรงแต่ง พระครูรัตนมุนีศรีสังฆราชา ลังกาแก้ว เจ้าคณะใหญ่เมืองไชยา ถวายเทศนา ที่สวนคูสิต เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 124 (รัชศก 38)” ตรงกับ พ.ศ. 2449 แต่เอกสารนี้ถือเป็นกรณีพิเศษยิ่ง เพราะเอกสารตัวเขียนอื่น ๆ ที่บันทึกบทแหลเทศน์มหาชาติไม่มีทำนองกำกับไว้เลย

ทำนองที่หลากหลายจึงเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ได้แสดงฝีมือในการกำกับลมหายใจและบังคับเสียงให้เกิดเป็นจังหวะอย่างต่อเนื่อง การประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสีสันให้แก่การเทศน์มหาชาติ

4.2 การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดง

การสื่อสารการแสดง (performance) เป็นศัพท์ใช้ในการศึกษาคติชนในบริบทการแสดง การแสดง (performance-centered approach) หมายถึง การถ่ายทอดคติชนในบริบทการแสดง หรือพิธีกรรม โดยมุ่งพินิจว่าคติชนที่นำมาถ่ายทอดนั้นสัมพันธ์กับบริบทการถ่ายทอดอย่างไร (ปานวาด มากนวล, 2556: 5; ประมินทร์ จารูวร, 2556: 15-19)

ในการเทศน์มหาชาติ ศิลปะการสื่อสารการแสดงที่สำคัญคือการแสดงเลือกใช้ตัวบทแหล่งให้สอดคล้องกับบริบทการเทศน์ พระผู้เทศน์ที่มีประสบการณ์สามารถเพิ่มหรือลดเนื้อหาให้เหมาะสมแก่ระยะเวลาการเทศน์ โดยยังรักษาสัมพันธภาพของเนื้อหาไว้ รวมทั้งสลับใช้บทแหล่งในกับบทแหล่งเพื่อให้เกิดสีสันอย่างกลมกลืน ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับการปรับบทของวรรณคดีการแสดง เช่น การปรับปรุงพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องอิเหนาในรัชกาลที่ 2 ก่อนที่จะนำมาแสดงในปัจจุบัน ทั้งการแบ่งองก์และฉาก ตัดต่อคำกลอน เปลี่ยนคำเพื่อให้สัมผัส เปลี่ยนบทร้องให้ตัวละครพูดกลอน (เสาวณิต วิงวอน, 2555: 237) แต่ในการเทศน์มหาชาติ ศิลปะการสื่อสารการแสดงมีทั้งที่พระผู้เทศน์เตรียมมาก่อนให้เหมาะสมแก่เวลาและโอกาสที่เจ้าภาพกำหนด กับที่เกิดจากปฏิภาณด้วยเหตุเฉพาะหน้า เช่น มีเหตุจำเป็นต้องลดระยะเวลาการเทศน์ หรือมีผู้ศรัทธาทำบุญเพื่อขอฟังแหล่งเพิ่มเป็นพิเศษ

การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดงเช่นนี้เกิดขึ้นจากโครงสร้างเนื้อหาของบทแหล่งเทศน์ที่เอื้อให้ปรับใช้ได้ง่าย โดยเฉพาะ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งมีการแบ่งตอนแหล่งสอดคล้องกับกลุ่มเหตุการณ์ และแบ่งเนื้อความส่วนบรรยายเรื่องและส่วนคำพูดของตัวละครให้เห็นความแตกต่างชัดเจน

การประสานศิลป์นี้แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเลือกใช้บทแหล่งเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพในการเล่าเรื่อง การละความบางส่วนในแหล่งเพื่อให้เล่าเรื่องได้อย่างรวบรัด และการปรับใช้ตัวบทแหล่งหลายประเภทเพื่อสร้างสีสันอย่างกลมกลืน

4.2.1 การปรับใช้บทแหล่งเทศน์เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพในการเล่าเรื่อง

บทแหล่งเทศน์มหาชาติทุกฉบับแบ่งเนื้อหาหลักเป็น 13 กัณฑ์ตาม *เวสสันดรชาดก* หากแต่มหาชาติแต่ละฉบับอาจแบ่งเนื้อหาในกัณฑ์ออกเป็นตอนแหล่งย่อย ๆ แตกต่างกัน ผู้วิจัยพบว่าฉบับ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก* แบ่งตอนแหล่งให้เกิดสัมพันธภาพของเนื้อเรื่องชัดเจนกว่าฉบับอื่น โดยเน้นเล่าการกระทำสำคัญ 1 ประการต่อแหล่ง 1 แหล่ง หรือรวมการกระทำของตัวละครที่เกี่ยวข้องกัน

มารวมไว้ในแหล่งเดียว ลักษณะเช่นนี้เอื้อให้พระผู้เทศน์นำไปปรับใช้ได้ง่าย หรือละเนื้อความบางแหล่งได้โดยไม่กระทบต่อเนื้อเรื่องหลัก

แหล่งใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*มุ่งแสดงการกระทำสำคัญของตัวละครเพียง 1 อย่างต่อ 1 แหล่ง มีตัวอย่างเช่นเช่น ทานกัณฑ์แหล่งที่ 1-3 แบ่งเนื้อหาดังนี้

แหล่งที่ 1 พระนางผุสดีคร่ำครวญเพราะข่าวพระเวสสันดรถูกเนรเทศ

แหล่งที่ 2 พระนางผุสดีเสด็จไปปลอบประโลมพระเวสสันดร

แหล่งที่ 3 พระนางนางผุสดีเสด็จไปทูลอ้อนวอนพระเจ้ากรุงสุโขทัย

ส่วนแหล่งที่แสดงการกระทำของตัวละครมากกว่าหนึ่งตัวมักเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน หรือเล่ารายละเอียดอย่างรวบรัดโดยมีสารสำคัญร่วมกันเพียงหนึ่ง เช่น **แหล่งที่ 3** ในกัณฑ์หิมพานต์เล่าเรื่องหลายเหตุการณ์ ตั้งแต่พระเวสสันดรประสูติ เมื่อประสูติแล้วก็ทูลขอทรัพย์จากพระราชมารดาทันที ถัดจากนั้นมีนางข้างวิเศษเหาะนำลูกข้างเผือกมาถวายในโรงคชาธาร ชาวเมืองจึงขนานนามว่าข้างปัจจัยนาค เป็นข้างคู่บารมีของพระเวสสันดร จนเมื่อเจริญพระชนม์ขึ้น พระเวสสันดรทรงบริจาคทานให้แก่นางกำนัลทั้งหลาย เหตุการณ์เหล่านี้รวมอยู่ใน **แหล่งที่ 3** เพียงแหล่งเดียว แต่ทั้งหมดเล่าอย่างสั้น ๆ มีจุดร่วมกันคือแสดงเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยบารมีของพระเวสสันดรในฐานะพระโพธิสัตว์ผู้ทรงมุ่งมั่นในทานบารมี

เมื่อเปรียบเทียบกับมหาชาติสำนวนอื่น ยิ่งเห็นชัดว่าการแบ่งตอนแหล่งของ*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ทำให้เกิดสัมพันธภาพในแหล่งที่ชัดเจน ดังกัณฑ์วนปเวศน์สำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* แบ่งตอนแหล่งเป็น 9 แหล่ง ส่วนกัณฑ์วนปเวศน์ใน*กาพย์มหาชาติ* แบ่งตอนแหล่งเป็น 15 แหล่ง ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นชัดคือแหล่งที่ 4 ในสำนวนพระนิพนธ์ ซึ่งรวมเนื้อความแหล่งที่ 4-10 ของสำนวนกาพย์มหาชาติไว้ด้วยกัน ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 57 เปรียบเทียบการแบ่งตอนแหล่งในกัณฑ์วนปเวศน์ 2 ส่วน

ส่วนพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (9 แหล่ง)	ส่วนกาพย์มหาชาติ (15 แหล่ง)
<p>แหล่งที่ 4</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระเวสสันดรทรงเล่าเหตุที่เสด็จออกจากเมือง - กษัตริย์เจตราชอาสาไปทูลขอกภัยโทษให้ แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ - กษัตริย์เจตราชทูลขอให้พระเวสสันดรครองราชสมบัติในเมืองเจตราชูแทน แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธอีก 	แหล่งที่ 4
	แหล่งที่ 5
	แหล่งที่ 6
	แหล่งที่ 7
	แหล่งที่ 8
	แหล่งที่ 9
	แหล่งที่ 10
	แหล่งที่ 11
	แหล่งที่ 12
	แหล่งที่ 13
แหล่งที่ 14	
แหล่งที่ 15	

จากตารางข้างต้น เนื้อหาหลักเป็นบทสนทนายระหว่างพระเวสสันดรกับกษัตริย์เจตราช ในส่วนกาพย์มหาชาติ กษัตริย์เจตราชทูลเชิญพระเวสสันดร 3 ครั้ง ครั้งแรกขอให้ประทับอยู่ในเมือง ครั้งที่สองอาสาไปทูลขอโทษแทนพระเวสสันดร และครั้งที่สามทูลขอให้พระเวสสันดรขึ้นครองราชสมบัติแทน แต่พระเวสสันดรปฏิเสธทั้ง 3 ครั้ง ในกาพย์มหาชาติแยกบทสนทนาดอนนี้เป็น 7 แหล่ง สลับให้ตัวละครพระเวสสันดรกับกษัตริย์เจตราชตรัสทีละแหล่ง

ส่วนในส่วนพระนิพนธ์รวบเข้าเนื้อหาทั้งตอนเป็นแหล่งเดียว และลดเนื้อหาเหลือเพียงกษัตริย์เจตราชอาสาไปทูลขอกภัยโทษและทูลขอให้ครองราชสมบัติแทน เหตุที่ส่วนพระนิพนธ์ตัดคำทูลขอให้ประทับอยู่ในเมืองซึ่งเป็นคำทูลขอข้อแรกในส่วนกาพย์มหาชาติ เป็นไปได้ว่าเป็นเพราะคำทูลนั้นมีจุดประสงค์ใกล้เคียงกับข้อที่ทูลขอให้ครองราชสมบัติต่อไปจึงตัดออก เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 2 ส่วนเช่นนี้ จึงเห็นได้ชัดว่ากัณฑ์วนปเวศน์ส่วนพระนิพนธ์มุ่งถ่ายทอดบทสนทนาให้รวบรัดกว่า เมื่อนำไปเทศน์ก็ไม่ต้องมีจังหวะหยุดเทศน์บ่อยครั้งระหว่างจบแหล่ง แหล่งที่ 3 นี้จึงเป็น 1 ในแหล่งที่นิยมนำมาเทศน์ตามขนบกัณฑ์วนปเวศน์เพื่อใช้สรุปเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์เจตราช

เพื่อเสริมให้เนื้อหาของกัณฑ์ครบถ้วนหลังจากที่พระผู้เทศน์เทศน์แหล่งสี่กษัตริย์เดินดง (แหล่งที่ 2) ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของกัณฑ์แล้ว

นอกจากการรวมแหล่งเพื่อให้เล่าเรื่องได้รวบรัด ในตอนสำคัญบางตอนของ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* แยกเหตุการณ์ออกเป็นหลายแหล่งเพื่อเน้นอารมณ์ให้เด่นชัด ดังในกัณฑ์กุมารสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แยกเหตุการณ์พระนางมัทรีฝันออกเป็น 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งที่ 2 พระนางมัทรีฝันร้าย แหล่งที่ 3 พระนางมัทรีไปทูลขอให้พระเวสสันดรทำนายฝัน แหล่งที่ 4 พระเวสสันดรใช้โวหารทำนายฝัน พระนางมัทรีจึงกลับไปปลุกพระกุมารทั้งสอง ในสำนวน *กาพย์มหาชาติ* รวมเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เป็นแหล่งเดียว ในขณะที่สำนวน *มหาชาติเมืองเพชรฉบับสมาน โชะเหม ชำระ* (2523) แยกเป็น 3 แหล่งเหมือนกับสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 58 เปรียบเทียบการแบ่งตอนแหล่งในเหตุการณ์พระนางมัทรีฝันในกัณฑ์กุมาร

สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)	สำนวนกาพย์มหาชาติ	สำนวนเมืองเพชร
แหล่งที่ 2 - พระนางมัทรีฝันร้าย	แหล่งที่ 2 - พระนางมัทรีฝันเห็นชายมาทำร้าย	แหล่งที่ 2 - พระนางมัทรีฝันร้าย
แหล่งที่ 3 - พระนางมัทรีเสด็จไปทูลเล่าความฝันเพื่อขอให้พระเวสสันดรช่วยทำนาย	แหล่งที่ 3 - พระนางมัทรีเสด็จไปทูลเล่าความฝันเพื่อขอให้พระเวสสันดรช่วยทำนาย	แหล่งที่ 3 - พระนางมัทรีเสด็จไปทูลเล่าความฝันเพื่อขอให้พระเวสสันดรช่วยทำนาย
แหล่งที่ 4 - พระเวสสันดรใช้โวหารทำนายฝัน - พระนางมัทรีกลับไปปลุกสองกุมาร	แหล่งที่ 4 - พระเวสสันดรใช้โวหารทำนายฝัน - พระนางมัทรีกลับไปปลุกสองกุมาร	แหล่งที่ 4 - พระเวสสันดรใช้โวหารทำนายฝัน - พระนางมัทรีกลับไปปลุกสองกุมาร

การแบ่งตอนแหล่งข้างต้นช่วยเน้นอารมณ์ในแต่ละช่วงให้ชัดเจนได้มากกว่ารวมเป็นแหล่งเดียว ทั้งยังเปิดโอกาสให้วิพากษ์คำคร่ำครวญของพระนางมัทรีในแต่ละเหตุการณ์ได้ละเอียดและซาบซึ้งยิ่งขึ้น การจบแหล่งยังช่วยช่วยเว้นจังหวะในการเล่าเรื่อง สอดคล้องกับความกระวนกระวายของพระนางมัทรีที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการเล่าเรื่องทอดยาวออกไปและรอฟังสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไป

ในการเทศน์จริง ผู้วิจัยพบว่าพระผู้เทศน์มักเนื้อความทั้ง 3 แหล่งนี้ต่อเนื่องกันเพื่อสื่อถึงความอาลัยอาวรณ์ของพระนางมัทรีในลักษณะ “เกริ่นการณ” (foreshadow) ก่อนที่พระเวสสันดรจะพระราชทานพระกุมารทั้งสองสมตามความฝันของพระนาง นอกจากนี้ ในแหล่งที่ 3 มีบทสนทนาระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี พระผู้เทศน์มักทำเสียงเลียนตัวละครทั้งสองสนทนากัน การแยกแหล่งเช่นนี้จึงเน้นให้แหล่งที่ 3 เด่นชัดด้วยลูกเล่นของพระผู้เทศน์ และเอื้อให้หยุดระหว่างแหล่ง

ที่ 3 และ แผลที่ 4 เพื่อแทรกคำอธิบายว่าเหตุใดพระเวสสันดรจึงต้องใช้โองการบายเบี่ยงไม่ทำนายฝัน แสดงให้เห็นความรักและความผูกพันของพระเวสสันดรที่มีต่อพระนางมัทรี เมื่อเรื่องดำเนินไปถึง กัณฑ์มัทรี ความรักและความผูกพันที่ปูไว้ก่อนนี้จะเกิดเป็นสัมพันธภาพของเนื้อเรื่องที่ทำให้การ บริภาษและการตัดพ้อระหว่างพระเวสสันดรและพระนางมัทรีสร้างความสะเทือนใจยิ่งขึ้น

4.2.2 การละเนื้อความบางส่วนของแผลเพื่อให้เล่าเรื่องได้รวบรัด

การละความเป็นวิธีการพื้นฐานที่พระผู้เทศน์ใช้ลดเนื้อหาให้สอดคล้องกับระยะเวลา มีทั้งการละความทั้งแผลและละความบางส่วนของแผล การละความทั้งแผลสัมพันธ์กับขนบการเล่า เรื่องประจำกัณฑ์⁵⁰ คือมีขนบกำหนดค่อนข้างชัดเจนว่านิยมนละแผลใด และสัมพันธ์กับการแบ่งตอน แผลดังที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วในหัวข้อก่อนหน้า ส่วนการละเนื้อความบางส่วนของแผลเป็นทักษะของ พระผู้เทศน์ที่จะเลือกใช้ให้เหมาะสมตามโอกาส พระผู้เทศน์ที่รู้จักเนื้อหาบทแผลเป็นอย่างดีและ เรียนรู้วิธีการละเนื้อความอย่างชำนาญ ย่อมละเนื้อความบางส่วนโดยที่ยังรักษาสัมพันธภาพของการ เล่าเรื่องไว้ได้

การละเนื้อความบางส่วนพบมากในการเทศน์บทแผลที่มีขนาดยาว พระผู้เทศน์มัก ละเนื้อความตอนที่มียาวละเอียดซ้ำกัน โดยให้ความสำคัญแก่สัมพันธภาพของเนื้อเรื่องเป็นหลัก ส่วน ที่นำมาเทศน์ต่อกันยังสัมพันธ์ต่อเนื่องอย่างราบรื่น ดังตัวอย่างกัณฑ์วนปเวศน์ สีลาเทศน์ของพระครู กัลยาณสิทธิ์วัฒน์แห่งวัดราชสิทธิธารามวรวิหาร กรุงเทพฯ ข้อความที่ยกมาเป็นตอนพระเจ้าเจตราช ทราบเรื่องพระเวสสันดร จึงเสด็จไปทูลขอให้พระเวสสันดรประทับอยู่ในเมืองเจตราชู แต่พระ เวสสันดรปฏิเสธ เนื้อความตอนนี้ครอบคลุมแผลที่ 3 และแผลที่ 4 ผู้วิจัยขอยกทั้ง 2 แผลมาเพื่อให้ เห็นการละความอย่างชัดเจน ข้อความที่มีแถบสีเทาคือส่วนที่ละ ดังนี้

[แผลที่ 3]

เดิน **ภิกขเว** ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิพรหมจรรยา **เจตโย** อันว่าชนชาว พระพาราเจตราชู ที่เที่ยวสัญจรลีลาตามวิถี ครั้นเห็นพระมัทรีก็อัศจรรย์ ... เดิน ผูกขนจึงนำเอาคดีไปทูลเหตุแก่พระจอมปิ่นปกเศจตราช **สกุจิสหสสา** อันว่า บรมบาททั้งหกหมื่นครั้งได้สดับสาส์น ว่าพระจอมภพสุธาธารเวสสันดร เสด็จ นิราศพระนครอนาถา **โรทมานา** ต่างองค์ทรงพระโศกาแล้วลีลามาสู่สำนักแล้ว อภิวาทราพันทูล ^{ขึ้น} ว่า **เทว** ข้าแต่เนรมินทร์สุรสสมมติเทเวศร์เอกกษัตริย์ **กุสลิ** อัน ว่าสังสรรพ์พิบัติปีศา **อนามย** พระร่มเกล้ายังค้อยครองพระพาราเป็นบรมสุข

⁵⁰ ดูรายละเอียดเรื่องขนบการเล่าเรื่องมหานิทาต์แต่ละกัณฑ์ได้ในบทที่ 3

สิ่งสรรพทุกข์บ่ยายี อนึ่งทั้งองค์สมเด็จพระชนนีชนกนาถ ยังค่อยเสวยสุขนิราศโร
 คันตราย ทั้งประชาชนชาวสี่พีราฐทั้งหลายไม่เดือดร้อน ยังค่อยเป็นสุขสภาวะอยู่
 หรือพระพุทเจ้าข้า นู ดั่งข้าพระองค์มาสงกาทินแห่งในยุบลเหตุ ดั่งฎพระจอม
 ปีนปกเทศมาเดินไพร นิราศร้างไร่พระพารา ปราศจากจตุรงค์คณานิกรราชรถ
 ม้ามิ่งมงคลคชที่เคยทรง มาเสด็จดำเนินแต่สิ่งองค์คูอนาถ **ปัจจามิตเตหิ ปกโต**
 หรือว่ามีหม้อรินทรราชมาราวี เสียพระนครสี่พิพินาศแล้ว ทูลกระหม่อมแก้วจึงจำ
 จากพรากพลัดพระชัตติยราชวงศ์ มาบุกป่าฝ่าพงพูนทเวษ จนมาถึงนครศเข้าพระ
 บาทในครั้งนี้ ขอพระองค์จงทรงพระปรานีตรัสประภาษ ที่ท้าวเธอเสด็จบาราตมา
 แรมดง ให้ข้าพระองค์ทั้งปวงฟังในกาลครั้งนี้เถิด

[ແຫລ່ທີ່ 4]

เดิน **เวสสุนทรโร ราชา** ส่วนสมเด็จพระเวสสันดรได้ทรงสดับสาส์น จึงมี
 พระราชบรรหารเฉลยเหตุ ว่าดูกรพระสหายผู้ผ่านนครเศจรราชู เราขอขบใจที่
 ท่านไต่ถามถึงประยูรญาติราชบิดุรงค์ ก็ค่อยทรงสุขสภาวะ ทั้งประชาชนชาวสี่
 ราฐไม่เดือดร้อนระงับภัย ซึ่งตัวเรานิราศเวียงไชยมาสู่ป่า **กฤษณ์ ทชขี** เพราะ
 เราก่อปรด้วยศรัทธา มาเสียสละพญาเศวตกรกฤษณ์พาหนะพระที่นั่งต้น อันเป็นศรี
 สวัสดิมงคลคู่พระนคร แต่พราหมณ์ทิวากรชาวกลิงครราชู ชาวพระนครเขามียอม
 อนุญาตชวนกันโกรธ ยกอธิกรณ์โทษทูลสมเด็จพระบิดุเรศ ท้าวเธอจึงสั่งให้
 เนรเทศเราเสียจากพระพารา ด้วยว่าเรากระทำผิดจากชัตติยราชจรรยาอย่าง
 บุราณ ขึ้น พระพุทเจ้าข้า พระองค์เสด็จดำเนินในพนัสกันดารดูลำบาก เป็น
 กษัตริย์มาตกยากมิควรเลย ขอเชิญเสด็จหยุดพักพอเสวยสุธาโภชน์ ทุกสิ่งสรรพ
 รสเอมโอชกระยาหาร ให้บรรเทาที่ท้าวเธอทรมาณลำบากองค์ เดิน จึงตรัสว่าสิ่งซึ่ง
 ท่านจำนนมาพระราชทานให้ แก่เราผู้เชิญใจอันมาถึง เราขอขบใจที่ท่านยัง
 คำนึงนับว่าญาติ พระคุณยิ่งกว่าพื้นพสุธาอากาศไม่เทียมเท่า แต่สมเด็จพระบิดุเรศ
 เจ้าทรงพระโกรธ ชับเราผู้ต้องโทษเสียจากพระนคร แล้วตัวเราก็จะรีบบทจรไป
 วงกต เชิญท่านช่วยแนะแนวตำแหน่งพนัสบรรพตให้เราจร ขึ้น พระพุทเจ้าข้า
 พระองค์อย่าได้ทรงอาวรณ์วิตกด้วยความเชิญ โทษเท่านั้นพิเคราะห์เห็นไม่
 เป็นไร ... อันตัวเราจะลาไปยังวงกต จะประพฤติพรหมพรตอิสีเวศ เชิญท่านช่วย
 แนะนำวิถีทุเรศให้เราจร ไปยังวงกตสังขรโน้นเถิด

([วิถีทัศนัภรณ์วนปเวศน์ ชุดที่ 2](#), 2561: 29.32-35.48)

จากตัวอย่างข้างต้น เนื้อความแหล่งที่ 3 เริ่มจากชาวเมืองเจตราชูพบพระนางมัทรี จึงนำความไปทูลกษัตริย์เจตราชู กษัตริย์เจตราชูจึงเสด็จมาหาพระเวสสันดร แล้วทูลถามความด้วยความโศกกว่า “ต่างองค์ทรงพระโศกาแล้วลีลามาสู่สำนักแล้วอภิวัตราพันทูล” จากนั้นจึงละความส่วนที่เป็นคำถามเพราะเนื้อความเป็นส่วนที่ผู้ฟังทราบอยู่แล้ว การเทศน์ไปต่อกลางแหล่งที่ 4 ว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระองค์เสด็จดำเนินในพนัสกันดารดูลำบาก” ซึ่งเป็นคำพูดของกษัตริย์เจตราชูที่พูดกับพระเวสสันดรเช่นกัน จากนั้นเทศน์ต่อไปจนถึงพระเวสสันดรตรัสขอให้กษัตริย์เจตราชูชี้ทางว่า “เชิญท่านช่วยแนะแนวตำแหน่งพนัสบรรพตให้เราจร” จากนั้นจึงละความในท้ายแหล่งที่ 4 ซึ่งกษัตริย์เจตราชูทูลขอให้พระเวสสันดรประทับอยู่ในเมืองเจตราชูแทน แต่พระเวสสันดรปฏิเสธและขอให้กษัตริย์เจตราชูชี้ทางสู่เขาวงกตอีกครั้งว่า “เชิญท่านช่วยแนะแนววิถึทุเรศให้เราจร ไปยังวงกตสิงขรโน้นเถิด” จะเห็นได้ว่า เนื้อความที่ละไปนั้นเป็นส่วนที่ใกล้เคียงกับเนื้อความที่นำมาเทศน์ ต่างกันแต่รายละเอียด การละความจึงช่วยให้ใช้เวลาเทศน์น้อยลงโดยไม่กระทบต่อสาระสำคัญของเหตุการณ์ตอนนี้ และยังรักษาให้สัมพันธ์ภาพในการเล่าเรื่องสมบูรณ์

นอกจากการละเนื้อความเพื่อเล่าเรื่องได้รวบรัด ผู้วิจัยยังพบการละความเพื่อเน้นเนื้อความตอนสำคัญ ดังในแหล่งพระนางมัทรีสลบในกัณฑ์มัทรี (แหล่งที่ 9) เริ่มจากกล่าวถึงพระนางมัทรีเสด็จตามหาพระโอรสพระธิดาตลอดทั้งคืนจนใกล้สว่าง พระนางอดโรยเจียนจะสลบ จึงเสด็จกลับไปยังพระอาศรม ก่อนสลบลงต่อหน้าพระเวสสันดร แหล่งนี้มักละเนื้อความตอนต้นซึ่งพระนางมัทรีออกตามหาพระกุมารทั้งสอง และเริ่มเทศน์ตอนที่พระนางมัทรีใกล้สลบที่หน้าพระอาศรม ดังตัวอย่างด้านล่างจากลีลาเทศน์ของพระครูพิชญนิกิตติธาดาแห่งวัดวังวาริศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก ข้อความที่มีแถบสีเทาคือส่วนที่ละ ส่วนตอนที่เริ่มเทศน์คือ “ควรจะสงสารเอยด้วยนางแก้วกัลยาณีน้อมพระเกศีลงทูลความ” ดังว่า

เดิน **ภิกขเว** ดูกรสงฆ์ผู้ทรงพรหมจรรย์ เมื่อสมเด็จพระมัทรีทรงพระกำสรวล แสนกัมปนาท เพียงพระสันดานจะขาดจะดับสูญ **ปริเทวีตวา** นางเสวยพระอาศรมพูนเทวษในพระอุรา น้ำพระอัสสุชลเธอไหลนองคลองพระเนตร ทรงพระกัณแสงแสนเทวษพิโรธ่ำ ตั้งแต่ปฐมยามค่ำไม่หย่อนหยุดแต่สักโมงยาม พระนางเสด็จได้แต่ติดตามทุกตำบล ... เมื่อเข้าแม่จะเข้าไปสู่ป่ายังได้เห็นหน้าเจ้าอยู่หลัด ๆ ควรแลหรือมาพรากพลัดสลัดแม่นี้ไว้ เหมือนจะเตือนให้แม่นี้บรรลัษเสียจริงแล้ว ควรจะสงสารเอยด้วยนางแก้วกัลยาณีน้อมพระเกศีลงทูลความ จะติดตามพระลูกรักทั้งสองรา นางกราบบังคมลาแล้วลูกเลื่อนเขยื้อนยกพระบาทบทรจเยื้องย่าง พระกายนางให้เสียวสั่นหวั่นไหวไปทั้งองค์ ดูชายตรงอันต้องกำลังลมอยู่ริ้ว ๆ สิ้นแรงโรยเธอโหยหิวระหวยทรวง พระศอเธอหงุบ่วงดวงพระพักตร์ผิดเผือดไม่แปร

ผัน จะทูลสิ่งที่ยังมีทันที่จะได้ทูลเลย ตรัสว่าพระองค์เจ้าเอ๋ยได้คำเดียวเท่านั้นก็หาย
เสียง เอียงพระกายบ่ายศิโรเพฐน์ พระเนตรหลับทับพระโอษฐ์ลงทันที **วิสณว
หุตวา** พระนางก็ถึงวิสณวีสลบตรงหน้าฉาน ปานประหนึ่งว่าฉัตรแก้วฉัตรทองอัน
ต้องสายอัสนีบาตฟาด ขาตระเนนเอนแล้วล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งนั้นแล

([วิดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 15](#), 2561: 2.59.28-)

ตัวอย่างข้างต้นละส่วนที่พระนางมัทรีออกตามหาพระกุมารอีกครั้ง ซึ่งเนื้อ
ซ้ำกับ**แหล่งที่ 3** ในกัณฑ์มัทรีซึ่งเป็นที่พระนางมัทรีออกตามหาพระกุมารทั้งสองเป็นครั้งแรกหลังกลับ
มาถึงพระอาศรมแล้วไม่พบพระโอรสและพระธิดา เนื้อความที่เทศน์เริ่มต้นที่คำคร่ำครวญของพระนาง
มัทรี ช่วยเน้นความโศกสิ้นหวังของพระนางมัทรีที่ถ่ายทอดออกมาอย่างเข้มข้น เนื้อความใน**แหล่งที่ 9**
นี้ยังนิยมเทศน์ต่อจาก**แหล่งที่ 6** ซึ่งเป็นที่พระนางมัทรีทูลตอบพระเวสสันดรที่ทรงกล่าวหาว่าพระนาง
ไปหลงสุขสำราญอยู่ในป่า ภาพและความรู้สึกของพระนางมัทรีที่เศร้าโศกจึงเชื่อมโยงมาจากอารมณ์
น้อยพระทัยในตอนก่อนหน้า

การละความข้างต้นจึงช่วยเชื่อมโยงให้สัมพันธ์ภาพในการเล่าเรื่องโดดเด่น
ยิ่งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับการละความทั้งแหล่งซึ่งเป็นขนบการเล่าเรื่องประจำกัณฑ์ การละความ
บางส่วนนี้แสดงให้เห็นทักษะของพระผู้เทศน์ ซึ่งต้องรู้จักเรื่องราวในบทแหล่งเทศน์เป็นอย่างดีและมี
ศิลปะในการตัดทอนเนื้อหา เมื่อละความแล้วยังเรียงร้อยเนื้อความส่วนย่อยให้ดำเนินเรื่องไปอย่าง
ราบรื่นโดยไม่กระทบเนื้อหาหลัก

4.2.3 การปรับใช้ตัวบทแหล่งหลายประเภทเพื่อเน้นตอนสำคัญและสร้างสีสัน

บทแหล่งในและบทแหล่งนอกมีทำนองและลีลาที่แตกต่างกัน⁵¹ ในการเทศน์มหาชาติ
แบบเรียงกัณฑ์ซึ่งนิยมเทศน์บทแหล่งในเป็นหลัก การเทศน์บทแหล่งนอกช่วยเน้นความสำคัญของ
เนื้อความตอนที่เทศน์ และเป็นการสร้างสีสันให้แก่การเทศน์ อย่างไรก็ตาม การใช้บทแหล่งนอกใน
ประเพณีเทศน์มหาชาติยังมีข้อจำกัดบางประการ ด้วยเหตุว่าตามประเพณีเทศน์มหาชาติ บทแหล่ง
นอกเป็นเครื่องเล่นประกอบ ไม่ใช่ตัวบทหลักเพราะถือว่าเป็นเนื้อความที่แต่งนอกเหนือจากคัมภีร์
และเป็น “ทำนองราษฎร์” (สุภาพรณ ฌ บางช้าง, 2524: 96-102) ข้อเขียนของสถิตย์ เสมานิล
(2539: 112) ซึ่งกล่าวถึงการเทศน์มหาชาติในราชสำนักรัชกาลที่ 3 สะท้อนคตินี้ชัดเจนว่า “เทศน์แต่

⁵¹ ดูความแตกต่างระหว่างทำนองและลีลาของบทแหล่งในกับบทแหล่งนอกในหัวข้อ **4.1.4 การใช้ทำนองประกอบลักษณะเฉพาะของคำประพันธ์ต่างประเภทเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ**

จำเพาะเนื้อในชาดกที่ปราศัญและกวีทำนรจนาวัว แห่ล่นอกที่สั้บประดีสี่ประคนเป็นไม่มีเลย เพื่อได้ฟังแต่เนื้อแท้”

ในปัจจุบัน การเทศน์มหาชาตินิยมเทศน์ทั้งแห่ล่นในและแห่ล่นอกประกอบกัน โดยใช้วิธีแทรกให้กลมกลืนเพื่อให้ผู้ฟังไม่รู้สึีกว่ากำลังออกนอกเรื่องหรือผิดธรรมเนียม โดยเฉพาะการเทศน์บทแห่ล่นที่นำเนื้อหาเรื่องอื่น ๆ มาแต่ง วิธีแทรกบทแห่ล่นอกให้กลมกลืนกับบทแห่ล่นในมี 2 วิธี ได้แก่ การใช้บทแห่ล่นอกต่อเนื่องกับบทแห่ล่นในแทนคำพูดตัวละคร และการเน้นเนื้อความตอนสำคัญให้โดดเด่นด้วยการเทศน์เป็นบทแห่ล่นอก

4.2.3.1 การใช้บทแห่ล่นอกต่อเนื่องกับบทแห่ล่นในแทนคำพูดตัวละคร โดยทั่วไป การเทศน์มหาชาตินิยมใช้ทำนองทำนองจำแนกเนื้อความคนละส่วน ส่วนที่เป็นบทบรรยายเรื่องใช้ทำนองเดิน ส่วนที่เป็นคำพูดและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครใช้ทำนองขึ้น⁵² การแทรกบทแห่ล่นอกนิยมแทรกแทนส่วนที่เป็นคำพูดตัวละคร เช่น เทศน์แห่ล่นหญิงหม้ายเป็นแห่ล่นอกแทนแห่ล่นที่ 9 ในทานกัณฑ์ ซึ่งเป็นคำพูดของพระนางมัทรี หรือเทศน์แห่ล่นพร 8 ประการเป็นแห่ล่นอกแทนแห่ล่นที่ 11 ในกัณฑ์สักบรรพ ซึ่งเป็นคำพูดของพระเวสสันดร การใช้บทแห่ล่นอกเช่นนี้สอดคล้องกับวิธีการจำแนกเนื้อความที่ต่างกันด้วยทำนอง แต่เปลี่ยนจากการเปลี่ยนทำนอง มาเป็นการเปลี่ยนประเภทบทแห่ล่นแทน ส่วนบรรยายเรื่องใช้บทแห่ล่นใน ส่วนที่เป็นคำพูดของตัวละครใช้บทแห่ล่นอก

ในบางครั้งพระผู้เทศน์ยังอาจแปลงเนื้อความบทแห่ล่นในเล็กน้อยเพื่อเชื่อมเข้าสู่บทแห่ล่นอกอย่างราบรื่น ดังตัวอย่างด้านล่างจากกัณฑ์มหาพนลีลาเทศน์ของพระครูปลัดเฉลิม อุทัยแห่งวัดชินวรสารามวรวิหาร กรุงเทพฯ แปลงเนื้อความท้ายแห่ล่นที่ 2 ตอนอัจจุตฤณีชี้ทางให้แก่ชูชกเพื่อเชื่อมเข้าสู่บทแห่ล่นอก ข้อความที่ขีดเส้นเป็นส่วนที่แปลง

ตารางที่ 59 การแปลงเนื้อความในการเทศน์เพื่อเชื่อมบทแห่ล่นในกับบทแห่ล่นอก

เนื้อความในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก	เนื้อความที่แปลงในการเทศน์
... ครั้นรุ่งรางสว่างเวลาอรุโณทัย จึงพาพราหมณ์ไป สลิตที่ต้นทางเถื่อนวิถี จึงยกทักซิณห์ดัดขึ้นชี้ให้รชิจำระยะมรรคา ก็กล่าวเป็นสาระพระคาถา (ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 151)	... ครั้นรุ่งรางสว่างเวลาอรุโณทัย จึงพาพราหมณ์ไป สลิตที่ต้นทางเถื่อนวิถี แล้วยกทักซิณห์ดัดขึ้นชี้ให้รชิจำระยะมรรคา แล้วจึงกล่าวเป็นแห่ล่นาสืบต่อไป (วิธีเทศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 5 , 2559: 7.18.18-7.18.43)

⁵² ดูรายละเอียดเรื่องการใช้ทำนองจำแนกส่วนเนื้อความในหัวข้อ 4.1.2 การใช้ทำนองเพื่อเสริมการเล่าเรื่องให้ติดตามเรื่องได้ง่าย

การแปลงเนื้อความข้างต้นทำให้บทเหล่านั้นออกเสมือนเป็นคำพูดของอัจจุตฤณี แม้เนื้อหาของบทเหล่านั้นที่จะเทศน์ต่อไปนำเนื้อความเรื่องอื่นมาแต่ง ก็ไม่ผิดธรรมเนียมหรือกระทบต่อเนื้อเรื่อง เพราะถือว่าพระผู้เทศน์ได้สวมบทบาทเป็นอัจจุตฤณีที่ “พา” ผู้ฟังเทศน์ไปเที่ยวชมสิ่งต่าง ๆ

การเชื่อมโยงให้บทเหล่านั้นแทนคำพูดของตัวละครยังอาจขยายความเพิ่มเติมเป็นคำบรรยายร้อยแก้ว เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนและดึงดูดความสนใจได้ดียิ่งขึ้น ดังกัณฑ์มัทรี ธิลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมานุกูตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุดรธานี บรรยายสรุปตอนที่พระนางมัทรี กลับมาถึงอาศรมแล้วไม่พบพระกุมารทั้งสอง ก่อนเชื่อมเข้าสู่เหล่านั้นเหล่าพระเวสสันดรบริภาษพระนางมัทรี เนื้อความบรรยายแสดงให้เห็นการตีความตัวละครพระเวสสันดรใหม่ และเพิ่มคำอธิบายว่าพระนางมัทรีเป็นผู้โกรธยาก พระเวสสันดรจึงต้องใช้โวหารหึงหวงกระตุ้นให้พระนางโกรธเพื่อหักโศก คำบรรยายนี้แสดงให้เห็นทั้งการสวมบทบาทเป็นตัวละคร แทรกอารมณ์ขัน และแฝงคติคำสอนเรื่องความโกรธไปพร้อมกัน ซึ่งสะท้อนปฏิภาณของพระผู้เทศน์ได้อย่างน่าสนใจ ดังความว่า

[บรรยายร้อยแก้ว] ... พระเวสสันดรนึกในใจว่าปล่อยไว้อย่างนี้มัทรีตายแน่ เราจะต้องเอาความโกรธนี้มาดับความโศก ที่นี้มันก็เป็นปัญหาว่าจะทำอย่างไรให้มัทรีโกรธ แก้กโกรธยากเสียด้วย ไม่ใช่ไอ้คนปัจจุบันนี้โกรธง่าย แคไปยืนใกล้ ๆ กัน แยกลมหายใจกันหน่อยก็โกรธแล้ว แคไปยืนเหยียบเงาหน่อยก็โกรธแล้ว คนเมื่อก่อนโกรธยาก พระเวสสันดรคิดหนักเลยนะ ทำยังไงจะให้พระนางมัทรีโกรธ นึกขึ้นมาได้ก็บอกมัทรีทำไมวันนี้ไม่สวยเลย ก็ไม่โกรธหรอก เพราะแกสวยอยู่แล้ว เอ จะพูดยังไงดีหนอ ก็เลยแกลั้งกล่าวหามัทรีว่าไปมีชู้ อันนี้ละโกรธแน่ เพราะว่าอันนี้ไม่ใช่ความจริง แต่เขาไม่ได้กล่าวลอย ๆ โอ้โฮ ว่าเจ็บมาก อยากฟิงไหม เอานะ จะบริภาษตัดพ้อมัทรี กล่าวหาว่าไปมีชู้ [เริ่มต้นเทศน์เหล่านั้น]

([วิดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 16](#), ไฟล์ 3, 2554, 4.25-5.29)

4.2.3.2 การเน้นเนื้อความตอนสำคัญให้โดดเด่นด้วยการเทศน์เป็นบทเหล่านั้น

การเน้นเนื้อความตอนสำคัญให้โดดเด่นด้วยบทเหล่านั้นเห็นได้ชัดเจนในแหล่งที่กล่าวถึงการคร่ำครวญ การตัดพ้อ และการบริภาษ เช่น *แหล่งสี่กษัตริย์เดินดง* ในกัณฑ์วนปเวศน์ (**แหล่งที่ 2**) *แหล่งสองกุมารสั่งความ* ในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 22**) *แหล่งชุกชกพานางอมิตดา* ในกัณฑ์ชุกชก (**แหล่งที่ 5**) *แหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี* ในกัณฑ์มัทรี (**แหล่งที่ 6**) และ *แหล่งชาติทุกความ* ในกัณฑ์มหาธาต (**แหล่งที่ 12**)

เหล่านั้นที่ใช้เพื่อขยายอารมณ์สะเทือนใจมักเพิ่มเติมรายละเอียดที่ไม่มีใน *ร้อยยวมหาเวสสันดรชาดก* ส่วนที่เพิ่มมาอาจเป็นโวหารเติมแต่ปรับสำนวนถ้อยคำใหม่ หรือเพิ่ม

กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อให้พระผู้เทศน์ประกอบลูกเล่นเสริมอารมณ์ นอกจากนี้ บทเหล่านั้นที่ใช้ขยายอารมณ์สะท้อนใจยังมีธรรมเนียมเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญด้วย เช่นการขอให้ช่วยทำบุญเป็นค่ายาให้สองกุมารในแหล่งสองกุมารสังข์ความ หรือการทำบุญขอให้ผู้ฟังช่วยทำบุญโคงศพในแหล่งพระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรี

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจากแหล่งสี่กษัตริย์เดินดง ลีลาเทศน์ของพระครูศรีธรรมสิทธิ์แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ เทียบกับบทเหล่านี้ในสำนวนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ดังนี้

ตารางที่ 60 เปรียบเทียบบทเหล่านี้กับบทเหล่านั้นอกสี่กษัตริย์เดินดง

บทเหล่านี้	บทเหล่านั้นอกสี่กษัตริย์เดินดง
สี่กษัตริย์เสด็จยุรยาตรเมื่อยามไร้ มิควรที่ท้าวเธอจะตกเข็ญใจจำจากพรากพลัดพระชัตติยราชวงศ์ มาเสด็จในพนัสแดนแดงคูอนานักนำเวทนา ^{ขึ้น} <u>เต ทารกา</u> ควรจะสงสารด้วยสอง	แกะเป็นสี่กระษัตรา ออกจากพาราเข้าเดินดง
<u>เยวญพาพาลผู้เพื่อนยาก</u> เจ้าไม่เคยเสวยทุกข	พระเวสสันดรสุริวงค์ ท้าวเธออุ้มองค์พระชาติ
<u>ลำบากมาบุกไพร</u> น้ำพระอัสสุชลนัยน์ไหลนอง	โถมมัทรีกรรยา อุ้มแก้วกัณหากุมารี
<u>พระเนตร</u> ทรงพระศอกาดูรเทวชวายุครวญ	ตามเสด็จพระสามี เดินจรลีไปในไพร
<u>สมเด็จพระบิดาก็ชี้ชวนให้เขยชมพนมพนัสแนว</u>	ทิพากรลงอ่อนอับ เย็นระยบลังไรไร
<u>ไม้</u> หวังจะคอยให้บรรเทาพระทัยที่ทุกข์ถึงพระ	ชะนีน้อยน้อยห้อยกิ่งไม้ รำพึงไรรู้อยุนยออย่าง
<u>นคร</u> <u>เต ทูเม ทิสวา</u> สองเยวราชได้เห็นก็หาย	สี่กษัตริย์สดับเสียง ได้ยินสำเนียงชนะนิงา
<u>อวารณ์</u> วายเทวษ พระพี่น้องก็ชวนกัน	หวนพระทัยให้ระคาง คิดถึงสุรางค์เคยเรียงกร
ทอดพระเนตรนานาพรรณหมู่ไม้ บ้างผลิดอก	โอ้แจ้วแจ้วก็แจ้วเสียง ได้ยินสำเนียงชนะนือน
<u>ออกใบแบ่งบังผลามาต</u> บ้างทรงผลดกตาชดู	เรียกฝั้วร่อยร่อยสาออยอ่อน เที้ยวเร่ร้อนสัจจรไป
<u>ตระการตา</u> ที่สุกห่ามงามย้อยระย้าเห็นน่าชม	ร้องเรียกหาฝั้วว่าฝั้ววะฝั้วไหวย ทำไมไมไหวยให้เมียชื่นใจ
<u>ควรจะสารภิมย์ระเริงราชฤทัย</u> <u>อุปโรหนติ</u>	โหนนเหล่าลิงค่างบ้างลิงลม บ้างลอยกลิ้งกลมตามลมพระ
สองดรุดนัยก็ทรงพระกันแสงสะอื้นอ่อนวอน	พาย
ทูลพระปิตุเรศ ว่าข้าแต่พระจอมปิ่นปกศของ	ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย แล้วเหาะหายระเห็จลอย
ลูกเอ๋ย ลูกจะใคร่เขยชมผลรุกขชาติงาม ๆ	เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร ไม่มีผู้ใดมาติดตามต้อย
ประหลาดต่าง ๆ กัน พระคุณของลูกเอ๋ย จง	เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมมาพลอย จึงซัดให้เราเลื่อนลอยจาก
ทรงปลิดมาป้อนปิ่นให้แก้วกัณหา จงเด็ดพวงผล	พารา
พฤกษาให้ชาติ ^{ขึ้น} <u>ด้วยเดชะสมดังสภารมีปรมร</u>	กัณหาเอ๋ยเจ้าเห็นวานร มันอุ้มลูกอ่อนแนบอุรา
<u>รมมิ่งโมลีโลกอุดร</u> แห่งสมเด็จพระบรมหน่อเนื้อเชื้อ	เปรียบเหมือนบิตรและมารดา อุ้มแก้วกัณหาและชาติ
<u>ชินวรวีสุทธิวงค์</u> ก็บันดาลรุกขชาติให้น้อมกิ่งลง	เมื่อแรกเคยอยู่บุรีรัตน์ ก็ได้เป็นเอกฉัตรเหล่านารี
<u>พอลถึงพระหัตถ์</u>	เคยได้ปลอบประโลมโถมศรี แล้วชวนชี้ให้ลูกชมวัง
	มัทรีเอยนกสาธิกา มันส่งเสียงจำดูน่าฟัง
	สาธิกาที่อยู่ในวัง มันส่งเสียงดังดูหวานเย็น
	นกในวังมันพูดคนได้ ขุนทองไพรมาพูดไม่เป็น

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก, 2558: 86)	ยังคิดขึ้นน้ำตากระเด็น	ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา (วิถีทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 4 , 2562: 4.00.27-4.10.21)
------------------------------------	------------------------	---

จากตัวอย่างข้างต้น เนื้อความของบทเหล่านี้ที่ขีดเส้นใต้กล่าวเพียงว่าพระกุมารทั้งสองเศร้าโศก พระเวสสันดรจึงทรงชี้ชวนให้ชมพืชพรรณในป่าเพื่อคลายความโศก เมื่อพระกุมารทั้งสองทูลขอเสวยผลไม้ กิ่งไม้ต่างโน้มลงมาเองด้วยพระบารมีของพระเวสสันดร ส่วนบทเหล่านั้นก็ไม่ปรากฏเนื้อความตอนนี้ แต่ใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อสื่อความรู้สึกเศร้าโศกของกษัตริย์ทั้งสี่เป็นทำนองนิราศ กล่าวถึงสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้อยู่ร่วมกับครอบครัว ขณะที่กษัตริย์ทั้งสี่กลับต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง เมื่อเห็นสัตว์ต่าง ๆ เหล่านั้นจึงรำลึกถึงความหลังในวัง

การขยายความอารมณ์สะท้อนใจในตอนนี้ช่วยสร้างจุดเด่นให้กัณฑ์วนปเวศน์ ซึ่งมีสถานะเป็นกัณฑ์รองที่เชื่อมระหว่างกัณฑ์ใหญ่ 2 กัณฑ์คือทานกัณฑ์กับชุก การแทรกบทเหล่านั้นช่วยเน้นความผูกพันอย่างลึกซึ้งของพระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระกุมารทั้งสอง เนื่องจากในกัณฑ์ก่อนหน้าคือกัณฑ์ หิมพานต์และทานกัณฑ์ยังไม่มีแหล่งที่พระกุมารทั้งสองมีบทบาท การขยายความด้วยเหล่านั้นจึงทำหน้าที่เน้นบทบาทของตัวละครพระชาติและพระกัณฑ์ที่น่าสงสารและเป็นที่รักของพระบิดามารดาเป็นครั้งแรก เป็นการปูพื้นให้แก่ความโศกจากการพลัดพรากที่จะเกิดในกัณฑ์กุมารและกัณฑ์มัทรีต่อไป การใช้บทเหล่านั้นเพื่อขยายอารมณ์สะท้อนใจให้เข้มข้นจึงช่วยสร้างสีสันให้กัณฑ์วนปเวศน์โดดเด่นมากขึ้น

การใช้บทเหล่านั้นที่ขยายอารมณ์สะท้อนใจยังเป็นส่วนที่พระผู้เทศน์นิยมแทรก “มุก” เพื่อเชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมทำบุญ ดังในตัวอย่างแหล่งสักกษัตริย์เดินดงข้างต้น มีข้อความว่า “ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย” พระผู้เทศน์จะออกเสียงคำว่า “ตะเกียกตะกาย” สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเสียงขาด แล้วบอกว่าลิงไม่สามารถปีนขึ้นต้นไม้ได้ ขอให้ญาติโยมมาร่วมกันทำบุญเพื่อติดกัณฑ์เทศน์ จะได้นำเงินนั้นมาเสียบที่ต้นไม้ให้ลิงปีนขึ้นต้นไม้ต่อไปได้ (เช่น [วิถีทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 9](#), 2560: 46.50-50.20) เนื้อหาที่เพิ่มเติมในเหล่านั้นจึงเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมทำบุญในกัณฑ์วนปเวศน์ซึ่งไม่ได้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีโดยตรงด้วย

โดยสรุป การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดง แสดงให้เห็นลักษณะเด่นของทั้ง 2 มิติ มิติที่ 1 คือตัวบทเหล่าเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกซึ่งมีโครงสร้างของเนื้อหาที่เอื้อให้แก่การปรับใช้ มีการแบ่งสัดส่วนเนื้อความชัดเจน ส่วนบทเหล่านั้นก็มีการขยายเนื้อความตอนใดตอนหนึ่งให้มีอารมณ์เข้มข้น เหมาะแก่การนำมาใช้เพื่อสร้างจุดเด่น เมื่อนำประวัติการชำระต้นฉบับร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกมาพิจารณาด้วย ยิ่งยืนยันว่าจุดประสงค์ในการชำระของกรมศึกษาธิการเมื่อ พ.ศ. 2449 ที่ต้องการคัดสำนวนดีเด่นให้มาเป็นตัวอย่างเป็นความจริง และใน

ภายหลังเมื่อการคัดเลือกต้นฉบับใหม่โดยหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งเลือก “ฉบับที่เทศน์กันเป็นพื้นเมือง” ยิ่งทำให้เห็นว่า*เวสสันดรชาดก*ผ่านการประบวนการประเมินค่ามาหลายชั้น ไม่เพียงแต่เฉพาะการใช้ถ้อยคำ ในแง่การเรียบเรียงเนื้อหาที่มีสัมพันธภาพที่ดี เมื่อกลายมาเป็นฉบับสำหรับเทศน์ในแบบมุขปาฐะ ซึ่งต้องละความไปหลายส่วน ก็ยังรักษาใจความสำคัญไว้ได้

มิติที่ 2 คือศิลปะการสื่อสารการแสดงแสดงให้เห็นว่าพระนักเทศน์ซึ่งต้องใช้ประสบการณ์ และเรียนรู้ ต้องรู้จักตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นอย่างดี และมีศิลปะในการเรียงร้อยบทแหล่งให้มีสัมพันธภาพ โดยนัยนี้ พระนักเทศน์จึงเปรียบเป็นทั้งผู้กำกับการแสดงที่ต้องดำเนินพิธีกรรมไปให้ราบรื่น และเป็นนักแสดงที่ถ่ายทอดบทบาทได้อย่างน่าประทับใจ นอกเหนือจากถ่ายทอดเนื้อหาตามขนบแล้ว จะต้องขยายเนื้อความในตอนที่เหมาะสม เพื่อให้ตัวบทแหล่งแต่ละตอนเชื่อมกันอย่างกลมกลืนและสอดคล้องกับบรรยากาศของพิธีกรรม

โดยผิวเผิน ศิลปะการสื่อสารการแสดงอาจดูไม่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์ของเรื่องมากนัก แต่เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งแล้วก็สะท้อนให้เห็นกระบวนการอ่านและใช้วรรณคดีของพระผู้เทศน์ที่ผ่านการตกผลึก ทั้งยังต้องเชื่อมโยงการใช้ตัวบทให้เข้ากับบริบท การประสานศิลป์ในลักษณะนี้จะสะท้อนคุณค่าสำคัญของศิลปะการเทศน์มหาชาติอีกด้านหนึ่งด้วย

4.3 การประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์

วาทศิลป์ หมายถึงศิลปะการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจ โดยเฉพาะในการพูดโน้มน้าวใจ (Cuddon, 1999:747-748) ในบริบทการเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์เลือกใช้วาทศิลป์ในหลายลักษณะ ทั้งเพื่อขยายความเนื้อเรื่อง เพื่อสอดแทรกหลักธรรมคำสอน หรือเพื่อแทรกมุขตลกสร้างอารมณ์ขัน วาทศิลป์ที่พระนักเทศน์มหาชาติใช้จึงแสดงให้เห็นความรู้กว้างขวางและแสดงไหวพริบบัญญา เพราะพระผู้เทศน์ต้องเข้าใจเรื่อง*เวสสันดรชาดก*เป็นอย่างดี ตลอดจนมีคลังคำและมีศิลปะในการอธิบายเชื่อมโยง*เวสสันดรชาดก*กับเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างแยบคาย

วาทศิลป์ที่ประสานกับวรรณศิลป์พบ 3 ลักษณะ ได้แก่ การสวมบทบาทเป็นตัวละครเพื่อถ่ายทอดบทแหล่งอย่างมีชีวิตชีวา การบรรยายร้อยแก้วที่เสริมให้วรรณศิลป์ในบทแหล่งเทศน์โดดเด่นขึ้น และการแปลงความในบทแหล่งเทศน์เพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ

4.3.1 การสวมบทบาทเป็นตัวละครเพื่อถ่ายทอดบทแหล่งอย่างมีชีวิตชีวา

การสวมบทบาทเป็นตัวละครเป็นวิธีการพื้นฐานอย่างหนึ่งในการเล่านิทานแบบมุขปาฐะ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ถ่ายทอดเรื่องราวได้สมจริง ในการเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์จะสวมบทบาทเป็นตัวละครเพื่อสร้างสีสันให้สนุกสนาน โดยเฉพาะการเทศน์หลายธรรมมาสน์ เนื่องจากสมมติบทบาทให้พระแต่ละรูปเป็นตัวละครได้หลายตัว วิธีสวมบทบาทมีทั้งการเทศน์บทแหล่งเลียนเสียงตัว

ละคร (vocalization) และการสวมบทบาทเป็นตัวละคร (impersonation) ด้วยการทำกิริยาท่าทาง และทำเสียงขณะบรรยายร้อยแก้วเหมือนเป็นตัวละครนั้นกำลังพูดอยู่จริง ๆ

การทำเสียงให้เป็นเสียงของตัวละครพบมากในตอนที่มีตัวละครที่มีเพศหญิงและชาย สนทนากัน เช่น แผลชูชกทวงทองในกัณฑ์ชูชก (แผลที่ 2) มีบทสนทนาระหว่างชูชกกับนางพราหมณี แม่ของนางอมิตตดา ในบทแผลเทศน์ไม่ได้ระบุว่าส่วนใดเป็นคำพูดของชูชก ส่วนใดเป็นคำพูดของนางพราหมณี พระผู้เทศน์จึงมักตัดเสียงอ่านข้อความแต่ละช่วงให้ต่างกัน ผู้ฟังเทศน์จะได้ทราบชัดเจนว่า ตัวละครใดกำลังพูดอยู่ ในตัวอย่างด้านล่าง ข้อความตัวเอียงเป็นคำพูดของชูชก พระผู้เทศน์จะตัดเสียงต่ำและสั้นหรือเหมือนเสียงชายแก่ ส่วนข้อความคำพูดของนางพราหมณี พระผู้เทศน์จะบีบเสียงให้เล็กเหมือนเสียงผู้หญิง ส่วนข้อความปกติเป็นคำบรรยายเรื่อง พระผู้เทศน์จะทำเป็นเสียงกลาง ๆ ดังตัวอย่างลีลาเทศน์ของพระครูโฆสิตธรรมากรแห่งวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ดังนี้

... โจทย์มานั เอออันว่าออแต่ยังไม่ทันที่จะนั่งกันกระทั่งพาก ก็ทวงว่าทองของเรา
ที่เอามาฝากแก่ท่านไว้ เอามาให้ทันที เอามาประเดี๋ยวนี้ขมิขมัน ทาตุ อสกโกนต
ผิวเมื่อก็อัดอันนั่งงันอยู่เป็นครู่ เฒ่าก็ยิ่งครืดครอกตะคอกขู่ว่า เป็นโรมาแลดูหน้า
กันอยู่แล้ว คุณเจ้าขาคุณตาเจ้า อีฉันจะขอทุเลาเลื่อนไปอีกสักหน่อย เห็นข้าพเจ้า
ประหนึ่งว่าชั่วถ้อยหาความคิดไม่ เอาแต่หีบขี้มของของคุณตาเจ้าไปใช้จนหมดสิ้น

(วัดทัศนกัณฑ์ชูชก ชุดที่ 4, 2556: 13.37-14.30)

ส่วนการสวมบทบาทด้วยการทำกิริยาท่าทางเหมือนเป็นตัวละครจะใช้ในระหว่างที่กำลังบรรยายร้อยแก้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเล่าเรื่องสรุปเป็นภาษาปัจจุบันให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย แต่สร้างสีสันเพิ่มเติมด้วยการแสดงเป็นตัวละคร หรือสวมบทบาทนอกเรื่องในลักษณะต้น ดังตัวอย่างลีลาเทศน์ทานกัณฑ์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ ด้านล่าง เมื่อบรรยายร้อยแก้วสรุปเรื่องจะใช้เสียงปกติ เมื่อถึงตอนที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสห้ามพระนางมัทรี ก็สวมบทบาทด้วยการทำเสียงใหญ่เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัย เมื่อถึงคำพูดของพระนางมัทรีก็สวมบทบาทด้วยการทำเสียงเล็ก เพื่อทูลเหตุผลที่ต้องติดตามพระเวสสันดรออกจากเมือง ดังความว่า

[บรรยายร้อยแก้วสรุปเรื่อง เสียงปกติ] พระเจ้ากรุงสุโขทัยนั้นอย่างไรก็รักลูก จึง
หันมาตรัสว่า [สวมบทบาทเป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัย ทำเสียงใหญ่] มัทรีเอ๋ย
ความผิดครั้งนี้มันเป็นความผิดของเจ้าเวสลูกพ่อ มัทรีลูกพ่อไม่ผิดนี่นะ ปล่อยให้เจ้า
เวสเขาไปคนเดียวเถอะ [บรรยายร้อยแก้ว เสียงปกติ] แต่พระย่านางมัทรีไม่ยอม
กราบบังคมทูล [สวมบทบาทเป็นพระนางมัทรี ทำเสียงเบา] เกล้ากระหม่อม

จงรักภักดีต่อพีเวส จะหาผ้าดีจอมปราชญ์อย่างพีเวสยากนัก ตายแล้วเกิดเล่าสัก ร้อยชาติ จะหาผ้าเป็นนักปราชญ์จอมปราชญ์อย่างพีเวส ไม่มี อีกหนึ่งนั้น เกลา กระทบม ถ้าอยู่ในวังไม่ไปกับพีเวส แล้วจะดูหน้าใครเขาได้ และข้อสำคัญ เมื่อ ชาติพีเวสก็จะกลายเป็นหญิงหม้าย กลายเป็นหญิงขาดผ้าตัวสั้นงามไม่มีความสุข ยิงยากจนคนจะดูถูก ชีวิตถูกผู้หญิงเอ๋ย เกิดเป็นหม้ายซ้ำใหญ่เลย ผู้คนปากเขาก็จะ ค่อนแคะค่อนว่า กลัวเป็นหม้ายพระพุทเจ้าคะ ...

([วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 1](#), 2557: 48.22-49.40)

จากตัวอย่างข้างต้น พระผู้เทศน์สลับบทบาทไปมาระหว่างผู้เล่าเรื่อง ตัวละครพระ เจ้ากรุงสมุทัย และพระนางมัทรีได้อย่างแนบเนียน ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเหมือนกำลังชมละคร ทั้งยัง ปรับเปลี่ยนระดับภาษามาใช้ถ้อยคำสามัญแทนราชาศัพท์ เช่น “พีเวส” “ผ้าดีจอมปราชญ์” “หญิงหม้ายขาดผ้าตัวสั้นงาม” การสวบบทบาทจึงเป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างสนุกสนาน เนื่องจากเป็นการ “เล่น” กับสถานะของพระผู้เทศน์ที่เป็นสมณะ หากใช้อย่างเหมาะสมก็เป็นกุศโลบายที่โน้มน้าวใจให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลินในพระธรรมเทศนา ในขณะเดียวกันการสวบบทบาทยังเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์ตีความเนื้อหาของ*เวสสันดรชาดก*ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและกลุ่มผู้ฟังด้วย

4.3.2 การบรรยายร้อยแก้วที่เสริมให้วรรณศิลป์ในบทแหล่งเทศน์โดดเด่นขึ้น

การบรรยายร้อยแก้วเป็นวิธีการพื้นฐานที่พระผู้เทศน์ใช้ขยายความเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจ เนื้อหาของ*เวสสันดรชาดก* หรือบางครั้งอาจบรรยายแทรกมุกตลกเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกผ่อนคลายเป็นกันเอง ในปัจจุบันพระผู้เทศน์นิยมบรรยายร้อยแก้วมากขึ้น โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติในหน่วยงาน หรือสถานศึกษาในเขตเมือง เนื่องจากกลุ่มผู้ฟังเหล่านี้ไม่ได้ใกล้ชิดกับการจัดประเพณีเทศน์มหาชาติ เหมือนชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้วัด การบรรยายร้อยแก้วจึงเป็นวิธีการสำคัญที่สะท้อนให้เห็น วิธีการอ่าน การตีความ และการถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์มหาชาติ ซึ่งช่วยเชื่อมโยงวรรณคดีโบราณเข้ากับสังคมไทยร่วมสมัยด้วยวาทศิลป์ของพระผู้เทศน์

วิธีการบรรยายร้อยแก้วเป็นศิลปะที่มีความหลากหลายยิ่ง ในหัวข้อนี้จะมุ่งวิเคราะห์ เฉพาะส่วนที่แสดงการประสานระหว่างวรรณศิลป์ในตัวบทกับวาทศิลป์ของพระผู้เทศน์โดยตรง จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การบรรยายร้อยแก้วเพื่อขยายความและให้แง่คิดคมคาย และการบรรยายร้อยแก้วโดยใช้สำนวนถ้อยคำจากบทแหล่งเทศน์

4.3.2.1 การบรรยายร้อยแก้วเพื่อขยายความและให้แง่คิดคมคาย การบรรยายร้อยแก้วที่ช่วยขยายความและให้แง่คิดคมคายได้แก่ การอธิบายอานิสงส์และข้อคิดประจำกัณฑ์ ซึ่ง

เป็นขั้นตอนสำคัญในการเทศน์มหาชาติ เพราะช่วยเน้นย้ำคติความเชื่อของพิธีกรรม การอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์ยังเป็นโอกาสให้พระผู้เทศน์สอดแทรกคำสอนและให้ข้อคิดผ่านการตีความเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* การอธิบายอานิสงส์และข้อคิดประจำกัณฑ์จึงเป็นเครื่องแสดงว่าพระผู้เทศน์มีความรู้กว้างขวาง และแสดงศิลปะเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นเข้ากับข้อธรรมได้อย่างเหมาะสม

การอธิบายอานิสงส์ประจำกัณฑ์เป็นร้อยแก้วมีลักษณะคล้ายกับแหลให้พร คืออธิบายว่าการทำบุญชุกกัณฑ์เทศน์หรือฟังเทศน์ในกัณฑ์นั้นจะมีช่วยให้เกิดมงคลอย่างไรบ้าง แต่พระผู้เทศน์มีอิสระในการแทรกคำอธิบายร้อยแก้วมากกว่าการเทศน์แหลให้พร เพราะจะแทรกในตอนใดก็ได้ และเชื่อมโยงคำอธิบายเข้ากับเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* ได้หลายลักษณะ

คำอธิบายอานิสงส์ในบางกัณฑ์นิยมแทรกจนกลายเป็นขนบประจำกัณฑ์ที่แพร่หลาย เช่น ทำบุญในแหลหญิงหม้ายมีอานิสงส์ป้องกันความเป็นหม้าย ทำบุญให้ชูชกในแหลชูชก ทวงทองมีอานิสงส์ป้องกันความยากจน ทำบุญสร้างสำเภาในแหลยานนาวามีอานิสงส์ส่งให้ไปเกิดในสุคติภูมิ หรือทำบุญช่วยพระนางมัทรีสลบในแหลมัทรีสลบมีอานิสงส์ให้เป็นคนพูดจาไพเราะอ่อนหวาน

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการอธิบายอานิสงส์ช่วยพระนางมัทรีสลบจากสำนวนการเทศน์ของพระครูวิภัสสรธรรมาภิบาลแห่งวัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ (ปัจจุบันคือพระมงคลธรรมาภิบาล) ซึ่งแสดงการเชื่อมโยงอานิสงส์ของการทำบุญเข้ากับเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* และแสดงให้เห็นวาทศิลป์โน้มน้าวใจ ดังความว่า

มัทรีเป็นลมล้มไปแล้วโยม ไม่รู้ว่าเป็นหรือตาย มัทรีสลบนี้นะเขาบอกว่า ต้องซื้อยามยาหอม ถ้าใส่ปากมัทรีตอนมัทรีสลบเนี่ย ปากหอม แต่ถ้าโยมเดินยอมาใส่ในยามนี้ ฟันทน เลือกเอา จะเอาปากหอมหรือฟันทน อานิสงส์ดีมาก จะเป็นคนที่พูดจาดีมีสาระ มีคนเชื่อถือ มีคนนับหน้าถือตา จะมีชื่อเสียงโด่งดัง จะได้เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี ติดตรงนี้ อานิสงส์ดีนะโยมนะ เป็นคนรูปสวยรอยทรัพย์ นับเป็นแสน ทำกิจการงานเจริญรุ่งเรือง หน้าที่การงานดำรงตำแหน่งหน้าที่เจริญก้าวหน้า...

([วิดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 3](#), ไฟล์ที่ 3, 2551: 16.08-17.05)

ในตัวอย่างข้างต้น พระผู้เทศน์อธิบายว่าเงินที่ทำบุญในตอนนี้จะซื้อยามยาหอมป้อนใส่พระโอษฐ์ของพระนางมัทรี เพื่อปลุกให้พระนางฟื้นสติหลังสลบไปด้วยความเศร้าโศก จากคำอธิบายที่ว่าซื้อยา “ใส่ปาก” นี้ พระผู้เทศน์จึงเชื่อมโยงต่อว่ามีอานิสงส์ช่วยให้ผู้ฟังมี “ปากหอม” คือ “เป็นคนพูดจาดีมีสาระ มีคนเชื่อถือ” แล้วจะขยายอานิสงส์ที่เชื่อมโยงกับพระนางมัทรีสลบ

โดยเฉพาะไปเป็นอานิสงส์ทั่วไป คือ “จะมีชื่อเสียงโด่งดัง จะได้เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี” ในคำอธิบายยังแทรกอารมณ์ขันเล็กน้อยว่าหากเลือกมาทำบุญกับพระผู้เทศน์โดยตรงก็จะได้อานิสงส์แตกต่างกันด้วย

ส่วนการอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์เป็นการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนและข้อคิดการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* ส่วนใหญ่มักเป็นคำสอนเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสถานะต่าง ๆ โดยเฉพาะสถานะของคนในครอบครัว เนื่องจากเนื้อหาตอนต้นของ *เวสสันดรชาดก* แสดงความผูกพันและการพลัดพรากระหว่างคนในครอบครัว

วิธีการถ่ายทอดข้อคิดประจำกัณฑ์เน้นนำเสนอความขัดแย้งระหว่างตัวละครเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ พระผู้เทศน์นิยมแทรกข้อคิดที่อธิบายเหตุผลการกระทำของตัวละครโดยชวนให้ผู้ฟังตีความหรือตั้งคำถามพฤติกรรมของตัวละคร เช่น แทรกข้อคิดอธิบายเหตุที่พระเวสสันดรบริจาคช้างปัจจัยนาค แทรกข้อคิดอธิบายสาเหตุที่พระเจ้ากรุงสุยทรงไม่ยอมยกโทษให้พระเวสสันดร แทรกข้อคิดอธิบายเหตุที่อัจจุตฤณีถูกชุกชุกหลอกได้ง่าย แทรกข้อคิดอธิบายเหตุที่พระกัณฑ์ประกาศตัดความเป็นพ่อลูกกับพระเวสสันดรหลังจากที่พระเวสสันดรไม่ยอมช่วยเหลือทั้งพระกุมารทั้งสองเมื่อถูกชุกชุกเขี่ยนตี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบการแทรกข้อคิดประจำกัณฑ์ให้สอดคล้องกับโอกาสการเทศน์และกลุ่มผู้ฟังเทศน์ เช่น ในการเทศน์ทานกัณฑ์ตามชุมชนซึ่งผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ พระผู้เทศน์มักยกเรื่องหญิงหม้ายมาขยายความต่อให้เห็นความลำบากของผู้หญิง (เช่น [วितกัณฑ์กัณฑ์ ชุดที่ 6](#), 2561: 50.20-51.15) หากเป็นการเทศน์ในสถานศึกษา พระผู้เทศน์มักไม่เน้นอธิบายแหล่งหญิงหม้าย แต่เปลี่ยนไปเน้นอธิบายตอนพระนางมุสดีเสด็จไปคร่ำครวญกับพระเวสสันดร เพื่อเน้นความรักระหว่างแม่ลูกแทน (เช่น [วितกัณฑ์กัณฑ์ ชุดที่ 4](#), 2559: 14.05-14.40) ส่วนในกัณฑ์กุมารพระนางมัทรีทูลความให้พระเวสสันดรช่วยทำนายฝัน พระผู้เทศน์ส่วนใหญ่มักเปลี่ยนมาบรรยายร้อยแก้ว อธิบายเหตุผลที่พระเวสสันดรใช้โหวหารบายเปียงไม่ทำนายฝัน เพราะทรงเป็นห่วงพระนางมัทรีและเกรงว่าพระนางจะขัดขวางการบำเพ็ญทานบารมีอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญกว่า (เช่น [วितกัณฑ์กัณฑ์ กุมาร ชุดที่ 13](#), 2559: 14.50-15.55) แต่การเทศน์ในสถานศึกษา พระผู้เทศน์จะเปลี่ยนไปเน้นความผูกพันระหว่างแม่ลูกแทรกเข้าตอนนี้ด้วย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการเทศน์กัณฑ์กุมารลีลาเทศน์ของพระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คำบรรยายร้อยแก้วอธิบายต่อจากบทแหล่งตอนพระนางมัทรีปลุกพระกุมารทั้งสองให้ตื่นบรรทม คำอธิบายได้แทรกข้อคิดเรื่องการเลี้ยงลูกไว้ด้วย ความว่า

[เทศน์แหลใน]

... โฉ้ทูลเกล้าของแม่เอ๋ย คีนนี้แม่ฝั้นร้ายผิดประหลาด แต่พอไปทูลพระปิตุราช
ท้าวเธอก็ตรัสประภาษาว่าไม่เป็นไร แม่นี้ยังไม่ไวใจเลยนะซาลี เจ้าอยู่หลังระวัง
น้องให้จงดี ผิดชอบอย่าค่าตีฟังแม่ว่า

[บรรยายร้อยแก้ว]

อมตนิรันดรกาล ใช้ได้ถึงปัจจุบันไม่คร่ำคร่า ลูกเอ๋ย ตื่นเถิดอย่านอนสายพักตราจะ
หมองศรี ประโยคเดียวเท่านี้สอนให้คนเรานั้นรีบตื่นแต่เช้า ตื่นสาย ปัจจุบันนี้ถ้า
ลองตื่นสายก็มาที่มหาวิทยาลัยนี้ไม่ทัน รถติด นี้จะเห็นว่าเป็นข้อคิดสอนได้ ไม่
คร่ำคร่า ลูกเอ๋ย เดียวแม่เข้าป่า ซาลือยารังแกน้อง อย่าค่าตี แม่ออกจากบ้านต้อง
สั่งต้องสอน ดูความเรียบร้อยในบ้านให้จงดี นี่คือคำสอน สามารถประยุกต์ใช้ได้แม้
ในปัจจุบัน ...

(ข้อมูลภาคสนาม ชุดที่ 1, 22 พฤษภาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างต้น คำอธิบายข้อคิดประจำกัณฑ์เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่
ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของ*เวสสันดรชาดก*โดยตรง แต่พระผู้เทศน์สอดแทรกไว้ได้อย่างกลมกลืน
เพราะเป็นตอนที่พระนางมัทรีปลุกพระกุมารทั้งสองด้วยความห่วงใย มีการใช้สำนวนถ้อยคำจากบท
แหลในมาประกอบว่า “ตื่นเถิดอย่านอนสายพักตราจะหมองศรี” แล้วเชื่อมโยงกับบริบทของการ
เทศน์ในพื้นที่มหาวิทยาลัย ข้อคิดนี้อาจดูเป็นเกร็ดเล็กน้อย แต่เมื่อสอดแทรกในตอนนี้ กลับช่วยเสริม
ให้เห็นความรักใคร่ของพระนางมัทรีที่มีต่อพระโอรสและพระธิดาให้ชัดเจน ทั้งยังเชื่อมโยงคำอธิบาย
กับบริบทในชีวิตปัจจุบัน ทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกรำคาญหรือเห็นจากเรื่องที่ฟังแม้ว่าการเทศน์ที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยนี้จะจัดขึ้นในโอกาสพิเศษเมื่อ พ.ศ. 2560 แต่ด้วยวาทศิลป์ในการบรรยายร้อยแก้วก็ทำ
ให้ผู้ฟังรู้สึกคุ้นเคยได้อย่างรวดเร็วตั้งแต่ต้นกัณฑ์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในการเทศน์แต่ละครั้ง พระผู้เทศน์มักอธิบาย
ข้อคิดและอานิสงส์แต่ละกัณฑ์ให้เชื่อมโยงกับเนื้อหาเด่นในกัณฑ์ด้วย เป็นช่องทางให้พระผู้เทศน์ได้
แสดงวาทศิลป์ในการอธิบายข้อคิดหรือโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา อาจเน้นให้เห็นความลึกซึ้งของ
คติธรรมหรือสร้างอารมณ์ขันให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลินใจด้วยการพลิกมุมมองต่อเรื่อง*เวสสันดรชาดก*
เช่นการอธิบายข้อคิดในกัณฑ์ชุกก ลีลาเทศน์ของพระครูปลัดวีรวัฒน์ ภูริทตฺโตแห่งวัดหมอนไม้ จังหวัด
อุตรดิตถ์ ดังนี้

... เราก็เข้าใจว่าชุกเป็นตัวร้ายในเรื่อง แต่ความร้ายมันก็มีความดี ความดีมันก็มี ความต่างพร้อย อะไรที่จะดีที่สุดโดยไม่มีเสียเลย ไม่มีทรอก แม้แต่พระสัมมาสัม พุทธเจ้า สำเร็จเป็นพระอรหันต์อนุตรสัมมาเป็นศาสดาก็ยังมีกรรม โดนช้างนาพา ศิริขวิดบ้าง โดนเทวทัตกลิ้งหินทับบ้าง กรรมเก่านั้น ไม่มีอะไรที่ดีที่สุดโดยไม่มีชั้ เลย ไม่มี แล้วความชั้ก็ไม่มีคำว่าชั้ที่สุดโดยไม่มีดี กัณฑ์ชุกเป็นกัณฑ์ที่ชี้ให้เห็น สัจธรรม ในความร้ายมีความดีอยู่ในนั้น ถ้าไม่มีชุก พระเวสสันดรก็จะไม่ได้ทำทาน ที่ประเสริฐสูงส่ง คือทำทานด้วยลูก เขาเรียกปิยบุตรทาน เพราะชุกไปส่งเสริม ทานให้ ฉะนั้นความดีของชุกก็มีอีกเยอะ

([วิดิทัศน์กัณฑ์ชุก ชุดที่ 17](#), 2556: 7.03-8.40)

คำอธิบายข้อคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระผู้เทศน์เป็น “ผู้อ่าน” *เวสสันดร* ชาดกกลุ่มสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย เพราะแม้เนื้อหาส่วนนี้จะไม่ได้อ่านทอดผ่านบทแปลเทศน์ แต่ คำอธิบายดังกล่าวก็ช่วยสร้างความเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดี พระผู้เทศน์จึงเป็นกลุ่มผู้อ่านสำคัญที่ทำให้เรื่อง*เวสสันดรชาดก*ยัง “มีชีวิต” อยู่ในสังคมไทยร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็มีการสอดแทรกคำสอนใน ชีวิตประจำวันทีนอกเหนือไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ช่วยเชื่อมโยง*เวสสันดรชาดก*เข้ากับวิถี ชีวิตร่วมสมัย ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงวรรณคดีโบราณได้ง่ายขึ้นผ่านมุมมองในยุคของตน ลักษณะเช่นนี้ คล้ายคลึงกับวรรณคดีเอกอย่าง*พระอภัยมณี*ของสุนทรภู่ที่ยังมีอิทธิพลต่องานชิ้นหลัง รวมถึงการ สร้างสรรค์ในสื่อร่วมสมัย (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2560ก: 168-172) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการตีความของ คนรุ่นหลังที่ยังรับรู้ จดจำ และชื่นชมวรรณคดีเรื่องนี้อยู่

4.3.2.2 การบรรยายร้อยแก้วโดยใช้สำนวนถ้อยคำกินใจจากบทแปลเทศน์

การใช้สำนวนถ้อยคำกินใจจากบทแปลเทศน์มาบรรยายร้อยแก้วเกิดขึ้นจากพระผู้เทศน์มีประสบการณ์ การเทศน์มานาน จึงจดจำข้อความในบทแปลเทศน์ได้และนำมาใช้บรรยาย โดยเฉพาะสำนวนกินใจที่ สื่อความหมายอย่างกระชับและมีวรรณศิลป์ ให้ผู้ฟังประทับใจและถ่ายทอดภาพที่เกิดขึ้นได้อย่าง ชัดเจน

สำนวนถ้อยคำจากกัณฑ์ใดมักปรากฏในคำบรรยายร้อยแก้วในกัณฑ์นั้น เช่นกัณฑ์กุมารมีสำนวนเด่นบรรยายภาพพระกุมารทั้งสองเกิดความกลัวชุก จึงหนีลงไปซ่อนในสระ บัวว่า “แล้วเสีร่อยถอยหลังลงสู่สระศรี เอวารีนันบ้งองค์เอาใบบุษบงบังพระเศศ” (*ร้อยยาวมหา เวสสันดรชาดก*, 2558: 177) สำนวนว่า “เสีร่อยถอยหลัง เอวารีนันบ้งองค์ เอาบุษบงบังพระเศศ” พรรณนาการหลบซ่อนของทั้งพระกุมารทั้งสองอย่างกระชับ ทั้งยังเล่นเสียงคำอย่างสมดุลทำให้เกิด จังหวะ เป็น “เอา...บ้ง... เอา...บ้ง...” สำนวนนี้มาปรากฏในการบรรยายร้อยแก้วอย่างแพร่หลาย

มหาชาติเป็น “ผู้อ่าน” สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งของ *เวสสันดรชาดก* ซึ่งสังสมสำนวนภาษาจากวรรณคดีโบราณสืบทอดมาในสังคมไทยปัจจุบัน

4.3.3 การแปลงความในบทแหล่งเทศน์เพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ

การแปลงความ หมายถึงการใช้วาทศิลป์ของพระผู้เทศน์ปรับเปลี่ยนเนื้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของบทแหล่งเทศน์มหาชาติให้ต่างไปจากเดิม มีจุดประสงค์สำคัญคือเชิญชวนให้ผู้ฟังทำบุญพบทั้งในบทแหล่งในและบทแหล่งนอก การแปลงเนื้อความมุ่งให้สอดคล้องกับโอกาสในการเทศน์แต่ละครั้ง หรือโน้มน้าวให้ผู้ฟังรู้สึกศรัทธาหรือสนุกสนานโดยที่ไม่กระทบต่อเนื้อความและความไพเราะ ผู้ฟังจะได้ไม่รู้สึกว่าเทศน์ผิดเพี้ยนจากคัมภีร์มาก โดยเฉพาะผู้ที่ฟังเทศน์เป็นประจำย่อมทราบว่าพระผู้เทศน์แปลงเนื้อหาส่วนใด

บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีเนื้อความส่วนที่พระผู้เทศน์นิยมแปลงอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะแหล่งสำคัญหรือแหล่งที่ใช้อวดฝีมือ เช่น *แหล่งยานนาวา* ในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 13**) นิยมแปลงความตอนที่เรือสำเภาของนายพานิชล่ม โดยกล่าวว่าเรือสำเภาล่มใกล้บริเวณที่จัดงานเทศน์ และขอให้ผู้ฟังเทศน์ช่วยบริจาคเงินสำหรับกู้เรือสำเภา ดังตัวอย่างลีลาเทศน์กัณฑ์กุมารของพระมงคลธรรมสถานแห่งวัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ เทศน์ที่วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ข้อความที่ขีดเส้นใต้เป็นส่วนที่แปลงความไปจากร้อยยวมหาเวสสันดรชาดก ดังนี้

... สำเภาก็โคลงเคลงไปตามคลื่นตื้นตื้นเตื้น เสากระโดงหักกระเด็นกระดานแตก
คลื่นใหญ่โยนกระแทกกระทึกเสียงดังผะผั่งผาง สำเภาก็เลยไปอับปางเลยหน้าวัด
สุทัศนไปสิบกิโล เตี้ยวันนี้

CHULALONGKORN UNIVERSITY (วัดสุทัศนกัณฑ์กุมาร ชุดที่ 3, 2559: 35.33-35.53)

ส่วนในบทแหล่งนอกเน้นแปลงความเพื่อสร้างอารมณ์ขันเป็นหลัก ดังตัวอย่างแหล่งนอกแหล่ง *สี่กัษตรีย์เดินดง* ลีลาเทศน์ของพระมหาจรรูวัฒน จรณธมโมแห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ดัดแปลงถ้อยคำตอนลงปีนขึ้นต้นไม้ไม่ไหวให้กลายเป็นข้อความเชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมบริจาค และยังเชื่อมโยงต่อการบรรยายอานิสงส์เป็นร้อยแก้วด้วย ดังว่า

[เทศน์แหล่งนอก]

แล้วร้องเรียกผัวะผัวโหยย

ทำไมไม่โหยให้เมียชื่นใจ

โน้นเหลาลึงค่างนี้แหละบ้างลึงลม

มันลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย

ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย ๑

[ย่ำคำว่าตะเกียกตะกาย แล้วทำเสียงตะกุกตะกัก]

ถ้าคุณโยมเจ้าภาพกัณฑ์วันปเวศน์ไม่เอาปัจจัยมาใส่ ชะนิกี่ขึ้นไม่ได้

เมื่อขึ้นไม่ได้มันก็ตะเกียกตะกาย อ๊ะ ๑

[ย่ำเสียงอ๊ะหลายครั้ง สื่อภาพชะนิกี่ขึ้นต้นตะโกแล้วร่วงหล่นลงจากต้น มีเสียงผู้ฟังหัวเราะเป็นระยะ แล้วจึงเปลี่ยนมาบรรยายเป็นร้อยแก้ว ระหว่างนั้นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์และผู้ฟังลุกขึ้นมาทำบุญตักบาตรเทศน์]

[บรรยายร้อยแก้ว]

มาครบหรือยังจ๊ะเจ้าภาพ วันนี้เจ้าภาพเยอะชะด้วย **[กล่าวรายชื่อเจ้าภาพ]** สาธุ ท่านบอกว่าใครช่วยชะนิกี่ให้ขึ้นต้นตะโกได้ ทำกิจการงานใด ๑ จะมีแต่ความสำเร็จ ดั่งนั้นเจ้าภาพโชคดีแล้วที่ได้เป็นเจ้าภาพในกัณฑ์วันปเวศน์ ...

[กลับมาเทศน์แหล่งนอกแหล่งสี่กั๊กตรียังเดินดงต่อ]

([วิดีโอเทคนิกัณฑ์วันปเวศน์ ชุดที่ 9](#), 2560: 46.15-50.00)

ตัวอย่างการแปลงเนื้อความทั้งบทแหล่งในและบทแหล่งนอกข้างต้นแสดงให้เห็นการประสานระหว่างตัวบท ศิลปะการเทศน์ และปฏิภาณไหวพริบของพระผู้เทศน์ อารมณ์ขันซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกลวิธีนี้ยังช่วยดึงดูดความสนใจและสื่อให้ผู้ฟังทราบถึงช่วงการทำบุญแล้ว หากเป็นการเทศน์ของหน่วยงานราชการหรือสถานศึกษาซึ่งเน้นการบรรยายสาระความรู้มากกว่าเชิญชวนผู้ฟังให้มาทำบุญในขณะเทศน์ การแปลงความยังช่วยผ่อนคลายบรรยากาศไม่ให้เคร่งเครียดหรือราบเรียบเกินไปด้วย

จากการวิเคราะห์การประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์ของพระผู้เทศน์ทั้ง 3 ลักษณะ กล่าวได้ว่าการประสานวรรณศิลป์ลักษณะนี้เป็นส่วนเสริมในการเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์ที่จะประสานศิลป์เช่นนี้ให้เกิดประสิทธิภาพได้ต้องมีความรู้กว้างขวางและมีประสบการณ์มาก ดังพบว่ามีลีลาเทศน์ของพระผู้เทศน์รุ่นใหม่ที่น่าถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์เป็นหลัก แทรกคำอธิบายร้อยแก้วน้อย ในขณะที่ลีลาเทศน์ของพระผู้เทศน์ที่มีอาวุโสและมีประสบการณ์แสดงวาทศิลป์อย่างแพรวพราว ทั้งการแทรกคำอธิบายร้อยแก้ว การสวมบทบาท และการแปลงความ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นลักษณะความเป็น “นักเล่านิทาน” ของพระนักเทศน์มหาชาติ ช่วยให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน แม้ทักษะอย่างการสวมบทบาทและการอธิบายร้อยแก้วเป็นสิ่งที่อาจดูไม่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะ แต่เมื่อถ่ายทอดออกมาอย่างมีศิลปะก็กลายเป็นกุศโลบายสอนธรรมอันแยบคาย ช่วยชี้แนะข้อคิดใหม่ ๆ จากการฟัง

เทศน์มหาชาติสำหรับผู้ฟังบางคนที่คุ้นเคยกับเรื่องดีอยู่แล้ว การประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์จึงมีความสำคัญที่ทำให้เนื้อหาของ*เวสสันดรชาดก*ยังคงทันสมัย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

จากผลการวิเคราะห์ทั้ง 3 หัวข้อข้างต้น ได้แก่ การประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์ การประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดง และการประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์ แสดงให้เห็นว่าการเทศน์มหาชาติประกอบด้วยประสานศิลป์ด้านต่าง ๆ ทั้งวรรณศิลป์ในตัวบท ศิลปะการเทศน์ที่เป็นขนบมุขปาฐะ และความสามารถเฉพาะตัวของพระผู้เทศน์ โดยมีวรรณศิลป์เป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อให้ประสานเข้ากับศิลปะด้านอื่น ๆ การประสานศิลป์แต่ละลักษณะช่วยสร้างสีสันในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เอื้อให้พระผู้เทศน์ปรับใช้ได้ง่าย สร้างลีลาและบรรยากาศในการเทศน์ที่หลากหลาย ช่วยให้การเล่าเรื่องราบรื่น และช่วยเสริมศรัทธาและความเชื่อของพิธีกรรม

ในการประสานวรรณศิลป์กับคีตศิลป์ แสดงให้เห็นว่าวรรณศิลป์ในตัวบทไม่เพียงแต่แสดงฝีมือในการประพันธ์ของกวีแล้ว ยังสอดคล้องกับลูกเล่นทางเสียงที่นำมาประกอบ ทำให้เกิดเป็นลีลาเฉพาะในแต่ละภักดิ์ ช่วยเสริมจังหวะที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละทำนอง และช่วยสร้างจินตภาพที่โดดเด่น สื่อทั้งความหมายและอารมณ์ได้อย่างมีพลัง มีชีวิตชีวา กล่าวได้ว่าวรรณศิลป์ในตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติมีจุดประสงค์เพื่อประสานกับวิธีการถ่ายทอด ทำให้เกิดสุนทรียภาพที่ไม่สามารถพบได้จากการอ่านตัวบทหลายลักษณะเท่านั้น

ในการประสานวรรณศิลป์กับศิลปะการสื่อสารการแสดง การจัดแบ่งเนื้อความเอื้อให้พระผู้เทศน์นำไปปรับใช้ได้ง่าย ทั้งปรับให้สอดคล้องกับระยะเวลาเทศน์ที่ลดลง โดยยังรักษาโครงเรื่องและแนวคิดสำคัญไว้ได้บทแหล่งต่างประเภทยังเอื้อให้พระผู้เทศน์สามารถปรับให้เหมาะสมแก่โอกาส เน้นได้ทั้งบรรยากาศขริบขลิบเป็นทางการและบรรยากาศศีกคักสนุกสนาน การเทศน์มหาชาติจึงเป็นได้ทั้งพิธีกรรมที่มุ่งจูงใจพุทธศาสนิกชนให้เกิดศรัทธาในหลักธรรมคำสอน และเป็นมหรสพที่สร้างความเพลิดเพลินด้วยจากเรื่องราวของมนุษย์ซึ่งแฝงคติสอนใจชวนคิดอยู่เป็นระยะ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ใช้บทแหล่งเทศน์ได้ในหลายโอกาส เพิ่มช่องทางในการถ่ายทอดเรื่อง*เวสสันดรชาดก*และแสดงฝีมือในการเทศน์ได้มากยิ่งขึ้น

ในการประสานวรรณศิลป์กับวาทศิลป์ ตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติที่เต็มไปด้วยสำนวนถ้อยคำโวหาร และความเปรียบที่ไพเราะคมคาย เป็นคลังสำคัญที่เอื้อให้พระผู้เทศน์นำมาอธิบายขยายความได้อย่างมีสีสันสนุกสนาน แทรกคำอธิบายข้อธรรมและการตีความเนื้อเรื่องได้อย่างแยบคายและทันสมัย ทำให้การเทศน์มหาชาติยังคงสื่อสารกับผู้ฟังในปัจจุบันได้ ในขณะเดียวกัน การประสานศิลป์ลักษณะช่วยแสดงให้เห็นสำคัญของพระผู้เทศน์ในฐานะ “ศิลปิน” ที่มีความสามารถ และเป็นผู้อ่าน*เวสสันดรชาดก*กลุ่มสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย พระผู้เทศน์ที่มีประสบการณ์ย่อมรู้จักเรื่องราวของ*เวสสันดรชาดก* รู้จักลักษณะของตัวบทแหล่งเทศน์มหาชาติ และสั่งสมสำนวนถ้อยคำและขนบวรรณ

คดีอยู่ในตัว จนถ่ายทอดแหล่งเทศน์มหาชาติได้อย่างมีศิลปะ รวมถึงสร้างสรรค์เป็นบทแหล่งนอกสำนวนใหม่ได้อย่างน่าประทับใจ

เมื่อประมวลการประสานศิลป์ทั้ง 3 ด้านเข้าด้วยกัน กล่าวได้ว่าความงามในทางศิลปะของบทแหล่งเทศน์มหาชาติจะปรากฏอย่างชัดเจนก็ต่อเมื่อถ่ายทอดในบริบทพิธีกรรม โดยเฉพาะ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ไม่ได้มีวรรณศิลป์โดดเด่นเพียงเพราะรวบรวมฝีมือของกวีชั้นครูไว้เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวบทที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ องค์ประกอบแต่ละส่วนสอดคล้องกับวิธีการนำไปสมกับที่ได้รับยกย่องให้เป็น “ยอดแห่งวรรณคดีกลอนกาพย์” ก็แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่าทั้งในทางภาษา ถ่ายทอดเรื่องราวและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างสะท้อนอารมณ์ และเหมาะสมจะนำไปใช้ปรับใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ กันไปได้แม้บริบทจะเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์บทแหล่งนอกใหม่ ๆ ที่สืบทอดคุณค่าดังกล่าวมาในสังคมไทยร่วมสมัย

บทที่ 5

บทบาทและความสำคัญของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย

จากการศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการถ่ายทอดบทแหล่งเทศน์มหาชาติ พบว่าปัจจุบันการเทศน์มหาชาติยังมุ่งถ่ายทอดแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีเป็นสำคัญ แต่ปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย หัวใจสำคัญที่ทำให้การเทศน์มหาชาติยังดึงดูดใจผู้ฟังในปัจจุบันได้คือ การประสานศิลปะแขนงต่าง ๆ เข้ากับวรรณศิลป์ ทั้งคีตศิลป์ ศิลปะสื่อสารการแสดง และวาทศิลป์ ทำให้การจัดเทศน์มหาชาติมีลักษณะที่สอดคล้องกับโอกาสการเทศน์และกลุ่มผู้ฟังเทศน์ที่มีหลากหลายมากขึ้น การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะมุ่งวิเคราะห์บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย 3 ด้าน ได้แก่ บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนา บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทย และบทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม

5.1 บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนา

บทบาทของการเทศน์มหาชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างน้อยก็มีร่องรอยหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย บทบาทสำคัญประการหนึ่งคือ เผยแผ่เรื่องราวของพระเวสสันดรซึ่งแสดงการบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากการวิเคราะห์ขนบการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกและการประสานศิลป์ พบว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีลักษณะพิเศษคือ มุ่งสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ฟังด้วยการประสานตัวบทวรรณคดี ศิลปะการเทศน์ กับทักษะของพระผู้เทศน์ เพื่อสร้างสุนทรียะพิเศษที่เกิดขึ้น “ในระหว่าง” การจัดพิธีกรรมและเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสืบทอดความคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับสุนทรียภาพเป็นประเด็นที่วงวิชาการสนใจอย่างกว้างขวางทั้งมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ คติชนวิทยา ปรัชญา⁵³ มีนักมานุษยวิทยาคนสำคัญคือ เบอร์จิต เมเยอร์ (Birgit Meyer) ซึ่งได้เสนอแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา สื่อ กับผัสสะ

⁵³ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับผัสสะในหนังสือ *Aesthetic formations: Media, religion, and the senses* (Meyer, 2009) และ *Ritual, Performance and the senses* (Bull and Mitchell, 2016)

เบอร์จิต เมเยอร์อธิบายว่าสุนทรียภาพไม่ใช่ความงามทางศิลปะที่เข้าถึงด้วย “ใจ” (mind) หรือการขบคิดพิจารณาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นความงามที่รับรู้ผ่านประสบการณ์ทางผัสสะ (sensory experience) ที่มีพื้นฐานจากร่างกายเป็นสำคัญด้วย (Meyer, 2009: 6-17)

เบอร์จิต เมเยอร์กล่าวถึงรากศัพท์ของคำ aesthetics ที่มาจากภาษากรีกว่า “aithesis” แปลว่า “องค์รวมของประสบการณ์ทางผัสสะเกี่ยวกับโลก และความรู้เชิงผัสสะของเราเกี่ยวกับโลก”⁵⁴ (Meyer, 2009: 9) และชี้ให้เห็นศาสนาธรรมชาติสำคัญคือเป็น “รูปแบบแห่งผัสสะการ” (sensational forms) คือเป็นรูปแบบสื่อที่กระตุ้นผัสสะด้านต่าง ๆ ดังเห็นได้ว่าแบบแผนปฏิบัติและพิธีกรรมสำคัญในศาสนาต่าง ๆ มุ่งสร้างประสบการณ์ของสิ่งที่อยู่เหนือโลก (the transcendental) ให้ผู้เข้าร่วมสัมผัสได้ด้วยผัสสะทางกายและรู้สึกว่าเป็นจริง ตามนัยนี้การสวดอ่านคัมภีร์ การสวดภาวนาหน้ารูปเคารพ การนั่งสมาธิ การเดินรำบูชาดวงวิญญาน ทั้งหมดล้วนเป็นสิ่งที่ผู้นับถือศาสนาได้ “ประสบ” (to experience) ถึงสิ่งสูงสุดในศาสนาของตนผ่านการฟัง การเคลื่อนไหว แรงแส่นสะเทือน หรือแม้แต่การจัดวางร่างกายไม่ให้เคลื่อนไหว สุนทรียภาพจึงถือเป็นมิติสำคัญของศาสนาผ่านการกำกับผัสสะดังกล่าว

เดวิด ฮาวส์ (David Howes) นักวิชาการด้านผัสสะศึกษาได้ขยายแนวทางการศึกษาของเบอร์จิต เมเยอร์เพิ่มเติมว่า การศึกษาศาสนาในทางผัสสะควรครอบคลุมปัจจัยที่เป็นสื่อกลางทั้งหมด เช่น วิถีปฏิบัติทางสังคม คติความเชื่อ ทักษะทางกาย และเทคโนโลยีที่ใช้เสริมศักยภาพของผัสสะ ปัจจัยเหล่านี้อาจช่วยช่วยให้ผัสสะอย่างหนึ่งโดดเด่นกว่าผัสสะอื่น เช่นการโทรศัพท์ หรือเชื่อมผัสสะอย่างหนึ่งกับความคิดความเชื่อทางศาสนา เช่น กลิ่นกำมะถันเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องนรกในศาสนาคริสต์ (Howes, 2016: 154)

เมื่อนำแนวทางศึกษาข้างต้นมาพิจารณาการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติ พบว่าพฤติกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นในการเทศน์มหาชาติ ไม่ว่าจะเป็นการอ่านวรรณคดีเป็นทำนอง การเทศน์คาถาภาษาบาลี หรือการบริจาคตานในระหว่างที่การเล่าเรื่องดำเนินไป ล้วนเป็นการประสานระหว่างมิติความเชื่อทางศาสนาที่ถ่ายทอดเป็นคำพูด กับผัสสะที่ก่อให้เกิดเป็นประสบการณ์ แนวทางศึกษานี้ช่วยให้มองเห็นบทบาทของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่กว้างขวางยิ่งขึ้น เพิ่มเติมจากบทบาทดั้งเดิมที่มีอยู่ แบ่งได้เป็น 4 ประการ ได้แก่ เอื้อให้ถ่ายทอดเรื่องพระเวสสันดรได้หลากหลายโอกาส ช่วยเน้นความสำคัญของการทำทาน ช่วยสร้างสัญลักษณ์หลักที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของพิธีกรรม และช่วยถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านแนวคิดอานิสงส์

⁵⁴ ดันฉบับว่า “Our total sensory experience of the world and our sensitive knowledge of it”

5.1.1 การใช้บทแหล่งเทศน์เอื้อให้ถ่ายทอดเรื่องพระเวสสันดรได้หลากหลายโอกาส

ในสังคมไทย การฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก*มีความหมายพิเศษในฐานะการสั่งสมบุญกุศลและการสืบทอดพระพุทธศาสนา การฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก*กับการสั่งสมบุญเกิดจากคติความเชื่อเรื่องคาถาพัน ซึ่งกล่าวว่าหากฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 1,000 คาถา จะได้รับอานิสงส์ให้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ ส่วนการฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก*กับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเกิดจากคติความเชื่อเรื่องปัญจอินทรธาน คือเชื่อว่าเมื่อพระพุทธศาสนามีอายุครบ 5,000 ปีก็จะสูญไป การฟังเรื่อง*เวสสันดรชาดก*จึงช่วยรักษาเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้อยู่คู่โลก นอกจากนี้ การเทศน์มหาชาติยังถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งระดับพื้นฐานและระดับอุดมคติ การจัดเทศน์มหาชาติจึงเป็นพิธีกรรมสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังและต่อพระพุทธศาสนา

ในอดีต การเทศน์มหาชาติเน้นจัดตามเทศกาล คือในช่วงออกพรรษา แต่ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิตทำให้ให้บทแหล่งเทศน์มหาชาติแสดงบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งให้เห็นเด่นชัด คือเอื้อให้พระผู้เทศน์นำไปปรับใช้ตามเวลาและโอกาสได้หลากหลายมากขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การใช้บทแหล่งเทศน์เอื้อให้ปรับใช้ได้ตามข้อจำกัดด้านเวลา และการใช้บทแหล่งเทศน์ช่วยสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่โอกาสต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

5.1.1.1 การใช้บทแหล่งเทศน์เอื้อให้ปรับใช้ได้ตามข้อจำกัดด้านเวลา ผลการศึกษา

ศิลปะการสื่อสารการแสดงของพระผู้เทศน์แสดงให้เห็นว่า เนื้อหาของบทแหล่งเทศน์มหาชาติมีสัมพันธภาพที่ดี นำมาปรับใช้ได้ เพราะในแต่ละกัณฑ์แบ่งตอนแหล่งเป็นสัดส่วนค่อนข้างชัดเจน เมื่อละความที่เป็นกลุ่มเหตุการณ์รองก็ไม่กระทบต่อเนื้อความหลัก หากพระผู้เทศน์มีประสบการณ์มาก ก็อาจละความบางส่วนในแหล่งเพื่อให้เล่าเรื่องได้อย่างรวบรัด หรือหากต้องการแทรกแหล่งนอกก็ใช้ศิลปะแทรกเข้าไปให้เชื่อมต่อกับเนื้อความของ*ร้ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*ได้อย่างแนบเนียน

ตัวอย่างการปรับใช้บทแหล่งที่น่าสนใจคือ การเทศน์ทานกัณฑ์ในสถานศึกษา ทานกัณฑ์มีแหล่งสำคัญคือ แหล่งพระนางมัทรีพรรณนาโทษหญิงหม้าย (**แหล่งที่ 9**) การเทศน์ตามวัดส่วนใหญ่เน้นเทศน์แหล่งนี้ แต่เมื่อเทศน์ในโรงเรียน พระผู้เทศน์จะเน้นอธิบายแหล่งนี้น้อยลงและไม่เทศน์แหล่งนอกประกอบ หรือละความไปเลย และเน้นความรักความผูกพันระหว่างพระนางมุสดีกับพระเวสสันดรแทนในตอนต้นกัณฑ์ เพื่อสอนเรื่องความกตัญญูแก่นักเรียนที่เป็นผู้ฟังหลัก เห็นได้จากลีลาเทศน์ของพระครูศรีธรรมประสิทธิ์แห่งวัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ ที่โรงเรียนสุคนธ์วิวิทย์ จังหวัด นครปฐม ([วิดีโอเทศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 5](#), 2561) ใช้เวลา 1 ชั่วโมง เทศน์เฉพาะ**แหล่งที่ 1** และ**แหล่งที่ 2** ซึ่งเล่าถึงพระนางมุสดีคร่ำครวญ แล้วข้ามไปแหล่งสุดท้ายตอนกษัตริย์ทั้งสี่เสด็จออกจากเมือง การเทศน์เช่นนี้เน้นภาพของพระนางมุสดีที่เศร้าโศกอย่างเด่นชัด แต่เมื่อพระครูศรีธรรมประสิทธิ์เทศน์ที่วัดยานนาวา กรุงเทพฯ ([วิดีโอเทศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 6](#), 2561) ซึ่งใช้เวลา 1 ชั่วโมง

เช่นกัน เนื้อหาที่เทศน์ได้แก่ **แหล่งที่ 1-3** ตอนที่พระนางผุสดีศรีครวญ **แหล่งที่ 6** แหล่งสัตสตกมหาทาน และเทศน์แหล่งแหล่งหญิงหม้ายเป็นแหล่งนอก (**แหล่งที่ 9**) ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการประสานระหว่างตัวบทแหล่งเทศน์ที่มีการแบ่งเนื้อหาเป็นสัดส่วนกับศิลปะการสื่อสารการแสดง เอื้อให้พระผู้เทศน์สามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่เทศน์ให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังได้

นอกจากนี้ การเทศน์มหาชาติประยุกต์ยังถ่ายทอด *เวสสันดรชาดก* ในลักษณะอนุภาคเหตุการณ์ผ่านบทแหล่งเทียบเนื้อ พระผู้เทศน์สื่อเรื่องราวในแต่ละกัณฑ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญที่เป็นที่จดจำ เช่น เทศน์แหล่งให้ทานช้างในกัณฑ์หิมพานต์ (**แหล่งที่ 6**) สื่อว่าเทศน์กัณฑ์หิมพานต์แล้ว เทศน์แหล่งสี่กษัตริย์เดินดงในกัณฑ์ทวนปเวศน์ (**แหล่งที่ 2**) สื่อว่าเทศน์กัณฑ์ทวนปเวศน์แล้ว การเล่าเรื่องในลักษณะอนุภาคซึ่งเป็นอิทธิพลของการเล่านิทานแบบมุขปาฐะนี้ช่วยประหยัดเวลาในการเทศน์ได้มาก และเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์สามารถปรับใช้แหล่งได้ต่างกัน ทำให้การเทศน์แต่ละครั้งมีรายละเอียดแตกต่างกัน ผู้ฟังที่ติดตามการเทศน์มหาชาติก็ไม่รู้สึกจำเจด้วย

5.1.1.2 การใช้บทแหล่งเทศน์ช่วยสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่โอกาสต่าง ๆ การใช้บทแหล่งในและบทแหล่งนอกมีทำนองและเนื้อหาที่ทำให้บรรยากาศการเทศน์แตกต่างกัน การเทศน์บทแหล่งในที่แต่งด้วยร้อยยาวเน้นบรรยากาศขมขื่นหลังสง่างาม ส่วนบทแหล่งนอกที่แต่งด้วยกลอนเน้นบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน

การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันนิยมใช้ทั้งบทแหล่งในและบทแหล่งนอกควบคู่กัน เพียงแต่ใช้ในสัดส่วนที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับโอกาสและกลุ่มผู้ฟัง การเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ส่วนใหญ่เน้นเทศน์บทแหล่งในเป็นหลัก แล้วแทรกบทแหล่งนอกในการเทศน์ตอนสำคัญ หรือเทศน์แหล่งพรและแหล่งลาเป็นแหล่งนอก ส่วนการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์เน้นใช้แหล่งนอกเป็นหลักแล้วแทรกบทแหล่งในเฉพาะตอนสำคัญที่มีทำนองพิเศษ

สัดส่วนการเทศน์บทแหล่งในและบทแหล่งนอกยังสัมพันธ์กับโอกาสและกลุ่มผู้ฟัง หากเป็นโอกาสที่เป็นทางการ พระผู้เทศน์อาจเทศน์เฉพาะแหล่งพรเป็นแหล่งนอก ส่วนเนื้อเรื่องเทศน์เป็นแหล่งในทั้งหมด หากเป็นโอกาสที่ไม่เป็นทางการ พระผู้เทศน์อาจเทศน์แหล่งนอกตามขนบประจำกัณฑ์ครบถ้วน รวมทั้งแหล่งพรและแหล่งลา หากมีเวลาเหลืออาจเทศน์แหล่งนอกอื่น ๆ ประกอบดังในการเทศน์กัณฑ์มหาพน ลีลาเทศน์ของพระครูกิตติธรรมมานุยุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุดรดิษฐ์ หลังจากเทศน์เนื้อความของกัณฑ์มหาพนจบแล้ว พระครูกิตติธรรมมานุยุตสอบถามผู้ฟังว่าต้องการฟังแหล่งใดต่อเนื่องจากยังมีเวลาเหลือ บทสนทนานี้แสดงให้เห็นบรรยากาศที่เป็นกันเองกับผู้ฟัง ในขณะเดียวกัน ก็แสดงให้เห็นทัศนคติที่มีต่อทั้งบทแหล่งในและบทแหล่งนอกในปัจจุบันด้วย ดังความว่า

... นี้แหละ ญาติโยมก็ฟังเป็นทำนิตทำนอง รักษาอนุรักษ์ทำนองหลวงเอาไว้ เพราะเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้เทศน์กันแล้ว รวบรวมจิตใจความกันเสียเป็นส่วนใหญ่ อะ แกรมให้นิตหนึ่งเพื่อให้ญาติโยมได้ฟังแหล่แปลกเล็ก ๆ น้อย ๆ เอาแหล่อะไรดีละเนี่ย เมื่อกี้เห็นมาติดสองร้อยจะเอาแหล่อะไรจ๊ะ [ผู้ฟังที่มาติดกัณฑ์เทศน์ตอบกลับ] แหล่อะไรก็ได้เหร้อ ก็แหล่ลาสิ้งนั้นอะ เอาแหล่เก่า ๆ นะ อาตมาร้องเป็นแต่แหล่เก่า ๆ แหล่ใหม่ร้องกับเขาไม่เป็นเหร้อ กุอาয়มั่ง [เริ่มเทศน์แหล่แปลกแหล่ลูกกตัญญู]

([วืตัทศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17](#), ไฟล์ที่ 3, 2557: 16.45-19.04)

ส่วนการเทศน์มหาชาติแบบเรียงกัณฑ์ที่ใช้บทแหล่ในเพียงประเภทเดียวมักเป็นงานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ เน้นเทศน์ให้ถูกต้องตามแบบแผน เช่น งานเทศน์ที่มีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จเป็นองค์ประธาน ดังตัวอย่างงานเทศน์มหาชาติมหาจุลเจิมพระเกียรติ ซึ่งจัดที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2549 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระยศสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานสดับพระธรรมเทศนา ([ข้อมูลวืตัทศน์มหาพรช ชุดที่ 4](#), 2549) หรืองานเทศน์มหาชาติของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาพรช บรมนาถบพิตร ภายหลังเสด็จสวรรคต 1 ปี เมื่อวันที่ 11-12 ตุลาคม พ.ศ. 2560 ([วืตัทศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 9](#), 2560)

ลักษณะของบทแหล่เทศน์เช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จัดเทศน์มหาชาติได้หลายโอกาสมากขึ้น ปรับให้เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อเน้นความสนุกสนานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดในหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่แตกต่างจากชุมชนเกษตรในอดีต ลักษณะนี้เป็นการเพิ่มช่องทางในการเผยแพร่เรื่อง*เวสสันดรชาดก*ให้มากขึ้นในปัจจุบัน

ด้วยลักษณะ 2 ประการที่กล่าวมา ทำให้บทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นตัวบทประกอบพิธีกรรมที่ปรับใช้ได้ง่าย ปรับให้เหมาะแก่ระยะเวลาที่ลดลงหรือเพิ่มขึ้นได้โดยสะดวก และปรับใช้ได้หลายโอกาส การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติที่ยืดหยุ่นนี้ช่วยให้พระผู้เทศน์เผยแพร่เรื่อง*เวสสันดรชาดก*ให้แพร่หลายได้มากขึ้น ทั้งในลักษณะที่มุ่งสร้างศรัทธาผ่านบรรยากาศขริมหลังศักดิ์สิทธิ์ และในลักษณะที่มุ่งความบันเทิงเพลิดเพลินผ่านบรรยากาศคึกคักสนุกสนาน ทำให้ผู้ฟังมีโอกาสเข้าถึงเรื่องราวสำคัญในพระพุทธศาสนาได้หลากหลายยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาในมุมมองของสุนทรียภาพกับศาสนา การที่เทศน์มหาชาติมีทั้งมิติของพิธีกรรมและมหรสพเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้การเทศน์

มหาชาติยังคงมีเสน่ห์ดึงดูดผู้ฟังได้เป็นอย่างดีในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นการประสานวิธีการถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมวรรณศิลป์และรสนิยมของคนไทยได้อย่างกลมกลืน

5.1.2 การใช้บทเพลงเทศน์ช่วยเน้นความสำคัญของการทำทาน

วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งของการเทศน์มหาชาติคือทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและปรารถนาทำทาน พระผู้เทศน์ต้องใช้ศิลปะด้านต่าง ๆ ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของการให้ทาน วิธีการที่สำคัญคือการเชื่อมโยงการทำทานในพิธีกรรมกับเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* และการอวดฝีมือในการเทศน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.2.1 การเชื่อมโยงการทำทานในพิธีกรรมกับเนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดก การเชื่อมโยงการทำทานของผู้ฟังกับเนื้อเรื่องของ *เวสสันดรชาดก* เห็นชัดเจนในธรรมเนียมเชิญชวนให้ทำบุญในตอนสำคัญ โดยเฉพาะตอนพระเวสสันดรบำเพ็ญทานและตอนที่ตัวละครหลักประสบปัญหา พระผู้เทศน์ใช้วาทีลืออธิบายอันสงส์ของการทำทานเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่ามีโอกาสได้ “ร่วมบุญ” กับพระเวสสันดร เช่น การทำบุญในแห่ยานนาวาในกัณฑ์กุมาร พระผู้เทศน์อธิบายว่าหากผู้ใดที่ทำบุญในแห่ยานนาวา ก็เท่ากับว่าได้ “กางใบสำเภา” ของตนไปสู่พระนิพพาน ([วิธีเทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17](#), 2557) หรือเป็นการ “ตีตัว” ร่วมลงเรือสำเภาของพระเวสสันดร ([วิธีเทศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 8](#), 2560) ส่วนในแห่สัตตสดกมหาทาน อธิบายว่าผู้ที่ได้ทำทานในตอนนี้เท่ากับได้ “บริจาคทานพร้อมกับพระเวสสันดร” ([วิธีเทศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 15](#), 2560)

ภาพที่ 26 ผู้ฟังเทศน์ทำบุญในระหว่างการเทศน์แห่ยานนาวา (ภาพถ่ายของผู้วิจัย)

ส่วนการเชิญชวนทำบุญในตอนที่ตัวละครพบอุปสรรค เช่น การทำบุญซื้อยาลมยาหอมตอนพระนางมัทรีสลบในกัณฑ์มัทรี หรือการทำบุญช่วยไถ่ตัวสองกุมารในกัณฑ์มหาราช พระผู้เทศน์จะอธิบายอานิสงส์ของการทำบุญเชื่อมโยงกับการช่วยเหลือตัวละคร เช่น หากทำบุญซื้อยาเพื่อป้อนให้พระนางมัทรีก็จะมีอานิสงส์ช่วยให้เป็นผู้มีวาจาไพเราะ หากทำบุญไถ่ตัวสองกุมาร ก็จะมีผู้อุปถัมภ์ค้ำชู หรือหากทำบุญส่งพระเวสสันดรออกจากนครสีพีก็จะเดินทางปลอดภัย

การเชิญชวนผู้ฟังในลักษณะนี้ช่วยเสริมให้ผู้ฟังรู้สึกปีติในการทำทานมากขึ้น เพราะเมื่อผู้ฟังเทศน์ทำทานช่วยตัวละคร แล้วพระผู้เทศน์ก็เทศน์ต่อไป ทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้แก้ปัญหาในเรื่องคลี่คลายและรู้สึกว่าการทำทานของตนบังเกิดผลแล้ว นอกจากนี้ การเชิญชวนทำบุญช่วยเชื่อมโยงโลกวรรณคดีใน *เวสสันดรชาดก* กับโลกแห่งความเป็นจริงในความรู้สึกของผู้ฟัง ทำให้การทำทานของผู้ฟังเทศน์เชื่อมโยงกับการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ดังที่พระครูปลัดวิวัฒน์แห่งวัดหมอนไม้ จังหวัดอุตรดิตถ์ กล่าวถึงกรณีผู้ที่วิจารณ์การปั้นรูปชุกไว้กราบไหว้ว่า

... ไปไหนไปไหนก็เจอแต่รูปชุก เขาปั้นไว้ให้ไหว้กัน ให้กราบกัน ไม่เห็นมีที่ไหนปั้นพระเวสสันดรกับพระแม่มัทรี ซาลึกค้นหาได้เลย ไอ้ที่เขาไม่ปั้นไม่ต้องน้อยใจหรอกจ้ะ เพราะพระเวสสันดรมีอยู่ทั่วประเทศไทย เยอะแยะ ที่นั่ง ๆ อยู่ที่นี่พระเวสสันดรทั้งนั้น พระแม่มัทรีทั้งนั้น ...

([วิดีโอต้นเบ็ดเตล็ดชุดที่ 6](#), [2557]: 32.25-32.52)

5.1.2.2 การเชื่อมโยงการขอในพิธีกรรมกับเนื้อเรื่องของเวสสันดรชาดก การเชิญชวนผู้ฟังทำทานเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้บำเพ็ญบุญกุศลอย่างใดก็ตาม ในสังคมไทยมีทัศนะว่าเป็นเรื่องไม่สมควรที่พระภิกษุจะขอสิ่งใดจากฆราวาส โดยเฉพาะการขอปัจจัยที่เป็นเงิน แม้การขอเพื่อประโยชน์ส่วนรวมก็ยังไม่สมควร ไม่เหมาะแก่สมณสาธูป ดังในหนังสือคู่มือการแสดงพระธรรมเทศนาของสถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระบุข้อควรปฏิบัติของพระนักเทศน์ไว้ชัดเจนว่า “ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ” (สถาบันพระสังฆาธิการ, 2556: 22) วิธีการหลีกเลี่ยงความไม่เหมาะสมนี้เห็นได้จากการเชื่อมโยงตัวพระผู้เทศน์เองเข้ากับตัวละครผู้ขอใน *เวสสันดรชาดก* แล้วใช้การอวดฝีมือเพื่อยกระดับให้การขอเป็นกุศลศิลป์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

การขอใน *เวสสันดรชาดก* เป็นพฤติกรรมสำคัญที่มีส่วนในการดำเนินเรื่องและการนำเสนอแนวคิดเรื่องทานบารมี การขอครั้งสำคัญใน *เวสสันดรชาดก* มี 3 ครั้ง ได้แก่ พราหมณ์แปดนายทูลขอช้างปัจจัยนาค พราหมณ์ชุกทูลขอพระกุมารทั้งสอง และพราหมณ์พระอินทร์แปลงทูลขอพระนางมัทรี ในการขอทั้ง 3 ครั้งมีองค์ประกอบสำคัญร่วมกัน 3 ประการ ได้แก่ ผู้ขอเป็นผู้มี

สถานะสูง คือเป็นพราหมณ์ ผู้ขอใช้วาทศิลป์ในการขอ และเมื่อขอแล้วก็อำนวยพรให้แก่พระเวสสันดร ทำให้การขอทั้ง 3 ครั้งมีความหมายพิเศษเด่นกว่าการขอครั้งอื่น ๆ ที่ไม่ได้แสดงรายละเอียดไว้ เช่น ชาวเมืองที่มารับพระราชทานทรัพย์จากพระเวสสันดรในกัณฑ์หิมพานต์และนครกัณฑ์ หรือพราหมณ์ที่มาทูลขอรถทรงจากพระเวสสันดรในท้ายทานกัณฑ์

องค์ประกอบในการขอครั้งสำคัญทั้ง 3 ประการข้างต้นมีลักษณะสอดคล้องกับสถานะของพระผู้เทศน์มหาชาติ คือเป็นพระภิกษุซึ่งเป็นผู้มีสถานะสูงในสังคมไทย พระผู้เทศน์ยังใช้วาทศิลป์ในการขอ คือเทศน์เป็นทำนองและการใช้โวหารโน้มน้าวใจผู้ฟัง ไม่ใช่การขออย่างเรียบ ๆ และเมื่อขอแล้วก็อำนวยพรเป็นอานิสงส์ให้แก่ผู้ฟังเทศน์ องค์ประกอบเช่นนี้จึงเป็นพื้นฐานที่ทำให้การขอของพระผู้เทศน์มีลักษณะซ้อนทับกับพราหมณ์ในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ขนานไปกับการทำทานของผู้ฟังเทศน์ที่มีลักษณะซ้อนทับกับพระเวสสันดรบริจาทาน

การเชื่อมโยงบทบาทของพระผู้เทศน์กับตัวละครผู้ขอใน *เวสสันดรชาดก* เห็นได้จากธรรมเนียมการสวมบทบาทเป็นตัวละครชุกข์ร้องเพลงขอทาน เกณฑ์คัดเลือกพระผู้เทศน์กัณฑ์ชุกข์เน้นลักษณะที่คล้ายคลึงกับตัวละครชุกข์เป็นหลัก ดังที่พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์ (2552: 328) ซึ่งเป็นพระนักเทศน์กัณฑ์ชุกข์ ได้กล่าวถึงลักษณะของพระผู้เทศน์กัณฑ์นี้ว่า

... สามารถปลุกอารมณ์ให้ขึ้นอยู่กับบทบาทของชุกข์ได้ ฉะนั้นพระเทศน์กัณฑ์นี้ มักจะนิมนต์พระผู้ใหญ่ที่มีวัยสูง มีเสียงใหญ่ มีความชำนาญในการใช้เสียงหัก-หลบเสียงได้คล่อง พร้อมกันนั้นคำร้องทำนองอาจทำเหมือนดังว่าคนติดอ่างบ้างหรือมีอาการหอบบ้าง แทรกไว้อย่างมีศิลปะที่ชวนสนุก แม้พระผู้เทศน์จะมีสຸ້มเสียงหรือแสดงจรรยาขาดเกินวิสัยสมณะไปบ้าง ผู้ฟังมักจะไม่ว้าว้าวและให้อภัย

ขนบการสวมบทบาทของพระผู้เทศน์เป็นตัวละครเพื่อขอทานนี้พัฒนา กลายเป็นการอวดฝีมือด้วยการแทรกบทเหล่านั้นออกชุกข์ขอทานสำนวนต่าง ๆ นอกจากนี้ มุกการขอที่แทรกในการเทศน์เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการขอเหรียญเพื่อติดต้นไม้ให้ชะงิปีนขึ้นต้นไม้ได้ง่ายใน *แหล่งสักขัตริย์เดิวดง* ในกัณฑ์วนปเวศน์ (**แหล่งที่ 2**) หรือการใช้พลังเสียงโห่ในแหล่งยานนาวาในกัณฑ์กุมาร (**แหล่งที่ 13**) ล้วนแต่เป็นการอวดฝีมือด้วยการใช้บทเหล่านี้เพื่อเสริมให้การขอมีศิลปะมากขึ้น การขอในบริบทการเทศน์มหาชาติจึงไม่ใช่การขอของคนยากไร้ แต่เป็นการนำฝีมือทางศิลปะเพื่อแลกเปลี่ยนให้ผู้ฟังเพลิดเพลินประทับใจ ดังที่พระนักเทศน์นิยมใช้คำว่า “ฉลองศรัทธา” ดังในบทแหล่งพรสำนวนหนึ่งมีข้อความว่า

โยมอย่าเพิ่งคิดให้เป็นอนิภูฐารมณ์	จะติชอบหรือชมปฏิบัติ
จะมีอยู่บ้างก็อย่างว่า	แต่พวกที่หาความสำเร็จ
นอกเหนือจากนี้ถึงจะมีก็น้อย	บรรดาที่ปล่อยให้อารมณ์หลง
ฟังแล้วสำราญเกิดความสำเร็จ	ปล่อยให้อารมณ์หลงจนลืมสำราญ
จะขอย้อนกลับมาโสมมปมา	<u>ฉลองศรัทธา</u> ของปวงเราท่าน
มีมน้อมพร้อมปนิธาน	แสงในการฟังเทศนา

(ข้อมูลวิดิทัศน์ครุภัณฑ์ ชุดที่ 5, 2562: 14.10-15.20)

การอวดฝีมือในการเทศน์จึงช่วยเสริมความหมายของการทำทานให้เป็นการทำนุบำรุงศิลปะ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนและประสบการณ์ ดังแหล่งสำนวนหนึ่งเรียกใช้คำ “ศิลปศาสตร์” สื่อถึงศิลปะการเทศน์ ดังว่า “ขอฝากศิลปศาสตร์ไว้ประดุจญาติมิตร” (วิดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 1, 2557: 1.21.00-1.23.00) ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการทำทานในตอนอวดฝีมือไม่ได้มีนัยในเชิงความเชื่อแต่นั้น แต่มีความหมายพิเศษในฐานะการบำรุงศิลปะการเทศน์ที่มีคุณค่า มีรากสืบทอดมายาวนานด้วย

จากที่กล่าวมาข้าง เห็นได้ว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติเพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำทานในพิธีกรรม ไม่ใช่เพียงการพูดโน้มน้าวใจโดยทั่วไป แต่มีวิธีการที่ช่วยสร้างความหมายพิเศษให้แก่การทำทาน ทั้งเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่อง *เวสสันดรชาดก* และเน้นความเป็นศิลปะ “มีครู” วิธีการเหล่านี้เน้นให้ผู้ฟังรู้สึกศรัทธามากยิ่งขึ้น เพราะแสดงอานิสงส์ของการทำทานทั้งในเชิงความเชื่อและเชิงวัฒนธรรม การทำทานในประเพณีเทศน์มหาชาติจึงความสำคัญทั้งในฐานะการสั่งสมบุญบารมีตามพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์ยิ่งขึ้นไป และเป็นการช่วยเหลือสังคมไทยให้มีศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญสืบต่อไปอีกประการหนึ่ง

5.1.3 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติสร้างสัญลักษณ์หลักที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของพิธีกรรม

การเทศน์มหาชาติเป็นพิธีกรรมที่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์⁵⁵ ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่เป็นวัตถุ เช่น ผลไม้และต้นไม้ที่ใช้ตกแต่งสถานที่ ธรรมาสัน ขันน้ำมนต์ รูปเทียน และสัญลักษณ์ที่เป็นการกระทำ เช่น การอาราธนาธรรมก่อนเทศน์มหาชาติ การเทศน์แหล่งให้พรและการเทศน์แหล่งลา

⁵⁵ วิक्टर เทอร์เนอร์ (Victor Turner) นักมานุษยวิทยาศาสนาคนสำคัญอธิบายว่าสัญลักษณ์เป็นการกระทำ ทำทาง การขยับร่างกาย การพูด หรือแม้แต่การไม่ทำอะไรในพิธีกรรม ซึ่งมีความหมายในเชิงคติความเชื่อเป็นความพิเศษแตกต่างจากพฤติกรรมที่ปรากฏในช่วงเวลาปกติของชีวิต (Turner, 1967: 1)

การพนมมือขณะฟังพระผู้เทศน์เป็นทำนอง การทำบุญด้วยการตักเงินที่พุ่มกัมม์เทศน์หรือถวายให้พระผู้เทศน์ สัญลักษณ์เหล่านี้มีความหมายพิเศษขึ้นมาได้เพราะมีสัญลักษณ์หลักคือ เสียงเทศน์มหาชาติซึ่งเกิดจากการใช้บทแหล่งเทศน์เป็นแกนกลางยึดโยง

เมื่อพิจารณาโดยผิวเผิน เสียงเทศน์มหาชาติอาจมีลักษณะไม่สอดคล้องกับนิยามของสัญลักษณ์โดยทั่วไป แต่เมื่อพินิจในมุมมองแบบมานุษยวิทยาผัสสะ ซึ่งให้ความสำคัญแก่ผัสสะของมนุษย์ในฐานะประสบการณ์สำคัญ⁵⁶ เสียงเทศน์มหาชาติก็มีความเป็นสัญลักษณ์ครบถ้วน เนื่องจากเสียงเทศน์มหาชาติมีทั้งความหมายในทางภาษาและในทางผัสสะ และเป็นกลไกสำคัญที่สร้างประสบการณ์ทางศาสนา⁵⁷ที่พิเศษไปกว่าการอ่าน*เวสสันดรชาดก*ในรูปแบบลายลักษณ์

วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Turner, 1967: 27-29) นักมานุษยวิทยาผู้สนใจความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับผัสสะ อธิบายว่าความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่

- 1) สัญลักษณ์เกิดจากการตกผลึก (condensation) ของความหมายและการกระทำหลายอย่างหลอมรวมกัน
- 2) มีสัญลักษณ์หลัก (dominant symbol) เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงความหมายกับสัญลักษณ์ย่อยอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นการเชื่อมโยงแบบผิวเผิน ไม่ปะติดปะต่อ แต่ครอบคลุมกว้างขวาง
- 3) ความหมายของสัญลักษณ์แบ่งได้เป็น 2 ขั้ว (polarization of meaning) ได้แก่ ขั้วอุดมการณ์ (ideological pole) และขั้วผัสสะ (sensory pole) ความหมายขั้วอุดมการณ์คือ ความหมายเชิงภาษา (semantic) ที่สื่อถึงระเบียบสังคม หลักศีลธรรม หลักการ หรือค่านิยมในสังคม ส่วนความหมายขั้วผัสสะคือ ความหมายที่เกิดจากลักษณะเชิงกายภาพของสัญลักษณ์ เป็นลักษณะที่สังเกตได้และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วม

⁵⁶ ดูรายละเอียดพัฒนาการการศึกษาผัสสะในบทความของอาทิตย์ เจียมรัตตัญญู (2562: 260) เรื่อง “ผัสสะศึกษาและผัสสวิจาร์ณ: พัฒนาการ แนวคิดทฤษฎี และวิธีวิทยา”

⁵⁷ ประสบการณ์ทางศาสนา หมายถึงประสบการณ์ของบุคคลหนึ่งที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทพิธีกรรมหรือในพื้นที่กิจกรรมทางศาสนา ประสบการณ์ทางศาสนาอาจเป็นประสบการณ์ส่วนตัว หรือเป็นประสบการณ์ร่วมทางสังคม หัวใจของประสบการณ์ทางศาสนาคือ ทำให้ศาสนิกชนรู้สึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (the sacred) หรือความจริงสูงสุด (the Truth) โดยนัยนี้ ประสบการณ์ทางศาสนาจึงเกิดขึ้นจากสื่อกลางที่เป็นถ้อยคำ เช่น การอ่านคัมภีร์ การฟังเทศน์ การฟังสวด และสื่อกลางที่เป็นอวัจนภาษาและกิจกรรมทางร่างกายที่จัดการกับผัสสะด้านต่าง ๆ เช่น การเดินระบำ การตีฆ้อง การทำสมาธิ หรือการสร้างความเจ็บปวด (สรุปจาก Howes, 2016: 153-166)

พิธีกรรมเกิดความรู้สึกในระดับกลุ่ม เช่น สี สัมผัส ขนาด รวมถึงน้ำเสียง ระดับเสียง ความดังของเสียง

ในการเทศน์มหาชาติ การประสานบทเพลงเทศน์มหาชาติกับทำนองต่าง ๆ ทำให้เกิดเสียงหลากหลายและสื่อความหมายหลายอย่างพร้อมกัน ทั้งในเชิงการเล่าเรื่อง เชิงจินตนาการ และเชิงพิธีกรรม

ในเชิงการเล่าเรื่อง เสียงของทำนองต่าง ๆ ช่วยระบุว่าเนื้อความที่กำลังเทศน์เป็นบทบรรยายหรือเป็นคำพูดของตัวละคร ในเชิงจินตนาการ ทำนองและลูกเล่นทางเสียงช่วยสื่ออารมณ์และเสริมจินตภาพของถ้อยคำให้เด่นชัด ส่วนในเชิงพิธีกรรม การใช้ทำนองเพลงในสลับกับเพลงนอกช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของการเทศน์มหาชาติให้ศักดิ์สิทธิ์สลับกับความสนุกสนาน เสียงเทศน์มหาชาติจึงหลอมรวมมิติพิธีกรรมและมหรสพเข้าไว้ด้วยกันอย่างลึกซึ้ง ตรงกับลักษณะ การตกผลึกความหมาย (condensation) ของสัญลักษณ์ตามแนวคิดของเทอร์เนอร์

เสียงเทศน์มหาชาติทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์หลัก (dominant symbol) ของพิธีกรรม เพราะการฟังเสียงเทศน์คือการฟังคัมภีร์ *เวสสันดรชาดก* เสียงเทศน์มหาชาติจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องคาถาพันสัมฤทธิ์ผล เสียงเทศน์มหาชาติยังเชื่อมโยงกับกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ในพิธีกรรม ทั้งการตกแต่งสถานที่ให้เหมือนป่าหิมพานต์ การจุดเทียนบูชาตามจำนวนพระคาถา หรือการตั้งขันสาครสำหรับใส่น้ำมนต์ เมื่อการเทศน์เริ่มขึ้น บริเวณที่ตกแต่งเหมือนป่าก็สื่อถึงนิโครธารามอันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่อง *เวสสันดรชาดก* แก่พระภิกษุ หรืออาจสื่อถึงบริเวณพระอารามที่ประทับของพระเวสสันดร ส่วนเทียนที่จุดบูชาตามจำนวนพระคาถา สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธวณะที่สมควรบูชาด้วยรูปเทียน ส่วนขันสาครสำหรับใส่น้ำมนต์ สื่อถึงอำนาจของพระพุทธวณะที่เปลี่ยนมวลสารให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ช่วยปิดเป้าสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ได้เมื่อรดอาบหรือบูชาไว้ที่บ้าน

เสียงเทศน์มหาชาติยังมีคำอธิบายรองรับทั้งในเชิงความเชื่อและผัสสะ ทำให้เสียงเทศน์มหาชาติมีความหมาย 2 ชั้นตามแนวคิดของเทอร์เนอร์ ความหมายขั้วอุดมการณ์ (ideological pole) สะท้อนอยู่ในคำอธิบายสถานะของเสียงเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์มักกล่าวว่าเสียงเทศน์มหาชาติเป็น “โฆสัปปมานิกา” คือ การแสดงพระธรรมเทศนาด้วยทำนอง มีตัวอย่างบทเพลงนอกที่เน้นย้ำความคิดนี้ว่า

การเทศน์นี้มีอยู่สองอย่าง
ที่เรียกธัมมะปมานิกา

ขอโยมจงตั้งปฏิบัติ
การเทศนาไม่ใช่ทำนอง

ส่วนเรียกโหมสัปมานิกา

การเทศนาต้องใช้เสียงร้อง

(วิดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 18, 2559: 10.20-11.07)

เสียงเทศน์มหาชาติยังมีสถานะต่างจากเสียงอื่น ๆ ในพิธีกรรม เพราะเป็นเสียงที่รองรับพระธรรมอันเป็นพระพุทธรวณะ เป็นเสียงที่ถ่ายทอดคติความเชื่อสำคัญซึ่งมุ่งหมายให้ผู้ฟังปฏิบัติตามเพื่ออานิสงส์ในโลกหน้า คติความเชื่อเรื่องกาลาพันที่กำกับให้ “ฟัง” เทศน์มหาชาติจนครบทั้ง 1,000 พันคาถายังสื่อความหมายถึงการยกระดับทางจิตวิญญาณ โดยนัยนี้ เสียงเทศน์มหาชาติจึงเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ในพระพุทธรศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ส่วนความหมายชั่วผัสสะหรือ (sensory pole) ของเสียงเทศน์มหาชาติช่วยให้ผู้ฟังรับรู้ถึงผัสสะต่าง ๆ ที่พ้นไปจากการสื่อสารด้วยถ้อยคำ เช่น การเทศน์ทำนองแหล่ในที่สมำเสมอ เนิบช้า เน้นความชัดเจนของเสียงคำสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนทำนองแหล่นอกที่เน้นจังหวะชัดเจนและแทรกลูกเล่นสื่อความคึกคักสนุกสนาน การใช้เสียงสูงและเสียงลมสื่อถึงความเหนียวอ่อนของตัวละคร การใช้เสียงตะกุกตะกักสื่อถึงตัวละครที่เป็นคนแก่ ความหมายชั่วผัสสะนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การเทศน์มหาชาติ “มีชีวิตชีวา” เพราะเสียงเป็นคลื่นสั้นสะเทือนที่ส่งผ่านอากาศ แม้ผู้ฟังจะไม่ได้ตั้งใจฟังหรือไม่เข้าใจถ้อยคำ แต่ร่างกายก็รับรู้ถึงความสั่นสะเทือนที่เกิดขึ้น (Howes, 2016: 156-157) ทั้งความแตกต่างระหว่างทำนองช้ากับเร็ว เสียงสูงกับต่ำ เศร้าหรือสนุกสนาน ความหมายชั่วผัสสะของเสียงจึงส่งถึงผู้ฟังได้เสมอ

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวได้ว่าเสียงเทศน์มหาชาติเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรมที่มีบทบาทสำคัญ เป็นแกนกลางที่คอยเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ในพิธี ทั้งที่เป็นพฤติกรรมและวัตถุ ทำให้สัญลักษณ์เหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์และเชื่อมโยงกับเรื่องราวในคัมภีร์ *เวสสันดรชาดก* ประเด็นที่น่าสนใจคือ เสียงมหาชาติไม่ได้เป็นเพียงผัสสะที่เป็น “สื่อ” ที่ถ่ายทอดเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เท่านั้น แต่ลักษณะในเชิงกายภาพของเสียงเทศน์มหาชาติก็มี “สาร” อยู่ในตัวเอง ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาศาสนาเชิงผัสสะที่เสนอว่า ประสบการณ์ทางศาสนามีผัสสะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้ฟัง “สัมผัส” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการรับรู้ทั้งทางความคิดและร่างกาย (Howes, 2016: 155-166) โดยนัยนี้ เสียงเทศน์มหาชาติจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดอุดมคติในพระพุทธรศาสนาให้แก่ผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพราะเสียงเทศน์มหาชาติเป็นสื่อที่ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนเท่านั้น แต่เพราะลักษณะทางกายภาพของเสียงเทศน์ประสานกับเนื้อความในตัวบทวรรณคดี ทำให้เกิดล้วนเป็นประสบการณ์ทางศาสนาที่มีพลังในตัวเองด้วย

5.1.4 การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติช่วยถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านแนวคิดเรื่องอานิสงส์

พระผู้เทศน์มหาชาติมีสถานะสำคัญคือ เป็น “ครู” ผู้เผยแพร่คำสอนในพระพุทธศาสนาให้แก่พุทธศาสนิกชน ในการเทศน์มหาชาติจึงมักสอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนาไว้เสมอ โดยเฉพาะในบทแหล่ นอกซึ่งเปิดโอกาสให้พระผู้เทศน์สามารถสร้างสรรค์เนื้อหาเอง โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดอานิสงส์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการทำตามคำสอนทำให้เกิดผลดีแก่ตัวผู้ปฏิบัติ

คำสอนในพระพุทธศาสนาที่พบบ่อยในบทแหล่เทศน์มหาชาติมักเป็นคำสอนพื้นฐาน เช่น บุญและกรรม ศิล ทาน สังขาร ทุกข์ นอกจากนี้ยังมีคติการดำเนินชีวิตที่อิงกับคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญู ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความสามัคคี คำสอนเหล่านี้เป็นเรื่องพื้นฐานที่เหมาะสมแก่ผู้ฟังทุกกลุ่ม และถ่ายทอดผสมผสานกันไปเพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาชีวิตอย่างรอบด้าน

การแทรกคำสอนในพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในทุกขั้นตอนของการเทศน์มหาชาติ ทั้งในการเกริ่น การเทศน์เนื้อเรื่อง และการลา พระผู้เทศน์แทรกคำสอนทั้งผ่านการบรรยายร้อยแก้ว และการเทศน์บทแหล่ ประเภทของบทแหล่ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดคำสอนคือบทแหล่พร เนื่องจากเป็นแหล่ที่นิยมเทศน์เกือบทุกครั้ง และเป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม เนื้อหาของบทแหล่พรเปิดกว้างให้สอดแทรกเนื้อหาอื่นได้ง่าย เพราะโดยพื้นฐานแล้ว แหล่พรมุ่งอวยพรอันเป็นมงคลแก่ผู้ฟัง นอกจากนี้การให้พรยังเป็นอนุภาคสำคัญในเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ซึ่งแสดงว่าพระเวสสันดรบำเพ็ญทานสำเร็จ การเทศน์บทแหล่ให้พรในพิธีกรรมเทศน์มหาชาติจึงสื่อว่าการบำเพ็ญทานของผู้ฟังสำเร็จด้วยเช่นกัน แหล่พรจึงเป็นบทแหล่ที่สอดแทรกคำสอนอื่น ๆ เข้ามาประกอบได้มาก และช่วยโน้มน้าวให้ผู้ฟังเห็นถึงข้อดีของการปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นด้วย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแหล่พรจากลีลาเทศน์ของพระมหาโสภณ สุธีโรแห่งวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งคำสอนเรื่องการละกิเลสและความไม่จีรังของสังขาร ดังความว่า

เจริญพรสุนทรประสาท	รูปขอโอกาสกล่าวกถา
น้อมมนอนุโมทนา	แก่ท่านที่มาบำเพ็ญศีลทาน
และอบรมบ่มปัญญา	ฟังเทศนาวันนี้นั้น
จงตั้งจิตพากันคิดวิจารณ์	ตามเนื้อธรรมเทศนา
สุสุสังสกตปัญญัง	โปรดตั้งใจฟังคุณโยมจำ
ถ้าฟังด้วยดีจะมีปัญญา	บรรเทาความดับอารมณ์มาร
อย่าตั้งใจฟังด้วยหวังฮาเฮ	เหมือนนคู่มือเกมันจะเสียแก่นสาร

ละครยี่เกต่างมีความต้องการ	ให้เราแลท่านไปหลงเมามัว
เขาเข้าเขายั่วจนเราหัวร่อ	บ้างลิ้มแม่ลิ้มพ่อลิ้มลูกเมียผิว
ไปหลงยี่เกกันเสียจนลิ้มตัว	เฝ้าแต่เมามัวอยู่แต่มาয়া
ส่วนการฟังเทศน์มีเจตจำนง	ให้โยมเลิกหลงกิเลสตัณหา
ที่โยมจิตตั้งสู้สังขาร	พิจารณากายของตน
รีบตัดความรักแล้วดับโทสะ	มุ่งดับโมหะกันเสียด้วยเหตุผล
จะรู้เท่าทันในสังขารตน	เลยเลิกกังวลจากกามคุณ

(ข้อมูลวิดิทัศน์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 13, 2561: 7.30-11.21)

นอกจากนี้ พระผู้เทศน์ยังสอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนาในแหล่งที่นำเนื้อเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้าน หรือนิทานคำสอนที่ผูกเรื่องขึ้นใหม่ เช่น *แหล่งนางนกยาง* มุ่งสอนเรื่องการรักษาศีลและอันสงส์ของศีล *แหล่งหอยโข่ง* มุ่งสอนเรื่องผลกรรมของการไม่รักษาศีล การรู้จักทำบุญ และขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา *แหล่งลูกอกตัญญู* มุ่งสอนเรื่องโทษของความอกตัญญู

แหล่งนิทานแทรกคำสอนเหล่านี้มักมีตัวละครเป็นชาวบ้านหรือแสดงลักษณะใกล้เคียงกับคนธรรมดา ผูกปมเรื่องความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวและสนใจติดตามฟัง เช่น *แหล่งนกยาง* กล่าวถึงอดีตชาติของพระอินทร์และมเหสีทั้งสี่ พระอินทร์เกิดเป็นเศรษฐี ส่วนมเหสีทั้งสี่เกิดเป็นภรรยาของเศรษฐี เศรษฐีและภรรยาสามคนล้วนเป็นคนใจบุญ หมั่นทำทานอยู่เสมอ แต่นางสุชาดาซึ่งเป็นภรรยาคนที่สี่เกียจคร้าน ไม่ทำบุญ ไม่รักษาศีล เมื่อเศรษฐีและภรรยาสามคนแรกสิ้นชีวิต ก็ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนนางสุชาดาไปเกิดเป็นนกยาง พระอินทร์คำนึงถึงภรรยาจึงลงมาจากสวรรค์เพื่อสอนให้นางรักษาศีล นางนกยางทำตามโดยดี เมื่อสิ้นชีวิตจึงไปเกิดบนสวรรค์ *แหล่งนกยาง* จึงสอนให้หมั่นทำความดี รักษาศีล และให้ทานอยู่เสมอ แต่เนื้อความในนิทานเน้นการตัดพ้อ การประชดประชัน และการคร่ำครวญระหว่างสามีภรรยา ทำให้คำสอนที่สอดแทรกมีรสวรรณคดีประกอบ ทำให้ผู้ฟังได้แง่คิดจากการแสดงปมขัดแย้งของตัวละคร เนื้อเรื่องและคำสอนเป็นที่จดจำกว่าการสอนตรง ด้วยลักษณะเช่นนี้ แหล่งนิทานนี้จึงเป็นที่นิยมเทศน์ในมหาชาติประยุกต์ และเป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงมีบทบาทในการถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัย โดยสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินขณะฟังคำสอน ในขณะเดียวกัน เมื่อเทศน์ในบริบทพิธีกรรม ผู้ฟังยังมีโอกาสได้ทำบุญในระหว่างที่ฟังเทศน์คำสอนและได้รับพร ทำให้เกิดความรู้สึกว่าได้บูชาพระธรรมคำสอนนั้นด้วย เป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์สำคัญที่สร้างความรู้สึกที่ผู้ฟังได้รับเอาคำสอนนั้นไว้กับตัว การถ่ายทอดคำสอนผ่านบทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงช่วยอธิบายข้อธรรมและสร้างความรู้สึกประทับใจที่ดื่มด่ำในธรรมะนั้นด้วย

จากบทบาท 4 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัยในหลายด้าน ในข้อที่ 1 การเผยแพร่*เวสสันดรชาดก* ได้หลากหลายโอกาสมากขึ้นเป็นการช่วยสร้างศรัทธาต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง แสดงให้เห็นว่าการตรัสรู้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงได้มาโดยยาก ในข้อที่ 2 การเน้นความสำคัญของการทำทานช่วยให้ผู้ฟังรู้สึกปีติในการทำทาน เพราะรู้สึกว่าได้ดำเนินการสั่งสมคุณความดีตามแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ ขณะเดียวกัน ทานที่ผู้ฟังบริจาคนั้นก็กลับมาช่วยทำนุบำรุงวัดและคณะสงฆ์ด้วย ในข้อที่ 3 เสียงเทศน์มหาชาติเป็นทั้ง “สื่อ” และ “สาร” ช่วยให้ผู้ฟังเกิดประสบการณ์ศาสนาที่พิเศษ เสียงเทศน์มหาชาติช่วยถ่ายทอด*เวสสันดรชาดก*อย่างมีชีวิตชีวา และช่วยสร้างความหมายให้แก่สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ในข้อที่ 4 การสอดแทรกคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านแหล่งพรและแหล่งนิทานช่วยให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ และชี้แนะแนวทางการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีด้วยหลักธรรมที่เป็นเรื่องพื้นฐาน สามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ด้วยบทบาททั้ง 4 ข้อนี้จึงกล่าวได้ว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นการใช้ศิลปะเพื่อช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คนจำนวนมากได้อย่างมีพลังครอบคลุมทุกมิติของคำสอน ทั้งในด้านอุดมคติ ความรู้สึก และแนวทางการใช้ชีวิตของพุทธศาสนิกชน

5.2 บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทย

จุดประสงค์สำคัญของบทแหล่งเทศน์มหาชาติคือ การถ่ายทอดเรื่อง*เวสสันดรชาดก* ในขณะเดียวกัน บทแหล่งเทศน์มหาชาติก็เปิดโอกาสให้พระนักเทศน์ที่มีความสามารถทางวรรณศิลป์สร้างสรรค์บทแหล่งใหม่ ๆ สำหรับใช้ในพิธีกรรม นอกจากนี้ ในปัจจุบันยังนิยมจัดเทศน์มหาชาติในสถานศึกษาอย่างแพร่หลาย ทำให้นักเรียนและนักศึกษาที่ศึกษา*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* มาแล้วได้เรียนรู้วิธีการ “อ่าน” ตัวบทวรรณคดีเรื่องนี้ผ่านการใช้จริง การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการเผยแพร่วรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยด้วย แบ่งได้ 2 ประเด็น ได้แก่ การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยรักษาขนบการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*แบบมุขปาฐะ และการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดและเผยแพร่ขนบวรรณคดีไทยผ่านพื้นที่พิธีกรรม

5.2.1 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดการเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกแบบมุขปาฐะ

การถ่ายทอด*เวสสันดรชาดก*ในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตมีหลายรูปแบบมา ทั้งวรรณคดี จิตรกรรม และประติมากรรม ส่วนในปัจจุบันมีการแสดงลิเก ภาพยนตร์ การ์ตูน และหนังสือธรรมะต่าง ๆ การถ่ายทอดแต่ละรูปแบบมีโครงเรื่องหลักของ*เวสสันดรชาดก*เหมือนกัน แต่มีรายละเอียดและขนบในการเล่าแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะและข้อจำกัดของแต่ละรูปแบบ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถเล่าเรื่องได้หลายเหตุการณ์ในพื้นที่เดียว แต่มีข้อจำกัดคือถ่ายทอดเฉพาะกิริยาอาการของตัวละครและสิ่งแวดล้อม แต่ไม่อาจถ่ายทอดคำพูดหรือความรู้สึกนึกคิดของตัว

ละครได้ ทั้งเนื้อหาที่นำมาวาดเป็นภาพยังต้องเอื้อให้วาดออกมาได้งามตามสุนทรียภาพของงานจิตรกรรม

ส่วนการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีลักษณะเป็นการเล่านิทานที่ดำเนินไปตามลำดับ ทั้ง 13 กัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์ขยายรายละเอียดด้วยศิลปะการประพันธ์เหมือนวรรณคดีทั่วไป อย่างไรก็ตาม การเล่าเรื่องผ่านบทแหล่งเทศน์มีขอบที่เน้นเนื้อหาสำคัญต่างจากวรรณคดีลายลักษณ์ประเภทอื่นคือมี “แหล่งสำคัญ” และ “กัณฑ์ใหญ่” ขบวนการเล่าเรื่องนี้สัมพันธ์ทั้งกับโครงเรื่องและแนวคิด และสัมพันธ์ศิลปะการเทศน์ ขั้นตอนของพิธีกรรม และคติความเชื่อ การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาแต่ละตอนของเวสสันดรชาดกทำหน้าที่แตกต่างกัน มีทั้งหน้าที่ในเชิงการเล่าเรื่องและหน้าที่ในพิธีกรรม

ในการเทศน์มหาชาติมีกัณฑ์ที่เรียกว่า “กัณฑ์ใหญ่” 6 กัณฑ์ ได้แก่ ทานกัณฑ์ ชูชกมหาพน กุมาร มัทรี และมหาราช ในการเทศน์มหาชาติทำหน้าที่แตกต่างกัน ทานกัณฑ์ กุมาร และมัทรีทำหน้าที่เล่าเนื้อความตอนสำคัญของเรื่อง และสื่อแนวคิดสำคัญเรื่องทานและทานบารมีผ่านการพรรณนาความเศร้าโศกของตัวละคร ส่วนชูชก มหาพน และมหาราชทำหน้าที่สร้างความสนุกสนานเป็นหลัก มีทำนองพิเศษที่สร้างความสนุกคึกคัก เน้นการแทรกแหล่งนอกและการเชิญชวนผู้ฟังทำบุญด้วยวาทยศิลป์ กัณฑ์ใหญ่ทั้งหกจึงสัมพันธ์กับโครงเรื่องและแนวคิด และแสดงมิติความเป็นมหรสพของการเทศน์มหาชาติ

ส่วนกัณฑ์รองอีก 7 กัณฑ์ที่เหลือก็มีหน้าที่ต่างกัน หิมพานต์ วนปเวศน์ จุลพน และสักบรรพทำหน้าที่เป็นกัณฑ์รองที่เชื่อมระหว่างกัณฑ์ใหญ่ แต่ละกัณฑ์นำเสนอเนื้อหาที่คนละส่วน กัณฑ์หิมพานต์กล่าวถึงกำเนิดของพระเวสสันดรและการพระราชทานช้างที่เป็นสาเหตุให้พระเวสสันดรถูกเนรเทศ กัณฑ์วนปเวศน์กล่าวถึงความทุกข์โศกของกษัตริย์ทั้งสี่ที่ต้องพลัดจากบ้านเมือง กัณฑ์จุลพนพรรณนาธรรมชาติในระหว่างการเดินทางของชูชก ส่วนกัณฑ์สักบรรพเน้นที่พระอินทร์ประทานพรแก่พระเวสสันดรเพื่อแสดงว่าการบำเพ็ญทานของพระองค์สำเร็จแล้ว ส่วนกัณฑ์ทศพร กษัตริย์ และนครกัณฑ์ทำหน้าที่เป็นตอนเปิดและปิดเรื่องที่เกี่ยวข้องเวสสันดรชาดกเข้ากับเรื่องราวในสมัยพุทธกาล

ส่วนแหล่งสำคัญที่นิยมนำมาเทศน์มีทั้งตอนที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีโดยตรง ตอนที่แสดงความเศร้าโศกของตัวละครเพื่อเสริมให้แนวคิดทานบารมีโดดเด่นยิ่งขึ้น และมีตอนพรรณนาธรรมชาติที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องหรือแนวคิด แต่ใช้เพื่ออวดฝีมือของพระผู้เทศน์ สร้างสีสัน และเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ ตัวอย่างที่น่าสนใจคือ การเทศน์แหล่งสี่กษัตริย์เดินดงในกัณฑ์วนปเวศน์ (แหล่งที่ 2) และการเทศน์แหล่งสัตตกมหาทานในทานกัณฑ์ (แหล่งที่ 6)

เมื่อศึกษาเนื้อหา กัณฑ์วนปเวศน์ตลอดทั้งกัณฑ์ กล่าวได้ว่าเหตุการณ์สำคัญของกัณฑ์คือ กษัตริย์ทั้งสี่ได้พบกับกษัตริย์เจตราชและได้รับความช่วยเหลือจนเดินทางถึงเขาวงกตอย่าง

ปลอดภัย และแสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรเป็นกษัตริย์ผู้มีบารมี มีทั้งมนุษย์และเทวดาคอยช่วยเหลือ แต่ในบริบทการเทศน์มหาชาติ ตอนสำคัญของกัณฑ์วนเวศน์ที่นิยมนำมาถ่ายทอดคือ *แหล่งสี่กษัตริย์เดินดง* ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนรายละเอียดที่เน้นความทุกข์และความผูกพันของตัวละคร แหล่งนี้ยังนิยมเทศน์เป็นแหล่งนอกเพื่อเน้นอารมณ์โศก ขณะที่เนื้อหาที่ได้พบกษัตริย์เจตราชและการเดินทางถึงเขาวงกตกลับเป็นเนื้อหารองไป หากพิจารณาวิธีการเล่าเรื่องเช่นนี้ด้วยมุมมองจากองค์ประกอบภายในเนื้อเรื่อง อาจมองได้ว่ากระทบต่อสาระสำคัญ แต่ในบริบทการเทศน์มหาชาติ การเน้นตอนสี่กษัตริย์เดินดงช่วยเชื่อมโยงอารมณ์โศกในกัณฑ์ทานกัณฑ์ และแสดงบทบาทของพระกุมารทั้งสองเป็นครั้งแรกจะเปลี่ยนไปเล่าเรื่องซุกในกัณฑ์ซุก แหล่งสำคัญของกัณฑ์วนเวศน์จึงสะท้อนการเน้นบทบาทของตัวละครหลักและสาระสำคัญของเรื่องในภาพรวม อันเป็นอิทธิพลมาจากวิธีการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ

ส่วนการเทศน์แหล่งสัตตกมหาทานในทานกัณฑ์ (**แหล่งที่ 6**) ซึ่งเป็นเหตุการณ์หลังจากพระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจัยนาคนกเนรเทศออกจากเมือง แหล่งสัตตกมหาทานจึงไม่ใช่เนื้อหาสำคัญในโครงเรื่อง *เวสสันดรชาดก* เป็นเหตุการณ์ที่เสริมรายละเอียดว่าพระเวสสันดรมิได้ทรงทอดทิ้งในการบำเพ็ญทานแม้จะต้องถูกเนรเทศ หากละก็ไม่กระทบกับโครงเรื่อง แต่แหล่งสัตตกมหาทานเป็นแหล่งสำคัญในขนบการเทศน์มหาชาติ มีวรรณศิลป์ที่เอื้อให้ประกอบทำนองพิเศษแล้วเทศน์ได้โดดเด่นกว่าตอนอื่น เนื่องจากเป็นตอนที่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของทานบารมีผ่านการพรรณนาเครื่องทานอันประณีต เชื่อมโยงกับเครื่องกัณฑ์เทศน์ที่เจ้าภาพกัณฑ์นำมาถวาย ทำให้ผู้ฟังเทศน์รู้สึกปิติที่ได้บำเพ็ญทานในลักษณะเดียวกับพระเวสสันดร แหล่งสัตตกมหาทานจึงเป็นแหล่งสำคัญเพราะมีหน้าที่ในเชิงพิธีกรรม

จากข้อวิเคราะห์ข้างต้น กล่าวได้ว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีบทบาทที่ช่วยรักษาขนบการเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* แบบมุขปาฐะไว้อีกวิธีหนึ่ง เป็นขนบการเล่าเรื่องของวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาและพิธีกรรม ในปัจจุบันวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่มีลักษณะเช่นนี้หลงเหลืออยู่ไม่มากนัก การสืบทอดขนบการเล่าเรื่องเช่นนี้จึงช่วยรักษาวิธีการ “อ่าน” วรรณคดีไทยโบราณซึ่งแตกต่างจากวิธีการอ่านวรรณคดีทั่วไปในรูปแบบตัวบทหลายลักษณะ การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงเป็นองค์ความรู้สำคัญที่สะท้อนลักษณะการใช้วรรณคดีไทยในอดีตด้วย

5.2.2 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดขนบวรรณคดีไทยผ่านพื้นที่พิธีกรรม

วรรณคดีมหาชาติเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับการศึกษาด้านภาษาและวรรณคดีมายาวนาน เช่น ในตำรา *จินดามณี* ฉบับพระโหราธิบดีได้แสดงตัวอย่างโคลงชื่อจตุวาทีจากเรื่อง *มหาชาติคำหลวง* (*วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2*, 2545: 471) ส่วนสลิดีย์ เสมานิล (2536: 104) กล่าวถึงหนังสือเรียน *ประถม ก.กา หัดอ่าน* ซึ่งระบุว่าพระที่บวชใหม่หลังจากเรียนคัมภีร์ *มูลกัจจายน์* แล้วก็ต้องหัดเทศน์จุลพนเพื่อเป็นการฝึกอ่าน เมื่อกรมศึกษาธิการชำระต้นฉบับ *ร่ายยาวมหาเวสสันดร*

ชาดกเมื่อ พ.ศ. 2449 และใช้เป็นแบบเรียนเล่มหนึ่ง ก็ระบุไว้ในคำนำว่า “อาจารย์จะใช้สำหรับให้นักเรียนหัดอ่านก็ได้ ให้เรียนศัพท์ก็ได้ บอกให้เขียนหรือเลือกใช้เป็นแบบฝึกหัดไวยากรณ์ ฝึกหัดการย่อความเรียงความในการแต่งหนังสือก็ได้” (มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านกวีนิพนธ์, 2453: ก) ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องมหาชาติเป็นแบบฉบับที่ส่งเสริมความรู้ทั้งด้านภาษาและวรรณคดีมาอย่างยาวนาน

ในการเทศน์มหาชาติ ผู้วิจัยพบว่าการใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติช่วยเผยแพร่ความรู้วรรณคดีไทยให้แก่ผู้ฟังโดยตรง วิธีการสำคัญคือใช้ขนบวรรณคดีไทยแต่งบทแหล่เทศน์และใช้ในคำบรรยายร้อยแก้ว มีพระผู้เทศน์เป็นคนกลางสำคัญที่เรียนรู้ขนบวรรณคดีและนำมาเผยแพร่ต่อ พระผู้เทศน์ที่เทศน์มหาชาติมานานก็จะเริ่มจดจำสำนวนถ้อยคำ ความเปรียบ หรือโวหารต่าง ๆ เมื่อสร้างสรรค์บทแหล่ นอกที่เป็นสำนวนของตัวเองก็ใช้ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เป็นต้นแบบ การใช้บทแหล่เทศน์จึงเป็นทั้งการเรียนรู้ขนบวรรณคดีและการถ่ายทอดขนบวรรณคดีไปพร้อมกัน

บทบาทที่เห็นได้ชัดเจนนอกจากแหล่เทียบเนื้อซึ่งพระผู้เทศน์นำโวหารที่มีอยู่ในบทแหล่ในมาแต่งใหม่ เช่น *แหล่สองกุมารสั่งความในกัณฑ์กุมาร (แหล่ที่ 22)* *แหล่พระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี (แหล่ที่ 10)* แหล่ทั้งสองใช้โวหารจากบทแหล่ใน แต่ปรับถ้อยคำสำนวนให้เป็นตรงกับรสนิยมของชาวบ้านมากขึ้น ดังในแหล่สองกุมารสั่งความสำนวนหนึ่งใช้ขนบการคร่ำครวญมีเนื้อความหากว่าพระกัณหาสิ้นชีวิต พระชालีก็จะขอตามไปด้วย ดังว่า “ถ้าแม่นตัวน้องมอดม้วย พี่จะขอตายด้วยเป็นคู่ชีวิต” (ข้อมูลภาคสนามชุดที่ 1, 2560) ข้อความนี้ตรงกับเนื้อความในบทแหล่ในว่า “เจ้าเพื่อนยากของพี่เอ๋ย มาตราว่าพระน้องเจ้าจะวอดวาย ตัวพี่ก็จะขอตายไปตามเจ้า” (*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*, 2558: 189)

นอกจากพระผู้เทศน์จะนำสำนวนโวหารจาก *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* มาแต่งเป็นบทแหล่ นอกแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีแหล่หญิงหม้ายสำนวนหนึ่งที่แทรกความเปรียบพรรณนาความทุกข์ของหญิงหม้ายไว้ว่าเหมือนกับ “นทีที่ไร้ธารา” “บุรินทร์ที่ไร้จอมราช” “ปราสาทปราสาทลอยเวหา ไร้เรือนยอดช่างปลอดนัยน์ตา” ซึ่งเป็นความเปรียบที่ปรากฏใน *เวสสันดรชาดก* แต่ไม่ปรากฏใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สะท้อนให้เห็นว่าพระผู้เทศน์ได้ศึกษา *เวสสันดรชาดก* และนำความเปรียบที่มีอยู่มาแทรกไว้ในบทแหล่ นอกตอนเดียวกัน เป็นการนำขนบวรรณคดีจากต้นฉบับดั้งเดิมมาเผยแพร่ด้วยอีกทางหนึ่ง

การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติยังช่วยสร้างบทบาทเฉพาะในพิธีกรรมให้แก่ขนบวรรณคดี โดยเฉพาะการใช้ขนบวรรณคดีเพื่อเชิญชวนผู้ฟังทำบุญ เช่น การพรรณนาธรรมชาตินใน *แหล่สังขตริย์เดินดงในกัณฑ์วนปเวศน์ (แหล่ที่ 2)* มีการสอดแทรกมุกเพื่อเชิญชวนให้ทำบุญในคำพรรณนาธรรมชาติน การคร่ำครวญใน *แหล่พระเวสสันดรทำศพพระนางมัทรีในกัณฑ์มัทรี (แหล่ที่ 10)* สอดแทรกมุกเพื่อเชิญชวนให้ทำบุญเป็นคำทำศพพระนางมัทรี บทขนบในวรรณคดีไทยในแหล่เหล่านี้มีส่วน

สำคัญที่ช่วยโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์สะท้อนใจหรือแสดงปฏิกิริยาของพระผู้เทศน์ การใช้ขนบวรรณคดีในลักษณะนี้จึงเพิ่มบทบาทสำคัญในการเสริมให้คติความเชื่อและขั้นตอนในพิธีกรรมบรรลุผล ขณะเดียวกันก็เป็นการสืบทอดขนบวรรณคดีให้มีหน้าที่เพิ่มขึ้นจากการเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในตัวบทด้วย

นอกจากนี้ พระนักเทศน์ที่มีวาทศิลป์นิยมนำสำนวนถ้อยคำกินใจจากบทแหล่ในมาใช้บรรยายร้อยแก้ว สำนวนถ้อยคำเหล่านั้นมักมีลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ เช่น ใช้ความเปรียบคมคาย ใช้คำกะทัดรัดแต่สื่อความมาก หรือใช้คำที่มีเสียงไพเราะเสนาะโสต ทำให้ผู้ฟังได้รู้จักสำนวนถ้อยคำและโวหารที่คมคายน่าประทับใจ เป็นการเผยแพร่ขนบวรรณคดีไทยในอีกทางหนึ่ง สำนวนถ้อยคำที่พบบ่อยมักเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง หรือเป็นสำนวนถ้อยคำกินใจ ได้แก่ “ซึกแม่น้ำทั้งห้า” “มีบุญเขาก็จะวิ่งเข้ามาเป็นข้า” “เป็นหญิงยากยิ่งที่จะไว้จะวางตัว” “เสียรอยถอยหลังลงสระบัว เอาใบบุษบงมาบังเกศี เอาวารีม่าบังองค์” “อมยาพ่น ฝนยาทา” หรือ “ฉลาดหลักแหลม เล่ห์เหลี่ยมในเชิงลวง” พระผู้เทศน์ที่มีประสบการณ์ยังนำสำนวนถ้อยคำไปบรรยายในต่างภณท์ ทำให้สำนวนถ้อยคำเหล่านี้ไม่ได้ผูกติดกับเนื้อหาในตัวบทแหล่เทศน์ แต่กลายเป็นถ้อยคำที่ใช้ได้จริง การใช้สำนวนโวหารจึงช่วยเผยแพร่วรรณศิลป์จากตัวบทวรรณคดีให้ผู้ฟังรู้จักผ่านการใช้จริงด้วย

บทบาทของการใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติข้างต้นสอดคล้องกับขนบการแต่งวรรณคดีไทยที่มักแต่งโวหารเลียนวรรณคดีชั้นครู เช่น *นิทราชาคริต* ได้ขนบวรรณคดีมาจากเรื่อง *ลิลิตพระลอ* *ลิลิตตะเลงพ่าย* *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* และ *กาพย์นางลอย* (ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต, 2548: 109) การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติจึงช่วยสืบทอดขนบวรรณคดีไทย และสร้างบทบาทให้แก่ขนบเหล่านั้นยังคงมีความสำคัญอยู่ในพื้นที่พิธีกรรม

5.2.3 การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติช่วยเผยแพร่วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านไทย

นอกจากการใช้การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติจะช่วยสืบทอดขนบวรรณคดีไทยแล้วยังช่วยเผยแพร่วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านของไทยด้วย พระผู้เทศน์นิยมนำเนื้อหาจากวรรณคดีสร้างสรรค์เป็นบทแหล่นอกเพื่อให้การเทศน์มีสีสัน หรือใช้เพื่อแทรกคำสอน โดยมักดัดตอนบทเด่น ๆ มาจากวรรณคดีและนิทานเรื่องต่าง ๆ เช่น บทครวญ บทบริภาษและตัดพ้อ และบทเกี่ยวพาราสี ซึ่งเป็นเนื้อความที่เอื้อพระผู้เทศน์เสริมด้วยการสวมบทบาทและวาทศิลป์ได้อย่างออกรส และเป็นเนื้อหาที่ใกล้เคียงกับบทแหล่เทียบเนื้อที่นิยมนำมาเทศน์ด้วย

ในหนังสือ *ประชุมเครื่องเล่นมหาชาติ* ของหริต เรื่องฤทธิ์ รวบรวมแหล่วรรณคดีไว้จำนวน 38 แหล่ มีทั้งเรื่องที่มาจกวรรณคดีลายลักษณ์ เช่น *ลักษณวงศ์* *พระอภัยมณี* *ขุนช้างขุนแผน* *บทพากย์นางลอย* *อรรธกถาชาดก* และเรื่องที่มาจกนิทานพื้นบ้าน เช่น *พระรถเมรี* *นิทานนกกระจาบ* ตัวอย่างที่น่าสนใจคือบทครวญของนางทิพเกสรใน *แหล่ลักษณวงศ์* ซึ่งแสดงมีโวหาร

คล้ายกับเหตุการณ์ตอนพระนางมัทรีทูลตัดพ้อตอบพระเวสสันดรในกัณฑ์มัทรี ซึ่งถูกพระเวสสันดรกล่าวหาว่ามีชู้เช่นกัน (แหล่งที่ 8) ดังนี้

น้ำต้าย้อยลงผอมผะ	ว่าไอ้คราวเคราะห์จะทำไฉน
นางสู้กัดฟันกลืนใจ	แล้วรำพึงโรศกา
ว่าไอ้อ้อพระทรงศร	น้องขอลาก่อนทูลหม่อมมา
ตัวน้องมีเวรเวรา	สู้ตามมาแต่โดยดี
น้องไม่มีผิดสักนิดหนึ่ง	ควรหรือมาหึงมเหสี
เห็นใจทรงธรรมในวันนี้	น้องไม่ขอติดกับภูวนัย
จะให้ให้น้องกลับกายา	น้องจะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน
บ้านเมืองของเขาอยู่ไปเอาอะไร	ก้มหน้าตายไปเกิดเห็นจะดี

(หริต เรื่องฤทธิ์, เล่ม 1, 2501: 197)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ตัวอย่างแหล่งนอกจากวรรณคดีในหนังสือของหริต เรื่องฤทธิ์ สะท้อนว่าในอดีตนิยมนำวรรณคดีมาใช้แทรกในการเทศน์มหาชาติกันมาก ส่วนในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์นิยมแทรกแหล่งนอกจากวรรณคดีน้อยลง แต่ยังมีในการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะการเทศน์แบบเรียงกัณฑ์ในปัจจุบันมีระยเวลาน้อยลง ไม่เหมาะแก่การเทศน์แหล่งนอกเรื่องขนาดยาวเพราะอาจกระทบต่อการเล่าเรื่อง*เวสสันดรชาดก*

นอกจากนี้ วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านหลายเรื่องเคยเป็นที่นิยมถ่ายทอดในมหรสพพื้นบ้านอย่างแพร่หลาย เช่น *ลักษณวงศ์* *พระอภัยมณี* *ขุนช้างขุนแผน* เพราะเป็นเรื่องสนุกครบรส แต่ในปัจจุบันมีการถ่ายทอดเรื่องเหล่านี้ลดลงเนื่องจากบริบทวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไป การเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหรสพพื้นบ้านของไทยก็ถ่ายทอดเรื่องเหล่านี้ลดลงด้วย ส่วนวรรณคดีและนิทานพื้นบ้านที่ยังนิยมถ่ายทอดในการเทศน์มหาชาติอยู่มักเป็นเรื่องที่แสดงคำสอนชัดเจน เช่น *แหล่งกวาง* *แหล่งหอยโข่ง* *แหล่งลูกอกตัญญู* และมุ่งเน้นถ่ายทอดเรื่อง*เวสสันดรชาดก*เป็นหลัก จึงกล่าวได้ว่าบทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติเพื่อเผยแพร่วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านไทยยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน แต่ได้ลดความสำคัญลง เปลี่ยนมาเป็นการเผยแพร่เรื่องราวที่สอดคล้องกับการแสดงคำสอนเป็นหลัก

จากการวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยทั้ง 3 ประการ กล่าวได้ว่าการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีบทบาทเป็นในการรักษา สืบทอด และเผยแพร่วรรณคดีและขนบวรรณคดี

ไทย บทบาทประการที่ 1 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยรักษาขนบการเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ที่พบได้เฉพาะในพื้นที่พิธีกรรม แสดงให้เห็นวิถีคิดในการเชื่อมโยงเรื่องราวทางวรรณคดีกับคติความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดเป็นขนบการเล่าเรื่องเฉพาะที่สัมพันธ์กับทั้งโครงเรื่อง แนวคิด และพิธีกรรม

บทบาทประการที่ 2 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยสืบทอดและเผยแพร่ขนบวรรณคดีไทยให้แก่ผู้ฟังในสังคมร่วมสมัย โดยมีพระผู้เทศน์เป็นคนกลางที่เรียนรู้ขนบวรรณคดีไทยจาก *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* และวรรณคดีอื่น ๆ แล้วนำมาถ่ายทอดผ่านบทแหล่งนอกและคำบรรยายร้อยแก้วลักษณะเช่นนี้จึงไม่ใช่เพียงการอ่านขนบวรรณคดีที่มีอยู่เป็นทำนอง แต่เป็นการใช้ขนบวรรณคดีสร้างสรรค์ตัวบทใหม่ในบริบทพิธีกรรม การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงมีบทบาทเผยแพร่วรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยที่มีอยู่เดิม และรักษาให้ขนบวรรณคดีไทยยังคงดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัยผ่านการใช้จริง

นอกจากนี้ โอกาสการจัดเทศน์ที่มีหลากหลายมากขึ้นยังช่วยเสริมบทบาทในการเผยแพร่วรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยให้แก่นักเรียนนักศึกษา การจัดเทศน์มหาชาติในสถานศึกษาทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับมัธยมศึกษาช่วยเผยแพร่ความรู้ทางวรรณคดีให้แก่เรียนนักศึกษาได้อย่างกว้างขวาง การถ่ายทอดนี้ยังสอดคล้องกับการเรียนเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งกำหนดให้เรียน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* กัณฑ์มัทรี เพราะช่วยให้เข้าใจภาพรวมของเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ครบถ้วนทั้ง 13 กัณฑ์ ที่สำคัญคือ ช่วยให้นักเรียนนักศึกษาได้เห็นลักษณะการนำวรรณคดีไทยไปใช้ในบริบทจริง และแสดงการประสานระหว่างวรรณศิลป์และคีตศิลป์ ซึ่งถือเป็นความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีที่หาได้ยากในปัจจุบัน การจัดเทศน์มหาชาติในสถานศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนนักศึกษาเข้าใจวรรณคดีไทยได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ส่วนบทบาทประการที่ 3 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติช่วยเผยแพร่วรรณคดีและนิทานพื้นบ้านไทย ตัวอย่างบทแหล่งนอกในอดีตแสดงให้เห็นว่าการเทศน์มหาชาติเป็นพื้นที่สำคัญในการถ่ายทอดเรื่องราวจากวรรณคดีและนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเน้นความสนุกสนานครบรส มีเนื้อหาคร่ำครวญ ตัดพ้อและบริภาษ และเกี่ยวพาราสี แต่ในปัจจุบัน เรื่องราวที่นิยมนำมาเทศน์แทรกเป็นแหล่งนอกมักเป็นนิทานที่แสดงคำสอนโดยตรง เพื่อเสริมการแสดงพระธรรมเทศนาให้มีข้อคิดคำสอนชัดเจน และให้สอดคล้องกับระยะเวลาและวิถีชีวิตของผู้ฟังที่เปลี่ยนไปด้วย

5.3 บทบาทของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม

การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติเป็นศิลปะชั้นสูงที่ต้องใช้ความรู้และประสบการณ์มาก อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดชาดกเรื่องสำคัญของสังคมไทย การเทศน์มหาชาติจึงแสดงวัฒนธรรมไทยส่วนที่โดดเด่นคือ เป็นศิลปะที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา สืบทอดกันมายาวนาน และได้รับการอุปถัมภ์จากพระ

บรมวงศานุวงศ์ หน่วยงานต่าง ๆ ในปัจจุบันจึงนิยมจัดเทศน์มหาชาติเพื่อ “อนุรักษ์วัฒนธรรม” “สืบสานประเพณี” และ “เฉลิมพระเกียรติ” สอดคล้องกับกระแสความสนใจวัฒนธรรมไทยที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520

เมื่อพิจารณาใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในมิติที่สัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมและสังคมในวงกว้าง ผู้วิจัยพบว่าในปัจจุบันการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติมีบทบาทต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม และมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม มีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ศิลปะการเทศน์มหาชาติเป็นวิชาความรู้ที่มีความซับซ้อน สัมพันธ์กับศิลปะอื่นหลายแขนง การใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงเป็นการแสดงศิลปะนั้นให้เป็นที่ประจักษ์ ขณะเดียวกัน ก็เป็นการแสดงความสามารถของพระผู้เทศน์ในฐานะ “ศิลปิน” ผู้มีความรู้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าบทบาทในด้านนี้มีความหมายที่เปลี่ยนไปจากในอดีต จากแต่เดิมที่เน้นความเป็นศิลปินผู้มีฝีมือดีเด่นมาเป็นเน้นความเป็นศิลปินผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทย

โดยทั่วไป พระนักเทศน์ผู้ที่ฝึกฝนจนชำนาญจะได้รับความเคารพนักถือไม่ต่างจากศิลปินพื้นบ้านแขนงอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็น “พุทธศิลป์” ที่โน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเคารพต่อพระนักเทศน์ในฐานะศิลปินจึงปรากฏในหลายลักษณะ ทั้งการถวายปัจจัยลาภสักการะเพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และได้รับยกย่องจากมหาชน ตลอดจนพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ดังที่สถิตย์ เสมานิลเล่าไว้ว่า

เมื่อปีหนึ่งพุทธศกเท่าไรจำไม่ได้ แต่เมื่อสมเด็จพระปิยมหาราชสวรรคตแล้ว ปีนั้นสมเด็จพระพันปีหลวงเสด็จพระราชทานผ้ากฐินวัดมณฑป มีพระราชประสงค์จะทรงสดับพระนักเทศน์มหาพนที่มีชื่อโด่งดังรูปนี้ ... พระครูพจนโกศลได้ถวายเทศน์ดังพระราชประสงค์ นัยว่าได้ถวายแห่ล้นอกกัณฑ์เพราะ ๆ หลายแห่ ผมยังจำความในแห่ถวายพระพร จากที่พระจำได้บ้างเมื่อท่านพระครูซุ่ม เป็นแห่แต่งใหม่เฉพาะกาลกล่าวถึงประวัติวัดมณฑปเล็กน้อย ที่ผมได้ฟังนั้นว่า “กฐินกษัตริย์ ณ วัดมณฑป เพิ่งมาพบเมื่อปีนั้น เดิมเป็นวัดราชบุรุษชาติผู้อุปถัมภ์บุญของพระครูได้มาอยู่วัดนี้ เจริญเรื่อรีเห็นทันตา” ภายหลังนั้นไม่นาน พระครูพจนโกศลก็ได้เลื่อนขึ้นเป็นพระราชาคณะ สัญญาบัตรในนามเดิม ...

(สถิตย์ เสมานิล, 2536: 113-114)

ด้วยเหตุที่ศิลปะการเทศน์ฝึกหัดได้ยาก พระนักเทศน์ในอดีตจึงหวงแหนองค์ความรู้ของตน โดยเฉพาะบทเหล่านั้นที่แต่งขึ้นเอง ขณะเดียวกันพระนักเทศน์ที่ฝึกหัดใหม่ก็เสาะแสวงหาบทเหล่านั้นเพื่อความดี ๆ มาปรับเป็นสำนวนของตน หรือปรารภนาจะฟังเหล่าของพระนักเทศน์รูปอื่นว่ามีเนื้อความเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ปรับปรุงสำนวนของตนหรือแต่งขึ้นใหม่สำหรับจำ “ว่าแก้กัน” คือเทศน์บทเหล่านั้นออกแสดงปฏิภาณตอบโต้ไปมา การขัดเกลาบทเหล่านั้นหรือฝึกฝนปฏิภาณในการเทศน์เหล่านั้นจึงเรื่องสำคัญ เพราะแสดงให้เห็นฝีมือและความภาคภูมิใจของพระผู้เทศน์ในฐานะศิลปิน ดังที่ สติธย์ เสมานิลกล่าวว่า

... เป็นประเพณีของการเทศน์ซ้อน เจ้าภาพผู้นิมนต์ก็ดี ผู้ฟังทั้งหลายก็ดี ที่ไปสู่นี่ที่ชุมนุมนั้น ก็ล้วนประสงค์จะฟังพระ ว่าเพลงแก้กัน จึงจำเป็นต้องตอบสนอง ...

คู่ซ้อนอีกฝ่ายเมื่อถูกโจมตีเข้าดังที่ผมสำเนาไว้ในฉบับที่แล้ว ก็ต้องโต้ตอบตามวิสัยของเทศน์ซ้อนถ้าโต้ไปไม่ทัดเทียม ซึ่งผู้ฟังเรียกว่า *แก้ไม่ตก* แล้วก็ถือว่าแพ้ชื่อเสียงของนักเทศน์ซ้อนทั้งมหาพนและมหาราชจึงสำคัญอยู่ที่คารมแก้บริภาษของคู่ซ้อนด้วย นักเทศน์ซ้อนที่มีผู้แต่งเป็นหรือมีผู้แต่งเป็นช่วยแต่งไว้เป็นของรองรับย่อมได้เปรียบในทางเพาะชื่อเสียง ...

(สติธย์ เสมานิล, 2536: 125; เน้นในต้นฉบับเดิม)

จากข้อความข้างต้น การเทศน์ซ้อนหมายถึงการเทศน์หลายธรรมาสัน โดยให้พระนักเทศน์ได้ต่อกันไปมา การใช้บทเหล่านั้นจึงเป็นเครื่องแสดงความเป็นศิลปินของพระผู้เทศน์ในเชิงการประชัน เพราะต้องใช้ทั้งความรู้ทางวรรณศิลป์ คีตศิลป์ วาทศิลป์ และศิลปะการสื่อสารการแสดงประสานกัน

ด้วยเหตุที่ศิลปะการเทศน์แสดงความเป็นศิลปินของพระนักเทศน์ ความภาคภูมิใจในลักษณะ “หวงวิชา” จึงมักปรากฏเสมอ กล่าวคือพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงมุ่งเก็บรักษาไว้องค์ความรู้ไว้สำหรับประดับฝีมือและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ของตน ดังปรากฏว่าหากพระผู้เทศน์ทราบว่าจะมีการบันทึกเสียงการเทศน์ ก็จะไม่เทศน์บทที่ใช้รอดฝีมือจนจบ แต่จะละความบางส่วน โดยเฉพาะพระนักเทศน์รุ่นเก่าซึ่งยังสืบทอดทัศนะดังกล่าวอยู่ ดังตัวอย่างการเทศน์ของพระครูสังฆรักษ์โสภณ (เหลื่อม ปญฺญฺโปล) ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงในช่วงทศวรรษ 2500-2520 ได้เทศน์ *แหล่สังขัตตริย์เดินดง* แต่เทศน์ไม่จบ โดยให้เหตุผลว่า “ว่าจบไม่ได้เพราะเขาอัดเทป เพื่อใครฟังอยากจะฟังต่อจะได้นิมนต์เรา” ([ข้อมูลวีดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 28](#) ไฟล์ที่ 3, [2557]: 15.57-16.03)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเกิดปัญหาการสืบทอดศิลปะการเทศน์เนื่องจากมีพระนักเทศน์ที่มีความชำนาญน้อยลง และมีพระนักเทศน์รุ่นใหม่ที่สนใจการเทศน์มหาชาติก็มีน้อยลง

เช่นกัน (พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์, 2552: 495-497) จึงพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการ แสดงความสามารถของพระนักเทศน์ จากแต่เดิมที่ใช้บทแหล่เทศน์เพื่ออวดฝีมือในลักษณะการ ประชัน ก็เปลี่ยนเป็นการแบ่งปันองค์ความรู้เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการเทศน์มหาชาติ การ จัดเทศน์หลายธรรมาสน์เพื่อตอบโต้ด้วยปฏิภาณดั่งที่สถิตย์ เสมานิลเล่าไว้ข้างต้น ก็เปลี่ยนเป็นการเทศน์ สลับกันเพื่อช่วยผ่อนแรง และเน้นเทศน์ในลักษณะถามตอบเพื่อให้ดำเนินเรื่องไปได้อย่างรวดเร็ว

ความเปลี่ยนแปลงในเชิงทัศนคติเห็นได้ชัดเจนเมื่อมีกระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรม ไทยตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผู้สนใจศึกษาการเทศน์มหาชาติ ในทางวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น สุวนีย์ ขวนสนิทและมณี พยอมยงค์ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเทศน์ มหาชาติเมื่อ พ.ศ. 2519 ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ธรรมสถานแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดการ ประชุมวิชาการเรื่องมหาชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “รักษารูปแบบประเพณีการเทศน์มหาชาติ และ การสวดมหาชาติคำหลวงเพื่อถ่ายทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลัง” (มหาชาติ, 2524: คำนำ) นอกจากนี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมด้วยสมเด็จพระ เจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสดับการเทศน์ มหาชาติ ณ ศาลาโศภิตลังกา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2516 ตั้งแต่ เมื่อครั้งยังทรงเป็นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้ง 2 พระองค์ ต่อมาใน พ.ศ. 2524 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารียังได้เสด็จพระ ราชดำเนินไปทรงสดับ (พระครูวิจิตรธรรมโกศล, 2536: 68-69) เป็นเหตุการณ์สำคัญที่พระนักเทศน์ใน ปัจจุบันมองว่าเป็นจุดเปลี่ยนของการอนุรักษ์ประเพณีเทศน์มหาชาติ ดังที่มีพระครูวิจิตรธรรมโกศล (2536: 70) กล่าวไว้ว่า “มหาชาติไม่สิ้นแล้ว เพราะพระทูลกระหม่อมแก้วเอาพระทัยใส่”

ในเวลาต่อมา มีการจัดงานเทศน์มหาชาติของรัฐบาลขึ้นที่พุทธมณฑลในช่วง ทศวรรษ 2530-2540 โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์หรือผู้แทนพระองค์เป็นประธาน ทำให้การเทศน์ มหาชาติกลายมาเป็นพิธีสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย (เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ, 2541: 126-128) หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการจัดเทศน์มหาชาติใน หน่วยงานต่าง ๆ อย่างกว้างขวางมาจนถึงปัจจุบัน

ทัศนคติต่อการเทศน์มหาชาติที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ทำให้พระนักเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน เน้นเทศน์เพื่อสืบสานประเพณีและอนุรักษ์วัฒนธรรม ทัศนคติเช่นนี้ปรากฏให้เห็นในคำอธิบายร้อยแก้ว อยู่บ่อยครั้ง โดยพระนักเทศน์มักกล่าวว่าต้องการเทศน์เพื่ออนุรักษ์การเทศน์มหาชาติ ดังที่พระครู กิตติธรรมานุกุตแห่งวัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์กล่าวถึงการเทศน์ทำนองแหล่ในหรือทำนองหลวงว่า “นี่ แหล่ละ ญาติโยมก็ฟังเป็นทำนิตำนอง รักษาอนุรักษ์ทำนองหลวงเอาไว้” (วิถีทัศน์กัมมัฏมหาพน ชุดที่ 17, ไฟล์ที่ 3, 2557: 18.50-19.04) ส่วนการเทศน์แหล่ นอกมีตัวอย่างในการเทศน์กัมมัฏมารของ

พระเทพวิสุทธิดิลกแห่งวัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2560 การเทศน์ครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร จึงเน้นเทศน์หลักในเกือบทั้งหมด แต่พระเทพวิสุทธิดิลกได้แทรก บทเหล่านั้นไว้อีกด้วย โดยให้เหตุผลว่าต้องการนำ “ทำนองใหม่ ๆ” มาเสนอให้ผู้ฟังได้ฟังหลังจากฟัง เทศน์หลักไปแล้ว ดังว่า

... นี่คือทำนองของเก่า ๆ ถ้าจะว่ามีทำนองใหม่ ๆ ก็มีเหมือนกันนะ ลองฟังสัก นิดหนึ่ง นิดเดียว ดูแปลก ๆ เพราะไปอ่านคัมภีร์มหาชาติคำหลวง ได้ความรู้มาก เหลือเกิน เมื่อครูนี้อาตมาอ่าน แปลก อันนี้คัมภีร์เทศน์ เลยที่นี้ก็เสนอนิดหนึ่งนะ ทำนองใหม่ ๆ แต่ก็ไม่ล้ำสมัย **[เริ่มเทศน์เหล่านั้นออก]**

(ข้อมูลภาคสนามชุดที่ 1, 2560)

การใช้บทเหล่านั้นมหาชาติในเชิงอนุรักษ์เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิด โครงการต่าง ๆ ของภาครัฐที่ร่วมมือกับพระสงฆ์ เพื่อสืบทอดและเผยแพร่ความรู้ศิลปะการเทศน์ มหาชาติ จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ การจัดอบรมเทศน์มหาชาติขององค์กรเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในเสริมสร้างความรู้ของพระนักเทศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วง ทศวรรษ 2520-2530 มาจนถึงการจัดอบรมเทศน์มหาชาติทำนองหลวง โดยชมรมนักเทศน์มหาชาติ ทำนองหลวง วัดสุทธนารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ ในปี 2557-2562 การจัดอบรมนักเทศน์มหาชาติ เช่นนี้ทำให้เกิดเครือข่ายของพระนักเทศน์ที่ร่วมมือกันแบ่งปันความรู้และอำนวยความสะดวกในการ นิมนต์พระผู้เทศน์ให้แก่วัดต่าง ๆ อย่างชัดเจน ใน พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในการ อบรมของชมรมนักเทศน์มหาชาติทำนองหลวง รุ่นที่ 5 และได้เข้าร่วมในห้องสนทนาออนไลน์ของพระ นักเทศน์มหาชาติที่เข้าร่วมโครงการ พบว่ามีการแจ้งกำหนดการและแบ่งปันข่าวสารเกี่ยวกับการ เทศน์มหาชาติอยู่เสมอ รวมถึงมีการอัดเสียงฝึกหัดเทศน์เพื่อให้พระที่เป็นเพื่อนร่วมโครงการติชมอยู่ เป็นระยะ แสดงให้เห็นว่าการใช้บทเหล่านั้นมหาชาติเพื่อการอนุรักษ์ได้ก่อให้เกิดเครือข่ายของพระ นักเทศน์แบบใหม่ที่มีผลต่อการสืบทอดศิลปะการเทศน์ในปัจจุบันด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการใช้บทเหล่านั้นมหาชาติมีบทบาทในการ แสดงความสามารถของพระนักเทศน์ในฐานะศิลปินที่มีความรู้หลายแขนง การใช้บทเหล่านั้น มหาชาติในอดีตมีลักษณะที่เน้นความโดดเด่นเฉพาะตัว เนื่องจากพระนักเทศน์มุ่งประชันกันตามธรรมเนียมการเทศน์หลายธรรมาสัน แต่ในปัจจุบันบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ทัศนคติต่อการเทศน์ มหาชาติเปลี่ยนไปเป็นการจัดเทศน์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นหลัก บทบาทของการใช้บทเหล่านั้น

จึงเปลี่ยนจากการอวดฝีมือของศิลปะที่ต้องประชันกัน มาเป็นการแสดงรักษาและเผยแพร่ศิลปะการเทศน์ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยต่อไป

5.2.2 การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติกับการสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม

พระนักเทศน์มหาชาติเป็นสมาชิกของสังคมไทย รับรู้และเห็นความเป็นไปของสังคมร่วมสมัย เมื่อมีการเทศน์มหาชาติจึงนำเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ในสังคมที่น่าสนใจและน่าใคร่ครวญ มาสอดแทรกไว้ในกาเทศน์มหาชาติด้วย มีทั้งการสอดแทรกในคำบรรยายร้อยแก้วและแต่งเป็นบทแหล่นอกเรื่องใหม่ เนื้อหาที่นำมาสอดแทรกมีทั้งกระแสนิยมแบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นหรือปัญหาสังคม หรือการเล่าถึงเหตุการณ์พิเศษซึ่งเป็นที่จดจำ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงคำสอนข้อคิดหรือสร้างสีสัน ขณะเดียวกัน เนื้อหาที่นำมาสอดแทรกก็กลายเป็นภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละสมัยไปโดยปริยาย

ลักษณะเด่นของการสอดแทรกเหตุการณ์ร่วมสมัยในการเทศน์มหาชาติคือการแสดงทัศนะเพื่อสอน เนื่องจากเป็นการสอดแทรกในบริบทการแสดงพระธรรมเทศนา บทแหล่ที่กล่าวถึงปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคมจึงมักแฝงคำวิจารณ์คนไทยบางกลุ่มที่ไว้ด้วย เช่น *แหล่กัณนรรมโป่ง* วิจารณ์คนไทยที่ใช้ชีวิตเที่ยวเตร่ไม่ทำงาน สนใจแต่แต่งตัวตามสมัยนิยม (หริต เรื่องฤทธิ, เล่ม 1, 2501: 207-208) *แหล่กัณนรไทยเจ้าวิจารณ์คนไทยที่ม่งาย* หลงเชื่อคนใบ้ห่วย (หริต เรื่องฤทธิ, เล่ม 1, 2501: 266-268) หรือ*แหล่ข้าวสารแพง* กล่าวถึงปัญหาข้าวสารแพงเมื่อ พ.ศ. 2462 หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 เพราะมีพ่อค้ากักตุน (หริต เรื่องฤทธิ, เล่ม 1, 2501: 345-349)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าในหนังสือ*ประชุมแหล่เครื่องเล่นมหาชาติ*ของหริต เรื่องฤทธิ (2501) มีบทแหล่นอกที่กล่าวถึงเหตุการณ์ร่วมสมัยอยู่มาก โดยเฉพาะเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5-7 มีทั้งการเล่าปัญหาสังคม เหตุการณ์สำคัญ นวัตกรรมใหม่จากตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทย หรือเหตุการณ์ระหว่างประเทศ ทั้งยังมีการกล่าวถึงหนังสือพิมพ์ไว้ในบทแหล่ว่าเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่พระผู้เทศน์ใช้ สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าว พระนักเทศน์สนใจเหตุการณ์รอบตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามาก ทำให้เกิดมุมมองเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของไทย เป็นความแปลกใหม่ที่ชวนให้ผู้ฟังติดตาม อีกทั้งพระผู้เทศน์เป็นผู้รู้หนังสืออยู่แล้ว เข้าถึงข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ได้ง่าย จึงนำข่าวที่ได้ยินได้ฟังมาถ่ายทอดเป็นบทแหล่เทศน์ ดังใน*แหล่รัลเซียรบกับญี่ปุ่น*ระบุไว้ในตอนต้นว่า

จะบอกเบื้องเรื่องวิเศษ
ครั้งเมืองไทยได้บำเรอ

จดหมายเหตุมีเสมอ
อ๊อบเซอเวอร์บ้างกอกไต้มี

รูปอ่านดูได้รู้ชัด
ว่าเป็นแหล่เอาแต่พอใจ
เป็นคำฝรั่งบ้างก็มี
เล่าสู่กันเล่นไม่เห็นไม่หน

จึงได้คิดคัดออกมาไซ
อย่าใโยไพรุบจะนิพนธ์
ไซจะรู้ชี้ไปทั่วคน
พอหายกัณฑ์ใจพะวัง

(หริต เรื่องฤทธิ์, เล่ม 1, 2501: 253)

จากตัวอย่างข้างต้น ชื่อ “อ๊อบเซอเวอร์” และ “บางกอกไทม์” เป็นชื่อหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 สะท้อนว่าพระนักเทศน์นำข่าวสารมาถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านต่อ เพื่อให้ “หายกัณฑ์ใจพะวัง” เนื้อความแหล่ดังกล่าวถึงข่าวสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. 2447-2448 และด้วยเหตุว่าสงครามครั้งนี้เกิดขึ้นในทวีปเอเชียและเป็นประเทศที่คนไทยรู้จัก ความสนใจและความกังวลจึงมีมากตามลำดับ ในตอนท้ายแหล่นี้ได้เล่าเรื่องไปจนจบเหตุการณ์เมื่อฝ่ายรัสเซียถอนทัพ แหล่นี้จึงทำหน้าที่แจ้งข่าวเพื่อให้ชาวบ้านสบายใจว่าสงครามดังกล่าวได้เสร็จสิ้นแล้วและไม่ได้มีผลกระทบใด ๆ ต่อประเทศไทย

ส่วนในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าบทแหล่ นอกที่เล่าเรื่องเหตุการณ์ร่วมสมัยโดยเฉพาะนั้น มีน้อยลง มีเฉพาะการแทรกเป็นมุขไว้ในแหล่ นอกอื่น ๆ น่าจะเป็นด้วยเหตุว่าในปัจจุบัน เทคโนโลยีการสื่อสารเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น พระผู้เทศน์ไม่จำเป็นต้องนำเรื่องถ่ายทอดในลักษณะที่เป็นการเล่ารายละเอียด แต่สามารถนำมาปรับให้ตรงกับจุดประสงค์ที่ต้องการได้โดยง่าย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบทแหล่ นอกที่นำสถานการณ์ร่วมสมัยมาแต่ง คือ แหล่พิชิตโควิดด้วยจิตกล้าหาญ ของพระเทพปฏิภาณวาทิ แต่งขึ้นใน พ.ศ. 2563 เมื่อเกิดวิกฤตโรคระบาดโควิด เนื้อหากล่าวถึงความทุกข์และความยากลำบากที่เกิดขึ้นการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด ทำให้เศรษฐกิจและสังคมหยุดชะงัก วัดและพระสงฆ์จึงต้องหันมาร่วมมาช่วยเหลือชาว รวมทั้งสอดแทรกคำสอนให้มีกำลังใจอดทนให้พ้นไปจากช่วงวิกฤต ดังความว่า

ขออำนาจพรสุนทรประสาท
พบกันวันนี้มีแต่น้ำตา
ชาวโลกปั่นป่วนทั้งมวลทั่วหล้า
ระบาคทั่วไปไม่เลือกหน้าคน
มหาอำนาจชาติเศรษฐกิจ
อาวุธใดใดไม่อาจรารี

.....
พระสงฆ์เมืองไทยไม่ไร้ปรานี

รูปขอโอกาสกล่าวถา
เอาหน้ากากมาฝากสาธุชน
ไวรัสโคโรน่าโรคทำร้าย
คนรวยคนจนกล่นปลฐพี
ไวรัสโควิดตามบดขี้
โรคเข้าย่ำยี่เป็นผีเดยัน

.....
โรงทานทุกที่ตั้งกันสลอน

จัดตั้งโรงพยาบาลเวชศาสตร์
เงินตัวก็ขัดเงินวัดก็หมด
พระสงฆ์จึงรวมร่วมใจศรัทธา

ท่านเอื้ออาทรไม่ถอนเมตตา
สวดมนต์ก็ลดทั้งเทศนา
ญาติโยมก็มาร่วมลงวงทาน

.....
ญาติโยมทุกท่านจงมั่นดวงจิต
ถ้าเราเอื้อเพื่อเชื้อรัฐบาล
กรกฎาฯ ลืมตาอ้าปาก
จงอย่าคิดสั้นถึงขั้นอยากตาย
“ชะตาชีวิต” บรมบพิตร ร.เก้า (๙)
สุดท้ายเพลงนี้มีสารธรรม์

.....
อันโรคโควิดเมืองไทยต้องผ่าน
คงอีกไม่นานพื้นฐานเมืองไทย
หกเดือนทุกยากต้องทนให้ได้
เพลงหนึ่งอยากให้ได้ฟังทั่วกัน
พระองค์สอนเราให้จิตคงมั่น
ทรงสอน “สักวันชะตาคงดี”

(‘เจ้าคุณพิพิธ’ ประพันธ์ ‘ແຫ່ ພິຈິຕໂຄວິດ’)

เผยแพร่ พระสงฆ์ไม่ทอดทิ้งญาติโยม [ออนไลน์], 2563)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าแหล่งอบกบนี้ใช้ขนบการแต่งแบบແຫ່พร เริ่มต้นวรรคแรกว่า “ขออำนวยการพรสุนทรประสาธ รูปขอโอกาสกล่าวกถา” เป็นการประสานขนบการให้พรอันเป็นสิริมงคลเข้ากับจุดประสงค์ร่วมสมัยที่ต้องการให้กำลังใจคนไทยกำลังเผชิญวิกฤตครั้งสำคัญ เนื้อความยังเชื่อมโยงการบริจาทานของพระเวสสันดรกับการตั้งโรงงานเพื่อช่วยเหลือชุมชนโดยพระสงฆ์ไทย และกล่าวถึงเพลงพระราชนิพนธ์ “ชะตาชีวิต” เพื่อสื่อเรื่องความอดทน ไม่ย่อท้อต่อโชคชะตา *ແຫ່ພິຈິຕໂຄວິດດ້ວຍຈິຕກຳລັງ* จึงแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงเนื้อหาจาก *เวสสันดรชาดก* มาปรับเข้ากับเหตุการณ์ร่วมสมัย แม้ແຫ່นี้จะไม่ได้มีจุดประสงค์ถ่ายทอดหลักธรรมโดยตรง แต่ก็เป็นการประยุกต์ความคิดความเชื่อทางศาสนา มาสร้างขวัญกำลังใจให้สังคมได้อย่างน่าสนใจ

บทบาทการใช้บทແຫ່เทศน์มหาชาติที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการสร้างขวัญกำลังใจ สังคมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้บทແຫ່เทศน์กับศิลปวัฒนธรรมและสังคมในวงกว้าง สะท้อนว่าบทແຫ່เทศน์มหาชาติยังคงสืบทอดบทบาทในการแสดงความสามารถของพระผู้เทศน์มาจากอดีต แต่ความหมายของการแสดงความสามารถนั้นเปลี่ยนไปจากการประชันฝีมือ มาเป็นการแสดงฝีมือเทศน์เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกประทับใจในศิลปวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนา และประกอบด้วยศิลปะหลายแขนง การใช้บทແຫ່เทศน์มหาชาติจึงสื่อนัยถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในภาพรวม นอกจากนี้ การใช้บทແຫ່เทศน์มหาชาติยังคงสืบทอดบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม โดยใช้ลักษณะเด่นของบทແຫ່ให้พรและบทແຫ່พาเป็นสื่อกลางในการนำเหตุการณ์ร่วมสมัยมาถ่ายทอด โดยแฝงข้อคิด ข้อวิจารณ์ และข้อชี้แนะอันเป็นประโยชน์ การสร้างสรรค์ตัวบทที่เกี่ยวข้องกับตัวบทที่

มีลักษณะร่วมสมัยเช่นนี้จึงช่วยให้*เวลส์ันดรชาดก*และบทเพลงเทศน์มหาชาติยังมีความหมายต่อจิตใจของคนไทยและสังคมไทยอยู่มาจนปัจจุบัน

โดยสรุป การวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญทั้ง 3 ประการแสดงให้เห็นว่าการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย บทบาทที่ปรากฏจึงมีทั้งส่วนที่สืบทอดมาจากในอดีต โดยเฉพาะการมุ่งเผยแพร่เรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การถ่ายทอดคำสอนเรื่องทานและหลักธรรมอื่น ๆ รวมถึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างประสบการณ์ทางศาสนาทางผัสสะ ช่วยสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ฟังเทศน์ได้อย่างลึกซึ้ง

ส่วนบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทได้แก่บทบาทที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทย และบทบาทที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการสร้างความกำลังใจแก่สังคม บทบาททั้ง 2 ประการนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อพิจารณาการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติในบริบททางสังคมแบบใหม่ โดยเฉพาะการจัดเทศน์มหาชาติในหลายโอกาส ทั้งในหน่วยงานต่าง ๆ และสถานศึกษา แต่เดิมบทบาทในการสืบทอดวรรณคดีไทยและขนบวรรณคดีอาจไม่ชัดเจนนัก แต่ในสังคมปัจจุบันที่พื้นที่ในการถ่ายทอดวรรณคดีไทยมีน้อยลง การเทศน์มหาชาติจึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญของกระบวนการดังกล่าว และการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติก็เป็นรูปแบบสำคัญที่ทำให้วรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยยังดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีวาและเข้าถึงได้ง่าย

ส่วนบทบาทที่มาต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการขึ้นทางสังคมเป็นการตอบสนองต่อความต้องการในสังคมร่วมสมัยที่เกิดกระแสความสนใจวัฒนธรรมไทยมากขึ้น การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติที่กำเนิดมาจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาและการประสาณศิลป์หลายประการจึงเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมไทยในภาพรวมได้เป็นอย่างดี ส่วนบทบาทในการขึ้นทางสังคมสะท้อนว่าการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงเรื่องราวทางศาสนาเข้ากับปัญหาหรือความกังวลในใจของผู้คนได้อย่างน่าสนใจ ช่วยผ่อนคลายความทุกข์และชี้แนะแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าบทเพลงเทศน์มหาชาติยังคงเป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่มีบทบาทและความสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนี้ได้เกิดขึ้นจากขนบการเล่าเรื่องที่มีลักษณะยืดหยุ่นและการประสาณศิลป์ที่ช่วยเชื่อมโยงตัวบทกับบริบท โดยนัยนี้ กล่าวได้ว่าการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติเป็น*มรดกทางวัฒนธรรม*ที่สืบทอดมาจากอดีต แต่ด้วยลักษณะที่ดีเด่นทั้งเนื้อความ วรรณศิลป์ และศิลปะการถ่ายทอด จึงทำให้บทเพลงเทศน์มหาชาติเป็น “มรดกที่ยังมีชีวิต” และดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างมีความหมายและมีคุณค่า

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์เรื่อง **บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย: บทบาทและความสำคัญในฐานะวรรณคดีประกอบพิธีกรรม** เป็นการศึกษาตัวบทกลุ่มที่เรียกว่า บทแหล่งเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมนำเรื่องราวทางพระพุทธศาสนามาถ่ายทอดในสังคมไทยร่วมสมัย วัตถุประสงค์ของงานวิจัยข้อที่ 1 จึงมุ่งศึกษารูปแบบและเนื้อหาของบทแหล่งเทศน์มหาชาติว่าสัมพันธ์กับพิธีกรรม คติความเชื่อ และแนวคิดในพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมวัฒนธรรมปัจจุบันอย่างไร

การเทศน์มหาชาติยังเป็นการถ่ายทอดตัวบทวรรณคดีเป็นทำนอง ทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจว่าองค์ประกอบในตัวบทวรรณคดีประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะน่าจะเอื้อให้แก่การถ่ายทอดไม่มากนักน้อย งานวิจัยนี้จึงตั้งวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์ในตัวบทวรรณคดีกับวิธีการถ่ายทอด

สุดท้าย งานวิจัยนี้สนใจว่าเหตุใดการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยร่วมสมัย จึงตั้งวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นการศึกษาบทบาทและความสำคัญของการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในสังคมไทยร่วมสมัย

จากวัตถุประสงค์ข้างต้น ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาข้อมูลวิดิทัศน์จำนวน 300 ชุด เพื่อให้เห็นภาพรวมของการเทศน์มหาชาติ รวมทั้งได้เก็บข้อมูลภาคสนามในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล 10 ครั้งในระหว่าง พ.ศ. 2559-2562 เพื่อสังเกตปฏิสัมพันธ์และองค์ประกอบของพิธีที่จัดในเขตเมือง

ผลการศึกษาประเด็นที่ 1 พบว่าองค์ประกอบสำคัญของประเพณีเทศน์มหาชาติในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระยะเวลาที่ลดลง โอกาสการเทศน์ที่หลากหลายมากขึ้น และกลุ่มผู้ฟังที่เปลี่ยนไป ทำให้การเทศน์มหาชาติต้องปรับลดเนื้อหาที่นำมาเทศน์ลง อย่างไรก็ตาม การเทศน์มหาชาติในปัจจุบันยังคงรักษาแนวคิดสำคัญของเรื่อง คือการนำเสนอแนวคิดเรื่องทานบารมี ควบคู่ไปกับแสดงความสำเร็จของตัวละครที่เกิดจากการพลัดพรากและการพรรณนาเครื่องทานอันประณีตงดงาม ซึ่งแนวคิด 2 ประการหลังกลับไปช่วยเน้นให้แนวคิดเรื่องทานบารมีโดดเด่นขึ้นด้วย ขนบการเล่าเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ช่วยสื่อแนวคิดให้มีแง่มุมที่ลึกซึ้ง น่าประทับใจ และยังสัมพันธ์กับการเชิญชวนผู้ฟังให้ร่วมทำบุญในพิธีกรรมด้วย

ขนบการเล่าเรื่องข้างต้นสะท้อนว่า วิธีการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะและองค์ประกอบของพิธีกรรมมีส่วนในการกำกับขนบการถ่ายทอด *เวสสันดรชาดก* ซึ่งเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ โดยเฉพาะการเล่าเนื้อสลับไปมาระหว่างการบำเพ็ญทานบารมีและเนื้อหาที่สร้างสีสัน การเน้นบทบาทของตัวละครหลัก และการเทศน์ตอนเปิดเรื่องและปิดเรื่องในทุกภักณฑ์ ส่วนเนื้อหาของบทแหล่งเทศน์ที่นิยม

นำมาถ่ายทอดก็สะท้อนให้เห็นลักษณะการเล่านิทานพื้นบ้านตามแนวคิดการศึกษาทางคติชน ซึ่งเล่าเรื่องในลักษณะอนุภาคเหตุการณ์ มีทั้งการลดเนื้อหาเพื่อเน้นตอนเด่นและการขยายความตอนเด่นด้วยบทเหล่านั้น

ผลการศึกษาประเด็นที่ 2 พบว่าองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์ของบทเพลงเทศน์มีส่วนที่เอื้อให้ถ่ายทอดได้อย่างมีสุนทรียภาพ โดยประสานเข้ากับศิลปะ 3 แขนง ได้แก่ คีตศิลป์ ศิลปะการสื่อสาร การแสดง และวาทศิลป์ ผลของการประสานศิลป์มีหลายด้าน ทั้งทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องให้ราบรื่น เสริมอารมณ์รู้สึกในเรื่อง เสริมบรรยากาศของพิธี ขยายความเนื้อเรื่องให้ชัดเจนและให้แง่คิด และสร้างสีสันและอารมณ์ขัน การประสานศิลป์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าตัวบทเพลงเทศน์มีชาติมีองค์ประกอบที่เอื้อให้นำไปใช้ในการเทศน์ วรรณศิลป์ทั้งระดับเสียง คำ และความลื่นสัมผัสกับศิลปะการเทศน์ ช่วยให้พระผู้เทศน์สามารถปรับการเทศน์ให้เหมาะสมแก่เวลาและโอกาส ที่สำคัญการประสานศิลป์ยังสะท้อนให้เห็นว่าสุนทรียภาพของวรรณคดีประกอบพิธีกรรมจะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ในบริบทที่มีการถ่ายทอดเท่านั้น และเป็นสุนทรียภาพที่แตกต่างจากการอ่านในรูปแบบวรรณคดีลายลักษณ์

จากผลการศึกษา 2 ประการแรกนำมาสู่ผลการศึกษาข้อที่ 3 คือ การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธา ให้ความรู้ และชี้นำสังคมในบริบทที่สังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทที่พบบางประการเป็นบทบาทที่สืบทอดมาจากในอดีต และมีบทบาทสำคัญบางประการที่เพิ่มเติมขึ้นมาตามปัจจัยที่เปลี่ยนแปลง แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ บทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนา บทบาทที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดี และบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม บทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนาสะท้อนว่า การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยให้เผยแพร่เรื่อง *เวสสันดรชาดก* ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและสร้างประสบการณ์ทางศาสนาที่มีสุนทรียภาพทางผัสสะ กระตุ้นให้เกิดความศรัทธาอย่างลึกซึ้ง บทบาทที่มีต่อวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยสะท้อนว่า การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติช่วยเผยแพร่วรรณคดีไทยผ่านบทเหล่านั้น และสืบทอดขนบวรรณคดีไทยผ่านการสร้างสรรค์บทเหล่านั้นใหม่ ๆ และการอธิบายเนื้อความเป็นร้อยแก้ว ส่วนบทบาทที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสร้างขวัญกำลังใจแก่สังคม สะท้อนให้เห็นการใช้บทเป็นตัวแทนวัฒนธรรมไทยในภาพรวมได้อย่างโดดเด่น เพราะมีทั้งมิติของพระพุทธศาสนา มิติของวรรณศิลป์ และมิติของคีตศิลป์ การใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติจึงช่วยสื่อถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในขณะเดียวกัน ยังช่วยสร้างขวัญกำลังใจในยามที่สังคมเกิดวิกฤตผ่านวรรณศิลป์และการเชื่อมโยงกับ *เวสสันดรชาดก* ทำให้ผู้ฟังเทศน์เกิดความสบายใจและมีกำลังใจในการใช้ชีวิตต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด การศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าบทเพลงเทศน์มหาชาติเป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่มีบทบาทอยู่ในสังคมไทย และแสดงให้เห็นการปรับตัวของการถ่ายทอดวรรณคดีโบราณผ่านพิธีกรรมอย่างน่าสนใจ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในสังคมไทยร่วมสมัยที่ยังมีการอ่าน การใช้ และ

การสร้างสรรคต์วบวรรณคดีไทยอย่างจริงจัง การใช้บทเพลงเทศน์ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับศาสนาซึ่งช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ประทับอยู่ในใจคนได้อย่างลึกซึ้ง

อภิปรายผลการศึกษา

จากข้อค้นพบในผลการศึกษา ผู้วิจัยเห็นประเด็นที่สมควรอภิปรายทั้งในด้านผลการศึกษา และวิธีการศึกษา 6 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 วรรณศิลป์สัมพันธ์กับวิธีการถ่ายทอด

ผลการศึกษาการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติเป็นตัวอย่างให้เห็นว่า องค์ประกอบใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* สัมพันธ์กับวิธีการถ่ายทอด ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ การเล่นเสียง เล่นคำ การแบ่งความ ไม่ได้มุ่งผลให้เกิดสุนทรียในทางวรรณคดีเท่านั้น ย่อมมีองค์ประกอบที่เอื้อให้ถ่ายทอดได้โดยง่าย และงดงาม ลักษณะเช่นนี้ไม่ต่างจากวรรณคดีที่ได้รับยกย่องเรื่องอื่น เช่น พระราชนิพนธ์บทละครในเรื่อง *อิเหนา* ในรัชกาลที่ 2 ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นเรื่องที่ “ในเชิงรำก็ให้ทำที่จะรำได้แปลก ๆ งาม ๆ ในเชิงจัดคุมหมู่ละครก็ให้ทำที่จะจัดได้เป็นภาพงามโรง ในเชิงร้องก็ให้ที่ที่จะจัดลู่ทางไพเราะเสนาะโสต ในเชิงกลอนก็สละสลวยเพราะพริ้งไม่มีที่เปรียบ” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต, 2546: (15))

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาบทเพลงเทศน์มหาชาติในครั้งนี้นักงานศึกษาวรรณคดีการ แสดง เช่น วิทยานิพนธ์ของธำนิรัตน์ จตุทศศรี (2552) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์กับนาฏศิลป์ ข้อค้นพบจากการศึกษาบทเพลงเทศน์มหาชาติก็ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณศิลป์ประกอบคีตศิลป์ ข้อค้นพบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้คือ การประสานศิลป์ที่แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างเล็กน้อยในตัวบทอาจมีนัยสำคัญต่อการสร้างสุนทรียภาพในการถ่ายทอดตัวบทวรรณคดีประเภทนั้น เช่น รูปแบบคำประพันธ์ของกลอนแหล่ซึ่งใช้คำจำนวนต่างกัน ในการศึกษาวรรณคดีโดยทั่วไปมักมองจำนวนคำที่แตกต่างกันระหว่างกลอน 6 ถึงกลอน 8 เป็นเรื่องการเลือกใช้คำให้ต่างกันเท่านั้น แต่ผลการศึกษาการประสานกลอนแหล่ นอกกับทำนองแหล่ นอกทั้ง 3 ประเภท ช่วยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบคำประพันธ์ทำให้การลีลาที่แตกต่างกันได้

เมื่อพิจารณาในมุมมองที่กว้างขึ้น จะเห็นได้ว่าวรรณคดีประกอบพิธีกรรมหรือมหรสพก็มีลักษณะที่เห็นการเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์หรือเล่นวรรณศิลป์ในบางตอนเป็นพิเศษกว่าตอนอื่น เช่น ใน *มหาชาติคำหลวง* มีการเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์หรือการแทรกคำประพันธ์อื่นไว้ใน *ร่ายยาวฉันทดุชฎีกาล้อมซ่าง* มีการเปลี่ยนฉันทลักษณ์ระหว่างเนื้อความแต่ละช่วง หากสามารถวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำประพันธ์กับวิธีการถ่ายทอด ก็น่าจะช่วยแสดงลักษณะร่วมหรือแนวคิดในการ “เล่น” ทางวรรณศิลป์ของไทยได้ชัดเจนมากขึ้นอีกมิติหนึ่ง

ประการที่ 2 บริบทการถ่ายทอดมีผลต่อความรู้ต่อนเด่นของวรรณคดีลายลักษณ์

ข้อค้นพบเกี่ยวกับขนบการเทศน์มหาชาติประการหนึ่งคือ พบว่าการเทศน์มหาชาติมี “แหล่งสำคัญ” และ “กัณฑ์ใหญ่” ซึ่งเป็นตอนที่เด่นกว่าตอนอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในวรรณคดีไทยซึ่งนิยมนำมาถ่ายทอดในมหรสพ เช่น *รามเกียรติ์* มีตอนพระรามตามกวาง ตอนนางลอย ตอนจองถนน *อิเหนา* มีตอนศึกกะหมังกุหนิง ตอนตัดดอกไม้ฉายกริช *ขุนช้างขุนแผน* มีตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง *สังข์ทอง* มีตอนมณฑลาลงระท่อม *ไกรทอง* มีตอนขึ้นหึง ตอนสำคัญเหล่านี้บางตอนเป็นเหตุการณ์สำคัญในโครงเรื่อง แต่บางตอนเป็นรายละเอียดที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบมปัญหา แต่ตอนเหล่านี้มีความสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดเพราะสามารถวัดฝีมือของผู้แสดงได้ เช่น ใน *อิเหนา* ตอนศึกกะหมังกุหนิงเป็นตอนที่ผู้รำได้แสดงฝีมือในการรำอาวุธ ซึ่งเป็นการรำที่ต้องใช้ทักษะชั้นสูง (ธานีรัตน์ จตุทะศรี , 2552: 273-274)

ผลการศึกษาบทแหล่งเทศน์มหาชาติ แสดงให้เห็นว่าการเน้นตอนเด่นเหล่านี้ก็กลับมามีผลต่อความผู้ฟังรับรู้เนื้อเรื่องในตัวบทวรรณคดีลายลักษณ์ด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ กัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์นี้มีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวข้องกับกษัตริย์เจตราช ซึ่งคอยช่วยเหลือพระเวสสันดรให้เดินทางไปยังเขาวงกตโดยปลอดภัย แต่ความนิยม *แหล่งศึกษาศาสตร์* *เดินดง* ซึ่งอย่างกว้างขวาง ทำให้คนทั่วไปจดจำภาพกษัตริย์ที่เดินดงไปในป่าแทน ทั้งที่ใน *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ไม่ได้ตกแต่งพรรณนาเนื้อความตอนนี้อย่างเป็นพิเศษแต่อย่างใด ปฏิสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงเป็นตัวอย่างกระบวนการที่วรรณคดีลายลักษณ์กลายเป็นมุขปาฐะ และตัวบทมุขปาฐะนั้นก็กลับมามีผลต่อการรับรู้วรรณคดีลายลักษณ์อีกชั้นหนึ่ง

ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นวิธี “อ่าน” วรรณคดีไทยแบบมุขปาฐะ ซึ่งทำให้เกิดการถ่ายทอดที่แตกต่างไปจากตัวเรื่องหลัก ไม่ว่าจะเป็นการขยายความ การสรุปเรื่องให้รวบรัด หรือการตีความตัวละครและเหตุการณ์ของเรื่องใหม่ ตัวอย่างจากการใช้บทแหล่งนอกเทียบเนื้อยังเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนลักษณะการแต่งเรื่องหรือการเกิดสำนวนใหม่ของวรรณคดีและนิทาน เพราะแม้ว่าบทแหล่งนอกที่แต่งขึ้นใหม่จะไม่ได้แตกต่างจาก *เวสสันดรชาดก* ในสาระสำคัญ แต่เห็นได้ชัดว่าความแปลกใหม่เหล่านี้สามารถพัฒนาไปเป็นเรื่องสำนวนใหม่ หรือสร้างเหตุการณ์ใหม่ ๆ แทรกเพิ่มในเรื่องเดิมดังที่ปรากฏวรรณคดีไทยจำนวนมากที่มีหลายสำนวนเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ เช่น *รามเกียรติ์* *พระรถเมรี* และ *พระสุธนมนโอราห์* ประเด็นที่น่าสนใจคือ การสร้างสรรค์เนื้อความบทแหล่งนอกจากร่ายยาว *มหาเวสสันดรชาดก* ไม่ได้อิงกับโครงเรื่องและแนวคิดสำคัญเท่านั้น แต่อิงกับขั้นตอนของพิธีกรรมและคติความเชื่อด้วย การศึกษาบทแหล่งเทศน์มหาชาติจึงชี้ให้เห็นปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าว ในขณะที่วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ไม่ปรากฏกระบวนการให้เห็นเด่นชัดและมีพลวัตมากเท่าการเทศน์มหาชาติ

ประการที่ 3 บทแหล่เทศน์มหาชาติกับวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่น

ผลการศึกษาบทแหล่เทศน์มหาชาติแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของตัวบทกลุ่มนี้ในฐานวรรณคดีประกอบพิธีกรรม บทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นตัวบทที่มุ่งเล่าเรื่อง *เวสสันดรชาดก* ลักษณะการถ่ายทอดจึงเหมือนกับการเล่านิทานแบบมุขปาฐะ ด้วยเหตุนี้ การเทศน์มหาชาติจึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างพิธีกรรมกับมหรสพในตัวเอง แตกต่างจากวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่นที่ใช้ประกอบในขั้นตอนต่าง ๆ โดยไม่ได้มุ่งเล่าเรื่อง เช่น ประกาศพระราชพิธี โองการ หรือบทกล่อมช้าง ซึ่งเน้นให้เป็นที่ไปตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด

ส่วนวรรณคดีที่พบว่าองค์ประกอบคล้ายคลึงกับบทแหล่เทศน์มหาชาติมากที่สุดคือ บทสวดเรื่อง *พระมาลัย* ในการศึกษาของปรมินทร์ จารูร (2556) แสดงให้เห็นว่าการสวดพระมาลัยตามประเพณีดั้งเดิมมีตัวบทหลักคือ *พระมาลัยกลอนสวด* และมีธรรมเนียมการแทรกเรื่องอื่น ๆ เป็นบทสวดลำที่เรียกว่า “ลำนอก” คล้ายกับบทแหล่เทศน์ซึ่งมีบทแหล่ในและบทแหล่นอกประกอบกัน อย่างไรก็ตาม การสวดพระมาลัยในปัจจุบันเสื่อมความนิยมไปมาก ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะการสวดพระมาลัยเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานศพ จึงมีโอกาสจัดงานไม่แน่นอน และมีข้อจำกัดในการเข้าร่วมมากกว่าการเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นประเพณีประจำปีที่มีช่วงเวลาแน่นอน และเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ประกอบบุญกุศลด้วยการทำบุญกับพระผู้เทศน์ การใช้บทแหล่เทศน์มหาชาติจึงมีปัจจัยรองรับให้ยังเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน

อีกประเด็นที่น่าสนใจคือ บทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏทั้งในพิธีของชนชั้นสูงในราชสำนักและพิธีของชาวบ้าน การเลือกใช้บทแหล่เทศน์ต่างประเภทขึ้นอยู่กับความเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการในพิธีมากกว่าขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้ฟัง ดังปรากฏหลักฐานว่ามีพระบรมวงศานุวงศ์ในอดีตที่ทรงสนใจบทแหล่เทศน์นอก ขณะเดียวกันการเทศน์ของชาวบ้านก็ใช้ตัวบท *เวสสันดรชาดก* ควบคู่ไปกับบทแหล่เทศน์นอก ด้วยเหตุนี้ผู้ถ่ายทอดบทแหล่เทศน์มหาชาติในแก่ทั้งชนชั้นสูงและชาวบ้านต่างก็เป็นพระสงฆ์กลุ่มเดียวกัน บทแหล่เทศน์มหาชาติจึงเป็นตัวบทวรรณคดีที่ใช้และสร้างสรรค์ในกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มมาโดยตลอด ต่างจากวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่น ๆ ที่มีตัวบทเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ปัจจุบัน ชนชั้นกลางในเมืองกลายเป็นผู้ฟังกลุ่มการเทศน์มหาชาติที่สำคัญ บทแหล่เทศน์มหาชาติทั้งบทแหล่ในและบทแหล่นอกก็ใช้ถ่ายทอดควบคู่ให้ผู้ฟังกลุ่มนี้ เพื่อถ่ายทอดทั้งหลักธรรมและความสนุกสนานในระยะเวลาอันจำกัดตามวิถีชีวิตแบบใหม่ จึงกล่าวได้ว่า บทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นวรรณคดีประกอบพิธีกรรมที่คนไทยทุกกลุ่มเป็นเจ้าของร่วมกัน

ประการที่ 4 การถ่ายทอดวรรณคดีไทยพุทธศาสนาเน้นเรื่องราวหลากหลาย

ขบวนการถ่ายทอดบทแหล่เทศน์มหาชาติเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การถ่ายทอดแนวคิดในวรรณคดีไทยพุทธศาสนาเน้นประสานไปกับอารมณ์สะท้อนใจแบบวรรณคดี เช่น

การแสดงความรู้สึก โศก การตัดพ้อ การบริภาษ และการพรรณนาความงาม ขนบการเล่าเรื่องเน้น สลับเนื้อหาเพื่อเปลี่ยนรสชาติไม่ให้น่าเบื่อ วรรณคดีไทยพุทธศาสนาจึงมีความโดดเด่นในทางวรรณคดี ไม่แตกต่างจากวรรณคดีไทยทั่วไป เช่น *ขุนช้างขุนแผน* *ลิลิตพระลอ* *อิเหนา* *พระอภัยมณี* แต่ในการ เทศน์มหาชาติ การสลับอารมณ์เช่นนี้มีผลในเชิงความคิดความเชื่อของพิธีกรรมด้วย คล้ายคลึงกับ วรรณคดีประกอบพิธีกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่สลับเนื้อหาให้เกิดรสทางวรรณคดีที่แตกต่างกันเพื่อสื่อสาร สำคัญของพิธีกรรม เช่น *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาหลายส่วน ทั้งการแสดงตำนาน กำเนิดโลก การสาปแช่งผู้ที่ทรยศ การอวยพรผู้ที่จงรักภักดี ทั้งหมดมีแก่นสำคัญคือการแสดงความ ยิ่งใหญ่และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต, 2560ก: 254-259) หรือใน *พระมาลัยกลอนสวด* ใช้การพรรณนาภาพนรกและสวรรค์เทียบเคียงกันชัดเจน ทำให้เกิดภาพความน่า กลัวและความสุขน่าปรารถนาสลับกัน เพื่อถ่ายทอดความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์และเรื่องบาปบุญอย่าง ตรงไปตรงมา (ปรมินท์ จารุวรรณ, 2556ช: 95-109)

จุดเด่นของการเทศน์มหาชาติ มักแสดงความยิ่งใหญ่ของทานบารมีในการเทศน์มหาชาติ ควบคู่กับการแสดงความโศกของตัวละครอยู่เสมอ ลักษณะเช่นนี้เป็นขนบที่สืบทอดกันมาในวรรณคดี พุทธศาสนา โดยเฉพาะวรรณคดีแนวพุทธประวัติและวรรณคดีชาดก เช่นใน *พระปฐมสมโพธิกถา* กล่าวถึงตอนพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาโปรดพระนางพิมพาใน “พิมพาพิลาปปริวรรต” มีบทพรรณนา ความโศกของพระนางพิมพาอันลึกซึ้งกินใจ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2551: 193-194) ตลอดจนวรรณคดีชาดกในท้องถิ่นของไทยเช่น *ปัญญาสชาดก* ก็มีชาดกจำนวนมากที่ ใช้ความโศกถ่ายทอดคติธรรมทางพระพุทธศาสนา (พิชรินทร์ บุรณะกร, 2551: 273-283) ใน สังคมไทยร่วมสมัย ลักษณะการถ่ายทอดหลักธรรมร่วมไปกับอารมณ์โศกยังเป็นวิธีการที่นักเขียนใช้ในการ เล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น ในนวนิยาย *เดียวดายใต้ฟ้าคลั่ง* ของแดนอรัญ แสงทอง (2555) พรรณนาผัสสะความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นระหว่างการเที่ยวตามหาเมล็ดผักกาดของนางกีสางน นำไปสู่การบรรลุธรรมไว้อย่างเด่นชัด

สิ่งที่น่าสนใจคือ ผลการศึกษาการเทศน์มหาชาติแสดงให้เห็นวิธีการเชื่อมโยงเนื้อเรื่องและ วรรณศิลป์ในตัวบทเข้ากับคติความเชื่อและธรรมเนียมเชื่อกันมาทำบุญได้อย่างแนบคาย ข้อค้นพบนี้ แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดวรรณคดีพุทธศาสนาของคนไทยไม่ได้ใช้เนื้อหาที่แสดงอารมณ์สะท้อนใจ เพื่อประโยชน์ทางวรรณศิลป์เพียงอย่างเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติในการสั่งสมบุญกุศลโดยตรง ด้วย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเบอร์จิต เมเยอร์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของ การแห่เทศน์มหาชาติ โดยเน้นให้เห็นว่า ศาสนาเองสัมพันธ์กับประสบการณ์มนุษย์ไม่ต่างจาก วรรณคดี เพราะศาสนาเป็น “รูปแบบแห่งผัสสาการ” (sensational forms) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ศาสนาคือชุดวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ และค่านิยมที่กำกับให้ศาสนิกชนเกิดประสบการณ์ทางศาสนา (Meyer, 2006: 9) ในแง่นี้ สถานะของวรรณคดีกับศาสนาจึงไม่ได้ต่างกัน เพราะทั้งสองต่างเป็น

“สื่อ” ที่กระตุ้นให้เกิดประสบการณ์พิเศษผ่านสุนทรียภาพเฉพาะได้เช่นกัน ผลการศึกษาในครั้งนี้จึงช่วยเปิดมุมมองในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและศาสนาในอีกมิติหนึ่งด้วย

ประการที่ 5 สหวิทยาการกับการศึกษาวรรณคดี

ผลการศึกษาการประสานศิลป์แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีประกอบพิธีกรรมเป็นประเภทวรรณคดีที่มีความซับซ้อน เกิดขึ้นจากองค์ความรู้หลายแขนงทั้งศาสตร์และศิลป์ การศึกษาจึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้หลากหลายสาขา ในส่วนการวิเคราะห์ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการศึกษาจากหลายสาขาวิชา ทั้งคติชนวิทยา มานุษยวิทยา พุทธศาสนศึกษา และดนตรี รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นมิติที่ลึกซึ้งของการใช้บทเพลงเทศน์มหาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้สหวิทยาการเพื่ออธิบาย “ประสบการณ์” ของมนุษย์ในขณะที่รับรู้หรือเสพวรรณคดี

ในระหว่างที่กำลังวิจัย ผู้วิจัยพบอุปสรรคสำคัญในการศึกษาจากมุมมองวรรณคดี เนื่องจากเสียงเทศน์มหาชาติที่ถ่ายทอดมีหลายมิติจนไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมด ด้วยข้อจำกัดของการศึกษาในทางวรรณคดีและข้อจำกัดของการถ่ายทอดผลการศึกษผ่านตัวอักษร มิติของเสียงที่ปรากฏทั้งสำเนียง ระดับเสียง เสียงจำ เสียงทุ้ม ตลอดจนอากัปกริยาในระหว่างการเทศน์ล้วนสัมพันธ์กับการสร้างลีลาเฉพาะตัวของนักเทศน์มหาชาติ แต่ทั้งหมดเป็นสิ่งที่รายงานเป็นผลการวิจัยได้ยากยิ่ง ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้แนวคิดทางด้านดนตรีและมานุษยวิทยาอธิบายเสียงเทศน์มหาชาติ ทั้งในเชิงวิธีการออกเสียง การสื่อความหมายผ่านเสียง และจิตวิทยาของเสียง เพื่อให้เห็นแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณคดีกับเสียงให้กว้างขวางมากที่สุด

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาแบบมานุษยวิทยาเชิงผัสสะในประเด็นหนึ่งของวิทยานิพนธ์ จุดยืนของแนวทางการศึกษานี้คือ ตั้งคำถามและทบทวนความรู้เกี่ยวกับผัสสะ เช่น การยกให้การมองเห็นเป็นผัสสะที่มีความสำคัญกว่าผัสสะอื่น หรือในทุกวัฒนธรรมมีผัสสะหลัก 5 ชนิด ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เหมือนกันหรือไม่ เพื่อเปิดทางให้แก่การศึกษามิติต่าง ๆ ของประสบการณ์มนุษย์ที่ไม่อาจสื่อได้ด้วยภาพ และรวมถึงไปการสื่อสารด้วยภาษา (อาทิตย์ เจริญรัตตัญญู, 2562: 240-241) แนวทางการศึกษานี้ทำให้ค้นพบว่า ลักษณะทางกายภาพของเสียงเทศน์มหาชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสุนทรียภาพ และช่วยประสานความหมายขององค์ประกอบในพิธีกรรม ข้อค้นพบนี้ช่วยแสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดวรรณคดีอาจมีการประสานผัสสะหลายด้านประกอบกัน โดยที่ผัสสะเหล่านี้ไม่ได้ถูกกำกับอยู่ด้วยภาษาเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงผัสสะที่สื่อออกมาเมื่อเปล่งถ้อยคำดังกล่าว แนวทางการศึกษาเช่นนี้จึงเป็นสะพานเชื่อมที่สำคัญระหว่างการวิเคราะห์วรรณศิลป์ที่ปรากฏในวรรณคดีกับเสียงจริงที่ถ่ายทอดออกมา

ประเด็นนี้จึงช่วยเน้นย้ำความเป็น “สหวิทยาการ” ของตัวบทวรรณคดีซึ่งต้องใช้องค์ความรู้หลายด้านในการวิเคราะห์ และแสดงให้เห็นว่าประสบการณ์ในการเข้าถึงวรรณคดีของมนุษย์ที่มีความหลากหลายมากกว่าการอ่านตัวบทแบบลายลักษณ์ และถ้อยคำในวรรณคดียังมีมิติให้ศึกษาได้กว้างขวางอีกมาก

ประการที่ 6 บทบาทของพระสงฆ์ต่อวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย

ในปัจจุบัน ภาครัฐมักให้ความสำคัญแก่การสืบทอดวรรณคดีไทยผ่านระบบการศึกษาและแวดวงนักเขียนนักประพันธ์เป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนรางวัลวรรณกรรมและการจัดประกวดต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การศึกษาการใช้บทแหล่งเทศน์มหาชาติในครั้งนี้แสดงให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย ทั้งในฐานะ “ผู้อ่าน” *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* และศิลปินผู้สร้างสรรค์ตัวบทแหล่งเทศน์ใหม่ ๆ

การเทศน์มหาชาติยังแสดงให้เห็นกระบวนการในการถ่ายทอดวรรณคดีและขนบวรรณคดีไทยที่น่าสนใจ พระผู้เทศน์ไม่เพียงแต่อ่านตัวบทให้ฟังเท่านั้น แต่ยังอธิบาย ตีความ และเชื่อมโยงเนื้อความวรรณคดีให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ลักษณะเช่นนี้ไม่ต่างจากนักเขียนหรือกวีร่วมสมัยที่นำเนื้อความหรือขนบจากวรรณคดีโบราณมาสร้างสรรค์ในผลของตนเอง ตัวบทวรรณคดีจึงยังเชื่อมโยงกับสังคมปัจจุบัน ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว เข้าใจง่าย และสามารถปรับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยไม่รู้สึกถึงอุปสรรคถึงความแตกต่างทางภาษาและวิธีการสื่อสารของวรรณคดีโบราณ ลักษณะเช่นนี้ไม่ต่างจากพระสงฆ์ที่เป็นกวีในอดีต ซึ่งนำเรื่องราวที่มีอยู่ก่อนแล้วมาสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยของตน เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระราชนิพนธ์ *สมุทรโฆษคำฉันท์* และ *สรรพสิทธิ์คำฉันท์*

นอกจากนี้ ด้วยสถานของพระผู้เทศน์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็น “ครู” ของสังคม พระผู้เทศน์ยังแสดงให้เห็นคุณค่าสำคัญของวรรณศิลป์ในการจรรโลงจิตใจของผู้คนด้วยศิลปะ ทั้งการแทรกคำสอนและการให้พร ซึ่งช่วยชูจุดเด่นของวรรณคดีที่มีคุณค่าในทางศิลปะและการใช้ภาษาที่มีพลัง และยืนยันความเป็นสากลข้ามกาลเวลาของวรรณคดีไทย

ข้อเสนอแนะ

การเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นต่าง ๆ มีลักษณะตัวบทแตกต่างกันและมีวิธีการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน จึงสมควรมีการศึกษาการเทศน์มหาชาติในแต่ละท้องถิ่นให้ชัดเจนเพื่อเปรียบเทียบทั้งในด้านขนบการเล่าเทศน์ การประสานศิลป์ และบทบาทของการใช้ตัวบทมหาชาติ ตลอดจนน่าจะศึกษาวรรณคดีประกอบพิธีกรรมประเภทอื่นต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ นายมีมหาดเล็กแต่งถวาย **เมื่อในรัชกาลที่ 3**. 2462. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์แจกในงานศพ นายพันตรี หลวงวโรสถประสิทธิ์ (ถิ่น นครานนท์) บ, ม. ปีมะแม พ.ศ. 2462).

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. 2521. **การใช้ภาษา**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

กาพย์สี่กรบรรพ. 2459. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

คู่มือพระสังฆาธิการ. 2558. กรุงเทพฯ: สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

จันทบุรีรัตนาก, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. 2553. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2553.

จันทรา เรือนทองดี. 2547. **เพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติ จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2496. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. พระนคร: กรมศิลปากร. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ณ พระเมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 7 มิถุนายน 2496).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2508. **ประมวลพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ดในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. พระนคร: โรงพิมพ์การรถไฟ. (พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.ประจวบ กล้ายไม้ (จมีนเทพสุรินทร์) ณ เมรุวัดสังเวช วิศยาราม วันที่ 4 กันยายน 2508).

ชนิดา สีหามาตย์. 2553. **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก้านวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน): การแปลเพื่อรับรู้สาร**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2544. **วรรณคดีอยุธยาตอนต้น: ลักษณะร่วมและอิทธิพล**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2548. **ขนบวรรณคดีไทยในพระราชนิพนธ์เรื่องกาพย์เห่เรือ นิทราชาคริต และเงาะป่า**. ใน **วรรณวิจัย**, 64-124. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2549. ความคิดเรื่อง พุทธราชา ในวรรณคดีไทย. ใน **วรรณลดา: รวมบทความวิจัยและบทความวิชาการภาษาและวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2560ก. พระอภัยมณี: มณีแห่งวรรณคดีไทย. ใน **ปรีชญมณี: บทความคัดสรรทางภาษาและวรรณคดีไทยของศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิตและบทความสังเคราะห์ผลงานวิจัย**, 132-174. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. 2560ข. อ่านโองการแข่งน้ำ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ธนาเพชร.
- ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. 2550. **พระเจ้าอยู่หัวกับอุดมการณ์ชีวิตของพระโพธิสัตว์**. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยรัตน์ พลมุข. 2552. **วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญพุดผิ พัฒนพัชร. 2542. **มหาชาติปริบท**. กรุงเทพฯ: บริษัทเพชรภูมิการพิมพ์.
- दनัย ซาทิพอด. 2548. **บทบาทของบทรื่องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. 2544. **คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดำรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2459. **พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทรรัชกาลที่ 2**. พระนคร: โรงพิมพ์ไท.
- แดนอรัญ แสงทอง. 2555. **เดี่ยวตายใต้ฟ้าคลั่ง**. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. 2530. **วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศพล ศรีพุ่ม. 2556. **การชื้อนนิทานในวรรณคดีชาดกของไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. 2531. **พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- เทศน์มหาชาติ**. 2496. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิภุมราชวิทยาลัย. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชิต นาคศัพท์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 10 มกราคม 2497).

- เทศน์มหาชาติ.** 2503. พระนคร: กรมการศาสนา. (กรมการศาสนาพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางเกื้อ หุตะสิงห์ ต.ม. ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 15 มิถุนายน 2503).
- เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ.** 2541. นครปฐม: กรมการศาสนา. (เนื่องในวโรกาส ทรงเจริญพระชนมพรรษา 72 พรรษา วันที่ 16-18 กันยายน 2541 ณ หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม).
- เทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ.** 2559. นครปฐม: สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2559).
- ธนิต อยู่โพธิ์. 2524. **ตำนานเทศน์มหาชาติ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วัดมเหยงคณ์พาราม. (พิมพ์ในงานทอดผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดมเหยงคณ์พาราม).
- ธัญญาภรณ์ ภู่ออง. 2544. **ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธานีรัตน์ จัตตุหะศรี. 2552. **พระราชนิพนธ์อิเหนาในรัชกาลที่ 2: การสร้างนิทานปันทยให้เป็นยอดแห่งวรรณคดีบทละครใน.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นครสวรรค์วรพินิต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. 2546. **พระประวัติ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธวงษ์วิจิตร และ อิเหนา.** กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- นันทา ชุนภักดี. 2559. **การอ่านทำนองร้อยกรองไทย.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เจ้าฟ้ามหาดัชนีสิรินธร คุณากรปิยะชาติ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลฉลองทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา 2 เมษายน 2558).
- นิตยา ประยูร. 2549. **เทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. 2555. อันเนื่องมาจากมหาชาติเมืองเพชร. ใน **ปากไก่และใบเรือ**, 263-290. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน.
- นิบาตชาดก เอกนิบาต สามวรรค ภาคต้น.** 2448. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ. (พิมพ์โดยกระแสพระบรมราชโองการในการพระศพ พระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี ณ พระที่นั่งไศวรราชวิพิธอาสน์ แลวัดนิเวศนธรรมประวัติ บางปิ่น ร.ศ. 123).
- บรรเทา รื่นรมย์, พระครูใบฎีกา. 2553. **ประเพณีการเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอแกลง จังหวัดระยอง.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- บัวผัน สุพรรณยศ. 2561. **กลอนเพลงพื้นบ้านภาคกลาง: ปฏิพากย์ ปฏิภาณ วิธีการสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- บาหยัน อิมสำราญ. 2559. **วรรณคดีพระราชพิธี**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญตา เขียนทองกุล. 2539. **วิเคราะห์งานดุริยางคศิลป์ที่ใช้ประกอบการเทศน์มหาชาติ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปัทิตตา พุพะเนียด. 2553. **ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระนิพนธ์พระมหาสถมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส: การแปลเพื่อรับรู้สาร**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสถมณเจ้า กรมพระ. 2551. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน.
- ประมินท์ จารูวร. 2549. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์คติชนวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมินท์ จารูวร. 2554. **นิทานสุนทรภู่กับคีตกรรมหลังความตาย: การสร้างสรรค์ “บทสวดลำ” ในพื้นที่พิธีกรรม**. ใน **กาญจนนิมิต: คติชนเนื่องด้วยความเชื่อและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว, 133-177**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมินท์ จารูวร. 2555. **พระบฏ: พลวัตของการใช้งานพุทธศิลป์เรื่องเวสสันดรในชุมชนหนองขาวจังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและอนุรักษ์พระบฏเรื่องเวสสันดรในฐานะพุทธศิลป์พื้นบ้าน กลุ่มวิจัยพุทธศาสนาในภาษาและวรรณกรรมโลก.
- ประมินท์ จารูวร. 2556ก. **ภาพลักษณ์ "หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว" จากวิถีคิดในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในงานประเพณีเทศน์มหาชาติ**. **วารสารอักษรศาสตร์**. 42, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 133-168.
- ประมินท์ จารูวร. 2556ข. **มาลัยศรีธธา: พลวัตของการสวดพระมาลัยจากต่างสนามวิจัย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกาศเรื่องบำเพ็ญพระราชกุศลเทศน์มหาชาติในรัชกาลที่ 1**. 2474. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2526. **มหาชาติลานนา: การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2551. **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์คติชนวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1.** 2511. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา).
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน.** 2554. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. (จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์: มรดกความทรงจำแห่งโลก วันที่ 24 ธันวาคม 2554-2 มกราคม 2555).
- ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1.** 2515. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. (กรมศิลปากรพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย 8 เมษายน 2515).
- ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4.** 2513. พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหการ. 2557. **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปานวาด มากนวล. 2556. **บทบาทและการสืบทอดคาถาและพิธีกรรมของหม้อพื้นบ้านในการรักษาโรคที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** 2556. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** 2552. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** 2549. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พรทิพย์ ชังฮาดดา. 2532. **รายยาวมหาเวสสันดรชาดก: การศึกษาวิเคราะห์และศิลปะการประพันธ์.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** 2539. เล่ม 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. 2524. **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. 2545. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สื่อตะวันออก. (คณะศิษย์พิมพ์ถวายเรื่องในมงคลวารอายุครบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) 12 มกราคม 2542).
- พระธรรมปิฎก (น่วม จนฺทสุวณฺณ). 2439. **แหลมทรัพย์.** เลขที่ 15 ตู 113 หมวดวรรณคดี สมบัติเดิมของหอสมุด บนหน้าปกเขียนว่า ท่านเจ้าคุณรูปดังกล่าวแต่ง ปีมะแม สัปตศก (รัชศก 28) ร.ศ. 114.

- พระราชวินิจฉัยฎีกา. 2550. **มหาเวสสันดร ฉบับตำนานศาสนา ตำราดำเนินชีวิต ตำรานักพูด-นักคิด คัมภีร์วินิจฉัยของนักเทศน์-นักแหล่**. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.
- พัชรินทร์ บุรณะกร. 2551. **ความโศกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์. 2524. **วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พิพิธธรรมภาณ, พระครู. 2552. **การพัฒนาการจัดเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มณี พยอมยงค์. 2519. **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาชาติ**. 2524. กรุงเทพฯ: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาชาติกลอนเทศน์ กัณฑ์มัทรี**. เลขที่ 38 ตู 113 ม.ป.ป. หมวตวรรณคดี หมู่ร้าย กรมพระสมมติถวาย พิมพ์ดีด.
- มหาพนคำเจียง มหาพนคำเจียง กับ มหาพนความพระเทพโมลี**. 2462. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (อำมาตย์เอกพระยาราชชนพิทักษ์ (สังข์ กฤษณามระ) พิมพ์แจกในงานศพขุนราชพิจิตร (จ้อย กฤษณามระ) ปีแม พ.ศ. 2462).
- มหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า. 2545. **โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- มหาเวสสันดรชาดก: แบบสอนอ่านกวีนิพนธ์**. 2453. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- มานพ ปาละพันธ์, พระครูวินัยธร. 2549. **รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- มานพ ปาละพันธ์, พระครูวินัยธร. 2552. **รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก**. 2558. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร.
- เรื่องพระอนาคตวงศ์ เปนพุทธโอวาท**. 2455. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร. (สร้างขึ้นในงานศพพระยาสุขุมालย์บริหาร (แสง) จางวางหมอกุมารกระทรวงวัง).
- ลลนา ศิริเจริญ**. 2525. **อสังการในมหาชาติคำหลวง**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชา

ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วชิราภรณ์ พฤกษ์สุภาณูจน์. 2543. **ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก.**

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณกรรมสมัยสุโขทัย. 2528. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1. 2540. กรุงเทพฯ: กองประวัติศาสตร์และวรรณกรรม กรมศิลปากร.

วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2. 2545. กรุงเทพฯ: กองประวัติศาสตร์และวรรณกรรม กรมศิลปากร.

วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3. 2545. กรุงเทพฯ: กองประวัติศาสตร์และวรรณกรรม กรมศิลปากร.

วัฒนา ณ นคร. 2526. **ลักษณะร่วมเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้านและพระมาลัยคำหลวง.**

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. 2555. **เอกกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.

วิไล ธรรมวาจา. 2545. **มหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี: การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน.**

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

วิวิธธรรมโกศล, พระครู. 2536. **กะเทาะเปลือกเวสสันดร.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

ศิราพร ฐิตะฐาน. 2522. **รามเกียรติ์: การศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ส.ศิษย์หลวงปู่ทวด. 2547. **ประวัติสังเขปพระโพธิสัตว์ หลวงปู่ทวด เขียบน้ำทะเลจืด.** พิมพ์ครั้งที่ 2 .

กรุงเทพฯ: โครงการธรรมไม่ตรี.

สถาบันพระสังฆาธิการ. 2556. **การแสดงพระธรรมเทศนา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (เอกสารประกอบการบรรยายถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการผ่านสื่อเสริมความรู้ทางไกล พ.ศ. 2556).

สถิตย์ เสมานิล. 2539. **วิสาสะ.** เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี.

สมาน โช๊ะเหม. 2523. **มหาชาติเมืองเพชร.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สมาน โช๊ะเหม. 2526. **มหาชาติฉบับเมืองเพชร กัณฑ์ชูชก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สายชล สัตยานุรักษ์. 2525. **พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352).** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิญญา จิระเกียรติ. 2531. **การศึกษามหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์มหาพน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศา

สตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุธิญา พูนเอียด. 2556. **กลวิธีการเล่าเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อนำเสนอภาพพระโพธิสัตว์ใน มหาชาติคำหลวงกัณฑ์ที่ 1-7**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุธีรา สัตยพันธ์. 2556. **ประชุมวรรณคดีเรื่อง พระพุทธบาท**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและ ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. 2524. มหาชาติและประเพณีเทศน์มหาชาติ. ใน **มหาชาติ**, 1-164. กรุงเทพฯ: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. 2526. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. 2529. **วิวัฒนาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย: ประเภท วิเคราะห์ธรรมในพระสูตรต้นปิฎก**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก.

สุนีย์ ชวนสนิท. 2519. **วิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดก**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ เจียรสุวรรณ. 2546. **การศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน และไทยเขมร ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ. 2540. **ประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. 2545. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

เสาวณิต วิงวอน. 2555. **วรรณคดีการแสดง**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี ร่วมกับคณะกรรมการฝ่าย วิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาวิชาการ วรรณศิลป์-สหศาสตร์-นาฏยคดี วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2555).

หนังสือเรื่อง กฎหมายไทย. 2439. เล่ม 2. พระนคร: โรงพิมพ์брัดเล.

หริต เรื่องฤทธิ์. 2501. **ประชุมแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ**. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ วัฒนาพานิช.

แหล่งเครื่องเล่นกัณฑ์มหาธาต. 2467. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ พระครูธรรมวิธานาจารย์ (สอน) วัดมหาธาตุ เมื่อปีชวด พ.ศ. 2467).

แหล่งเทศน์. 2465. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (แจกในการปลงศพพระอาจารย์กว้าง วัด ประยูรวงษาวาส พ.ศ. 2465).

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2539. **ลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชู**

- ชก และกุมาร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลีและสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. 2552. **ตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ เจียมรัตต์บุญ. 2562. **ผัสสะศึกษาและผัสสวิจาร์ณ: พัฒนาการ แนวคิดทฤษฎี และวิธีวิทยา.** ใน *สุรเดช โชติอุดมพันธ์, บรรณาธิการ. นววิถี: วิธีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม, 235-321.* กรุงเทพฯ: ศยาม.
- อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. 2552. **ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. 2554. 529 **วัสสา มหาชาติคำหลวง; ประเพณีสวดและการสืบทอดการสวดในปัจจุบัน.** ใน *นันทนัย ประสานนาม, บรรณาธิการ. มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม, 185-196.* กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุมาวรรณ รุยาพร. 2551. **ลักษณะเด่นของมหาชาติพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาษาอังกฤษ

- Bull, Michael and Mitchell, John P. 2016. **Ritual, Performance and the senses.** London: Bloomsbury.
- Collins, Steven. 2016. **Readings of the Vessantara Jataka.** New York: Columbia University Press.
- Cuddon, J. A. 1998. **The Penguin dictionary of literary terms and literary theory.** 4th ed. London: Penguin.
- Dundes, Alan, editor. 1965. **The study of folklore.** New Jersey: Prentice-Hall.
- Findly, E.B. 2003. **Dana: giving and getting in Pali Buddhism.** Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited.
- Howes, David. 2016. Sensation and transmission. In **Ritual, Performance and the**

- senses**, edited by Michael Bull and John P. Mitchell, 153-166. London: Bloomsbury.
- Jory, Patrick. 1996. **A history of the Thet Maha Chat and its contribution to a Thai political culture**. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of the Australian National University.
- Kottak, Conrad. 2006. **Mirror of Humanity**. New York: McGraw-Hill.
- Lord, Albert B. 1971. **The Singer of Tales**. 4th ed. New York: Atheneum.
- Lord, Albert B. 1991. Words heard and words seen. In **Epic singers and oral tradition**, 15-37. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Meyer, Birgit. 2009. **Aesthetic formations: Media, religion, and the senses**. New York: Palgrave Macmillan.
- Ohnuma, Reiko. 2012. **Ties that bind: maternal imagery and discourse in Indian Buddhism**. New York Oxford University Press.
- Orlik, Axel. 1965. Epic laws of folk narrative. In **The study of folklore**, edited by Alan Dundes, 129-141. New Jersey: Prentice-Hall.
- Swangviboonpong, Dusadee. 2002. **Thai Classical Singing : Its History, Musical Characteristics and Transmission**. England: ASHGATE.
- Turner, Victor. 1967. **The forest of symbol: aspects of Ndembu ritual**. New York: Cornell University Press.

ออนไลน์

- Tempo** [online]. 2020. เข้าถึงได้ที่: <https://en.wikipedia.org/wiki/Tempo> เข้าถึงเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563.
- พระเทพปฏิภาณวาที. 2563. 'เจ้าคุณพิพิธ' ประพันธ์ 'แหล่ง พิชิตโควิด' เผย พระสงฆ์ไม่ทอดทิ้งญาติโยม, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้ที่: https://www.matichon.co.th/education/religious-cultural/news_2198298 เข้าถึงเมื่อ 26 กรกฎาคม 2563.

สัมภาษณ์

- พระครูโฆสิตธรรมากร. สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562. วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

ที่มาของวีดิทัศน์แหล่งเทศน์มหาชาติที่ใช้ในการศึกษา

1. ข้อมูลวีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระพรหมเวที วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 7 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 6 สิงหาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 23 นาที 12 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=pi3m7Bu0wfU>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระธรรมเจดีย์ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 24 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 11 นาที 4 วินาที

ที่มา: https://web.facebook.com/484870108335558/videos/186502658906482/?_rdc=1&_rdr

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระธรรมสุธี วัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 4 ตุลาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 ตุลาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 51 นาที 6 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathualampong/videos/397833941138260/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระธรรมรัตนดิลก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 17 กันยายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 17 กันยายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 52 นาที 34 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watsuthateveningservice/videos/1408170725957644/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 23 มกราคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 มกราคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 5 ชั่วโมง 10 นาที 59 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=vrySShLaEhA>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระธรรมรัตนวิสุทธิ วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 สิงหาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=DL_Tfja94YVs

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 1 เมษายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 เมษายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 12 นาที 15 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/techno.cud/videos/2111827458936040/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระราชาธรรมวาที วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 30 กันยายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กันยายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 37 นาที 43 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fXfaqBCJsXw>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระปริยัติธรรมธาดา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

วันที่เทศน์: 23 กุมภาพันธ์ 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 กุมภาพันธ์ 2562

ความยาววีดิทัศน์: 43 นาที 17 วินาที

ที่มา: <https://facebook.com/WatBangKrangNon/videos/425733091570286/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระกิตติโสภณวิเทศ วัดนาครบก กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาครบก กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 21 กรกฎาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 20 กรกฎาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 52 นาที 7 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/327880321450560/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กรกฎาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 59 นาที 58 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1212895142205637/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัต อวรุฒฺปญฺโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนมัธยมวัดมกุฏกษัตริย์ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 17 พฤศจิกายน 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 พฤศจิกายน 2557

ความยาววีดิทัศน์: 30 นาที 1 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=U4H4AwmzVMY>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระมหารัตนกวี ธรรมโฆสโก วัดนางชีวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

วันที่เทศน์: 9 กุมภาพันธ์ 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 กุมภาพันธ์ 2563

ความยาววีดิทัศน์: 25 นาที 30 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatBangKraengNon/videos/557759171495539/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระครูวิชิตกิจจานุรักษ์ วัดคงคารามวรวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 28 ธันวาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 ธันวาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 5 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1896278740694792/videos/1969655606690438/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระครูโอภาสพัชรธรรม วัดนอกปากทะเล จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 2 ตุลาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 ตุลาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 33 นาที 58 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/E29YYP.DexheadroaD/videos/vb.100003877071265/730608103745085/>

วัดทัศนัถ์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระใบฎีกาวัชรพงษ์ วงษ์วิไล วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 3 พฤศจิกายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 พฤศจิกายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที 48 วินาที

ที่มา: <https://facebook.com/WadThxngnphkhunPhechruri/videos/908966165925896/>

วัดทัศนัถ์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูธรรมธรมยศ ปริสุทโธ วัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 30 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 สิงหาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 49 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1690433311233006/videos/367425867514822/>

วัดทัศนัถ์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธร นันทวิโย วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

วันที่เทศน์: 24 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที 20 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watsothonnews/videos/339402393491946/>

วัดทัศนัถ์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระราชวชิรเมธี วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กันยายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 49 นาที 24 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1667674940029323>

วีดิทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระครูวิจิตรธรรมรส วัดเขาแก้ว จังหวัดอุดรธานี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดป่ากล้วย จังหวัดอุดรธานี

วันที่เทศน์: ปี 2555 (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 31 สิงหาคม 2555

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 7 นาที 29 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1bqpPB7YTJM>

2. ข้อมูลวีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางแกว กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 27 ธันวาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 ธันวาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 13 นาที 4 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=HkmsFYv60zo>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูกลุณีสถิตวิวัฒน์ วัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

วันที่เทศน์: 23 กุมภาพันธ์ 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 กุมภาพันธ์ 2562

ความยาววีดิทัศน์: 35 นาที 46 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatBangKrangNon/videos/2348205938556747/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมมาร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาवासรวรวิหาร ณ โรงแรมวันนา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 มกราคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=1aeyjvZnj-O>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูพิพิธธรรมภาณ วัดประยุรวงศาवासรวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 23 ตุลาคม 2555

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2555

ความยาววีดิทัศน์: 11 นาที 51 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=u2PcC19fOlw>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูธีรธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 15 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กรกฎาคม 2561

ผู้เผยแพร่: โรงเรียนวชิรธรรมสาธิต

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 8 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1923119191080983/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระมหากิตติ กนต์สีโล วัดสระเกศ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2556

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 25 กรกฎาคม 2556

ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 47 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=N-js1sqml3o>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์:	พระมหาเรวัต อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	30 กันยายน 2560
ระยะเวลาในการเทศน์:	45 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	29 กันยายน 2561
ความยาววีดิทัศน์:	50 นาที 22 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=GMuK9GnueU0>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์:	พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโข วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	6 ตุลาคม 2561
ระยะเวลาในการเทศน์:	55 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	5 ตุลาคม 2561
ผู้เผยแพร่:	Kritsana Kleangsaard
ความยาววีดิทัศน์:	1 ชั่วโมง 4 นาที 3 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100011210880176/videos/829432590773763/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์:	พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก
วันที่เทศน์:	11 ตุลาคม 2560
ระยะเวลาในการเทศน์:	30 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	10 ตุลาคม 2560
ความยาววีดิทัศน์:	1 ชั่วโมง 52 นาที 14 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemt/videos/1756377191062692/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์:	พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	13 ตุลาคม 2561
ระยะเวลาในการเทศน์:	55 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	5 พฤศจิกายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 3 นาที 59 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=FNqTntUHG9O>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระใบฎีกาภูมิพัฒน์ ฉันทเมธี วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 21 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 5 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 9 นาที 13 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=JcX9omv6ZRO>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวัฒนา วัฒนเมธี วัดศรีประทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 8 ตุลาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที 36 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=jp9gKiD8L4I>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระครูธรรมธรมยศ ปรีสุทโธ วัดพระทรง จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดขุนตรา จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 9 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 กันยายน 2561
 ผู้เผยแพร่: ยำ ล้าน 8 แชนส์ลิ้มผัว
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 53 นาที 23 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/aofxoiltz/videos/545382942581260/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระครูโกศลวัชรธรรม วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 14 พฤศจิกายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 พฤศจิกายน 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 59 นาที 20 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/WadThxngnphkhunPhechruri/videos/709397135882801/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระมหาชุมพล ชุตติปัญญา วัดนาเชื่อน จังหวัดชลบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 22 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 1 นาที 41 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/1546633172104670/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: สามเณรสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 54 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/1087342498088307/>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูพิชณุกิตติธาดา วัดวังวารีศรีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 3 ธันวาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: *บัญชีที่เชื่อมโยงกับวิดีโอนี้ถูกยกเลิกภายหลังการรวบรวมข้อมูล
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IsqpK1bKu74>

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระอธิการเอื้ออารีย์ อินทวิโร วัดเขาศรีส จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์:	22 กรกฎาคม 2560
ระยะเวลาในการเทศน์:	45 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	21 กรกฎาคม 2560
ความยาววีดิทัศน์:	1 ชั่วโมง 2 นาที 19 วินาที
ที่มา:	https://www.facebook.com/nala.nolav.5/videos/843623362480600/

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์:	พระมหาสมเด็จ กนตสีโล วัฒนาโปรง จังหวัดอุดรธานี
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดป่ากล้วย จังหวัดอุดรธานี
วันที่เทศน์:	ไม่ปรากฏ
ระยะเวลาในการเทศน์:	58 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	31 สิงหาคม 2555
ความยาววีดิทัศน์:	58 นาที 14 วินาที
ที่มา:	https://www.youtube.com/watch?v=e4ohyqc-vXY

วีดิทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์:	พระมหาธเนตร สุธมมาณี วัดห้วยดั่ง จังหวัดสุโขทัย
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
วันที่เทศน์:	5 สิงหาคม 2561
ระยะเวลาในการเทศน์:	1 ชั่วโมง 20 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	4 สิงหาคม 2561
ความยาววีดิทัศน์:	2 ชั่วโมง 4 นาที 58 วินาที
ที่มา:	https://www.facebook.com/rjvcmt/videos/1542583565846957/

3. ข้อมูลกัณฑ์ทานกัณฑ์

วีดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์:	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	13 พฤศจิกายน 2557
ระยะเวลาในการเทศน์:	1 ชั่วโมง 20 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	21 มิถุนายน 2561
ความยาววีดิทัศน์:	1 ชั่วโมง 27 นาที 43 วินาที
ที่มา:	https://www.youtube.com/watch?v=p8LLLsbKjIk

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์:	พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการ
วันที่เทศน์:	25 กรกฎาคม 2556
ระยะเวลาในการเทศน์:	45 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	25 กรกฎาคม 2556
ความยาววีดิทัศน์:	59 นาที 27 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=dg6M4tOdg6A>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์:	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	28 ตุลาคม 2555
ระยะเวลาในการเทศน์:	1 ชั่วโมง 30 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	28 ตุลาคม 2555
ความยาววีดิทัศน์:	8 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=9pKeyBUziw>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=Yr9cOy8J9R8>

ไฟล์ที่ 3 https://www.youtube.com/watch?v=2YPyBvy6_kg

ไฟล์ที่ 4 <https://www.youtube.com/watch?v=lONprkkqXzs>

ไฟล์ที่ 5 <https://www.youtube.com/watch?v=s9NLEcWlVUw>

ไฟล์ที่ 6 https://www.youtube.com/watch?v=c3_9OCOS9Wo

ไฟล์ที่ 7 https://www.youtube.com/watch?v=gumi_XUkOc

ไฟล์ที่ 8 <https://www.youtube.com/watch?v=3yBJM5EBL-Q>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์:	พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	28 มกราคม 2559
ระยะเวลาในการเทศน์:	20 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	22 กุมภาพันธ์ 2559
ความยาววีดิทัศน์:	23 นาที 48 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ma7KkFwqjzE>

วีดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัด นครปฐม
 วันที่เทศน์: 7 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 6 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 23 นาที 12 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=pi3m7Bu0wfU>

วีดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 พฤศจิกายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 4 นาที 7 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=EkgVkhIPElo>

วีดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=DLTfja94YVs>

วีดิทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระครูประสิทธิ์นพคุณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ
 วันที่เทศน์: 24 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 12 นาที 50 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/484870108335558/videos/759821841025477/>

วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก

วันที่เทศน์: 5 ธันวาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 4 ธันวาคม 2561

ความยาววิถีทัศน์: 1 ชั่วโมง 59 นาที 21 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/PRWatPraram9/videos/2246157148998437/>

วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัต อารุชปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 9 สิงหาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 8 สิงหาคม 2560

ความยาววิถีทัศน์: 7 ชั่วโมง 28 นาที 14 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=2022rd1eOVk>

วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางนาใน พระอารามหลวง

วันที่เทศน์: 2 ธันวาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 2 ธันวาคม 2561

ความยาววิถีทัศน์: 1 ชั่วโมง 18 นาที 58 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/263181294355645/>

วิถีทัศน์ทานกัณฑ์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเบญจมราชาลัย กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 6 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 6 สิงหาคม 2562

ความยาววิถีทัศน์: 1 ชั่วโมง 8 นาที 54 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/369433090397131/>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระมหาอุทธนา คมภีรจิตโต วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก
 วันที่เทศน์: 23 กรกฎาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 กรกฎาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 7 นาที 53 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/1354576527996662/>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดชนะ ชุตินธโร วัดอนงคาราม กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคาราม กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 22 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 53 นาที 16 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/vb.100002740070875/1546766068758047>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระพิพิธพัชโรดม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 28 ธันวาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 ธันวาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 5 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1896278740694792/videos/1969655606690438/>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูวิกรมวัชรกิจ วัดไตรโลก จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดขุนตรา จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 9 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 53 นาที 23 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/aofxoilz/videos/545382942581260/>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูโสภิตวชิรธรรม วัดหนองไม้เหลือง จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ บ้านไร่ถิ่นน้อย อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 22 ธันวาคม 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 19 ธันวาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 41 นาที 43 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nRXbukr0Gyg>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูพัชรศิลป์ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราษฎร์ศรัทธา จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 9 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 20 ธันวาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 26 นาที 7 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=2FBZOOuv-og>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูปรีชาวิราทร วัดกุฎีการาม จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: *บัญชีที่เชื่อมโยงกับวิดีโอนี้ถูกยกเลิกภายหลังการรวบรวมข้อมูล
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=KIYySmrHs4Y>

วีดิทัศน์งานกัณฑ์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระจรูญ ธีรธมโม วัดคลองราษฎร์เจริญ จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 18 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 17 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 15 นาที 10 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1512447385566995/>

4. ข้อมูลกิจกรรมปวงศน์

วีดิทัศน์กิจกรรมปวงศน์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาครก กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 19 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 50 นาที 28 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/278051949677667/>

วีดิทัศน์กิจกรรมปวงศน์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูกัลยาณสิทธิ์วิวัฒน์ วัดราชสิทธิธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 43 นาที 58 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/schalong.chalong/videos/160288334903127/>

วีดิทัศน์กิจกรรมปวงศน์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูวิสุทธิธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 5 ธันวาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 15 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ธันวาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 20 นาที 48 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/PRWatPram9/videos/1014306105409096/>

วีดิทัศน์กิจกรรมปวงศน์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 6 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 45 นาที 4 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=FFHnokvfCE8>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดพงษ์เทพ ปากาโร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสังข์กระจาย กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 21 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที 27 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-ajPxp1ee4E>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดพงษ์เทพ ปากาโร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม
 วันที่เทศน์: 2 เมษายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 เมษายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 4 นาที 20 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/techno.cud/videos/2113190582133061/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาครก กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 37 นาที 51 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/403223323659540/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัต อารุชปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=DLTfja94YVs>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาคปรก กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 30 กรกฎาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กรกฎาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 4 นาที 35 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/1361686327285682/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวิทยาลัยเทคโนโลยีจิตรลดา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 2 มิถุนายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 มิถุนายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 6 ชั่วโมง 10 วินาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=FdEy8_pF-XY

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาสมชาย ปภสฺสโร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 30 กันยายน 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 12 นาที 37 วินาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_r4vhwaWgF4

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: สามเณรภูติษ เลิศขจรสุข วัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 พฤศจิกายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 32 นาที 42 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=WJ0TbtIGPzs>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระมหานพคุณ สาสนมุนี วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที 42 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watsothonnews/videos/541805846584932/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระสมุห์บัว ธิปธมโม วัดพระรูป จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 28 ธันวาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 ธันวาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 5 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1896278740694792/videos/1969655606690438/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระสิทธิโชค สิทธิชัย วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราษฎร์ศรัทธา จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 22 ธันวาคม 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ธันวาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 32 นาที 29 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=v-WOO4j5YJO>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระชาญวิทย์ อธิปญโญ วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 41 นาที 31 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/1087453988077158/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระมหาสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 56 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/1335122256643662/>

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระอธิการณัฐเอก สิริสุวณโณ วัดดงสมอ จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จุ่งนาง จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 13 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 14 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 44 นาที 56 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_5DaUWsOFko

วีดิทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดชุตินเดช สุธีโร วัดตลุกงาม จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 19 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 สิงหาคม 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 56 นาที 49 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/rjvcmt/videos/vb.100002859866861/1565602930211687/>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์วนปเวศน์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระนิทัศน์ สัจจวโร ที่พักสงฆ์คุ้มมะม่วงหอม จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง fm103 จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 25 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 24 สิงหาคม 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที 35 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1527458284065905/>

5. ข้อมูลกัณฑ์ชูชก

วิดีโอทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหากุศลเฉลิมพระเกียรติ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 ธันวาคม 2549

ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 24 พฤษภาคม 2549

ความยาววิดีโอทัศน์: 57 นาที 37 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=aDZHHEuqgGM>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูพิมพ์ธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 5 พฤศจิกายน 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 52 นาที 39 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=FOUb-hwaPKc>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูพิมพ์ธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก

วันที่เทศน์: 11 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 54 นาที 57 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemt/videos/1756503827716695/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ วัดคลองเตยใน กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 21 กุมภาพันธ์ 2556
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กุมภาพันธ์ 2556
 ความยาววีดิทัศน์: 41 นาที 57 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ao-fNuWTEAA>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 5 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 51 นาที 34 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathualampong/videos/772961993136013/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
 วันที่เทศน์: 12 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 52 นาที 19 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=-RjtRf7uKBA>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=DLTfja94YVs>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตร์ อารุณปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 5 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 41 นาที 18 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/484870108335558/videos/855129211309644/?v=855129211309644>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต
 วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 18 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กรกฎาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 59 นาที 24 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1132710330121877/?t=10652>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระปริวรรต ปนาโท วัดพลับพลาชัย กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดภาณุรังษี กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 2561 (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 มิถุนายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=WHZMuLX_T2o

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระวิชัย มหาวิโร วัดพิชัยญาติการาม กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการาม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 2 นาที 55 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/phichaiyat/videos/250973989097638/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

วันที่เทศน์: 16 ตุลาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 15 ตุลาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 57 นาที 7 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100002606283306/videos/1072069492889917/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระวิจิตรธรรมภาณ วัดไชยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 30 กันยายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 56 นาที 20 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=dsYcYXqtCys>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระเกษม เขมสิริ วัดโพธิ์พระไณ จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 9 นาที 45 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/vb.100004377011646/1087581741397716/>

วดีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระสามเณรชาญวิทย์ ขจรศักดิ์สิริกุล วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 14 พฤศจิกายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 13 พฤศจิกายน 2559

ความยาววดีทัศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที 31 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WadThxngnphkhunPhechruri/videos/709491869206661/>

วดีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูบุญญาวัชรากร วัดหนองปิ่นแตก จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 28 ธันวาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 27 ธันวาคม 2560

ความยาววดีทัศน์: 4 ชั่วโมง 5 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1896278740694792/videos/1969655606690438/>

วดีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐิริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดปากกล้วย จังหวัดอุดรธานี

วันที่เทศน์: ไม่ปรากฏวันที่เทศน์

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 7 กรกฎาคม 2562

ความยาววดีทัศน์: 1 ชั่วโมง 59 นาที 28 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=IDCmjph3loA>

วดีทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติวิโรภาส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 18 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 17 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที 26 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/rjvcmt/videos/vb.100002859866861/2075621889209786/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระปลัดชาญณรงค์ อธิปญโญ วัดวังดิน จังหวัดอุดรธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 17 กันยายน 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 37 นาที 39 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=alofOdTHuBI>

วีดิทัศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระพรเทพ สุนทรเมธี วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาโปลิ่ง (มอนถ้ำชัยมงคล) จังหวัดอุดรธานี
 วันที่เทศน์: 2 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 34 นาที 28 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/250059878369641/videos/1090479784451856/>

6. ข้อมูลกัณฑ์จุลพน

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 19 มกราคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 มกราคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 27 นาที 53 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=AnRMwtU7IDU>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 27 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 10 นาที 52 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/schalong.chalong/videos/385470939051531/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระพิศิษฐ์วิหารการ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 33 นาที 47 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/phichaiyat/videos/621430911587154/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระปริยัติวิโรปการ วัดนาคกลางวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 4 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 1 นาที 35 วินาที
 ที่มา: https://www.facebook.com/watch/live/?v=706174599860907&ref=watch_permalink

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 4 สิงหาคม 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=DLTfja94YVs>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูศรีกิตตยาภินันท์ วัดอนงคาราม กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคาราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 22 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที 15 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/vb.100002740070875/1547033672064620/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดเฉลิม อุทโย วัดชินวรสาราม วรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชาโลก จัดโดยมูลนิธิชาวพุทธพาด้า

วันที่เทศน์: 12 พฤษภาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 ตุลาคม 2561

ผู้เผยแพร่: มูลนิธิ ชาวพุทธพาด้า

ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที 17 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=0TUj7IzR9Gk>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตวันนา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 เมษายน 2563

ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที 6 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=qYns5hUHXl>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดพงษ์เทพ ปภาโกร วัดเปรมประชา จังหวัดปทุมธานี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม

วันที่เทศน์: 2 เมษายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 เมษายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 8 นาที 20 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/techno.cud/videos/2113522058766580/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก
 วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 44 นาที 7 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemtvideos/1756541224379622/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดเศวตฉัตรวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 50 นาที 11 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/246512679355840/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาธีรวัฒน์ ธิตีโชติ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 26 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 4 นาที 16 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watsuthateveningservice/videos/649604362229462/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระสิริเดช อธิเตโช วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 18 กันยายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 กันยายน 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 15 นาที 44 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/SuthatNovice/videos/715130518673493/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: สามเณรอนุรักษ์ คุณชัย วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดวังขอน จังหวัดฉะเชิงเทรา
 วันที่เทศน์: 6 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที 29 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/max.anurak46/videos/694560557722528/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระทรงพล ชยาภินันโท วัดเขาบันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 28 ธันวาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 ธันวาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 5 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/1896278740694792/videos/1969655606690438/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระทินกร กตธมโม วัดเขื่อนเพชร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 16 เมษายน 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 กรกฎาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 24 นาที 39 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=9-1qwzwmFIQ>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระมหาสมศักดิ์ ปุณณโชโต วัดพระพุทธไสยาสน์ จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 27 นาที 10 วินาที
 ที่มา:

<https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/vb.100004377011646/1087651324724091/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระอธิการเรืองชัย เขมกาโม วัดบ้านใหม่เจริญพร จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 25 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 13 นาที 15 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1635358673260950/>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระปลัดสุรพล อธิติเดโช วัดพรหมเกษร จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จุ่งนาง จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 27 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=N5ugEGRtVil>

วีดิทัศน์กัณฑ์จุลพน ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระบุญชู วิโรจโน ที่พัทสงฆ์ป่าดำรงธรรม จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง fm103 จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 17 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที 10 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1923966077748455/>

7. ข้อมูลกิจกรรมหาพบ

วีดิทัศน์กิจกรรมหาพบ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 25 กรกฎาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 54 นาที 43 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1923482631044639>

วีดิทัศน์กิจกรรมหาพบ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 9 สิงหาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 สิงหาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 28 นาที 14 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=2022rd1eOVk>

วีดิทัศน์กิจกรรมหาพบ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” จัดโดยองค์การเผยแผ่ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตะวันนา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 สิงหาคม 2563

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 22 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=iJNSP7VC6T4>

วีดิทัศน์กิจกรรมหาพบ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี พระอารามหลวง

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพิชัยญาติการามวรวิหาร

วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กันยายน 2557

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 23 นาที 9 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8kfGumHt8qA>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูโสสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

วันที่เทศน์: 15 เมษายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 เมษายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 51 นาที 6 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=H7A-A9_r49g

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดเฉลิม อุทโย วัดชินวรสารามวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 5 สิงหาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 สิงหาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 2 นาที 28 วินาที

ที่มา: <https://youtu.be/DLTfja94YVs?t=24252>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา วิสุธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก

วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 25 นาที 31 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemt/videos/1757367464296998/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตต์ อาวุธปลโย วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติยุวพุทธิกสมาคม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 1 สิงหาคม 2553

ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 กรกฎาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 23 นาที 33 วินาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=qb_sb1bnh5l

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหาธงชัย ธมมธारी วัดโพธิ์ปิยะเขตวนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ (เดิมจำพรรษาที่วัดสุทัศน์
 เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ)
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 18 กันยายน 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 กันยายน 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 58 นาที 55 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watsuthateveningservice/videos/1409008995873817/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาคุณัฐ สุภกิจโจ วัดดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 22 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 15 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 14 นาที 42 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/vb.100002740070875/1547101292057858>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2556
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 กรกฎาคม 2556
 ความยาววีดิทัศน์: 42 นาที 54 วินาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_dy3LlNs8as

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 6 สิงหาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 45 นาที 4 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=FFHnokvfCE8>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระอรุณ อธิปญโญ วัดตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 44 นาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/100003605008274/videos/vb.100003605008274/1668132939983523/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระปลัดเสนห์ อนุทสสี วัดเขาปากช่อง จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ธันวาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=5kOyZnOk-J8>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 30 กันยายน 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 49 นาที 22 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tIVf-L16ShE>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูโสภาสวัชรธรรม วัดราษฎร์เจริญธรรม จังหวัดราชบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานบวชนกขัมมะบารมี วัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 55 นาที 24 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/1087679381387952/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธร นันทรวงศ์ นนฺทิโย วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 พระภุชงค์ ตนต์ปิลาโล วัดห้วยพลู จังหวัดฉะเชิงเทรา
 สามเณรสุทธิชัย อุปวันดี วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 31 ตุลาคม 2558
 ความยาววีดิทัศน์: 39 นาที 7 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=0z4vZXLotrK>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุดรธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดป่ากล้วย จังหวัดอุดรธานี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 เมษายน 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=Fg7GuDLMeE>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=FvmMIYfjPA>

ไฟล์ที่ 3 https://www.youtube.com/watch?v=_LZ3gOakYmg

ไฟล์ที่ 4 <https://www.youtube.com/watch?v=BDWD6o4kWso>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูพิลาสกิตติคุณ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 9 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 38 นาที 25 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/rjvcmt/videos/1627274917377821/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดชาญณรงค์ อธิติโตโชวัดวังดิน จังหวัดอุดรธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม (จุงนาง) จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 3 กันยายน 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 กันยายน 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 13 นาที 17 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=wxwVjUJBKqk>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพน ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวีโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 21 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 26 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CwjD0mcxShY>

8. ข้อมูลกัณฑ์กุมาร

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิจิตร จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 8 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 7 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 24 นาที 58 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RyhRmcJlVKE>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนางนองวรวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 3 พฤศจิกายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 พฤศจิกายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 22 นาที 31 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/100010525025437/videos/vb.100010525025437/521775108183319>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระมงคลธรรมญาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 ตุลาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 49 นาที 29 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=q_DB8Yi_sy4

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูพิพิธธรรมญาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทัศนารุณสุนทราราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 7 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 7 กันยายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 42 นาที 15 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watthaphan/videos/627244201138665/>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่เทศน์: 29 ธันวาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 ธันวาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 50 นาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/watchumphon.bangpain/videos/vb.100006263232714/2004072459811509>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี

วันที่เทศน์: 5 เมษายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 เมษายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 8 นาที 18 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/rongmasomphan/videos/1631749413637566>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติถวายเป็นพระราชกุศล โรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 9 สิงหาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 สิงหาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 30 นาที 31 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h0tS5yRSing>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตต์ อารุสปัญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 5 ตุลาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 กันยายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 48 นาที 55 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/484870108335558/videos/605471036545579/>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหาจรรุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 25 กรกฎาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กรกฎาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 49 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004135325570/videos/1073808482766986/>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์ จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 5 สิงหาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 สิงหาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 8 ชั่วโมง 35 นาที 51 วินาที

ที่มา: <https://youtu.be/9dmcJgrATFg?t=4756>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระสาคร ปุณฺณการี วัดปฐมบุตฺรธรราราม กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “เทศน์มหาชาติ ถวายบรมนาถบพิตร ๘ สถิตในดวงใจไทย” โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 21 ธันวาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 ธันวาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที 1 วินาที

ที่มา: <https://iptv.mahidol.ac.th/topic/73166>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระอธิการวิโรจน์ วิโรจโน วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดลพบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดน้อยนางหงส์ จังหวัดสิงห์บุรี
 วันที่เทศน์: 10 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watnoynanghong/videos/2136565959688152/>

ที่มา: <https://www.facebook.com/100006018277025/videos/1107587682785164/>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุดรธานี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “พื้งมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตวันนา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 5 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ตุลาคม 2558
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=run71j5Bs58>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูพิชญกิตติธาดา วัดวังวาริศรีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดวังวาริศรีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 9 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 9 นาที 38 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/541070649678880/videos/169822680615592>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูอมรรวชิรคุณ วัดอมฤต จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 39 นาที 16 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1668247849972032/>

วีดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระปลัดเขียน จิตตปณฺโญ วัดโพธิ์ปลั่ง จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 21 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 45 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 สิงหาคม 2562
ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 55 นาที 18 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1937182866426776/>

9. ข้อมูลกัณฑ์ที่มีตรี

วีดิทัศน์กัณฑ์ที่มีตรี ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
วันที่เทศน์: 19 กันยายน 2560
ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 กันยายน 2560
ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 32 นาที 17 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watsuthateveningservice/videos/1409646205810096/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ที่มีตรี ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระราชาธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวัดอินทาราม กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์: 27 ธันวาคม 2560
ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 ธันวาคม 2560
ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 28 นาที 34 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/100010525025437/videos/vb.100010525025437/548249945535835/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ที่มีตรี ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูวิภัชชอรรณวาที วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์: 16 กรกฎาคม 2551
ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 กันยายน 2557
ความยาววีดิทัศน์: 4 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=DRxL1dvNwIA>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=5S1IM8vPBGA>

ไฟล์ที่ 3 <https://www.youtube.com/watch?v=Ep-6OPOIFh0>

ไฟล์ที่ 4 <https://www.youtube.com/watch?v=VKWwwXW2ZA>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก
 วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 12 นาที 3 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucept/videos/1757394904294254/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: 25 กุมภาพันธ์ 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กุมภาพันธ์ 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 51 นาที 55 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatBangKrangNon/videos/1980657658841519/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระมหาวิระ ปุณฺณวิโร วัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 38 นาที 54 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/1547971778637476/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร
 วันที่เทศน์: 24 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 44 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/249733962367045/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก

วันที่เทศน์: 5 ธันวาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ธันวาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 7 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/PRWatParam9/videos/383003072439601/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระครูอุปถัมภ์วัชรกิจ วัดแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดป่าชลประทานราษฎร์ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 8 พฤษภาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 กรกฎาคม 2557

ความยาววีดิทัศน์: 23 นาที 22 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8b9vZFTmAJA>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระครูวิมลวัชรกร วัดศิระษะคาม จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดห้วยทรายใต้ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 11 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 สิงหาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 11 นาที 7 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/wathuaisaitai.chaam/videos/vb.100004377011646/870765163079376/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทธิ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดไพศาล กมพูสิริ วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

วันที่เทศน์: 7 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 11 นาที 48 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=bsjiO3Kop_g

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระจิริพงษ์ จีรวงส์ วัดบันไดสามแสน จังหวัดลพบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดไธเส์ จังหวัดลพบุรี
 วันที่เทศน์: 22 พฤศจิกายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 พฤศจิกายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 39 นาที 24 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100006018277025/videos/921424141401520/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระอธิการณัฐวุฒิ โชติญาโณ วัดสว่างอารมณ์ (วัดบ้านเก่า) จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 15 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที 23 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1579132122231854/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มัทรี ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระมหาบุญเลิศ ปุณฺโรวโร วัดเกาะแก้วสุธาราม จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติบ้านหมู 8 บ้านไร่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 9 กุมภาพันธ์ 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กรกฎาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 https://www.youtube.com/watch?v=4yilzIOdl_k

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=KsTryG7AkdY>

ไฟล์ที่ 3 <https://www.youtube.com/watch?v=KsTryG7AkdY>

วีดิทัศน์กัณฐัมภ์รี ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระครูพิชญกิตติธาดา วัดวังวารีศรัทธาธรรม จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบรมธาตุวรวิหาร จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 9 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 15 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 22 นาที 40 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1380167775446709/>

วีดิทัศน์กัณฐัมภ์รี ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์ พระอธิการสุรินทร์ จันทวิโส วัดสว่าง
อารมณ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติที่วัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์

วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 7 เมษายน 2554

ความยาววีดิทัศน์: 9 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=PmlYDqsFbOM>

ไฟล์ที่ 2 https://www.youtube.com/watch?v=PR-Bz_MS9z4

ไฟล์ที่ 3 <https://www.youtube.com/watch?v=PlnLQFAoBPO>

ไฟล์ที่ 4 <https://www.youtube.com/watch?v=GRYalSm-gk0>

ไฟล์ที่ 5 https://www.youtube.com/watch?v=jJyK9_lc7-s

ไฟล์ที่ 6 https://www.youtube.com/watch?v=ZO_HfKUdMxO

ไฟล์ที่ 7 https://www.youtube.com/watch?v=MTi8W_Hn4x4

ไฟล์ที่ 8 <https://www.youtube.com/watch?v=YpcButOrlXg>

ไฟล์ที่ 9 <https://www.youtube.com/watch?v=rmcvdxBMniY>

วีดิทัศน์กัณฐัมภ์รี ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูโกวิทวิชิตคุปต์ วัดเนินกรวด กำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 23 กันยายน 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 กันยายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 41 นาที 15 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/rjvcmt/videos/1607648329340480/>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์มัทธิ์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระมหาอาณนัท ภูริทสสี วัดสุตสวาสดี พิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติคำหลวงเทิดพระเกียรติ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 3 ธันวาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 3 ธันวาคม 2562
 ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 34 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/premruadee/videos/2868879956470268/>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์มัทธิ์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จุฬานาง
 วันที่เทศน์: 17 กันยายน 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 23 กันยายน 2559
 ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 32 นาที 44 วินาที

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=r0hRb-Po_U0

วิดีโอทัศน์กัณฑ์มัทธิ์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระสุรชัย ธมมปิติกโก วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองธรรมชาตวิวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 22 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 21 กันยายน 2562
 ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 22 นาที 50 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/SanakNganNwadThxngThrmchatiWrwihar/videos/390197568560657/>

10. ข้อมูลกัณฑ์สักกบรรพวิดีโอทัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาที วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสะแก จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: 2 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 5 นาที
 วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 1 ตุลาคม 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 5 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/odlft/videos/2165807090345348/>

วิดีโอทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ วัดราชสิทธิธารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุคนธ์วิทย์ จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 7 สิงหาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 6 สิงหาคม 2562

ความยาววิดีโอทัศน์: 7 ชั่วโมง 27 นาที 51 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=41vETdakB0A>

วิดีโอทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 5 ตุลาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 22 เมษายน 2558

ความยาววิดีโอทัศน์: 10 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Enk-zkPikKM>

วิดีโอทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 26 กรกฎาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 15 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 25 กรกฎาคม 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 3 ชั่วโมง 41 นาที 42 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1924733344252901/?v=1924733344252901>

วิดีโอทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูวิสุทธธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 45 นาที 1 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/schalong.chalong/videos/160877951510832/>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
 กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 26 กรกฎาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 25 กรกฎาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 47 นาที 13 วินาที

ที่มา:

<https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/401384200505554/?v=401384200505554>

[54](#)

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาครก กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 22 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 กันยายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 34 นาที 56 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watnakprok/videos/515221805956286/?v=515221805956286>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชาโลก ห้างสรรพสินค้าพาด้า
 กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 16 พฤษภาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 31 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 16 นาที 3 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=aObywsevRyE>

วีดิทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหาสมชาย ปภัสสโร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนนาภิเษก
 วันที่เทศน์: 5 ธันวาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ธันวาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 7 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/PRWatPraram9/videos/383003072439601/?v=383003072439601>

วีดิทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาทองเก็บ ญาณพล วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 26 กรกฎาคม 2556
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 กรกฎาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 49 นาที 41 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nmlDcflsG9U>

วีดิทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาคุณัฐ สุกกิจใจ วัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงคารามวรวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 28 นาที 4 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/kunut.boy/videos/1548068871961100/>

วีดิทัศน์ทัศน์สักบรรพ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระปริวรรต ปนาโท วัดพลับพลาชัย กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 มิถุนายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 56 นาที 43 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=TqJYrvAt8I>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก

วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 59 นาที 57 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucecm/videos/1757499047617173/>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระครูสังฆรักษ์ธีรพงศ์ ธีรวิโส วัดม่วงงาม จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพชรบุรี

วันที่เทศน์: 23 ธันวาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ธันวาคม 2559

ความยาววีดิทัศน์: 5 ชั่วโมง 54 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=969O2TnqTfo>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวีโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 10 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 9 ตุลาคม 2561

ผู้เผยแพร่: บุญเลิศ มหาวิโร

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 39 นาที 45 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1380333068763513/>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักบรรพ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระมหาณัฐธัญ สนติกโร วัดนาโป่ง จังหวัดอุดรธานี

พระครูวีรจันโทภาส จนทวิโส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุดรธานี

พระปลัดสมเกียรติ ปภัสสรโร วัดสุวรรณประสิทธิ์ จังหวัดนครสวรรค์
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนาโประง จังหวัดอุตรดิตถ์
 วันที่เทศน์: 7 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 6 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 49 นาที 27 วินาที
 ที่มา:

<https://www.facebook.com/100020478282448/videos/vb.100020478282448/244453332913941>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระอธิการประจัน ปภัสสรโร วัดดงสระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 22 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 57 นาที 28 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1661632720633545/>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระครูสมุห์มนตรี สุเมโธ วัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดเกาะตำแย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 24 พฤศจิกายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 พฤศจิกายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 56 นาที 7 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/montri.thongluk/videos/734512693596842/>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูรัตนเวฬุวัน วัดไผ่คอมรัตนาราม จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จุ่งนาง จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 30 กันยายน 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 กันยายน 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 23 นาที 9 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=vLk7AVENKzi>

วีดิทัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระประสิทธิ์ อนุตตโร วัดไตรภูมิ จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏ)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 19 นาที 5 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1951267915018271/>

11. ข้อมูลกัณฑ์มหाराชวีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 6 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 48 นาที 38 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watphonews/videos/1111956355681798/?v=1111956355681798>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดคลองเตยใน กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 20 กุมภาพันธ์ 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 20 กุมภาพันธ์ 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=EkKkly3tnHk>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชาโลก ห้างสรรพสินค้าพาด้า กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 17 พฤษภาคม 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 2 นาที 19 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OSWDdLXam70>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหากุศลเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานสดับพระธรรมเทศนา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 วันที่เทศน์: 15 ธันวาคม 2549
 ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 25 สิงหาคม 2556
 ความยาววีดิทัศน์: 29 นาที 55 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=WWuVx-VjkJM>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรกิตติศักดิ์ โคตมลิโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
 วันที่เทศน์: 21 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 54 นาที 9 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/k.s.siyuan/videos/1893103450767662/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหाराช ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูวิสุทธธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมวันนา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 มีนาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 14 นาที 29 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=nUf57C5rWZo>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวิทยาลัยเทคโนโลยีจิตรลดา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 3 มิถุนายน 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 มิถุนายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 50 นาที 48 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Hxqg4bTMu5E>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตร์ อาวุธปณโย วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอนงค์ารามวรวิหาร
 วันที่เทศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 51 นาที 42 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/chana2504/videos/10205340157460327/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 27 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 29 นาที 3 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watsuthateveningsservice/videos/2146961152271667/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประวัตติ จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 26 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/138825869659796/videos/504861060083080/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหานรา ฌณัฐภาณี วัดศรีประวัตติ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประวัตติ จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 ตุลาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 32 นาที 53 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=sGokT4VIEAO>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระปลัดชัยวัฒน์ ฐานวีโร วัดทุ่งสีหลง จังหวัดนครปฐม
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 43 นาที 17 วินาที

ที่มา: https://web.facebook.com/100003605008274/videos/1668577203272430/?_rdc=1&_rdr

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระครูบุญญาวัชรกร วัดหนองปิ่นแตก จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 20 ธันวาคม 2557
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 20 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=TQ501EtcPF4>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาพรต ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระเกษม เขมสิริ วัดโพธิ์พระไณ จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 2 ตุลาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 สิงหาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 5 นาที 20 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1690433311233006/videos/1163873323821607/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาธาต ขุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระทรงพล ขยาภินนโท วัดเขابันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
 เพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 23 ธันวาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ธันวาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 5 ชั่วโมง 54 นาที 2 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=969O2TnqTfo>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาธาต ขุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวัฒนา วฑฒนเมธี วัดศรีประทุมทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีเจริญเนินหม้อ จังหวัดราชบุรี
 วันที่เทศน์: 18 พฤษภาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 พฤษภาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 9 นาที 19 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/Watkokmor/videos/1894100320651439/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาธาต ขุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระอรุณ อธิปญโญ วัดตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 5 นาที 43 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/100003605008274/videos/1669023946561089/>

วีดิทัศน์กัณฑ์มหาธาต ขุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระอธิการรุจน์ ฐมมวโร วัดบ้านสมอโคน จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง
 FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 ตุลาคม 2561

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 54 นาที 50 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/nala.nolav.5/videos/vb.100004988321840/1123361361173464>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระครูพิลาศกิตติคุณ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จุฬนาภ จังหวัดพิษณุโลก

วันที่เทศน์: 6 ตุลาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 5 ตุลาคม 2559

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 36 นาที 43 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=NnkUHZo06L4>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์มหาราช ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระสมนึก พุทธสโร วัดโพธิ์ปลั่งกิ่ง จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 23 กันยายน 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 55 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 22 กันยายน 2560

ความยาววิดีโอทัศน์: 1 ชั่วโมง 1 นาที 35 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1180154892129581/>

12. ข้อมูลกัณฑ์ฉกษัตริย์

วิดีโอทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนยานนาเวศวิฑฒาคม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 10 สิงหาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วิดีโอทัศน์: 10 สิงหาคม 2560

ความยาววิดีโอทัศน์: 2 ชั่วโมง 57 นาที 24 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/jeab.punjanarmon/videos/1282906041836001/>

วิดีโอทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระเทพปฏิภาณวาที วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 1 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 42 นาที 4 วินาที
 ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=OPzy4d3_O8Y

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระปริยัติสุธี วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 7 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 11 นาที 47 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=XZiGp9eGmgU>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราชสิทธิาราม กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: ปี 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 มิถุนายน 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 58 นาที 34 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=EqFkx6OujSw>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระครูศรีปริยัติคุณ วัดนาคกลาง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 29 กรกฎาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กรกฎาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 27 นาที 6 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/wachirathamsatitofficial/videos/1133402003386043/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระครูสุชาตวรคุณ วัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสังข์กระจายวรวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 22 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 1 ตุลาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที 16 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=X2DN72hOOmE>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดพงษ์เทพ ปภากโร วัดเปรมประชากร จังหวัดปทุมธานี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก

วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 6 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemt/videos/1757499047617173/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุวรรณรามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 28 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 34 นาที 21 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/schalong.chalong/videos/386318872300071/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี

วันที่เทศน์: 25 กุมภาพันธ์ 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กุมภาพันธ์ 2561

ความยาววีดิทัศน์: 46 นาที 55 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatBangKrangNon/videos/1980796252160993/>

วีดิทัศน์กัณฑ์อุกษัตริย์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตต์ อารุณปณฺโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
 วันที่เทศน์: 19 กันยายน 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 19 กันยายน 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 4 นาที 1 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/SuthatNovice/videos/715554615297750/>

วีดิทัศน์กัณฑ์อุกษัตริย์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาปริชา สมปนฺโน วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสุนทรวิทย์
 วันที่เทศน์: 8 สิงหาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 7 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 24 นาที 58 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RyhRmcJlVKE>

วีดิทัศน์กัณฑ์อุกษัตริย์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระมหาสมชาย ปภสฺสโร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก
 วันที่เทศน์: 5 ธันวาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ธันวาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 7 ชั่วโมง 16 นาที 18 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100969824594823/videos/2584484958446265/>

วีดิทัศน์กัณฑ์อุกษัตริย์ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางบอน กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 31 ธันวาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 31 ธันวาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 45 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/274744239866017/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระใบฎีกามานะ สุเมธโส วัดคูหาบรรพต จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์เทศน์ที่วัดทองนพคุณ เพชรบุรี

วันที่เทศน์: 14 พฤศจิกายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 14 พฤศจิกายน 2559

ความยาววีดิทัศน์: 53 นาที 21 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WadThxngnphkhunPhechruri/videos/709634279192420/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระอธิการเอื้ออารีย์ อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดเขาคีรีส จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 30 ตุลาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กันยายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 43 นาที 19 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1184173391727731/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระอธิการรุต ฐมมาโร วัดสมอโค่น จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

วันที่เทศน์: 5 ตุลาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 4 ตุลาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 36 นาที 14 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1974115982733464/>

วีดิทัศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูโกวิทวิชิตคุปต์ วัดเนินกรวด จังหวัดกำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: งาน “ฟังมหาชาติ 13 กัณฑ์ ร่วมสร้างสังคมไทย” โดยองค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ณ โรงแรมตวันนา กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 13 พฤศจิกายน 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 ตุลาคม 2558
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 11 นาที 8 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=q28AzFAdLZO>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระมหาสมเด็จ กนตลีโล วัดนาโปร้ง จังหวัดอุตรดิตถ์
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 8 ตุลาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 35 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 ตุลาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 39 นาที 39 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=LWdOHYRkFOA>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 3 ธันวาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 ธันวาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 59 นาที 23 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/premruadee/videos/2869259013099029/>

วีดิทัศน์กัณฑ์เอกษัตริย์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระบุญชู วิโรจโน ที่พักสงฆ์ป่าด่างธรรม จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 20 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 19 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 23 นาที 4 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1602446433233756/>

13. ข้อมูลนครกัณฑ์

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระพรหมโมลี วัดปากน้ำ กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ จังหวัดนครนายก
 วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 59 นาที 58 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/swucemt/videos/1757499047617173/>

วีดิทัศน์ครุภัณฑ์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระเทพสุธี วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 7 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 11 นาที 47 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=tCIHS5TTl88>

วีดิทัศน์ครุภัณฑ์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดยานนาวา กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 14 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 3 พฤศจิกายน 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 57 นาที 29 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8HsYvU1TGlw>

วีดิทัศน์ครุภัณฑ์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทी วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 วันที่เทศน์: 30 ธันวาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 30 ธันวาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 47 นาที 8 วินาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/watchumphon.bangpain/videos/2004529979765757/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระมงคลธรรมภณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 6 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 6 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที 23 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/wathualampong/videos/496400387576337/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระสุนทรกิจโกศล วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: 24 กุมภาพันธ์ 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 24 กุมภาพันธ์ 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 40 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatBangKraengNon/videos/2150035155085882/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูพิมลธรรมภณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 26 กรกฎาคม 2556
 ระยะเวลาในการเทศน์: 45 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 29 กันยายน 2556
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที 4 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=k8uxBPW8le4>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 29 กรกฎาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กรกฎาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 27 นาที 5 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watch/live/?v=1133402003386043>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 9

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหิงสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 6 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 4 ชั่วโมง 48 นาที 38 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watphonews/videos/1111956355681798/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์: พระมหาสมชาย ปภัสสรโร วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดวัดทัศนารุณสุนทรภิคาราม กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 7 กันยายน 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 7 กันยายน 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 2 นาที 33 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/watthaphan/videos/505224080049568/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์: พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสะแก จังหวัดนนทบุรี
 วันที่เทศน์: 24 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 23 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 29 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/odlft/videos/301178167150498/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์: พระครูโกศลวัชรธรรม วัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทองนพคุณ จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 14 พฤศจิกายน 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 14 พฤศจิกายน 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 9 นาที 12 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WadThxngnphkhunPhechruri/videos/709667995855715/>

วดีทัศน์ครกัณษั ซุดที่ 13

พระผู้เทศน์: พระครูวาทิตวรมณ์ วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 20 ธันวาคม 2557
 ความยาววดีทัศน์: 25 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=vVm58h3Rjhw>

วดีทัศน์ครกัณษั ซุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระครูวาทิตวรมณ์ วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ ลานเวทีชาวบ้าน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 23 ธันวาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 22 ธันวาคม 2559
 ความยาววดีทัศน์: 5 ชั่วโมง 54 นาที 2 วินาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=969O2TnqTfo>

วดีทัศน์ครกัณษั ซุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระครูวิมลวชิรภิกง วัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสุทธาวาส จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 2 ตุลาคม 2559
 ระยะเวลาในการเทศน์: 25 นาที
 วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 2 ตุลาคม 2559
 ความยาววดีทัศน์: 1 ชั่วโมง 25 นาที 45 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/E29YYP.DexheadroaD/videos/730856470386915/>

วดีทัศน์ครกัณษั ซุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระสิทธิโชค สิทธิชัย วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ หมู่ 8 บ้านไร่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี
 วันที่เทศน์: 9 กุมภาพันธ์ 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 10 กุมภาพันธ์ 2557
 ความยาววดีทัศน์: 31 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=HORxOTmepfl>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระครูประดิษฐ์วชิรเขต วัดนานอก จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 28 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1981749685303427/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระปลัดชาญมรงค์ อธิปัญญา วัดวังดิน จังหวัดอุตรดิตถ์
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดอริยัญญิก จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 12 ตุลาคม 2562
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 11 ตุลาคม 2562
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที 45

ที่มา: <https://www.facebook.com/northernnews.th/videos/2418536435087176/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระมหาบุญสงค์ ญาณส่วโร วัดกุฎีการาม จังหวัดกำแพงเพชร
 โอกาสและสถานที่เทศน์: การเทศน์มหาชาติถ่ายทอดสดผ่านรายการ “ธรรมชนะทุกข์” สถานีวิทยุกระจายเสียง FM103 พรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
 วันที่เทศน์: 27 ตุลาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 ตุลาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที 29 วินาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/100004052447256/videos/1611673808977685/>

วีดิทัศน์นครกัณฑ์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระณิขพน สุธุทธิโร วัดกกไม้แดง จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีรัตนาราม จังหวัดพิษณุโลก
 วันที่เทศน์: 15 ตุลาคม 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 ตุลาคม 2559
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 29 นาที 7 วินาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rYCxMBrABDc>

14. ข้อมูลเทศน์มหาชาติประยุกต์

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 1

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ฉลองปี 80 ปี วัดธาตุทอง พระอารามหลวง
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: *บัญชีที่เชื่อมโยงกับวีดิทัศน์ถูกยกเลิกภายหลังการรวบรวมข้อมูล

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 2

พระผู้เทศน์: พระครูโฆสิตธรรมากร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
 พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
 พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม
 วันที่เทศน์: 6 กรกฎาคม 2557
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 40 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 มิถุนายน 2558
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์
 ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=Z9B2EBbWNmU>
 ไฟล์ที่ 2 https://www.youtube.com/watch?v=wvN_jiMTP-8

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 3

พระผู้เทศน์: พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราชบูรณะ กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 8 กันยายน 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 8 กันยายน 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 ที่มา: <https://www.facebook.com/JariyatamOnline/videos/810469919123129/>

วดีทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 4

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิตลิก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
พระมงคลธรรมภณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ
พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราชบูรพ์ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 4 กุมภาพันธ์ 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 20 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 8 กุมภาพันธ์ 2560

ความยาววดีทัศน์: 2 ชั่วโมง 20 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=JipHzNWSSmw>

วดีทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 5

พระผู้เทศน์: พระปลัดวิทยา สุทธาจาโร วัดเทพากร กรุงเทพฯ
พระมหานรา ฌณฐภณ วัดศรีประวัตี จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก วันคล้ายวันสถาปนา 122 ปี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 4 ตุลาคม 2558

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 40 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 26 ตุลาคม 2558

ความยาววดีทัศน์: 1 ชั่วโมง 52 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=UjKajuGOc3k>

วดีทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 6

พระผู้เทศน์: พระราชาธรรมวาทิ วัดประยุรวงศาสุวรรณวิหาร กรุงเทพฯ
พระครูพิมลธรรมภณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ
พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 18 กันยายน 2559

ระยะเวลาในการเทศน์: 4 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 25 กันยายน 2559

ความยาววดีทัศน์: 4 ชั่วโมง 31 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=7mYCqoUVRRY>

วดีทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 7

พระผู้เทศน์: พระครูวิจิตรธรรมภณ วัดไชยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง

พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมฺโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดนิมมานนรี กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 24 กันยายน 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 50 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 25 กันยายน 2560

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=fBjxl6ihSAo>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 8

พระผู้เทศน์: พระมหากรรวิก อธิสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

พระมหานิคม นิสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม “เทศน์มหาชาติ” ประจำปี 2560 ณ ศูนย์สันสกฤตศึกษา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 13 กุมภาพันธ์ 2560

ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 https://www.youtube.com/watch?v=49QUmnOL1_c

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=TkbZXM4dbom>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 9

พระมหาสุทธิชัย สุนทรวาที วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระภาณุวัฒน์ ญาณสิทธิวาที วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่

สามเณรสุรชัย ศรีกล้า วัดบ้านกล้วย จังหวัดสุโขทัย

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติประยุกต์และทอดผ้าป่าบูรณะกุฏิสงฆ์ คณะ 8 วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 17 ธันวาคม 2560

ระยะเวลาในการเทศน์: 3 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 17 ธันวาคม 2560

ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1

<https://www.facebook.com/100010525025437/videos/vb.100010525025437/543393996021430>

ไฟล์ที่ 2

<https://www.facebook.com/100010525025437/videos/vb.100010525025437/543411819352981>

วีดิทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 10

พระผู้เทศน์:	พระมหานรา ฌณฐภาณี วัดศรีประวัตี กรุงเทพฯ พระปรีวรรต ปนาโท วัดมงคลวราราม กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดโพธิ์บ้านอ้อย จังหวัดนนทบุรี
วันที่เทศน์:	18 พฤษภาคม 2562
ระยะเวลาในการเทศน์:	2 ชั่วโมง 45 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	18 พฤษภาคม 2562
ความยาววีดิทัศน์:	2 ชั่วโมง 58 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/lorpee13/videos/454224578656649/>

วีดิทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 11

พระผู้เทศน์:	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดอินทรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	30 กันยายน 2561
ระยะเวลาในการเทศน์:	2 ชั่วโมง 10 นาที
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	30 กันยายน 2561
ความยาววีดิทัศน์:	2 ชั่วโมง 12 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatIndharaviharn/videos/149196019355728/>

วีดิทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 12

พระผู้เทศน์:	พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ
โอกาสและสถานที่เทศน์:	งานเทศน์มหาชาติวัดอินทรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
วันที่เทศน์:	5 ตุลาคม 2562
ระยะเวลาในการเทศน์:	2 ชั่วโมง
วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์:	5 ตุลาคม 2562
ความยาววีดิทัศน์:	2 ชั่วโมง 30 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/WatIndharaviharn/videos/639190509938961>

วีดิทัศน์มหาชาติประยูกต์ ชุดที่ 13

พระผู้เทศน์:	พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
--------------	---

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) 4 กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 27 มิถุนายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 27 มิถุนายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 27 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/sopon.History/videos/350719655601808/>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 14

พระผู้เทศน์: พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

พระปลัดโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติและทอดผ้าป่าการศึกษา โรงเรียนสตรีภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต

วันที่เทศน์: 31 มกราคม 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 3 ชั่วโมง 15 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 กุมภาพันธ์ 2563

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 57 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=CLFryKpJN0I>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 15

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

วันที่เทศน์: 25 ตุลาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 12 พฤศจิกายน 2561

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 14 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OBZ9jGN59Vg>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 16

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ

พระครูวิธานธรรมปริชา วัดดอนเมือง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดราชบูรณ์บำรุง กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 47 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 17 กุมภาพันธ์ 2562

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 47 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=B6lbZUCYRnl>

วืติทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 17

พระผู้เทศน์: พระเทพวิสุทธิดิลก วัดสามพระยาวรวิหาร กรุงเทพฯ
พระมงคลธรรมภาณ วัดเสมียนนารี กรุงเทพฯ
พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดทัศนารุณสุนทรภิคาราม กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 7 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที

วันที่เผยแพร่วืติทัศน์: 7 กันยายน 2562

ความยาววืติทัศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/1557160967705201/videos/2354146231568284/>

วืติทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 18

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
พระมหาสมชาย ปภัสสรโร วัดประยุรวงศาวราวรวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 24 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วืติทัศน์: 23 สิงหาคม 2561

ความยาววืติทัศน์: 2 ชั่วโมง 11 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=5UU4gPnn7w8>

วืติทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 19

พระผู้เทศน์: พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
พระมหานิคม นิสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนสันติราษฎร์ กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 24 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วืติทัศน์: 23 สิงหาคม 2561

ความยาววืติทัศน์: 1 ชั่วโมง 55 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=03allovpX0Q>

วืติทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 20

พระผู้เทศน์: พระมหาเรวัตร์ อาวุธปญโญ วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ

พระมหาสุทธิชัย สุนทราวาที วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 17 มกราคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 50 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 สิงหาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 30 นาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kGfMGyaqwGE>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 21

พระผู้เทศน์: พระครูพิมลธรรมภาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ
 พระมหาจารุวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 17 ธันวาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 ธันวาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 6 ชั่วโมง 2 นาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=g64k-yGsEFE>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 22

พระผู้เทศน์: พระครูศรีธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 พระครูวิสุทธธรรมประสิทธิ์ วัดหลักสี่ พระอารามหลวง กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 17 ธันวาคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 ธันวาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 6 ชั่วโมง 2 นาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=g64k-yGsEFE>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 23

พระผู้เทศน์: พระครูพิพิธธรรมภาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 พระมหาสมชาย ปภัสสโร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 18 มกราคม 2561
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 10 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 สิงหาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 32 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=PMgn5AmrPT8>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 24

พระผู้เทศน์: พระราชธรรมวาทิต วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพฯ
พระมหากรวิก อหีสโก วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติโรงเรียนศึกษานารี กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 18 มกราคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 2 สิงหาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=PMgn5AmrPT8>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=RYOVhzA5cck>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 25

พระผู้เทศน์: พระครูนนทกิจจานุกุล วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
พระมหาจรรูวัฒน์ จรณธมโม วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
พระมหาโสภณ สุธีโร วัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
พระมหาสุทธิชัย สุนทราวาทิต วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางรักใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

วันที่เทศน์: 16 สิงหาคม 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 3 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 16 สิงหาคม 2563

ความยาววีดิทัศน์: 3 ชั่วโมง 57 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/phramahasophon.chanel/videos/594908224516282>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 26

พระผู้เทศน์: พระปลัดสุพจน์ ทุดตมโน วัดปทุมวนาราม จังหวัดชัยนาท
พระอาจารย์แสงอรุณ อธิปถุญญ วัดทุ่งระหาร จังหวัดชลบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ “วันมหาสังฆประชาปิติ ปีที่ 17” อาคารพิพิธภัณฑน์มหาราชาอนุสรณ์
รัชกาลที่ 4 วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพฯ

วันที่เทศน์: 20 กันยายน 2558

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 25 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 5 ตุลาคม 2558

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 25 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=RrA7pMzCSmw>

วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 27

พระผู้เทศน์: พระเฉลิมชัย โชติโก วัดอินทาราม (บ้านขลุ) จังหวัดเพชรบุรี
พระชโยนทร คุ่มศิริ วัดป้อม จังหวัดเพชรบุรี
สามเณรสมเกียรติ ปานทอง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติประยุกต์ ณ โรงเรียน พรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี

วันที่เทศน์: 26 กรกฎาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 29 กรกฎาคม 2557

ความยาววดีทัศน์: 1 ชั่วโมง 39 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=yVrkhAfqrBU>

วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 28

พระผู้เทศน์: พระครูสังฆรักษ์โสภณ วัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี
พระมหาละเอียด กิตติสุขุโม วัดสามพระยา กรุงเทพฯ
พระใบฎีกาไพเราะ ฐิตสีโล วัดโบสถ์ จังหวัดอุทัยธานี

โอกาสและสถานที่เทศน์: (ไม่ปรากฏสถานที่เทศน์)

วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 50 นาที

วันที่เผยแพร่วดีทัศน์: 7 มิถุนายน 2557

ความยาววดีทัศน์: 6 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=MrC9WWRZ-V8>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=Tin5pYaKWUk>

ไฟล์ที่ 3 <https://www.youtube.com/watch?v=fdxbvK3-Aro>

ไฟล์ที่ 4 https://www.youtube.com/watch?v=89d_9_o0d6M

ไฟล์ที่ 5 <https://www.youtube.com/watch?v=JWoYc3nbMb0>

ไฟล์ที่ 6 <https://www.youtube.com/watch?v=wkpPyAFhpeQ>

วดีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 29

พระผู้เทศน์: พระครูวิจิตรธรรมภาณ วัดไชยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง
พระมหาโตนด กนตาโก วัดจันทร์ จังหวัดอ่างทอง

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดถ้ำเขาชะอางค์ จังหวัดกาญจนบุรี

วันที่เทศน์: 26 สิงหาคม 2561

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 20 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 สิงหาคม 2561

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 47 นาที

ที่มา: <https://www.facebook.com/p.m.chuang.chutimantee/videos/1844722175603998/>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 30

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี

พระมหาสมณเถร สุธมมาณี วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดตาลเอน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่เทศน์: 29 กันยายน 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 5 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 28 กันยายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 5 ชั่วโมง 50 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=8V-1laymYAo>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 31

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี

พระครูปลัดขวัญชัย ชาตวิริโย วัดหาดทอง จังหวัดอุทัยธานี

พระมหาสมเกียรติ ปภัสสร วัดเทพนคร จังหวัดนครสวรรค์

โอกาสและสถานที่เทศน์: มหกรรมเทศน์มหาชาติเงินล้านมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

วันที่เทศน์: 3 มีนาคม 2557

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 15 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 20 กุมภาพันธ์ 2562

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 17 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=MUnMELqKHwo>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 32

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรธานี

พระมหาสมณเถร สุธมมาณี วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก

พระนันทกานต์ สิริธมโม วัดหนองไผ่ล้อม จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดท้ายตลาด จังหวัดพิษณุโลก

วันที่เทศน์: 22 ตุลาคม 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 3 ชั่วโมง 10 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ตุลาคม 2562

ความยาววีดิทัศน์: 7 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 https://www.youtube.com/watch?v=0k_JoTut0Dk

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=6gUwmOCf0EO>

ไฟล์ที่ 3 https://www.youtube.com/watch?v=8YM_1Oas_FI

ไฟล์ที่ 4 <https://www.youtube.com/watch?v=cR6rgyG-LXI>

ไฟล์ที่ 5 https://www.youtube.com/watch?v=LBXB3LOkT_Q

ไฟล์ที่ 6 <https://www.youtube.com/watch?v=L4McOE2Mpac>

ไฟล์ที่ 7 <https://www.youtube.com/watch?v=Kvz1YyJuX1U>

วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 33

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์
พระครูพิชญกิตติธาดา วัดวังวาริศาธรรม จังหวัดพิษณุโลก
พระครูโกวิทวิชิตคุปต์ วัดเนินกรวด กำแพงเพชร

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดบางภาษี จังหวัดนครปฐม

วันที่เทศน์: 8 กุมภาพันธ์ 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 19 กุมภาพันธ์ 2563

ความยาววิถีทัศน์: 2 ชั่วโมง 22 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=W4SBv5tSr-O>

วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 34

พระผู้เทศน์: พระครูปลัดวีรวัฒน์ ฐริทตโต วัดหมอนไม้ จังหวัดอุดรดิตถ์
พระครูปลัดธรรมาธิคุณ สิริสุวณฺโณ วัดวังน้ำเย็น จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดศรีประชา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่เทศน์: 9 กุมภาพันธ์ 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 30 นาที

วันที่เผยแพร่วิถีทัศน์: 10 กุมภาพันธ์ 2563

ความยาววิถีทัศน์: 3 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=5ha1Z4BnhTo>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=2TGirMCzJEE>

ไฟล์ที่ 3 <https://www.youtube.com/watch?v=kc7cfY4rJ0>

วิถีทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 35

พระผู้เทศน์: พระครูวินัยธรโสภณ ญาณเมธี วัดสระไม้แดง จังหวัดชัยนาท
พระปลัดนำบุญ สมปนโน วัดสามพวง จังหวัดสุโขทัย
พระมหาธเนตร สุธมวาทิ วัดห้วยตั้ง จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดสระไม้แดง จังหวัดชัยนาท

วันที่เทศน์: 13 ตุลาคม 2560
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 21 ตุลาคม 2560
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์
 ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=hGh-qj0VILo>
 ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=9ok7BBCXt-c>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 36

พระผู้เทศน์: พระนพตล ปัญญาโว วัดบ้านไร่เก่า จังหวัดกำแพงเพชร
 พระสมุห์ศักดิ์ดา ปัญญาชีโร วัดใหม่รางวาลย์ จังหวัดกาญจนบุรี
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดหนองขุย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง 20 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 22 ตุลาคม 2556
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ไฟล์
 ที่มา: ไฟล์ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=4buJ8EUDehl>
 ไฟล์ 2 https://www.youtube.com/watch?v=2cRdB_s_wt4

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 37

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์
 พระครูวีระ จันโทภาส วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุตรดิตถ์
 พระมหาธเนศ สุธมมาที วัดห้วยดั่ง จังหวัดพิษณุโลก
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติวัดไร่อ้อย จังหวัดอุตรดิตถ์
 วันที่เทศน์: (ไม่ปรากฏวันที่เทศน์)
 ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 15 นาที
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 กรกฎาคม 2561
 ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 18 นาที
 ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=cWF4D19sBFc>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 38

พระผู้เทศน์: พระครูกิตติธรรมมานุยุต วัดกลาง จังหวัดอุตรดิตถ์
 โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ มูลนิธิชาวพุทธพาด้า ห้างสรรพสินค้าพาด้า กรุงเทพฯ
 วันที่เทศน์: 7 มีนาคม 2555
 ระยะเวลาในการเทศน์: 1 ชั่วโมง
 วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 18 มิถุนายน 2562

ความยาววีดิทัศน์: 1 ชั่วโมง 17 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=bB1EXoWOL54>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 39

พระผู้เทศน์: พระครูพิชณุกิตติธาดา วัดวังวารีศรีทธารธรรม จังหวัดพิษณุโลก

พระมหาสมเกียรติ ปภัสโร วัดเทพนคร จังหวัดกำแพงเพชร

พระครูปลัดณัฐเอก สิริสุวณโณ วัดวังน้ำเย็น จังหวัดพิษณุโลก

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติ ณ สำนักสงฆ์วัดหัวเขา จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่เทศน์: 4 มีนาคม 2563

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง 40 นาที

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 26 มีนาคม 2563

ความยาววีดิทัศน์: 2 ชั่วโมง 55 นาที

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=soPY0UkSj5c>

วีดิทัศน์มหาชาติประยุกต์ ชุดที่ 40

พระผู้เทศน์: พระมหาสรพรเพชญ์ สิริธมมภาณี วัดเขาแก้ววรวิหาร จังหวัดสระบุรี

พระจิรพงษ์ จิรวโส วัดบันไดสามแสน จังหวัดลพบุรี

โอกาสและสถานที่เทศน์: งานเทศน์มหาชาติประยุกต์ โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดสามวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่เทศน์: 10 กุมภาพันธ์ 2562

ระยะเวลาในการเทศน์: 2 ชั่วโมง

วันที่เผยแพร่วีดิทัศน์: 10 กุมภาพันธ์ 2562

ความยาววีดิทัศน์: 3 ไฟล์

ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.facebook.com/310354342465462/videos/737008663366839>

ไฟล์ที่ 2 <https://www.facebook.com/310354342465462/videos/2261752010817547/>

ไฟล์ที่ 3 <https://www.facebook.com/310354342465462/videos/318774188766422/>

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างบทเพลงนอกที่ใช้ในการศึกษา

บทเพลงนอกมีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีหลายสำนวน ในการศึกษาครั้งนี้ได้ถอดความมา เฉพาะบทบางสำนวนจากวีดิทัศน์ เพื่อให้เห็นตัวอย่างของเพลงนอกประเภทต่าง ๆ ที่ใช้ในการเทศน์จริง ได้แก่ เพลงเทียบเนื้อ เพลงพรสืบประการ และเพลงลา พรณนารธรรมชาติ เพลงคำสอน และเพลงนิทาน

1. เพลงเทียบเนื้อ

เพลงพรสืบประการ

ตามฉบับแบบบทกัณฑ์เทศพร	เรื่องเวสสันดรที่จัดสรร
องค์อินทร์เจ้าท้าวเทวีญ	จะโปรดประทานให้ผู้สติ
ก่อนลาจากฟ้าฟาก	เสด็จลงมาสู่โลกนี้
บุญเก่าของนางเธอได้สร้างไว้ดี	ท้าวโกสีย์จึงประทานพร
มีสิบอย่างบรรยาย	จะขยายไม่ยกยกย้อน
พรข้อที่หนึ่งนั้นแน่นอน	นางขอพรให้พ่อภักขุญ
เป็นลูกกษัตริย์	ไม่เคลื่อนคลาดมีสุโข
ให้สมหวังดังมโน	มีเดโชงามโสภา
พออย่างสาวใหญ่ได้อภิเษก	เป็นมเหสีเอกแห่งนาถา
พระเจ้าสีหิมีเดชา	มีนามว่าเจ้ากรุงสุโขทัย
ให้สมหวังดังพระพร	พระอินทร์ประทานให้
ทรงอำนาจเอื้ออวยชัย	ให้งามผ่องใสสมเจตนา
พรข้อสองให้งามสม	เนตรดำขำคมพระเจ้าข้า
ดั่งสีนลินยนา	ประหนึ่งนัยน์ตาลูกเนื้อทราย
ข้อที่สามตามประสาท	ขอให้สมมาตที่นึกหมาย
ขณคิ้วดกต่างามกระไร	แลละม้ายสร้อยคอมยุรา
สีมันระยับตั้งขนคองกยุง	รัศมีเรืองรุ่งให้เป็นนักษณา
โค้งตั้งดวงเดือนตงหางตา	เมื่อชายเนตรมาให้คนเขามอง
พรข้อที่สี่ที่ประสิทธิ์	คือนามสนิทดังสนอง
ให้ชื่อผู้สตินวลละออง	ชาวโลกยกย่องว่าแม่ผู้สติ
ข้อที่ห้าตามกำหนด	ให้ได้โอรสประเสริฐศรี

ให้มีเดชาบุญบารมี	ศรัทธาเต็มทีในการทำงาน
พรข้อที่หกจะหีบยกมา	เมื่อมีครรภา(มีท้อง)อย่าแปรผัน
อย่าให้ใหญ่โย้ยายชาวบ้าน	ให้โค้งเหมือนคันของธนู
พรที่เจ็ดของแจ่มจันทร์	ปทุมถันอย่ายานอย่ายุ
โอรสเสวยยังนำเขยน่าชู	ไม่พ้อไม่อยู่อย่าอ้อยออนยาน
ให้เต่งตั้งตั้งเต่งตั้งบัวตูม	เป็นพวงพุ่มปทุมถัน
ถึงจะแก่เฒ่าเต่าไม่หย่อนยาน	ให้อวบให้อ้วนพอเหมาะนัยนดา
พรที่แปดอย่าปรารภณ์	อย่าให้ผมหงอกเลยหนา
เฒ่าชะแรจนแก่ชรา	เส้นพระเกศาตกดำเป็นมัน
คนเรานั้นไซ้ไรเลยวัยหนุ่มสาว	ผมหงอกดูขาวดูน่าช่างขบขัน
หายมาย้อมหัวมอมเป็นมัน	การย้อมขยันใจยังไม่ยอม
หม่อมฉันทบงามตามธรรมชาติ	ไม่ต้องไปตัดไม่ต้องไปย้อม
เดี๋ยวนี้มีหลายเขาใช้ของปลอม	บ้างตัดบ้างย้อมแต่ขอยืนยัน
พรข้อที่เก้าพระเจ้าข้า	ผิวผ่องใสภายาแปรผัน
อย่ามีไผ่ฝี่ซี่แมลงวัน	ผิวผ่องผุดพรรณตั้งทองทาบทา
พรข้อที่สิบขอทรงได้โปรด	ได้ปล่อยคนโทษที่เขาสิ้นท่า
ปรากฏถึงตายก็ไม่วายชีวา	ให้พ้นอาญาไม่ฆ่าไม่ฟัน
องค์อมรินทร์ท่านก็ยินดี	ประทานพรนี้ทั้งสิบนั้น
ประสงค์สิ่งใดก็ให้ได้เร็วพลัน	ท้าวเธอประทานแก่ผู้สติ
นางรับพรแล้วก็ทูลลา	จะจุดลงมาสู่มนุษย์นี้
จะสีกษัตริย์เป็นพระราชา	นามผู้สติพรหนึ่งประจวบกัน

([วิถีทัศน์กัณฑ์ทศพร ชุดที่ 7](#), 2562: 51.30-59.03)

แหลให้ทานช้าง

พระสุริยจะไผ่ปล่อง	จวนจะรุ่ง ณ รุ่งสี
พระเวสสันดรพระภูมี	ตื่นจากที่แท่นทองปรางค์
เสวยน้ำทิพย์สุคนธา	ทรงภูษางามเรื่องรอง
ทรงชโลมซึ่งน้ำอบทอง	แล้วเสด็จสู่ท้องพระโรงครั้น
สะพรั่งพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์	สหชาติพระทวยหาญ
ทั้งสังข์ทั้งแตรแข่งประสาน	ประโคมขานกันทั้งซ้องกลอง
แล้วก็ประทับบนหลังคชา	เจ้าพระยาช้างเผือกขาวผ่อง

ประดับเครื่องงามเรืองรอง	งามล่ายองเหมือนเงินยวง
ประชากราษฎรก็ล้นหลาม	เดินไปตามถนนหลวง
พระทรงศักร์พระพักตร์โชติช่วง	ทรงหนักหน่วงในทางทาน
ก็ไพบรียซึ่งแก้วแหวน	ไม่เคยหวงแหนในทุกสิ่งสรรค์
ทั้งเงินทั้งทองปองให้ทาน	ประจวนครั้งนั้นพราหมณ์แปดนาย
เข้ากราบทูลมุลลคดี	สิบนิ้วชูลี้ก้มกราบไหว้
พระโพธิสัตว์จึงได้ตรัสปราศรัย	ว่าประสงศ์สิ่งใดกันเล่าพ้อพราหมณ์
ฝ่ายว่าพราหมณ์ทั้งแปดนาย	ฟังนโยบายตรัสทูลถาม
ก็จึงทูลตอบเป็นข้อความ	ว่าข้าพระบาทนี้เป็นพราหมณ์ตั้งใจมา
จากกลิงคบุรีที่ยากจน	มีแต่ผู้คนอนาถา
จะทำไร่หรือไถนา	ทั้งฝนฟ้าไม่ตกเลย
ข้าวกระเดื่องตั้งเฟื่องฟุ้ง	ข้าพระบาทจึงได้มุ่งมาชมเชย
อยากชมบุญพระคุณเจ้าเอ๋ย	ข้าอยากจะเชยชมพระบารมี
ให้พระองค์นี้จงสำเร็จ	เป็นพระสร้อยสรพชฎในครั้งนี้
ให้ลู่วงปวงโลกีย์	เสวยยังที่พระพุทธรัง
ได้โปรดคนจนทูลสภาพ	จะมาขอลาจากพระองค์บ้าง
จะมาทูลขอพระยาช้าง	เสวตที่นั่งพระองค์ไป
ขอได้โปรดเกิดพระเจ้าข้า	ชาวประชานี้ยากไซ้
พระโพธิสัตว์ก็จึงได้ตรัสปราศรัย	ว่าไม่เป็นไรรอกพ้อพราหมณ์
ท่านประสงศ์ที่ตรงคชา	ตัวอาตมาไม่เคยหวงห้าม
ห้วงต้นหานี้ลิกเรานิกเกรงขาม	เราอยากจะข้ามไปพระโพธิญาณ
ขอให้เรานี้ได้สำเร็จ	เป็นพระสร้อยสรพชฎยอดอรหันต์
หากเราล่องลับดับสังขาร	ให้พันบ่วงมารเกาะแก่งโลกีย์
แล้วเสด็จจากหลังคชา	พระจูงวงมาด้วยทันที
แล้วหลอหลั่งอุทกวารี	ให้ตักยงที่เหนือมือพราหมณ์

([วิถีทัศน์กัณฑ์หิมพานต์ ชุดที่ 18](#), 2562: 41.30-48.20)

ແຫ່ລ່າພະເວສັນດຣລາພະນາງມັທຣີ

ปางองค์พระเวສสันต
 พระองค์สั่งเสียมิงเมียมັທຣີ
 ว่าภັทเทเจ้าผู้เยาว์พັทຣີ

จับเมื่อตอนจะจากกรุงศรี
 อัครเทวีผู้ร่วมชีวา
 มັທຣີນ້ອງรักยอดเสน่หา

พี่รักเธอเสมอดวงตา	ไอ้เจ้ารักพี่ยาหรือไม่มองเยาว์
ฝ่ายนางกษัตริย์พระมัทรี	ได้ฟังสามิแล้วน้อมเกล้า
ไอ้จอมใจของข้าเจ้า	กระไรมาเฝ้าแต่เกี้ยวพาล
มีลูกทั้งสองแล้วยังทรงสงสัย	เกี้ยวดีเกี้ยวได้ช่างน่าขัน
ไม่อายพระทัยบ้างหรือไรกัน	ไอ้พ่อคนปากหวานชาติผู้ชายซื่อ
ฟังสุนทรเสนางอนคนงาม	มาดวนประณามแม่มาดัดพ้อ
ที่พี่มาเกี่ยวไม่ได้ซื่อ	หวังเพียงแต่พอได้ขึ้นพระทัย
การเกี่ยวเมียน้องเอ๋ยไม่เสียภาษี	หรือคสช.ท่านมีกฎหมายออกมาใหม่
จะชักเปอร์เซ็นต์ร้อยละเท่าไร	ตัวพี่จะได้รับปิดแสดมภ์
จะปิดตรงไหนกันเล่าแม่ป็นสนม	ปิดที่เนื้อหรือปิดที่ผมที่เกศที่แก้ม
จะปิดทั้งตัวกันให้เต็มแสดมภ์	แต่ควรจะต้องแต้มกันด้วยเศษสตางค์
โยมควรพับเอาวางกันในพาน	เป็นรางวัลเสียเมื่อยามว่าง
คิดจะติดสินบนก็เชิญเอาแบงค์ไปบาง	จะได้มีแรงสั่งแม่มัทรี

([วัดทัศนภัณฑพิมานต์ ชุดที่ 1](#), 2561: 53.15-59.25)

ແຫລ່ງຮູ້ໝ້າຍ

เกิดเป็นหญิงที่จริงก็ยาก	ปกครองตัวลำบากพระคุณเจ้าเอ๋ย
โบราณเขาว่าเอาไว้เปรียบเปรย	จะเฉลยกันไปตามตำรา
เหมือนบุรินทร์ไร้สิ้นกษัตริย์	ก็เหมือนปราสาทลอยเวหา
ถ้าขาดเรือนยอดหรือก็พลอดนัยน์ตา	มันไม่สง่างดงามเลย
เหมือนไฟไร้ควันก็นำรันทด	ดูจราจรถพระคุณเจ้าเอ๋ย
ถึงจนจะงามไม่ทรามเลย	แต่ถ้าขาดตรงเคยที่ประจำสำคัญ
เหมือนธำรงค์นั้นมีแต่เรือน	หญิงขาดเพื่อนที่เหมาะสม
ไม่มีความสุขมีแต่ความทุกข์ตรม	ย่อมตรอมตรมอยู่เป็นอัตรา
จะหาใหม่ก็แสนจะยาก	สุดลำบากจริงจริงหนา
ถ้าได้ผิวใหม่ใจเขากล้า	บางทีก็พาให้ลุ่มจม
ตัวอย่างไม่ดีหรือก็มีอยู่มาก	ดังจะชักหีบยกขยาย
บางคนเปื่องงานทั้งบ้านวัวควาย	หอบผ้าตามชายอยากจะอยู่เมืองกรุง
อยากตั้งตัวอยากมีผิวบางกอก	เหม็นเบื่อบ้านนอกพวกหนุ่มทุ่ง
ป็นยศป็นอย่างเหมือนนางนกยูง	แต่พอถึงเมืองกรุงก็อยากจะเป็นคุณนาย
นี่แหละคุณโยมจำโยมที่มา	แม่หม้ายจำฟังเทศนา

อยากจะมีผิวใหม่ไม่มีใครเขาว่า	แต่ว่าน้องยาอย่าทำใจเบา
ถ้ามีผิวผิวดคิดจนตัวตาย	จะมัวเสียตายผิวคนเก่า
ถ้าหากผิวใหม่ใจเขานั้นเบา	จะทำให้เจ้าต้องกินน้ำตา
เขาจะวางอารมณ์เดียวจะข่มเอาลูก	จะเป็นสองทูกซ์เข้ามาบิทา
ถ้าได้ผิวใหม่ใจกล้ากล้า	จะได้พาให้เราทรพล
ลูกคนเล็กเดียวจะใช้ต่างทาส	ลูกหญิงก็พลัดระหระหน
หากโตเป็นสาวเดี่ยวก็ทำเราป่น	เดียวจะมาย่นเราไปเป็นแม่ยาย

([วัดที่ศันทานกัณฑ์ ชุดที่ 1](#), 2557: 1.00.00-1.04.35)

แหล่งศึกษาศรีไตรยเดินดง

แกะเป็นสี่กระษัตรา	ออกจากพาราเข้าเดินดง
พระเวสสันดรสุริยวงศ์	ท้าวเธออุ้มองค์พระชาติ
โหมมัทรีภรรยา	อุ้มแก้วกัณหากุมารี
ตามเสด็จพระสามี	เดินจรลีไปในไพร
ทิพาการลงอ่อนอับ	เย็นระยับลงไรไร
ชะนีน้อยน้อยห้อยกิ่งไม้	รำพึงไรรออยู่บนยอดยาง
ศึกษาศรียัสต์บเสียง	ได้ยินสำเนียงชะนีนาง
หวนพระทัยให้ระคาง	คิดถึงสุรางค์เคยเรียงกร
ไอ้แจ้วแจ้วก็แว้วเสียง	ได้ยินสำเนียงชะนีวอน
เรียกผิวร่อยร้อยสำออยอ่อน	เที่ยวเร่ร้อนสัจจรไป
ร้องเรียกหาผิวว่าผิวจะผิวโหวย	ทำไม่โหวยให้เมียชื่นใจ
โน่นเหล่าลิงค่างบ้างลิงลม	บ้างลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย
ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย	แล้วเหาะหายระเห็จลอย
เหมือนเราทั้งสี่มาเดินไพร	ไม่มีผู้ใดมาติดตามต้อย
เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมมาพลอย	จึงซัดให้เราเลื่อนลอยจากพารา
กัณหาเอยเจ้าเห็นวามร	มันอุ้มลูกอ่อนแนบอุรา
เปรียบเหมือนบิตรและมารดา	อุ้มแก้วกัณหาและชาติ
เมื่อแรกเคยอยู่บุรีรัตน์	ก็ได้เป็นเอกฉัตรเหล่านารี
เคยได้ปลอบประโลมโฉมศรี	แล้วชวนซี้ให้ลูกชมวัง
มัทรีเอยนกสาธิตา	มันส่งเสียงจำคูน่าฟัง
สาธิตาทืออยู่ในวัง	มันส่งเสียงดังดูหวานเย็น
นกในวังมันพูดคนได้	ขุนทองไพรมาพูดไม่เป็น

ยิ่งคิดขึ้นน้ำตากระเด็น	ทำไฉนจึงจะเห็นขุนทองเรา
พระเวสสันดรปลอมสองโอรส	อย่าไศวกำสรดไปเลยนะเจ้า
เป็นเวรมาซ้ำเป็นกรรมของเรา	โอ้อ่าเจ้าอย่าไศกเศร้าไศกี
พระกัณหาเห็นมยุรา	วอนพระบิดาแล้วยกมือชี้
พระพ่อช่วยจับมยุรี	ให้หม่อมฉันที่เกิดพระบิดา
ว่าไอ้ลูกเอ๋ยถ้าพ่อจับได้	พ่อจะจับให้เจ้าทั้งสองเรา
มิใช่ยกบ้านก็แต่มั่นเป็นนกป่า	เจ้าอย่าไศกาไปนกลอย
พระเวสสันดรจึงปลอมสองโอรส	ว่าอย่าไศวกำสรดไปเลยลูกเอ๋ย
ถ้ามั่นอยู่ว่าพ่อจะจับให้เซย	ว่าไอ้อ้อลูกเอ๋ยเราอาภัพ
พลางชี้บอกให้ดูแย้	บอกว่าตุ้มมันจะกินดับ
มันอ้าปากอยู่พะงับ	แล้วมันก็ถามว่าดับเจ้าแก่แล้วหรือยัง
ว่านี่ลูกเจ้าลิงทโมน	มันกระโดดโจนอยู่บนยอดมะสัง
เจ้าอย่าร้องไปให้มันเสียงดัง	เดี๋ยวมันจะจับใส่ถังไปขายเมืองจีน
โน่นหมู่ลิงค่างมันครางครืดโครก	อยู่บนต้นโมกกางมือกางตีน
กัณหาร้องว้ายปายป็น	กลัวลิงจะเกาะตีนถอดเอากำไล
ทิพาการลงอ่อนอับ	เย็นระยับลงไรไร
สี่กษัตราภิเศกคลาไคล	เข้าสู่พงไพรพนาทร

([วิดิทัศน์กัณท์นวนปเวศน์ ชุดที่ 4](#), 2562: 4.00.20-4.10.20)

แหล่งกำเนิดชุก (ร้าย)

ที่นี้จะกล่าวถึงประวัติของไอ้เฒ่าชราตาชุกชุก รูปร่างสากปรกตัวอัปรียหนิยมบาลลงมาเกิดเป็นตัวผีกระสือมาถือกำเนิดเกิดที่บ้านทุนวิฐ ติดเนื่องกับกบิลิงศรีฐบุรี แต่ก่อนที่จะมาถือกำเนิดเกิดในครรภ์ของนางพราหมณีนี้ มันก็ให้เกิดอาเพศเกิดเป็นกลางร้าย วันเพ็ญเดือนห้าฟ้าผ่าลงตรงหัวเตาไฟ ผุ่งเหี้ยขึ้นไปโขบหลังคา แมวไปออกลูกอยู่ที่ไหปลาร้า หม่าขึ้นไปทำสังขยาไว้ที่หัวบันได อีงอังกี่ขึ้นไปวางไข่ชี่กันไขวกันอยู่ในโองน้ำ ไล่เดือนตัวดำ ๆ ก็ลงไปเลื้อยรุ่มร่ามกันอยู่ในหม้อข้าว ผุ่งกาตีปีกบินกู่ก้องร้องบอกกล่าวว่ากากากา ผุ่งแรงบินมาจับหลังคาล้วนแต่แรงเจ้าพระยาหัวล้านแดงเจ้าเหนียงคอแดง มันให้ประหลาดไปทุกแห่งเพราะฤทธิ์แรงของไอ้เฒ่าชุกชุกชรา จะมีความสักตัวมันก็ไม่สมประกอบนอนหอบเหลือเดนท่า ให้ไถไรไถนาก็เอาแต่นอนขี้ไหลอยู่วันยังค่ำ จะมีวหรือก็ตัวเตี้ย ตำนอนวันยังค่ำเพราะวันมันจับไข้ จะมีหมากี่น่าเศร้าหาไม่ได้เพราะว่ามันเป็นไข้ ก็เลยกลายเป็นหมาบ้า ปลุกข้าวก็กลายเป็นหญ้า ปลุกแตงกวาดินผ่าออกลูกมาเป็นขี้ไก่ เสาเรื่อนหรือก็ทรุดรอด หลุดไหล ฟันไม้ไผ่ก็จวนจะผุพัง ไอ้จ้วหรือก็โยไต่เห็นตั้งหญ้าคาห้อยกรงรังมองเห็นฟ้า ออกไก่อยุบ

ต้องเอาไม้ค้ำยันรอดยังแปรผันพังทรุดหลุดลงมา จะเข้านอกออกในบ้านก็ต้องคลานสี่ขา เพราะว่ากลัวประตูล้มจะโดนตาเพราะว่ามันต่ำอยู่เต็มที ฝ่ายนางพราหมณ์นี้จึงได้เข้าสู่ที่นิทราเวลากลางวัน พอนอนหลับก็ฝันว่าฝูงเปรตขึ้นมานบนบ้าน ฝันว่าพระกาลเสด็จลงมาหา พอตื่นขึ้นมาเลยเล่าความฝันให้ตาผัวแกฟัง ฝ่ายตาผัวก็ว่าเออเอ็งนะฝันดีไม่น้อยนะแม่ร้อยซัง เออบาปหนักหลังนะมันฝังปลูก เออเอ็งนะจะได้ลูกที่บาปหนา ตั้งแต่นั้นมานางพราหมณ์ก็เกิดอาการแพ้ท้อง คลื่นเหียนอาเจียนวิงเวียนแทบจะขาดใจ นอนชมข้าวปลาหรือก็กินไม่ได้ ในอกในใจมันให้สั้น ๆ อยู่ทุกวัน นางก็ให้นึกเปรี้ยวปากอยากจะกินของสำคัญ ๆ เช่นนีกอยากจะกินไส้เดือนทองจิ้มกับมะดัน นีกอยากจะกินแต่ทอดมันของสามี นีกอยากจะกินแต่แกงคั่วหัวเสือ อยากจะกินแต่ซากกะเบือบวดซี อยากจะกินยาพะโล้แมวลาย นีกอยากจะกินแต่ยำซีควายใส่กับผักชี นีกอยากจะไปยื่นฉีรดผ้าที่กลางถนนให้คนมันเห็น นีกอยากจะกินแต่ยำจิ้งเหลนใส่กับปลาร้า นีกอยากจะสูบกัญชากับพวกผู้ชาย

ไฉวันจะคลอดนันทันเป็นวันพระแรมสิบห้าค่ำ แม่ของชูชกกำลังนั่งเฝ้าข้าวหลาม ไฉชูชกระยำนันก็จะไหล เออไม่รู้ว่าแม่มันนั่งยังงี้ ไฉชูชกจัญไรซึ่งอยู่ในท้อง เสือกยื่นมือออกมาข้างนอก ลักข้าวหลามไปสามกระบอกไปนั่งปอกกินอยู่ในท้อง พอกินข้าวหลามไปเสร็จแล้ว มันก็ร้องว่าหิวน้ำ ๆ แม่มันได้ยินก็เลยกินน้ำตามเข้าไปอีกสิบขัน ก็เลยรัญจวนป่วนครรภ์เข้าเรือนไม่ทันก็เลยนั่งคลอด พอเบ่งหลุดรอดก็เลยพลัดตกลงไปได้ถุน ลงไปวิ่งกระตุกคลุกฝุ่น พอมันก็เลยหมุนลงไปอุ้มเอาขึ้นมา เสียงมันร้องให้จำก็เลยตั้งชื่อให้สองชั้นว่าพ่อดอกอัญชันชูชก รูปร่างสกปรกเหมือนผีเปรต ปากถลอกหน้าทุเรศผิดสังเกดสังกา ข้อเข่าแข็งขาก็คอดคด ตัวมีแต่ปุ่มปมไม่โป้ปดเหมือนผีป่า จมูกก็แบนเหมือนดอกขบา ตาก็โหลลึกลงไป จะเดินไปไหนแต่ที่กระตุกมันลั่นเข้าที่เสียงดังเหาะ ๆ เวลานอนก็น้ำลายไหลยืด ๆ เคี้ยวปากดังจับ ๆ เหมือนกับคนขี้ยา ผมก็หงอกตั้งแต่ออกมา ฟันก็ยึดโย้โตใหญ่คล้ายฟันม้า ชูชกเกิดมาแล้ววาสนาชะตาแรงพ่อแม่ก็ตายหมด จะฟังญาติพวกพ้องพี่น้องก็โคตรพากันหนีตายหมดเกลี้ยงไปแล้วไม่รู้จะฟังใคร เข้าตำราว่าจะฟังตอต่อกี้หัก จะฟังหลักหลักก็โค่นไม่รู้จะฟังใครก็ต้องฟังกะลาหาหิน

(วัดทัศนัถ์ชูชก ชุดที่ 5, 2562: 8.00-14.40)

ແຫລ່ຊູຊກຂອທານ (เพลงขอทาน)

รูปคือเฒ่าชราตาชูชก	ตัวสั้นจันทงกยาจกเชียวใจ
ลูกเร่ร่อนจรจัดมาถึงวัดภาณูนี้หนา	เข้ามาบนศาลาเห็นมีโยมมากหลาย
เห็นโยมมานั่งฟังธรรมแล้วจำจะขอทาน	บอกโยมทุกท่านทั้งเงินไทย
คุณโยมผู้หญิงจ๊ะ คุณโยมผู้ชายจ๋า	โปรดเถิดเมตตาอย่าให้ชูชกอดตาย
ขอทานมานานแล้วอยากเปลี่ยนลูก	จะขอทางเฟสบุ้กเผื่อมีคนโอนมาให้
คุณโยมหญิงจ๊ะ คุณโยมชายจ๋า	โปรดเถิดเมตตาอย่าให้ชูชกอดตาย

เห็นเขาลือกันว่าโยมแถวจรูญเจ็ดสิบห้า วัตภานู้นี้หนาเขามีน้ำใจ
 เห็นแล้วผิดคาดโยมในตลาดไม่เห็นมาใส่ ต้องกลับไปแก้ข่าวอีกที่ว่าคุณโยมที่นี้ซี้เหนียวจะตาย
 ใครมีเศษสตางค์เชิญมาติดเทียน จะห้าเหรียญสิบเหรียญก็ไม่เป็นไร
 ใครทำบุญกับชูชกแล้วไม่ตกยาก ให้ร่ำรวยมากมากเป็นเศรษฐีเมืองไทย
 แม่ค้าพ่อค้าคนไหนซี้เหนียว ให้กินกล้วยเดี่ยวติดคอ กินกระท้อนต่อแล้วก็ให้กดลำไย
 (เวดิต์ศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 10, [2559]: 13.50-19.40)

แหล่งชูชกพานางอมิตตดา

อมิตตดาวิลาวัณย์	เมื่อจรจัดไปกับชูชก
ในจิตสะท้อนลงอ่อนอก	น้ำตานางตกให้ซึมกระเซ็น
นางเหลียวดูซึ่งเคหาให้ยิ่งอาลัย	ต้องจากไปด้วยจำเป็น
นี้แทบชีวิตจะปลิดกระเด็น	นางหยุดเขม่นเผ่าเย็นมอง
นี่นางผันกายออกจากประตู	นางเหลียวดูข้าวของ
ไอ้จะจากไปหนอใครจะครอง	เสียดายหอห้องเย็นมองลา
ยิ่งแลยิ่งกลับไปนับเดือนปี	ไอ้ตั้งแต่นี้คงจะมีได้มา
ไอ้ออกเอ๋ยไอ้ออกอมิตตดา	ต้องกินน้ำตาเพราะเสียตัว
ต้องไปปรนนิบัติให้กับคนแก่	นับวันแต่จะจะเสียตัว
ไปได้เอาเฒ่าชาติชั่ว	มันแสนจะชั่วมีดมนสิ้นดี
เหมือนหนึ่งหลับตาทกินข้าว	ไปได้เอาเฒ่าอัปรีภัย
นี่แหละหนาเป็นเพราะความจนป็นปี	ถ้ามันเงินมีคงจะมีได้ชม
ต้องจำใจฝืนทนจนขึ้นชม	มันไม่น่าจะชมให้แสนชิงชัง
นางคร่ำครวญให้ตรองตรึก	ทวนระลึกถึงความหลัง
น้ำตาไหลคลอรินหล่อหลั่ง	พะว้าพะวังให้เวทนา
ไอ้เฒ่าชราคนกาลิ	มันแสนยินดีเป็นนักรบเป็นหนา
โอดเข้าจับมือแม่อมิตตดา	ว่ามาเกิดแม่มารีบจรัส
ไปอยู่กับพี่เกิดแม่เนื้อหอม	พี่จะถนอมแม่เนื้อนี้เนื้อดี
แล้วเฒ่าชราคนกาลิ	ออกเดินเร็วรีไปตามนทาง
ชูชกเดินหน้า	อมิตตดาแม่เดินตามหลัง
ผ่านละเมาะค้อยเหยค้อยอย่าง	มาตามทางบพจร

(เวดิต์ศน์กัณฑ์ชูชก ชุดที่ 4, 2556: 19.40-23.45)

แหล่งลัดเนื้อกัณฑ์กุมาร

จะรวบรัดตัดใจความ	เทศน์ไปตามกัณฑ์กุมาร
ไอ้เฒ่าสาธารณ์	ก็กราบกรานองค์พระเวสสันดร
ข้าแต่องค์ผู้ทรงศักดิ์	ไอ้เฒ่ามันจนยากจึงหวังตั้งใจ
หวังจะมาทูลขอสองพระหน่อไท	ไปเป็นทาสใช้แม่เมียมิตดา
ฝ่ายพระเวสพิเศษสุด	เธอหมายวิมุติในภายภาคหน้า
มิได้หวั่นพรันอุรา	เมื่อได้ฟังวาจาเฒ่าผาจารย์
จึงผันแปรแลดูบุตร	ให้สิ้นสุดในสงสาร
ในมโนหวังโพธิญาณ	จึงได้โปรดประทานบุตรหญิงชาย
จึงเหลียวชะแ่งแลหา	กลัวสองบุตรจะหลบหนีไป
ถึงอยู่กับพ่อก็ต้องตาย	จำเป็นพ่อจะต้องให้เจ้าไปเป็นทาน
ฝ่ายซาลีและกัณหาหน่อกษัตริย์	เมื่อได้ฟังตรัสวโรงการ
จึงชวนกัณหาหนีไปพลัน	สะทกสะท้านด้วยความกลัว
จึงย้อนรอยแล้วถอยหลัง	เห็นลาล่าละล้งลงสระบัว
เอาใบบุษบงมาบังเกศี	แล้วเอวาริมาบังตัว
หวังจะหลบซ่อนพระปิตุเรศกับพราหมณ์ด้วยความกลัว	หนีลงสระบัวเจียบหายกันไป
ฝ่ายชูชกเห็นสองนัตดา	มาหลบหนีหาย
จึงตรัสพ่อเป็นข้ออภิปราย	ว่านี่ไฉนไม่เหมือนเขาลือ
ว่าโลกเขาลือกันมาแต่ก่อน	ว่าพระเวสสันดรเป็นคนซื่อ
ประทานหัตถ์เงินมีชื่อ	ผู้คนเลื่องลือในทางทาน
มาประทานบุตรสุดสงสาร	พระมาโปรดประทานไม่หวังไย
จะเอาจริงจริงดูสิกลับมาหนึ่งมาผลัก	มายุยให้ลูกรักมาหลบหนีหาย
มาทำเช่นนี้มันจะดีที่ไหน	ใครจะเชื่อท่านได้เล่าพระเวสสันดร
ฝ่ายหน่อनाถพระศาสดา	ปรารถนาพระชินวร
ท้าวเธอจึงมีสุนทร	ว่าสองบังอรที่หลบหนีไป
ถ้าอย่าเป็นทุกข์ไปเลยขอเฒ่า	สู้อยู่กับเราจะเป็นไรไป
ขอเชิญไปพักสำนักข้างใน	ไปกินผลไม้ที่มากมี
อันสองโอรสผู้ทรงศักดิ์	เราหรือก็รักตั้งดวงชีวิ
เราจะให้เป็นไรมี	แต่คอยท่ามัทริกก่อนเกิดพราหมณ์
จะได้อุ้มอนุโมทนา	เพราะเขาได้เลี้ยงกันมาทั้งสองงาม
ฝ่ายชูชกได้ฟังตั้งไฟลาม	ว่าอย่าช้าความค้ำจะรีบไป

ท่านให้ทานยังมัวกลัวเมีย
 สัญชาติมิสาพูดจาเหลวไหล
 ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงธรรม
 ท้าวเธอก็มิได้ตรัสเป็นอื่น
 จึงเอื้อนโอษฐ์โปรดเมตตา
 ออย่าว่าแต่บุตรสุดที่รักเลย
 ถึงแม้ตัวเราท่านจะเอาเลือดเนื้อ
 ไข่อ้อนั้นหนามันไม่เป็นไร
 พระตรัสแล้วพิร่ำพิไร
 เธอเรียกบุตรสุดสงสาร

พูดจาไกลเกลี่ยอย่างนี้มันใช้ไม่ได้
 ตะกี่ยังบอกให้โดนจะเอากลับคืน
 ได้ฟังตาพราหมณ์มาขัดขึ้น
 พระทัยแค้นขึ้นอยู่ตามเคย
 อนิจจาพ่อพราหมณ์เอ๋ย
 โอ้พราหมณ์เอ๋ยเราไม่เสียชีวิต
 เอามิดมาเถิดเอาสิเราจะให้
 เพราะเราหมายในพระโพธิญาณ
 พระตรัสเรียกทรมายีสองกุมาร
 ขึ้นจากริมสถานที่สระบัว

([วิดิทัศน์กัณฑ์กุมาร ชุดที่ 17](#), 2557: 31.15-39.32)

แหล่งสองกุมารสั่งความ

จะสารยกนิทาน
 กล่าวถึงกัณฑ์และชาลี
 กัณฑ์น้อยน้อยละห้อยละเหี่ย
 ผีนพระองค์ทรงดำเนิน
 สะอื้นอ้อนอ่อนพระองค์
 วอนเชษฐาพี่ชาลี
 สองเท้าน้องทั้งบวมทั้งเจ็บ
 เหยียบพื้นในดงเกือบไม่ไหว
 พระชาลีปลอบแม่สายใจ
 พี่จะอุ้มเจ้าก็อุ้มไม่ไหว
 ถ้าหากรูปสวยจะต้องม้วยมรณ
 เมื่อชาติก่อนได้พรากรลูกสัตว์
 กรรมนั้นสนองเราทั้งสองลา
 กัณฑ์หาสนองพระเสาวนีย์
 กลับมาไม่เห็นลูกจะโศกเศร้า
 เมื่อก่อนมีแม่ได้ชมลูกรัก
 จะชมคนอื่นมันไม่ชื่นหัวใจ
 จะโศกถวิลกินแต่ระกำ

ที่ในใบลานพระบาลี
 ชูชกมันตีให้ด้วนเดิน
 กะปรกกะเปลี้ยระหกระเหิน
 สิ้นโดยเดินตามตาซี
 ทรวดนั่งลงว่าพลาจโคศี
 ชีวิตน้องนี้จะไม่คืนคง
 เหมือนหนึ่งหนามเหน็บเข้าในบาทบงสุ
 น้องอยากกินน้ำและหิวนมร่างกายระบมแทบบรลย
 เจ้าจงแข็งพระทัยเถิดบังอร
 เดินตามพี่ไปเถิดสายสมร
 พี่ก็แนนอนเห็นจะมรณา
 ชาตินี้จึงพลัดพระมารดา
 จึงได้พลัดมารดาทั้งเสียแต่ยังเยาว์
 สงสารมัทรีผู้ผ่านเกล้า
 แม่จะหยอหยงหาเปล่าพระทัย
 คราวนี้แม่จักได้ชมใคร
 เมื่อหนึ่งกลับได้มาชมลูกยา
 แม่จะชอกช้ำในอุรา

จะต้องบ้ายเนตรแล้วเบือนหน้า	มาเที่ยวค้นหาลูกทุกตำบล
จะตะโกนกร้องจะร้องเที่ยวเรียก	เมื่อตั้งแม่ไก่เพรียกลูกในไพรสมนธ์
จะติดดินสิ้นพระชนม์	แม่ไม่อาจทนทุกข์เวทนา
ฝายไธ้ชูชกไอ้ชั่วชาติมันตวาดมันพาดด้วยไม้	ไอ้เฒ่าจัญไรมันคอยเขียนตี
ตีค้นหาแล้วกลับมาตีพ่อซาลี	สงสารเสียจริงเชียวหนา
มีกระไรไม่เรียวเสียงดังขยับ	หลังจะแล้ไม่เรียวตีน้องจมนนำเวทนา
กัณหาน้อยเห็นนกแก้วมาจับกิ่งจันทน์	ว่าแก้วจำเ็นดูฉันเอาวางลูกจันทน์แล้วจำความ
แม่ของหนูเขาชื่อมัทรี	ถ้ามาทางนี้ให้ตามมา
ถ้ามาไม่ถูก	แม่บุญปลูกสังเกตุเกิดแม่หนา
ว่าโลหิตมันเปื้อนทางอยู่	สังเกตุเกิดมารดา
บัดนี้ตัวลูกยังเหลือเนื้อเลือด	ตาพราหมณ์มันจะเชือดให้ตัดชัย
แม่อยู่ที่ใดเป็นเหตุไฉน	ทำไมไม่ไหลรีบติดตาม

(ข้อมูลวิดิทัศน์ประยุกต์ ชุดที่ 28, ไฟล์ 5, [2557]: 1.27-8.20)

แหล่งพระเวสสันดรปริภาพ

ตำรานกนี้มันดินนิก	พระน้องรักไม่ยกเอาอย่าง
ไปหลงระเริงในดงรัง	แม่ยอดนางกัลยาณี
ว่าเย็นเย็นลงปานนี้แม่เพ็งกลับมา	
เมื่อตอนเช้าจะเข้าไพร	ทำแกล้งร้องไห้สาออยผ้า
ทำตัจจริตมาปิดความชั่ว	คงนึกว่าผ้าจะรู้ไม่ทัน
เดี๋ยวนี้ศักดิ์ยศพิฆเนตไปแล้ว	ประชาราษฎร์เข้ารุมกราบเรียน
ให้พ่อถอดยศปลดเกษียณ	ต้องจากสังเวียนออกจากวัง
แม่นางสาออยมาลอยหน้าตาม	บิดาห้ามยังกลับโอหัง
กลัวว่าตัวเป็นหม้ายผู้ชายทิ้งขว้าง	หาเหตุอ้างมาบังองค์
เจ้าอยู่ในวังคูสิเจ้านั่งลอยหน้า	ทำเป็นพญาราชหงส์
ทิ้งศักดิ์ยศมาอยู่ดง	บำเพ็ญองค์บวชเป็นชี
ถือตบะเจ้าละทิ้งยศ	เป็นดาบสดาปสินี
ฉันทลูกไม้บรรดามี	ธาตุทั้งสี่ปรวนแปร
สงสารลูกน้อยมันคอยชะเง้อ	คอยละเมอคอยหาแต่แม่
แม่มันมั่วแต่ไปตะแเร็ดแต่แต่	มันทำเป็นเหมือนแม่ลูกไม่มี
ไอ้พวกนักสิทธิ์วิทยากร	คงทำให้หล่อนผลิตเพลินโลกีย์
หรือว่าเจ้าเห็นคนอย่างพี่	พี่เวสคนนั้นมันหมดแล้วน้ำยา

ว่าไปเกิดไปอย่าให้เห็นหน้า	ไปทำชั่วช้าเกิดพวกซีไพร
ถ้าหากเมื่อก่อนเพียงเป็นกษัตริย์	น้องอาจมาทำดังนี้
เห็นว่าแม่มีตรี	เจ้าคงจะมรณา

([วितทศนัฎษัณษัตรี ชุตที่ 16](#), ไฟล์ 3, [2554]: 5.25-10.00)

ແຫລ່ຢຣະນາງມ້ຢຣີທູລຕອບພ້ອ

ครันมีตรี	ได้ฟังสวามีมาตรีสว่า
ทั้งแตกทั้งดำแสนจะชั่วอุรา	พระองค์ตรีสมาไม่มีเยื่อใย
นี่ครันมีตรีจะนั่งนิ่งอยู่	ญาติโยมไม่รู้เข้าใจผิดได้
หาว่ามัทนี่เป็นคนเหลวไหล	นี้มีหลายใจรักจิตจาง
ถึงแม้จะถูกพระเวสเชื่อว่า	ทั้งแตกทั้งดำหลายสิบอย่าง
ญาติโยมทั้งหลายก็คงได้ฟัง	ไม่พูดเสียงบ้างต้องออกแตกตาย
นี่ด้วยความโศกคิดถึงลูกก็มาล้อมสร้าง	นางน้อมเศียรพลงยกมือขึ้นไหว้
ทูลสนองพระภูวนัย	จงทราบความไปของแม่มีตรี
คำที่กล่าวมิได้กลั่นแกล้ง	หรือมาเสแสร้งเยี่ยงหญิงทาสี
ถวายตามสัจย์ของพระมีตรี	จงฟังให้ดีพระเวสสันดร
พระองค์ทรงพรตในเพศฤๅษี	จะกล่าวพาทีก็ตั้งสติเสียก่อน
ฟังหูไว้หูตัดโมหา	นำไปพิจารณาพระเวสสันดร
ไม่คิดไม่ฟังเหตุการณ์วันนี้	มันแปลกเหลือดีไม่เหมือนครั้งก่อน
ทั่วดินดอนเคยตาชดา	
หาผลไม่ได้ไม่ยาก	เคยเก็บมาฝากชาลีกันหา
ปริงปรางลั่นจีละมุดสีดา	มีตามในป่าในทิมพานต์
วันนี้มีดมนค้นหาไม่พบ	เวียนหลายตลบมิได้หยุดหย่อน
พยับมีดครีมีปกคลุมดงดอน	มิได้พักผ่อนรีบมาตมทาง
พอเดินมาหน่อยก็เกิดวิบัติ	พบสองเสือสามสัตว์สกัดขวางทาง
แยกเขี้ยวตั้งท่าอยู่ที่กลางทาง	มีตรีต้องนั่งลงไหว้วอน
นั่งขอขมกว่าเสือจะกลับ	จนตะวันลับเข้าเหลี่ยมสิงขร
อากาศก็หนาวอนาถนอน	จึงบทรจรหลีกทางไป

([วิตทศนัฎษัณษัตรี ชุตที่ 16](#), ไฟล์ 4, [2554]: 00.00-4.30)

แหล่งพระเวสสันดรทำศพมัทรี

ปางองค์พระเวสสันดร	เห็นมิ่งสมรมัทรีโสภา
มาสลดตรงพักตรา	พระสำคัญว่านางวายชีวัน
สะดุ้งพระทัยใจคอย	ในทุกข์เธอเด่นตึกตัน
พระทรงกำสรดสลดลงพลัน	เสียดายจอมขวัญแม่คู่ชีวา
โอดมัทรีของพี่คนยาก	น้องมาตายจากพระภัสสตา
น้องมาทอระทวยเสียจนม้วยชีวา	โอ้อกรรมเวรของพระเวสสันดร
จะหาหญิงใดที่รักผัว	ถนอมตัวตั้งแม่สายสมร
จะทำใครในดินดอน	แสนหมั่นนครคงไม่ป็นตา
ก็บุญของเราที่ได้เข้ามาเป็นเมีย	แต่เราทำเสียไม่นำพา
พี่ผิดไปแล้วแม่แก้วตา	เจ้ามรณาพี่จึงรู้สีกตนา
โอดบุญที่น้อยเสียแล้วแม่กลอยสวาท	จำต้องนิราศมาอยู่ไพรสมนท
คงไม่มีวันรื่นชื่นกมล	เปลี่ยวกายตนอยู่เอกรา
โอดมัทรีของพี่คนยาก	น้องมาตายจากพระภัสสตา
นอนกลิ้งนอนเกลือกไสเสือกกายา	แม่ตื่นรนไปมาอยู่ที่กลางดิน
ไปไม้สักไปไม่มีจะรอง	
ใบแวงค์สักไปไม่มีจะรอง	หีบเงินหีบทองไม่มีจันสิ้น
จะได้อะไรเอามาใส่ยุพิน	นอกจากฟ้าดินนี้แหละยุพา
จะเอาไพรสมนทนี่หรือน้องรัก	มาเป็นที่พำนักต่างป่าช้า
จะเอากุฎีและศาลา	มาทำศพน้องยาต่างเมรุทอง
เอาเสียงจักจั่นที่มันร้องดัง	มาแทนแตรสังข์อันกึกก้อง
เอามาประโคนหม่อมต่างกลอง	ต่างทำนองสังคีตไพเราะ
จะได้อะไรที่ไหนมาจุด	เอามาสมมติต่างโคมไฟ
นอกจากพระจันทร์อันอำไพ	ส่องแสงให้ต่างคบเพลิง
โอดมัทรีของพี่คนยาก	น้องมาตายจากอยู่เทิงเตี้ย
ไร้ญาติขาดมิตรที่จะติดคบเพลิง	ไหนจะรินจะเรียงมาทำศพน้องยา
พี่อยู่ในป่าแสนจะน่าอนาถ	สตางค์สักบาทก็มีได้ติดตัวมา
ถ้าอยู่ในเมืองจะหมดเปลืองมิได้ว่า	จะทำศพน้องยาให้สือดัง
จึงหันหน้ามาหาโยมญาติ/	
จึงหันหน้าเข้ามาหาโยมวัดปลับที่เป็นญาติ	ว่าตอนนี้พระเวสสันดรขาดสตางค์
จะทำอย่างไรจึงจะได้สตางค์	มาทำศพน้องนางและบังสุกุล

ขอให้สมมาดของอาตมมิ่ง
เมื่อเราเกิดใหม่ในชาติหน้า
พระโพธิญาณเรานั้นยินดี

ไปสถิตย์ยังชั้นดุสิตธานี
ความปรารถนาของตัวเรานี้
จงสมดังที่เราเจตนา นั้นแหละ

([เว็ททัศน์กัณฑ์สักกบรรพ ชุดที่ 10](#), 2556: 40.00-48.40)

ແຫລ່ແກະบายศรี สำนวนที่ 1

ແກະบายศรีແກ້วແກມແນມປະຣາດັບ	หิรัญรับเรื่องรอง
ຕອງໃສ່ເສຣີຈສຣຣພ	เอาเพชรประทับพื้นทอง
ວາບວາມຕາມຂ່ອງ	พิศผ่องอำไพ
ປະດັບຮູຊື່ດີດູຣີ່ຄ້ວນ	ใช้กระบวนทอองใบ
ແກ້ວມຣກຕສຕໄສ	แนมในมณีนิล
ເຫລືອງແອຣ່ມແຈ່ມທອງ	เป็นช่องช่องเพชรพริ้ง
ປະຣາດັບມຸກຕາໄພຣິນທຣ໌	ช่างแจ่มเสียดจรังสุดาตวง
ຍອດສຸກໄສໄພໂຣຈນ໌	มณีโชติช้อยชวง
ວາງວຸ້ງຈຣຸ່ງຣ່ວງ	เป็นพุ่มพวงเพชรพลอย
ແກ້ວປະພາພແກມຣຳພັນ	กุดันเหมือนสิ่งห้อย
ປະພາຍພຣິງເໝືອນທິງຫ້ອຍ	วิเชียรช้อยอรชร
ມາຕິດທັບທິມດູຂ່າງລິ້ມແອຣ່ມ	วาวแวมเลิศบวร
ມາເນຣມິຕມหิสร	แซมช้อนบายศรีทรง
ເຫລືອງວິຈิตຣໃຫ້ຕິດກະຣຈກ	ทำเป็นรูปวิหคเหมหงส์
ບນແທ່ນຣັດນ໌ໃຫ້ຈັດບຣຣຈງ	ทำเป็นรูปเครือวัลย์
ແນມ (...) ຂມພູນຸທ	ดูตมสุดเกษมสันต์
ສອງກຳຊັຣ໌ຣ໌ຍ໌ເສມອກັນ	
ເຣືອງหิรัญเลิศคล่องจอง	วางทำช่องชั้นพิเชียร
ປະພາຍແກ້ວເປັນກ່ອງ	แสงทองสีเทียน
ມາຕິດລວດລາຍໃບເຫຼືຍນ	แล้วจัดเจียนให้เห็นจริง
ພອໃບເສຣີຈສຳເຣັຈบายศรี	ยกขึ้นตั้งที่แท่นฐาน
ຄຣິ້ນໄດ້ຖຸກຊັດູເບີກບານ	พฤตมาจารย์จัดแจง
ແວ່ນວິເຊຍຣເຫຼືຍນຊັຍ	จุดเข้าไว้ตามตำแหน่ง
ກຣອບກຸດັນຈັນທນແດງ	ยี่สุ่นมาแข่งปะปน
ຣ້ອຍກະທຣວງຈະສືບກຳຊັຣ໌ຣ໌ຍ໌	สุขสวัสดิ์พิพัฒน์ผล

นาฬิกาแกมกล	ทุกมณฑลก็ทำพิธี
พร้อมตั้งเกล็ดแม่หนูเอยต่างกรม	นักสนมและเสนีย์
เหล่าสังข์แตรและดนตรี	ทุกอย่างก็มีมากมาย
เจ้าจอมดุสิตไอยศุรย์	ก็เพิ่มพูนพระพักตร์ผาย
พระวงศาเชื้อสาย	ก็หมอบเรียงรายไปตามเกณฑ์

(ข้อมูลวิดิทัศน์มหाराช ชุดที่ 2, 2559: 25.10-30.23)

ແຫລ່ແກະบายศรี ส่วนวนที่ 2

จอมกษัตริย์จึงได้แต่งบัตรพลี	จะเรียกขวัญชาติและกัณฑ์
อาทิศย์หกบาทหอยาขาดตำรา	ต้องสวดคาถาอุเทะษย์ญ
สิบห้าพระจันทร์นั้นต้องสวดยันทุน	เจริญพุทธคุณอย่างมหันต์
ยัสสานุภาวโตนัน	แปดบาทองค์ครบตามคัมภีร์
พุทธสิบเจ็ด	ต้องสวดให้เสร็จจบทัพพาสี
ยโตนัง ภาคินี	สิบบาทอันนี้พระเสาร์ละนา
สิบเก้าพุทธต้องจัดตามเกณฑ์	สวดกุเรนกัมพลหนา
[ถอดความไม่ได้]	สิบสองบาทหนาตามกำลังวัน
พระศุกรย์สิบเอ็ด	โยมต้องสวดให้เสร็จจบท้อปะสัน
พระเศศเกล้าของเรานั้น	เจริญพลันพุทธคุณ
จะเรียกขวัญเอยแม่ขวัญอ่อน	อย่าเที่ยวเร่ร้อนเลยละหนา
จะเที่ยววงเพลินจนเกินเวลา	เชิญขวัญเจ้ามาอยู่กับตายาย
อย่ามัวเขยชมตากลมสุวรรณค์	อย่ามัวชมจันทร์เหมือนเจ้ากระต่าย
ค่อยค่อยปลดค่อยค่อยเปลื้องทีละบาททีละใบ	อย่าเที่ยวให้ไกลไปเลยนะขวัญ
จะเรียกเท่าใดขวัญใจเจ้าไม่กลับ	ไม่เห็นโยมขยับกันอีกสักที
เชิญมาเป็นขวัญกัณฑ์หาชาติ	โยมจะนั่งตระหนี่กันอยู่ทำไม
ขวัญเอยแม่ขวัญอ่อน	อย่าเที่ยวเร่ร้อนไปทางไหน
ไม่รู้หรือว่าเขาคิดถึงแทบจะตาย	ทำไมเจ้าขวัญไม่มา

(ข้อมูลวิดิทัศน์มหाराช ชุดที่ 1, 2562: 2.13.58-2.18.20)

ແຫລ່ชาติทูลสาร

พระเจ้าปู่จึงได้สดับสาร	ตามคำหลานจะเล่าความหลัง
เผ่าชราพามาตามทาง	แทบจะหมดกำลังหิวโหยโรยแรง

หลานบอบข้าอดน้ำอดข้าว	มีแต่ความโศกเศร้าเฝ้ากันแสง
เจ็บทุกซอกซายกลานลำบากพอแรง	เดินในดงแดงอดุลโดย
แต่พอพลบค่ำพระสุริยา	เฒ่าชราแกโหนโหย
ขึ้นต้นพฤษภาหลานยาโอดโอย	อดขยโดยต้องนอนกับดิน
ทั้งยุงก็กินทั้งวันก็กัด	เสียงเสื่อเนื้อสัตว์ในไพรสณฑ์
มันกู่ก้องร้องกันจนหลานไต่ยีน	ให้หวาดเสียวแทบสิ้นสิ้นชีวา
อีกทั้งเสียงชะนีก็โอดโอย	ว่าฝัวะฝัวะฝั้วโวยไ้อัฝั้วหว่า
แต่พอรุ่งสางสว่างฟ้า	แกก็พาหลานจรลี
หลานเดินช้าแกก็คว่ำไม้เรียว	เสียงขวับขวับเพี้ยวเพี้ยวแกค่อยต้อนค่อยตี
สงสารกันหาดูแล้วนำปราณี	ชูชกแกตีให้ด้วนเดิน
ไอ้กณหาน้อยระห้อยระเหี่ย	กระปลกกระเปลี้ยระหกระเหิน
ฝืนพระองค์ทรงดำเนิน	ค่อยคุ่มเดินตามตาซี

(ข้อมูลวิดิทัศน์มหाराช ชุดที่ 3, 2557: 50.15-53.00)

แหล่งกลับชาติ

เทศนาชาตกยมากกล่าว	เป็นเรื่องราวได้เล่าขาน
สืบเนื่องเรื่องต่อพอประมาณ	กลับชาตินครกัมภ์กันต่อไป
ชูชกยกกล่าวตัวดาเฒ่าอัปรีย์	กลับชาติอีกทีเป็นที่หมาย
คือเทพทัตทำชั่วตัวทำลาย	ธรรณิสูปไปลงอเวจี
นงเยาว์เจ้าจิตแม่อมิตตา	กลับชาติขึ้นมาช่างน่าบัดสี
คือนางจิณจมาณวิกาตัวกาลิ	ใส่ร้ายมุนีองค์ศาสดา
พนาเวศเจตบุตรพรานเกิดขึ้นมานั้น	คือนายฉันทะร่วมชันษา
ดาบสทรงกิจพระสิทธา	กำเนิดเกิดมาปรากฏการณ์
เป็นสาวกเบื้องขวานั้นแหละพระสารีบุตร	ดูบริสุทธิ์เป็นพระอรหันต์
สักกะเทวราชกลับชาติมานั้น	สูงส่งวงศ์วานอันอุดม
สืบสายกยวงศ์องค์พุทธะ	นั่นแหละคือพระอนุรุทธะที่เหมาะสม
ส่วนวิษณุกรรมนามอุดม	กลับชาติอบรมพรหมจรรย์
เรื่องฤทธิ์อิทธาเหาะบุกผ่านรก	แผลงฤทธิ์เวียนวกขึ้นไปสู่สวรรค์
สาวกยกอ้างเอาอย่างสำคัญ	พระโมคคัลลานะมีฤทธิ์
เทพเจ้ากล่าวนามทั้งสามสัตว์	ที่แกลั้งสักตัมภ์รินั้นแหละหนา
องค์หนึ่งแปลงเป็นสีหราช	เมื่อกลับชาติมาคือพระอุบาลี

อีกร่องค์ท่านแก่งแปลงให้ล้ำ
 ขาดัดกลับสมอุตมดี
 องค์ที่สามช่างร้ายเหลือ
 แก่งขวางทางมัทรีไม่ใ้เยื้อง
 ล่วงลับกลับชาติสมมาดมั่น
 เทวบุตรสุทธิเทพธิดา
 ยามค่ำมีราตรีกาล
 งามเล่ห์เทวบุตรผิวท่านงามผุดผ่อง
 นามตรงบ่งชัดชื่อว่ากัจจายนะ
 ส่วนเทพนารีที่งามล้ำ
 ไปเอาจำเนิดเกิดมีสุชี
 เจ้าช่างร่างใหญ่อันโอฬาร
 มีชื่อถื่อตรงธุดงค์
 ส่วนช่างนางพญาซึ่งเป็นมารดาของท่าน
 มีนามว่านางกิสา
 ส่วนกษัตริย์มัทราชพระญาติวงศ์
 นักการสาราคูช่างนำสังเวช
 ชาติเนื่องเปรี๊ยะปราชญ์กลับชาติมา
 อำมาตย์ที่จัดทานมหาสัตตสดก
 ก็คืออนาถปิณฑิกเศรษฐีมีตามตำนาน
 องค์ท้าวเจ้าผดุงเจ้ากรุงสุโขทัย
 คือองค์มิ่งกุฎพุทธบิดา
 ผุสดีมีหวังเพราะนางได้ตั้งพระทัย
 ก็คือพระนางสิริมหามายาบุญมากมี
 กษัตริย์มัทรีเทวีราช
 ก็คือจอมขวัญกัลยาพิมพานางนั้น
 ชาลิมียศได้เกิดเป็นโอรสา
 ส่วนกัณหาหน้ามนแม่เกิดไปพันตระกูล
 ล่วงลับกลับมาเกิดมา
 สหชาติดาษตื่นหกหมื่นมี
 ช่วยเหลือเจือจุนบุญนั้นเล่า

เป็นเสื่อโคร่งตัวคล้าตาดำปี
 เกิดเป็นพระสิวลีลามมีเนื่องเนื่อง
 สิกายเรื่องเรือเป็นเสื่อเหลือ
 เพื่อช่วยประเทืองในเรื่องศรัทธา
 คือกลับเป็นพระจุลนาคนั้นทรงศึกษา
 ที่ช่วยรักษาและคุ้มครอง
 ช่วยอภิบาลกุมารทั้งสอง
 กุศลสนองดุจทองคำ
 รูปร่างสวยสะได้อุปถัมภ์
 กุศลนางทำชักนำเอามา
 คือกัลยาณีนางวิสาขา
 ต้นเหตุที่มากชาธาร
 นั้นแหละคือมหากัสสปะกรรมแตกฉาน
 กลับชาติมานั้นยังอยู่ในเชื้อพระวงศ์
 บุญหลังสร้างมาเป็นอนิสงส์
 กุศลตามส่งคือองค์พระมหานามะ
 ที่ทูลเรื่องเนรเทศเป็นเหตุนั้นหนา
 คืออานนท์พุทธอนุชาติดตามตำนาน
 ชาติใหม่ปลงตกได้ยกวิหาร
 ผู้สร้างเซตวันอันลือชา
 ชาติหน้าท้าวไทได้ปรารถนา
 สุทโธทนะราชาเจ้าธานี
 มารดาจอมไตรชินสีห์
 เมื่อก่อนนี้ตั้งปณิธาน
 คู่ชีวาตม์ทุกสถาน
 บารมีร่วมกันอันสมบูรณ์
 กลับชาติมานั้นแหละคือพระราหุล
 เพราะนางว่าวุ่นแต่บุญก็ยังมี
 ก็คืออุบลวรรณามิราศี
 สร้างความดีบุญนำพา
 เกิดพร้อมพงศ์เผ่าดังกล่าวนั้นละหนา

ส่วนองค์สมเด็จพระสันตปาปา	บุญหลังสร้างมาได้ครบองค์
สร้างสมความดีไม่มีที่สิ้นสุด	ก็ได้วิมุตติสุดสมประสงค์
ตรัสรู้สู่ทางแปดอย่างโดยตรง	อริยสัจสี่มรรคสี่ผลส่งสำเร็จเป็นองค์พระโพธิญาณ
คุณโยมที่นั่งฟังเทศน์มหาชาติ	เวสสันดรราชที่จัดสรร
คาถาแก่นอนนครกัณฑ์	สี่สิบแปดเท่านั้นที่มีมา
รวมทั้งหมดหนึ่งพันบรรจบก็ครบจำนวน	บาลีประมวลถ้วนคาถา
สมหวังดังเจตนา	ให้พ้นโรคาภัยทุกทุกคน

(ข้อมูลชีวิตที่ศักราชกัณฑ์ ชุดที่ 3, 2561: 33.43-45.20)

2. แห่พรและแห่ลา

แห่พร

คุณโยมจำจงตั้งใจจำ	ที่มาฟังธรรมเทศนา
คุณโยมหญิงชายทั้งชายและขวา	จงตั้งศรัทธาให้เป็นพระธรรม
องค์ศีลสมาธิสองปัญญา	ไต่ตรงลงในกรรมฐาน
หญิงชายทุกคนไม่พินอยุ่ยาวนาน	อายุเราท่านไม่ยึดยืนยาว
เกิดแล้วต้องดับเป็นธรรมดา	สังขารเกิดมาเป็นหนุ่มเป็นสาว
ดินน้ำไฟลมมาผสมกันเข้า	เป็นรูปกายเรากันทั้งหญิงและชาย
ความตายทั้งหมดเรากำหนดไม่รู้	บรรดาที่อยู่ในโลกทั้งหลาย
ทั้งหนุ่มทั้งแก่ก็ไม่แน่เลยความตาย	กำหนดไม่ได้กันมรณา
หนุ่มตายก่อนแก่จะเอาแน่ตรงไหน	บางที่แก่ตายก่อนหนุ่มอย่างว่า
สุดแล้วแต่กรรมที่ได้ทำกันมา	จะเร็วหรือช้าไม่พร้อมกัน
ที่ไหนบุญน้อยก็ต้องรีบกลับ	พอไพล่จากครุฑโพธิ์เท่านั้น
ไม่ทันเห็นเดือนเห็นตะวัน	ก็ผลุนผลันรีบกลับไป
บางคนก็อยู่จนเป็นหนุ่มเป็นสาว	บางคนนั้นเล่าพอตั้งไข่
บางคนเจริญพอเดินได้	บางคนก็ไม่ครบเจ็ดวัน
บางคนก็อยู่กันจนแก่จนเฒ่า	อายุยืนยาวมีลูกมีหลาน
สี่สิบสี่ลักษณะไว้มากครั้น	แล้วก็พลันไปมรณา
ที่ตายแล้วก็ตายเปล่า	ที่อยู่เอากันไปเผาไปฝัง
สมบัติสักนิดไม่มีติดกายยัง	เคยเห็นกันมาบ้างหรือไม่คุณโยม
เมื่อก่อนโยมตายวายชีวาตม์	เคยได้สร้างสมบัติเอาไว้มีถม
เวลาล้มตายศพยังไม่ทันโถม	ลูกหลานระงมนำอายุครั้น

ลูกชายลูกหญิงมัวแต่ชิงสมบัติ
 นี้ของกูนั้นของมึงก็ร้อนถึงกำนัน
 จะตกรอกหรือขึ้นสวรรค์
 กำนันก็สบายพลอยได้ค่าเหล่า
 เวลาดีก็อย่าตระหนี่เหนียวหนับ
 เงินทองเต็มบ้านแย่งกันหมดไป
 ส่วนท่านผู้ตายไม่ได้เลยสักสิ่ง
 ความดีความชั่วที่ตัวได้นี้
 เมื่อตายแล้วไม่ใช่ของเรา
 ขอโยมทั้งผองจงโปรดตรองให้เห็น
 เพราะฉะนั้นก็ขอให้ท่าน (...)
 สวรรค์ในอกนรกในใจ
 ถ้าแผ่นดินปลาดปลั่งลงทางอบาย
 จะพึงสาวกองค์พระโมคคัลลาน์
 พระมาลัยก่อนพระองค์มาโปรด
 เหลือแต่พระธรรมแปดหมื่นสี่พัน
 เพราะฉะนั้นก็ขอให้ท่านทั้งหลาย
 มโนปุพพังคมาธัมมา
 จงเร่งเดินรับสัมมาปทา
 สักยีสืบบาทห้าสิบหรือร้อยติดกันเทศน์กันเข้ามา เมื่อโยมสิ้นชีวาจะได้อยู่วิมาน นั้นแล
 (วัดทัศนกัมภ์สักบรรพ ชุดที่ 5, 2561: 15.45-30.00)

แหล่งพรศีลห้า

แกะเป็นพรพระศาสดา	ประสาทศีลห้าของพระพุทธรัง
ให้โยมจงคิดเอาจิตตั้ง	รับแล้วระวังสมาทาน
การครองศีลนั้นมีใช่ง่าย	มันมักกลับมักกลายเป็นชังวาจา
ถ้าแผ่นดินปลั่งพลาตมันยากนักหนา	ถ้าขาดศีลห้าไม่เป็นการ
องค์ปานงท่านห้ามฆ่าสัตว์	สารพัดที่มีวิญญูญาณ
อีกองค์ศีลอทินนาทาน	ท่านประมาณด้วยของมีราคา
ถ้าลักทรัพย์ขยับให้เคลื่อนคลาด	ศีลโยมจะขาดแน่โยมจำ
มันไม่ใช่ของเราอย่าไปเอามา	ไว้เป็นไวยาวัจกร

ข้อองค์กาเมพระท่านห้ามความมัวเมา	โยมจงถือเอาตามคำสอน
ตัดกิเลสเหมือนพระเวสสันดร	เร่งตัดร้อนในจตุรา
อย่าโลภอย่าหลงโยมจงระวัง	อีกกระทงองค์มูสา
อย่ากล่าวกลับซ้ำผัปลา	องค์วาจานี้สำคัญ
ถ้าไม่ควรกล่าวแล้วโยมอย่ากล่าว	ถึงเรื่องราวไม่เป็นแก่นสาร
ถ้าพลาดพลั้งยังไว้ไม่ทัน	องค์ศีลนั้นจะไม่เป็นองค์
จงสำรวมใจทั้งกายวาจา	จะเป็นมูสาเพราะไหลหลง
ไม่สัถย์ซื่อสัตย์ถือพระพุทธรองค์	จิตต้องไม่พะวงคอยระวัง
ถ้าพลาดพลั้งโยมขาดศีลห้า	อย่าฝืนฝ่ามันถอยหลัง
เปรียบของหนักได้สักซั้ง	ถ้าลดลงบ้างมันก็ด้อยราคา
องค์สุราท่านว่าไว้	เป็นเมรัยของศีลห้า
จงถือให้มั่นตามสัญญา	นี่แหละหนาหนทางนิพพาน
โยมจะทำบุญด้วยสิ่งอันใด	โยมจงตั้งใจให้เป็นหลักฐาน
อย่าหยุดหึงดโยมอย่าคิดรำคาญ	ไปกับลูกกับหลานจะเสียใจ
โยมต้องอดเอาเบาสู	โยมก็รู้อยู่ว่ากามนิสัย
ถ้าแน่นโทสะมาปะเพียงนิด	จะทำให้จิตนั้นหมองศรี
เกิดไปในชาติใดก็ดี	มักหน้าอยู่ยี่ไม่งดงาม
ถ้าหากทำใจใสบริสุทธิ์	จะผ่องผุดในภพสาม
เกิดไปชาติก็ตาม	ก็คงจะงามล้ำสืบไป
การแหงหายก็หวังรวย	นี่โยมแหงหายก็หวังได้
โยมฟังฉันทศน์ด้วยเหตุอะไร	คุณโยมตั้งใจต้องการบุญ
เทศน์ดีก็ติด ไม่ดีก็ติด	อย่าหยุดหึงด อย่าเคืองชุ่น
ถ้าติดกันสอดสัด สักคนละทูนสองทูน	ผลบุญจะช่วยหนุนให้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น.

([วิถีทัศน์กัณฑ์เทศพร ชุดที่ 12](#), 2557: 16.05-23.00)

แหล่งเล่า ส่วนวนที่ 1

จำจากโยมไปหัวใจกังวล	มองโยมทุกคนแล้วยิ่งสงสาร
ได้รับความรักจากเจ้าของทาน	พบกันไม่นานก็จำจากจร
เมื่อกลับไปวัดในคืนวันนี้	ดวงฤดีมีแต่ทอดถอน
อาทิตยอัสดงก็มีได้หลบนอน	คงเฝ้าอาวรณ์อยู่ไม่เว้นวัน
ยามหลับตาลงฉันก็คงผวา	มองเห็นใบหน้าของโยมทั้งหลาย

โยมแม่โยมป้าโยมตาโยมยาย	โยมหญิงโยมชายช่างดีแสนดี
โยมได้ทำบุญค้ำจุนต่อวัด	โยมได้สร้างสมบัติเลิศล้ำถ้วนพี
โยมได้สร้างกุศลโสภณโสภี	เมตตาอารีช่างดีเหลือใจ
ฉันคิดถึงโยมทุกทุกท่าน	แล้วโยมเหล่านั้นคิดถึงฉันบ้างไหม
ฉันแกล้งมาพรากจากกันไม่ทันไร	พบพระองค์ใหม่โยมก็ลืมฉันลง

(เวทิตศน์กัมภ์สักบรรพ ชุดที่ 5, 2561: 1.34.15-1.36.30)

แหล่งลา ส่วนวนที่ 2

เทศนาปริโยसानะ	เมื่อสิ้นสุดยุติธรรมเทศนา
นี่ทินกรก็จรจากฟ้า	สิบแปดนาฬิกาต้องขอลาจร
เสียงก็แหงรีแวแรงก็หมด	เห็ญจะย้อยโทรมหยดประเด็ยจะเป็ยกจีวร
จนจิตจนใจต้องไกลอาวรณ์	ต้องขอลาก่อนคุณโยมทุกคน
ปีหน้ามีใหม่หากมีใจจงเจต	เชิญโยมจัดเทศน์อีกสักหน
ปีหน้ามีใหม่อย่าลืมไปนิมนต์	คุณโยมทุกคนอย่าลืมนิมนต์พระวัดสามพระยา
วัดสามพระยาอยู่ที่บางลำพู	ถามใครเขาคงรู้เโยมหนา
หากโยมจะไปวัดสามพระยา	เชิญเถิดหนาโยมจำจงไป
ไม่ไกลไม่ไกลอยู่ที่บางลำพู	ถามใครก็รู้เ็ยมเ็รไร
ไปถามเขาดูตัวฉันองค์นี้	
เจ้าคุณราชวิสุทธิดิลกสำเร็จบาลี	เปรียญเก้าเสียดีเสียดีนี้จำไว้
คุณโยมจำ	อาตมาขอลาโยมก่อน
จะจากโยมไปใจสะท้อน	เหมือนพระเวสสันดรตอนจากแม่ผู้สติ
กลับหน้าสั่งกลับหลังมาลา	เหมือนอาตมาจากโยมวันนี้
จากโยมไปหัวใจกำสรด	ช่างเหมือนพระรถตอนจากเมรี
กลับสั่งกลับหลังมาลา	ก็อยู่ที่ฝั่งคางคานที่
ว่าน้องเป็นยักษ์พ็อยู่ด้วยก็ไม่ได้	ต่างคนต่างไปเถิดนะเมรี
เมรีตามมายังหันหน้ามาสั่ง	อยู่คนละฝั่งคางคา
ขอฝากศิลปศาสตร์ไว้ประดุจญาติมิตร	จากกันจะได้คิดบ้างละหนา
ถึงเวลาสมควรต้องจากกันแล้วนี้หนา	ก่อนจะอำลาจะให้พรคุณโยมสี่ประการ
หนึ่งอายุคือชีวิต	จงสถิตให้อยู่ยั่งยืนนาน
สองวรรโณโสภภาพรรณ	สามสุขสันต์สิ้นน้พลังพลา
คุณโยมนึกถึงแก้วให้ได้แก้วมากอง	ถ้าคุณโยมนึกถึงทองจงได้ทองสมปรารถนา

ให้คุณโยมได้พบบัวบาทองค์พระศาสดา

ตั้งอาตมาให้พรคุณโยมครบสี่ประการ

([วชิรญาณนันทนิกาย ๑](#), 2557: 1.15.50-)

3. แผลพรรณารธรรมชาติ

แผลพา (สำนวนที่ 1)

ปางอัจจุตฤกษ์	พารชีเชื้อทิชงค์
ล่วงครรลย์ตั้งใจง	จากกุฎีตงเดินเซซัง
พระฤกษ์แกเดินนำหน้า	ออเฒ่าชราแกเดินตาหลัง
ถ่อไม้เท้าคูก้าวเกะกัง	ปะอิรุงตุงนังตะค่อมเดิน
ออกเดินเหยาไม้เท้าจาด	ตาเฒ่าหลังคดก็ด้วนเดิน
เอาย่ามใส่ใหญ่สะพายเฟิน	แกด้วนเดินเข้าในดง
ในดงแดนแสนสงัด	ลั้วป่าชฎวิหคหงส์
ร้อนกลาบินถาลง	เข้าในพงแล้วพัวพัน
ในป่าชฎสงัดเงียบ	เย็นเยียบในไพรสันต์
เฒ่าชราใจอาธรรม	รีบจรจัดไม่รั้งรอ
มีดมีดค้ำค้ำแกเอามือคลำทาง	พอถึงทุ่งกว้างออกวิ่งปรอ
เข้าเถื่อนทางไม่รั้งรอ	ออเฒ่าวิ่งปรอออกเถื่อนทาง
แกออกเถื่อนทุ่งมุ่งหมายมาด	เสียงปีศาจหมู่เสือสาธ
ปีศาจเสียงสำเนียงคราง	ตาเฒ่าเดินกลางตะลึงแล
ถึงทางเปลี่ยวแกเหลียวล่อกล่	พอเสียงก๊อกรักไอเฒ่าก็ยืนชะงัก
ออกเดินเหยาเอาไม้เท้าแห่	ตะลึงแลเสียวอินทรี
เอามือป้องหน้าประหม่าจิต	สำคัญผิดว่าเสียงผี
มองเขม้นไม่เห็นมี	เห็นแต่ชะนีมาเหนี่ยวกิ่งยาง
ชะนีน้อยเจ้าห้อยโหย	เสียงโอดโอยชะนีนาง
ชะนี้องเจ้าร้องคราง	เฒ่าคิดถึงนางแม่มีตตดา

([วชิรญาณนันทนิกายมหาพน ๒](#), 2560: 6.50.16-6.54.50)

แผลพา (สำนวนที่ 2)

คัจฉันโตโตโตเต้า	ตะค่อมเตาสันโตษ
ยกย่ามใหญ่สะพายเฟิน	ตะด้วนเดินตามแนวพนา
เฒ่ายองกรอบเสียงกรอบเกรียบ	เย็นเยียบทุกหย่อมหญ้า

เข้าดงสักขมปึกษา	ชนลูกซ่าทั่วอินทรีย์
ยกมือป้องตาแกก็มองเขม่น	แทบจะเผ่นใ้หนีกลัวผี
มองเขม่นไม่เห็นมี	ชูชกตาซีตาแกก็รีบด่วนเดิน
พอถึงที่เปลี่ยวก็วิ่งปราด	ใ้หนีกอนาถในแนวเนิน
เฒ่าบุกรกระหกระเหิน	เข้าสู่เนินบุกบึงบาง
คำที่ไหนตาแกก็อนที่นั่น	เฒ่าอาถรรพ์นอนแรมทาง
เฒ่าร้อนตัวกลัวผีสาง	ขึ้นยอดยอดตาแกก็ผูกเปลนอน
นอนที่ไหนตาแกก็ให้ละเหยีย	ว่าคิดถึงเมียแม่มีงสมร
จากเจ้ามาอุราสะทอน	เพราะเคยได้นอนประคองนวล
ปานฉะนี้แม่ศรีบัวโรย	นับวันจะโหยละห้อยหวาน
ช่างงามพร้อมดูไม่พอมดูไม่อ้วน	มันน่ายียวนหัวใจจริง
โ้จะทิ้งเองเออยทั้งทั้งทิ้ง	ถ้าแม่นไม่ตายจะวางไว้บนหิ้ง
เวลาจะนอนจะได้วิ่งไปไหว้ทุกวัน	รุ่งเช้าจะกลับกลับไปไพรสันต์
คิดถึงเมียเล่นเอานอนไม่หลับ	มาพบนักธรรมพระสิทธา
ขมนกขมไม้ไ้ไพรธรรย์	เฒ่าก็หายวิงวาท
เจตบุตรก็ฝันพายบรยาย	ถึงสิทธาด้วยทันใด
จึงกราบกรานแล้วก็วันทนา	ท่านอยู่สุขโขก็หรือว่าเป็นไฉน
ถามว่ากันแต่ตาปโส	กินมามาหรือไวไว หรือว่ากินยาฆ่า
ท่านถือศีลท่านกินอะไร	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (วัดที่ค้นค้นพิมพ์มหาพน ชุดที่ 17, ไฟล์ที่ 2, [2557]: 4.02-8.50)
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ແຫລ່ງ

ฝ่ายสิทธา พารชี	ออกจากกุฎี เข้าเดินดง
ขมปึกษา ทิชาชาติ	ล้วนนางนาฏ กินนรอนงค์
บางรินเล่น ระเริงหลง	ล้วนอนงค์ สกุณี
โน่นนกกแก้ว จับโก่งกาง	ต้นมะสัง ก็นั้นละนกกอินทรี
นกแขวงแซว จับสี่สุก	แขวงแซวสุก เข้าเสียดสี่
ว่าแขวงแซวชน ต้นนนทรี	แขวงแซวสี่ เข้ารังนอน
นกนางนวลจับไข่น้ำ	นั้นนกกาเหว่า ร้องเสียงหวาน
กระตุ้ว แ่ววกังวาน	ส่งเสียงหวาน กาเหว่าวอน
เบญจวรรณ จับกิ่งหว้า	นั้นนกกระทา จับต้นกระท้อน

นกระทุง จับต้นช้อน	ใต้ต้นกระท่อนก็มีแต่นกกระทา
นกระลิง จับกิ่งแกแล	ว่าแกแล นำส้าง
กะลิงเหลียว เหลียวแลหา	กะลิงล่าง ไม่แลเลย
นกกะลิง ก็หรือว่าไช่วานะ	ก็เหตุไฉนกินนรเล่าลิงเอ๋ย
กะลิงกะไรช่างไม่แลเลย	นกกะลิงบินเลยช่างไม่แล
นกอีลุ่มมันบินถลา	นั่นไก่อ่า หากินแหน
นั่นไก่อ่า อยู่นั่นแ่นะ	แม่หากินกันแต่แหน เชียวหนอไก่อ่า
นกระไนจับกิ่งมะนาว	กระไนจับหนาวเสียจริงหนา
กระไนคะนึ่ง ว่านี่ถึงไก่อ่า	นี่กินกะมันกิน่า คะนึ่งใน
นกกาน้ำมันดำน้ำนาน	มันดำตรงนั้นละมันไปโผล่กันตรงไหน
พบมัจฉา จึงคาบไป	มัจฉาไช้จะมีชม
ชาติทิชาหามัจฉา	ชาติทิชาก็เข้าประชม
มันร้องก็อกแก็กจับกิ่งกัม	ทิชาชม เออว่าออกหากิน
นั่นดุ๊กชะโดกระตืด้อง	ขึ้นล่องฟ่องหุบเหยื่อปึง
สวาววังพาดหางผึ้ง	ปลาตูหนึ่งขึ้นแข่งคอย
ชมเถิดเต่า นั่นเหล่ามัจฉา	ปลาชีวซ่าเข้าเสียดสร้อย
หาเหยื่ออยู่ละแม่มาปะกึ่งฝอย	ปลาชีวสร้อยไม่อดโซ
สลิตสลาดมันว้ายผาดดำผุด	ละหม่อมปลาช่อนละมันก็มุดไม่เห็นโผล่
ตะเพียนพาปลาเทโพ	เที่ยวว้ายโฉบเวียนแห
โหนดนากละตุน่าสนุก	ตุนิดนากพาลูกว้ายขนาน
จนากไม่นำดำน้ำนาน	พาลูกหลานเที่ยวล่องลอย
เจ้าปักเป้าเที่ยวหาปลาแป้น	ก็อยู่ในหว่างผักแว่นเห็นใบหอยหอย
ผักแว่นวาบใบวับเข้าไปหน่อย	ปักเป้าถอยจากหาดพลัน

([วิถีทัศน์กัมขัมหาพน ชุดที่ 17](#), ไฟล์ที่ 2, [2557]: 10.40-17.50)

4. แห่คำสอน

แห่กีนนรสอนลูก

รูปจะกลั่นและสรรกลอน	ถึงกีนนรดรุณี
สวยประเสริฐเลิศนารี	อายุสิบสี่สะอาดตา
กีนนรนางพลาจครุ่นคิด	ถึงชีวิตที่เกิดมา
ถ้าโตใหญ่ไปวันข้างหน้า	จะทำทำกันหนอประการใด

อันตัวของเราก็เป็นสาวแท้	เพิ่งทิ้งนมแม่มาใหม่ใหม่
ไอ้เน่ไอ้เน่นหรือมันก็ปล้นโตไว	อายุก็โตขึ้นทุกที
ประเดี้ยวสิบห้าหยกหยกประเดี้ยวสิบหกสิบเจ็ด พออย่างเข้าเขตของวัยนี้	
เขาเรียกวัยพรหมจารีย์	กำลังเป็นที่น่าพิศนา
สิบแปดสิบเก้าเข้าถึงใคร	ไอ้ความไฉไลก็มากหนักหนา
พอยี่สิบพอหิบพอคว่ำ	ใครเห็นก็น่าชวนให้ชม
ยี่สิบเศษเขตสาวงาม	ถูกต้องตามหลักนิยม
อยู่ในเขตของสังคม	วัยเลยพรหมจารีย์
สามสิบเศษเขตสาวใหญ่	ความไฉไลบ้างหลักหนี
เป็นสาวใหญ่วัยรุ่นพี	จิกโก่จิกก็ไมแลมอง
ไม่เหมือนพระกรุสนิมขึ้นเกรอะ	ยังมีเจอะมีคนจอง
เป็นสาวใหญ่กายมัวหมอง	หนุ่มรุ่นน้องไม่เหลียว
จะมีอยู่บ้างก็ไอ้อย่างทินทิก	ด้ามก็กทินทิกแท้
เป็นสาวใหญ่เมื่อวัยแก่	หนุ่มน้อยจะแลไม่มีเลย
ไอ้หนุ่มรุ่นกันหรือมันก็หมด	นี่จะต้องเป็นสาวโสดอกกุเอ้อย
จะปลุกรักมันยากจังเลย	บางคนชวดเซยหลบมาบวชซี
กินนรนางพลากรุ่นคิด	ถึงชีวิตตอนนี้
ถ้าอยู่ไปเป็นวัยรุ่นพี	กลัวจะไม่มีชายแลมอง
ก็จะไปถามแม่ของตัวดู	ว่าปีหนูก็โตขึ้นเป็นกอง
สมควรจะมีซึ่งคู่ครอง	คนอื่นมาจองกันมากมี
ถ้าอยู่ไปจนกายแก่	ฉันทองจะแยเหมือนกับสาวรุ่น
อายุของลูกได้สิบเจ็ดปี	สมควรจะมีเหี่ยวเรือนไป
กินนรแม่ได้ฟังวาจา	ที่ลูกยามาปราศรัย
มันทิ้งนมแม่ไม่เท่าไร	คิดรักใคร่อยากกจะมีคู่ครอง
ดัดจริตคิดจะมีผิว	ไอ้การคร้วหรือก็ยังไม่คล่อง
ตัมเลียงแดงแกงพิททอง	เจ้าทำกันได้อคล่องดีหรือยัง
ตำน้ำพริกหลนปลาร้า	ยังไม่ประสาเป็นสักอย่าง
แกงคางคกห่อหมกข้าง	ตัวเจ้ายังเรียนก็ไม่พอ
หุงข้าวกินก็ยังไม่เป็น	ข้าวใหม่เหม็นตั้งค่อนหม้อ
ไปให้แม่ผิวเขาหัวร่อ	หุงข้าวกินก็เป็นเมื่อไร
ปิ้งปลาหมองอไม่กลับ	ไหม้คาตบงอกกลับไม่หาย

ไอ้ข้างหนึ่งดิบกินไม่ได้
 มัวแต่นั่งฟังเสียงเพลง
 ไอ้การครวมนไม้ไผ่เล่น
 เขาว่าแกงควายเสียดายพริก
 ใส่กัญชาไอ้เข้ายาทั้งหลาย
 ส่วนกระชายตามใจชอบ
 หอมกระเทียมใส่ครบถ้วน
 ถ้าแม่ผัวตัวได้ชิม
 ชมลูกสะใภ้ว่าเข้าใจแกงหน่อ
 ถ้าเหม็นคาวเหมือนเจ้าเคยแกง
 เห็นผู้ชายเขาพายเรือมา
 คบคนไม่ทันดูหน้า
 ไปเจอไอ้โจรไปโดนนักจี้
 มันเป็นเสือร้ายแบบลายเสือรบ
 เดี่ยวบาทเดียวเพื่องก็ต้องเปลื้องให้มัน
 เจ้าเป็นผู้หญิงก็ต้องนั่งนิ่งก้มหน้า
 เจ้าจะคิดถึงตัวเมื่อตอนผัวเขาตี
 บางคนมันก็ร้ายกินสุรา
 วันไหนมันไม่มีกิน
 เทียวจ่าน่าและจ่านอง
 มันก็คิดเป็นโจรกลับมาปล้นแม่ยาย
 คนดีเขามีคู่ครอง
 จะตบจะตีจะดุดจะด่า
 ผัวด่าไปคำแต่เมียไปทำพิธี
 ถึงผัวเป็นดีก็ตีเอา
 เห็นผัวไฟลูกเจ้าอย่าไปซุกพิน
 ถ้าพินไม่ใส่เดี่ยวไฟก็ซา
 ถ้ามันตัวเจ้าขึ้นเอาพินเข้าไปซุก
 ถ้าพินไม่ใส่ไฟลูกไม่นาน
 ยามงอนเจ้าก็งอนแต่อย่าจนเกินงาม
 ถึงจะชู้ก็วางตัวเป็นเมีย
 แต่อีกข้างหนึ่งเพราะว่าปึงไม่เป็น
 บรรเลงเข้ายันเย็น
 เจ้าต้มแกงเป็นกันเสียเมื่อไร
 มะพร้าวสามซีกก็ใช้ได้
 เครื่องเทศพริกไทยใส่พอควร
 เครื่องประกอบให้ถูกส่วน
 ใส่ข้าพอกควรตะไคร้หนึ่งกอ
 จะนั่งยิ้มหัวร่อ
 จีบปากจิบคอเพราะว่าเมากัญชา
 จะถูกแข่งถูกด่า
 อย่าไปทำแើคทำให้เขาได้ที่
 ซื่อผ้าไม่ทันดูสี
 เงินทองมีก็ต้องเปลื้องให้มัน
 พลาดท่าถูกตบตีเอาเท่านั้น
 ถ้าไม่อย่างนั้นถูกตบถูกตี
 ไปนั่งน้ำตาไหลปรี่
 ถ้าไม่มีมลทิน
 สุกกัญชายาบ้าและเฮโรอีน
 มันจะลักผ้าชิ้นของเมียไป
 พอหอมของไม่มีชาย
 แถมยังลักควายของพ่อตา
 เขายกย่องภรรยา
 เขาก็ว่ากันเบาเบา
 ไปด่าโทษให้ผัวเขา
 เจ้าจะต้องนั่งกอดเขากินน้ำตา
 ให้สูทนมขึ้นอุเบกขา
 พินลูกไฟล่าดับลงครัน
 เดี่ยวไฟก็ลุกขึ้นเผาผลาญ
 เดี่ยวกินข้าวด้วยกันสองคนผัวเมีย
 เจ้างอนไปตามอารมณ์เสีย
 ใครเห็นก็เชียร์กล่าวชมบูชา

วางตัวเป็นแม่มั่นก็แยะเต็มที
 เมียดีเหมือนทาสข้าบาทบริจา
 ฝนตกไม่วังนี้หญิงเขาหา
 นางวิสาขายอดกัลยาณี
 นางมีบริวารประมาณห้าร้อย
 หกล้มเปื้อนเลอะเปรอะไปทั้งตัว
 ไม่เหมือนแม่นางที่เป็นคุณนาย
 ผ้าเปียกแห้งได้ด้วยใจนางงาม
 เขาว่าจะดูแลผู้หญิงงาม
 ก็ให้สังเกตดูนะพวกแม่เหล่าสีกา
 เวลาฟังเทศน์ก็ให้สังเกตดูนาง
 ถ้าสองมือประนมอยู่ที่อกนาง
 ถ้ามือไม่ตกเขายกนางนั้น
 ถึงรูปจะชั่วตัวจะงาม
 นี่เป็นคุณสมบัติของสตรี

จะถูกตบถูกตีก็เพราะอย่างว่า
 นักปราชญ์นั้นหนาว่าเป็นแม่เรือนดี
 เรื่องราวมีมาแต่ก่อนนี้
 เมื่อพราหมณ์ทั้งสี่มาแอบดูตัว
 ฝนตกเข้าหน้าอยู่ชิงชุกหัว
 พราหมณ์เห็นว่าชั่วใจองไม่งาม
 ฝนตกเท่าไรไม่ผลิผลาม
 ถ้าสิ้นลมอายพลางเสียจรรยา
 ให้ดูยามเธอฟังเทศน์
 ว่านางจะทำท่าประการใด
 ยกขึ้นระหว่างประทุมถัน
 ให้เป็นยอดกัลยาณี
 ก็อย่าลืมเรือนสามน้ำสี่
 สำคัญอยู่ที่เรือนกินเรือนนอน

(วัดทัศนกัมภ์จุลพน ชุดที่ 18, 2562: 1.07.00-1.24.00)

แหล่งหัวอกหญิงหม้าย

จะสาธกยกบรรยาย
 แม่หม้ายผัวตายบางรายผัวหย่า
 บางรายทิ้งผัวเพราะเบื่อคุณพี่
 จะไปทางไหนระวังไว้หนา
 ผู้ชายเจ้าชู้มันจะกรูกันเกรียว
 เมื่อสิ้นผัวเหมือนตัวสิ้นหลัก
 อย่าหลงระเริงเชิงนักเลง
 ถ้าทำตัวดีดูถูกกันไม่ได้
 พอผัวตายเขาพูดกันเป็นดับ
 บ้างว่ายักหล่มหรือข่มไหล่
 ที่ผัวทิ้งบ้างว่าผัวท้อ
 ผัวคงรำคาญอับอายคน
 นี้สารพัดที่เขาจะพูด

ถึงเรื่องหญิงหม้ายมีหลายอย่างมี
 บางรายนั้นหนาผัวหลบหนี
 เพราะชะตาไม่ดีจึงต้องอยู่คนเดียว
 ผู้ชายปากกล้ามันจะมารูมกันเกี่ยว
 เกาะแกะพูดเกี่ยวไม่กลัวเกรง
 ชายหาญชายหักมาคอยข่มเหง
 จะต้องหึ่งเต็งลำปากตัว
 ล้วนแต่คำหยาบเอ็งก็ร้องไม่ได้
 ผัวตัวจึงตายเพราะเสนียดตน
 แหมปากจืดตาจ้อวันละร้อยหน
 ผัวจึงกระโจนหนีจากจร
 เขาพากันขูดบ้างก็พากันค่อนข้าง

ครั้งจะทาแป้งน้ำเมื่อยามร้อน	แต่งตัวเมื่อตอนเห็นเหมาะตา
มันพากันเข้ากระเช้ายั่ว	ว่าอยากจะมีผัวกันกระมังหนา
ครั้งเราปล่อยตัวปล่อยหน้าตา	พานินทาไม่เข้าที่
ครั้งปล่อยตัวใหญ่จะทุกข์ยาก	แต่พอผัวพรากลงไปเป็นผี
ดูเป็นคุณป้าปลาร้าค่างปี	ติเตียนโน่นนี้ทุกนายนาง
ครั้งเราเหลือบแลมันก็ว่าเล่นตา	ครั้งจะเดินก้มหน้าก็ว่าต่างต่าง
ดูทำปั้นปึ่งหรือปึงปึง	ไวยศไวยูมารยา
เมื่อผัวยังอยู่ไม่สู้จะยาก	ทั่วทุกสำนักเขานับถือหน้า
เหมือนเรือนมีรั้วนี้มันเข้าตำรา	หมดบุญผัวมารั่วไม่มี
อันทุกข์ของใครที่ไหนจะเท่า	มีแต่โศกเศร้าหน้าหมองศรี
ทุกข์ร้อนเข้ารุมเข้ามาสู่มอินทรีย์	ทุกข์โงนทุกข์นึ่งต่างต่างนา
เป็นทุกข์เรื่องลูกต้องหาเลี้ยง	หญิงชายรายเรียงมันไร้เตียงสา
เราเป็นผู้หญิงก็น้อยปัญญา	ไม่ค่อยเก่งกล้าในการหากิน
เป็นทุกข์เรือนรั้วจั่วชำรุด	เสาชะโหมกทรุดทรุดไปเสียทั้งสิ้น
เป็นทุกข์เรื่องจนเป็นอาจฉิน	ทุกข์มากคนหมิ่นให้อับปรมาณ

(วัดที่ศันทานกัณฑ์ ชุดที่ 11, 2561: 1.01.24-1.08.40)

5. แผลนันทาน

แผลนังกาย

จะสารกหยิบยกนิทาน	มีในใบลานพระบาลี
ยังมีชายหนึ่งเป็นเศรษฐี	ร่ำรวยทรัพย์มีไม่อาทร
อันมานพเขามีภรรยา	สีนางโสภามิ่งสมร
ทุกคนงามพริ้งยิ่งบังอร	รูปอรชรดูแพรวพรรณ
คนที่หนึ่งชื่อสุชาดา	เมียสองรองมาแม่จอมขวัญ
ชื่อสุธรรมาแม่งามตระการ	ส่วนที่สามนั้นชื่อสุจิตรา
สุนันทาเป็นคนทีสี่	ส่วนท่านเศรษฐีบาลีกล่าวว่
ชื่อมขมานพแน่นอน	
อยู่มาวันหนึ่งท่านเศรษฐี	พร้อมมเหสีทั้งสามสมร
ออกไปสร้างศาลางามสถาพร	เว้นแต่สมรแม่สุชาดา
นางเป็นเมียหลวงมัวแต่ห้วงสมบัติ	ไม่คิดกำจัดมัจฉริยา
บำรุงแต่งร่างให้เป็นนางฟ้า	แม่จะสร้างศาลาแม่กลัวหมดเปลือง

มีเล็กมีน้อยคอยแต่จะยก
 มีแต่หายหดพลอยหมดพลอยเปลือง
 ทำบุญกันที่ไรหมดไปกันทุกที
 ของแต่องค์คงเข้าเค้า
 แต่งตัวให้งามเดินตามริมถนน
 ใ้อเรื่องก่อสร้างฉันขอยังไว้ก่อน
 ครั้นเตือนนางบ่อยนางก็คอยจะเบี่ยง
 บุญทานไม่ทำแนะนำเท่าไร
 สุธรรมาหล่อนก็ใจบุญ
 อีกทั้งยังมีตรสุจิตรา
 สุจิตราสร้างสวนดอกไม้
 กุศลที่สร้างทั้งสามนางที่ทำ
 ตายจากมนุษย์ที่สุดประเสริฐ
 ส่วนท่านเศรษฐีสามีนางนั้น
 กุศลที่สร้างเป็นทางวิถี
 เป็นเนื่อนาบุญเกื้อหนุนให้
 ได้เป็นองค์เจ้าท้าวอินทรา
 มัวแต่แต่งร่างจึงหมดทางที่พึ่ง
 พ้นจากมนุษย์สุดวิโยคโชคไม่ดี
 เกิดเป็นนกรัษฏารูปร่างขาวซ้ำ
 บางที่ได้กึ่งบางที่ได้ปลา
 คอยยืนคอยยาวคอยเฝ้าป้อบึง
 ฝ่ายพระอินทร์ผู้กัสดา
 เพราะเคยได้อยู่เป็นคู่สร้าง
 พระจึงสอดส่องแลมองเขม่น
 ก็แจ้งประจักษ์โอแม่ภคินี
 เป็นกรรมวิบัติชัดให้นาง
 พี่เตือนน้องแล้วแม่แก้วตา
 จะโทษใครเล่าแม่สุชาดา
 คุณพระไม่โปรดต้องโทษกรรมเวร
 พระอินทร์จึงเหาะไปเฉพาะพระพักตร์

หากบำรุงกันแต่วัดไม่เห็นเข้าเรื่อง
 ประเดี้ยวบาทประเดี้ยวเพื่องไม่เข้าเรื่องเข้าราว
 ไม่เห็นทรัพย์นี้จะกลับคืนกระเป่า
 ถูง่องรองเท้าตัดผมชี้ตลอน
 นุ่งผ้ากรอมสันเหมือนนางอัปสร
 สามีพึงหล่อนให้แสนอาลัย
 พุดจาหลีกเลี้ยงเถลไถล
 สุชาดาน้องไม่นำพา
 โอ้อแม่คุณแม่สร้างข้อฟ้า
 อีกทั้งนันทาแม่โฉมงาม
 นันทาทรามวัยแม่สร้างสระน้ำ
 โอ้อเมื่อยามถึงแก่กาล
 ไปเอากำเนิดที่เมืองสวรรค์
 เมื่อสิ้นชีวันลงวางวาย
 ขุมทรัพย์อันนี้ไม่มีสูญหาย
 ไปเกิดที่ในชั้นดาวดึงส์
 แต่แม่สุชาดาบุญไม่ถึง
 ครั้นเมื่อนางถึงอนิจกรรม
 เพราะนางนี้ขาดอุปกัณฑ์
 หากินอยู่ตามที่หนองคลองบึง
 พอดับเวทนาไปวันวันหนึ่ง
 เพราะหมดที่พึ่งจึงอยู่เดียวลำพัง
 มีจิตเมตตากับนวลนาง
 กับนวลนางสุกณี
 เหลือบเนตรแลเห็นนางปักซี
 โอ้อแก้วพี่แม่สุชาดา
 มาเกิดเป็นนกรัษฏาเสียแล้วเมียจำ
 ควรหรือน้องยามเฝ้าจะเป็น
 แม่สร้างเวรมาจนเหลือเชี่ย
 อดอยากยากเข็ญมาเกิดเป็นนกรัษฏา
 ไปสู่สำนักของนวลนาง

พระอินทร์จึงเอ่ยเผยวาจาง
 ว่านี้ผิวเก่าของเจ้ามาตาม
 จะมัวชม้อยมองพี่ทำไม
 พี่อยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
 แม่ขาวเป็นยวงก็เพราะพี่ห้วงน้องยา
 ฝ่ายวิหคนางนกงอนงค์
 นางให้สะเทิ้นเงินในคำ
 นางจึงผกยกศิระชะ
 นีนางกัลยาเจ้าปรากฏ
 นางรู้ตัวว่าผิวมาเดือน
 พระอินทร์จึงว่าแม่มารศรี
 ถ้าแม่นหากน้องอยากจะเห็น
 นางได้ฟังคำเจ้าดาวดึงส์
 จะไปอย่างไรเล่าทำวอินทรา
 นีนางรับคำเจ้าดาวดึงส์
 พอถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
 จึงปลอบประโลมโฉมบังอร
 นี้แหละสวรรค์นี้แหละพวกพ้องพี่น้องของเจ้า
 เขาได้ก่อร่างสร้างโบสถ์ศาลา
 ได้มีความสุขสิ้นทุกขา
 นี้แหละสวรรค์ชั้นเมืองแมน
 แล้วอินทร์องค์ทรงเยื้องย่าง
 อีกทั้งมีมิตรสุจิตรา
 ฝ่ายสามนางทรงย่างเยื้อง
 นี้หรือนกกางนางอนงค์
 แหมม้ายืนตาลอยจะงอยปากงอน
 ดูคอก็ยาวขนขาวไปทั้งกาย
 แม่ได้สร้างสมอบรมเกื้อหนุน
 สุจิตราจึงว่าให้นาง
 เขาได้มีจิตคิดศรัทธา
 สุธรรมาจึงว่าให้แม่คุณ

ให้น้องนางจงแจ้งใจ
 โอ้แม่โฉมงามรู้จักพี่ไหม
 จำพี่ได้ไหมแม่สุชาดา
 มีความคิดถึงพี่จึงมาหา
 ขอเชิญแม่เจรจาสักห้าหกคำ
 เธอได้ฟังองค์ท้าวสุซั่ม
 ที่ท้าวสุซั่มได้กล่าวมธุรส
 ทำการระไม่ถอยถด
 รู้ว่าทรงยศเป็นสามี
 จึงแกล้งเบือนทำหลบหน้าหนี
 พี่น้องเจ้าอยู่บนดาวดึงส์
 พี่จะพาเนื้อเย็นไปสุให้ถึง
 ให้นึกอึ้งอยู่ในใจ
 คารถคำราน้องจะเอามาจากไหน
 พระอินทร์จึงได้พานางจร
 พระอินทร์ท่านจึงวางสายสมร
 นี้แหละมิ่งสมรสสุชาดา
 ที่น้ำใจเขามีศรัทธา
 ตายแล้วก็มาอยู่บนเมืองแมน
 ทั้งโศกาไม่ยากแค้น
 จงจำให้แม่นแม่สุชาดา
 ไปบอกสามนางสุธรรมา
 อีกทั้งนันทาแม่โฉมยง
 เหลือบเนตรมาฆ่าเลื่องให้ตะลึงหลง
 นี้หรือเมียองค์ท้าวหัตสนัย
 ตั้งท่าจะไปช้อนกุงปลาที่ไหน
 แหมเป็นสำลียะเขียวหนาแม่นกยาง
 แม่ได้สร้างส่วนบุญด้วยสิ่งใดบ้าง
 ว่าเมื่อก่อนนกกางนี้แม่เป็นคนใจบุญ
 แต่จะสร้างศาลากลับทรัพย์จะสูญ
 กุศลจึงหนุนให้เกิดเป็นนกกระยาง

ดูแข่งก็เหลืองงามเรื่องรอง
 ถอยหลังก้าวหน้ามีท่ามีทาง
 แม่ได้สร้างสมอบรมเกื้อหนุน
 จึงได้มากำเนิดแหงงามเลิศวิไล
 ฝ่ายวิหคนางนกระยาง
 ช่างงามวิไลงามใครก็ไม่ปาน
 แต่หล่อนมาเยี่ยมมาเยาะเล่น
 คอยาวแข่งเหลืองก็มันเรื่องอะไร
 ฝ่ายพระอินทร์ว่าเจ้าอย่าจาบัลย์
 เจ้าจงดับโกรธให้เสื่อมหาย
 สัตว์เป็นไม่ทำเชือมรา
 จงสู้กำหนดดอดอมเอา
 มัวแต่งแต่ร่างมัวตั้งแต่งตัว
 ตั้งแต่บัดนี้จึงมีความสัตย์
 อย่าถือศีลเล่นเหมือนเช่นเขาว่า
 เมื่อเห็นปลาว่ายอย่าไปยื่นจ้อง
 ไม่งั้นงามปลอดไม่รอดตัว
 พอถึงถิ่นแผ่นดินดอน
 แล้วสั่งกำชับน้องไว้
 อย่าให้ศีลเรี่ยหรือตกหล่น
 จงถือให้แน่นแม่ตาตำ
 ฝ่ายวิหคนกกระยาง
 ปลาเป็นไม่ทำถือคำสัตย์ไว้
 ฝ่ายพระอินทร์เมื่อให้ศีลนางแล้ว
 สองตาแลจ้องคอยมองปีกซี
 รู้ว่านางมันอยู่ในศีล
 แปลงเป็นปลาสร้อยตายลอยน้ำมา
 ฝ่ายวิหคนกสุขาตา
 กระโดดเข้าคว้าเอาปลาที่ตาย
 พอปากคาบพลันให้มันคง
 ปลาสร้อยพระอินทร์กลับคืนขึ้นมา

จะอย่างจะย่องมียศมีอย่าง
 งามอย่างชาววังละเมียดละไม
 แม่ได้สร้างส่วนบุญมาด้วยส่วนไหน
 ช่างสูงศักดิ์ยิ่งใหญ่เกิดเป็นกระยาง
 ฟังเสียงของนางสวรรค
 สมเป็นเมียขวัญทำทัสน์นัยน์
 อนิจจาหนอช่างเป็นกันไปได้
 ดูหรือช่างว่าได้ว่าดี
 เจ้าอย่าโศกศัลย์ไปเลยแก้วตา
 เมื่อกลับลงไปจงถือศีลห้า
 เกิดแก้วตาจะรอดตัว
 ชาตีก่อนนี้เจ้าไม่เชื่อผัว
 ปล่อยเหากินหัวนับเป็นกะลา
 หมั่นปฏิบัติถือศีลห้า
 ศีลกลับวัดวาจะหมองมัว
 อย่าทำตาพองจงเชื่อผัว
 มาเกิดผัวจะพาลงไป
 ท้าวภูธรวางอรัย
 จงตั้งใจกำหนดจดจำ
 น้องจงเจียมตนว่าสกุลต่ำ
 พระอินทร์สั่งซ้ำแล้วก็ครรไล
 ถือศีลไม่วางมันไว้ในใจ
 เวลาว่างได้สามราตรี
 ก็คลาดแคล้วขึ้นสู่ที่
 คอยดูท่าที่แม่กัลยา
 ว่าองค์อินทร์จึงแปลงกายา
 วนเวียนอยู่ที่หน้าของอรัย
 มองเห็นปลาร่างที่ตักซัย
 คิดมุ่งหมายเลี้ยงอาตมา
 นางนี้กว่าปลาปลงซึ่งสังขาร
 นางวางมัจฉาเสียทันใด

พอลากจะจิกปลากระดิกขึ้นมาได้	ให้แสนจิตใจของนางปักซี
ความหิวมีมากความยากก็มี	อดกินปลาเนี้กัันมาตั้งห้าหกวัน
ฝ่ายพระอินทร์พอสิ้นสงสัย	แปลงเป็นปลาตายอยู่อย่างนั้น
อยู่ทดลองดูอยู่หลายวัน	รู้ว่านางมันในองค์ปาณา
แล้วคืนกลับวิมานทอง	เลิกทดลองแม่กัลยา
ฝ่ายวิหคตกประหม่า	หิวกุงหิวปลาเสียเต็มที
เรี่ยวแรงก็น้อยละห้อยละเหี้ย	กะปรกกะเปลี่ยน้ำตาไหลปรี่
ความหิวระดมเกิดลมทวิ	จะบินขึ้นที่ต้นไทรทอง
ทั้งปีทั้งทางก็กางไม่ออก	ให้ซัดยอกสยดสยอง
นางเหลียวหลังกลับมาสั่งไทรทอง	ว่าวันนี้้องต้องมรณา
เคยอาศัยต้นไทรทอง	น้องต้องลาจรนะพี่จ่า
น้องจนจิตอนิจจา	ไอ้พี่ไทรจ่าต้องลาจร
นับปีจะเคลื่อนนับเดือนก็จะกลับ	คงมิได้กลับมาเหมือนแต่ก่อน
เสียดายรั้งก่อนที่เราเคยนอน	เสียดายแต่คอนจะลงรอคอย
นับได้เป็นเดือนเป็นปี	นี่แล้วหนามิได้กินปลากินหอย
นางสั่งเสียละเหี้ยละห้อย	เรี่ยวแรงก็น้อยลงทุกที
ทั้งปีทั้งทางเริ่มกางกันไม่ออก	ให้ซัดยอกน้ำตาไหลปรี่
ความทุกข์ระดมเกิดลมทวิ	จะบินขึ้นที่ต้นไทรทอง
อ้าปากพะงับลมก็ดับพอดี	ดวงวิญญาณก็หนีออกจากร่างกาย

ภาคผนวก ค
วีดิทัศน์แหล่งเบ็ดเตล็ด

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 1

ชื่อวีดิทัศน์: **อบรมเทศน์มหาชาติ โดย พระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพรเยื่อไม้)**
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=y2xXeWUc-RU>
วันที่เผยแพร่: 6 สิงหาคม 2559

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 2

ชื่อวีดิทัศน์: **โครงการอบรมพระเทศน์มหาชาติ โดย พระราชธรรมวาทิ**
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oR-Tc3S4tpE>
วันที่เผยแพร่: 2 สิงหาคม 2559

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 3

ชื่อวีดิทัศน์: **อบรมพระเทศน์มหาชาติ โดย อาจารย์บำรุง จันทร์เชื้อ**
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oR-Tc3S4tpE>
วันที่เผยแพร่: 2 สิงหาคม 2559

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 4

ชื่อวีดิทัศน์: **ต้นฉบับ (มาสเตอร์) มหาพล แห่กัณทรสอนบุตร**
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=kRRKsH5FuXY>
วันที่เผยแพร่: 7 เมษายน 2554

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 5

ชื่อวีดิทัศน์: **คุยเฟื่องเรื่องนักร้องเก่า**
ที่มา: ไฟล์ที่ 1 <https://www.youtube.com/watch?v=wJ8LC8TL2pE>
ไฟล์ที่ 2 <https://www.youtube.com/watch?v=7p3d-aCa89O>
วันที่เผยแพร่: 2 สิงหาคม 2556

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 6

ชื่อวีดิทัศน์: **เทศน์มหาชาติ กัณฑ์ที่ 5 กัณฑ์ชูชก - หลวงพ่อสินธุ์**
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=oR-Tc3S4tpE>
วันที่เผยแพร่: 4 พฤษภาคม 2557

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 7

ชื่อวีดิทัศน์: กัณฑ์มหาราช พระอาจารย์เยื่อ อดตบุโป วัดบางกุ้ง

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=y2xXeWUc-RU>

วันที่เผยแพร่: 17 มิถุนายน 2559

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 8

ชื่อวีดิทัศน์: กัณฑ์นครกัณฑ์ พระวิสุทธิสมโพธิ(เจ้าคุณเจีย ปธ.๙) วัดพระเชตุพน

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=wlrwIVkigQA>

วันที่เผยแพร่: 7 สิงหาคม 2560

วีดิทัศน์เบ็ดเตล็ดชุดที่ 9

ชื่อวีดิทัศน์: เทศน์คาถาพันฉบับสมบูรณ พระครูพินิจวิหารการ

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=OlgZHbxYn0g>

วันที่เผยแพร่: 29 สิงหาคม 2556

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ทศพล ศรีพุ่ม
วัน เดือน ปี เกิด	9 กุมภาพันธ์ 2531
สถานที่เกิด	จังหวัดขอนแก่น
วุฒิการศึกษา	อักษรศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รางวัลที่ได้รับ	- ทูบโครงการพัฒนากำลังคนมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ทุนเรียนดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย) ประจำปีการศึกษา 2553-2554 - ทุนการศึกษามูลนิธิ Khyentse Foundation ปีการศึกษา 2561

